ŞOLOHOV • DURGUN DON

2

ŞOLOHOV

DURGUN DON

sosyal yayınlar

DÜNYA KLASİKLERİ

SOSYAL YAYINLAR

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ : 1

Durgun Don

Mihail Şolohov/Çevirenler: Gani Yener, Mete Ergin/Yayımlayan: Sosyal Yayınlar/Kapak resimleri: Yuri Rebrov/İllüstrasyonlar: Orest Vereisky/birinci basım: 1965 • ikinci basım: 1967 • üçüncü basım: 1971 • dördüncü basım: şubat/1982 • beşinci basım: Nisan 1983/ dizgi/baskı: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri • İstanbul

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

İKİNCİ KİTAP

Çevirenler :
METE ERGİN — GANİ YENER

Rusça aslıyla karşılaştıran :
HASAN ÂLİ EDİZ

SOSYAL YAYINLAR
Klodfarer Caddesi No: 16/2
Divanyolu — İSTANBUL
Tel. : 28 33 14

DURGUN DON

İKİNCİ KİTAP

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Bin dokuz yüz on altı. Ekim. Gece. Yağmur ve rüzgâr. Ormanlık bir arazi. Akçaağaçlarla kaplı bataklıkların kenarında siperler. İlerde dikenli tel engelleri. Siperlerin içinde dondurucu, vıcık vıcık bir çamur. Bir gözetleme noktasının ıslak saç kaplamaları donuk donuk parlıyor. Yer yer, siperlerin içindeki zeminliklerden tek tük ışıklar vuruyor.

Subayların zeminliklerinden birinin ağzında, tıknaz yapılı bir subay bir an durdu, parmakları kaputunun kopçaları üzerinde dolaştı. Kaputunun önünü acele acele çözdü, yakasındaki suları silkeledi, eşiğin önündeki, çamurla karışmış talaş yığınına çizmelerini sildi, ondan sonra kapıyı itti ve eğilerek zeminliğe girdi.

Bir gaz lambasından dökülen sarı ışık şeridi, subayın yüzünde yağlı yağlı parladı. Ceketinin önü açık bir subay, oturduğu tahta karyoladan kalktı, eliyle karmakarışık kır saçlarını sıvazladı ve esnedi.

«Yağmur mu?»

Ziyaretçi, «Evet,» dedi ve kaputunu çıkarıp sırılsıklam olmuş kasketiyle birlikte, kapının yanındaki bir çiviye astı. «Sizin burası sıcak. Nefesinizle iyi ısıtmışsınız.»

«Sobayı daha yeni yaktık... İşin kötü tarafı, topraktan su çıkıyor. Yağmur barındırmayacak bizi burada, Allah kahretsin. Sen ne dersin, Bunçuk?»

Bunçuk ellerini ovuşturarak eğildi, sobanın yanıbaşına çömeldi.

«Yere birkaç tane tahta döşeyin. Bizim zeminlik mükemmel, kupkuru. Yerde yalınayak bile dolaşılabilir. Listnitski nerede?»

«Uyuyor. Nöbet yerlerini dolaştı, gelir gelmez de yattı.»

«Uyandırsak olur mu?»

«Uyandır, uyandır. Satranç oynarız.»

Bunçuk kalın kaşlarının üzerindeki yağmur suyunu işaretparmağıyla sıyırdı, parmağına düşünceli düşünceli baktı ve yavaşça seslendi:

«Yevgeni Nikolayeviç!»

Kır saçlı subay, «Derin uykuda,» dedi. «Yevgeni Nikolayeviç.»

Listnitski dirseğinin üzerinde doğrularak, «Ha?» dedi.

«Bir parti satranç oynar mısın?»

Yevgeni bacaklarını yatağından yere indirdi, yumuşak, beyaz avuçlarıyla bastıra bastıra göğsünü ovaladı.

Birinci parti oyun sona ermek üzereyken, Beşinci Bölük subaylarından ikisi, Yüzbaşı Kalmıkov'la Teğmen Çubov içeri girdiler.

Kalmıkov eşikten içeriye adımını atarken, «Haber var!» diye bağırdı. «Bir ihtimalle, alay geri çekilecek.»

Kır saçlı subay, üsteğmen Merkulov şüpheci bir tavırla gülümseyerek, «Nerden duydun?» dedi.

«Bana inanmıyor musun, Piyotr Amca?»

«Doğrusunu istersen, hayır.»

«Biraz önce batarya komutanı telefonda söyledi bize. O nereden öğrenmiş, değil mi? Ha, tümen karargâhından daha dün döndü.»

Çubov, kendinden geçercesine, «Ah, bir yıkanabilsem ne güzel olurdu,» dedi ve kendi kendini değnekle dövüyormuş gibi, omuzlarına şaplaklar attı.

Merkulov, gülümseyerek, «Buraya da bir tekne koydurabilirdik,» dedi, «nasıl olsa suyumuz bol.»

Kalmıkov, keresteyle kaplanmış duvarlara, balçık

zemine bakarak, «Yahu burada rutubet içindesiniz siz, beyler,» diye mırıldandı. «Çok rutubetli burası.»

«Bataklık yanıbaşımızda.»

«Bataklıkta olduğunuz için oturun da Tanrıya şükredin,» diye lafa karıştı Bunçuk. «Burada, Hazreti İsa'nın koltuğu altındaymışsınız kadar güven içindesiniz! Başka hatlarda taarruz var, halbuki burada haftada bir kere ateş açıyoruz biz.»

«Bu delikte çürümektense, hücuma geçmek daha iyidir.»

«Kazakları hücumda kırdırmak için saklamıyorlar. Neden bilmezmiş gibi saf saf konuşuyorsun, Merkulov?»

«Ya neden saklıyorlar bizi, senin fikrince?»

«Zamanı geldiğinde, hükümet varlığını Kazaklar sayesinde koruyacak; hep o eski oyun yani.»

Kalmıkov elinin bir hareketiyle, «Bu dediklerin küfür sayılır, şimdi,» diye cevap verdi.

«Küfür mü? Neden?»

«Küfür de ondan.»

«Saçma, Kalmıkov. Gerçeği inkâr edemezsin ki.»

«Hangi gerçeği...»

«Herkes biliyor işte, bunun gerçek olduğunu. Neden sen de kabul etmiyorsun?»

Çubov, «Dikkat, beyler!» diye bağırdı ve yapmacıklı bir tavırla Bunçuk'u işaret ederek, yerlere kadar eğilip selamladı. «Teğmen Bunçuk şimdi bizlere Sosyal Demokratların rüya kitabını tabir etmeye başlayacak!»

Bunçuk, Çubov'un kaçamak bakışını sert nazarlarıyla karşılayarak alaycı bir tavırla gülümsedi ve «Soytarı rolüne mi çıktın yoksa?» dedi. «Senin bileceğin iş. Her adamın bir mesleği vardır, tabii. Ben size, geçen yılın ortalarından bu yana savaş görmediğimizi söylüyorum. Savaş siperlere intikal eder etmez Kazaklar hemen muhafaza altındaki noktalara dağıtıldılar, zamanı gelinceye kadar da oralarda savaşa katılmadan tutuluyorlar.»

Listnitski piyonlarını toplarken, «Sonra ne olacak?» diye sordu.

«Sonra, cephede huzursuzluk baş gösterince —ki bu kaçınılmaz bir şeydir; askerler savaşmaktan bıkınca, firar olayları artınca— ayaklanmaları bastırmak için Kazaklar kullanılacak. Hükümet Kazakları elinde bir taş gibi saklıyor. Zamanı gelince ihtilalin kafasını bu taşla ezmeye kalkacak.»

«Hayal gücünün dizginlerini biraz fazla koyvermiş sayılmaz mısın, sevgili dostum? Faraziyelerin çok zayıf,» diye itiraf etti Listnitski. «Evvela şunu söyleyelim ki, olayların gidişini önceden kestirmeye imkân yoktur. Huzursuzluk baş göstereceğini filan nerden biliyorsun sen? Sonra farzedelim, Almanlar ve onlarla birlik olan kuvvetler çöktü, savaş bizim parlak zaferimizle sonuçlandı, o vakit Kazaklara ne gibi bir rol vereceksin?»

Bunçuk acı acı gülümsedi. «Savaş şimdilik sona ereceğe, hele parlak bir şekilde sonuçlanacağa hiç benzemiyor.»

«Gerçi ağır ilerliyor ama...»

«Daha da ağırlaşacak,» diye onu temin etti Bunçuk.

«İzinden ne zaman döndün?» diye sordu, Kalmıkov.

«İki gün önce.»

Bunçuk dudaklarını büzerek uzattı, ufak bir top halinde sigara dumanı üfledi ve sigarasının izmaritini attı.

«Nerede geçirdin iznini?»

«Petrograd'da.»

«Ee, başkentten ne haber? Ah, Petrograd'da bir hafta geçirmek için neler vermezdim!»

Bunçuk, kelimelerini dikkatle tartarak, «Pek de için açılmazdı hani,» dedi. «Yiyecek kıt. İşçi mahallelerinde açlık, hoşnutsuzluk ve için için kaynayan bir huzursuzluk var.»

«Bu savaştan sevinçli çıkamayacağız. Ne dersiniz beyler?» diye, sorgu dolu bakışlarını çevresindekilerin üzerinde dolaştırdı, Merkulov.

«Rus - Japon savaşı, 1905 ihtilalini doğurmuştu. Bu savaş da yeni bir ihtilalle, hatta yalnız ihtilalle değil, bir iç savaşla son bulacak.»

Listnitski, onun sözünü kesmek istiyormuş gibi belirsiz bir hareket yaptı, sonra kalktı, kaşları çatık vaziyette zeminliğin içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Öfkesini tuttuğunu belli eden bir ses tonuyla konuştu:

«Biz subaylar arasında bu bey kadar garip tipler bulunması beni hayrete düşürüyor.» Eliyle Bunçuk'u işaret etti. «Hayrete düşüyorum, çünkü bugüne kadar kendisinin, vatanı ve savaş karşısındaki tutumunu iyice anlayabilmiş değilim daha. Geçen gün son derece üstü kapalı konuşmasına rağmen, bize, savaşı kaybetmemizi istediğini anlatmaya çalıştığı da apaçıktı. Seni doğru anlamış mıyım, Bunçuk?»

«Yenilmemizden yanayım.»

«Peki, ama neden? Benim görüşümle, siyasal inanışların ne olursa olsun, kendi memleketinin yenilgisini istemen, devlete hıyanettir. Her dürüst insanın gözünde bir şerefsizliktir bu.»

Merkulov söze karışarak, «Duma'daki (1) Sosyal Demokrat üyelerin kamuoyunu hükümete karşı nasıl kışkırttıklarını ve bu şekilde memleketin yenilgisinde nasıl rol oynadıklarını hatırlıyor musun?» dedi.

Listnitski, «Sen de onların görüşlerini paylaşıyor musun, Bunçuk?» diye sordu.

«Eğer yenilmemizden yanayım diyorsam, yenilmemizden yanayımdır; bu apaçık bir şey, ayrıca, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir üyesi olduğum halde, Duma'daki kendi parti üyelerimin görüşlerini paylaşmamam çok saçma olur. Gördüğünüz bunca

(1) Duma: 1906 - 1917 yılları arasında Rus Parlamentosu. (ç.n.)

öğrenime rağmen siyaset konusunda bu kadar cahil kalışınıza şaşıyorum, Yevgeni Nikolayeviç.»

«Her şeyden önce ben, hükümdara bağlı bir subayım. 'Sosyalist yoldaşlar'ı görmek bile beni isyan ettirmeye yeter.»

«Her şeyden önce sen kaz kafalının biri, sonra da kendi halinden memnun zalim bir askersin,» diye düşündü Bunçuk ve gülümsememek için tuttu kendisini.

Merkulov, özür dilercesine, «İnsan, askerlikte olağanüstü bir durum içine girmiştir,» dedi. «Hepimiz kendimizi politikanın üzerinde tutuyor, tabir caizse, suya sabuna dokunmuyoruz.»

Yüzbaşı Kalmıkov oturduğu yerde hiç durmadan düşük bıyıklarını sıvazlıyordu; gözleri kor gibi parlıyordu. Çubov yattığı yerden Merkulov'un yapıp, duvara astığı bir resme dikmişti gözlerini. Bu, Magdelana gibi yüzü olan, çapkın ve baygın bakışlarla kendi çıplak memelerini seyreden, yarı üryan bir kadın resmiydi. Sol elinin iki parmağıyla, meme uçlarından birini tutmuş, yana çekmiş, aynı elinin serçeparmağı ihtiyatla geriye doğru kalkmıştı. Yarı kapalı gözkapaklarının altına, için için yanan ılık gözlerinin yumuşattığı bir gölge düşmüştü. Hafiften yukarı kalkık bir omuzu, sıyrılmış kombinezonunu tutuyor, köprücük kemiklerinin altındaki çukurlara yumuşak bir ışığın rengi vuruyordu. Kadının pozunda o kadar tabii bir incelik, gerçeğe öylesine bir yakınlık vardı ve yumuşak renk tonları o derece güzeldi ki, konuşmaların gidişiyle asla ilgilenmeksizin kendisini usta elinden çıkma eskize kaptırmış bulunan Çubov, büyük bir zevk duyarak gülümsedi.

Gözlerini resimden zorla ayırırken, «Enfes!» dedi. Bu laf ağzından çok zamansız çıkmıştı, zira Bunçuk daha lafını yeni tamamlıyordu:

«Çarlık devrilecektir, buna emin olabilirsiniz.»

Bir sigara sarmakta olan Listnitski şaşkın şaşkın

gülümseyerek bir Bunçuk'a, bir Çubov'a baktı.

«Bunçuk!» dedi, Kalmıkov. «Bir saniye müsaade et, Listnitski! Bunçuk, dinle! Bu savaşın, bir iç savaş halini alacağını kabul edelim. Peki, sonra ne olacak? Hükümdarı devireceksin. Onun yerine nasıl bir hükümet teklif ediyorsun sen?»

«İşçi sınıfının hükümeti.»

«Yani parlamento mu demek istiyorsun?»

«Daha da fazlasını,» diye gülümsedi Bunçuk.

«Evet, neymiş fazlası?»

«Bir işçi diktatörlüğü.»

«Şimdi anlaşıldı iş! Ya aydınlar, köylüler? Onların rolü ne olacak?»

«Köylüler bizim peşimizden gelir, aydınların bir kısmı da öyle. Geri kalanlar... onlara yapacağımız bu işte.» Elinde tuttuğu bir kâğıt parçasını çevik bir hareketle büktü, dişlerinin arasından, «Böyle yapacağız işte!» deyip, fırlattı bir kenara.

Listnitski alaylı alaylı, «Pek yükseklerde uçuyorsun...» dedi.

«Ama yükseğe konacağız,» diye karşılık verdi, Bunçuk.

«Siz yine her ihtimale karşı altınıza saman serin, belki de konamazsınız.»

«Gönüllü olarak savaşa katılmaktan, hatta ne yapıp edip subaylığa kadar yükselmekten amacın neydi? Bütün bunları, görüşlerinle nasıl uzlaştırabiliyorsun? İnanılır şey değil! Bu adam hem savaşa karşı, —ne derler ona— sınıfsal yoldaşlarının öldürülmelerine karşı, hem de subay!» Kalmıkov samimi bir neşe ile, ellerini çizmelerinin yanlarına vura vura gülüyordu.

«Makineli tüfeklerinle kaç tane Alman işçisini geberttin?» diye sordu.

Bunçuk cebinden bir tomar gazete çıkardı ve sırtı Listnitski'ye dönük vaziyette bunları karıştırdı. Sonra gitti, eskilikten sararmış bir gazeteyi masanın üzeri-

ne yayıp, iri elleriyle kırışıklarını düzeltti.

«Kaç tane Alman işçisi mi öldürdüm? Orası... belli değil. Savaşa gönüllü katıldım, zira nasıl olsa katılmam gerekecekti. Öyle zannediyorum ki, burada siperlerde edindiğim bilgilerin ileride faydası dokunacak... ilerde. Dinleyin şunu.» Ve Bunçuk, Lenin'in sözlerini okudu:

Modern orduyu alalım; örgütlenmenin en güzel örneklerinden biridir o. Örgütlenme sadece esnekliğe sahip oluşu ve aynı zamanda milyonlarca insana bir tek irade verişiyle bile mükemmeldir. Bugün bu milyonlar ülkenin çeşitli bölgelerinde, evlerinde oturuyorlar; yarın bir seferberlik ilan edilir, hepsi önceden belirtilen merkezlerde toplanırlar. Bugün yayılmış durumda, hatta bazen aylarca siperlerde yatarlar; yarın başka bir düzen içinde taarruza kaldırılırlar. Bir gün, kurşun ve şarapnellerden korunma hususunda, yarın göğüs göğüse dövüş alanında mucizeler gösterirler. Bugün, ileri müfrezeleri toprağın altına mayın yerleştirir; yarın, göklerdeki uçuculardan aldıkları bilgiye göre kilometrelerce ilerlerler. Bir tek amacın peşinde oldukları ve bir tek irade ile harekete getirildikleri zaman, milyonlar, ilişkilerinin ve faaliyetlerinin biçimlerini, faaliyetlerinin yer ve metodlarını, aletlerini ve silahlarını, değişen şartlara ve mücadelenin icaplarına göre değiştirir — işte budur örgütlenme.

Aynı şey, işçi sınıfının burjuvalara karşı mücadelesi için de geçerlidir. Bugün için görünürde bir ihtilâl ortamı yoktur.

Çubov, Bunçuk'un okumasını keserek, «Peki ama şu 'ortam' ne demek oluyor?» diye sordu.

Bunçuk yeni uykudan uyandırılmış gibi gözlerini ona dikti, fırlak alnını başparmağının kemiğiyle ovalayarak soruyu anlamaya çalıştı.

«Sana 'ortam'la ne demek istediğini sordum.»

«Anladım, anladım, ama benim için biraz güç bunu açıklamak.» Bunçuk'un yüzüne basit, çocuksu bir gülümseme yayıldı. Böyle bir gülümsemeyi onun iri, asık suratında görmek tuhaf oluyordu. Sanki güz yağmurlarının yıkadığı bir tarladan, gümüşî bir tavşan

fırlayıp, zıplaya zıplaya kaçmıştı. «Ortam, bir durum, yani birtakım koşulların bir araya gelmiş olması halidir. Doğru mu söylediğim?»

Listnitski belli belirsiz başını sallayarak, «Devam et, okumana,» dedi.

Bugün için bir ihtilal ortamı söz konusu değildir, yığınları galeyana getirecek ya da onların canlılıklarını arttıracak koşullar yoktur ortada; bugün ellerinize bir oy pusulası tutuşturuldu — alın onu. Ve bu oy pusulasını, hapse girme korkusu yüzünden sandalyelerine sıkı sıkı bağlı kişilere mecliste rahat işler sağlamak için değil, fakat düşmanlarımıza karşı bir silah olarak kullanmak için örgütlenmeyi öğrenin. Yarın bu oy pusulası elinizden alınır, onun yerine bir tüfek, mühendisliğin en yeni tekniğine uygun olarak yapılmış hızlı ateşli bir silah tutuşturulur — bu ölüm ve tahrip silahını alın, savaştan korkan, duygulu sümüklülere metelik vermeyin; işçi sınıfının umutlarının gerçekleşebilmesi için ateş ve demirle yok edilmesi gereken daha pek çok şey kalmıştır yeryüzünde ve eğer yığınlar arasında öfke, umutsuzluk artacak, bir ihtilal durumu ortaya çıkacak olursa, yeni örgütlenmeler yaratmaya, bu faydalı ölüm ve tahrip silahlarını kendi hükümetinize, kendi burjuvazinize karşı kullanmaya hazırlanın...»

Kapının vurulması ve içeriye Beşinci Bölük Başçavuşunun girmesiyle, Bunçuk okumasını kesti.

Başçavuş, Kalmıkov'a döndü:

«Komutanım, alay karargâhından bir emir subayı geldi.»

Kalmıkov'la Çubov, kaputlarını omuzlarına atıp çıktılar. Merkulov oturdu, resim yapmaya başladı. Listnitski derin düşüncelere dalmış bir halde, bıyıklarıyla oynayarak, zeminlikte bir aşağı bir yukarı dolaşmaya devam etti. Biraz sonra Bunçuk da ayrıldı oradan. Sol eliyle, kaldırdığı yakasının uçlarını tutup, sağ eliyle de kaputunun eteklerini aşağı doğru bastırarak, siperlerin çamurlu, kaygan zemininde ilerledi. Dar siperlerin içinde rüzgâr sağanak halinde esiyor, köşele-

re çarpıp ıslık çalarak anaforlar yapıyordu. Bunçuk'un yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı. Kendi zeminliğine vardığında yağmurdan yine sırılsıklam olmuş, üstü başı çürük akçaağaç yaprağı kokuyordu. Makineli tüfek müfrezesinin komutanı uyuyordu; esmer yüzünde, kâğıt oynayarak geçirilen uykusuz üç gecenin izleri hâlâ görülüyordu. Bunçuk ta erlik zamanından beri yanından ayırmadığı asker çantasını açtı, içinden çıkardığı birtakım gazeteleri kapının yanına yığıp tutuşturdu. Ceplerine iki kutu konserve etle beş altı avuç dolusu tabanca mermisi doldurdu ve tekrar dışarı çıktı. Rüzgâr, bir an açık kalan kapıdan girdi, yanan kâğıtların kurşunî küllerini savurdu ve tüten lambayı söndürdü.

Bunçuk ayrıldıktan sonra, Listnitski hiç konuşmadan bir süre daha dolaştı, sonra masaya gitti. Merkulov hâlâ resim yapıyor ve kaleminin altındaki kare biçimi beyaz kâğıttan, yüzünde o acı gülümsemesiyle yavaş yavaş Bunçuk bakmaya başlıyordu.

Merkulov, Listnitski'ye dönerek, «Kuvvetli yüz hatları var!» dedi.

«Ey, sen ne dersin bu işe?» diye sordu Listnitski.

Sorunun altındaki anlamı tahmin eden Merkulov, «Ne diyeceğimi bilemiyorum!» diye cevap verdi. «Tuhaf bir adam. Şimdi rengini tamamiyle belli etti, ama önceden bir türlü tahlil edemiyordum bu adamı. Kazaklar, biliyorsun, çok seviyorlar onu, en çok da makineli tüfek eratı arasında seviliyor. Buna dikkat ettin mi hiç?»

Listnitski kesin olmayan bir tonla, «Ha, evet,» diye cevap verdi.

«Makineli tüfekçiler son erlerine kadar Bolşevik. Hiç şüphe yok ki, bu adamları kazanmayı başarmış, Bunçuk. Bugün kozlarını böyle ortaya açıverince çok şaştım. Niye yaptı acaba? İçimizden hiç kimsenin onun görüşlerini paylaşmayacağını biliyor. Ama yine de kendisini bu şekilde açığa vuruyor. Öyle çarçabuk öf-

kelenip kendini kaybeden cinsten de değil. Tehlikeli bir adam.»

Merkulov, kafası hâlâ Bunçuk'un garip davranışıyla meşgul bir halde, yaptığı resmi bir kenara itti ve soyunmaya başladı. Islak çoraplarını sobanın üstüne astı, saatini kurdu, bir sigara yakıp uzandı. Biraz sonra uykuya daldı. Listnitski, Merkulov'un kalktığı tabureye oturdu ve Bunçuk'un resminin öbür yüzüne, işlek el yazısıyla şunları yazdı:

Ekselans,

Size daha önce bazı tahminlerimden söz etmiştim; şimdi bu tahminlerim tamamiyle doğrulanmış bulunuyor. Bugün alayımız subayları (bendenizden başka, Beşinci Bölükten Yüzbaşı Kalmıkov ve Teğmen Çubov ile Üçüncü Bölükten Üsteğmen Merkulov da vardı) arasındaki bir konuşma sırasında Teğmen Bunçuk, itiraf edeyim ki, anlayamadığım bazı sebeplerle, siyasi inançlarını ve hiç şüphesiz partisinden aldığı talimat gereğince yürütmekte olduğu görevlerini açıkladı. Yanında yasaya aykırı nitelikte birtakım gazeteler vardı. Meselâ, Cenevre'de basılan *Komünist* adlı yasaklanmış gazeteden bize bir pasaj okudu. Teğmen Bunçuk'un alayımızda yeraltı faaliyetinde bulunduğuna (alayımıza gönüllü olarak katılışını da bu sebebe bağlayabiliriz) ve ilk hedef olarak makineli tüfek eratını seçtiğine hiç şüphe yoktur. Makineli tüfek eratının maneviyatı bozulmuş vaziyettedir. Teğmen Bunçuk'un tehlikeli nüfuzu alayın maneviyatı üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Özel şubeye de bilgi verdiğim üzere, erat arasında emirlere itaatsizlik olayları görülmüştür.

Birkaç gün önce izinden (Petrograd'dan) dönen Teğmen Bunçuk, beraberinde bir yığın da yıkıcı yayın getirmiştir. Bundan sonra faaliyetini daha da genişletmeye çalışacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğim esaslara dayanarak bendeniz şu sonuca varıyorum: 1 — Teğmen Bunçuk'un suçu sabit olmuştur (konuşmada bulunan subaylar benim sözlerimi yemin ederek doğrulayacaklardır). 2 — Teğmen Bunçuk'un ihtilalci faaliyetine bir son vermek için kendisini derhal tutuklayarak divanıharbe sevketmek gereklidir. 3 — Makineli tüfek müfrezesi derhal dağıtılmalı, en tehlikeliler başka yerlere nakledilmeli, geri kalanlar ise ya geri hizmete alınmalı ya da öteki alaylara verilmelidir.

Samimi arzumun vatanıma ve Çarıma hizmet olduğunu saygılarımla bilgilerinize arzederim. Bu mektubun bir suretini de Kolordu Kurmay Başkanlığına göndermiş bulunuyorum.

Yüzbaşı Yevgeni Listnitski

7 No.lu Kesim. 20 Ekim, 1916.

Ertesi sabah erkenden, Listnitski raporunu posta eriyle alay karargâhına gönderdi ve kahvaltısını etikten sonra siperlere çıktı. Siperlerin alçak, kaygan duvarlarının ilerisinde, bataklığın üzerinde, dikenli tel engellerine takılmış gibi parça parça bir sis asılmıştı. Siperin zemini iki üç santim kalınlığında vıcık vıcık bir çamurla kaplıydı. Mazgal gediklerinden minik kahverengi derecikler dışarıya akıyordu. Kaputları baştan aşağı çamura bulanmış Kazaklar, siper duvarından indirdikleri saç levha üzerinde ateş yakmışlar, kaplarının içinde çay pişiriyorlardı; topuklarının üzerine çömelmişler, tüfeklerini siperin duvarına dayamışlardı.

Listnitski, önüne çıkan ilk Kazak grubuna, «Sac üstünde ateş yakılmayacak diye kaç kere söylenecek size?» diye bağırdı. «Laf anlamaz mısınız siz, domuzlar?»

Kazaklardan ikisi istemeye istemeye yerlerinden doğruldu; kaputlarının uçlarını altlarına almış, çömelen ötekiler, istiflerini bozmadan sigarlarını içmeye devam ettiler. Kulağından gümüş bir küpe sallanan esmer, sakallı bir Kazak, kabın altına bir avuç dolusu çırpı atarken cevap verdi:

«Sacı kullanmayı biz de istemeyiz, ama başka türlü nasıl ateş yakalım, Komutanım? Şu çamura bakın.»

«Kaldırın o sacı derhal!»

Ablak, çapur yüzlü bir Kazak, başını kaldırıp subaya bakmaksızın, kaşlarını çatarak, «Ne yani, burada aç mı oturacağız?» diye sordu.

«Size kaldırın o sacı diyorum!» Listnitski çizmesi-

nin ucuyla bir tekme atarak, kabın altındaki çalı çırpıyı öteye fırlattı.

Sakallı Kazak şaşkın ve kızgın bir gülümsemeyle kabın içindeki suyu yere dökerken mırıldandı:

«İçtiniz işte çayınızı, çocuklar...»

Kazaklar, uzaklaşan subayın ardından gözlerini dikip, ses çıkarmadan, yiyecek gibi baktılar. Sakallı Kazağın gözlerinde minik alevler tutuşuyordu.

«Kibirli piç!»

Başka bir Kazak derin bir iç geçirdi, tüfeğini omuzuna astı.

Birinci Takımın işgal ettiği mevzide, Merkulov, Listnitski'nin ardından yetişti. Yeni deri ceketi gıcırdaya gıcırdaya, soluk soluğa geldi; nefesi ekşi ekşi, kendi memleketinde yetişen cins tütün kokuyordu. Seslenerek, Yevgeni'yi bir kenara çekti ve acele acele, «Haberi duydun mu?» dedi. «Bunçuk dün gece kaçmış.»

«Bunçuk mu? Ne-e?»

«Kaçmış... Anlamadın mı? Onunla aynı zeminlikte bulunan makineli tüfek müfreze komutanı, Bunçuk'un bizim yanımızdan ayrıldıktan sonra dönmediğini söyledi bana. Demek ki bizim yanımızdan ayrılır ayrılmaz kirişi kırmış. Ne dersin sen buna?»

Listnitski kaşlarını çatmış, burundan sıkma gözlüğünün camlarını parlatıyordu.

Merkulov onun yüzüne sorar gibi bakarak, «Tedirgin olmuş bir halin var,» dedi.

«Ben mi? Aklını mı kaçırdın sen? Ne diye tedirgin olacak mışım? Hiç beklenmedik bir haber olduğu için biraz afalladım, o kadar.»

II

Ertesi sabah başçavuş endişeli bir suratla Listnitski'nin zeminliğine geldi, uzun boylu ıkınıp sıkındıktan sonra haberi verdi Listnitski'ye:

«Bu sabah, Komutanım, Kazaklar bu kâğıtları bulmuşlar siperlerde. Biraz biçimsiz şeyler de... Size bildirmeyi uygun gördüm...»

Karyola vazifesi gören tahta sıranın üzerinden kalkan Listnitski, «Ne kâğıtları?» diye sordu.

Çavuş ona birkaç tane buruşuk, daktilo makinesiyle yazılmış risale uzattı. Listnitski okudu:

DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİNİZ!

Asker Yoldaşlar,

Bu müsibet savaş iki yıldan beri sürüyor. Sizler iki yıldır, başkalarının çıkarlarını savunmak için siperlerde çürümektesiniz. Bütün ulusların işçi ve köylülerinin kanları iki yıldan beri akıtılmakta. Yüz binlerce asker öldü, yaralandı, geride yüz binlerce dul ve yetim kaldı: işte bunlardır bu katliamın sonucu. Ne için dövüşüyorsunuz? Kimin çıkarlarını savunuyorsunuz? Çarlık hükümeti yeni topraklar zaptetmek ve bu toprakların insanlarına da tıpkı Polonya ve başka ulusların insanlarına yaptığı gibi zulmetmek için milyonlarca askeri ateş hattına sürmüştür. Dünya sanayicileri işletme ve fabrikalarının mamullerini satabilmeleri için ihtiyaçları olan pazarları, kârlarını paylaşmak istemiyorlar; onun yerine bu pazarları silahlı kuvvetler zoruyla bölüşüyor ve siz cahil insanlar, onların bu çıkar mücadelelerinde ölüme gidiyor ve sizler gibi, alın teriyle yaşayan insanları öldürüyorsunuz.

Yetsin artık bu dökülen kardeş kanı! Uyanın, emekçiler! Düşmanlarınız, sizler gibi kandırılmış olan Avusturya ve Alman askerleri değil, kendi çarınız, kendi sanayicileriniz, kendi toprak ağalarımızdır. Silahlarınızı onlara çevirin. Avusturya ve Alman askerleriyle kardeş olun. Sizleri, hayvanmışsınız gibi ayıran dikenli tel engellerinden birbirinize ellerinizi uzatın. Sizler birbirinizin işçi kardeşlerisiniz, emeğin kanlı nasırları hâlâ avuçlarınızdadır; sizin aranızda bölüşülecek hiçbir şey yoktur. Kahrolsun istibdat! Kahrolsun emperyalistlerin savaşı! Dünya emekçilerinin birleşmesi şerefine, hurra!

Listnitski risaleyi, içinde kabaran bir öfkeyle oku-

du. Anlamsız bir nefrete kapılarak ve önsezilerinin pençesi altında kıvranarak, «İşte şimdi başladı!» diye düşündü. Keşfini derhal telefonla alay komutanına bildirdi.

«Bu konuyla ilgili emirleriniz nedir, Ekselans?» diye sordu.

«Başçavuşu, takım subaylarını al ve derhal sıkı bir arama yap. Subaylar da dahil olmak üzere herkesi ara. Alayı nöbetten ne zaman çekmeyi düşündüklerini soracağım bugün tümen karargâhına. Onları acele etmeye zorlayacağım. Arama sırasında bir şey bulacak olursan hemen bana haber ver.»

«Bu işin, makineli tüfekçilerin başı altından çıktığını zannediyorum.»

«Öyle mi? Kazaklarının üstlerini araması için müfreze komutanına derhal emir vereceğim.»

Takım subaylarını zeminlikte toplayan Listnitski, onlara alay komutanının emrini bildirdi.

Merkulov, tepesi atarak, «Ne korkunç bir şey bu!» dedi. «Birbirimizin üstünü mü arayacağız?»

Genç bir teğmen, «İlk sıra senin, Listnitski,» dedi.

«Hayır, zar atacağız.»

«Alfabetik sıraya göre olsun.»

Listnitski, «Şaka bir yana, beyler,» diye lafa karıştı. «İhtiyar gerçekten de, fazla ileri gitti; alayımızın subayları, Sezar'ın karısı kadar temizdir. İçimizde bir, Teğmen Bunçuk vardı, o da kaçtı. Bununla beraber, Kazakların üzerlerini aramamız lazım. Biri gitsin, başçavuşu çağırsın.»

Üç tane St. George nişanı almış, yaşlıca bir adam olan başçavuş içeriye girdi. Öksürdü ve ayrı ayrı, subayların yüzlerine baktı.

«Bölükte şüpheli kişiler kimler? Sence bu risaleleri kim bırakmış olabilir?» diye sordu Listnitski.

Başçavuş kesin bir dille, «Bizim bölükte hiç şüpheli insan yok, Komutanım,» diye cevap verdi.

«Ama risaleler bizim mevzide bulundu. Başka

bölükten bizim mevzie giren oldu mu hiç?»

«Hayır, Komutanım.»

Merkulov, elinin bir hareketiyle başçavuşu uzaklaştırarak, «Pekâlâ, git, teker teker hepsinin üzerini ara,» dedi ve kapıya doğru döndü.

Arama başladı. Kazakların yüzlerinde türlü türlü ifadeler dolaşıyordu. Kimi öfkeyle karışık hayretle kaşlarını çatıyor, bir kısmı subayların yüzlerine korkuyla bakıyor, başka bir kısmı da, fakirane eşyalarını didik didik eden subaylara gülüyordu.

Cin gibi bir çavuş, «Ne arıyorsunuz?» diye sordu. «Bir şey mi çalındı? Belki bir yerlerde gözümüze ilişmiştir.»

Aramadan hemen hemen hiçbir sonuç çıkmadı. Yalnız Kazaklardan birinin kaput cebinde, buruşuk, bir nüsha risale bulundu.

«Okudun mu bunu?» diye sordu, Merkulov.

Kazak, yere eğik gözlerini kaldırmaksızın, «Sigara yapmak için aldım onu,» diyerek gülümsedi.

Mosmor kesilerek, «Ne sırıtıyorsun be?» diye bağıran Listnitski Kazağa doğru yürüdü. Kısa, sarı kirpikleri, gözlüğünün ardında sinirli sinirli kırpışıyordu.

Kazağın yüzü ciddileşmiş, gülümsemesi, rüzgârın önüne katılıp sürüklenmiş gibi silinmişti.

«Affedersiniz, Komutanım,» diye yüksek, incinmiş, adeta kızgın bir sesle konuştu Kazak. «Benim okumam yoktur. Sigara kâğıdım kalmadığı için aldım bunu. Baktım, orada duruyordu, aldım ben de.»

Listnitski tükürdü ve arkasında subaylar olduğu halde dönüp yürüdü.

Ertesi gün alay çekildi ve cephe hattının on verst kadar gerisinde konakladı. Makineli tüfek müfrezesinden iki er tutuklanarak divanıharbe verildi, bir kısmı yedek alaylara nakledildi, bir kısmı da İkinci Kazak Tümeninin başka başka alaylarına dağıtıldı. Birkaç günlük bir dinlenmeden sonra alay nispeten bir çeki-

düzene girdi. Kazaklar yıkandılar, temizlendiler, hatta tıraş bile oldular. Tıraş olmak için siperlerdeki usule başvurmak zorunda da kalmadılar; siperlerdeki tıraş olma usulü şöyleydi: yüzdeki kıllar alazlanır, alevler yanakları yakmaya başlar başlamaz, ıslak bir havlu bastırılarak, yanmış kıllar temizlenirdi. Takım berberlerinden birinin, müşterisine, «Domuz gibi alazlayım mı seni, yoksa nasıl istersin?» diye sorduğu günden beri bu usule, «domuz alazlaması» denilmekteydi.

Alay dinlendi, dış görünüşleri bakımından Kazakların neşesi yerine geldi, iyi bir duruma girdiler. Ama Listnitski'yle subaylar bunun, kasım ayında açan hava gibi geçici, sunî bir hal olduğunu biliyorlardı. Cepheye dönüş söylentileri dolaşmaya başlar başlamaz, ifadeler değişti, hoşnutsuzluk, gerginlik, tatsız davranışlar aldı yürüdü. Sonu gelmeyen bezginlik ve sinir gerginliği kendini hissettirmeye, maneviyat kırıklığına, gevşekliğe yol açmaya başladı. Böyle bir ruh durumunun etkisi altındaki bir insanın, belirli bir amaç için ne kadar korkunç mücadele edebileceğini çok iyi biliyordu Listnitski.

1915'de, üst üste beş kere hücuma kaldırılan bir bölük görmüştü; bölük müthiş kayıplar verdiği halde, tekrar tekrar hücum tazelemek emri alıyordu. Nihayet, bölükten geriye kalanlar emir filan dinlemeksizin savaş alanını bırakıp, geri çekilmeye başladılar. Listnitski'nin bölüğüne bunları durdurma emri verildi. Geri çekilen askerler kendilerini durdurmak için bir hat üzerinde yayılan Kazaklara ateş açtılar. Altmış kişi ya kalmış ya kalmamışlardı; Listnitski, ölümün nereden geldiğine aldırış etmeksizin, ölümün üzerine yürüyen, Kazakların kılıçları altına düşen bu altmış kişinin kendilerini savunurken gösterdikleri delice cesarete dikkat etmişti.

Şimdi olayı korkunç bir ibret olarak hatırlayan Listnitski, Kazakların yüzlerine yeniden, endişeyle göz gezdirdi ve acaba bunlar da bir gün, gözleri ölümden

başka hiçbir şeyi görmeksizin geri döner, çekilirler mi diye düşündü. Kazakların bezgin, ters bakışlarını görerek, bunların da aynı şeyi yapabileceklerini kabul etmek zorunda kaldı.

Kazaklarda, savaşın daha ilk günlerinden itibaren köklü değişiklikler olmuştu. Şarkıları bile yeni, savaş sırasında ortaya çıkmış, kasvetli, neşesiz, şarkılardı. Bölüğünün konakladığı fabrikanın geniş sundurması önünden geçerken sık sık, özlem, anlatılmaz kederler dolu bir şarkı duyardı. Listnitski durup dinler ve şarkının o basit kederli havası ona dokunurdu. Yüreğinin gittikçe hızlanan vuruşları, içinde bir teli gerer, şarkı söyleyen sesin alçak tonu bu teli titreştirir ve titreşimler ruhuna acılar salardı. Listnitski biraz ötede dikilir, güz akşamının kasvetli karanlığına dalar ve gözlerinin yaşlarla ıslandığını hissederdi.

Alayın istirahate çekildiği bütün süre içinde Listnitski sadece bir kere eski bir Kazak şarkısının yiğitçe sözlerini duyabildi. Her akşam çıktığı kontrol dolaşmalarından birinden dönüyordu, sundurmanın önünden geçerken, kulağına gürültülü kahkahalar, yarı sarhoş sesler çalındı. Komşu kasabalardan birine kumanya almaya gitmiş olan iaşe çavuşunun, yasak içkiler getirip Kazaklara ikramda bulunduğunu tahmin etti. Kazaklar da şimdi bir şeye gülüyorlar, ağız kavgası ediyorlardı aralarında. Listnitski daha epeyce uzaktan, Kazakların keskin ıslıklarını ve şarkının güçlü melodisini duydu. Uzun, titreşimli bir ıslık döne döne havaya yükseldi ve en aşağı otuz hançereden çıkan bir kükreyiş içinde boğuldu. Birisi kulak zarlarını paralayan kısa, keskin ıslıklar çalıyordu; anlaşılan genç Kazaklardan biri çamurlu zemine döşenmiş tahtaların üzerinde dans ediyordu. Dans edenin topuklarının tahtalar üzerinde çıkardığı takırtılar, şarkı söyleyenlerin sesleri içinde boğuluyordu.

Listnitski elinde olmaksızın gülümsedi ve adımlarını melodinin ritmine uydurmaya çalıştı. «Piyadele-

rin Kazaklar kadar sıla hasreti çektiklerini sanmıyorum,» diye düşündü; ama mantığı, piyadelerin de onlardan farklı olabileceğine isyan etti. Bununla beraber, siperlerde oturmaya zorlanan Kazakların buna, daha büyük bir acıyla tepki gösterdiklerine de şüphe yoktu, zira görevlerinin niteliği itibariyle devamlı hareket halinde bulunmaya alışıktı onlar. İki yıldan beri siperlerin içinde savaşmak ya da ilerlemek için girişilen semeresiz hücumlarla, yerlerinde saymak zorunda bırakılmışlardı. Ordu her zamankinden zayıf bir durumdaydı şimdi. Bu orduya güçlü bir el, yeri göğü inletecek bir başarı, askerleri gevşekliklerinden silkeleyip, kurtaracak, ileri doğru büyük bir adım gerekti. Hiç şüphesiz tarihte, savaşların çok uzadığı, en güvenilir, en disiplinli birliklerin maneviyatlarının bile sarsıldığının görüldüğü dönemler olmuştu. Böyle bir şey Suvorov'un bile başına gelmişti... Ama Kazaklar dayanırlardı; çökseler bile, en son çöken onlar olurdu. Onlar savaşçı geleneğe sahip, kendi başlarına ufak bir ulustu, fabrikaların ayaktakımından ya da mujik süprüntülerinden değil.

Sanki Listnitski'yi mahsus yalancı çıkarmak içinmiş gibi, zorlanan bir ses, başka bir şarkıya başladı. Şarkıya başka sesler de katıldı ve Listnitski, Kazakların şarkıya dökülen özlemlerini bir kere daha duydu.

Genç subay Tanrıya dua eder.
Genç Kazak sılaya dönmek ister.
«Oy, subayım, genç subayım,
Bırak sılama varayım,

Bırak sılama varayım,
Anamın babamın yanına,
Anamın babamın yanına,
Genç karımın yanına.»

Bunçuk, kaçtığının dördüncü günü, cephe hattı üzerinde bulunan büyük bir ticaret şehrine vardı.

Pencerelerde ışıklar pırıldamaya başlamıştı. Ayaz, ufak, kirli su birkintilerini buzdan, ince bir paltoyla örtmüştü; uzaklardan, arada sırada geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Işıklı ana caddelerden kaçınarak, arka sokaklardan ilerleyen Bunçuk, her an tetikte, kulaklarını dikmiş dinliyordu. Şehre girerken bir devriye kolunun kucağına düşmesine ramak kaldığı için, şimdi parmaklıklar boyunca kıyı kıyı, bir kurt gibi ihtiyatla ilerliyor, sağ elini —bütün bir günün bir çöp yığınının içinde yatarak geçirdiğinden leş haline gelen— kaputunun cebinde tutuyordu.

Şehirde bir kolordu üslenmişti; şurada burada çeşitli birlikler konakladığı ve her an bir devriyeyle karşılaşmak tehlikesi bulunduğunu bildiği için, Bunçuk, kaputunun cebinde taşıdığı tabancasının tırtıllı kabzasını hiç bırakmıyordu elinden.

Şehrin öbür yanında Bunçuk tenha bir yan sokağa girdi ve adi yapıları teker teker gözden geçirip, bahçe kapılarından içeriye göz atarak, bir aşağı bir yukarı dolaştı sokakta. Yirmi dakika kadar sonra, köşedeki küçük köhne bir eve yaklaştı, panjurdaki bir çatlaktan içerisini dikizledi, kendi kendine gülümseyerek, kararlı adımlarla dış kapıdan içeri girdi. Kapıyı vurdu; şala sarınmış yaşlıca bir kadın açtı kapıyı.

«Boris İvanoviç burada mı oturuyor?»

«Evet. Buyurun içeriye.»

Bunçuk kadının yanından sıyrılarak geçip, koridora girdi. Arkasında, kapı mandalının soğuk şakırtısı duyuldu. Ufak bir gaz lambasıyla aydınlatılmış, basık tavanlı bir odada, askerî üniforma giymiş yaşlıca bir adam masa başında oturuyordu. Ayağa kalktı, soluk ışıkta gözlerini kısarak baktı ve sevincini belli etmemeye çalışarak kollarını Bunçuk'a uzattı.

«Nereden geliyorsun, böyle?»

«Cepheden.»

«Eee?»

Bunçuk bir an duraksadı, gülümsedi ve parmağı-

nın ucuyla ötekinin palaskasına dokunarak, yumuşak bir sesle, «Bir odan var mı?» diye sordu.

«Tabii, var. Gel bu tarafa.»

Adam, Bunçuk'u daha ufak bir odaya aldı, karanlıkta ona bir sandalye verdi ve yan odaya açılan kapıyı kapadıktan sonra, pencerenin perdesini çekip sordu:

«İşin bitti mi?»

«Evet.»

«Orada durum nasıl?»

«Herkes hazır.»

«Güvenilir adamlar mı?»

«Çok.»

«Önce şu üstündekileri çıkarsan iyi edersin, sonra konuşuruz seninle. Kaputunu alayım. Sana bir şey getireyim de girip yıkan içinde.»

Bunçuk, yeşilimsi bir bakır teknenin içinde yıkanırken, askerî üniformalı adam onun kısa kesilmiş saçlarını okşayıp, sakin, yorgun bir sesle konuştu:

«Şimdilik onlar bizden çok daha kuvvetli. Gelişmemiz, etki alanımızı genişletmemiz ve savaşın gerçek nedenlerini açıklayarak, hiç durmadan çalışmamız lazım. Gelişiyoruz da. Buna emin olabilirsin. Onların bütün kayıplarını biz kazanıyoruz; hiç şaşmaz bu. Olgunluk çağındaki bir adam hiç şüphesiz bir çocuktan güçlüdür, ama yaşlanıp, adaleleri pörsüyünce, delikanlı çarçabuk soluğunu kesebilir onun. İşte şimdi bizim karşımızda sadece yaşlılıktan pörsümüş adaleler değil, felcin gittikçe yayıldığı bütün bir organizma var.»

Yıkanmasını bitiren Bunçuk, yüzünü kaba bir havluyla kurularken, «Ayrılmadan önce, o subaylara kanaatlerimi söyledim,» dedi. «Çok tuhaf oldu doğrusu... Makineli tüfekçileri tartaklayacaklardır mutlaka, hatta çocuklardan birkaçını divanıharbe bile verirler, ama ellerinde hiç delil yok, ne diyebilirler ki? İnşallah çocukları ayrı ayrı birliklere dağıtırlar; bu da bizim ekmeğimize yağ sürer. Bizim yerimize onlar

eksin tohumu. Esaslı birkaç oğlan var orada. Demir gibi çocuklar!»

«Stepan'dan bir not aldım. Askerlikten anlayan birisini istiyor. Sen gideceksin, ama vesika meselesi ne olacak? Sen halledebilecek misin?»

Bunçuk havluyu çiviye asmak için parmaklarının ucunda yükselirken, «İş nedir?» diye sordu.

«Çocuklara öğretmenlik yapacaksın.» Ev sahibi gülümsedi. «Hiç büyümeyecek misin sen?»

«Büyümeme lüzum yok,» diye karşılık verdi Bunçuk. «Hele benim durumumdaki bir insan için hiç yok. Bir bezelye tanesi kadar küçük kalmalıyım ki, dikkati çekmeyeyim.»

Doğuda gök kurşunî bir renk alana kadar konuştular. Bir gün sonra, yeni elbiseler ve makyajla görünüşü tamamiyle değişmiş olan Bunçuk, yanında, Orşanski Alayından, göğsünden aldığı yara yüzünden çürüğe çıkarılmış, 441 numaralı er Nikolay Uhvatov adını taşıyan vesikalar olduğu halde şehirden çıkıp, istasyona doğru yürüdü.

III

Vladimir-Volinski'den Volinya'daki Kovel'e kadar olan bölgeyi Özel Ordu tutuyordu. «Özel Ordu» aslında, Onüçüncü Ordu idi, ama yüksek rütbeli generaller bile kör inançlardan doğan önyargılara sahip bulundukları için, buna «Özel Ordu» deniliyordu. 1916 Eylül ayının sonlarına doğru bu bölgede ilerlemek için planlar yapıldı ve birliklerin ilerleyeceği alanlar topçu harekâtıyla hazırlandı.

Bölgeye olağanüstü denecek kadar ağır topçu kuvvetleri yığıldı. Almanların iki siper hattıyla tuttukları bölgeyi, çeşitli çaplarda binlerce top mermisi dokuz gün süreyle hallaç pamuğu gibi attı. Daha bombardımanın birinci günü, topçu ateşi yoğunlaşır yoğunlaş-

maz, Almanlar geride gözcülerden başka kimse bırakmadan, birinci hattın gerisine çekildiler. Bir iki gün sonra ikinci hattı da bırakıp, üçüncü bir hatta çekildiler.

Onuncu gün Türkistan Piyade Kolordusu ilerlemeye başladı. Kolordu Fransızların dalgalar halinde hücum etme metodunu uyguluyordu. Rus siperlerinden on altı dalga kalktı. Girdaba tutulmuş gibi döne döne incelerek ve yer yer yarılmış, iğrenç dikenli tel yığınlarının çevresinde kaynaşarak, gri insan dalgası yuvarlana yuvarlana ilerledi. Almanların tarafından da, kavrulmuş akçaağaç gövdelerinin, kum tepeciklerinin ardından, ateş kusarak takırdayan silahların sürekli kükreyişi geldi. Arada sırada bir top bataryasının bu uğultuyu parçalayan gümbürtüsü duyuluyor, sonra her şey Alman makineli tüfeklerinin kısık takırtılarının eşlik ettiği som bir ses dalgası içinde boğuluyordu.

Bir mil genişliğindeki bir alan içinde, kumlu toprak dövüle dövüle, patlamaların simsiyah girdapları içinde kaldı, hücum dalgaları kırıldı, köpük köpük parçalandı, top mermilerinin açtığı kraterlerden dışarı döküldü ve ileriye doğru sürüklendi.

Patlayan şarapnellerin simsiyah hamleleri sıklaştıkça sıklaştı, şarapnellerin kulakları yırtan vızıltıları yükseldikçe yükseldi ve makineli tüfek ateşi toprağı gittikçe artan bir şiddetle kırbaçladı. Hücuma kalkan gruplar daha dikenli tellere varmadan biçildiler. On altı dalgadan ancak son üçü engellere ulaşabildiler ve halkalar halinde uzanan, eğri büğrü olmuş tellere, kavrulmuş kazıklara ulaşır ulaşmaz da bunlara çarparak kırıldılar, oluk oluk ya da sızıntılar halinde geriye devrildiler.

O gün, Svinuhi köyü yakınlarındaki kumlu, kara toprakların üzerine dokuz binden fazla can saçıldı.

İki saat sonra hücum tazelendi. Türkistan Piyade Kolordusunun 2. ve 3. tümenleri ilerledi. Sol kanatta,

53. Piyade Tümeniyle, 307. Sibirya Piyade Tugayının birlikleri, irtibat hendekleri boyunca arka arkaya sıralar halinde dizildiler; sağ kanatta ise 3. Bomba Tümeninin taburları ilerledi.

Özel Ordunun 30. Kolordu Komutanı, Tuğgeneral Gavrilov, bölgeye iki tümen daha sürmek üzere komuta merkezinden emir aldı. Geceleyin 80. Tümenin 320. Çembarski, 319. Bugulma ve 318. Çernoyarsk alayları mevzilerinden geri çekilde, onların yerine Letonyalı piyadelerle, mahalli gönüllülerden taze birlikler sürüldü. Her ne kadar harekât gece yapıldıysa da, bir önceki akşam, alaylardan biri gösteri harekâtı niteliğinde, aksi yönde sevkedilmiş ve cephe hattı boyunca on iki verst yürütüldükten sonra geri dön emri almıştı. Alaylar da aynı yönde, ama değişik yollardan ilerlediler.

Başka tarafa nakledilmeden önce, 318. Çernoyarsk Alayı, Sokhod nehri yakınlarındaki ufak bir kasabada konaklamıştı. İlk yürüyüşün ertesi sabahı alay bir ormandan geçirilerek terkedilmiş siperlere yerleştirildi ve alaya burada dört gün süreyle, tabur halinde değil de yarımşar bölükler halinde ilerlemeyi esas tutan Fransız taarruz metotları talim ettirildi. El bombası birliklerine, dikenli tel engellerinin en çabuk şekilde nasıl kesileceği öğretildi, buna ek olarak da el bombası atma talimleri yaptırıldı. Bundan sonra birlikler tekrar yürüyüşe geçti. Üç gün yürüdüler; ormanlardan, ormanlar içindeki açıklıklardan, ağaçlık vahşî araziler boyunca ilerleyen ve top arabalarının tekerleklerinin açtığı izlerle bozulmuş daracık yollardan geçtiler. Hafif, parça parça ve rüzgârın önünde sürüklenen bir sis, çam ağaçlarının tepelerine takılıyor, ormanın içindeki açıklıklardan akıyor ve mavi-yeşil tüten sazlıkların üzerindeki bir atmaca gibi süzülüyordu. Hiç durmadan çiseleyen buz gibi yağmurun altında erat sırılsıklam olmuştu; herkesin suratı bir karıştı. Taarruz bölgesinden çok uzak olmayan bir köye varıp

burada bir gün dinlendiler ve ucunda ölüm bekleyen yolculuğa hazırlandılar.

Aynı sıralarda, 80. Tümen karargâhına refakat eden özel bir Kazak bölüğü de, savaş sahnesine doğru ilerliyordu. İkinci Yakımı tamamiyle yedeklerden meydana gelmiş olan bölükte, Tatarski köyünün üçüncü yedek Kazakları da vardı. Tek kollu Aleksey Şamil'in iki kardeşi, eski değirmen makinisti İvan Alekseyeviç, Afonka Ozerov, eski ataman Manitskov ile bölüğün canı ciğeri, ruhu olan Gavrila Lihovidov ve daha başkaları da bunlar arasındaydı. Lihovidov, yetmiş yaşındaki anasıyla, pek de güzel olmamakla beraber boyun eğmez yaradılışta bir kadın olan karısından sık sık yediği dayaklara gık demeden katlanmasıyla ün salmış, yabani görünüşlü bir Kazaktı.

3 Ekim sabahı erkenden, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu yürüyüşe geçmeye hazırlandığı sırada özel bölük de bir köye girdi. Askerler terkedilmiş, yarı harap vaziyetteki kulübelerden koşarak çıkıyor, sokakta sıraya giriyorlardı.

En öndeki manganın yanıda esmer derili bir onbaşı duruyordu. Harita çantasından bir çikolata çıkarmış, kâğıdını açıyordu. Pembe dudaklarının kenarına çikolata bulaşmıştı. Asker sırasının başından geriye doğru yürümeye başladı; üzerindeki çamurlar katılaşıp, kerpiçleşmiş kaputu bacaklarının arasında bir koyun kuyruğu gibi sallanıyordu. Kazaklar yolun sol yanını aldılar. Makinist İvan Alekseyeviç, İkinci Takımın dış sırasındaydı. Su birikintilerine basmamak için gözlerini yerden ayırmadan yürüyordu. Piyadelerin safları içinden birisi ona seslendi, İvan Alekseyeviç başını kaldırıp piyade erlerine göz gezdirdi.

«İvan Alekseyeviç! Dostum...»

Ufak tefek bir asker, mangasından ayrılıp, omuzuna asılı tüfeği sırtına doğru itti ve acemi adımlarla ona doğru koştu. Ama tüfeğin kayışı kaydı, dipçik karavana tasına çarptı.

«Tanımadın mı beni? Hemen unutun mu yahu?»

Ağzı ve çenesi, kül rengi kaba bir sakalla örtülü ufak tefek askerin, Uşak olduğunu güçlükle çıkarabildi İvan Alekseyeviç.

«Nereden çıktın be?»

«Bu alaydayım, 318. Çernoyarsk Alayında. Eski arkadaşlardan biriyle burada karşılaşacağımı hiç ummuyordum.»

Uşak'ın kirli, ufak elini hâlâ kendi kemikli elinin içinde tutmakta olan İvan Alekseyeviç, memnun ve heyecanlı, gülümsüyordu. Onun iri adımlarına ayak uydurmaya çalışan Uşak, bir yandan koşar adım yürürken, bir yandan da İvan'ın gözlerinin içine bakıyordu; birbirine yakın, acı bir ifade almış kendi gözleri ise buğulanmış, bakışlarına olağanüstü bir yumuşaklık gelmişti.

«Hücuma geçeceğiz...»

«Biz de öyle.»

«Ey, nasılsın bakalım, İvan Alekseyeviç, nasıl gidiyor işler?»

«Anlatacak bir şey yok.»

«Burada da aynı durum. 1914'den beri siperlerden çıkmadım. Benim ne evim ne de ailem vardır öteden beri, ama birileri için çarpışmam gerekiyor işte.»

«Stokman'ı hatırlıyor musun? Çok iyi adamdı şu bizim Osip Davidoviç! Bütün bunların ne demek olduğunu anlatırdı bize o. Eğer erkek adam diye bir şey varsa, o da Osip Davidoviç'di işte...»

Uşak minicik yumruğunu sallayıp, sakallı yüzü bir gülümsemeyle buruşarak, «Hatırlamaz olur muyum!» dedi. «Öz babamdan iyi hatırlıyorum onu. Babamın bana hiç faydası olmadı ki zaten. Onun ne vaziyette olduğundan hiç haberim yok, senin var mı?»

İvan Alekseyeviç, içini çekerek, «Sibirya'da,» dedi.

Uzun boylu arkadaşının yanında ine çıka giden Uşak, tilki gibi kulağını dikerek, «Ne?» diye sordu.

«Hapiste. Kim bilir, belki de ölmüştür şimdiye kadar.»

Uşak bir iki dakika hiç konuşmadan yürüdü. Arada sırada, bir kendi taburunun içtima ettiği yere, bir, İvan'ın kemikli çenesine, alt dudağının hemen dibindeki yuvarlak, derin çukura bakıyordu başını kaldırıp.

Elini, İvan'ın avucundan çekip, «Güle güle,» dedi. «Bir daha görüşebileceğimizi sanmıyorum.»

Kazak, sol eliyle kasketini çıkardı, eğildi ve kolunu Uşak'ın lif lif olmuş omuzuna sardı. Birbirlerine ebediyen veda ediyorlarmışcasına öpüştüler. Uşak durdu, geride kaldı. Kafası birdenbire omuzlarının arasına gömüldü, kaputunun dışında sadece kulaklarının koyu pembe uçları kaldı. Dertop olmuş bir vaziyette, ayakları üzerinde tökezlenerek geriye döndü.

İvan Alekseyeviç, safından ayrıldı, sesi titreyerek bağırdı:

«Hey, kardeş! Kardeş! Demir gibiydin sen, değil mi? Hatırlıyor musun? Güçlü bir adamdın sen... ha?»

Uşak gözyaşlarından leke leke olmuş yüzünü çevirdi, önü açık kaputuyla, yırtık gömleğinden görünen kemikli göğsünü yumrukladı.

«Öyleydim! Çetindim! Ama şimdi ezdiler beni... İhtiyar atı ölüme sürdüler!»

Başka bir şey daha bağırdı, ama Kazak bölüğü bir yan sokağa saptı ve İvan onu gözden kaybetti.

Onun arkasından yürüyen Prohor Şamil, «Uşak'tı bu, değil mi» diye sordu.

İvan Alekseyeviç, kederli bir sesle, «Yaman adamdı,» diye cevap verdi ve tüfeğinin kayışını sert bir şekilde çekerken dudakları titredi.

Kazaklar köyden çıktıktan sonra yaralılarla karşılaşmaya başladılar; önce birer ikişer, sonra üçer beşer kişilik ve en nihayet kalabalık gruplar halinde yaralılara rastladılar. Birçok araba ağzına kadar ağır yaralılarla doldurulmuş, yavaş yavaş ilerliyordu. Ara-

baları çeken beygirler bir deri bir kemik kalmış, lağarlaşmıştı. Zayıf sırtlarında hiç durmadan yedikleri kırbaçların izleri belli oluyor, yer yer açılmış yaralarının içinden kemikleri görülüyordu. Köpük içinde kalmış burun delikleri çamurlu yere sürtünecek kadar başlarını eğmişler, soluk soluğa, ıkınarak, zorla çekiyorlardı arabaları. Arasıra içlerinden biri duruyor, başını meyus bir halde aşağı sarkıtıyor, böğürleri, gücünün tükendiğini belli edercesine inip inip kalkıyordu. Şaklayan bir kırbaç, duran kısrağı harekete getiriyor ve hayvan sağa sola yalpalayarak, tekrar koşumlara asılıyordu. Bütün arabaların çevresinde, arabalara tutunmuş sürüklenircesine ilerleyen yaralılar vardı.

Bölük komutanı, ötekilerden daha sevimli görünen bir askere, «Hangi alaydansın?» diye sordu.

«Türkistan Kolordusu, 3. Tümen.»

«Bugün mü yaralandın?»

Asker cevap vermeksizin döndü, gitti.

Kazak bölüğü yoldan ayrılıp, ormana girdi. 318. Çernoyarsk Alayının piyade taburları köyden ayrılmışlar, onların ardı sıra, cebri yürüyüşle geliyorlardı. Uzakta, puslu gökte, bir Alman balonu kirli sarı iri bir damla gibi asılı duruyordu.

«Bakın arkadaşlar, işte size bir harika!»

«Salama benziyor.»

«Bizim birliklerin hareketini oradan gözetliyor işte, piçoğlu piç.»

«O kadar yükseğe boş yere mi çıkacaktı; sanıyorsun?»

«Öf be, amma da yüksek ha!»

«Top mermisi bile ulaşmaz oraya.»

Ormanda ilk piyade taburu Kazaklara yetişti. Yağmur suları sızan çamların altında, akşama kadar birbirlerine karışmış vaziyette ilerlediler. Yağmur yakalarının içinden girip, kıvrıla kıvrıla sırtlarından aşağı iniyordu; ateş yakmak yasaktı, ama zaten bu

yağmurda isteseler de yakamazlardı. Karanlık basarken, vardıkları bir irtibat hendeğine yerleştirildiler. Pek derin olmayan, bir adam boyunu geçmeyen siperler su doluydu; etraf çamur, ıslak çam kozalağı ve hadife gibi yumuşak yağmur kokuyordu.

Bir araya toplanarak, kaputlarının eteklerini kaldırıp çömelmiş Kazaklar, sigaralarını tüttürürlerken, yarım kalmış kasvetli konuşmalarını devam ettiriyorlardı. Köyden ayrılmadan önce verilen tütün istihkaklarını paylaşan İkinci Takım, takım çavuşunun çevresinde kümelenmişti. Çavuş, terkedilmiş bir dikenli tel silindirinin üzerine oturmuş, barış zamanında tugayında askerlik yaptığı, geçen Pazar günü vurulup ölen General Kopilovski'den bahsediyordu. Ama sözünü bitirmeye fırsat bulamadı; takım komutanının verdiği emir üzerine Kazaklar ayağa fırladılar ve parmak uçlarını yakma pahasına, ihtirasla, sigaralarından son nefeslerini çektiler. Siperden çıkarılan Kazaklar tekrar, kararmaya başlayan çam ormanında yürüyüşe geçirildi. El kol hareketleriyle birbirlerine cesaret vermeye çalrışarak ilerlediler. İçlerinden biri ıslık çalmaya başladı.

Ormanın içindeki ufak bir açıklıkta, dizi dizi cesetlere rastladılar. Cesetler omuz omuza serilmiş, çeşitli vaziyetlerde, çoğunlukla da korkunç ve çirkin pozlarda yatıyordu. Palaskasından gaz maskesi sarkan silahlı bir asker, bunların başında nöbet bekliyordu. Yaş toprak, yüzlerce çizme ve araba tekerleğinin altında hamur gibi yuğrulmuştu. Kazaklar cesetlerin yakınından geçtiler ve bunlardan çıkan ağır, yoğun çürüme kokusunu duydular. Bölük komutanı, bölüğü durdurdu, takım subaylarını alarak nöbet bekleyen askerin yanına gidip bir iki dakika konuştu onunla. Bu arada sıralarını bozan Kazaklar cesetlerin yanına gittiler, ölümün esrarı önünde bütün canlıların duyduğu, o yürek çarpıntısı veren gizli korku ve merakla, kasketlerini ellerine alıp, yerlere serilmiş in-

sanlara baktılar. Bunların hepsi de subay cesetleriydi; Kazaklar kırk yedi tane saydı. Çoğunluğunu, yüzlerinden yirmi, yirmi beş yaşlarında oldukları anlaşılan gençler meydana getiriyordu. Yalnız en sağda, yüzbaşı rütbesi taşıyan biri yaşlıcaydı. Kocaman açılmış ağzı, son çığlıklarının sessiz yankılarını, derinliklerinde saklıyor gibiydi; ağzının üzerinden siyah, kalın bıyıkları sarkıyordu; ölüm sarılığı gelmiş yüzünde kalın kaşları çatılmıştı. Cesetlerin bir kısmının sırtında çamur lekeleri içinde kalmış deri ceketler, bir kısmında da kaputlar vardı. İki tanesinin başı açıktı. Kazaklar, ölüm halinde bile yakışıklılığını kaybetmemiş bir teğmeni uzun uzun seyrettiler. Sırtüstü yatan cesetin sol kolu göğsünü bastırmış, sağ kolu, ebedi bir kavrayışla tuttuğu tabancası elinde, yana açılmıştı. Birinin, tabancayı onun elinden kurtarmaya çalıştığı anlaşılıyordu —geniş, sarı bileği çizik çizikti— ama çelik sanki adamın avucuna kaynamıştı; tabancayı bu avuçtan ayırmak imkânsızdı. Kasketi, dalgalı sarı saçlarının üzerinde geriye doğru yıkılmıştı. Yanağı toprağa gelecek şekilde dönmüştü yüzü; sanki yanağıyla toprağı okşuyordu. Morumsu dudakları hayret ve ıstırapla kıvrılmıştı. Onun sağ yanındaki ceset yüzükoyun yatıyordu. Arka kemeri kopmuş kaputu sırtında dertop olmuş, topukları yana dönmüş sarı kısa çizmeler ve haki pantolon içindeki adaleleri kasılmış güçlü bacakları meydanda kalmıştı. Başında kasketi yoktu; bir şarapnelin keserek beyniyle beraber uçurduğu başının üst tarafı da yoktu. Islak saç parçalarının çevrelediği boş kafatasının içinde, pembe renkli yağmur suyu pırıldıyordu. Onun yanında, kısa boylu, tıknaz bir subay yatıyordu; deri ceketinin önü açılmış, gömleği yırtılmıştı. Alt çenesi çarpık bir vaziyette, çıplak göğsüne dayanmıştı; saçlarının alt yanında, derisi kavrularak kıvrım kıvrım büzüşmüş alnında şerit halinde dar bir beyaz kısım parlıyordu. Alınla alt çene arasında, kemik parçalarıyla koyu kırmızı

lapa haline gelmiş bir et yığınından başka bir şey kalmamıştı. Bunların ilerisinde, başka bir cesetin rasgele toplanmış kolları, bacakları ve bir kaputun parçaları duruyordu. Kafanın olması gereken yere, ezilmiş bir bacak konmuşu. Onun arkasında oval, çocukça yüzlü, dolgun dudaklı gencecik bir delikanlı yatıyordu. Göğsünü makineli tüfek mermileri taramış, kaputunda dört tane delik açılmış, bu deliklerden kavrulmuş pamuk parçaları çıkmıştı dışarıya.

İvan Alekseyeviç takır takır birbirine çarpan dişlerinin arasından, «Kimi... kimi çağırıyordu ölüm anında? Annesini mi?» diye mırıldandı ve birden dönerek, kör gibi sendeledi.

Kazaklar haç çıkarıp, geriye bakmadan acele acele yerlerine döndüler. Ormandaki daracık açıklıklardan, gördükleri şeyin hafızalarındaki izinden kurtulmak istercesine acele acele ilerlerlerken, uzun zaman sessiz kaldılar. Bir süre sonra, ağ gibi örülmüş, boş birtakım zeminliklerin yakınında durdu bölük. Subaylar, Çernoyarsk Alayından atla yetişen bir haberciyle birlikte zeminliklerden birine girdiler.

Afonka Ozerov, İvan'ın kolunu sıkarak fısıldadı:

«Şu delikanlı... hani son gördüğümüz... hayatında daha bir kız bile öpmemiştir, bana kalırsa... Bir de öldürmüşler onu. Ne dersin sen buna?»

«Nereden yemişler bu ateşi böyle acaba?» diye bir başka Kazak lafa karıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra, bir başkası, «Hücum ediyorlarmış. Onları bekleyen asker söyledi bana,» dedi.

Askerler rahat duruşta bekliyorlardı. Ormanın üzerine karanlık iyice çöktü. Rüzgârın sürükleyerek parçaladığı bulutların arasından, uzak yıldızların leylak rengi uçları göründü.

Bu arada komutan, subayları zeminliğin içinde topladı, haberciyi yolladı ve postayı açarak, güdük bir mumun ışığında, emri okudu.

3 Ekim günü şafak vakti, 356. Alayın Üçüncü Taburuna karşı zehirli gaz kullanan Almanlar, siperlerimizin ilk hattını zaptettiler. Size, ikinci siper hattına hareket etmenizi ve 318. Çernoyarsk Alayının Birinci Taburuyla temas sağladıktan sonra, hat boyunca mevzilenerek hücuma hazırlanmanızı ve bir karşı hücumla düşmanı hemen bu gece birinci hattan atmanızı emrediyorum. Sağ kanadınızda İkinci Taburun iki piyade bölüğüyle, 3. Bomba Tümeninin Fenagorisik Alayının bir taburu bulunacaktır.

Subaylar orada bir durum muhakemesi yaptılar ve sigaralarını içtiler. Sonra bölük tekrar yürüyüşe geçti.

Kazaklar zeminliklerin yanında dinlenirlerken, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu geçip gitti. Stokhod ırmağı üzerindeki bir köprüye vardılar. Köprü, bomba birliklerinden, kuvvetli bir makineli tüfek müfrezesiyle korunuyordu. Başçavuş durumu tabur komutanına anlattı ve tabur köprüyü geçtikten sonra bölüklere ayrıldı; iki bölük sağa, bir bölük sola ilerledi, dördüncü bölük de yedekte kaldı. Bölükler yayılarak ilerliyorlardı. Sık orman, şarapnellerin açtığı çukurlarla doluydu. Askerler bastıkları yeri ayaklarıyla yoklaya yoklaya, ihtiyatla yürüyorlardı; arada bir içlerinden birisi yuvarlanıyor, kısık sesle küfür savuruyordu. Uşak en sağdaki bölükte ve uzun sıranın sonundan altıncıydı.

Uşak'ın yanında iki subay, kısık sesle konuşarak yürüyüp geçti. Bölük kamutanının yumuşak, dolgun, bariton sesi dert yanıyordu:

«Eski yaram yine açıldı. O ağaç kütüğünün Allah belasını versin. Karanlıkta üzerinden tökezlendim, yaram olduğu gibi açıldı, yürüyemiyorum şimdi. Korkarım geri dönmek zorunda kalacağım.» Bariton ses bir an sustu, sonra uzaktan, gittikçe hafifleyerek tekrar duyuldu: «Birinci Yarım - Bölüğün komutasını sen al. İkinci yarıyı da Bogdanov alır, bana gelince... vallahi gidemeyeceğim. Geri dönmek zorundayım...»

Asteğmen Belikov'un kısık, tenor sesi, sert bir tonla cevap verdi:

«Ne zaman savaş başlayacak olsa, eski yaranızın da böyle her seferinde açılması hayret edilecek şey doğrusu!»

Bölük komutanı sesini yükseltti:

«Bu şekilde konuşmaya nasıl cüret ediyorsunuz, asteğmen?»

«Hadi canım, bırak şimdi. Canın isterse bal gibi gidersin.»

Kendi ayak sesleriyle başkalarının ayak seslerini de dinleyen Uşak, arkasında bir çalının çıtırdadığını duydu ve bölük komutanının geri hatların yolunu tuttuğunu anladı. Bir dakika sonra, başçavuşla birlikte bölüğün sol kanadına doğru giden Belikov'un mırıldandığını duydu:

«Kokusunu alıyorlar, haydutlar! Dövüş başladı mı hemen ya hastalanırlar, ya da eski yaraları açılır. Ve sen de, daha iyice pişmemiş teğmenim, komutayı eline almak zorunda kalıyorsun... Reziller! Ne isterdim ama... şu askerlere...»

Sesler birdenbire kesildi; şimdi yalnız çamurda vıcık vıcık kendi ayak sesini ve kulaklarında keskin bir çınlama duyuyordu Uşak.

Aniden, sol tarafından birisi fısıldadı:

«Hey! Komşu!»

«Ne var?»

«Durumun iyi mi?»

«İyi!» dedi Uşak ve daha lafını bitirir bitirmez tökezledi, geri geri kayıp, su dolu bir bomba çukuruna düştü.

Sol yanındakinin, «Allah kahretsin, karanlık!» dediğini duydu.

Bir iki dakika, birbirlerini göremeden ilerlediler; derken, tıslayarak çıkan o aynı sesi tam kulağının dibinde duydu Uşak:

«Beraber yürüyelim. O zaman, daha iyi olur...»

İçi su dolmuş çizmelerini kaygan toprağa ihtiyatla basarak, konuşmadan yürüdüler. Boynuzlu, benek benek bir mehtap, sisli dalgaları bir kayık gibi göğüsleyerek, bulutların ardından aniden sıyrılıverdi; göğün bulutsuz bir yerine gelince, yeryüzüne donuk bir ışık seli döküldü. Ay ışığında ıslak çam pürleri fosfor sürülmüşçesine parladı, kozalaklar sanki daha keskin koktu ve ıslak toprağın soluğunda daha şiddetli bir soğuk yükselir gibi oldu.

Uşak, aniden duran ve kafasını darbe yemiş gibi hızla sarsan yanındakine baktı.

«Bak!» diye fısıldadı adam.

Onlardan üç adım ilerde, bir çam ağacının dibinde, bacaklarını yana açmış biri duruyordu.

«Bir adam!» Kelimeleri mırıldanan Uşak'tı, ya da ona öyle geldi.

Arkadaşı aniden tüfeğini kaldırıp, omuzuna dayayarak, «Kim var orada?» diye bağırdı. «Ateş ederim.»

Çam ağacının altındaki gölge hiç sesini çıkarmıyordu. Başı, bir ayçiçeği gibi yana eğikti.

Uşak, ürpererek, «Uyuyakalmış!» dedi ve kendini zorlayarak güldü, ileri doğru bir adım attı.

Ayakta dikilen adama doğru ilerlediler. Uşak boynunu uzatıp, gözlerini açtı. Arkadaşı kımıldamadan duran adamı, tüfeğinin dipçiğiyle dürttü.

«Hey, afyoncu! Uyuyor musun, arkadaş?» dedi alaylı alaylı. «Hey, afyoncu!» Birden sesi kesildi, geri geri giderek, «Bu bir ceset!» diye haykırdı.

Uşak, dişleri birbirine vurarak geri sıçradı, aynı anda da, ayakta dikilen adam, olduğu yere bir ağaç gibi devrildi. Ceseti sırtüstü çevirdiler ve ancak o zaman, çam ağacının, 256. Alaydan, gazla zehirlenmiş bu askere, ciğerlerinde taşıdığı ölümden boş yere kaçmaya çalışırken son sığınak olduğunu anladılar. Uzun boylu, geniş omuzlu bir adamdı; düştüğü zaman yüzü çamura bulanmış, başı geriye kaykılmıştı. Gazın yedi-

ği gözleri pörsümüştü; şişmiş, etli dili, dişlerinin arasından kara bir odun parçası gibi sarkıyordu.

Uşak'ın arkadaşı onu kolundan yakalayarak, «Hadi gel, Allah aşkına! Bırak, yatsın orada!» diye fısıldadı.

Birkaç adım ötede bir cesete daha rastladılar, sonra bir başkasına, bir başkasına daha. Bazı yerlerde zehirlenmiş askerler üst üste yığılmışlardı; bir kısmı çömelik durumda ölmüş, bir kısmı otlayan hayvanlar gibi, dört ayak üzerine düşmüştü. Hele, ikinci siper hattına giden irtibat hendeğinin girişinde bir tanesi, can çekişirken yumruğunu kemirir gibi dişlerinin arasına sıkıştırmış, kıvrılarak bir top halini almıştı.

Uşak'la arkadaşı saflarına yetişmek için koştular, ama karanlıkta her nasılsa yanından geçtikleri kendi saflarının önüne düştüler. Bir süre dolaştıktan sonra, zikzaklar yaparak karanlığın içinde kaybolan siperlerden birinin simsiyah çukuru içine atladılar.

Uşak'ın arkadaşı kararsız bir tonla, «Zeminliğin içini arayalım. Belki yiyecek bir şeyler buluruz,» dedi.

«Pekâlâ.»

«Sen sağa git, ben de sola gideyim. Öbürküler gelene kadar araştırırız.»

Uşak bir kibrit çaktı ve önüne çıkan ilk zeminliğin eşiğinden içeriye adımını attı. Ama sanki mancınıkla fırlatılmış gibi, gerisin geriye sıçradı; içerde birbirinin üzerine düşmüş iki ceset yatıyordu. Araştırdığı üç zeminlikten hiçbir sonuç alamadı, tam dördüncüsünün kapısını açarken az daha olduğu yere yığılıverecekti; Almanca konuşan, yabancı, madenî bir ses duymuştu:

«Wer ist das?» (1)

Bütün vücudunu bir ateş kaplayan Uşak, hiç ses çıkarmadan geri sıçradı.

Omuzuna aldığı kaputunu bir omuz hareketiyle

(1) «Kim o?»

şöylece düzelterek, zeminlikten dışarı çıkan Alman, «Das bist du, Otto?» (1) diye sordu. «Weshab bist du so spat gekommen?» (2)

Uşak silahını doğrultarak kısık bir sesle, «Eller yukarı! Kaldır ellerini! Teslim ol!» diye bağırdı.

Şaşkınlıktan dili tutulan Alman, ellerini ağır ağır kaldırdı, yan döndü ve gözlerini, kendisine çevrilmiş süngünün pırıl pırıl parlayan ucuna dikti. Omuzlarının üzerinden kayan kaputu yere düştü, koltuk altları buruşmuş haki gömleği meydana çıktı. Ağır işten yara bere içinde kalmış elleri başının üzerinde titriyor, parmakları sanki görünmez anahtarlara dokunur gibi kıpırdıyordu. Viziyersiz kepi hafif yana devrik, ayaklarında kısa çizmeler bulunan, gömleği madenî düğmeli, uzun boylu, iri yapılı Alman'ı, hiç yerinden kımıldamadan seyrediyordu Uşak. Birdenbire durumunu değiştirdi, kaputunu çıkarmak istercesine eğildi ve ne öksürüğe, ne de aksırığa benzeyen, genizden gelen değişik bir ses çıkararak Alman'a doğru bir adım attı.

Derinden gelen, kesik bir sesle, «Kaç!» dedi. «Kaç, Alman! Sana hiçbir kinim yok benim! Ateş etmeyeceğim!»

Tüfeğini siperin duvarına dayadı, ayaklarının ucunda yükselerek elini, Alman'ın sağ eline kadar uzattı. Onun güven verici hareketlerinden rahatlayan Alman elini aşağı indirdi ve alışık olmadığı Rus sesinin alçalış yükselişlerine dikkatle kulak verdi.

Uşak acele etmeksizin, kendi nasırlı, işten yıpranmış elini uzattı ve Alman'ın soğuk, gevşek parmaklarını sıktı. Sonra avucunu kaldırıp gösterdi. Ayışığı avucunun içindeki kahverengi nasırları aydınlattı.

Sıtmaya tutulmuş gibi tireyerek, «Ben bir işçiyim,» dedi, Uşak. «Ne diye öldürecek mişim seni? Kaç

(1) «Sen misin, Otto?.»
(2) «Niye böyle geç kaldın?.»

hadi!» Alman'ı omuzundan sağ eliyle hafifçe iterek, ormanın kapkaranlık siluetini işaret etti. «Kaçsana, aptal! Şimdi bizimkiler gelecek buraya...»

Biraz ötede duran Alman gözlerini dikmiş, Uşak'ın kendisine doğru uzanan eline bakıyor ve bütün dikkatini vererek, kulaklarına yabancı gelen kelimelerin içinde yatan anlamları çıkarmaya çalışıyordu. Bir iki saniye o şekilde kaldı, gözleri Uşak'ınkilerle karşılaştı, sonra birdenbire dudaklarında sevinçli bir gülümseme titredi. Bir adım geri çekilip, kollarını uzattı, Uşak'ın ellerini ellerinin arasına aldı ve Rus'un gözlerinin içine bakarak, onun ellerini heyecanla sallamaya başladı.

«Du entlasst mich?.. O, jetzt hab ich verstanden! Du bist ein russischer Arbeiter? Sozial-Demokrat, Wie ich? So! O! O! Das ist Wie im Traum... Mein Bruder, wie kann ich vergessen? Ich finde keine worte... Nur du bist ein wunderbarer wagender Junge... ich...» (1)

Uşak, galeyan halindeki yabancı kelimeler arasında, kulağının alışık olduğu «Sosyal Demokrat»ı anladı sadece.

«Evet. Sosyal Demokrat'ım. Doğru tahmin ettin. Haydi şimdi, kaç!.. Güle güle, kardeşim. Bana elini ver.»

Uzun boylu, iri yapılı Bavyera'lıyla, ufak tefek Rus askeri, içgüdüleriyle anlaşarak, durmuşlar birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı. Ormandan, yaklaşmakta olan Rus saflarının sesi duyuldu. Alman fısıldadı:

«In den zukünftigen Klassenkampfen werden wir

---

(1) «Beni serbest mi bırakıyorsun? Ah, şimdi anladım... Sen bir Rus işçisisin, değil mi? Benim gibi bir Sosyal Demokratsın, ha? Ah, bir rüya gibi bu. Kardeşim, bunu ben nasıl unutabilirim?.. Kelime bulamıyorum... Ama sen çok iyi, yiğit bir delikanlısın...»

in denselben Ausgangen sein, nicht wahr, Genosse?» (1).

Sonra, kurşunî renkli bir hayvan gibi, siperin üstüne sıçradı.

Bir iki dakika sonra da, başlarında subayları bulunan bir Çek keşif kolu ile birlikte, Rus askerleri siperlere ulaştılar. Bir zeminlikten emekleyerek çıkmakta olan Uşak'ın arkadaşına az daha ateş açıyorlardı.

Uşak'ın arkadaşı, göğsüne kocaman siyah bir tayın ekmeği bastırarak, «Rus'um ben, görmüyor musunuz?» diye deli gibi haykırdı, bir tüfeğin namlusunu kendisine çevrilmiş görünce.

Uşak'ı tanıyan gedikli çavuş siperin içine atladı ve tüfeğinin dipçiğini sırtına fena halde indirdi.

«Pestilini çıkaracağım senin. Burnunu kıracağım! Nerelerdeydin?»

Uşak uyuşuk uyuşuk kımıldadı; tüfeğin dipçiği bile istenilen etkiyi yaratamamıştı. Sendeleyip ileri doğru yürüdü ve kendisinden hiç beklenilmeyen son derece yumuşak bir ses tonuyla cevap vererek, gedikli çavuşu hayretler içinde bıraktı:

«Sizin ilerinize düşmüşüz. O kadar sert olma.»

«Sen de bok gibi yayılma! Bir geride kalırsın, bir ileri geçersin. Emirleri bilmiyor musun? Çaylak değilsin ya; çaylak mısın yoksa?» Bir an sustuktan sonra sordu: «Tütünün var mı?»

«Var, ama ıslak.»

«Ver bakalım biraz.»

Gedikli çavuş sigarasını yaktı, manganın gerisine gitti. Şafaktan az önce, Çek keşif kolu, bir Alman gözcü birliğine çattı. Almanlar yaylım ateşi açarak sessizliği parçaladılar. Eşit aralıklarla, iki yaylım daha açtılar. Siperlerin üzerinden kırmızı bir aydınlık parladı ve daha mor kıvılcımlar sönmeden, Alman topçu

(1) «Yaklaşan sınıf mücadelesinde aynı siperlerde olacağız, değil mi, Yoldaş?»

ateşi başladı. Patlayan şarapnellerin gürültüsü, Rus kuvvetlerinin çok gerilerinden, Stokhod nehrinin yakınlarından geliyordu.

İlk top ateşi duyulur duyulmaz, Çeklerin yüz adım kadar gerisinde ilerleyen bölük yüzükoyun yere uzandı. İşaret mermisinin kırmızı ışığı yeri aydınlattı. Bunun ışığında, Uşak, çalılar ve ağaçlar arasında karıncalar gibi ve artık çamurdan iğrenmek şöyle dursun, vücutlarını çamura yapıştırarak sürünen, saklanacak bir yer arayan askerleri gördü. Askerler, önlerine çıkan her tekerlek izinin içine girmeye çalışıyor, her ufacık tümseğin ardında kayboluyor, her ufacık deliğe başlarını sokuyorlardı. Bununla beraber, ormandan doğru kekeleyen makineli tüfek ateşi bir mayıs sağanağı gibi yağmaya başlayınca çözüldüler. Başlarını omuzlarının arasına çekip, toprağa kırkayaklar gibi yapışarak ve çamur üzerinde, ardlarında iz bırakarak, kollarını, bacaklarını hiç bükmeden yılanlar gibi, gerisin geriye sürünmeye başladılar. Bir kısmı ayağa kalkarak koştu. Kozalakları kamçılayan, çam ağaçlarını parçalayan dum-dum kurşunları, yılanlar gibi tıslayarak, ormanın içinde sekti, toprağın bağrını yırttı.

Çernoyarsk Alayının Birinci Yarım-Bölüğü ikinci siper hattına tekrar vardığında, on yedi asker kaybetmiş bulunuyordu. Biraz ötede de özel bölüğün Kazakları toplanıyorlardı. Çernoyarsk Yarım-Bölüğünün sağ kanadında, ihtiyatla ilerlemiş olan özel bölük, ileri mevzileri zaptedip, Almanlara bir baskın yapabilirdi. Ama ileri Alman mevzileri Çeklerin üzerine ateş açınca bütün mevzilerdeki Almanlar dikkat kesildiler. Rasgele ateş açan düşman, iki Kazağı öldürmüş, birini de yaralamıştı.

Kazaklar ölüleriyle yaralıyı geri taşıdılar ve siraya girerlerken konuşmaya başladılar:

«Onları gömmemiz lazımdı.»

«Başkası yapar o işi.»

«Biz asıl yaşayanlara bakalım, ölüler için endişeye gerek yok.»

Yarım saat sonra alay karargâhından yeni bir emir geldi. Topçu hazırlık ateşinden sonra, Çernoyarsk Alayı ile özel Kazak Bölüğü tekrar düşmana hücum edecek ve onları ilk siper hattından sürüp atacaktı.

Zayıf topçu ateşi öğleye kadar sürdü. Nöbetçiler diktikten sonra, Kazaklarla piyadeler zeminliklerde dinlendiler. Öğleyin tekrar ilerlemeye başladılar. Birliklerin, sol yana düşen esas bölümü tarafından gelen top sesleri hücum tazelendiğini haber verdi. Ruslar bütün cephe boyunca ilerliyorlardı.

Yayılmış bir hat üzerinde ilerleyen Kazaklar, soldan Çernoyarsk Alayı ile birleşiyorlardı. Siperlerin kenarları görünür görünmez, Almanlardan bir ateş kasırgası geldi. Bölük hiç nara filan atmadan koşarak ilerledi, yüzükoyun yere uzandı, silahlarını boşalttı ve tekrar ileri atıldı. Siperlere elli metre kala yere yattılar ve yerde kaldılar. Artık başlarını hiç kaldırmadan ateş ediyorlardı. Almanlar bütün siperlerin önüne ağ örgüsü gibi dikenli tel engelleri yerleştirmişlerdi. Afonka Ozerov'un fırlattığı iki el bombası dikenli tellerin üzerinden zıpladı. Afonka bir üçüncüsünü atmak için doğrulduğu sırada sol omuzunun altından giren bir kurşun leğen kemiğinden çıktı. Onun yanıbaşında yere uzanmış olan İvan Alekseyeviç, Afonka'nın hafifçe debelendiğini, sonra hareketsiz kaldığını gördü. Tek kollu Aleksey'in kardeşlerinden, Prohor Şamil de vuruldu; üçüncü ölen, eski ataman Manitskov oldu ve bir dakika sonra, Şamil'in çarpık bacaklı komşusu Yevlanti Kalinin bir kurşun yedi.

Yarım saat içinde İkinci Takım sekiz kişi kaybetti. Bölüğe komuta eden yüzbaşı öldü, iki takım subayı devrildi ve başsız kalan Kazaklar sürüne sürüne geri çekildiler. Ateş hattından kurtulduktan sonra bir araya toplanan Kazaklar yarı yarıya kırılmış olduklarını gördüler. Çernoyarsk Alayının erleri de geri çekil-

diler. Birinci Taburun kaybı daha da ağırdı, ama buna rağmen alay karargâhından yeni bir emir geldi: «Derhal hücumu tazeleyin, düşman birinci siper hattından ne pahasına olursa olsun atılmalıdır. Bütün harekâtın başarısı, ilk mevzilerimizi tekrar ele geçirmemize bağlıdır.»

Bölük seyrelmiş bir sıra halinde tekrar yayıldı ve yeniden ilerledi. Almanların öldürücü ateşi altında, siperlere yüz adım kala yere yattılar. Takımlar tekrar erimeye başladı ve korkudan çılgına dönmüş askerler, ölüm dehşeti içinde aptallaşmış vaziyette toprağa sımsıkı yapışarak, başlarını bile kaldırmaya cesaret edemediler.

Akşama doğru, Çernoyarsk Alayının İkinci Yarım Bölüğü parçalanarak yüz geri kaçmaya başladı. «Bölündük!» avazeleri Kazaklara kadar ulaştı. Onlar da ayağa fırlayıp, silahlarını atarak, çalılar arasından düşe kalka kaçmaya başladılar. Selamete varınca, İvan Alekseyeviç, şarapnelle parçalanmış bir çam ağacının dibine çöküp, soluk almaya çalıştı ve o sırada Gavrila Lihovidov'un kendisine doğru geldiğini gördü. Gavrila, gözlerini yere dikmiş, sarhoş gibi sendeleyerek yürüyordu; bir eliyle boşluğu tutmaya çalışıyor, öbür eliyle sanki yüzündeki bir örümcek ağını sıyırıp atmak istiyormuş gibi hareketler yapıyordu. Yanında ne tüfeği ne de kılıcı vardı; düz, koyu kahverengi saçları terden sırsıklam olmuş, alnına yapışmıştı. Sendeliye sendeliye İvan'ın önüne kadar gelip durdu ve donuk gözlerini yere dikti. Dizleri hafifçe bükülmüş, bacakları titriyodu; İvan'a öyle geldi ki, sanki Gavrila sıçrayıp havaya uçmak üzereydi.

İvan bir şey söyleyecek oldu, ama Lihovidov, bütün yüz adaleleri seğirerek ağzını açtı.

«Dur!» diye bağırdı ve yere çömelerek parmaklarını dikip, çevresine korkuyla bakındı. «Dinle! Sana bir şarkı söyleyeceğim. Tanrının kuşu bir baykuşun yanına uçmuş, ona şöyle demiş:

Söyle bana, söyle bana, hanım baykuş
Kimdir en büyük, en ihtiyar kuş?
Kartal, çardır,
Atmaca, binbaşı,
Çaylak, yüzbaşı,
Ağaçkakanlar, Ural askerleri,
Kumrular, muhafız askerleri,
Sığırcıklar, Kalmuklar,
Kargalar, Çingeneler,
Saksağanlar, hassa erleri
Beyaz ördekler de piyade neferleri.»

«Bana bak, bak ne diyorum!» İvan Alekseyeviç sapsarı olmuştu. «Lihovidov, neyin var senin? Hasta mısın?»

«Sesini çıkarma!» Lihovidov'un suratı mosmor kesildi ve mavimsi dudaklarını tekrar delice bir gülümsemeyle kıvırarak, tekinsiz şarkısına yeniden başladı.

İvan Alekseyeviç ayağa fırladı.

«Haydi gel, bölüğe dönelim, yoksa Almanlar yakalayacak bizi! Duyuyor musun?»

Kolunu çekip kurtaran Lihovidov, ağzından ılık salyalar akarak, şarkısına devam etti. Sonra birden sesini değiştirerek, boğuk boğuk, başka bir şarkı tutturdu. Bu bir şarkı değil, sırıtan ağızdan kopan ve gittikçe yükselen bir kurt ulumasıydı sanki. Uzun, sivri dişlerinin ucunda salyası parıldıyordu. İvan, birkaç saat öncesine kadar arkadaşlık ettiği bu adamın deli gözlerine, kafasına yapışmış keçe gibi saçlarına, balmumu sarısı kulaklarına dehşetle bakıyordu. Lihovidov, bir çeşit hüzün taşan acı bir sesle, eski bir Kazak şarkısı tutturdu:

Şanlı borazanlar çalınıyor,
Tuna nehrini aşıyor Kazaklar,
Türk Sultanının askerlerini kaçırmak
Ve Hıristiyanları onun şerrinden kurtarmak için.

Biraz öteden Martin Şamil'in topallaya topallaya geçtiğini gören İvan, «Martin! Martin, buraya gel!» diye bağırdı.

Martin tüfeğine dayanarak yaklaştı.

İvan gözleriyle deliyi işaret ederek, «Yardım et de bana, bunu geri götürelim,» dedi. «Görüyor musun olanları? Bu kadarına dayanamadı. Kanı başına vurdu.»

Martin yaralı bacağını hırkasının koluyla sardı. Lihovidov'a bakmadan, kolundan tuttu; öbür kolunu da İvan yakaladı, birlikte yola koyuldular. Lihovidov'un çığlıkları gittikçe zayıfladı. Şamil yüzünü ıstırapla buruşturup, susmasını rica etti Lihovidov'dan.

«O kadar gürültü yapma, ne olur!» diye yalvardı. «İsa aşkına, sus artık. İstediğin kadar eğlendin. Kes artık.»

Deli, şarkısına devam etti ve debelenip, Kazakların elinden kurtulmaya çalıştı. Arada sırada ellerini şakaklarına bastırıyor, alt çenesi titreyerek dişlerini gıcırdatıyor ve delilik nöbetinin yakıcı ateşiyle başını bir yana bırakıveriyordu.

IV

Stokhod nehrinin kırk verst aşağısında, kanlı çarpışmalar oluyordu. Topların kükreyişi tam iki hafta hiç kesilmeden devam etmişti. Geceleri, uzaklardaki menekşe rengi gök, savaşın alevlerini ve patlamaları uzaktan seyredenlerin içine anlatılamaz bir kolaylıkla korku bulaştıran projektörlerin donuk ışıktan kuşaklarıyla yol yol kesiliyordu.

Bu sırada, Onikinci Kazak Alayı, yabanî ve bataklık bir bölgedeki mevzileri tutuyordu. Gündüzleri, karşıdaki siperlere sinmiş Avusturyalıların üzerine arasıra ateş açıyorlar, geceleri de bataklığın sağladığı emniyetle uyuyor veya kâğıt oynuyorlardı. Nehrin aşa-

ğı taraflarında, hâlâ kan gövdeyi götüren yerlerdeki patlamalardan çıkan portakal rengi alevleri sadece nöbetçiler seyrediyordu.

Böyle, ısırıcı bir ayazın kol gezdiği ve uzaklardaki projektör ışıklarının göğe her zamankinden daha parlak vurduğu bir gece, Gregor Melehov zeminlikten çıktı ve bir irtibat hendeğinin içinden geçerek, siperlerin ardında, alçak bir tepedeki, kafası üzerinde diken diken olmuş saçlar gibi duran ormana girdi. Kendini geniş, mis gibi kokan toprağın üzerine attı. Zeminliğin içinde hava ağır, pis kokuluydu ve koyu tütün dumanları, çevresinde sekiz Kazağın kâğıt oynadıkları masanın üzerine yayılı partal battaniye gibi asılıydı havada. Oysa tepenin yamacında, görünmeden geçen kuşların kanatlarından yelpazeleniyormuşcasına hafif bir rüzgâr esiyordu. Kırağı çalmış otlardan kederli bir koku yükseliyordu. Şarapnellerin yolduğu ormanın üzerinde karanlık yükseliyordu; Ülker burcunun buğulu ateşi gökte yanıyor, Samanyolu'nun bir yanında, tersine dönmüş, oku havaya dikilmiş bir yük arabası gibi Büyükayı yatıyor; kuzeyde, Kutup Yıldızının yavaş yavaş solmakta olan ışığı parlıyordu.

Gregor başını kaldırıp yıldıza baktı ve yıldızın donuk ama garip bir şekilde gözlerini alan ışığı, kirpiklerinin altında soğuk soğuk gözyaşı damlalarının belirmesine yol açtı.

Hafızasına dolan bir hatıralar akını, bütün geçmiş yılları canlı bir şekilde gözlerinin önüne geri getirdi. Yagodnoye'de, Aksinya'ya gittiği geceyi hatırladı. Onu, gözlerinin önünde müphem bir şekilde beliren sevgili yüzünün yabancılaşmış çizgilerini, içi burkularak hatırladı. Bu yüzü son gördüğü haliyle; yanağında kırbacın mor izi, ıstıraptan çarpılmış şekliyle hatırlamaya çalıştıkça, yüreği hızlı, daha hızlı atmaya başladı. Ama hafızası ona ısrarla başka bir yüzü, hafifçe yana eğilmiş, zaferle gülümseyen bir yüzü hatırlatıyordu. Şimdi Aksinya o yaramaz, o sevimli yüzünü tek-

rar çevirmiş, o ahlâksızcasına arzulu, o kan kırmızısı dudaklarıyla okşarcasına bir şeyler fısıldayarak, ateşli kara gözleriyle bakıyordu; sonra başını ağır ağır Gregor'dan öteye döndürdü ve Gregor onun kahverengi ensesindeki o yumuşacık iki bukleyi gördü. Onları öpmekten ne büyük bir zevk duyardı vaktiyle!

Gregor ürperdi. Bir an, Aksinya'nın saçlarının o güzel, o baş döndürücü kokusunu duyabileceğini sandı ve burun kanatları kabardı. Ama hayır! Bu, dökülen yaprakların, insanı rahatsız eden kokusuydu. Aksinya'nın yüzünün oval çizgileri soldu, süzülerek kayboldu. Gregor gözlerini açtı, avucunu toprağın sert derisine dayadı ve gözlerini kırık çam ağaçlarının ötesinde, hareket etmeden uçan mavi bir kelebek gibi havada asılı Kutupyıldızı'na dikerek, hiç kırpmadan baktı.

Başka hatıralar, Aksinya'nın yüz çizgilerini bulandırdı. Aksinya'dan ayrıldıktan sonra, Tatarski'de ailesinin yanında geçirdiği haftaları hatırladı; geceleri hatırladı, Natalya'nın kızlığındaki soğukluğunun acısını çıkarırcasına ateşli, ihtiraslı kucaklayışlarını; ailesinin gündüzleri kendisine taparcasına davranışlarını, üzerine nasıl titrediklerini ve köylülerin, St. George nişanı almış ilk Şövalyelerine nasıl saygı gösterdiklerini hatırladı. Gregor her yerde, hatta kendi evinde bile kendisini hissettirmeden süzen hayret ve saygı dolu bakışlarla karşılaşmıştı. Ona sanki, gördükleri o eski, şen, kaygısız Gregor değilmiş gibi bakıyorlardı. İhtiyarlar onunla, akranlarıyla konuşur gibi konuşuyor, gördükleri yerde şapkalarını çıkarıyorlardı; kızlar, kadınlar onun hafiften kamburumsu, filinta gibi endamına ve göğsündeki nişana hayran hayran bakıyorlardı. Babasıyla birlikte kiliseye veya köyün meydanına gittikleri vakit, ihtiyar adamın duyduğu gururu nasıl açıktan açığa gösterdiği dikkatinden kaçmamıştı Gregor'un. Ve gururun, gösterilen saygının, hayranlığın o incelikli, o karmaşık zehiri, Gregor'un

zihninden, Garanja'nın yerleştirdiği gerçeği silmişti. Gregor Tatarski'ye başka bir adam olarak gelmiş, Tatarski'den cepheye başka bir adam olarak dönmüştü. Ana sütüyle beraber emdiği ve bütün hayatınca gözü gibi esirgediği Kazak gelenekleri, daha büyük insanlık gerçeğinin üzerine çıkmıştı.

Ayrılırlarken, İhtiyar Panteley yarı sarhoş bir halde, kırçıllı siyah sakalını okşayarak, «Senin yaman bir Kazak olacağını biliyordum, Gregor,» demişti. «On iki aylıkken seni avluya çıkarıp, o güzel eski Kazak göreneğince, bir atın eyersiz sırtına oturtmuştum. Hatırlıyor musun, anne? Ya sen, sen küçük şeytan, o minicik ellerinle hemen atın yelesine yapışıvermiştin; işte o zaman senin yaman olacağını anladım. Oldun da nitekim.»

Gregor cepheye yaman bir Kazak olarak döndü. İçinden, savaşın anlamsızlığıyla bir türlü uzlaşamamasına rağmen, yine de Kazak şerefini sadakatle savundu.

1915 Mayıs. Almanların 13. Demir Alayı, pırıl pırıl, yemyeşil bir çayır üzerinden, Olhovçik köyü yakınlarına kadar ilerlemişti. Makineli tüfekler, çekirgeler gibi zırlamakta, dere kenarına mevzilenmiş bir Rus ağır makineli tüfeği, güçlü takırtılarla kekelemekteydi. Alman hücumunun esas ağırlığını Onikinci Kazak Alayı taşıyordu. Kazak safları arasında ileri doğru koşarken, Gregor dönüp geriye baktı ve güneşin ergimiş yuvarlağını öğlen vakti göğünde, bir başka güneşi de sazlıklarla kaplı derede gördü. Derenin ötesinde, kavakların ilerisinde Kazakların atları, önlerinde de, miğferlerinin üstündeki bakır kartalları sarı sarı parlayan Alman safları bulunuyordu. Bir rüzgâr, silahların pelin otu dumanına benzeyen mavimtırak dumanlarını dalgalandırdı.

Gregor hiç acele etmeksizin, dikkatle nişan alarak ve atışlar arasında, menzili bağıran takım komutanına kulak vererek ateş ediyordu. Kolunun üs-

tüne konan bir uçuçböceğini ihtimamla kaldırdı. Ve o sırada hücum başladı. Gregor tüfeğinin dipçiğiyle, uzun boylu bir Alman teğmenini yere serdi, üç esir aldı ve bunların başlarının üzerinden ateş ederek, esirleri dereye doğru koşmaya zorladı.

1915 Temmuzunda da, Avusturyalıların zaptettikleri bir bataryayı bir Kazak takımıyla geri aldı. Aynı muharebe sırasında Gregor, düşmanın gerilerine sarkmış, bir hafif makineli ile ateş açarak, ilerlemekte olan Avusturyalıları bozguna uğratmıştı. Daha sonra şişman bir düşman subayını esir almış, subayı sanki bir koyunmuş gibi eyerinin ön hanesine yatırmış ve atıyla kaçırırken, bütün yol boyunca, subayın şişman, terli vücudunun tir tir titrediğini hissetmişti.

Gregor tepenin yamacında uzanmış yatarken olaylardan birini, can düşmanı Stepan Astakov'la karşılaşmasını özellikle canlı bir şekilde hatırladı. Onikinci Alay cepheden geri çekilmiş ve Doğu Prusya'ya sarkmıştı. Kazak atları Almanların muntazam tarlalarını çiğnemiş, Kazaklar, Alman meskenlerine ateş açmışlardı. İlerledikleri yol boyunca, gerilerinde kızıl dumanlar yükselmiş, isten kararmış duvarlar, kiremitli çatılar yerle bir olmuştu. Stolipin kasabası yakınlarında, Gregor'un alayı, 27. Don Kazakları Alayının yanında hücuma geçti. Gregor bir an için ağabeyini, yüzü tıraşlı Stepan'ı ve kendi köyünden başka Kazakları görür gibi oldu. İki alay da yenilgiye uğradı ve düşman tarafından çember içine alındı. On iki bölük birbiri ardınca, Almanların çemberini yarmak için hücuma geçtiği sırada Gregor, Stepan'ın vurulan atının üzerinden yere sıçradığını ve bir fırıldak gibi döndüğünü gördü. Gregor, aniden verdiği sevinçli bir kararın ateşiyle, atının dizginlerini çekti ve son bölük de Stepan'ı nerdeyse çiğneyecek gibi dörtnala geçip gittikten sonra hayvanını onun üzerine sürüp, bağırdı:

«Benim üzengimi yakala!»

Stepan üzengi kayışını yakaladı ve yarım verst kadar Gregor'un atının yanısıra koştu. Ağzı açılmış, soluk soluğa, «Ne olur çok hızlı sürme, çok hızlı sürme, İsa aşkına!» diye yalvardı Gregor'a.

Alman çemberinde açılan gedikten başarıyla geçtiler. Onları, bölüklerinin çekildiği ormandan ayıran mesafe iki yüz metre ya kalmış ya kalmamışken, bacağına bir kurşun isabet eden Stepan, boylu boyunca yere serildi. Rüzgâr Gregor'un kasketini başından uçurdu, saçlarını dağıttı, gözlerinin üzerine düşürdü. Saçlarını gözlerinin önünden çeken Gregor çevresine bakındı ve Stepan'ın topallaya topallaya bir çalılığa doğru ilerlediğini, Kazak kasketini başından hızla kaldırıp attığını ve yere oturarak, kırmızı şeritli Kazak pantolonunu acele acele çözmeye koyulduğunu gördü. Gregor, Stepan'ın ölmeye niyeti olmadığını, Almanların Kazaklara hiç aman vermediklerini de bildiği için Kazak pantolonunu ayağından çıkarıp atmaya uğraştığını anladı. Yüreğinin sesine uyarak atının başını çevirdi ve dörtnala çalılığa doğru sürdü, daha at durmadan yere atladı.

«Atla benim atıma!»

Stepan'ın binmesine yardım ettiği, sonra da üzengiye asılarak onun yanısıra koştuğu sürece Stepan'ın kendisini kaçamak bakışlarla nasıl süzdüğünü asla unutamayacaktı Gregor. Tepelerinden ıslık çalarak yağmur gibi kurşun yağıyor, arkalarından, olgun akasya kapçıklarının yarılırken çıkardığı sese benzeyen patlamalar duyuluyordu.

Ormana vardıklarında Stepan eyerden aşağı kayarak indi, yüzü acıdan buruşmuş, bembeyaz olmuş bir halde topallaya topallaya uzaklaştı. Sağ bacağından, çizmesinin koncundan kan sızıyor, her adımda, yırtık tabanından kiraz kırmızısı bir şerit akıyordu. Dalları yanlara doğru uzamış bir meşenin gövdesine dayanan Stepan, Gregor'u işaretle yanına çağırdı.

Ona doğru gelen Gregor'a, «Çizmem kan doldu,» dedi.

Gregor kenarda durmuş, sesini çıkarmadan bakıyordu.

«Grişa! Bugün hücuma kalktığımız zaman... Duyuyor musun, Gregor?» dedi, Stepan, onun gözlerinin içine bakmaya çalışarak. «Hücuma kalktığımız zaman, arkandan üç kere ateş ettim sana... Ama seni öldürmek nasibim değilmiş.»

Gözleri karşılaştı. Stepan'ın gözbebekleri, çökük göz çukurları içinde, dayanılmaz bir pırıltıyla yanıyordu. Hemen hemen dudaklarını hiç kıpırdatmadan konuştu.

«Benim hayatımı kurtardın... Teşekkürler... Ama Aksinya yüzünden seni affedemiyorum... Kendimi zorlasam da yapamıyorum... Beni zorlama buna, Gregor...»

«Seni zorladığım filan yok,» diye cevap verdi Gregor. Eskisi gibi, birbirlerine düşman ayrıldılar.

Mayısta, alay, Brusilov Ordusunun başka birlikleriyle beraber, Lutsk'da cepheyi yarmış; vura vura, vurula vurula düşmanın gerilerine dolanmıştı. Lvov yakınlarında Gregor bölüğünün komutasını eline almış, bir Avusturya ağır sahra bataryasını, bütün eratıyla birlikte esir ederek ele geçirmişti. Bundan aşağı yukarı bir ay kadar sonra, bir gece Bug ırmağını yüzerek aşmış ve bir «dil»i zaptetmişti. Bir nöbetçiyi, baskın yaparak alaşağı etmiş, tıknaz yapılı Almanla, yarı çıplak Gregor karanlıkta uzun süre boğuşmuşlar, sonunda Gregor adamı kıskıvrak bağlamıştı.

Gregor olayı hatırlayarak gülümsedi.

Son zamanlardaki ve daha önceki çarpışmalarda buna benzer bir sürü olay geçmişti.

Gregor, gözünü budaktan esirgemediğini kanıtlayabileceği hiçbir fırsatı kaçırmaksızın, Kazak şerefini durup dinlenmeden korumuş, delice serüvenlerde hayatını tehlikelere atmış, kılıç değiştirerek düşmanın

gerilerine sarkmış, ileri karakolları basmış ve savaşın ilk günlerinde kendisine azap veren, başkaları hesabına duyduğu acının artık hiç kalmadığını hissetmişti. Yüreği sertleşmiş, suyu çekilmiş bir tuzlu bataklık gibi katılaşmıştı; tuzlu bataklık nasıl suyu emmezse, Gregor'un yüreği de öylece, acıma denilen şeyi içine almaz olmuştu. Buz gibi bir yürekle, hor gördüğü kendi hayatı ve başkalarının hayatıyla oynayarak, şan ve şerefe boğulmuştu Gregor. Dört tane St. George nişanı, dört tane de başka madalya kazanmıştı. Arasıra yapılan geçit törenlerinde, sayısız savaşların barut dumanıyla tavlanmış olarak, alay sancağının yanında dururdu. Ama artık eskisi gibi gülmediğini de biliyordu Gregor; gözlerinin çukura kaçtığını, elmacık kemiklerinin daha fırladığını biliyordu ve bir çocuğu öptüğü zaman onun duru, masum gözlerinin içine bakamadığının farkındaydı. Nişanlarıyla madalyalarını ne pahasına kazandığını biliyordu o.

Kaputunun eteklerini altında toplamış, bir dirseğine dayanmış vaziyette tepenin yamacında uzanmış, yatıyordu. Hafızası onun isteğine boyun eğerek, geçmişi canlandırıyordu ve bu hatıralar kalabalığı arasında, gençliğine ait uzak bir olay, ince, mavi bir iplik gibi kıvrılıyordu. Bir an için hafızasının gözlerini kederle ve sevgiyle bunun üzerine çevirdi, sonra tekrar yaşadığı zamana döndü. Avusturya siperlerinde, birisi ustaca mandolin çalıyordu. Rüzgârda dalgalanan tatlı nağmeler ırmağı acele acele aşarak, bunca insan kanıyla yıkanan toprağın üzerinde uçarcasına sekerek ona doğru geliyordu. Yıldızlar yukarıda tutuşuyor, ama gecenin karanlığı gittikçe koyulaşıyordu; sazlığın üzerine bir gece yarısı sisi inmişti. Gregor arka arkaya iki sigara içti, parmaklarını kaba bir sevgiyle tüfeğinin kayışında gezdirdi, sonra konuksever toprağın üzerinden kalkıp, siperlere döndü.

Zeminliklerde Kazaklar hâlâ kâğıt oynuyorlardı. Gregor ot şiltesinin üzerine çöktü, hafızasının zaman

bürümüş patikalarında bir kere daha dolaşmaya çalıştı, ama davranmaya vakit bulamadan uyku bastırdı. Rüyasında, kavrulmuş, sonsuz bozkır, ölmez otların gülkurusu renklerini, taraz taraz mor kekikler arasındaki, nallanmamış at toynaklarının izlerini gördü. Bozkır ıssız, dehşet verici bir sessizlik içindeydi. Sert, kum rengi toprağın üzerinde yürüyordu Gregor, ama kendi ayak seslerini duyamıyordu; bu onu korkuttu... Bir an uyandı, başını kaldırdı ve tanımadığı bir bitkinin kokusunu almış at gibi dudaklarını dişledi. Sonra tekrar uykuya vardı ve bir daha rüya görmedi.

Ertesi sabah, içini vantuz gibi çeken, anlatılmaz bir özlemle kalktı.

«Niye öyle acıklı suratın bugün? Dün gece evini mi gördün rüyanda?» diye sordu ona Uryupin.

«İyi bildin. Bozkırı gördüm rüyamda... Ruhen öyle bitkinim ki... Evime dönmek isterdim. Çar'a hizmet etmekten bıktım artık...»

Uryupin gülümsemek tenezzülünde bulundu. Sürekli olarak Gregor'la zeminlikte bulunmuştu ve ona, güçlü bir hayvanın bir başka güçlü hayvana duyduğuna benzer bir saygı duyuyordu. 1914'deki kavgalarından bu yana aralarında bir daha hiç çatışma olmamış ve Uryupin'in, Gregor'un değişen karakteri, psikolojisi üzerindeki etkisi gözle görülür bir hal almıştı. Savaş Uryupin'in görünüşünü de çok değiştirmişti. Yavaş yavaş, ama hiç fikrinden dönmeksizin, savaşa karşı bir tutum almaya başlamış, hain generallerden, saraydaki Almanlardan söz eder olmuştu. Bir seferinde de, «Çariçenin kendisi Alman kanından olduktan sonra, bundan hayır bekleme sen. Eline bir fırsat geçse bizi düşmana satabilir...» diye mırıldanmıştı. Gregor ona Garanja'nın öğretilerini anlatmaya çalışmış, ama Uryupin hiçbirine yanaşmamıştı.

Dazlak kafasına bir şaplak atarak, «Şarkı güzel, ama ses biraz bozuk,» demişti alaycı bir gülümsemey-

le. «Mişa Koşevoy da hep aynı teraneyi okuyup duruyor, duvar üstüne çıkmış horoz gibi, durmadan ötüyor mübarek. Bu ihtilallerden zarardan başka bir şey gelmez. Sen bunu unutma; biz Kazaklara lazım olan kendi hükümetimizdir, başka hükümet değil! Bize güçlü bir çar lazım. Nikolay Nikolayeviç (1) gibi biri. Bizim mujiklerle ortak hiçbir yanımız yok, kazla domuz yoldaş olamaz. Mujikler kendilerine toprak verilsin isterler, işçiler de yevmiyeleri artırılsın. Peki bize ne verecekler? Toprak bizde bol. Başka neye ihtiyacımız var ki? Çarımız sümsüğün biri, bunu inkâra hacet yok! Onun babası güçlüydü, ama bu, 1905'de olduğu gibi yine, ta ihtilal kapısını çalana kadar bekleyecek, ondan sonra da hep birlikte cehennemin dibine yuvarlanıp gidecekler. Bundan bizim hiçbir kazancımız olmayacak; çarı bir kere attılar mı, hemen bizim üzerimize yürüyecekler. Önce bizden o eski kinlerini çıkarmaya bakacaklar, sonra da topraklarımızı elimizden alıp, mujiklere vermeye başlayacaklar. Gözümüzü dört açmalıyız biz.»

«Hep tek taraflı düşünüyorsun,» diye kaşlarını çatmıştı Gregor.

«Saçmalama, adam. Sen daha gençsin, hanyayı konyayı bilmiyorsun. Ama biraz daha bekle, o zaman kimin haklı olduğunu görürsün.»

Tartışma genellikle bu şekilde sona erer, Gregor susar, Uryupin de konuşmayı başka konuya dökmeye çalışırdı.

O gün Gregor tatsız bir olaya karıştı. Öğleyin sahra mutfağı her zamanki gibi, tepenin öbür yanında durdu. Kazaklar irtibat hendeğinde itiş kakış mutfağa

---

(1) Nikolay Nikolayeviç (1856-1929). Grandük; I. Dünya Savaşında Rus orduları başkomutanı. Vatandaş harbinde yurt dışına kaçmış ve oradan Wrangel'i, çarlık idaresini tutanlar çoğunluğunu destekleyerek, Rus tahtında hak iddia edenlerden biri olmuştur.

doğru koşuştular. Üçüncü Takımın karavanasını almaya Mişa Koşevoy gitti ve uzun bir sırığın ucuna taktığı tüten karavana taslarıyla döndü. Daha zeminliğin eşiğinden içeriye adımını atmadan bağırdı:

«Bu kadarı da olmaz artık, arkadaşlar! Biz köpek miyiz neyiz yani?»

«Ne var?» diye sordu Uryupin.

Koşevoy öfkeyle, «Kokmuş et yediriyorlar bize,» diye cevap verdi. Altın saçlı başını geriye atıp, karavanaları yatağın üzerine koydu ve yan gözle Uryupin'e bakarak söylendi.

«İsterseniz bir de kendiniz koklayın da bakın, ne kokuyor çorba!»

Uryupin kendi karavanasının üzerine eğildi, burun kanatları açıldı. Yüzünü buruşturarak hızla geri çekildi. Koşevoy da yüzünü buruşturdu ve elinde olmaksızın Uryupin'i taklid ederek, onun da burun kanatlarını titredi.

«Bu et kokmuş,» diye kanısını bildirdi Uryupin.

Karavanayı, tiksinerek öteye itti ve Gregor'a baktı. Gregor yatağından kalktı, atmaca burnunu çorbanın üzerine eğdi, sonra hızla geri çekildi ve ayağını ağır ağır uzatarak en yakındaki karavanayı yere yuvarladı.

Uryupin kararsızlık içinde, «Neden öyle yaptın?» diye sordu.

«Nedenini görmüyor musun? Baksana! Kör müsün? Nedir bu?» Gregor döşemelere yayılan çamur gibi ıslaklığı işaret etti.

«Kurt be! Kurtlar! Vay anacığım! Ben de görmedim bunları! Aman ne yemek, ne yemek! Bu lahana çorbası değil, şehriye çorbası be. Sakatat yerine de kurt kullanmışlar!»

Yağlarla leke leke olmuş yerde, tuğla kırmızısı et parçalarının yanında kaynatılınca bembeyaz olmuş kurtlar mecalsiz yatıyordu.

Koşevoy, her nedense fısıltıyla, «Bir, iki, üç, dört...» diye saydı.

Bir anlık bir sessizlik oldu. Gregor dişlerinin arasından bir tükürük attı. Bunun üzerine Koşevoy kılıcını çekti ve «Çorbayı tutuklayalım, dosdoğru bölük komutanının önüne çıkaralım,» dedi.

«Çok güzel fikir!» diye onaylayan Uryupin, tüfeğinin ucundan süngüsünü çıkardı. «Biz çorbayı götürürüz, sen de Gregor, arkamızdan gelir, raporu verirsin.»

Uryupin'le Koşevoy bir çorba karavanasının kulpuna süngüyü geçirip, iki ucundan tuttular ve kılıçlarını çektiler. Gregor da arkalarından yürüdü. Siperlerin boyunca giderlerken haki renkli bir dalga halinde dizilen Kazaklar, sorgu dolu bakışlarla onların peşine düştü.

«Ne var, ne oluyor?»

«Alarm mı verildi?»

«Barışa dair bir şey olmasın, ha?»

«Hıh, barışmış! Sen önce karnını doyuracak bir şey bul da.»

«Çorbalarını tutuklamışlar. İçinde kurt var.»

Koşevoy'la Uryupin, subaylara ait zeminliğin dışında durdular. Gregor da durdu ve kasketini sol eline alıp, «tilki yuvası»na girdi.

Arkadan iteleyen bir Kazağa, «Geri bas!» diye hırladı Uryupin.

Bir dakika sonra bölük komutanı pardesüsünün düğmelerini ilikleyerek dışarıya çıktı ve endişeyle karışık bir hayretle dönüp Gregor'a baktı.

Subay gözlerini orada toplanan Kazakların yüzlerinde dolaştırarak, «Mesele nedir, çocuklar?» diye sordu.

Gregor bir adım ileri çıkıp, subayın önünde çakıldı ve cevap verdi:

«Bir tutuklu getirdik.»

«Ne tutuklusu?»

«İşte şu...» Uryupin'in ayaklarının dibinde duran çorba karavanasını gösterdi. «Tutuklu budur. Kokla-

yın da Kazaklarınıza ne yedirdiklerini görün.»

Gregor'un kaşları kalktı, kavislendi, sonra tekrar düzeldi. Bölük komutanı Gregor'un yüzündeki ifadeye dikkatle baktı, sonra yüzünü buruşturarak karavananın üzerine eğildi.

Mişa Koşevoy sert bir sesle, «Bize ölmüş at eti yedirmeye başladılar,» dedi.

Kazaklar arasından başka sesler yükseldi:

«İaşe çavuşunu değiştirin! Kendisine böbrek çorbasıyla ziyafet çekiyor. Bizim çorbalarımız ise kurt dolu.»

«Kes! Çok konuştunuz! İaşe çavuşunu bugün değiştireceğim. Onun neler yaptığını inceleyecek bir de komisyon tayin edeceğim. Eğer et iyi çıkmazsa...»

Arkalardan, «Divanıharbe ver onu!» diye bir ses duyuldu ve yeniden yükselen bağırışlar arasında subayın sesi kayboldu.

İaşe çavuşu, alay yürüyüş halindeyken değiştirilmek zounda kalındı. Kazaklar çorbayı tutuklayıp bölük komutanının önüne çıkardıktan birkaç saat sonra, cepheden çekilip, cebri yürüyüşle Romanya'ya gitme emri alındı. Geceleyin, Kazakların bıraktığı mevzilere Sibiryalı Nişancılar Alayı yerleşti. Ertesi gün Onikinci Alay at binmiş, yola koyulmuştu.

Üst üste yenilgilere uğramakta olan Rumenler'in desteğine kuvvetli birlikler gönderiliyordu. Alayın konaklaması düşünülen köye akşamdan yollanan konak subayları, alayın geceyi geçirebilmesi için bir tek boş yer bulunmadığı haberiyle dönünce, Kazaklar daha ilk günden bu gerçeği anladılar. Köy, aynı şekilde Romanya cephesine sevkedilen piyadeler ve topçu birlikleriyle doluydu; bu yüzden alay, konaklayacak yer bulabilmek için bir sekiz verst daha yürümek zorunda kaldı.

Yürüyüş on yedi gün sürdü. Yem kıtlığı yüzünden atların gücü kesilmişti. Hemen cephe gerisindeki harabe haline gelmiş bölgede hiçbir yerde yiyecek bul-

maya imkân yoktu; halk ya içerilere kaçmış, ya da ormanlarda saklanmaktaydı. Şaşkın ağızlar gibi açık kalmış kapılardan, kulübelerin kasvetli içleri, çıplak duvarları görülüyordu. Kazaklar arasıra, asık suratlı korkmuş bir köylüye rastlıyorlar, ama köylü askerleri görür görmez saklanmak için sıvışıveriyordu. Aralıksız yürüyüşten imanları gevreyen, soğuktan donan, gerek kendilerinin, gerek atlarının bütün bu çektiklerinden sinirli hale gelen Kazaklar, kulübelerin saman örtülü çatılarını parçaladılar. Yağmadan kurtulmuş köylerde, bulabildikleri azıcık yiyeceği tereddüt etmeden çaldılar ve subaylarının hiçbir tehdidi onları bundan alıkoyamadı.

Romanya sınırı yakınlarındaki zengince köylerden birinde Uryupin, bir ambardan azıcık arpa çalabildi. Ambarın sahibi onu suçüstü yakaladı, ama Uryupin, yumuşak tabiatlı, yaşlıca bir adam olan Besarabya'lıyı bir yumrukta yere yıktı ve arpayı atına götürdü: Takım subayı Uryupin'i bulduğunda, o hayvanının yem torbasını dolduruyor, bir yandan da titreyen parmaklarıyla, atının kemikleri fırlamış, çökmüş böğürlerini okşuyordu.

«Uryupin! Ver o arpayı buraya, domuz! Kurşuna dizilmek mi istiyorsun?»

Uryupin subaya yan yan, yiyecek gibi baktı ve kasketini yere çaldı. Alayda geçen hayatı içinde ilk defa olarak yürek paralayıcı bir sesle haykırdı:

«Divanıharbe ver beni! Kurşuna dizdir! Hemen, buracıkta vur beni, ama teslim etmem arpayı... Benim atım açlıktan ölecek, ha? Vermem arpayı, tek tanesini bile vermem!»

Subay hiç cevap vermeden, durduğu yerde başını iki yana sallayarak, atın iyice çökmüş böğürlerine dikti gözlerini. Nihayet sesinde bir şaşkınlık ifadesiyle, söylendi:

«Daha teri kurumadan ne diye yem veriyorsun hayvana?»

«Yok, kurumuştur şimdiye kadar,» diye fısıltı halinde cevap verdi Uryupin ve yere düşen arpa tanelerini toplayarak tekrar yem torbasına koydu.

*

Alay yeni mevzilerine kasım başlarında vardı. Transilvanya dağlarında rüzgârlar uğulduyor, vadilere dondurucu bir sis iniyor, ilk donun yaktığı ormanlarda çam pürlerinin kokusu kuvvetle duyuluyor ve yeni düşen gevrek karın üzerinde sık sık hayvan izlerine rastlanıyordu. Savaşın dehşete düşürdüğü kurtlar, geyikler, yaban keçileri, o kaygısız yaşayışlarını bırakıp, ülkenin derinliklerine doğru çekiliyorlardı.

Kasımın 7'sinde alay, «320» rakımlı tepeyi kuşatmaya kalkıştı. Bir akşam evvel siperleri Avusturyalılar tutuyordu, ama hücum sabahı onların yerini Batı Cephesinden taze kuvvet olarak gelen Saksonlar almıştı. Kazaklar taşlık, hafif karla örtülü sırtları yaya olarak tırmanmaya başladılar; ayaklarının altından aşağı doğru yuvarlanan taşlar incecik bir kar tozu kaldırıyordu. Gregor bir yandan ilerlerken, bir yandan da mahcup bir tavırla gülümseyerek, «Bugün nedense korkaklığım üstümde... sanki ilk defa hücuma kalkıyormuşum gibi,» dedi, Uryupin'e.

«Amma yaptın ha?» diye şaştı Uryupin.

Gregor elinde, kayışından tutuğu temizlenmiş tüfeğini taşıyor ve bıyıklarındaki buz parçalarını emiyordu.

Kazaklar düzensiz bir yaygın sıra halinde ilerlediler. Tek tüfek patlamadı. Düşman siperlerinde uğursuz bir sessizlik vardı.

Siperlerin gerisinde, rüzgâr ve güneşten yüzü ciğer gibi kızarmış, burnunun derisi soyulan bir Sakson teğmeni bütün vücuduyla kendisini geriye atarak ve gülümseyerek, büyük bir canlılıkla askerlerine bağırıyordu:

«Kameraden! Wir haben die Blaumantel oft ge-

nug gedroschen! Da Wollen Wir's auch diesen einpfeffern, was es heisst mit uns'n Hühnchen zu rupfen! Ausharren! Schiesst noch nicht.» (1)

Kazaklar adımlarını sıklaştırdılar. Taşlık, gevşek toprak ayaklarının altında kayıyordu. Havadan ve yağmurdan rengi atmış başlığının uçlarını sıkıştıran Gregor sinirli sinirli gülümsedi. Atmaca burnu, siyah sakalları büyümüş yanakları kirli maviydi; buz tutan kaşlarının altında gözleri, birer madenkömürü parçası gibi parlıyordu. Her zamanki telaşsızlığı onu bırakmış gitmişti.

Hiç beklenmedik bir anda geri gelen o lanet olası korku duygusundan kendisini kurtarmaya çalıştı. Gözlerini kısıp, telaşlı bakışlarını, siperlerin karla örtülü tümseklerine dikerek, «Hiç sesleri çıkmıyor,» dedi, Uryupin'e, «daha yaklaşmamızı bekliyorlar. Korkuyorum; bunu söylemekten de utanıyorum. Şimdi gerisin geriye dönüp, bir kaçmaya başlasak — ne olur?»

«Ne sızlanıp duruyorsun sen bugün be?» diye sinirlenerek sordu Uryupin. «Kumara benzer bu. Kendine güvenini kaybettin mi, hapı yutun demektir. Yüzün sararmış, Grişa. Sen ya hastasın ya da... vurulacaksın bugün. Bak! Şunu gördün mü?»

Kısa kaputlu, sivri miğferli bir Alman siperlerin üzerinde birdenbire ayağa kalktı, dimdik doğruldu, sonra yine kayboldu.

Gregor'un solunda yakışıklı, sarışın bir Kazak, yürürken ha bire eldivenini çıkarıp giyiyordu. Bir yandan adımlarını tutuk tutuk atarken, bir yandan da numaradan öksürerek, durmadan aynı hareketleri tekrarlıyordu. Gregor, «Geceleyin yalnız kalmış da öksürerek kendi kendisine cesaret veren bir adam gibi,» diye aklından geçirdi. Biraz ilerisinde Çavuş Maksa-

(1) «Arkadaşlar! Biz birçok seferler bu mavi üniformalıları tepelemişizdir. Gelin, onlara da bizim kim olduğumuzu gösterelim! Kendinizi tutunuz. Şimdilik ateş etmeyiniz.»

yev'in çilli yanağını görüyordu, daha ötede, süngüsünü taktığı tüfeğini sımsıkı yakalamış atışa hazır tutan Yemelyan Groşev ilerliyordu. Gregor, birkaç gün önce Yemelyan'ın bir Rumen'den bir çuval mısır çaldığını ve o süngüyü, ambarın kilidini kanırtmak için kullandığını hatırladı. Mişa Koşevoy, Maksayev'le hemen hemen aynı hizadaydı. Durmadan sigara içiyor, sık sık sümkürüp, parmaklarını kaputuna siliyordu.

«Şimdi bir kadeh içki olsaydı,» dedi Maksayev.

«Çizmelerim vuruyor, Yemelyan,» diye sızlandı, Koşevoy.

Groşev şiddetle sözünü kesti onun:

«Bırak şimdi çizmelerini. Neredeyse Almanlar makineli tüfekleriyle kurşun yağdırmaya başlayacaklar üzerimize.»

Düşmanın açtığı ilk salvo ateşinde, Gregor inleyerek yere yuvarlandı. Çantasından ilk yardım sargısını çıkarmaya çalıştı, ama kol yeninin içinde dirseğinden sıcık sıcak akan kan onu halsiz bıraktı. Yüzükoyun uzandı, başını bir kayanın arkasına saklayarak, kurumuş diliyle yumuşacık karları yaladı, susuzluktan yanar gibi, toz halindeki karları titreyen dudaklarının arasına aldı. Olağanüstü bir korkuyla titreyerek, tüfeklerin kuru, keskin seslerini ve bu sesleri bastıran top gürültülerini dinledi. Başını kaldırınca kendi bölüğünden Kazakların tepeden aşağı, kayarak, yuvarlanarak ve tepeye doğru körlemeden ateş ederek kaçmakta olduklarını gördü. Anlatılamaz, akıl almaz bir korku Gregor'u ayağa kaldırdı ve onu da bayır aşağı, alayın hücuma kalkmış olduğu çam ormanının girintili çıkıntılı kenarına doğru kaçmaya zorladı. Dik bayırdan aşağı yaralı bir takım subayını çekerek, sürüklercesine götüren Groşev'e yetişti; sarhoş gibi sendeleyen subay, Groşev'in omuzuna dayanmış, kara kara kan pıhtıları tükürüyordu. Bölük bir sel gibi daldı ormana. Ardında kalan kurşunî bayır-

ların üzerinde, minik minik gri bohçalar gibi ölüler yatıyordu; yaralılar kimsenin yardımı olmadan, sürüne sürüne iniyorlar, şiddetli makineli tüfek ateşi amansız bir kamçı gibi peşlerini bırakmıyordu.

Gregor, Mişa Koşevoy'un koluna dayanarak girdi ormana. Kurşunlar meyilli araziye çarptıkça çıvıyordu. Almanların sol kanadındaki bir makineli tüfek, kuvvetli bir el tarafından fırlatılarak, donmuş bir nehrin ince buz tabakası üzerinde zıplayan taşlar gibi ses çıkaran, ince bir dolu yağdırıyordu.

Uryupin zevkten adeta kendinden geçercesine, «Adamakıllı terletiyorlar bizi!» diye bağırdı. Kızıl bir çamın gövdesine yaslanmış, siperlerden çıkarak aşağı akmaya başlayan Almanların üzerine acele etmeksizin ateş ediyordu.

«Bu aptallara öğretmek lazım. Öğretmek lazım!» diye bağırdı Koşevoy, kolunu hızla çekip kurtararak Gregor'dan. «Domuz sürüsü bu halk, domuz! Bütün kanlarını akıttıkları zaman anlayacaklar niye öldüklerini!»

«Abuk sabuk ne söyleniyorsun be?» diye kaşlarını çattı Uryupin.

«Eğer sende kafa olsa, kendin anlarsın. Ama budalalar ne anlar? Onlara hiçbir...»

«Sen ettiğin yemini hatırlıyor musun? Yemin ettin mi, etmedin mi?» diye sordu Uryupin.

Koşevoy ona cevap vereceğine, dizlerinin üzerine çöktü, titreyen elleriyle yerden biraz kar kazdı. İhtirasla yuttu karları; ürperdi, öksürdü.

V

Taraz taraz kurşunî bir bulutun saban izleri gibi yardığı göğün öte ucundan, güz güneşi yuvarlana yuvarlana Tatarski'nin üzerine geldi. Yükseklerde hafif bir meltem, bulutları ağır ağır batıya sürüyor; ama

rüzgâr köyün üzerinde, Don vadisinin koyu yeşil düzlüğü üzerinde, yaprakları dökülmüş ormanın üzerinde, söğütlerin, kavakların dallarını diplerinden eğerek, Don'un sularını kabartarak ve sokaklarda kızıl yaprak kümelerini kovalayarak kuvvetle esiyordu. Kristonya'nın harman yerinde rüzgâr, kötü yığılmış bir tınazı dağıttı, tepesini kopardı, incecik destek sırığını uçurup götürdü. Sonra birden, altın rengi bir saman kümesini yabayla kapmışcasına, kaldırdığı gibi avlunun üzerinden aşırdı, döndüre döndüre sokağa çıkardı, ıssız yolun üzerine cömertçe saçtı ve nihayet bu dağınık demeti Stepan Astakov'un evinin damına fırlattı. Kristonya'nın karısı şalını almadan avluya fırladı, bir iki dakika durup, harman yerinde var mı bana yan bakan dercesine dolaşan rüzgârı seyretti, sonra içeri girdi.

Üç yıl süren savaş, köyde gözle görülür izler bırakmıştı. Hiç erkeği kalmamış evlerde, sundurmaların kapıları şaşkın ağızlar gibi açık duruyordu, avlular perişan bir haldeydi ve gitgide artan bir çöküntü her yerde izlerini bırakıyordu. Kristonya'nın karısına yardım edecek, dokuz yaşındaki oğlundan başka kimse kalmamıştı. Anikuşka'nın karısının elinden hiçbir çiftlik işi gelmiyordu, yapayalnız kaldığı için de görünüşüne iki kat önem veriyor, allanıp pullanıyor ve yeteri kadar yetişkin Kazak kalmadığı için evine on dört on beş yaşlarında oğlanları alıyordu. Vaktiyle birisinin bol miktarda katran çaldığı avlu kapısı, bu gerçeğe tanıklık eden gammaz izleri hâlâ taşıyordu. Stepan Astakov'un evi tamamiyle bırakılmış, kullanılmaz bir haldeydi; sahibi evin pencerlerini tahtalar çakarak örtmüş, bel veren damı dulavratotları sarmış, kapı kilidi paslanmıştı. Sürüden ayrılmış sığırlar, sıcaktan, yağmurdan sığınacak bir yer aradıkları zaman açık bahçe kapısından, her yanını çimenler, hayırsız otlar bürümüş avluya giriyordu. İvan Tomilin'in evinin duvarını sokağa yıkılmaktan sadece, ucu çatallı

ağaçtan bir destek kurtarıyordu. Kader, yiğit topçudan, yerle bir ettiği Alman ve Rus evlerinin öcünü alıyordu sanki.

Köyün bütün sokaklarında, ara yollarında durum aynıydı. Aşağı uçta, eski görünüşünü koruyan sadece, Panteley Melehov'un eviyle avlusuydu; orada her şey sapasağlam ve düzen içinde görünüyordu, ama tam manasiyle değil yine de. Tahıl ambarının çatısındaki demirden horozlar zamanın aşındırmasıyla düşmüş, ambar yana doğru kaykılmıştı: tecrübeli bir göz daha birçok ihmalin izlerini bulup, çıkarabilirdi. İhtiyar her işe yetişemiyordu artık. Gittikçe daha az tahıl ekmeye başladı; azalmayan tek şey, Melehov'lar ailesinin kendisiydi. Piyotr'la Gregor'un yokluğundan doğan açığı kapar gibi, 1915 güzünde ikiz doğurdu Natalya. Akıllılık edip, birini kız, birini oğlan doğurduğu için, hem Panteley'i, hem de İlyiniçna'yı sevindirdi. Natalya güç bir doğum yapmıştı; bacaklarındaki müthiş ağrılar yüzünden, sabahtan akşama kadar kendini ayakta güç tuttuğu, ayaklarını ancak sürüyerek yürüyebildiği günler oldu. Ama Natalya acılarına metanetle katlandı, esmer, ince ve mutlu yüzünde ıstırabının izi asla görülmedi. Ancak ağrıları çok arttığı vakit şakaklarında beliren ter tanelerinden, İlyiniçna onun ıstırabını tahmin eder, gidip yatmasını söylerdi.

Güzel bir eylül günü, doğumun yaklaştığını hisseden Natalya sokağa çıkmaya hazırlandı.

«Nereye gidiyorsun?» diye sordu İlyiniçna.

«Çayıra. İnekleri şöyle bir yoklayacağım.»

Natalya inleye inleye ve elleriyle karnının altından tutarak, acele köyden çıktı, sık devedikeni kümelerinin arasına girip yere uzandı. Natalya, kanaviçe önlüğüne sardığı ikizlerle, arka yollardan eve döndüğünde akşam karanlığı çöküyordu.

«Sevgilim benim! Benim zavallı küçüğüm! Nedir bu halin? Hem neredeydin sen?» diye bağırdı İlyiniçna, konuşabilecek hale gelince.

Natalya, yüzü sararak, «Utandım, onun için çıktım... İstemedim... babamın önünde. Temizlendim, anne, onları da yıkadım. Al...» diye cevap verdi.

Dunya doğru ebeye koştu, Darya da o ara harıl harıl, bir eleğin içine bez döşüyordu. Sevinç gözyaşları döken İlyiniçna bir yandan da gülerken, bağırdı ona:

«Bırak o eleği yere Darya. Kedi yavrusu mu ki bunlar, eleğin içine koymak istiyorsun? Yarabbim, hem de iki tane! Ah, yarabbim, biri de oğlan! Natalya, canım... Hazırla yatağı Natalya'ya!»

Panteley gelininin ikiz doğurduğunu duyunca, kollarını hayretle yana açtı, sonra sakalını çekiştire çekiştire mutlu gözyaşları döktü. Yaklaşan ebeye ortada hiç sebep yokken bağırdı:

«Hayır işte, şom ağızlı kocakarı seni!» Yumruğunu ihtiyar kadının burnunun dibinde sallayarak; «Yalancının birisin sen! Melehov'ların soyu öyle kolay kolay tükenmeyecek! Gelinim bir Kazak ve bir kız doğurdu. Gelin dediğin böyle olur işte! Yarabbim, Tanrım! Gelinimin bu iyiliğini nasıl öderim ben?»

O yıl, berektli bir yıl oldu; inek ikiz buzağıladı, koyunlar ikiz kuzuladı, keçiler öyle... Bu hale şaşan Panteley kendi kendine düşündü:

«Talihli bir yıl oldu, bereketli de üstelik! Hep ikiz doğuyor! Amma mahsul alıyoruz be, vay, vay, vay!»

Natalya on iki ay emzirdi çocuklarını. Eylülde memeden kesti onları, ama kendisini ancak güzün sonlarına doğru iyice toparlayabildi. Çok zayıflayan yüzünde dişleri bembeyaz pırıldıyor, zayıflığı dolayısiyle olduğundan çok daha iri görünen gözlerinde sıcak bir ışıltı parlıyordu. Bütün hayatını çocuklarına verdi. Kendini ihmal etmeye başladı; bütün boş vakitlerini çocuklarına, onları yıkamayı, kundaklamaya, zıbınlarını onarmaya ayırıyordu. Sık sık yatağa oturur, bir bacağını sarkıtır, çocuklarını beşikten kaldırır ve omuzlarının bir hareketiyle dolgun, iri, kavun sarısı rengindeki memelerini çıkarıp, çocukların ikisini birden emzirirdi.

İlyiniçna, torunlarının tombul bacaklarına şaplaklar atarak, «Yeter artık, çok emdiler. Çok sık emziriyorsun onları,» derdi.

Panteley kıskanç, kaba bir sesle, «Emzir onları! Esirgeme sütünü! Kaymak yapacak değiliz senin sütünden!» diye lafa karışırdı.

Bu yıllar boyunca hayat, tıpkı Don'un sel suları gibi ağır ağır çekilmeye başladı. Sıkıcı, yorucu günler, sürekli bir hay huy içinde, sürekli bir çalışma içinde, ıvır zıvır işlerle, ufak tefek sevinçler ve savaştakiler hesabına duyulan büyük, daima uyanık bir endişe içinde kayıp gitti. Piyotr'la Gregor'dan posta mühürleriyle dolu yağlanmış zarflar içinde pek seyrek mektup gelirdi. Gregor'dan gelen son mektup başkasının eline geçmiş, mektubun yarısı, mavi mürekkeple dikkatle karalanıp okunmaz hale getirilmiş, kirli beyaz kâğıdın yanındaki boş yere yine mürekkeple anlaşılmaz bir işaret konmuştu. Piyotr, Gregor'dan daha sık yazıyor ve Darya'ya yolladığı mektuplarda tehditler savuruyor, kötü gidişatına bir son vermesini tembih ediyordu. Karısının uygunsuz hayatı hakkındaki dedikoduların, kulağına ulaştığı anlaşılıyordu. Gregor mektuplarıyla birlikte eve bir miktar para; tayın bedeliyle, kazandığı nişanların ödeneklerini de gönderdi ve izin alıp eve geleceğine söz verdi, ama gelmedi. İki kardeşin yolları iyice ayrılmıştı. Savaş Gregor'u bezdirmiş, yüzünün kırmızılığını almış, yerine sarı bir renk bırakmıştı. Savaşın bitmesini bekleyecek hali kalmamıştı. Oysa Piyotr hızla ve rahatlıkla yükseliyordu; çok çalışıp, bölük komutanının iyice gözüne girdi, iki tane nişan kazandı, 1916 güzünde başçavuşluğa yükseltildi; artık mektuplarında, subay okuluna gitme çareleri aradığından söz ediyordu. Yazın eve bir Alman subayının miğferiyle pelerinini, bir de kendi fotoğrafını yolladı. Fotoğraf kâğıdından gözlerini dikmiş bakan, kendini beğenmiş yüz, yaşlanmış görünüyordu. Kumral bıyıklarının uçları yukarı kıvrılmış,

ufak burnunun altında sert dudakları o meşhur sırıtışla aralanmıştı. Hayat Piyotr'a gülümsüyor ve savaş, önüne olağanüstü imkânlar açtığı için, hoşuna gidiyordu onun. Eğer savaş olmasaydı onun gibi basit bir Kazak nasıl subaylığa yükselmeyi ve daha başka, daha tatlı bir hayata kavuşmayı umabilirdi? Sadece bir nokta tadını kaçırıyordu Piyotr'un hayatının; köyde, karısı hakkında dolaşan pis dedikodular. Stepan Astakov, 1916 güzünde izine çıktı, alaya dönüşünde de, köyde Piyotr'un karısıyla geçirdiği tatlı vakitleri, böbürlene böbürlene bütün bölüğe anlattı. Piyotr bu hikâyelere bir türlü inanamadı; yüzü bulutlandı, ama gülümseyerek, «Stepan yalancının biridir!» dedi. «Grişa'nın yaptıklarından ötürü beni üzmeye çalışıyor.»

Ama bir gün Stepan, zeminliğinden dışarı çıkarken ya kazara, ya da mahsustan, dantel işlemeli bir mendil düşürdü yere. Hemen Stepan'ın arkasında bulunan Piyotr mendili aldı ve karısının el işini derhal tanıdı. Aralarındaki eski düşmanlık yeniden alevlendi. Piyotr fırsat kollamaya başladı; ölüm artık Stepan'a dikmişti gözünü. Piyotr'un elinden gelse, Stepan'ın kafasını kırar, leşini Dvina nehri kıyısına sererdi. Ne var ki, çok geçmeden, Stepan bir gün Alman ileri karakolunu ele geçirmek üzere gönderildi ve geri dönmedi. Onunla birlikte giden Kazaklar, dikenli telleri keserlerken Almanlardan birinin kendilerini duyduğunu ve el bombası fırlattığını söylediler. Kazaklar, Almanın yanına ulaşabilmişler, Stepan da adamı yumruklarıyla yere yıkmış, ama bir nöbetçi ateş açmış ve Stepan düşmüş. Kazaklar o nöbetçiyi süngüleyip, Stepan'ın yumruklarıyla sersemlemiş olan Almanı sürüklemişler, Stepan'ı da almaya çalışmışlar. Ama çok ağır olduğu için bırakmak zorunda kalmışlar. Stepan yalvarmış: «Kardeşler, beni ölüme terketmeyin! Yoldaşlar! Neden bırakıyorsunuz beni?» Ama bir makineli tüfek tel örgülerin ötesinden üzerlerine kurşun yağdırınca, Kazaklar sürüne sürüne kaçmışlar. Stepan,

«Kardeşler!» diye bağırmış arkalarından, ama ne çare? İnsan başkalarının canından önce kendi canını kurtarmak zorunda. Piyotr, Stepan'ın akıbetini öğrenince, sanki çok acıyan bir beresini yağla ovmuş gibi, içi rahatladı, ama yine de izin alıp köye gidince Darya'nın kanını akıtmaya karar verdi. Piyotr, Stepan'a benzemezdi! Dayanamazdı o böyle şeye! Darya'yı öldürmeyi düşündü, ama hemen kararından cayıverdi. «Orospuyu gebertip de bütün hayatımı mahvedeyim onun yüzünden, ha? Zindanda çürüyeyim, çalışıp çabalayıp elde ettiklerimin hepsini kaybedeyim, hepsi gitsin elimden, öyle mi?» Onu sadece dövmeye karar verdi; ama öyle bir dövecekti ki, Darya bir daha aklının köşesinden geçiremeyecekti kuyruk sallamayı! Dvina nehrinin dik, killi kıyı setinden çok uzak olmayan siperin içinde otururken hep bu düşünceler geçti kafasından. «Gözünü patlatacağım yılanın, o zaman kimse dönüp bakmak bir daha suratına onun!»

Güz ağaçları, otları buruşturdu, sabah kırağıları çaldı karartti onları, toprak soğudu ve güz geceleri karardı, uzadı. Kazaklar siperlerinin içinde kışla hizmetlerini gördüler. Almanlara ateş ettiler, kışlık elbiselerinin verilmesi konusunda başçavuşlarla atıştılar, kursaklarına doğru dürüst yemek girmedi, ama yine de hiçbiri, bu yabancı, bu düşman topraklardan çok uzaklarda, Don boyunda kalan kendi memleketini düşünmekten geri kalmadı.

O sonbahar Darya aç, kocasız geçen bütün hayatının acısını çıkardı. Bir sabah Panteley Prokofyeviç, alışılageldiği üzere herkesten önce kalkıp, avluya çıktı. Gördüğü manzara karşısında başını dövdü kederinden. Bahçe kapısının kanatları menteşelerinden çıkarılıp, yolun ortasına atılmıştı. Hakaretti bu, rezaletti! İhtiyar hemen kapıları yerine taktı, kahvaltıdan sonra da Darya'yı dışarıya, yazlık mutfağa çekti. Orada ne konuştuklarını kimse öğrenemedi, ama bir iki dakika sonra Dunya, Darya'nın başörtüsü kaymış, saç

baş darmadağın, ağlaya ağlaya mutfaktan çıktığını gördü. Dunya'nın yanından geçerken, omuzlarını silkti Darya; gözyaşlarına bulanmış, kızgın yüzünde, kavisli kara kaşları titredi.

Şişkin dudaklarının arasından, «Görürsün sen, ihtiyar iblis! Bunu ödetirim sana ben!» diye tısladı.

Dunya, onun bluzunun arkasının yırtılmış olduğunu, kadının çıplak omuzlarında taze bir kamçı izinin mor kabarıklığını gördü. Panteley elinde bir takım yeni meşin dizgini halka halka toplayarak, öfkesinden ifrit kesilmiş bir halde yazlık mutfaktan seke seke çıkarken, Darya merdivenlerden yukarı koşup hışımla girdi evden içeriye. Dunya babasının kendi kendine konuştuğunu duydu: «Daha sıkı yapıştırmalıydım, kahpenin dölü! Gidi orospu seni!»

Evin düzeni geri geldi. Birkaç gün Darya, sudan durgun, ottan mütevazi bir halde, ihtiyatla hareket etti, geceleri herkesten önce yatağa girdi; Natalya'nın acıyan bakışları karşısında omuzlarını silkip, kaşlarını kaldırarak, «Pekâlâ, görüşürüz bakalım!» der gibi soğuk soğuk gülümser oldu. Dördüncü gün, sadece Darya ile ihtiyar Panteley'in arasında kalan bir olay geçti. Bu olaydan sonra Darya muzaffer bir tavırla gülerek dolaştı ortalarda, ama ihtiyar adam bütün bir hafta, süt dökmüş kedi gibi perişan ve sıkıntılı halini atamadı üzerinden. Olanlardan karısına hiç söz etmedi hatta günah çıkarma sırasında bu olayı ve kendi günahkârca düşüncelerini peder Vissarion'dan bile sakladı.

Olay şuydu. Panteley artık Darya'nın iyice düzeldiğine inanmıştı. Karısı İlyiniçna'ya, «Hiç acıma Darya'ya,» diyordu. «Daha çok çalıştır onu. Çalışırken aklı kötülüğe gitmez, ama kısrak yağ bağladıkça aklı fikri de geceleri dışarı çıkıp, gezmeye kayıyor.»

Kendisi de Darya'yı zorlayıp, harman yerini temizletti, arka avluya yakacak odunları istifa ettirdi; birlikte samanlığı temizlediler. O akşamüstü, orak ma-

kinesini ambardan çıkarıp, samanlığa almaya karar veren Panteley, kendisine yardım etmesi için gelinini çağırdı.

Darya başörtüsünü düzeltip, hırkasının yakası altına giren samanları silkeleyerek dışarı çıktı, harman yerinden geçip ambara girdi. Sırtına gündelik pamuklu iş ceketiyle ayağına yırtık pırtık bir pantolon geçirmiş olan Panteley önden yürüdü. Avluda kimseler yoktu. Dunya, o güz kırkılan yünleri eğiren annesine yardım ediyor, Natalya da oturmuş, sabaha yiyecekleri ekmeğin hamurunu yoğuruyordu. Köyün ilerisinde batmakta olan güneş için için yanıyor, kilisenin çanı akşam duası için çalıyordu. Yarı saydam göğün en tepesinde, ağaççileği rengi minik bir bulut duruyor, Don'un ilerisindeki kavakların beyaz dalları üzerinde tüneyen kargalar, yanıp kararmış kıvılcımlar gibi görünüyordu. Bomboş, akşam sükûneti içinde, her çıkan ses keskin ve açık seçik duyuluyordu. Ağıldan taze gübreyle kurutulmuş otların ağır kokusu geliyordu. Panteley'le Darya, kırmızı rengi solmuş orak makinesini samanlığa çekip, bir köşeye yerleştirdiler. Panteley yere saçılmış samanları tırmıkla toparlayıp, dışarı çıkmaya hazırlandı.

Darya, fısıltılı bir sesle, «Baba!» diye seslendi.

Panteley orak makinesinin yanına dönüp, sordu:

«Ne var?»

Darya, yüzü Panteley'e dönük, bluzunun düğmeleri çözülmüş bir halde durmuş, kollarını başının arkasına kaldırmış, saçlarını düzeltiyordu. Duvardaki bir yarıktan sızan, batan güneşin kıpkırmızı bir ışını Darya'nın ensesine düştü.

«Buraya gel, baba, bir şey var burada... Gel bak,» dedi ve yana doğru eğilerek, ihtiyarın omuzu üzerinden, açık kapıya doğru sinsi sinsi baktı. İhtiyar, Darya'ya yaklaştı. Birdenbire kollarını uzatıp, ihtiyarın ensesine dolayan Darya, parmaklarını kenetledi, Panteley'i de kendisiyle beraber sürükleyerek, geri çekil-

meye başladı. Bir yandan da fısıldıyordu:

«Buraya, Baba... Buraya... Daha yumuşak burası...»

Panteley telaşlanarak, «Ne oluyor be sana?» diye sordu. Başını sağa sola bükerek kendisini Darya'nın kollarından kurtarmaya çalıştı, ama Darya onun başını kendi yüzüne doğru daha kuvvetli çekti; ihtiyarın sakalına doğru sıcak sıcak soluyarak gülüyor, fısıldıyordu.

Gelinin gergin karnını kendi karnı üzerinde hisseden ihtiyar, «Bırak beni, kaltak!» diye çırpındı. İhtiyara daha sıkı yapışan Darya kendini sırtüstü attı, Panteley'i de üzerine çekti.

«İblis! Delirdi karı! Bırak beni be!»

«İstemiyor musun?» diye soludu Darya. Kollarını çözdü ihtiyarı göğsünden itti. «Belki de elinden bir şey gelmiyordur, ha? O halde bana da ceza çektirmeye kalkışma! Duydun mu?»

Ayağa fırlayan Darya alelacele eteğini düzeltti, başından samanları temizledi ve hırsından kuduran ihtiyarın suratına haykırdı:

«Geçen gün neden dövdün beni? Kocakarı mıyım ben? Sen de gençliğinde böyle değil miydin? Kocam! Kocamı bir yıldır görmedim! Ne yapayım yani... gidip de bir köpekle mi yatayım? Nah sana, tek bacaklı! Al sana!» Eliyle müstehcen bir işaret yaptı, kaşları oynaya oynaya kapıya doğru gitti. Kapıda durup üstünü başını bir kere daha dikkatle gözden geçirdi, hırkasıyla başörtüsünün üzerindeki tozları süpürdü ve başını Panteley'e çevirmeksizin, «Erkeksiz yapamam ben,» dedi. «Benim erkeğe ihtiyacım var, eğer sen istemezsen... ben de gider bulurum kendime bir tane. Sen de ağzını açayım deme sakın!»

Kırıta kırıta, harman yerine açılan kapıya doğru yürüdü ve arkasına hiç bakmadan gözden kayboldu. Panteley, orak makinesinin yanıbaşında durmuş, sakalını dişliyor, gözlerini samanlıkta suçlu suçlu, sinir-

li sinirli dolaştırıyordu. Başına gelenlerden afallamış, şaşkına dönmüş bir halde, «Belki de karı haklıdır, ama? Acaba onunla günaha girse miydim?» diye içinden geçirdi.

VI

Kasımda soğuk bir don yaptı. Kar erken yağdı. Köyün üst başına rastlayan kıvrımında Don'un üzeri buz tuttu. Kumru mavisi buz üzerinden karşıya geçmeye cesaret edenler çıktı arasıra. Aşağılarda nehrin yalnız kıyıları ince bir buz tutmuştu; nehir ortalarda hızlı, çırpıntılı akıyor, kır başlı yeşil dalgalar atılıyordu. Kara Kıyı'nın altındaki derin ve durgun kısımda, kedibalığı, bir kış uyuşukluğu içinde, çoktan, yirmi beş metre derinliğe çekilmişti. Çamurlu sazan da o civarlarda yatıyordu. Yalnız turna, akıntı yukarı çabalayıp, ringa yavrularının peşinden atılıyordu. Çiğa kumluğa yatmıştı, balıkçılar da ırıp çevirmek, çiğaları toplamak için nehrin iyice buz tutmasını bekliyorlardı.

Kasımda Melehov'lar Gregor'dan bir mektup aldılar. Romanya'dan yazıyor, yaralandığını söylüyordu: bir kurşun sol kolunun kemiğini parçalamış, o yüzden, yarası iyileşene kadar memleketine gönderilecekmiş. Bu üzüntünün hemen ardından bir ikincisi çöktü Melehov'ların evine. On sekiz ay kadar önce Panteley'in başı darda kalmış, Sergey Mokov'dan yüz ruble borç almış, bunun karşılığında da garanti olarak bir borç senedi vermişti ona. Yazın, ihtiyarı Mokov'un dükkânına çağırmışlar, parayı ödemeye niyeti olup olmadığını sormuşlardı. Panteley bakışlarını yarı boş raflarda, pırıl pırıl tezgâhların üzerinde dolaştırmış ve tereddüt etmişti.

Sonunda, «Biraz bekleyin; toparlanmam için bana biraz zaman bırakın, öderim,» demişti.

Ne var ki, ihtiyar «toparlanamamış»tı. Mahsul iyi olmamıştı, sığırlar da para etmiyordu. Haziranda kar yağar gibi, icra memuru hiç beklenmedik bir şekilde çıkageldi köy odasına, Panteley'i çağırttı ve bir sürü ağız kalabalığından sonra isteğini bildirdi:

«Ver bakalım yüz ruble.»

Polis müfettişinin masasında upuzun bir yazı duruyordu; Panteley'in elinden de, müfettişin okuduğu yazıyı dinlemekten başka bir şey gelmezdi:

MAHKEME KARARI

Donetz Bölgesi Yedinci Daire sulh hâkimi olan ben, İmparator Hazretleri adına, 1916 yılı Ekim ayının 27. günü Çavuş Panteley Melehov'un bir borç senedi karşılığı tüccar Sergey Mokov'dan aldığı 100 ruble borçla ilgili olarak, Sergey Mokov'un, Çavuş Panteley Melehov hakkında vaki iddiasını dinledim. Medeni Kanunun 81, 100, 129, 133 ve 145'inci maddeleri mucibince aşağıdaki kararı verdim:

Çavuş Panteley Melehov, 21 Haziran 1915 tarihli senet karşılığı aldığı 100 rubleyi, üç ruble tutan mahkeme masrafıyla birlikte ödeyecektir. Karar davalının gıyabında alınmıştır, kesinleşmiş değildir.

Medeni Kanunun 3. Maddesinin 156. fıkrası mucibince kanun hükmünde olan bu emir derhal uygulanacaktır.

Donetz Bölgesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi, İmparator Hazretleri adına aşağıdaki emri verir:

Yukarıda alınan karar bütün ilgili kişiler ve kurumlarca kanuna harfiyen uyularak infaz edilecektir. Mahkeme kararını infaza görevli memurlar, görevlerini ifa ederlerken mahalli polis ve askerî makamlardan gerekli kanunî desteği mutlaka alacaklardır.

Emri dinleyen Panteley, parayı hemen o gün getireceğine söz vererek, evine dönmek için izin istedi. Ama evine gideceğine doğruca Korşunov'ların evinin yolunu tuttu. Köyün meydanından geçerken tek kollu Aleksey Şamil'e rastladı.

«Hâlâ topallıyor musun?» diye selamladı onu Şamil.

«Her zamanki gibi.»

«Yolun uzağa mı?»

«Korşunov'lara gidiyorum, iş için.»

«Ya? Sevinçli bulacaksındır onları. Duyduğuma göre, oğulları Mitka cepheden dönmüş.»

«Öyle mi?»

Şamil, gözüyle yanağı seğirerek, «Öyle dediler,» diye cevap verdi. Tütün kesesini çıkarırken ilave etti:

«Hadi bir sigara sar, koca delikanlı. Kâğıdı benden, tütünü senden.»

Panteley bir sigara yaktı ve Korşunov'lara gitsin mi, gitmesin mi diye düşündü. Nihayet gitmeye karar verdi, topallaya topallaya yola koyuldu.

Şamil arkasından seslendi:

«Mitka da bir nişan kazanmış. Oğullarına yetişmeye çalışıyor. Köydeki nişan bolluğu da çalılıkta serçe bolluğundan geri kalmıyor hani.»

Korşunov, Panteley'in koluna girerek, «Ne talihli olduğumuzu duydun mu?» diye sordu.

«Biraz önce Aleksey Şamil söyledi. Ama ben iş için geldim...»

«Bırak işi şimdi! Gel içeriye de delikanlıyı gör. Bir iki kadeh içkiyle sevincimizi kutluyorduk. Karım ne zamandan beri bir şişe içki saklıyordu böyle bir vesile için.»

Panteley burun kanatlarını açıp kapayarak, «Söylemene hacet yok,» diye gülümsedi. «Kokusunu aldım bile.»

Miron kapıyı ardına kadar açıp, Panteley geçsin diye kenara çekildi. Panteley eşikten içeri adımını atar atmaz, gözü, masanın öbür tarafında oturan Mitka'ya takıldı.

Mitka'nın omuzlarına sarılan Grişaka Dede, yaşlı

gözlerle, «İşte bizim asker delikanlı!» dedi.

Panteley, Mitka'nın uzun elini tuttu, bir adım geri çekildi ve hayretle seyretti onu.

Mitka kısık bir sele, «Ne var, ne bakıyorsun öyle?» diye sordu gülümseyerek.

«Bakmaktan kendimi alamıyorum, o kadar şaşırdım ki. Grişa'yla ikinizi beraber yolcu ettiydim, daha çocuktunuz. Bir de şimdi bak! Tam bir Kazak, hem de Ataman Alayına layık bir Kazak.»

Lukiniçna bir yandan bir kadehe votka koymaya çalışırken, bir yandan da yaşlarla dolu gözlerini Mitka'ya çevirmiş seyrediyordu. Ne yaptığının farkında olmadığı için, kadehi taşırdı, döktü içkiyi.

«Hey sersem! Ne yapıyorsun be, ziyan ettin güzelim içkiyi!» diye azarladı fena halde onu, Miron.

«Senin sevincin şerefine, senin de eve dönüşünün şerefine, Mitka!» Panteley gözlerinin mavimtırak aklarını devire devire, kirpiklerini hafifçe kırpıştırarak bir nefeste yuvarladı koca votka kadehini. Avucuyla dudaklarını ve bıyıklarını ağır ağır sildi, gözlerini kadehin dibine dikti, başını arkaya attı, kadehin dibinde öksüz kalan bir damla votkayı da bir karış açtığı ağzına silkeledi ve ancak ondan sonra bir nefes alıp, gözlerini azizler gibi kırpıştıra kırpıştıra, hıyar turşusundan bir parça ısırdı. Lukiniçna ona bir kadeh votka daha doldurdu, ihtiyar adam çabucak sarhoş oluverdi, gülünç bir hal aldı. Mitka gülümseyerek seyrediyordu onu. Kedi gözleri bir kısılıyor, incecik yeşil çizgilerden ibaret kalıyor, bir açılıp, koyulaşıyordu. Delikanlı, evinden uzakta geçirdiği yıllar boyunca gerçekten de tanınmayacak kadar değişmişti. Bu iriyarı, siyah bıyıklı Kazakta, üç yıl önce askere giden o ince endamlı körpecik delikanlıdan hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Dikkati çekecek kadar gelişmiş omuzları genişlemiş, adaleleri dolmuştu; seksen kilodan aşağı olmadığı muhakkaktı. Yüz çizgileri sertleşmiş, sesi kalınlaşmıştı; yaşından büyük gösteriyordu. Yalnız göz-

leri, yine öyle insanı rahatsız eden, hareketli gözleri hiç değişmemişti.

Bir gülüp, bir ağlayarak, buruşuk eliyle oğlunun kısa, sert saçlarını, beyaz dar alnını okşayan anasının bütün sevgisi de işte bu gözlereydi.

Panteley sarhoş sarhoş gülümseyerek, «Demek nişanı kazandın?» dedi.

Mitka kaşlarını çatarak, «Kazaklar arasında nişan kazanmayan kaldı mı ki?» diye cevap verdi. «Kruşkov karargâhtan dışarı adımını atmadığı halde üç tane nişan kazandı.»

İhtiyar Grişaka acele lafa karışarak, «Gururlu kerata,» dedi, «tıpkı benim gibi. Kimseye boyun eğmez.»

Panteley sert bir sesle, «Adama bunun için nişan vermezler,» diye cevabı yapıştırdı, ama Miron onu başka bir odaya çekti, bir sandığın üzerine oturtup, sordu:

«Natalya'yla torunlarım nasıl? Hepsi de sağ ve sıhhatte ya? Tanrıya şükürler olsun! Buraya iş için geldiğini söylemiştin, değil mi? Nedir? Haydi, çabuk söyle, yoksa biraz sonra tekrar içmeye başlayacağız, o zaman da iyice sarhoş olur söylemezsin.»

Panteley, sarhoşluğun verdiği aşırı bir alçalışla, «Para ver bana! Tanrı aşkına! Yardım et bana, yoksa bu... bu para meselesi beni mahfedecek,» diye yalvardı. Miron onun sözünü kesti:

«Kaç para?»

«Yüz.»

«Yüz ne?»

«Yüz ruble.»

«Öyle söylesene, işte.»

Korşunov sandığı karıştırdı, yağlı bir başörtüsü çıkardı, çözdü ve içinden on tane onar rublelik banknot saydı.

«Teşekkür ederim, Miron Gregoryeviç. Bizi perişan olmaktan kurtardın.»

«Yok, teşekkür etme bana. Kendi canımız, kendi

kanımız söz konusu olduktan sonra...»

Mitka memleketinde beş gün kaldı. Gecelerini Anikuşka'nın karısıyla geçirdi. Kadının duyduğu şiddetli ihtiyaçtan ötürü ve özellikle bu uysal, basit, kocalı dula acıyordu. Gündüzlerini akrabaları, arkadaşları arasında geçiriyordu. Sırtına sadece ince, hakî bir asker gömleği geçirip, kasketini geriye yıkar, soğuğa karşı gücüyle böbürlenerek sokaklarda salına salına dolaşırdı. Bir akşam Melehov'lara uğradı; hamam gibi ısıtılmış mutfağa beraberinde ayaz kokusunu, o keskin, unutulmaz asker kokusunu da getirdi. Oturdu, savaştan, köyde olup bitenlerden konuştu, sonra gözlerini kısıp Darya'ya baktı ve gitmek üzere kalktı. Kapı Mitka'nın ardından gürültüyle kapanınca, Darya mum alevi gibi müteredditi, kıpırdadı, dudaklarını sıkarak başörtüsünü takmaya hazırlandığı sırada, İlyiniçna sordu:

«Nereye gidiyorsun, Darya?»

«Dışarı çıkmak istiyorum.»

«Ben de seninle geleceğim.»

Panteley oturduğu yerde, soruyu ve cevabı hiç duymamış gibi, başını bile kaldırmadı. Darya, Panteley'in yanından geçip kapıya doğru yürüdü; kurt gibi parlayan gözlerinin üzerinde, gözkapakları kısılmıştı. Kaynanası da ağır aksak ardından yürüdü Darya'nın. Avlu kapısının orada Mitka öksürüyor, ayaklarını yere sürüyordu. Kapı mandalının sesini duyunca, merdivenlere doğru yürümek için döndü.

«Sen misin Mitka? Bizim avluda yolunu mu kaybettin?» diye sordu İlyiniçna, kurnaz kurnaz. «Kapıyı iyi çek giderken yoksa rüzgârda çarpar bütün gece.»

Mitka canı sıkkın bir halde, «Yok kaybolmadım,» diye cevap verdi. «Kaparım kapıyı!» Sonra yolun karşı tarafına, Anikuşka'ların avlusuna doğru yürüdü.

Mitka kaygısız bir hayat sürüyor, kuşlar gibi yaşıyordu; bugün için hayatından memnun ya, yarına

da Allah kerim. Askerlikle pek başı hoş değildi. Gözünü daldan budaktan esirgemeyecek kadar cesur olmasına rağmen, askerlikte sivrilmek uğruna hayatının gidişini değiştirmeye yanaşmadı. Kıtadaki sicili hiç de iyi değildi. İki kere divanıharbe verilmişti; birinde, Rus uyruğuna geçmiş Polonyalı kadının ırzına geçmekten, birinde de hırsızlıktan. Üç yıllık savaş süresi içinde pek çok cezalar yemişti, hatta bir seferinde divanıharp az daha kurşuna dizilme cezası verecekti ona. Ama bir yolunu bulup, paçasını kurtarmayı bildi. Alayın en berbat tiplerinden biri olmasına rağmen, Kazaklar, neşeli, güler yüzlü yaradılışından ötürü onu severlerdi; yiğitliği de subayların hoşuna gidiyordu. Mitka hiçbir şeyi unutmadan, kendi bildiği yolda, bir kurt gibi, hafif adımlarla ilerliyordu: gerçekten de kurda çok benzeyen tarafları vardı Mitka'nın; yürüyüşü, fırlak yeşil gözlerinin aşağıdan bakışı, hatta başını döndürüşü bile kurdu andırıyordu. Mitka şarapnelle yaralanan boynunu hiç çeviremezdi, başını çevirmesi gerektiği zaman, bütün vücudunu döndürürdü.. İri kemiklerinin üzerinde, kaslarının örgüsü sımsıkıydı. Hareketleri hafif, ihtiyatlıydı; gevşeklikten eser olmayan bir sağlık ve güçlülük kokusu taşardı ondan; tıpkı vadide sabanın altüst ettiği bereketli kara toprağın kokusu nasılsa öyle bir koku. Hayat, bir saban izi gibi dümdüz, basit uzanıyordu Mitka'nın önünde ve o, bu hayat yolunun mutlak hâkimi gibi yürüyordu. Düşünceleri de yine böyle, ilkel denecek kadar basit ve dosdoğruydu. Eğer karnın açsa, arkadaşlarından bile çalabilirsin ve çalmalısın; ve Mitka acıktı mı çalardı. Eğer çizmelerin eskidiyse, Alman esirlerinden birinin ayağındaki çizmeleri çekip almaktan daha kolay şey yoktu dünyada. Eğer bir suç işlediysen, mutlaka bunu affettirmenin bir yolunu bulmalıydın; ve Mitka koşup yarı boğulmuş Alman nöbetçileri getirerek, en tehlikeli işlere gönüllü girerek suçlarını affettirmenin yollarını bulurdu. 1915'de parça parça doğ-

ranmasına ramak kalmış ve esir düşmüştü; ama aynı gece, tırnaklarının parçalanması pahasına, sundurmanın damını delip kaçtı, giderken de yadigâr diye, bir arabanın koşumlarını götürdü beraberinde Daha böyle nice nice şeyler götürdü yanında Mitka bu şekilde.

Altıncı gün, Miron oğlunu arabayla Millerovo İstasyonuna götürdü takırdaya takırdaya uzaklaşan yeşil katarın ardından uzun uzun baktı, sonra şiş gözlerini kaldırmadan, kamçısının ucuyla platformu dürttü. Lukinična oğlunun ardından ağladı; ihtiyar Grişaka öksürdü, avucunun içine sümkürdü, sonra elini paltosuna sildi. Anikuşka'nın karısı da, Mitka'nın iri gövdesinin ateşli sokuluşlarını hatırlarken ve ondan kaptığı belsoğukluğunun acısını çekerken gözyaşları döktü.

Rüzgâr bir atın yelesini nasıl dolaştırırsa, zaman da günleri öylece birbirine doladı. Noel'den az önce, beklenmedik bir şekilde donlar çözüldü, ardı arkası kesilmeden günlerce yağmur yağdı, tepelerin kurumuş sel yataklarından sular çağlayarak aktı, nehire uzanan çıplak burunların üzerinde, geçen yıldan kalan otlar ve yosunlu kalker tabakaları yeşile döndü, Don'un kıyıları köpük köpük oldu, buzlar süngerimsi bir hal, güvercin mavisi bir renk aldı. Çıplak kara topraktan, anlatılmaz tatlılıkta bir koku yükseldi. Şosedeki tekerlek izlerine dolan sularda kabarcıklar yüzdü. Köyün ilerisindeki balçıklı yarlar, yeni yeni toprak kaymalarıyle çatlayıp açıldı. Güney rüzgârı ağır, çürümüş ot kokusu getirdi ve öğle üzerleri, tıpkı bahar mevsimindeki gibi, ufka yumuşak, kumru mavisi gölgeler çöker oldu. Köyde, çitlerin yanına atılan kül yığınlarının çevresinde, yüzeyleri kırış kırış, kirli su birikintileri meydana geldi. Harman yerlerindeki tınazların çevresindeki topraklar yumuşadı, ıslak samanların yoğun, tatlımsı kokusuyla, gelen geçenlerin burunları gıdıklandı. Saz kaplı damların buzlar sarkan saçaklarından gündüzleri zift gibi sular aktı; çitlerin üzerine

konan saksağanlar bir an bile susmadı. Miron Korşunov'un avlusunda kışlayan boğa, vakitsiz baharın verdiği gevşeklik içinde böğürdü, çiti boynuzladı, parlak göğsünü eskimiş, kurt yemiş sabanın üzerinde kaşıdı ve çarçabuk dağılan, sulu karları ezdi, çiğnedi.

Noel'in ikinci günü Don çözüldü. Kopan buz parçaları akıntının ortasında müthiş çatırtılar, gıcırtılarla aşağı doğru sürüklendi gitti. Kocaman kocaman, uyuşuk balıklar gibi, buz parçaları kıyılara vurdu. Don'un ötesinde, heyecanlı güney rüzgârının önüne kattığı kavaklar, çırpıntılı, ama hareketsiz uçuşları içinde, ileri doğru uzandılar.

Ama gece yaklaşırken, rüzgâr tepenin üzerinde kükremeye başladı; köy meydanının üzerinde kuzgunlar telaşlı telaşlı kanat çırptılar, acı acı öttüler. Kristonya'nın domuzu, uzun burnunda bir demet otla Melehov'ların avlusunun önünden koşarak geçti ve Panteley ilkbaharın tekrar gerilediğini, ertesi sabaha havanın yine dona çekeceğini anladı. Geceleyin rüzgâr doğuya döndü; yumuşayan havayla buzları yer yer açılan su birikintileri üzerine, ince bir buz tabakası, billur yamalar vurdu. Sabahleyin rüzgâr Moskova'dan doğru esiyordu ve buzlar yeniden katılaşmıştı. Kış tekrar hüküm sürmeye başladı. Yalnız Don'un ortasında beyaz, büyük buz tabakaları aşağı doğru kaymaya, sırttaki çıplak toprak buzlu buzlu tütmeye devam etti.

Noel'den az sonra köy vaizi, bir ihtiyarlar heyeti toplantısında Panteley'e, Gregor'u Kamenskaya'da gördüğünü ve kendisinden, oğullarının yakında onların ziyaretlerine geleceklerini bildirmesini istediğini söyledi.

VII

Sergey Mokov ufak, esmer, kıllı elleriyle hayatın bütün nabız atışlarını duyardı. Bazen hayat ona bir

oyun gibi gelir, bazen de, suda boğulan bir adamın boynuna bağlı taş misali, olanca ağırlığıyla yüklenirdi sırtına. Çok görmüş geçirmişti. Sergey Platonoviç'in hayatında, başından az dert gelip geçmemişti. Epeyce eskiden, daha tahıl ambarını işlettiği sıralarda, Kazakların tahıllarını yok pahasına kapatmış, sonra da tam altmış dört ton yanmış, işe yaramaz hale gelmiş tahılı arabalarla köyün dışına taşıyıp, nehre dökmüştü. 1905'de de, karanlık bir güz gecesi, köyden birinin çiftesini üzerine boşalttığını hatırlıyordu. Sürüp giden bu kayıplar, kazançlar arasında Mokov altmış bin ruble biriktirmiş, parasını Volga-Kama bankasına yatırmıştı, ama ondan sonra da büyük sarsıntılarla dolu günlerin yaklaşmakta olduğunu sezmişti. Bu karanlık günleri bekleyen Mokov, aldanmadı.

1917 yılı Ocak ayında, veremden yavaş yavaş ölmekte olan öğretmen Balanda ona gelip dert yanmıştı:

«İhtilal burnumuzun dibinde, halbuki ben burada budalaca, çıtkırıldım bir hastalıktan ölüyorum. Yazık, Sergey Platoniviç. Seni şu para torbalarının yırtılarak açılacağı, sıcacık yuvandan dehşet içinde kaçacağın günleri göremeden ölmek çok yazık.»

«Niçin yazık olsun?»

«Yazık değil mi ama? Sen de bilirsin, her şeyin yerle bir edildiğini görmek ne güzel şeydir.»

Sergey Platoniviç, öfkesini gizleyerek, «Korkarım ki, dostum,» dedi, «bu işler olmadan ölüp gideceksin sen!»

Ocakta, Rasputin ve çar ailesi hakkındaki başkent dedikodularının yankıları Don köylerinde hâlâ dolaşıyordu. Ama martta, çarlığın devrildiği haberiyle, Sergey Platoniviç beyninden vurlumuşa döndü. Köylüler heyecanlarını, meraklarını belli etmeden karşıladılar haberi. O gün, gençli ihtiyarlı bir Kazak kalabalığı Mokov'un kapalı dükkânının kapısını çevreledi. Kızıl saçlı, şaşı gözlü bir Kazak olan yeni köy atamanı, habere son derece üzüldüğü için, dükkânın dışında sü-

rüp giden heyecanlı tartışmalara hemen hemen hiç karışmadı; yalnız arada bir, Kazaklara yan yan bakarak, sinirli sinirli söylendi: «Durum berbat! Ne yapacağız şimdi?»

Dükkânının dışında toplanan kalabalığı gören Mokov, dışarıya çıkıp, ihtiyarlarla konuşmaya karar verdi. Samur kürkünü giydi, mütevazi gümüşten yapılmış adının baş harflerini taşıyan bastonuna dayanarak evinin ön merdivenlerinden indi.

Matvey Kaşulin, çiy damlasına benzeyen burnunun çevresinde küçük kırışıklıklar yapan, endişeli bir gülümsemeyle sordu:

«Ey, Mokov, okumuş adamsın sen, neler olacağını anlat bize.»

Mokov'un başıyla verdiği selamı ihtiyarlar saygıyla kasketlerini çıkararak aldılar ve Mokov aralarına girsin diye kenara çekildiler.

Mokov, deneme kabilinden, «Çarsız yaşayacağız,» diye söze başladı.

İhtiyarlar hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. «Ama Çarsız nasıl olur?»

«Atalarımız, dedelerimiz hep Çarın idaresi altında yaşadılar. Şimdi Çara ihtiyaç kalmadı mı?» «Baş gitti mi ayaklar yaşamaz!» «Ne biçim bir hükümet olacak bu?» «Haydi söyle, Sergey Platonoviç! Konuş, bizden çekinme.»

İçlerinden biri gülümseyerek, «Belki kendisi de bilmiyordur,» dedi.

Sergey Platonoviç aptal aptal eski lastik kaloşlarına baktı, kelimeler ağzından güçlükle döküldü:

«Devlet Meclisi, Duma idare edecek. Cumhuriyet kurulacak.»

«Demek başımıza bu da geldi, Allah kahretsin!»

Avdeyiç, «Merhum Majeste İkinci Aleksandr zamanında nasıl askerlik yaptığımızı hatırlıyorum da,» diye lafa başladı, ama çatık kaşlı ihtiyar Kazak, Bogatiryov sert bir sesle onun sözünü kesti:

«Bunu daha evvel de anlatmıştın bize! Konudan ayrılma.»

«Kazakların sonu geldi galiba.»

«Grevler böyle devam ederse, yakında Almanlar St. Petersburg'a dayanır.»

«Eğer bu eşitliği getirirlerse, bizi mujiklerle bir tutacaklar.»

«Yakında topraklarımıza da el koyarlar, ha?»

Sergey Platonoviç zorakî bir gülümsemeyle, çevresindeki ihtiyarların endişeli yüzlerine baktı, hastalıklı bir hüzün kapladı içini. Alışkanlıkla, kırlaşmaya başlayan sakalını ikiye ayırdı, kime olduğu bilinmeyen bir öfkeyle konuştu:

«Rusya'yı nerelere kadar getirdiklerini görüyorsunuz işte! Sizi mujiklerle eşit kılacaklar, üstünlük haklarınızı elinizden alacaklar, ondan sonra da eski defterleri karıştıracaklar. Kötü günler göreceğiz... Mesele, hükümetin kimin eline geçeceğinde, yoksa felaketin içine yuvarlandığımızın resmidir.»

«Yaşarsak, görürüz!» diyerek, Bogatiryov başını salladı, gür kaşlarının altından güvensiz güvensiz baktı Mokov'a. «Sen kendi işlerin hesabına üzülüyorsun, Sergey Platonoviç, ama bakarsın bizim durumumuz daha iyi olur.»

Mokov zehir saçan bir sesle, «Nasıl daha iyi olacaksınız, bakalım?» diye sordu.

«Belki yeni hükümet savaşa bir son verir. Olamaz mı, ha?»

Mokov, hadi canım gibilerden, elini sallayıp, kafasında para, değirmen ve gittikçe azalan işleriyle ilgili karmakarışık düşünceler olduğu halde ayaklarını sürüyerek evinin yolunu tuttu; o sırada aklına, Yelizaveta'nın Moskova'da olduğu, Vladimir'in de yakında Novoçerkask'dan döneceği geldi. Çocukları için duyduğu endişenin ucu körleşmiş iğnesi, düşüncelerinin huzursuz kargaşalığında bir değişiklik yapmadı. Merdiven başına vardığında, çevresindeki hayatın birden-

bire kararıverdiğini, ıstıraplı düşüncelerin ruhunu kemirdiğini hissetti. Başını çevirip, yaşlı Kazaklara doğru baktı, merdiven parmaklığının üzerinden bir tükürük attı, verandadan odasına geçti.

Anna İvanovna kocasını yemek odasında karşıladı. O renksiz, duygusuz bakışlarını Mokov'un yüzüne çevirerek sordu: «Çaydan önce bir şey yemek ister misin?»

«Yok, istemem! Nasıl yerim!» İğrenir gibi bir hareketle karısını kenara itti. Ağzında bir pas tadı, içinde bir duygusuzluk, bir boşluk hissetti.

«Liza'dan mektup var.»

Anna İvanovna ayaklarını sürüye sürüye yatak odasına gitti(sayısız ev işlerinin ağırlığını sırtına yüklenen kadın, evlilik hayatının ilk günlerinden beri böyle yürürdü) ve açılmış bir mektup getirdi.

Sergey Platonoviç, kadın kâğıttan yapılmış mektup zarfından çıkan kokuyla burnunu kırıştırarak, kızı hakkında hayatında ilk defa olarak, «Boş kafalı, hafifmeşrep bir kız, korkarım ki,» diye düşündü. Mektubu acele acele okudu, «haleti ruhiye» kelimesi üzerinde bir süre durdu, bunun altında gizli bir anlam aradı. Liza, mektubunun sonunda para istiyordu. Sergey Platonoviç, mektubun son satırlarını okurken, kafasının içinde yine o zonklayan boşluğu duydu. Birdenbire ağlamak geldi içinden. Hayatı bütün çıplaklığıyla gözlerinin önünde yükseldi.

«Kızım bana yabancı,» diye düşündü, «ben de ona. O, benim kızım olduğunu yalnız benden para isteyeceği zaman hatırlıyor. Pis sürtük, peşinde âşıkları... Oysa bebekken ne sarı saçları vardı. Tamamiyle bana aitti o zaman... Tanrım! Her şey nasıl da değişiyor! Bu yaşa geldim hâlâ akıllanamadım. Hayatımın daha iyi olabileceğine inandım, halbuki aslında yol kenarındaki bir türbe kadar yalnızım. Paramı kirli yollardan kazandım, ama temiz yoldan da para kazanılmaz ki... Başkalarını sızdırdım, ne var ki şimdi de ihtilal yak-

laşıyor, yarın öbür gün kendi uşaklarım beni evimden atacaklar. Hepsinin Allah belasını versin! Ya çocuklarım? Vladimir aptalın biri... Bütün bunların anlamı ne yani? Hiçbir şeyin önemi yok, belki...»

Müphem bir çağrışımla, değirmeninde geçen bir olayı hatırladı. Kazak müşterilerden biri tartıda hile yapıldığından şikâyet ederek, parasını ödemek istememişti. Gürültüyü duyan Sergey Platonoviç ne olduğunu anlamak için makine dairesinden dışarı çıkmıştı. Durumu öğrenince, kantarcıya unu alıkoymasını söylemiş, ufak tefek zayıf bir Kazak olan müşteri, çuvalının bir kulağına, işçilerden Zavar adında tıknaz yapılı, davul gibi göğüslü biri de öteki kulağına yapışmıştı. Kazak kendisini itince, Zavar da kolunu kaldırıp, iri yumruğunu adamın şakağına patlatmıştı. Kazak yere yuvarlanmış, sonra sol şakağında bir çürükle, sersemlemiş bir halde ayağa kalkmıştı.

Sergey Platonoviç'e doğru bir adım atmış ve hıçkıra hıçkıra bağırmıştı:

«Al unumu! Al da benim unumla tıkın,» ve omuzları sarsıla sarsıla uzaklaşmıştı.

Sergey Platonoviç'in bu olayı ve olayın sonuçlarını; ufak tefek Kazağın karısının nasıl kendisine geldiğini, başka müşterileri acındırmak uğruna nasıl yapmacıklı ağladığını hatırlaması için görünürde hiçbir sebep yoktu.

«Bu nasıl iştir, dostlar? Böyle hareket etmeye ne hakkı var onun? Unumuzu geri verin bize!»

«Haydi çekil şuradan, teyze, hiç ses etmeden çekil, yoksa saçlarını yolarım senin,» diye onunla eğlenmişti Zavar.

Kantarcı Uşak'ın, Kazak kadar ufak tefek, nahif yapılı olmasına rağmen Zavar'ın üstüne atılması ve Zavar'dan bir araba sopa yemesi tatsız, acınacak bir manzaraydı; ondan sonra da işini bırakıp gitmişti, Uşak.

Görmeyen gözlerini ileriye dikmiş, mektubu kat-

lamakta olan Mokov'un kafasından bütün bunlar yakarcasına geçti.

Günün sonunda, sefil, kasvetli bir acı çöktü içine.

O gece iyi uyuyamadı, karmakarışık düşüncelerin ve bilinçaltındaki arzuların pençesinde kıvrandı durdu. Ertesi sabah, Yevgeni Listnitski'nin cepheden döndüğünü duyunca, gerçek durumu öğrenip, kafasında biriken endişeli önsezilerden kurtulmak için Yagodnoye'ye gitmeye karar verdi. Böylece Yemelyan hafif kızağı koştu ve efendisini Yagodnoye'ye götürdü.

Güneş, köyün üzerinde sapsarı bir zerdali gibi olgunlaşıyor, onun altında ve üstünde bulutlar inceliyor, dumandan teller haline geliyordu. Buz gibi soğuk hava, zengin bir meyve kokusuyla doluydu. Yoldaki buzlar atın toynakları altında çatırdıyor, hayvanın burun deliklerinden çıkan buhar rüzgârla geri gelerek yelesinin üzerinde hemen donuveriyordu. Hızlı gidişten ve soğuktan sinirleri gevşeyen Mokov'un içi geçti oturduğu yerde. Köyün meydanındaysa, kara koyun postları içinde bir Kazak kalabalığıyla, yakaları ve kenarları samur kürklü mantolarının içinde küme küme toplanmış kadınlar göze çarpıyordu.

Öğretmen Balanda, yakasındaki iliğe bir kırmızı kurdele iliştirmiş, mendilini yeşile çalan dudaklarına bastırmış ortalarında duruyordu. Konuşurken gözleri alev alev yanıyordu.

«...İşte, kahrolası istibdat yıkıldı... Artık çocuklarınız, kamçılarıyla işçileri sindirmeye gönderilmeyecek. O vampire, Çara ettiğiniz uşaklığın sonu gelmiştir. Yeni, özgür Rusya'yı Kurucu Meclis idare edecek. Bu meclis bambaşka bir hayat, şanlı şerefli bir hayat kuracak.»

Arkasında, metresi onun paltosunun eteğini çekiştiriyor ve yalvarırcasına fısıldıyordu:

«Mitya, yeter artık! Yine fenalaşacaksın, bilmiyor musun? Yine kan tükürmeye başlayacaksın, Mitya!»

Kazaklar, gülümsemelerini gizleyip, sıkıntıdan

öksürerek dinliyorlardı Balanda'yı. Ama sözlerini bitirmesine meydan vermediler. Kalabalığın içinden tatlı, bas bir ses lafını kesti onun:

«Evet, güzel bir hayata kavuşacağız, öyle görünüyor, ama sen bu hayatı görecek kadar yaşayamayacaksın, zavallı dostum! Hadi evine git sen, hava soğuk!»

Balanda söyleyeceklerini çarçabuk bitirdi, üzgün bir tavırla uzaklaştı.

Mokov, Yagodnoye'ye öğle üzeri vardı. Yemelyan atı dizginlerinden tutup yedeğine alarak, tavlanın yanıbaşındaki, söğütten yapılmış yemliğe götürdü, efendisi kızaktan atlayıp gocuğunun altındaki gömleğinde mendilini ararken, o da atın koşumlarını çözerek hayvanın sırtına bir çul attı. Merdivenin dibinde karşısına kocaman, pas rengi tüylü bir borzoy av köpeği çıktı Mokov'un. Bu köpek, Mokov'un yolunun üzerinde bacaklarını uzatıp gerinerek esnerken, merdivenin çevresinde yatmakta olan öteki köpekler de Mokov'un ardında tembel tembel doğruldular.

Köpek kalabalığından ürken Sergey Platonoviç merdivenleri geri geri çıktı.

Kupkuru, aydınlık sofa, keskin keskin köpek ve sirke kokuyordu. Bir sandığın üzerindeki, duvara çakılı geyik boynuzunun çatallarına subayların giydiği cinsten bir Kafkas kalpağı, gümüş püsküllü bir başlık ile bir Kafkas pelerini asılıydı. Sergey Mokov bunları seyrederken, bir an için sanki omuzları düşük, kılıksız, uzun boylu biri kendisine tepeden bakıyormuş gibi bir his duydu. Yan odadan tombul, kara gözlü bir kadın çıktı, Mokov'u dikkatle süzdü ve esmer, güzel yüzündeki ciddî ifadeyi değiştirmeksizin sordu:

«Nikolay Alekseyeviç'i mi istiyorsunuz? Haber vereyim.»

Sergey Platonoviç, bu tombul, güzel kadının Aksinya olduğunu tanımakta güçlük çekti. Ama Aksinya onu hemen tanıdı ve kiraz renkli dudaklarını sıkıp, pürüzsüz, çıplak kollarının hafif bir hareketiyle, vü-

cudunu lüzumundan fazla kasarak dimdik durdu. Kapıyı vurmadan salona girdi ve kapıyı ardından kapadı. Bir iki dakika kadar sonra, arkasında ihtiyar Listnitski olduğu halde tekrar çıktı dışarıya. Listnitski yüzünde ciddî bir tebessümle, Mokov'u karşılamak tenezzülünde bulundu:

«Oo, tüccar Mokov! Seni hangi rüzgâr attı buralara? Gel, içeri gel.» Kenara çekildi ve eliyle misafirini salona buyur etti.

Sergey Platonoviç, toplum içinde kendisinden üstün durumda olanlara göstermeyi çok eskiden beri âdet edindiği saygıyla başını eğip selam verdi ve içeri girdi. Yevgeni Listnitski, burundan sıkma gözlüğünün ardında, gözlerini kısarak, onu karşılamak üzere ilerledi.

«Aman ne hoş, benim sevgili dostum, Sergey Platonoviç!»

«Nasılsınız? Yaşlanmıyorsunuz ya, herhalde?»

«A, tabii, hiç de yaşlanmıyorum, Yevgeni Nikolayeviç! Daha hâlâ sizden çok yaşayabileceğimi umuyorum. Ya siz nasılsınız? Sıhhat ve afiyettesiniz ya?»

Yevgeni dişlerindeki altın kronları gösteren bir gülümsemeyle, Mokov'u kolundan tutup bir sandalyeye götürdü. Ufak bir masanın başına oturup, son karşılaşmalarından bu yana yer alan değişikliklerin izlerini birbirlerinin yüzlerinde arayarak hoşbeş ettiler. İhtiyar Listnitski, Aksinya'ya çayı getirmesini söyledi, sonra geldi ve Mokov'un yanında durarak elini masanın üzerine dayayıp sordu:

«Köyde işler nasıl gidiyor? Duydunuz mu... hayırlı haberleri?»

Mokov başını kaldırıp, ihtiyar generalin çenesinin altındaki perdahlı, katlanmış gerdana baktı ve içini çekti.

«Nasıl duymaz insan.»

«Mukadder akıbetin böyle olacağı nasıl da belliydi!» İhtiyar general çubuğundan derin bir nefes çekti,

bir saniye kadar âdemelması titredi. «Daha savaşın başından beri, böyle olacağını biliyordum. Eee, hanedanlığın kaderi böyle.»

«İnsana Merejkovski'yi hatırlatıyor... sen hatırlıyor musun, Yevgeni? Hani onun Birinci Petro'yla Aleksey hakkındaki hikâyesini. Kendisine bir sürü işkence yapıldıktan sonra Çareviç Aleksey; babasına der ki: 'Benim kanım senin sülalenin laneti olacak...'»

Mokov heyecanla, «Onlar hakkında doğru dürüst bir haber alamadık,» dedi. Sandalyesinde bir kıpırdandı, sigara yaktı ve devam etti: «Haftalardır gazete yüzü görmedik. Yevgeni Nikolayeviç'in izinli geldiğini duyunca, neler olduğunu ve neler olabileceğini esaslı bir şekilde öğrenmek için buraya gelmeye karar verdim.»

Yevgeni'nin sinekkaydı tıraşlı yüzündeki gülümseme kayboldu, cevap verdi:

«Olaylar tehdit ediyor... Askerlerin maneviyatı tam manasıyle kırılmış vaziyette. Dövüşmeye devam etmek istemiyorlar, bıkmışlar artık. Doğrusunu isterseniz, kelimenin gerçek anlamıyla asker diye bir şey görmedik bu yıl. Dizgine vurulmaz, vahşî bir haydut sürüsü haline gelmişler. Babamın böyle bir şeyi aklı almıyor. Ordumuzun maneviyatının ne derece bozulduğunu havsalası almıyor. Bile bile mevzilerini bırakıyor, subaylarını öldürüyor, sivilleri soyup boğazlıyorlar... Askerî emirlerin yerine getirilmemesi ise olağan işlerden sayılıyor artık.»

İhtiyar Listnitski bir sigara dumanı bulutunu üflerken, «Balık baştan kokar,» dedi.

Gözkapaklarından biri sinirli sinirli seğiren Yevgeni, «Bence hiç de öyle değil,» dedi. «Bence hiç de öyle değil. Ordu alttan çürüyor, Bolşevikler tarafından bozuluyor. Hatta Kazaklara bile, özellikle piyadelerle yakın teması olan tümenlerin maneviyatına güvenilemez. Müthiş bir bıkkınlık, evlerine dönme arzusu... Ve Bolşevikler...»

Kendisini daha fazla tutamayan Mokov, «Ne istiyorlar bunlar?» diye patladı.

«Oo...» diye güldü Yevgeni. «İstedikleri... Bunlar kolera mikrobundan da beterdir. Yani, insanları kendilerine kolaylıkla bağlamaları ve askerlerin ta içine kadar nüfuz edebilmeleri bakımından, daha beterdir diyorum. Demek istiyorum ki, fikirleriyle nüfuz ediyorlar, tabii... bunlardan kurtulmak için hiçbir garanti yoktur. Hiç şüphesiz, Bolşevikler arasında birkaç tane çok zeki adam var. Bunlardan bazılarıyla temasım oldu. Bir kısmı tam anlamıyla körü körüne inanmış kimseler,» birden garez dolu bir hiddetle, «ama çoğunluğu azgın, ahlâksız hayvanlar. Bunların Bolşevik öğretilerinin esasıyla ilgilendikleri falan yok; bütün istedikleri yağma imkânları bulmak, cepheden kaçmak. İlk emelleri, ellerine kuvvet geçirip, kendi deyimleriyle, bu 'emperyalistler' savaşını ayrı bir barış kurma yoluyla bile olsa sona erdirmek, toprakları köylülere, fabrikaları da işçilere vermek. Tabii, saçma oluşu bir yana, ham hayalden ibaret, ama işte böylesine ilkel usullerle kendilerine çekiyorlar askerleri.»

Listnitski, için için kaynayan öfkesini tutup, ağızlığını parmaklarının arasında evire çevire konuştu. Mokov, sandalyesinden ileri fırlayacakmış gibi, bütün vücuduyla öne eğilerek dinledi. İhtiyar Listnitski, siyah, eski püskü keçe çizmelerini sürüyerek, yeşile çalan bıyıklarını dişleye dişleye bir aşağı bir yukarı dolaştı.

Yevgeni, ihtilalin patlak vermesinden önce bile, Kazakların intikam almalarından korktuğu için nasıl alaydan sıvışmak zorunda kaldığını anlatmaya devamla, Petrograd'da tanıklık ettiği bazı olayları hikâye etti. Bir dakika kadar hiç konuşmadılar. Sonra ihtiyar Listnitski, gözlerini Mokov'un burnuna dikip, damdan düşercesine sordu:

«E, güzün baktığın kır atı alacak mısın bakalım?»

Mokov perişan bir ifadeyle yüzünü buruşturup, «Böyle bir zamanda nasıl bu gibi şeylerden söz edebiliyorsunuz, Nikolay Alekseyeviç?» dedi ve umutsuz bir hareketle elini saladı.

Bu arada, Mokov'un sürücüsü Yemelyan, uşaklar dairesinde çay içerek ısınıyor, pancar gibi kızarmış yanaklarını mendiliyle silerken, köyden havadis veriyordu. Yumuşak bir şala sarınmış olan Aksinya, göğsünü karyolanın oymalı arka tahtasına dayamış, ayakta duruyordu.

«Bizim ev şimdiye kadar çökmüştür, herhalde, değil mi?» diye sordu.

«Yo, niye çöksün?» diye ağır ağır cevap verdi, Yemelyan.

«Komşularımız, Melehov'lar nasıllar?»

«İyidirler.»

«Piyotr izine gelmedi mi?»

«Geldiği hiç kulağıma çalınmadı.»

«Ya Gregor?»

«Gregor Noel'den sonra geldi. Karısı ona geçen yıl ikiz doğurdu. Yaralanmış, Gregor.»

«Yaralanmış mı?»

«Evet, kolundan. Dövüşten çıkmış köpek gibi, vücudu yara izleriyle doluydu. Artık, aldığı nişanlar mı daha çoktu, kılıç yaraları mı, bilmiyorum.»

«Nasıl görünüyordu... Grişa, demek istiyorum?» diye sordu Aksinya. Boğazına düğümlenen hıçkırığı yuttu ve sesinin titrediği belli olmasın diye öksürdü.

«Her zamanki gibi, işte; atmaca burunlu, esmer. Türkoğlu Türk, başka türlü olacak değil ya.»

«Onu demek istemedim... Daha yaşlanmış mı, yani?»

«Nerden bileyim? Belki biraz yaşlanmıştır. Karısı ikiz doğurduğuna göre fazla yaşlanmış olamaz.»

Aksinya ürpererek, «Evin içi soğuk,» dedi ve dışarı çıktı.

Sekizinci çayını dolduran Yemelyan onun ardından baktı.

«Eğer bit sirkesi zehirli olursa, o da işte budur!» diye homurdandı. «Daha dün köyde ayağında çarıkla dolaşıyordu, şimdi hanımefendi kesilmiş. 'Evin içi soğuk'muş. Pöh, kenar mahallenin dilberi, sen de; anası kancık doğurmuş işte, ne olacak! Hiç gelemem onun gibi karılara. Ben olsam gösterirdim onlara, böyle leş kargalarına...! 'Evin içi soğuk'muş! Yılan! Pöh!»

Öyle alınmıştı ki, sekizinci fincan çayını bitiremedi, kalktı, haç çıkardı, dışarı çıktı, çevresine kibirli kibirli baktı ve tertemiz yerleri çizmeleriyle mahsus kirletti. Dönüşte, bütün yol boyunca onun da en aşağı efendisi kadar asıktı suratı. Hıncını attan aldı, kırbacıyla hayvanın gerisini edepsizce dürte dürte, küfretti durdu ata. Âdetine aykırı düşmesine rağmen, efendisiyle tek kelime konuşmadı. Sergey Platonoviç de korkusuyla baş başa, sessizliği bozmadı.

VIII

Güneybatı cephesinde yedekte tutulan piyade tümenlerinden birinin birinci tugayı ile ona bağlı 27. Don Kazakları Alayı, çıkan kargaşalıkları bastırmak için Petrograd'a gönderilmek üzere, Şubat İhtilalinin başlamasından önce cepheden geri çekildi. Tugay cephe gerisine intikal etti, kışlık, yeni teçhizatla donatıldı, bir gün iyice beslendikten sonra trene bindirilip yola çıkarıldı. Ne var ki, olaylar, alaylardan hızlı ilerliyordu. Daha hareketlerinin birinci günü İmparatorun, Başkomutanlık karargâhında, tahttan feragat etiğini bildiren bir kararname imzalamış olduğuna dair dedikodular dolaşmaya başladı.

Tugay yarı yoldan geri çevrildi. Razgon istasyonundan 27. Kazak Alayına trenden inme emri verildi. Bu asker sevkiyatı bütün hatları tıkadı. Kaputlarında kırmızı şeritler bulunan askerler, omuzlarında Rus tipi, ama İngiliz yapısı gıcır gıcır tüfeklerle peronda ko-

şuşup duruyorlardı. Bunların birçoğu heyecanlıydı, bölük bölük sıra olan Kazaklara endişeli endişeli bakıyorlardı.

Yağmurlu gün sona ermek üzereydi. İstasyon binalarının damlarından sular kabarcıklar halinde dökülüyordu. Şimendifer yollarındaki yağlı su birkintileri, göğün kurşunî, yumuşak koyun postunu yansıtıyordu. Manevra yapan lokomotiflerin kesik kesik, boğuk gürültüleri duyuluyordu. Ardiyenin ilerisinde alayı, kuzgunî bir yağız ata binmiş olan tugay komutanı karşıladı. Atın, topuklarına kadar ıslanmış bacaklarından buhar çıkıyordu. Süvari kolunun ardından hiç korkmadan yerlere konan kargalar, portakal rengi fışkıları eşeleyip, gagalıyorlardı.

Tugay komutanı, yanında alay komutanı olduğu halde, Kazaklara doğru geldi, atını durdurdu, bölükleri sert bakışlarıyla süzerek, kelimeleri bulmakta güçlük çektiği için kekeliye kekeliye, duraklaya duraklaya bir konuşma yaptı:

«Kazaklar! İmparator İkinci Nikola'nın saltanatı halkın isteğiyle... ııh, devrildi. Hükümet, Duma Geçici Komisyonunun ellerine teslim edildi. Ordunun ve ordu içinde sizlerin, bu... ııh... haberi sükûnetle karşılamanız gerekiyor... Kazakların görevleri, vatanlarının topraklarını dış saldırılardan... ııh... yani dış düşmandan korumaktır... Biz kendimizi ortaya çıkan karışıklıklardan uzak tutarak, yeni hükümetin ne yoldan kurulacağı meselesini sivillere bırakacağız. Biz karışmamalıyız! Ordu için savaş ve siyaset... ııh... bağdaşmayan şeylerdir. Temellerin... ııh... sarsıldığı zamanlarda, bizler... ııh...» buraya gelince, nutuk çekmeye alışık olmayan yaşlı tuğgeneral, alayın sabırla beklediği benzetmeyi bulmakta güçlük çekti, «çelik kadar sağlam olmalıyız. Subaylarınıza itaat etmek sizin Kazaklık görevinizdir, askerlik görevinizdir. Biz düşmanla eskisi gibi kahramanca çarpışacağız, geride» (elleriyle geriye doğru belli belirsiz bir hareket yaptı) «memleketin ka-

derine Duma karar versin. Savaşı sona erdirdiğimiz vakit, memleketimizin iç hayatındaki rolümüzü alacağız, ama şimdilik... bu işlere karışmamalıyız, orduya ihanet edemeyiz... Orduya siyaset karışmamalıdır.»

Kazaklar istasyonda birkaç gün kalıp, Geçici Hükümete bağlılık yeminleri ettiler, toplantılara katıldılar, sık sık hemşerileriyle görüştüler, ama istasyonda kaynaşan erlerden hep ayrı durdular. Toplantılarda dinledikleri nutukları aralarında tartıştılar, kendilerine şüpheli gelen her kelime üzerinde uzun uzun durdular, nihayet hepsi de, şu veya bu şekilde, eğer özgürlük geldiyse bunun savaşın sonu demek olduğu sonucuna vardılar. Subaylar, bu inanca karşı mücadele edip, Rusya'nın sonuna kadar savaşmak zorunda olduğunu anlatmakta büyük güçlük çektiler.

Ordu yüksek komuta kademelerini saran şaşkınlığın, alt kademelerde de ciddî etkileri görüldü. Tümen karargâhı, Petrograd yolunun yarı yerinde bekletilen tugayın varlığını tamamiyle unutmuş gibiydi. Askerler dağıtılan sekiz günlük kumanyalarını yiyip bitirdiler, ondan sonra da civar köylere üşüştüler. Yoktan var edilen içkiler satışa çıktı, sarhoş askerlere, sarhoş subaylara rastlamak olağan hale geldi.

Düzenli görev sisteminden sökülüp alınan Kazaklar, vagonlara doluşup, Don'a sevkedilmelerini beklediler. Zira ikinci yedeklerin terhis edileceği yolunda ısrarlı söylentiler dolaşıyordu. Atlarının bakımını ihmal etmeye, günlerini pazar yerlerinde, siperlerden getirdikleri Alman battaniyelerini, süngülerini, kaputlarını ve tütünlerini değiş tokuş ederek geçirmeye başladılar.

Alayın cepheye dönmesi için emir gelince, açıktan açığa hoşnutsuzluk gösterdiler. İkinci Bölük cepheye gitmem diye resmen dayattı, Kazaklar lokomotifin sevkiyat vagonlarına bağlanmasına izin vermediler. Ama alay komutanı onları, silahlarını ellerinden almakla tehdit edince kargaşalık dindi. Katar cepheye doğru

ağır ağır yol alırken durum her vagonda heyecanla tartışılıyordu.

«Nedir şimdi bu yani, kardeşler? Özgürlük mü? Özgürlüğünü elde ediyorsun, ama iş savaşa geldi mi, yine de kanını akıtmak zorundasın!»

«Yine eski hamam, eski tas!»

«Öyleyse çarı neden attık başımızdan?»

«Çar zamanında ne idiyse, bugün de aynen o!»

«Eski hamam eski tas, yalnız tellâklar değişik, işte o kadar.»

«Dediğin gibi.»

«Daha ne kadar sürecek bu be, postlarını ...ğim herifleri?»

«Üç yıldır silah koynumuzda yatıyoruz be.»

Bir demiryolu kavşağında, Kazaklar anlaşmış gibi, vagonlardan boşaldılar ve komutanlarının vaadlerine, tehditlerine kulak asmadan aralarında bir toplantı yaptılar. Gri Kazak kaputlarının arasına karışan komutanla ihtiyar istasyon şefi, vagonlarına girip hattı açmaları için boş yere yalvarıp durdular Kazaklara. Kazaklar, bir çavuşla, ufak bir Kazak neferinin konuşmalarını can kulağıyla dinliyorlardı. Kazak neferi öfkesini nasıl boşaltacağını bilemiyordu:

«Kazaklar! Bu iş böyle yürümez! Her şeyi bok ettiler yine! Bizi enayi yerine koymak istiyorlar! Madem ki ihtilal yaptılar herkese özgürlüğünü verdiler, savaşı da durdursunlar öyleyse, çünkü halk da, biz Kazaklar da savaş istemiyoruz! Haklı mıyım?»

«Haklısın!»

«Bıktık artık savaştan!»

«Kıçımızda pantolon durmuyor! Savaşa nasıl devam ederiz?»

«Kahrolsun savaş! Evlerimize dönelim.»

«Lokomotifi ayırın! Haydi çocuklar!»

«Kazaklar! Durun bir dakika! Kazaklar! Kardeşler! Ulan namussuzlar! Durun be! Kardeşlerim!» diye, binlerce kişinin gürültüsünü bastırmaya çalışarak ba-

ğırdı ufak tefek Kazak. «Durun! Lokomotife dokunmayın! Biz sadece bu aldatmacaya bir son vermek için dışarı döküldük. Asaletli alay komutanımız göstersin bize emri de anlayalım bakalım, bizi hakikaten cepheye istiyorlar mı, yoksa yine o eski oyunlardan biri mi oynanıyor.»

Kendini kaybetme raddelerine gelen alay komutanı, tümen karargâhından gelen ve alayın cepheye sevkedilmesini bildiren telgrafı dudakları titreye titreye okuduktan sonra, Kazaklar tekrar trene binmeye razı oldular.

Tatarski'den altı kişi aynı vagonda bulunuyordu. Bunlar, Piyotr Melehov, Nikolay Koşevoy (Mişa'nın amcası), Anikuşka, Fedot Bodovskoy, Merkulov (siyah kıvırcık sakalı ve kor gibi parlayan elâ gözleri olan, Çingene suratlı bir Kazaktı bu) ve savaştan önce bütün Don yöresinde gözü pek bir at hırsızı olarak ün salan, ahlâksız, neşeli Kazak, Maksim Griyaznov idi.

Vagonun her iki yanından içeriye rüzgâr giriyor, sırtlarına velenseler örtülmüş atlar, çarçabuk yapılmış yemliklerin başında duruyor, vagonun orta yerine yığılan toprak üzerinde yanan ıslak odun tütüyor ve genzi yakan duman, kapının çatlaklarına doğru emiliyordu. Ateşin çevresinde, eyerlerinin üzerine oturmuş Kazaklar, ayak sargılarını kurutuyorlardı. Bodovskoy, kemikli Kalmuk suratında memnun bir gülümsemeyle çıplak ayağını ateşe doğru uzatmıştı. Griyaznov çizmesinin ayrılan tabanını balmumlu siçimle üstünkörü dikiyordu. Dumandan kısılan sesiyle ortaya konuştu:

«Çocukken, kışları ocağın üstüne çıkardım, ninem de (o zaman yüzünü aşkındı) parmaklarıyla başımda bit arar, benimle konuşurdu: 'Benim küçük Maksim'im,' derdi, 'canım benim! Eskiden insanlar şimdiki gibi yaşamıyorlardı; dirlik düzenlik içinde yaşıyorlardı, gam kasavet çekmiyorlardı. Ama sen, benim minik yavrum, yaşayıp göreceksin; bir gün gelecek yeryüzü

hep tellerle örtülecek, havalarda demirden gagalı kuşlar uçacak, kargalar karpuzları nasıl gagalarsa onlar da insanları öyle gagalayacak. İnsanlar açlıktan, vebadan kırılacak, kardeş ağabeyine, oğul atasına başkaldıracak. Yangından çıkmış yonca tarlası gibi, tek insan kalmayacak.'» Griyaznov bir an sustu, sonra devam etti: «Ninemin dediklerinin hepsi de bir bir çıkıyor şimdi. Telgrafı icad ettiler, alın size, teller işte. Demir gagalı kuşlar da uçaklar. Açlığa gelince, o da olacak. Benim kendi evimin halkı, topraklarının ancak yarısını ekebildi şu son birkaç yıldır; her yanda aynı durum. Mahsul bir iyi olmasın, görün bakın kıtlığı.»

«Peki ama şu kardeş ağabeye başkaldıracak lafı... olmayacak şey biraz, öyle değil mi?» diye sordu Piyotr Melehov.

«Sen biraz bekle hele, insanlar o hale de gelecek!»

«Başlarında kimse olmazsa, birbirleriyle kapışır insanlar,» diye lafa karıştı Bodovskov.

«Belki de şu namussuzları tepelemek zorunda kalacağız.»

Koşevoy gülerek, «Hele sen Almanların hakkından gel de,» dedi.

«Ne olacak yani, daha çok vuruşacağız, dur bakalım...»

Anikuşka tüysüz yüzünü yapmacıklı bir dehşet ifadesiyle buruşturarak, «Şu bizim bacağı kıllı Çariçenin aşkına, daha ne kadar sürecek bu savaş yahu?» dedi.

Koşevoy onu taklid ederek, «Senin suratında kıl bitene kadar, hadım ağası,» diye cevap verdi.

Bir kahkaha tufanı koptu, Anikuşka afalladı. Ama tam bu sırada Griyaznov umulmadık bir şekilde bağırdı:

«Hayır, yetti artık! Gırtlağımıza geldi dayandı! Biz burada bit içinde, sefalet içinde perişan oluyoruz, ötede ailelerimiz sıkıntı içinde yaşıyor; kesseniz kanları akmayacak.»

Piyotr alaycı bir tavırla, «Ne böğürüp duruyorsun be?» diye sordu, bıyıklarını dişleyerek.

Griyaznoz'un yerine Merkulov cevap verdi: «Sebebini sen de biliyorsun!» Ve bıyık altından güldü. «Kazakların neye ihtiyacı olduğunu, neyi özlediklerini biliyorsun... Malum işte, bazen çoban sığırları otlağa çıkarır, güneş otların üzerindeki çiyi kurutana kadar her şey yolunda gider; ama güneş tepeye çıktı mı atsinekleri başlar vızıldayıp sokmaya. Burada da böyle işte.» Döndü, yüzünü Piyotr'a çevirdi. «İşte o vakit, sayın başçavuş, sığırlar da böğürüp tepişmeye başlar. Sen de bilirsin ya. Öyle kibirlenmene lüzum yok! Sen de davar güttün... nasıl olduğunu bilirsin. Dananın biri kaldırır kuyruğunu, sırtına alır, başlar koşmaya! Bütün sürü de ardından! Çoban koşar, durdurmaya çalışır, ama sığırlar sel gibi akar; biz Almanların üzerine nasıl aktıksa, öyle. Sıkıysa o vakit durdurmaya çalış onları!»

«Yani lafı nereye getirmek istiyorsun?»

Merkulov hemen cevap vermedi. Sakalının bir buklesini parmağına dolayıp hızla çekti, sonra, ciddi bir ifadeyle, hiç gülmeden konuştu:

«İki yıldan fazladır dövüşüyoruz... tamam mı? Bizi siperlere sürdüklerinden bu yana üç yıla yakın zaman geçti. Ne için, neden? Kimsenin haberi yok. İşte onun için ben diyorum ki, er geç Griyaznov veya Melehov cepheden kaçacaktır, onların ardından alay, alayın ardından da ordu... Gırtlağımıza kadar geldi artık.»

«Demek lafı buraya getirmek istiyormuşsun!»

«Evet, buraya! Kör değilim ben, her şeyin bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu görüyorum. Birisi çıkıp da 'püf' dese, eskimiş bir palto nasıl dökülürse adamın sırtından, her şey öylecene dağılıverecek.»

«Yavaş gel,» dedi, Bodovskov. «Piyotr'un başçavuş olduğunu unutma.»

«Ben arkadaşlarımdan hiçbirinin başını derde sok-

madım daha,» diye gürledi Piyotr.

«Pekâlâ, pekâlâ, kızma. Şaka etim sadece.»

Bodovskov canı sıkkın görünüyordu. Çıplak ayaklarının kalın parmaklarını solucan gibi oynattı, sonra kalktı atların yanına vardı.

Köşede, sıkıştırılmış saman balyalarının yanında, başka köyden birkaç Kazak alçak sesle konuşuyorlardı. O sırada bir şarkıya başladılar. Çin'li bir Kazak olan Alimov oynak bir dans havası tutturdu, ama birisi sırtına bir şaplak atarak, boğuk bir sesle homurdandı:

«Kes şunu be!»

Koşevoy onları ateşin başına çağırdı. İstasyonlardan birinin çitinden kırdıkları tahta parçalarıyla ateşi beslediler. Ateşin sıcaklığıyla şarkı daha da canlandı.

İçinde savaş hırsı, bekliyor savaş atı,
Sahibinin evlendiği kilisenin kapısında,
Çoktur çok, hep birden dökecekleri gözyaşı,
Anasıyla, torunuyla, geliniyle yakında.
Ama Kazak gelince beri
Savaş kıyafeti içinde,
Karısı yakalar üzengiyi,
Mızrağı da yeğeni.

Öbür vagonda bir armonikanın gıcırtılı sesi, bir kazaskaya başladı. Asker çizmeleri vagonun döşemelerini acımadan dövüyor, çatlak bir ses feryat edercesine güfteyi okuyordu:

Nice hayattır bu, dertlerle dolu,
Sıkıdır sıkı, çarın boyunduruğu.
Acıtır Kazakların güzel boynunu,
Aman vermez billahi, keser soluğu.
Pugaçev (1) seslenivor, Don ülkesine,

(1) Yemelyan Pugaçev: Kendisinin III. Petro'nun oğlu olduğunu ileri sürerek, Kazakların devlete karşı hoşnutsuzluğundan istifadeyle isyan hareketine (1773 - 1775) önderlik eden bir Kazak serserisi.

«Ey, yoksul ahali, gelin benimle,
Ey, Kazaklar, Kazak atamanları...»

Tiz perdeden bir başka ses, ötekini bastırdı:

Bağlıyız çara, hizmet ederiz,
Karılarımız evde, hasret çekeriz,
Bir orospu bulsak, daha derdimiz kalmaz,
Çar için de bir tane...

Kazaklar şarkıyı kestiler, öteki vagonda gittikçe artan gürültüye kulak vererek, beğendiklerini anlatırcasına birbirlerine göz kırpıp, sırıttılar. Piyotr Melehov daha fazla kendini tutamayıp, kahkahayı bastı:

«Hay kerhaneciler!»

Merkulov'un sarı bir ateşle için için yanan kahverengi gözlerine bir pırıltı geldi; ayağa fırladı, tempoya uyarak çizmesinin burnunu çabuk çabuk yere vurmaya başladı, sonra birdenbire ayağını hızla yere basıp havaya sıçradı; hareketli bir dansın, tüy gibi hafif figürleriyle, bir yandan çömelmiş vaziyette kendi çevresinde fırıldak gibi dönerken, bir yandan da bacaklarını hızla ileri atıp, geri çekiyordu. Harcadıkları enerjiden kan ter içinde kalıncaya kadar herkes sırayla dans etti. Öteki vagonda armonika çoktan susmuş, şimdi kısık sesle savrulan galiz küfürler duyuluyordu. Ama Kazaklar, atlarını ürküterek, danslarına devam ettiler ve Anikuşka, hayret verici bir sıçrama yaparken, kazaen düşüp, ateşin üzerine kıç üstü oturuncaya kadar da bu böylece sürdü. Kahkahalar arasında Anikuşka'yı tutup kaldırdılar, arkası fena halde yanmış olan yeni şalvarıyla pamuklu ceketinin kuyruğunu mum ışığında incelediler.

Onun haline acıyan Merkulov, «Çıkar üstündekileri!» dedi.

«Deli misin be, Çingene? Sonra ne giyeceğim?»

Merkulov heybelerini karıştırıp uzun bir iç fistanı çıkardı. Ateşi yeniden tazelediler. Merkulov iç fis-

tanını incecik askılarından tutup, kahkahadan boğulurcasına, uzattı:

«Al işte! İstasyonlardan birindeki çamaşır ipinden yürüttüm. Ayak sargısı yapmaya yarar diye düşünmüştüm. Ama yırtmaktan vazgeçtim. Al, senin olsun!»

Küfürler savuran Anikuşka'ya zorla giydirdiler bunu. Kaba saba gülüşlerle öyle şehvetli, öyle acayip sesler çıkardılar ki, öteki vagonların kapılarından başlar uzandı, karanlıktan, kıskanç sesler bağırdı:

«Ne yapıyorsunuz ulan, aygırlar?»

«Ne böğürüp duruyorsunuz?»

Öteki durakta armonikacıyı da kendi vagonlarına çağırdılar, başka vagonlardan da Kazaklar gelip doluştular, yemlikleri kırıp, atları duvarlara sıkıştırdılar. Anikuşka, iriyarı bir kadına ait olması gereken (zira ona büyük geliyordu) beyaz iç fistanının içinde, dapdaracık bir halkanın ortasında, yorgunluktan yere yığılıncaya kadar dansetti, döndü.

Ne var ki, kana boyanmış Beyaz Rusya'nın üzerinde yıldızlar kederli gözyaşları döküyordu. Dumanlı karanlık, gecenin esneyen ağzına doğru hızla yaklaşıyordu. Dökülen yaprakların acı kokusuyla, ıslak ve çürük kil kokusuyla, mart karlarının kokusuyla yüklü rüzgâr toprağı yalayarak esiyordu.

IX

Yirmi dört saat içinde alay yine cephenin yakınlarına vardı. Sevkiyat treni bir demiryolu kavşağında durdu. Başçavuşlar trenden inme emrini getirdiler. Vagonlara dayanan kalaslar üzerinden çarçabuk hattın üzerine indirildi atlar. Vagonlarda unuttukları eşyalarını almak için telaşlı telaşlı gidip, gelenler vardı. Darmadağın saman balyaları öylece ıslak toprağın üzerine fırlatılmıştı.

Alay komutanının emir erlerinden biri oradan

geçen Piyotr Melehov'a seslendi.

«Alay komutanı istasyonda, seni görmek istiyor.»

Kaputunun kayışını düzelten Piyotr ağır ağır platforma doğru yürüdü. Giderken, «Anikuşka, atıma göz kulak oluver,» dedi.

Anikuşka, asık suratında o her zamanki sıkıntı ifadesiyle karışık bir endişeyle Piyotr'un ardından sesini çıkarmaksızın baktı. Piyotr çamurlu çizmelerine baka baka ve komutanın kendisini niçin çağırmış olabileceğini düşünerek giderken platformun sonunda, sıcak su deposunun yanında toplanmış ufak bir grup dikkatini çekti. Yanlarına varıp, konuşmalarına kulak verdi. Köşeye sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi, sırtını depoya dayamış uzun boylu, kırmızı yüzlü bir Kazağın çevresini sarmıştı üç beş tane asker. Piyotr Kazağın sakallı yüzüne, omuzundaki mavi çavuş sırmalarının üzerindeki 52 rakamına baktı; bu adamı daha önce bir yerde gördüğüne emindi.

Çilli, zeki yüzlü bir gönüllü piyade eri, «Nasıl yapabildin bu işi? Bir de çavuş sırması taşıyorsun!» diye, kötü niyetli bir tavırla sorguya çekiyordu.

Piyotr, önünde duran erlerden birinin omuzuna dokunarak merakla sordu: «Nedir, ne olmuş?»

Er başını çevirip, isteksiz isteksiz cevap verdi:

«Bir kaçak yakaladık... senin Kazaklardan.»

Piyotr, mahpusun geniş, kızıl kaşlı, kızıl bıyıklı suratını daha önce nerede gördüğünü hatırlamaya çalıştı. Adam, gönüllünün can sıkıcı sorularına hiç cevap vermeksizin, mermi kovanından yapılmış bir bakır tastan sıcak su yudumluyor, ıslanmış bir peksimeti yiyordu. Lokmasını çiğneyip yutarken, birbirinden geniş aralıklı duran iri gözleri kısılıyor, çevresine bakarken de kaşları titriyordu. Yaşlıca, tıknaz yapılı ve silahına süngüsü takılı bir asker, Kazağın yanında nöbetçi duruyordu. Kazak suyunu içip bitirdi, teklifsizce kendisini süzen askerlere göz gezdirdi. Mavi, ço-

cuksu, masum gözleri birdenbire sertleşti. Lokmasını aceleyle yutup, dudaklarını yaladı ve boğuk, kalın, sert bir sesle bağırdı:

«Hayvan mıyım ben be? İnsanı rahat yedirmez misiniz siz, domuzlar? Allah belanızı versin, ömrünüzde adam görmediniz mi?»

Erler kahkahayı bastılar; ama adamın ağzından daha ilk kelimeler çıkarken, Piyotr, her zaman olduğu gibi aniden, onun adını, savaştan önce yıllık Yelenskaya panayırında babasıyla birlikte ondan nasıl üç yaşında bir öküz satın aldıklarını hatırlayıverdi.

Kalabalığı yarıp kendine yol açarak, «Fomin! Yakov!» diye bağırdı.

Adam şaşkın, müteredditbir hareketle tası bıraktı, Piyotr'a mahcup, gülümseyen gözleriyle bakarak, lokmasını çiğnerken cevap verdi:

«Seni pek tanıyamadım, kardeş!»

«Rubyejin'den değil misin sen?»

«Evet. Sen de Yelenskaya'dansın, değil mi?»

«Hayır, Vyeşenskaya'danım. Ama seni tanıyorum yine de. Beş yıl önce panayırda babama bir öküz satmıştın.»

Yüzünde yine aynı çocuksu gülümsemeyle, Fomin hatırlamaya çalıştı.

Üzüntüsünü belli ederek, «Hayır, unutmuşum. Hatırlayamadım seni,» dedi.

«52. alayda mıydın?»

«Evet.»

«Kaçtın mı? Nasıl yapabildin bunu, kardeşim?»

Fomin kalpağını başından aldı, kalpağın içinden eski püskü bir tütün kesesi çıkardı. Eğildi, kalpağını yavaşça koltuğunun altına sıkıştırdı, bir kâğıdın köşesinden ufak bir parça yırttı ve ancak ondan sonra nemli nemli pırıldayan gözlerini Piyotr'a dikti.

Boğuk bir sesle, «Daha fazla dayanamadım, kardeş,» dedi.

Adamın bakışlarından yüreği burkulan Piyotr ök-

sürdü, sarı bıyıklarını dişledi.

Nöbetçi içini çekerek, «E, hadi bakalım, konuşmanı bitir, yoksa senin yüzünden başım belaya girecek,» dedi, tüfeğini alırken. «Hadi yürü bakalım, ahbap.»

Fomin tasını aceleyle çantasına tıktı, Piyotr'un yüzüne bakamadan allahaısmarladık dedi ve ayı gibi salıntılı yürüyüşüyle, nöbetçinin yanında istasyon komutanlığının bürosuna doğru yollandı.

Piyotr, alay komutanını, iki bölük komutanıyla birlikte, vaktiyle birinci mevki yolcularına büfe vazifesi gören bir masanın üzerine eğilmiş buldu.

Gözleri yorgun, sinirli sinirli bakan komutan kaşlarını çatarak, «Beklettin bizi, Melehov,» dedi.

Piyotr komutanın talimatını dinledi: Bölüğü tümen karargâhının emrine verilecekti; Kazaklardan gözünü ayırmaması, davranışlarında dikkati çekecek bir değişiklik olursa bölük komutanına bildirmesi gerekiyordu. Piyotr gözünü bile kırpmadan, albayın yüzüne bakarak dikkatle dinledi, ama Fomin'in nemli nemli pırıldayan gözleriyle o sakin, «daha fazla dayanamadım, kardeş,» demesi hafızasına silinmez bir şekilde yer etmişti.

Sıcacık, buhar tüten büfeden ayrılıp, bölüğüne döndü. Vagonuna yaklaşırken, birkaç Kazağın, bölük nalbantının çevresinde toplanmış olduklarını gördü. Fomin'i ve konuşmalarını hemen unutarak, nalbanta atını nallamasını söylemek için adımlarını hızlandırdı. Günlük yaşayışın ufak tefek dertleri, kaygıları yine ön plana çıkıvermişti. Ama sadece bir an için. Vagonlardan birinin ardından, Beyaz Rusya kadınlarından farklı giyimli, uzun tüylü beyaz bir yün şala bürünmüş bir kadın çıktı. Kadının garip denecek kadar tanıdık endamı Piyotr'un dikkatini çekti. Kadın birdenbire yüzünü ona döndürüp, ondan tarafa doğru yürümeye başladı acele acele; omuzlarını, ince, genç vücudunu hafiften sallıyordu. Her ne ka-

dar o ışıkta, yüz çizgilerini görebilecek kadar yakında olmamasına rağmen, o kırıtarak yürüyüşünden karısını tanıdı Piyotr. Tatlı bir serinlik yüreğini iğneledi. Sevinci, hiç beklemediği bir anda duyduğu için, daha da büyük oldu. Başkaları o kadar sevindiğini anlamasın diye adımlarını mahsus yavaşlatarak, karısına doğru yürüdü. Darya'yı kucakladı, âdeti olduğu üzere üç kere öptü onu ve bir şey sormaya hazırlandı. Ama heyecanı, derinden gelen heyecanı taşıverdi, dudakları titredi, sesi kısıldı.

Nihayet, boğulur gibi konuştu: «Seni beklemiyordum.»

Darya ellerini çırparak, «Canım benim! Ne kadar değişmişsin!» dedi. «Başka bir insan olmuşsun! Seni görmeye geldim. Evden bırakmak istemediler. Ama ben gidip sevgilimi görmeyi kafama koydum,» diye kelimeleri birbiri ardınca sıraladı, kocasının göğsüne yaslanıp, nemli gözleriyle onu süzerken.

Vagonların yanındaki Kazaklar onlara bakarak, homurtularla birbirlerine göz kırptılar.

«Piyotr'un keyfi yerinde!»

«Benim kancık kocakarı beni ziyarete gelmez ama!»

«Senin gibi düzineyle vardır orada, gelip de ne yapsın?»

«Belki bize acır da karısını bir gecelik ödünç verir kendi takımına.»

«Hadi gelin, çocuklar, onlara baktıkça içim fena oluyor.»

O anda Piyotr, karısını hiç acımadan cezalandırmaya karar verdiğini unutmuş, herkesin önünde, iri, tütün lekeli parmaklarıyla Darya'nın kaşlarını sevinçle okşuyordu. Darya da önceki gece, bir vagonda, alayına katılmak için Harkov'dan gelen, ağır süvari alayına bağlı bir veteriner cerrahla yattığını unutmuştu. Cerrahın son derece yumuşak, siyah bıyıkları vardı; ama bu iş iki gece geride kalmıştı ve şimdi Dar-

ya yapmacıksız gözyaşlarıyla kocasını kucaklıyor, duru, dürüst gözlerle bakıyordu ona.

X

İzinden dönüşünde Yevgeni Listnitski daha Şubat İhtilalinden evvel rezilce bırakıp kaçtığı alayına gitmedi, doğruca tümen kurmay başkanına çıktı. Soylu bir Don Kazağı ailesinden, genç bir general olan kurmay başkanı, Listnitski'nin 14. Don Kazakları Alayına atanması işini seve seve yaptı.

Listnitski'yi kendi odasına alıp, «Eski çevrenizde çalışmak sizin için güç olacak, biliyorum, Yüzbaşı,» dedi ona. «Kazaklar size düşmanlık besliyorlar, adınız aralarında kötüye çıkmıştır, bu bakımdan 14. Alaya katılmanız akıllıca bir hareket olacaktır. Oradaki subaylar eşi bulunmaz denecek kadar iyi insanlardır, Kazaklar da daha güvenilir, daha sakin adamlar. Çoğu güney nahiyelerinden gelmedir. Orada daha rahat edeceksiniz. General Listnitski'nin oğlu değil miydiniz siz?» Kurmay başkanı sustu ve Listnitski'nin doğrulayıcı cevabı üzerine devam etti: «Kendi hesabıma, sizin gibi subayları değerli bulduğumuzu söyleyebilirim. Bu zamanda subaylar arasında bile çoğunluk iki yüzlü. İnsanlar için inanç değiştirmekten, hatta iki inanca birden hizmet etmekten daha kolay bir şey yok,» diye konuşmasını acı bir şekilde bağladı kurmay başkanı.

Listnitski başka yere atanmasına sevinmişti. Aynı gün, 14. Alayın ordugâh kurduğu Dvinsk'e gidip, alay komutanına çıktı. Subaylardan çoğunun hükümdarlık taraftarı, Kazakların da büyük kısmıyle sofu, ihtilalci düşüncelerden uzak kişiler olduğunu görerek sevindi. Kazaklar çevrelerindeki olayları anlamadan, anlamak da istemeden, Geçici Hükümete bağlılık yeminini pek gönülsüz etmişlerdi. Alay ve bölük heyet-

lerine de uysal, korkak ve dalkavuk Kazaklar seçilmişti. Listnitski yeni çevresinde daha rahat bir soluk aldı.

Subaylar arasında, eski Hassa Alayında hizmet etmiş iki tane kibirlisine rastladı; geri kalanlar iyice kaynaşmışlar, birbirlerine bağlı kişilerdi ve açıktan açığa, çarlığı geri getirmekten söz ediyorlardı.

İki aydan beri Dvinsk'te konaklamakta olan alay bu süre içinde kaynaşmış, iyi talim görmüş ve dinlenmişti. Alayın bölükleri daha önce piyade tümenleri emrinde Riga'dan Dvinsk'e kadar oradan oraya dolaşmış, ama nisanda tedbirli bir el bölükleri bir araya toplamıştı ve şimdi alay her türlü hizmete hazırdı. Kazaklar subayların sıkı nezareti altında, günlerini talimle geçiriyor, atlarına çok iyi bakıyor, bütün dış etkilerden uzak, sakin, tembel bir hayat sürüyorlardı. Aralarında, alaylarının ne gibi bir işte kullanılacağı konusunda belli belirsiz birkaç söylenti dolaşmış, ama subaylar, yetkili ellerin önderliği altında, yakın bir gelecekte tarihin gidişini değiştirmek niyetinde olduklarını açıkça söylemişlerdi onlara.

Cephe bir heyula gibi ta yanıbaşlarındaydı. Biraz daha batıda orduların solukları kesiliyordu ölüm korkusuyla; askerî malzeme ve erzak kıtlığı vardı. Sayısız asker elleri, bir kuruntudan ibaret «barış» sözüne uzanıyordu. Geçici Hükümet başkanı Kerenski'ye karşı ordunun tutumu karışıktı; onun isterik çağrılarından hız alarak girişilen Haziran taarruzunda ağır kayıplar verilmişti. Ordular arasında, tıpkı bir pınardaki su gibi kabarıp, kaynayan bir öfke gittikçe taşıyordu... Ama Dvinsk'te Kazaklar kendi hallerinde, sakin bir hayat sürüyorlardı, cephede çektikleri sefaletin anıları da hafızalarında küllenmişti. Subaylar sık sık onların toplantılarına katılıyor, iyi besleniyor ve ateşli ateşli Rusya'nın geleceğini tartışıyorlardı.

Temmuz başlarına kadar bu böyle sürdü. Temmuzun üçünde, bir saniye bile kaybetmeden ilerleme

emri geldi. Alay Petrograd'a doğru yürüyüşe geçti. Ayın yedisinde Kazak atlarının nalları başkentin taş döşeli sokaklarında çın çın ötüyordu.

Alay, Neva Caddesindeki evlerde konakladı, Listnitski'nin bölüğü de boş bir ticarethaneye yerleşti. Karşı ihtilal Kazakları sabırsızlık ve sevinçle beklemekteydi; şehir idarecilerinin onlara ayrılan konak yerlerine gösterdikleri ihtimam da bunun canlı tanığıydı. Yeni badana edilmiş duvarlar pırıl pırıldı, yerler tertemiz parlıyor, gıcır gıcır ranzalardan taze çam kokusu geliyodu; aydınlık, derli toplu zemin kat adeta konforluydu. Listnitski burnundan sıkma gözlüğünün ardında kaşlarını çatarak konak yerini inceden inceye gözden geçirdi ve bundan daha iyisinin olamıyacağına kanaat getirdi. Teftişten memnun, yanında, Kazakları karşılamakla görevli, tertemiz giyimli, ufak tefek şehir meclisi temsilcisi olduğu halde, avluya açılan kapıya doğru döndü.

Fakat orada tatsız bir olay geçti. Listnitski elini uzatıp kapının tokmağını kavradığı sırada, duvarın üzerinde, sivri uçlu bir aletle kazınmış, bir köpek başı ile bir çalı süpürgesi (1) resmi gördü. Binayı onaran işçilerden birinin, buraya kimlerin geleceğini bildiği anlaşılıyordu.

Listnitski, «Ne biçim şey bu?» diye sordu kaşları titreyerek.

Şehir temsilcisi keskin, fare gibi gözleriyle resme bakıp yutkundu. Yüzüne öyle bir kan hücum etti ki, kolalı yakası bile pembeleşti adeta.

«Affınızı dilerim, Yüzbaşım, pis bir el...»

«Umarım ki bu simge sizin haberiniz olmadan çizilmiştir.»

---

(1) Müthiş İvan'ın Opriçniki diye tanınan, gaddarlıklarıyla ün salmış silahlı kuvvetlerinin eyerlerine, çarın düşmanlarını dişleyip, süpürecekleri anlamında, bir köpek kafası ile bir süpürge takılırdı.

«Aman, yoksa siz başka türlü mü sanıyorsunuz? Başka nasıl yapılmış olabilir? Bolşeviklerin oyunlarından biri, alçağın biri yapmıştır. Derhal duvarı yeniden badana etmelerini emredeceğim. Aksi şeytan! Böyle bir saçmalıkla karşılaşmanıza çok üzüldüm. İnanın bana, insanların bu kadar kötü ruhlu olmalarından ben utandım...»

Listnitski şehir temsilcisinin bu derece ezilip büzülmesine, şaşkına dönmesine samimi olarak üzülmeye başladı. Merhametsiz, soğuk bakışlarını yumuşatarak, sakin bir sesle, «Ressam boşuna yorulmuş,» dedi. «Kazaklar Rus tarihini iyi bilmezler. Ancak bundan da, bize karşı böylesine davranışlara göz yumacağımız anlamı çıkarılmamak gerekir...»

Temsilci parlak tırnağıyla duvardaki resmi kazıyarak çıkarmaya çalıştı ve resme yetişmek için parmaklarının ucuna kalkarken, pahalı İngiliz kumaşından paltosunu kirece buladı. Listnitski gülümseyerek gözlük camlarını parlatıyordu, ama bir yandan da içini acı bir duygu kemiriyordu.

Yanında hiç durmadan konuşan şehir temsilcisini dalgın dalgın dinleyerek, avludan tavlaya doğru giderken, «Demek bizi böyle karşılıyorlar, bu da madalyonun öteki yüzü. Ama gerçekten de bütün Rusya bize *Opriçniki* gözüyle mi bakıyor?» düşünceleri geçti kafasından.

Geniş, derin bir kuyuyu andıran avluya güneş ışınları yandan vuruyordu. İnsanlar pencerelerden sarkmış, aşağıdaki Kazak kalabalığını seyrediyordu. Kazaklar atlarını tavlalara çektikten sonra duvarların gölgesine çömeldiler.

«Koğuşlarınıza neden gitmiyorsunuz, çocuklar?» diye sordu Listnitski.

«Daha çok erken, Yüzbaşım.»

«Yakında buradan da bıkarız.»

«Atları tavlaya çekelim de, gideriz.»

Listnitski tavla olarak ayrılan ardiyeyi teftiş et-

tikten sonra, o eski düşmanca tavrını takınmaya çalışarak, şehir temsilcisine döndü:

«Bu işlere kim bakıyorsa, onunla anlaşın da bunun bir çaresine bakın. Tavlaya ikinci bir kapı açtırmak lazım. Yüz yirmi ata üç tane kapı yetmez. Bir alarm verilse, yalnız atları dışarı çıkarmak yarım saat alır. Bu durumun daha önceden dikkate alınmamış olması garip. Meseleyi alay komutanına rapor etmek zorunda kalacağım.»

Bir yerine derhal iki kapı açtırılacağına dair söz alan Listnitski, girdiği zahmetlerden ötürü temsilciye ters bir tavırla kısaca teşekkür etti, emir erlerini seçti ve yukarı katta, geçici olarak takım subaylarına ayrılan daireye doğru yöneldi.

Arka merdivenlerden çıkarken, askerî gömleğinin düğmelerini çözdü, kasketinin viziyeri altında biriken terleri sildi, dairenin nemli serinliğini tatlı tatlı hissetti. Subaylar dairesinde üsteğmen Atarşçikov'dan başka kimse yoktu.

Listnitski portatif karyolanın üzerine çöküp, tozlu çizmelerinin içindeki bacaklarını ileri uzatarak, «Öteki̇ler nerede?» diye sordu.

«Petrograd'ı görmeye çıktılar.»

«Sen niye gitmedin?»

«Aman, değmez dedim. Daha yeni geldik hem, bir nefes alalım. Birkaç gün önce burada olanları okuyordum şimdi. İlgi çekici!»

Listnitski, terden ıslanmış gömleğinin derisinin üzerinde tatlı tatlı serinlediğini hissederek, konuşmadan yatıyordu. Yol yorgunluğu onu bitirmişti, kalkıp yıkanmaya üşeniyordu, ama nihayet tembelliğini yenip kalktı, seyisini çağırdı. Çamaşırlarını değişti, memnuniyetinden homurdana homurdana bir güzel yıkandı, güneşten yanmış adalesiz boynunu yumuşak bir havluyla kuruladı.

«Yıkansana Vanya,» dedi Atarşçikov'a, «çok iyi geliyor... E, ne yazıyor gazetelerde bakalım?»

«Evet, ben de yıkansam. İyi geliyor, değil mi? Gazetelerde mi? Bolşeviklerin gösterilerini, hükümetin aldığı tedbirleri anlatıyor... Okusana!»

Yıkanmak, Listnitski'yi diriltmişti. Tam gazeteyi eline alacakken alay komutanının kendisini görmek istediğini bildirdiler. İstemeye istemeye yatağından kalktı, sırtına buruşk, ama temiz bir gömlek giydi, kılıcını taktı ve Neva Caddesine gitmek üzere çıktı.

Caddenin karşı tarafına geçti, dönüp, bölüğünün konakladığı binaya baktı. Dış görünüşüyle ötekilerden farkı olmayan ve aynı cinsten öteki binalarla bir sırada, cephesi isten kararmış kaba taşlarla örülü beş katlı bir binaydı. Bir sigara yakarak kaldırım boyunca yürüdü. Yoğun bir kalabalık, erkeklerin hasır şapkaları, melon şapkaları, kasketleri ve kadınların sade ama zarif şapkaları ile köpük köpük taşıyordu caddede. Bu sel içinde, arasıra, yeşil demokratik bir leke halinde bir asker kasketi görünüyor ve çeşitli renklerin akımıyla boğularak kayboluyordu.

Denizden doğru taptaze, canlandırıcı bir rüzgâr esiyor, ama blok apartmanlara çarpıp, zayıf anaforlarla dağılıyordu. Menekşe tonu karışık çelik mavisi gökte bulutlar güneye doğru akıyordu; süt beyazı bulut yığınları sivri sivri, diş diş olmuştu. Şehrin üzerine, yağmur müjdeleyen buğulu bir sıcaklık çökmüştü. Havaya sıcak asfalt, egzoz dumanı, yakın deniz, karmakarışık parfüm kokularıyla, her büyük şehrin özelliği olan daha binlerce koku karışmıştı.

Sigarasını tüttürerek ağır ağır caddeden aşağı doğru yürürken, Listnitski, gelip geçenlerin kendisine göz ucuyla saygılı saygılı baktıklarını gördü. Önce buruşuk gömleği ve lekelenmiş kasketinden ötürü sıkılır gibi oldu, sonra cepheden yeni gelen bir askerin, hele trenden daha yeni inmişse, görünüşünden dolayı hiç de utanmaması gerektiğine karar verdi.

Dükkânların tentelerinden kaldırıma zeytin sarısı uyuşuk, parça parça gölgeler vuruyordu. Rüzgâr ten-

teleri oynatıyor, dalgalandırıyor, gölgeler yolcuların ayaklarının altından kaçıyordu. Akşamüzeri olmasına rağmen Neva kalabalıktı. Savaş süresince şehir yaşayışına yabancılaşan Listnitski, kahkaha, korna sesi, gazetecilerin bağırışlarına karışan binlerce sesli gürültüyü, sevinçli bir zevkle içine sindiriyordu. İyi giyimli, besili bu insan kalabalığı içinde kendisini rahat hissetmesine rağmen, yine düşünmekten kendini alamadı Listnitski: «Şimdi ne memnun, ne doymuş, ne mutlu insanlarsınız! Hepiniz: tüccarlar, simsarlar, memurlar, toprak sahipleri, soylular! Ya üç gün önce, ayaktakımıyla askerler yine bu caddeden ergimiş bir maden seli gibi akarken neler hissediyordunuz? Doğru, sizin namınıza ben hem memnun oluyorum, hem de olmuyorum. Sizin refahınıza nasıl sevineyim, bilemiyorum...»

Kaynağını bulmak için, karmakarışık duygularını tahlil etmeye çalıştı ve savaş süresince yaşadığı hayatın onu bu düşüncelere, bu duygulara yönelttiğine, bu hayatından memnun, besili kadın ve erkek kalabalığından çekip uzaklaştırdığına karar vermekte güçlük çekmedi.

Gözleri, tombul, pembe yanaklı bir delikanlının gözleriyle karşılaşınca, «Mesela şu,» diye düşündü. «Neden cephede değil şimdi? Herhalde ya bir fabrikatörün, ya da varlıklı bir tüccarın oğludur, askerlikten paçayı kurtarmıştır, namussuz! Elinden geleni geri hizmette yapıyor, değil mi? Toprağını sömüren, karılarını rahat ettiren bunların vatan ne umrunda...»

«Peki, ama sen kimden yanasın?» diye sordu kendi kendisine ve gülümseyerek karar verdi: «Hiç şüphesiz, bunlardan yanayım. Onlarda benden bir parça var ve ben onların bir parçasıyım. Sınıfımın iyi ya da kötü her şeyi bir dereceye kadar benim içimde var. Belki benim derim, şu şişman domuzunkinden biraz daha incedir ve belki kafam ondan biraz daha iyi çalışıyordur; işte 'savunma hizmetlerinde çalışmak' yerine cep-

heye gitmeyi seçişim ve namuslu oluşum da bu yüzden. Bu kış, Mogilev'de, tahttan indirilen imparatoru, ellerini çaresizlik içinde öylece kucağında kavuşturmuş, dudaklarındaki o kederli ifadeyle karargâhtan ayrılırken gördüğüm vakit, kendimi karların üzerine atıp, belki de o yüzden çocuklar gibi ağladım... İhtilali kabul etmeyişim namusumdan ileri geliyor. Kabul edemem. Yüreğim de kafam da isyan ediyor buna. Eski düzen için hayatımı verirdim; fiyakasız, bir er gibi verirdim hayatımı... Ama aynı şeyi yapacak çok insan var mı?»

Şubatta, bir öğleden sonrayı bütün canlılığıyla acı acı hatırlayarak yüzü soldu: Mogilev'de vali konağını, ıslak demir parmaklıkları, karla örtülü yerleri, buğulu bir peçenin ardında alçalan güneşin saçtığı pembe ışıkları hatırladı... Dinyeper'in öbür yanında, gökyüzü masmavi, gökyüzü kıpkızıl, gökyüzü turuncuydu... Ufukta her çizgi öylesine uçucuydu ki, insana ıstırap veriyordu bakmak. Bahçe kapısının yanıbaşında subaylardan ve sivillerden meydana gelmiş ufak bir kalabalık toplanmıştı. Şoför mahalli açık bir otomobil belirdi. Otomobilin penceresinden, arkalarına yaslanmış, Baron Frederik'le Çar görünüyordu. Çar'ın yüzü kül kesilmişti, mora çalan bir renk almıştı. Hassa Kazaklarının giydiği cinsten siyah astragan kalpağı soluk alnının üzerine doğru eğilmişti.

Listnitski, ardından şaşkın şaşkın bakan kalabalığın yanından adeta koşarak geçmişti. Selamına karşılık veren Çar'ın elinin kalpağının kenarından indiğini görmüş, motorun homurtusunu ve son imparatorlarını uğurlayan kalabalığın utanç verici sessizliğini duymuştu...

Listnitski alay karargâhının konakladığı evin merdivenlerini çıktı. Yanakları hâlâ seğiriyordu; gözleri kırmızı, şiş şişti. İkinci kat sahanlığında art arda iki sigara içti, sonra gözlüğünün camlarını silip, merdivenleri ikişer ikişer atlayarak, karargâhın bulunduğu üçüncü kata çıktı.

Alay komutanı önüne bir Petrograd haritası yayarak, Listnitski'nin bölüğünün koruyacağı hükümet dairelerinin bulunduğu bölgeyi gösterdi. Binaları teker teker belirterek, muhafızların nasıl ve ne zaman yerleştirileceği hakkında bütün ayrıntılarıyla talimat verdi ona. Sözlerini bağlamak istedi:

«Kışlık Sarayda, Kerenski...»

Ölü gibi sararan Listnitski, sert bir sesle, «Kerenski'nin lafını etmeyin bana!» diye homurdandı.

«Yevgeni Nikolayeviç, kendinizi toparlamanız lazım.»

«Albayım, lütfen...»

«Ama, azizim...»

«Rica ediyorum!»

«Asabınız...»

Yevgeni hızlı hızlı soluyarak, «Putilov Fabrikasına doğru derhal devriye çıkaracak mıyım?» diye sordu.

Albay dudaklarını ısırdı, gülümsedi, omuz silkerek cevap verdi:

«Derhal! Başlarına da bir takım komutanı koyun.»

Listnitski döndü, eski hatıraların ve albayla aralarında geçen konuşmanın etkisi altında perişan bir halde çıktı. Tam ana kapının karşısında, Dördüncü Don Kazakları Alayından bir devriye kolu gördü. Subayın atının burunsalığından solmuş çiçekler, ölü ölü sarkıyordu ve adamın sarışın bıyıklı yüzünde hafif bir gülümseme görülüyordu.

Kaldırımdan inerek şapkasını çıkaran ve haliyle çok şeyler anlatan yaşlıca bir bey, «Yaşasın vatanımızın kurtarıcıları!» diye bağırdı.

Subay nezaketle selam verdi, devriye kolu yoluna devam etti. Listnitski, Kazakları coşkunlukla selamlayan sivilin heyecanlı suratına, salyaları akan dudaklarına, özenerek bağlanmış renkli kravatına baktı ve kaşlarını çatarak, omuzları düşmüş bir halde bölüğünün konakladığı binanın kapısından içeriye süzüldü.

XI

General Kornilov'un, güneybatı cephesi başkomutanlığına atanışını, 14. Kazak Alayı subayları çok beğendiler. Ondan, demir karakterli ve hiç şüphesiz, memleketi Geçici Hükümetin ittiği karışık durumdan çıkaracak yeteneğe sahip bir insan olarak takdir ve saygıyla bahsediyorlardı. Bu atanmayı özellikle Listnitski sevinerek karşıladı. Bölüğün genç subayları ve güvenilir Kazaklar yoluyla alt kademenin tepkisini öğrenmeye çalıştı, ama aldığı bilgi onu hiç de hoşnut etmedi, zira Kazaklar ya hiç seslerini çıkarmamış, ya da vurdumduymazlıkla cevap vermişlerdi:

«Bizim için farketmez.»

«Ne biçim bir insan olduğunu kim biliyor ki?»

«Eğer barış getirmek için çalışırsa, o zaman tabii...»

«Onun terfiinden bizim elimize bir şey geçecek değil ya.»

Birkaç gün sonra subaylar arasında, Kornilov'un, cephede ölüm cezasını yeniden uygulamaya başlamak ve ordunun kaderiyle, savaşın başarılı bir şekilde yürütülmesi işinin gerektirdiği daha başka acil tedbirler almak üzere hükümeti zorladığı söylentileri dolaşır oldu. Kerenski'nin Kornilov'dan korktuğu ve onun yerine daha uysal bir generali geçireceği söyleniyordu. Bu yüzden, hükümetin 19 Temmuz tarihli resmî tebliğiyle Kornilov'un başkomutanlığa atanması büyük bir hayret uyandırdı. Bundan kısa bir zaman sonra, Subaylar Birliği Büyük Komitesinde sayısız ahbapları bulunan Üsteğmen Atarşçikov, güvenilir kaynaklara dayanarak, Kornilov'un, Geçici Hükümete verdiği raporda şu tedbirlerin alınması konusunda ısrar ettiği haberini verdi: bütün ülkede, cephe gerisindeki askerî birlikleri ve sivil halkı da yargılama ve ölüm cezasına çarptırma yetkisine sahip divanıharplerin kurulması; yüksek rütbeli subaylara disiplin cezaları uygulama

yetkilerinin geri verilmesi; erat heyetlerinin faaliyetlerinin sınırlandırılması ve saire. Aynı günün akşamı Listnitski, alayın subaylarıyla konuşurken meseleyi açıkça koydu ortaya:

«Beyler,» dedi, heyecanını dizginleyerek, «biz bir aile gibi yaşıyoruz, birbirimizi iyi tanıyoruz, bununla beraber birçok mesele, hâlâ çözülmemiş vaziyettedir aramızda. Başkomutanlıkla hükümet arasında şiddetli bir çatışmaya doğru apaçık gidildiği şu günlerde, kimden yana olduğumuz meselesini halletmemiz gerekiyor. Birbirimizden hiçbir şeyi saklamadan, arkadaşça konuşalım.»

Listnitski'nin çağrısına ilk cevap veren, Üsteğmen Atarşçikov oldu:

«General Kornilov için kendi kanımı da, başkalarının kanını da akıtmaya hazırım. O sapına kadar namuslu olduğundan başka, Rusya'yı ayağa kaldırabilecek yeteneğe sahip biricik adamdır da. Orduda daha şimdiden yaptıklarına bakın. Onun sayesinde komutanların elini kolunu bağlayan bağ bir parçacık çözüldü, halbuki daha önce ha bire heyet toplantıları, düşmanla kucaklaşmalar, askerden kaçmalar gırla gidiyordu. Bunun tartışılacak tarafı kalmış mı ki? Her namuslu insan Kornilov'u destekler!»

Ateşli bir şekilde konuştu ve sözlerini bitirdikten sonra, çevresindeki subaylara göz gezdirerek, meydan okurcasına bir tavırla bir sigara çıkarıp tabakasına vurdu. Atarşçikov'un bacakları çok ince, omuzları ile göğsü de bu bacaklarla oransız derecede genişti; sağ alt gözkapağında büyük bir kahverengi ben vardı. Bu ben üst gözkapağının iyice kapanmasına engel oluyor ve ilk bakışta insanın üzerinde, sanki subayın gözleri hiç eksiz olmayan bir küçümseme, bir alaycılık ifadesi taşıyormuş izlenimi uyandırıyordu.

«Eğer Bolşevikler, Kerenski ve Kornilov arasında bir seçme yapacaksak, gayet tabii Kornilov'un yanındayız.»

«Kornilov'un ne istediğini iyice bilmiyoruz: düzenin geri gelmesini mi istiyor, yoksa başka bir şeyin mi...»

«Böyle cevap olmaz! Yok, eğer bu bir cevapsa, o zaman da saçma bir cevap olur! Neden korkuyorsun, hükümdarlığın geri getirlimesinden mi?»

«Böyle bir korkum yok, tam tersine.»

«E, neyi tartışıyorsun öyleyse?»

«Beyler!» Konuşan, kısa zaman önce, gösterdiği yararlıklardan ötürü başçavuşluktan asteğmenliğe yükseltilen Dolgov'du. Hiç titremeyen, olgun bir ses tonuyla konuştu. «Bin dereden su getirmekte ne mana var? Bir çocuğun anasının eteklerine sarıldığı gibi, bizim de General Kornilov'a sarılmamız gerektiğini açıkça söyleyelim. Ondan ayrılırsak mahvoluruz. Bizi gübre gibi tırmığının ucuyla kaldırır atar Rusya. Durum apaçıktır: o nereye, biz de oraya.»

Atarşçikov sevinçle Dolgov'un sırtına bir şaplak atıp, gülen gözlerini, heyecanlı heyecanlı pantolonunun kırışıklarını düzelterek gülümsemekte olan Listnitski'ye çevirdi ve «Tastamam böyle!» dedi.

Sonra sesini yükselterek konuştu:

«Şimdi, beyler! Kornilov'dan yana mıyız, değil miyiz?»

«Tabii, ondan yanayız.»

«Dolgov bir vuruşta kördüğümü kesip attı.»

«Bütün subaylar ondan yana!»

«Kahraman Kazak, Lavr Corciyeviç'imizin şerefine, hurra!»

Subaylar gülüşüp, bardaklarını tokuşturarak, çaylarını içtiler. Daha önceki gerginlik dağıldı, konuşmalar son birkaç günün olaylarına döküldü.

Dolgov müteredditi bir tavırla, «Biz hepimiz başkomutandan yanayız, ama Kazaklar biraz tasalı görünüyorlar,» dedi.

«Ne bakımdan 'tasalı'?» diye sordu Listnitski.

«Vallahi, ne bakımdansa, tasalılar işte. Domuzlar

karılarının yanına dönmek istiyorlar. Sıkı hayattan bıktılar.»

Bir başka subay, yumruğunu masaya güm diye indirerek, «Kazakları peşimizden sürüklemek bize düşer,» dedi. «Onun için subay yaptılar bizi.»

«Kimin tarafını tutmaları gerektiğini Kazaklara sabırla anlatmak lazım.»

Listnitski kaşığını bardağına vurdu birkaç kere, dikkati üzerine topladıktan sonra sözlerini tarta tarta konuştu:

«Beyler, şimdilik işimizin, Kazaklara gerçek durumu anlatmaktan ibaret olduğunu hatırlamanızı rica ederim. Kazakları, heyetlerin nüfuzundan kurtarmamız gerekiyor. Bu da, Şubat ayaklanmasından bu yana kendi içimizde meydana getirdiğimiz kadar büyük bir karakter değişikliğini —eğer daha fazlasını değilse— Kazaklarda sağlamak demektir. Daha önceleri, mesela 1916'da benim için bir Kazağı kırbaçlamak ve bir sonraki çarpışma anında sırtımdan bir kurşun yemeyi göze almak işten bile değildi. Ne var ki, Şubat İhtilalinden bu yana başka türlü hareket etmek zorunda kaldık, zira eğer o vakit bir serseme vuracak olsam, geri kalanlar, daha uygun bir fırsatın çıkmasını bile beklemeden beni oracıkta öldürüverirlerdi. Bugün ise durum yeniden değişti. Şimdi Kazaklarla,» Listnitski kelimenin üzerine bastı, «kucaklaşmalıyız. Her şey buna bağlıdır,» dedi kesin bir tavırla. «Şu sıralarda Birinci ve Dördüncü Alaylarda olanları biliyorsunuzdur!»

«Rezalet!»

«Tam manasıyla. Subaylar Kazaklarla aralarına eskisi gibi engeller koyarak onların kendilerinden kopmalarına sebep olmuşlar. Bu yüzden de Kazaklar hemen hemen son neferine kadar Bolşeviklerin nüfuzu altına girmiş ve yüzde doksanı Bolşevik olmuş. Korkunç olaylar bekliyor bizi; kaçınılmaz bir şey bu. 3 ve

5 Temmuz, (1) vurdumduymazlara sadece bir ihtardı... Ya Kornilov'la birlikte çarpışırız, ya da Bolşevikler bir başka ihtilal çıkarırlar. Şimdi nefes alıyorlar, kuvvetlerini yığıyorlar, bizse bu arada gevşiyoruz. İşlerin böyle sürüp gitmesine nasıl göz yumabiliriz? Gelecek ayaklanmada güvenilir Kazaklara ihtiyacımız olacak.»

«Haklısın, Listnitski.»

«Çok doğru!»

«Rusya'nın bir ayağı çukurda...»

«Bunu anlamıyor muyuz sanıyorsun? Bal gibi anlıyoruz, ama bazen elimizden hiçbir şey gelmiyor. 1 No.lu Emirle (2) *Okopnaya Pravda* (3) tohumlarını ekiyorlar.»

Atarşçikov, «Biz de ayaklarımızın altına alıp ezeceğimize veya ateşe vereceğimize, bu tohumların filizlenmesini hayran hayran seyrediyoruz!» diye bağırdı.

«Hayır, hayran hayran seyretmiyoruz, elimizde kuvvet yok, o kadar!»

«Yanılıyorsun, asteğmenim! İhmalkârız biz!»

«Hiç de değil!»

«İspat et!»

«Yavaş, beyler!»

«*Pravda* tahrip edildi. Ne var ki, Kerenski iş işten geçtikten sonra uyanıyor...»

«Nedir bu yahu, pazar yeri mi burası? Bu şekilde hiçbir şeyi halledemeyiz!»

---

(1) Petrograd'da Geçici Hükümete karşı işçiler, askerler ve denizcilerin silahlı kitle hareketleri gösterileri.

(2) 1 No'lu Emir: Petrograd Sovyet Yürütme Meclisi'nin (1 Mart 1917) tarihli 1 No.lu Emriyle, ordu içinde, seçimle iş başına gelen ve görevleri, Çar taraftarı subayların faaliyetlerini kontrol etmek olan teşekkülleri kurulması öngörülmüştü.

(3) Okopnaya Pravda (Siperlerin Gerçeği), 1917'de yayımlanan günlük bir Bolşevik gazetesi.

Yavaş yavaş, karmakarışık bağırışmalar dindi. Listnitski'yi büyük bir ilgiyle dinlemekte olan bölük komutanlarından biri susmalarını rica etti.

«Yüzbaşı Listnitski'ye sözünü bitirmek fırsatını verelim, diyorum.»

«Haydi.»

Listnitski yumruklarıyla fırlak dizkapaklarını ovalayark devam etti:

«Diyorum ki, yaklaşmakta olan mücadele, yani iç savaş —ve şunu da belirteyim ki bunun kaçınılmaz olduğunu ben de ancak şimdi şimdi anlıyorum— gelip çattığı zaman, güvenilir Kazaklara ihtiyacımız olacak. Onları, Bolşeviklere doğru meylettiren heyetlerden kurtarmak için mücadele etmemiz gerekiyor. Hayatî bir zorunluluktur bu! Buna bir mim koyun; yeni bir kargaşalık çıktığı vakit Birinci ve Dördüncü Alayların Kazakları kendi subaylarını vuracaklar...»

«Doğrudur; öyle merasime filan da bakmayacaklar.»

«...İşte biz de onların tecrübesinden —çok acı bir tecrübe— yararlanmalıyız. Birinci ve Dördüncü Alaylardaki Kazakların —ki bunlar, artık, Kazak sayılmaz zaten o zaman— yarısını ve belki de topunu ipe çekmek gerekecek. Tarlalar ayrıkotlarından temizlenmelidir! Kendi Kazaklarımızı, sonradan acısını çekecekleri bir yanlışlığa düşmekten kurtarmalıyız.»

Listnitski'den sonra, alayda dokuz yıldan beri hizmet etmekte olan, savaşta dört kere yaralanmış, yaşlıca bir bölük komutanı, savaştan önce Kazak alaylarında askerlik etmenin güçlüklerini anlattı. Kazak subayları hep geri planda tutulmuş, onlara her türlü iltifat çok görülmüştü; terfiler son derece yavaş ilerliyordu ve muvazzaf subayların çoğunun bekleyebilecekleri en yüksek rütbe albaylıktan öteye geçemiyordu; ve onun fikrince, Çar'ın alaşağı edilişi sırasında Kazak önderlerinin uyuşuklukları bundan ileri gelmişti. Ama buna rağmen, ne pahasına olursa olsun Kor-

nilov'u desteklemek, Kazak Kıtaları Birliği Konseyi ve Subaylar Birliği Büyük Meclisi yoluyla Kornilov'la daha sıkı ilişkiler kurmak gerekiyordu. «Kornilov diktatör olsun!» diye bitirdi sözünü. «Bu Kazaklar için kurtuluş olacaktır. Belki de onun idaresi, Çar'ın idaresinden daha hayırlı olur bizim için.»

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Gece, mütevazi beyaz çuhadan bir bulut gibi inmişti şehrin üzerine. Pencereden, ta ilerde, sarı bir ışık seli arasında, Amirallik Dairesinin iğne gibi sivri kulesi görülüyordu.

Subaylar şafak sökene kadar oturup konuştular. Haftada üç gün Kazaklarla siyasal konular üzerine konuşmaya, boş zamanları doldurmak ve Kazakları siyasetin bölücü etkilerinden çekip almak için takım subaylarının onları her gün beden eğitimi ve okumayla oyalamalarına karar verildi. Ayrılmadan önce, «*Don uyanık, kaynaşıyor, sakin, Hıristiyan Don,*» şarkısını söylediler ve bardak tıngırtıları arasında şakalarla karışık, «şerefe» sözleriyle onuncu semaveri de bitirdiler. Toplantı sona ermeden az önce, Atarşçikov, Dolgov'la bir şeyler fısıldaştıktan sonra seslendi:

«Şimdi de soğukluk yerine size gerçek Kazak geleneğinden bir şey sunacağız. Lütfen, susun! Şu pencereyi de açsak iyi olacak, çok havasız kaldı burası.»

İki ses, Dolgov'un kaba, olgun bas sesiyle, Atarşçikov'un son derece güzel tenor sesi, başlangıçta biraz kararsız, ama sonradan iyice uyuşarak, insanı mesteden bir şarkıda birleşti:

...Fakat mağrurdur bizim Don nehri, sevgili
babamız, sakin Don nehri;
Ne bir kâfire boyun eğdi, ne de nasıl yaşayacağım
diye Moskova'ya danıştı
Ve yüzyılar boyunca Türkleri kılıcının ucuyla
selamladı;
Ve her yıl Don ülkesi bozkırı, toprak anamız bizim

Bakire Meryem uğruna, kendi imanı için
Evet, mırıltılı dalgalarıyla onca özgür Don için,
düşmanlarıyla savaştı...

Atarşçikov ellerini dizlerinin üstünde çapraz kavuşturmuş, yüzü son derece ciddi, kusursuz söyledi şarkıyı. Şarkının sonuna doğru Listnitski, Atarşçikov'un yanağından bir damla yaşın süzüldüğünü gördü.

Bölüklerin subayları ayrıldıktan sonra Atarşçikov gelip, Listnitski'nin yatağına oturdu ve geniş göğsünün üzerindeki rengi solmuş mavi askılarla oynayarak fısıldadı:

«Biliyor musun, Yevgeni... Don'u öylesine seviyorum ki, bütün eski, en eski Kazak gelenekleriyle... Kazak erkeklerini, Kazak kadınlarını seviyorum ben. Hepsini seviyorum! Bozkırın pelin kokularını duyduğum vakit içimden ağlamak gelir... Sonra ayçiçekleri açtığı, havaya yağmurlarla yıkanmış asma kokularının dağıldığı zaman da seviyorum, öylesine seviyorum ki, bana acı veriyor bu... Anlıyor musun beni... Şimdi de düşünüyorum işte: Bu Kazakları sakın yanlış yola sürüklüyor olmayalım biz, ne dersin? Onları götürmek istediğimiz yol bu mu?»

Listnitski, ihtiyatla, «Lafı nereye getirmek istiyorsun?» diye sordu.

Atarşçikov'un güneşte yanmış ensesi, beyaz yakasının içinde genç, diri, masum görünüyordu. Mavimsi gözkapağı, kahverengi beninin üzerine dayalıydı ve yarı kapalı gözü karanlıkta nemli nemli pırıldıyordu.

«Kazaklar için en iyi yol bu mu diye düşünüyorum.»

«Ya hangi yol olacak, eğer bu değilse?»

«Bilmem... Yalnız neden öyle kendiliklerinden bizden yüz çeviriyorlar? İhtilal bizi iyiler ve kötüler diye ikiye ayırdı sanki; ve sanki, çıkarlarımız da ayrıldı.»

Listnitski kelimeleri dikkatle seçerek konuşmaya başladı. «Görmüyor musun? Olayları anlamakta onlar-

dan ayrılıyoruz, bir farkımız var bizim. Biz onlardan daha yüksek kültüre sahibiz ve durumu eleştirerek değerlendirebiliriz, halbuki onlar için her şey daha ilkel, daha basit. Bolşevikler hiç durmadan bunların kafasına savaşın sona erdirilmesi, daha doğrusu bir iç savaş haline getirilmesi fikrini aşılayıp duruyorlar. Kazakları bize karşı kışkırtıyorlar, Kazaklar da bıkkın oldukları, az çok hayvana benzedikleri ve vatana karşı görev ve sorumlulukları yönünden bizimki kadar güçlü bir ahlak bilincine sahip bulunmadıkları için, bu doktrinlere elverişli bir toprak olarak ortaya çıkıyorlar. Zaten, Kazaklar için vatan ne ifade eder, aslında? Olsa olsa, soyut bir kavramdır bu onlar için. Onlar, 'Don Eyaleti cepheden çok uzakta,' diye akıl yürütürler, 'onun için Almanlar o kadar uzağa gelemez.' İşte bütün mesele burada. Savaşı, sivil savaş haline sokmanın ne gibi sonuçlar doğuracağını onlara anlatmamız gerek.»

Yevgeni konuşurken bile, sözlerinin hedefini bulmadığını ve Atarşçikov'un bir istiridye gibi, tekrar kabuğunun içine çekilmekte olduğunu hissetit. Nitekim öyle de oldu. Sözlerini bitirdiği zaman, öteki, Listnitski'nin duyamadığı bir şeyler mırıldandı, sonra uzun boylu, hiç konuşmadan oturdu ve Listnitski ne kadar çalıştıysa bir türlü onun kafasından geçen gizli düşünceler zincirini keşfedemedi. «Keşke bıraksaydım da fikrini sonuna kadar söyleseydi...» diye düşündü üzülerek.

Atarşçikov ona iyi geceler dileyip, başkaca tek kelime etmeden kendi yatağına gitti. Bir an için, samimi görüş alışverişinde bulunmak istemiş, her insanın kendisini başkalarından gizlediği o karanlık, bilinmeyen perdesinin ucunu kaldırmış, sonra tekrar indirmişti.

Listnitski, arkadaşını tedirgin eden şeyin ne olduğunu anlamaktaki yetersizliğinden ötürü kendi kendisine kızarak, rahatsız bir halde sigarasını tüttürdü bir

süre yattığı yerde. Kurşunî kadife karanlığa gözlerini dikmiş bakarken, birdenbire Aksinya'yı, Aksinya'yla dolup taşan izinli günlerini hatırladı. Kafasında beliren başka düşüncelerin ve zaman zaman yolu üzerine çıkan kadınla ilgili parça parça hatıraların tesadüfen gözlerinin önüne gelişiyle sakinleşerek uykuya daldı.

XII

Listnitski'nin bölüğünde, alayın askerî ihtilal komitesine ilk seçilenlerden biri olan, İvan Lagutin adında bir Kazak vardı. Lagutin, alay Petrograd'a varana dek hiç kimsenin dikkatini çekmemişti, ama temmuz sonunda, takım subayı Yevgeni'ye bu adamın Petrograd İşçiler ve Askerler Temsilcileri Sovyet'inin askerî bölümünün toplantılarına katılmak âdetinde olduğunu, takımdaki öbür Kazaklarla sık sık konuşurken görüldüğünü ve onlar üzerinde kötü bir etki yarattığını bildirdi. Takım içinde iki kere nöbet tutmayı ve devriye görevine çıkmayı reddedenler olmuştu, takım subayı da bu olayları Lagutin'in etkisine bağlıyordu. Listnitski bu adamı daha yakından tanımaya ve düşüncelerini öğrenmeye karar verdi. Kazağı doğrudan doğruya sorguya çekmek hem faydasız, hem de basiretsizlik olacaktı, bu yüzden Listnitski beklemeyi doğru buldu. Çok geçmeden de önüne bir fırsat çıktı. Birkaç gün sonra Lagutin'in takımına, Putilov fabrikası civarındaki sokaklarda gece devriyesi görevi verildi ve Listnitski takım subayına bu seferlik devriye koluna kendisinin komuta edeceğini bildirdi. Seyisine atını hazırlaması için talimat verdi, emir erinin yardımıyla giyinip, avluya çıktı.

Takım at binmiş, bekliyordu, Listnitski takımın önünde yer alarak onları dışarı çıkardı, puslu karanlıkta bir sürü sokaklardan geçtiler. Listnitski mahsustan biraz geri kaldı ve seslenip Lagutin'i yanına çağır-

dı. Kazak, atının başını çevirip sürdü geldi, soran gözlerle yüzbaşıya baktı.

«Ee, komiteden son haberler neler, bakalım?» diye sordu Listnitski.

«Şimdilik bir haber yok.»

«Neredensin sen, Lagutin?»

«Bukanovski'den.»

«Ya köyün?»

«Mityakin.»

Atları şimdi bir hizada gidiyordu. Sokaktaki lambaların ışığında, Kazağın sakallı yüzüne iyice baktı Listnitski. Kasketinin altından düz bir perçem çıkmıştı. Etli yanaklarında sakalı gürdü ve zeki, daha çok kurnaz gözleri kavisli kalın kaşlarının altında içerlekti.

«Dış görünüşte alelade, ama yüreğinden neler geçiyor? Eski rejimle ilgili her şeyden olduğu gibi benden de nefret ediyordur ihtimal ki...» diye düşündü Listnitski ve birden, nedense Lagutin'in geçmişini öğrenmek istedi.

«Evli misin?»

«Evet. Karım, iki de çocuğum var.»

«Çiftliğin?»

Lagutin, hem alaycı, hem de üzgün bir ses tonuyla, «Çiftlik mi?» diye cevap verdi. «Elden ağıza yaşarız biz, hayatımız da upuzun bir didinmeden ibarettir.» Bir an sustu, sonra haşin bir sesle ilave etti: «Toprağımız kumludur.»

Listnitski bir vakitler arabayla geçmişti Bukanovski'den. Güneyden dümdüz, hiçbir işe yaramaz bataklık bir arazi ve Koper ırmağının kararsız kıvrımlarıyla çevrili bu ıssız, tek başına kalmış bölge gözlerinin önünde canlandı. Yirmi verst kadar uzaklıkta bir sırttan, mavimsi buğular içinde gördüğü meyve ağaçlarını ve bu ağaçlar arasında yükselen, kilisenin beyaz kulesini hatırladı.

«Evet, topraklarımız çok kumludur,» diye içini çekti Lagutin.

«Herhalde memleketine dönmek isterdin.»

«Tabii, komutanım. Bir an önce dönmek isterim, tabii. Az çekmedik şu savaştan.»

«Korkarım ki, daha bir süre dönemeyeceksiniz, aslanım.»

«Bence döneceğiz.»

«Ama daha savaş bitmedi ki.»

Kazak inatla, «Yakında bitecek,» diye cevap verdi. «Çok yakında evlerimize döneceğiz.»

«Daha önce kendi aramızda savaşacağız. Sen ne dersin?»

Lagutin gözlerini eyerinin ön hanesinden ayırmaksızın, biraz sonra cevap verdi:

«Peki kiminle savaşacağız sizce?»

«Savaşacak adam çok... Mesela Bolşevikler.»

Sanki at toynaklarının sert, ritmik takırtılarından üzerine uyşukluk gelmiş gibi, Lagutin yine sustu. Sonra ağır ağır cevap verdi:

«Onlarla hiçbir kavgamız yok bizim.»

«Ya toprak meselesi?»

«Herkese yetecek kadar toprak var.»

«Bolşeviklerin istediklerinin ne olduğunu biliyor musun sen?»

«Az çok bir şeyler duydum...»

«Mademki öyle, Bolşevikler topraklarımızı elimizden alıp, Kazakları köle yapmak için bize saldırırlarsa ne yapacağız? Rusya'yı korumak için Almanlarla savaştın, öyle değil mi?»

«Almanlar başka.»

«Ya Bolşevikler?»

«Vallahi, komutanım,» diye sesini yükseltti Lagutin. Bir karara vardığı anlaşılıyordu. Gözlerini kaldırıp, Listnitski'nin bakışını yakalamaya çalıştı. «Bolşevikler benim toprağımın zerresini almazlar elimden. Benim hissemine düşen küçücük bir toprak, ona da onların ihtiyacı yok... Ama... yalnız kızmayacaksınız de-

ğil mi?.. Mesela sizin baanızın on bin dönüm toprağı var.»

«On bin değil, dört bin...»

«Olsun, dört bin olsun. Buna da pek ufak denmez, öyle değil mi? Peki bunun adalet neresinde? Rusya'da daha babanız gibi bir sürü insan var. Şimdi siz kendiniz karar verin, komutanım, her gırtlak yemek ister mi, istemez mi. Siz yemek istediğiniz gibi her insan da yemek ister. Siz nasıl doymak isterseniz, her çeşit insan da öylece doymak ister. Hani, kısrağına yem vermezse, hayvanını açlığa alıştıracağını zanneden Çingenenin hikâyesini biliyorsunuzdur. İşte, herif dokuz gün açlığa alıştırmaya çalışmış hayvanı, onuncu gün bir de bakmış ki at nalları dikmiş... Çarlık idaresi zamanında baştan aşağı her iş tersineydi, fakir halk da çok eziliyordu. Babanıza dört bin dönüm pay ayırdılar çörekten, ama o da bizim gibi basit insanlardan daha fazlasını, iki kişinin yiyeceğini yiyemeyiz ki. Halka yazık, Bolşevikler doğru yolda gidiyorlar, halbuki siz dövüşmekten söz ediyorsunuz...»

Listnitski gizlemeye çalıştığı bir hiddetle dinledi onu. Sonuna yaklaştıkça, adamın sözlerinin karşısına doğru dürüst bir delille çıkacak güçten yoksun olduğunu anladı. Kazağın basit, son derece basit muhakemesiyle köşeye sıkıştırıldığını farketti. İçinde, ta derinlerde gizli bir inanç da ona kendisinin yanıldığını söylediği için, sinirlendi, kızdı.

«Peki sen nesin, bakalım, Bolşevik misin?»

«Adın önemi yok...» diye alay eder gibi ağır ağır konuştu Lagutin. «Mesele adda değil, haklı olup olmadığında. Halkın istediği şey gerçektir, ne var ki öteden beri gerçeği gömüp, üzerine tepe gibi toprak yığarlar. Dediklerine göre, gerçek denilen şey çoktan ölmüş.»

«Demek Bolşevikler sizi bunlarla dolduruyor. Onlarla beraber geçirdiğin zamanları boşa harcamamışsın.»

«Ah yüzbaşım, biz sabırlılara ders veren hayatın

asıl kendisidir, Bolşevikler sadece kava ateş tutuyorlar, o kadar.»

«Bırak bu hikâyeleri şimdi,» diye emretti Listnitski; artık iyiden iyiye tepesi atmıştı. «Cevap ver bana! Şimdi babamın topraklarından, aynı zamanda da genel olarak, toprak sahiplerinin ellerindeki topraklarından söz ediyordun, halbuki bunlar özel mülktür. Eğer senin iki gömleğin var da, benim bir tane bile gömleğim yoksa, senin lafına göre benim senin gömleklerinden birini almam lazım, öyle değil mi?»

Yevgeni Kazağın yüzünü göremiyordu, ama sesinden, adamın gülümsediğini tahmin etti.

«Fazla gömleğimi ben kendiliğimden verirdim size. Cephede, fazla gömleğim bir yana, sırtımdaki tek gömleğimi çıkarıp verdim de kaputumu çıplak sırtıma giydim. Yalnız ben şimdiye kadar toprağını verenini hiç duymadım.»

«Senin derdin ne peki — bütün istediğin toprak mı? Yeteri kadar toprağın yok mu senin?» Listnitski sesini yükseltti. Lagutin hızla soluyarak, boğulurcasına ve adeta bağırarak cevap verdi: «Yalnız kendimi mi düşünüyorum sanıyorsunuz? Polonya'da bulunduk... oradaki halk nasıl yaşıyor? Siz de gördünüz — yoksa görmediniz mi? Ya bizim Don havzasındaki mujikler nasıl yaşarlar? Ben gördüm nasıl yaşadıklarını! İnsanın kanını tutuşturmaya yeter de artar bile! Onlar için üzülmüyor muyum sanıyorsunuz? Polonya'da da insanların nasıl bir avuç toprağı işleyerek geçinmeye savaştıklarını gördüğüm vakit yüreğim kan ağlamıştı.»

Yevgeni tam sert bir cevap vereceği sırada, ileri-deki Putilov fabrikasının heyula gibi yükselen gri binaları tarafından ani bir bağırma duyuldu: «Yakalayın!» At toynakları takırdadı, bir silah atıldı. Listnitski kamçısını kullanarak atını dörtnala kaldırdı. Lagutin'le atlarını yan yana sürdüler, takımın bir köşe başında durarak toplanmış olduğunu gördüler. Kazaklar-

dan birçoğu yere inmişler, kılıçları şakırdıyor, ortalarında da bir adam kurtulmak için çırpınıp duruyordu.

Listnitski atını kalabalığa doğru sürerek, «Ne oluyor?» diye kükredi.

«Taş atıyordu bu piç...»

«Birimize taşı yapıştırdı, sonra da kaçtı...»

«Bas sopayı şuna, Arjanov!»

Takım çavuşu Arjanov eyerinden aşağı doğru sarkmış, Rus gömleği giymiş bir adamı yakasından yakalamıştı, yere inmiş başka üç Kazak da adamın ellerini arkasına bağlıyorlardı.

Öfkesinden kendisini kaybedecek halde bulunan Listnitski, adama bağırdı:

«Kimsin sen?»

Yakalanan adam başını kaldırdı; yüzü bembeyaz kesilmişti, dudakları sımsıkı kapalıydı.

«Kimsin sen?» diye tekrarladı sorusunu Listnitski. «Taş atarsın ha, serseri. Konuşmuyorsun, öyle mi? Arjanov...»

Arjanov eyerinden atladı aşağı, adamın yakasını bıraktı ve suratına bir yumruk aşketti.

Listnitski atının başını çevirirken, «Ver dersini şunun!» diye emretti.

Yere inen Kazaklardan üç dört tanesi adamı yere yıkıp kamçılarını salladılar. Lagutin yere atladığı gibi Listnitski'ye doğru koştu.

«Yüzbaşım... Ne yapıyorsunuz?.. Yüzbaşım!» Titreyen parmaklarıyla Listnitski'nin dizini yakalayarak bağırdı: «Yapamazsınız bunu! O da bir insandır... Ne yapıyorsunuz?»

Yevgeni atını hızlandırdı, hiç cevap vermedi. Tekrar Kazakların yanına koşan Lagutin, Arjanov'u belinden yakaladı, geri çekmeye çalıştı. Ama çavuş karşı koydu ve homurdandı:

«Asılma böyle bana! Asılma be! Hem bize taş atacak, hem de cezasını çekmeyecek, öyle mi? Bırak be-

ni! Bırak diyorum, bak senin iyiliğin için!»

Kazaklardan biri eğildi, omuzundan tüfeğini çıkarıp dipçiğini adamın yumuşak vücuduna indirdi. Kısık, ilkel denecek kadar vahşi bir çığlık tekrar yükseldi, ama bu seferki ıstıraptan boğulurcasına, titrek ve güçlü çıkmıştı. Her darbeden sonra adam, iniltiler arasında, kesik kesik homurdanıyordu.

«Domuzlar! Karşı... ihtilalciler! Vurun bakalım! A-ah!»

Darbeler boğuk sesler çıkararak insafsızca iniyordu.

Lagutin, Listnitski'ye koştu tekrar, bir eliyle yüzbaşının dizine bastırıp, öteki eliyle eyerini tırmalayarak, boğulur gibi konuştu:

«Bırak onu, gitsin!»

«Geri çekil!»

«Yüzbaşı... Listnitski! Duyuyor musun?.. Bunun hesabını vereceksin!» Lagutin geriye döndü, dövülen adamın çevresindeki Kazaklardan ayrı duran Kazak grubuna doğru koştu. «Kardeşler!» diye bağırdı. «Ben ihtilal komitesinin üyelerindenim... Size bu adamı ölümden kurtarmanızı emrediyorum... Bunun hesabını vermek zorunda kalacaksınız! Eski günler geçti artık!»

Akıldışı, gözleri karartan bir nefret, Listnitski'yi önüne kattı. Yüzbaşı kamçısını atının iki kulağı arasına yapıştırdığı gibi, hayvanı Lagutin'in üzerine sürdü. Siyah, pırıl pırıl yağlanmış tabancasını Kazağın suratına doğrultarak haykırdı:

«Sus, hain! Bolşevik! Vururum seni!»

Büyük bir irade gücü harcayarak kendisine hakim oldu, parmağını tetikten ayırdı, atını çarkettirip sürdü gitti.

Arjanov'la Lapin, yakaladıkları adamı atlarının arasına almış, sürüklüyorlardı. Adamın kan içindeki gömleği sırtına yapışmıştı. Koltuk altlarından tutan iki Kazağın arasında bitkin bir halde sallanıyor, ayak-

ları kaldırım taşlarının üzerinde sürükleniyordu. Suratı yediği dayaktan pufla gibi şişmişti, başı omuzlarının arasından gevşek bir halde sarkıyordu. Üçüncü Kazak biraz uzaktan geliyordu. Bir sokağın köşesinde, bir drojki sürücüsü gördü, üzengilerinin üzerinde kalkıp, süratli ile ona doğru sürdü atını. Kamçısıyla çizmesine manalı manalı vurarak, arabacıya sert bir emir verdi, arabacı da uşakçasına bir telaşla drojkiyi iki Kazağa doğru sürerek sokağın orta yerinde durdu.

Ertesi sabah Listnitski, büyük, onarılmaz bir hata işlemiş gibi bir hisle uyandı. Bir gece önceki sahneyi hatırlayınca kaşlarını çatıp, dudaklarını ısırdı, kendisiyle Lagutin arasında geçenleri düşündü. Giyinirken, Lagutin'i şimdilik kendi haline bırakmanın, bu suretle de alay komitesiyle ilişkileri kötüleştirmekten kaçınmanın doğru olacağına karar verdi. Takımdaki öteki Kazaklar olayı unutana kadar bekleyip, Lagutin'i ondan sonra sessiz sedasız bertaraf etmek daha akıllıca olacaktı.

Acı bir istihzayla, «Demek Kazaklarla kardeşlik kurmak böyle olacakmış,» diye düşündü ve olayın tatsız izlenimini günlerce üzerinden silkip atamadı.

Ağustos başlarında güzel, güneşli bir gün, Listnitski ile Atarşçikov şehre indiler. Subaylar toplantısındaki konuşmalarından sonra, aralarında beliren şüpheli durumu karara bağlayacak hiçbir şey olmamıştı. Atarşçikov düşüncelerini hep kendisine saklamış ve Listnitski ne zaman onu açmaya çalışsa, Atarşçikov hemencecik, birçok insanların içyüzlerini başkalarından saklamak için alışkanlıkla üzerlerine çektikleri kalın perdeyi indirivermişti.

Listnitski'nin değişmeyen fikrince, insanlar arkadaşlarıyla olan ilişkileri sırasında, dış görünüşleri altında bazen hiç ortaya çıkarmadıkları bir başka yüz saklarlardı. Bu yüzeydeki peçe ortadan kaldırıldığı takdirde, her insanın gerçek, çırılçıplak içyüzünün dosdoğru meydana çıkaracağına kuvvetle inanıyordu. Çe-

şitli insanların kendilerini korumak için kurdukları bu kaba, ciddî, korkusuz, küstah, uysal, neşeli görünüş duvarlarının ardında neler bulunduğunu anlamak öteden beri Listnitski'de hastalıklı bir sabit fikir halindeydi. Şimdi Atarşçikov'u düşünürken de, onun, ulusun çeşitli kesimlerini bölen düşmanlıklar arasından bir yol bulup çıkarma çabası içinde, Kazakların emelleriyle Bolşeviklerin emellerini bağdaştırmaya çalıştığı sonucuna varıyordu. İşte bu tahminde bulunduktan sonra da Listnitski, Atarşçikov'la daha sıkı bir arkadaşlık kurma çabalarına son verdi.

Havadan sudan söz ederek, Neva Caddesinden aşağı doğru yürüdüler.

Listnitski gözleriyle bir lokantayı işaret ederek, «Hadi gidip bir şeyler yiyelim,» diye teklifte bulundu.

«Pekâlâ,» diye kabul etti öteki de.

Lokantaya girip, çaresizlik içinde çevrelerine bakındılar. Bütün masalar doluydu. Tam Atarşçikov lokantadan çıkmak için döndüğü sırada, masalardan birinde iki hanımla beraber oturan ve subayları dikkatle süzmekte olan iyi giyimli, şişmanca bir bey masasından kalkarak onlara doğru yürüdü.

«Affınızı dilerim. Bizim masamızı almaz mısınız? Şimdi kalkıyoruz.» Bozuk dişlerini göstererek gülümsedi ve geçmelerini işaret etti. «Subaylara bir hizmette bulunabilmekten memnunum. Ulusumuz sizlerle iftihar ediyor.»

Masada oturan hanımlar kalktılar. Uzun boylu, esmer olanı saçlarını düzeltirken, daha genççe olan öteki güneş şemsiyesiyle oynuyordu.

Subaylar, gösterdiği incelikten ötürü beye teşekkür edip, pencere kenarına doğru yürüdüler. İnik perdeden sızan kırık güneş ışınları masa örtüsüne sarı iğneler gibi vuruyordu. Yemek kokuları, masalardaki çiçeklerden yayılan güzel kokuları bastırıyordu. Listnitski soğuk pancar çorbası ısmarladı ve vazodan aldığı sarı latinçiçeğiyle oynayarak düşünceye daldı.

Atarşçikov terleyen alnını mendiliyle sildi. Yorgun, baygın gözlerini hiç durmadan kırpıştırarak, komşu masanın bacaklarında oynaşan güneş ışınlarını seyrediyordu. Yüksek sesle konuşa konuşa lokantaya iki subay girdiği sırada, onlar, yemeklerini daha bitirmemişlerdi. Öndeki subay boş bir masa aramak için gözlerini dolaştırırken, başını Listnitski'den yana çevirdi ve gözleri sevinçle parlayıverdi.

«Vay, Listnitski bu!» diye bağırarak, kendinden emin, tereddütsüz adımlarla ona doğru yürüdü; siyah bıyıklarının altında bembeyaz dişleri parlıyordu.

Listnitski, Yüzbaşı Kalmıkov ve arkadaşı Çubov'u derhal tanıdı. Candan el sıkıştılar. Yevgeni onları Atarşçikov'la tanıştırdıktan sonra sordu:

«Hangi rüzgâr attı sizi buraya?»

Kalmıkov bıyıklarını burarak cevap verdi:

«Gönderdiler bizi. Sonra anlatırım. Sen şimdi kendinden bahset bize. 14. Alayda hayatı nasıl buldun, bakalım?»

Lokantadan birlikte çıktılar. Kalmıkov'la Listnitski diğerlerinden geride kaldılar, ilk yan sokağa sapıp şehrin daha sakin bir semtine doğru yürümeye başladılar; adeta fısıltı halinde konuşuyorlardı.

Kalmıkov, Yevgeni'ye, «Bizim Üçüncü Kolordu Romanya Cephesinde yedekte tutuluyor,» dedi. «On gün kadar önce alay komutanından, bölüğümü başka bir subaya devredip, Çubov'la birlikte tümen karargâhı emrine girmek üzere emir aldım. Harika! Biz de doğruca tümen karargâhına gittik. Orada bize gizlice, General Krimov'u görmemizi söylediler. Biz de kolordu karargâhına gittik, Krimov beni gördü ve hangi subayların kendisine gönderildiğini bildiği için de açık açık konuştu: 'Hükümet, memleketi bile bile felakete sürükleyen insanların elinde bulunuyor. Hükümetin başındaki grubun değiştirilmesi gerekiyor, belki de Geçici Hükümetin yerini askerî bir diktatorya alacaktır.' Muhtemel bir aday olarak Kornilov'un adından

söz etti ve Petrograd'a gidip, Subaylar Birliği Merkez Komitesi emrine girmem teklifinde bulundu. İşte şimdi şehirde yüzlerce güvenilir subay toplanmış durumda. Rolümüzün ne olacağını artık tahmin edersin. Subaylar Birliği Merkez Komitesi, Kazak Kıtaları Birliği Merkez Komitesi, Kazak Kıtaları Birliği Konseyi ile yakın temas halinde çalışıyor, ayrıca demiryolu kavşaklarıyla tümenlerde de vurucu taburlar kuruluyor.»

«Bunun sonundan ne çıkacak? Ne dersin sen?»

«Mesele burada zaten! Yalnız sen, burada bulunduğun halde, durumdan haberdar değil misin yani? Şüphesiz bir hükümet darbesi olacak, Kornilov iktidarı ele geçirecek. Bütün ordu onu tutuyor. Bizce iki denkleşmiş güç karşı karşıya bulunuyor: Bolşeviklerle, Kornilov. Kerenski iki değirmentaşı arasındadır. İkisinden biri onu ezecektir. Varsın çariçenin yatak odasında yatsın o. Onunkisi bir saatlik beyliktir. Biz subaylar, hiç şüphesiz, satranç tahtası üzerindeki piyonlara benziyoruz; oyuncunun bizi nereye süreceğini bilmiyoruz. Mesela ben, karargâhta olup bitenlerden hiçbir şey anlamıyorum. Yalnız şurasını iyice biliyorum ki, generaller arasında —Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krimov, Deniken, Kaledin— gizli bir anlaşma var...»

«Ya ordu?.. Bütün ordu Kornilov'un ardından gidecek mi?» diye sordu Listnitski adımlarını hızlandırarak.

«Askerler tabii ki gitmezler. Ama bizim onları sürüklememiz lazım.»

«Soldan gelen baskı altında Kerenski'nin başkomutanı değiştirmeye çalıştığını biliyorsun herhalde değil mi?»

«Cesaret edemez buna. Yarın dize gelecektir. Subaylar Birliği Merkez Komitesi bu konudaki görüşünü kesin bir şekilde ifade etti.»

Listnitski gülümseyerek, «Dün Kazak Kıtaları Birliği Konseyinden gelen delegeleri kabul etti Kerenski,»

dedi. «Delegeler ona, Kazakların, Kornilov'un işten uzaklaştırılmasının sözünün bile edilmesini düşünmediklerini söylediler. Onlara ne cevap verdi Kerenski, biliyor musun? 'Hepsi dedikodudan ibaret bunların,' dedi... 'Geçici Hükümetin böyle bir işe kalkışmaya hiç niyeti yoktur.' Bir yandan kamuoyuna teminat verirken, bir yandan orospu gibi, Sovyet temsilcilerine gülümsüyor.»

Kalmıkov cebinden subayların kullandıkları cinsten bir muhtıra defteri çıkardı ve yüksek sesle bir telgraf metnini okudu:

«'Halk Temsilcileri Konferansı' siz, Rus orduları başkomutanına hoş geldiniz der. Konferans, sizin yetkilerinizin gerek ordu içinde gerek Rusya'da kırılması konusunda girişilecek her türlü hareketi suç saydığını bildirir ve subaylar, St. George Şövalyeleri ve Kazakların isteklerine katılır. Memleketin geçirmekte olduğu bu çetin imtihan günlerinde bütün aklı başında Rus halkı umut ve güvenle gözlerini size dikmiş bulunuyor. Yeniden güçlü bir ordu kurup, Rusya'yı kurtarmak için giriştiğiniz büyük teşebbüste Tanrı yardımcınız olsun! *Rodziyanko.*' Apaçık, değil mi? Kornilov'a işten el çektirmesi söz konusu olamaz... Dün şehre girişini gördün müydü Kornilov'un?»

«Çarskoye Selo'dan daha dün gece döndüm.»

Kalmıkov, düzgün dişleriyle sağlıklı, pembe dişetlerini göstererek gülümsedi. Çekik gözleri kırpıştı ve gözlerinin kenarı örümcek ağı gibi ince kırışıklarla doldu.

«Klasik bir tarzda girdi şehre! Muhafızlığını bir bölük Tekin yapıyordu. Her otomobile bir makineli tüfek yerleştirilmişti. Hep birlikte Kerenski'nin bulunduğu Kışlık Saraya gittiler. Yeteri kadar açık bir ihtar! O yüksek, kaba saba kasketleriyle Tekinlerin suratlarını görmeliydin! Görülmeye değerdi hani!»

İki subay tekrar şehrin merkezine döndüler yürüye yürüye ve birbirlerinden ayrıldılar.

El sıkışırlarken, Kalmıkov, «Birbirimizi kaybetmeyelim, Yevgeni,» dedi, «Çetin günler geliyor! Ayağını yere sıkı bas, yoksa gürültüye gidersin.»

Listnitski uzaklaşırken, Kalmıkov ardından seslendi.

«Ha, sana söylemeyi unuttum. Merkulov'u hatırlıyorsun, değil mi? Hani şu ressam olan arkadaşı?»

«Evet?»

«Mayısta öldü.»

«Yok canım.»

«Kazada gitti. Böylesine pisi pisine ölüm de görmemişsindir. Keşif erlerinden birinin elinde bir el bombası patladı, adamın kollarını dirseğinden uçurdu. Onun yanında duran Merkulov'dan geriye yalnız birkaç tane iç uzuvla bir de eğri büğrü dürbün kaldı: başka şey bulamadık. Halbuki üç yıl ölüm yanına yaklaşınamıştı onun...»

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama rüzgâr yerden boz bir toz kaldırdı ve Listnitski'nin kulaklarına sadece birkaç kopuk hece ulaşabildi. Yevgeni elini salladı, arada bir arkasına bakarak yürüdü gitti.

XIII

Ağustosun 6'sında, başkomutanın kurmay başkanı General Lukomiski, Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanlığından garnizon komutanı General Romanovski eliyle bir emir aldı. Bu emre göre, Üçüncü Süvari Kolordusu ile buna bağlı Yerli Tümen, Nevel-Velikiye Luki bölgesine yığılacaktı.

«Bu birlikleri ille o bölgeye göndermek de nereden çıktı? Bunlar Romanya cephesinde yedekte tutuluyordu,» diye şaşkın şaşkın sordu Lukomski.

«Bilmiyorum, Generalim. Başkomutandan aldığım emri olduğu gibi ilettim size.»

«Ne zaman aldınız emri?»

«Dün. Dün gece saat on birde başkomutan beni odasına çağırttı ve bu emri size bu sabah bildirmemi emretti.»

Pencerenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşmakta olan Romanovski, Lukomski'nin odasındaki duvarın yarısını kaplayan stratejik Avrupa haritasının önünde durdu ve haritayı müballağalı bir dikkatle gözden geçirerek, omuzunun üzerinden konuştu geriye doğru:

«Niye sormuyorsunuz kendisine? Odasındadır şimdi.»

Lukomski kâğıdı aldı, koltuğunu geriye itti ve bütün şişman, yaşlı askerlere özgü bir kesin edayla kapıya doğru yürüdü. Romanovski'yi geçirirken, kopmuş bir düşünce zincirini bağlar gibi, «Evet. Çok doğru,» dedi.

Lukomski'nin tanımadığı uzun boylu, özellikle kolları ve bacakları uzun bir albay, Kornilov'un odasından çıkmıştı. Albay, Lukomski'nin geçmesi için saygıyla geriye çekildi, sonra koridorda aşağı doğru yürüdü; anlaşıldığına göre yediği bir şarapnel yüzünden, hem fena halde topallıyor, hem de omuzu acayip bir şekilde oynuyordu.

Kornilov masanın başında hafifçe öne doğru eğilmiş, ellerini ileri doğru uzatarak masaya dayamış, önündeki yaşlıca bir subayla konuşuyordu: «...tabii belliydi. Anladınız mı söylediklerimi? Lütfen Pskov'a vardığınızda beni haberdar ediniz. Çıkabilirsiniz.»

Kornilov, kapı subayın ardından kapanıncaya kadar bekledi, sonra bir genç gibi çevik bir hareketle yerine oturdu ve Lukomski için bir sandalye çekerek sordu:

«Üçüncü Süvari Kolordusunun intikaliyle ilgili talimatımı size iletti mi Romanovski?»

«Evet. Ben de bu konuda görüşmeye geldim sizinle. Neden bu bölgeyi seçtiniz?»

Lukomski, Kornilov'un esmer yüzüne dikkatle ba-

kıyordu. Hiçbir şey okunmayan, sakin bir yüzdü bu; Lukomski'nin çok iyi tanıdığı yüz çizgileri, burundan, düşük bıyıkların hafiçe örttüğü haşin ağıza doğru bütün yanak boyunca kıvrım kıvrım iniyordu. Yüzdeki ciddî ifadeyi sadece, bir çocuğunki gibi alına düşen bir saç lülesi azıcık yumuşatıyordu.

Kornilov çenesini ufak, kara kuru avucunun içine dayadı, pırıl pırıl yanan Moğol gözlerini kırpıştırdı ve eliyle Lukomski'nin dizine dokunarak cevap verdi:

«Süvarileri özellikle Kuzey Cephesi gerisinde yığmak istemiyorum; onları gerek Kuzey, gerek Batı Cephesine kolaylıkla intikal edebilecekleri bir bölgede bulundurmak niyetindeyim. Fikrimce, seçtiğim bölge, bu ihtiyaca olduğu kadar herhangi başka bir ihtiyaca da cevap verir. Siz başka türlü mü düşünüyorsunuz? Nedir?»

Lukomski hafifçe omuz silkti.

«Batı Cephesi için endişe duymanıza sebep yok. Süvarileri Pskov bölgesine yığmak daha iyi olurdu.»

Kornilov öne doğru eğilerek, «Pskov mu?» diye tekrarladı ve ince, solgun alt dudağını içeri çekip, kaşlarını çatarak başını sarstı: «Hayır, Pskov bölgesi olmaz.»

Lukomski ellerini yorgun, babacan bir tavırla koltuğun kollarına dayadı ve kelimeleri dikkatle seçerek cevap verdi:

«Lavr Corciyeviç, gerekli emirleri derhal vereceğim, yalnız bana öyle geliyor ki, söylemediğiniz bazı şeyler daha var... Seçtiğiniz bölge, süvarilerin Petrograd'a ya da Moskova'ya gönderilmeleri için çok elverişli, ne var ki kuvvetlerinizi bu şekilde elden çıkarırsanız, Kuzey Cephesine hiçbir yardımları dokunamaz; her şey bir yana, oraya ulaşmaları güç olacağı için yardımları dokunmaz. Eğer yanılmıyorsam, anladığım kadarıyla bir şeyler gizlediğinize göre, beni ya cepheye göndermenizi ya da, aklınızdan geçenleri olduğu gibi bana da anlatmanızı rica ediyorum. Hiçbir

kurmay başkanı, üstünün tam güvenine sahip olmadıkça mevkiini koruyamaz.»

Kornilov başını eğerek, dikkatle dinledi, ama bu arada da Lukomski'nin sakin yüzünün heyecandan hafifçe kızardığı keskin gözünden kaçmadı. Cevap vermeden önce birkaç saniye düşündü:

«Haklısınız. Sizinle henüz tartışmadığım bazı düşüncelerim var... Talimatım gereğince, süvarilerin intikalleri hususundaki emirleri lütfen çıkarın ve komutanları General Krimov'u derhal karargâha çağırın. Sizinle birlikte bu konuyu Petrograd'dan dönüşümde bütün ayrıntılarıyla tartışacağız. İnanın bana, Aleksandr Sergeyeviç, sizden hiçbir şey saklamak niyetinde değilim.» Kornilov, «siz» kelimesinin üzerine özellikle bastı ve kapının vurulmasıyla da derhal başını çevirdi.

«Girin.»

Tıknaz yapılı, sarı saçlı bir general olan, Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Komiseri Fonvizin odaya girdi. Lukomski kalktı ve dışarı çıkarken, Fonvizin'in sorusuna Kornilov'un sert bir şekilde verdiği cevabı duydu:

«General Miller meselesini düşünecek zamanım yok şimdi. Ne...? Evet, hareket ediyorum...»

Lukomski odasına dönünce uzun bir süre pencerenin önünde durdu. Kırlaşmaya yüz tutmuş sakalının kenarıyla oynayarak, düşünceli bir tavırla, rüzgârın, kestane ağaçlarının kederli başlarını okşayışını ve güneşin yıkadığı başları eğik çimenleri dalgalandırışını seyretti.

Bir saat sonra Üçüncü Süvari Kolordusu, Başkomutanlık Kurmay Başkanlığından harekete hazırlık emri aldı. Aynı gün, vaktiyle Konilov'un isteği üzerine 11. Ordu Komutanlığına atanmayı reddeden General Krimov'a da acele Başkomutanlık karargâhına çağrıldığını bildiren bir telgraf çekildi.

Ağustosun 9'unda Kornilov, bir Tekin bölüğü mu-

hafazası altında özel trenle Petrograd'a hareket etti.

Ertesi gün karargâhta başkomutanın tutuklandığına ya da işten el çektirildiğine dair söylentiler dolaştı, ama Kornilov ayın 11'inde Mogilev'e döndü.

Gelir gelmez Lukomski'yi çağırttı. Telgrafları ve tebliğleri okuduktan sonra, zeytin rengi incecik bileğini zarif bir şekilde çevreleyen bembeyaz manşetlerini düzeltip, yakasını elledi; aceleci hareketleri onun alışılmamış bir telaş içinde bulunduğunu ortaya koyuyordu.

Sakin bir sesle, «Yarım kalan konuşmamıza şimdi devam edebiliriz,» dedi. «Beni, Üçüncü Kolordu'yu Petrograd'a doğru sevketmeye yönelten ve sizinle henüz tartışmadığımız mülahazaya dönmek istiyorum. Biliyorsunuz ki ağustos'un 3'ünde, Petrograd'daki kabine toplantısında bulunduğum sırada Kerenski ile Savinkov benden, savunmayla ilgili hayatî konulara dokunmamamı istemişlerdi; dediklerine göre bakanlar arasında güvenilmez kişiler varmış. Ben, başkomutan, hükümete rapor verirken harekât planlarından söz edemiyorum, zira söylediklerimin bir iki gün içinde Alman Yüksek Komuta Heyeti tarafından öğrenilmeyeceğine dair hiçbir garanti yok! Hükümet böyle mi olur? Şimdi, bundan sonra ben, böyle bir hükümetin memleketi kurtaracağına inanabilir miyim?» Kornilov hızlı adımlarla kapıya gitti, anahtarı çevirip kilitledi kapıyı ve masanın önünde aşağı yukarı dolaşarak sözüne devam etti: «Memleketin böylesine solucanlar tarafından idare edilişi acı ve hazin bir gerçektir! Eğer buna bir hükümet diyebilirsek, bu 'hükümet'in davranışlarını yönelten nitelikler, irade zayıflığı, karekter yoksunluğu, bilgisizlik, tereddüt, hatta ihanettir. Çernov ve onun gibi kişilerin yardımıyla, Bolşevikler Kerenski'yi süpürüp atarlar... İşte, Aleksandr Sergeyeviç, Rusya'nın durumu budur. Her ikimizin de paylaşmakta olduğumuz ilkelerden hareket ederek, Rusya'yı yeni ayaklanmalar-

dan kurtarmak istiyorum. Üçüncü Süvari Kolordusunu yerinden oynatmaktaki başlıca amacım, Kolorduyu ağustos sonunda Petrograd'a sokarak, orada Bolşevikler ve işçi takımıyla kesin olarak hesaplaşmaktır. Harekâtın idaresini General Krimov'un komutasına bırakıyorum. Gerektiği taktirde onun, Askerler ve İşçiler Sovyet'inin bütün delegelerini teker teker ipe çekeceğine inanıyorum. Geçici Hükümete gelince... onları da düşüneceğiz. Kendim için hiçbir şey istemiyorum... Biz Rusya'yı kurtarmalıyız — ne pahasına olursa olsun!»

Kornilov, Lukomski'nin önünde durdu ve damdan düşercesine sordu:

«Memleketin ve ordunun geleceğini ancak bu tedbirlerin kurtaracağı konusundaki inancına katılıyor musunuz? Sonuna kadar beni destekleyecek misiniz?»

Lukomski yerinden kalktı, Kornilov'un kara kuru, sıcak elini derin bir heyecanla, kuvvetle sıktı.

«Fikrinizi tamamiyle paylaşıyorum! Sonuna kadar sizinle beraberim. Meseleyi tekrar gözden geçirmeli, her şeyi iyice tartmalı ve darbeyi indirmeliyiz. Bu işte bana güveniniz, Lavr Corciyeviç.»

«Genel planı tasarladım. Ayrıntıları Albay Lebedev ile Yüzbaşı Rojenko işleyecekler. Sizin işiniz zaten başınızdan aşkın, Aleksandr Sergeyeviç. İnanın bana, ilerde her şeyi tartışmak ve gerekli değişiklikleri yapmak için bol bol vaktimiz olacak.»

Bundan sonraki birkaç gün Genelkurmay Karargâhı bir faaliyete sahne oldu. Çeşitli cephe hatlarındaki birliklerden her gün, güneşten yüzleri tunçlaşmış, tozlu haki üniformaları içinde subaylar Mogilev'deki vali konağına gelip, hizmete kazır olduklarını bildiriyorlardı; Subaylar Birliği ile Kazak Kıtaları Birliğinin göz kamaştırıcı üniformalı temsilcileri de, Don Kazakları Ordusu Atamanlığına verilen Kaledin'in atlı habercileri de geldi.

Çeşitli siviller sökün etti: Kornilov'a yardım ederek, 1917 yılı şubatında çöken eski Rusya'yı, bütün samimiyetleriyle yeniden kurmak isteyen insanlardı bunlar; ama bunların arasında, daha uzaktan dökülecek kanın kokusunu alıp, memleketin damarlarını hangi güçlü elin açacağını tahmin ederek, pay alma umuduyla Mogilev'de toplanan akbabalar da bulunuyordu. Dobrinski, Zavoyko ve Aladin gibi adamların başkomutanla yakın temasta bulundukları ağızdan ağıza dolaşıyordu. Genelkurmay karargâhında ve Don Kazakları Ordusu karargâhında dolaşan fısıltılara göre Kornilov her önüne gelene itimad ettiği için maceracı kişilerin etkisi altında kalmıştı, öte yandan geniş subay çevrelerine hâkim olan görüş, Kornikov'un, Rusya'nın eski düzenine kavuşturulması yolunda açılmış bir bayrak olduğu merkezindeydi. Bu bayrağa her yandan, eski düzeni ateşli bir şekilde destekleyenler katıldı.

Ağustos'un 13'ünde Kornilov, bir devlet konferansına katılmak üzere Moskova'ya hareket etti.

Sıcak, hafif bulutlu bir gündü. Gök sanki açık mavi aliminyumdan dökülmüştü. Ta yükseklerde, saçakları menekşe rengi, yapağı gibi bir fırtına bulutu asılıydı. Tarlaların üzerine, raylarda takırdayarak ilerleyen trenin üzerine, daha şimdiden sonbaharın parlak renkleriyle süslenen ormanlara, suluboya renkleriyle çizilmiş ta uzaklardaki kayın korusunun üzerine, yaklaşmakta olan güzün yas elbisesini giymiş bütün toprağın üzerine, gökkuşağından yansıyan renklerle ışıldayan hafif bir sağanak yandan yandan iniyordu.

Tren, ardında simsiyah, dumandan bir yol bırakarak, verstleri koparıp koparıp geriye atıyordu. St. George nişanı taşıyan, haki gömlekli ufak tefek bir general açık pencerenin önünde oturuyordu. Kömür gibi siyah Moğol gözlerini yarı kapatarak, başını pencereden dışarı çıkardı, serin yağmur damlaları, rengi hiçbir

vakit açılmayan tunç yüzünü, düşük bıyıklarını bol bol ıslattı; bir çocuğunki gibi alnına düşen saç tutamını rüzgâr geriye doğru taradı.

XIV

Kornilov'un Moskova'ya varışından bir gün önce, Yüzbaşı Listnitski kendisine Petrograd'daki Kazak Kıtaları Birliği tarafından emanet edilen önemli belgelerle şehre geldi. Paketi Moskova'da ordugâh kuran Kazak alayı kurmayına teslim ettiği sırada Kornilov'un ertesi gün beklenildiğini öğrendi.

Ertesi gün öğleyin Listnitski, başkomutanı karşılamak için istasyonda bulunuyordu. Bekleme odalarıyla büfeleri, çoğunluğunu askerlerin meydana getirdiği yoğun bir kalabalık doldurmuştu. Askerî akademiden gelen bir şeref kıtası platformda yerini almış, Moskova Kadınlar Ölüm Taburu da dışarıda sıra olmuştu. Kornilov'un treni saat üçe doğru geldi.

Kalabalığa bir sessizlik çöktü. Bando, ayak patırtılarını bastırırcasına yeri göğü inletti. Kalabalık bir dalgalandı, sonra Listnitski'yi de sürükleyerek, deli gibi platforma atıldı. Listnitski sağı solu dirsekleyerek kendisine yol açmaya çalışırken, Tekinlerin, başkomutanın vagonu önünde iki sıra halinde nizama girdiklerini gördü. Vagonun parlak cilalı, perona bakan yanı, Tekinlerin uzun, canlı kırmızı elbiselerini yansıtıyordu. Listnitski, Kornilov'un arkasında birçok subaylar olduğu halde trenden indiğini, şeref kıtasını teftiş ettiğini, St. George Şövalyeleri Birliği, Kara ve Deniz Subayları Birliği ve Kazak Kıtaları Birliği Konseyi temsilcilerini kabul ettiğini gördü.

Başkomutana takdim edilenler arasında, Listnitski, Don Atamanı Kaledin'le General Zayonçkovski'yi tanıdı; Kornilov'un çevresindeki subaylar ötekileri takdim ettiler:

«Kisliyakov, Ulaştırma Bakan Yardımcısı.»

«Rudnev, Moskova Belediye Reisi.»

«Prens Trubetskoy, Genel Karargâh Diplomatik Münasebetler Servisi Başkanı.»

«Özel Meclis Üyesi, Musin-Puşkin.»

«Fransız askerî ateşesi, Albay Caillot.»

«Prens Golitsin.»

«Prens Mansiver...» diye saygılı, dalkavuk sesler fısıldadılar.

Kornilov, yaklaştığı sırada, platformun sonunda duran şık hanımların attığı çiçeklerden bir bombardımana tutuldu. Pembe bir çiçek Kornilov'un apoletine takıldı kaldı. Başkomutan sıkılgan, kararsız bir hareketle çiçeği omuzundan attı. Sakallı, yaşlıca bir subay, Kazak alayları adına bir hoş geldin nutku gevelemeye başladı, ama Listnitski subayın söylediklerini duymadı, zira kalabalık onu duvara doğru itip, sıkıştırmış, kılıcının kabzasının kırılmasına ramak kalmıştı. Konuşmalar bittikten sonra Kornilov, el ele tutuşan subayların açtığı yoldan yürüdü. Ne var ki, kalabalık subayları da önüne katıp sürükledi. Düzinelerle el Kornilov'a doğru uzandı. Şişman, saçı başı darmadağınık bir kadın Kornilov'un yanıbaşında belirdi; dudaklarını başkomutanın kol yenine değdirmeye çalışıyordu. İstasyonun giriş kapısına yaklaşıldığında, Kornilov omuz hizasına kadar havaya kaldırılıp, o şekilde dışarıya, alkışlayanlara doğru taşındı. Listnitski ağırbaşlı, yaşlıca bir beye kuvvetlice bir omuz atıp kendisine yol açarak, Kornilov'un bacaklarından birini yakaladı ve omuzuna yerleştirdi. Kalabalığın uğultusu ve bandonun gürültüsünden sağırlaşmış bir halde, sırtındaki ağırlığın farkında bile olmaksızın, heyecandan ve bacağı omuzunda tutmak için harcadığı çabadan soluyarak ağır ağır ilerledi. İstasyonun girişinde, izdihamdan, kemerinin altına toplanan gömleğini aceleyle düzeltti. Merdivenlerden inerek, meydana doğru ilerlediler. Önde kalabalık, as-

kerlerin yeşil safları ve bindirilmiş bir Kazak bölüğü vardı. Listnitski elini kasketinin güneşliğine götürdü, yaşlarla dolu gözlerini kırpıştırarak, elinde olmaksızın titreyen duaklarına hâkim olmaya çalıştı. Sonradan, fotoğraf makinelerinin deklanşör seslerini, kalabalığın taşkınlığını, kadetlerin geçit törenini ve çekik, kömür gözlü, Moğol yüzlü ufak tefek General Kornilov'un selam duruşunu karmakarışık anılar halinde hatırladı.

Ertesi gün Listnitski Petrograd'a döndü. Kompartımanında üst ranzaya tırmandı, kaputunun üzerine uzandı ve sigarasını içerken Kornilov'u düşündü:

«Hayatını tehlikeye atarak düşmanın elinden kaçtı; vatanının ona ne kadar muhtaç olduğunu biliyormuş gibi. Ne yüzdür o! Kayadan yontulmuş gibi —hiç bir gösterişi yok, sade... Karakteri de tıpkı yüzü gibi. O mutlaka her şeyi duru bir şekilde görüyor, her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplıyordur. Zamanı geldiğinde bize önderlik edecek. Ne garip, daha onun kim olduğunu bile bilmiyorum. Bir monarşist mi? Meşrutiyet taraftarı mı... Keşke hepimiz onun kadar kendimize güvenebilseydik.»

Hemen hemen aynı sıralarda, Moskova Devlet Konferansı oturumları devam ederken verilen bir arada, biri Moğol yüzlü, kısa boylu, öteki de şişman, köşeli kafasının üzerinde gür saçları kısa kesilmiş iki general, Bolşoy Tiyatrosunun koridorlarından birinde aşağı yukarı gezinerek alçak sesle konuşuyorlardı.

«Bildirinin bu maddesi ordudaki komitelerin kaldırılmasını sağlayacak mı?»

«Evet.»

«Birleşik bir cephe ve tam bir dayanışma şarttır. Belirttiğim tedbirler uygulanmadıkça kurtuluş yoktur. Ordu tam anlamıyla dövüşmekten aciz. Böyle bir ordu zaferi sağlayamaz: hatta esaslı bir taarruza bile dayanamaz. Bolşevik propagandaları yüzünden tümenler dağılmış vaziyette. Ya burada, geride? İşçilerin, ken-

dilerine gem vuracak her türlü tedbirin uygulanmasına nasıl tepki gösterdiklerini görüyorsunuz. Grevler, gösteriler! Konferansa katılan üyeler yürüyerek gidip gelmek zorundadır... rezalet! Cephe gerisinde askerî düzenin kurulması, sert, cezaları uygulayabilecek bir rejimin kurulması, Bolşeviklerin amansızca köklerinin kazınması —ilk yapmamız gereken işler işte bunlardır. Gelecekte sizin desteğinize güvenebilir miyim, General Kaledin?»

«Tamamiyle sizinle beraberim.»

«Bundan emindim zaten. Teşekkür ederim. Kararlı ve kesin hareket etmek gerektiği zamanlarda, hükümetin nasıl yarım yamalak tedbirler ve kuru gürültü içine tıkılıp kaldığını görüyorsunuz. Temmuz ayaklanmalarında olduğu gibi halkın iradesini tehdit etmeye kalkışacak olanları ateşle ve kılıçla ezeceklerinden söz ediyorlar. Biz askerler önce işi yapmaya, ondan sonra konuşmaya alışmışızdır. Bunlar ise tam tersine. Eee... bu yarım yamalak tedbirlerinin meyvelerini tadacakları gün yaklaşıyor. Ancak ben bu şeref kırıcı oyunda rol almak niyetinde değilim. Ben açık dövüş taraftarıyım ve böyle kalacağım. İki yüzlü değilim ben.»

Kornilov durdu, Kaledin'in gömleğinin düğmelerinden birini kıvırarak, heyecanından kekeledi:

«Ağızlardaki tıkacı çıkardılar, şimdi de kendi ihtilalci demokrasilerinden korkarak benden hem güvenilir birlikleri başkent yakınlarına kaydırmamı istiyorlar, hem de kendileri doğru dürüst tedbirler almaktan çekiniyorlar. Bir adım ileri, bir adım geri... Ancak kuvvetlerimizi bir noktada toplayıp, güçlü bir manevi baskıyla hükümetin rızasını kazanabiliriz. Eğer kazanamazsak... görüşürüz o zaman. Cepheyi açmakta bir an bile tereddüt etmem. Almanlar getirsin onların akıllarını başlarına!»

«Bu meseleyi meslekdaşlarımla görüştüm. Kazakların tam desteğine sahipsiniz. Sadece bundan sonra-

ki hazırlıklar üzerinde anlaşmaya varmamız kalıyor geriye.»

«Oturumdan sonra sizi ve diğerlerini odamda bekleyeceğim. Don'da durum ne merkezde?»

Kaledin'in dört köşe çenesi göğsüne düştü, somurtkan bir yüzle gözlerini yere dikti. Cevap verirken palabıyıklarının altında dudakları titredi:

«Kazaklara eski güvenim kalmadı. Şu anda durum hakkında bir yargıda bulunmak güç. Taviz vermek gerekiyor; Kazaklar, yabancıların desteğini sağlayabilmek için onlara bir şeyler bırakmak zorundadırlar. Bu yönde sağlam adımlar atıyoruz, ancak başarı kazanacaklarına dair de garanti veremem. Kazaklarla yabancılar arasında, çıkar çatışmasının bir patlamaya meydan vereceğinden korkarım. Toprak... şimdilik akılları fikirleri bu noktada toplanıyor.»

«Kendinizi güven altına almak için güvenilir Kazak tümenlerini hazır bulundurmalısınız. Karargâha döndüğümde, birkaç alayı cepheden çekip geriye, Don'a göndermenin bir yolunu buluruz.»

«Eğer yapabilirseniz, size minnettar olurum.»

«Eh, şu halde, bu akşam, gelecekteki işbirliğimiz meselesini görüşürüz sizinle. Planımızın başarıyla gerçekleştirileceğine kuvvetle inanıyorum. Ne var ki talih, bir fahişe gibi dönektir, General. Eğer her şeye rağmen bana sırt çevirecek olursa bu fahişe, Don'da sizin yanınıza sığınabilir miyim?»

«Sadece sığınmak değil, savunmanız bakımından da güvenebilirsiniz bana. Kazaklar konukseverlikleriyle ün kazanmışlardır.» Konuşmanın başından beri Kaledin ilk defa olarak gülümsedi.

Bir saat sonra, Don Kazakları Atamanı Kaledin tıs çıkarmayan dinleyicilere Oniki Kazak Alayının tarihsel bildirisini açıkladı. Ve o andan itibaren Don, Kuban, Terek, Urallar ve Ussuri üzerindeki Kazak topraklarına bir baştan bir başa, köy köy, simsiyah bir örümcek ağı gibi büyük bir komplonun iplikleri atılmaya başlandı.

XV

Haziran taaruzu sırasında top ateşiyle yerle bir edilen ufak kasabanın kalıntılarının bir verst kadar ilerisine düşen siperler, zigzaglar yaparak bir ormanın yanından geçiyordu. Ormanın kıyısındaki bir kesimi, Kazak süvarilerinden özel bir bölük tutuyordu.

Kazakların gerisinde, akçaağaçlar ve genç kayınların koyu yeşilerinin ötesinde turbalıkların pas rengi bataklık çamuru uzanıyor, yabani gül çalılıklarının koyu kırmızı çiçekleri canlı canlı parlıyordu. Sağda, ormanın bir burun gibi fırlak çıkıntısının ötesinde şarapnellerle delik deşik olmuş, insana savaşta çiğnenecek daha nice nice yolları hatırlatan bir şose uzanıyordu. Ormanın kıyısında kurşun izleri taşıyan fundalar vardı, kavrulmuş ağaç kütükleri terkedilmiş bir vaziyette sağa sola devrilmişti. Buradan, siperlerin sarıya çalan kahverengi killi toprağı görülebiliyor, siper hendekleri yüz kırışıkları gibi açık araziye dalıp, uzakta gözden kayboluyordu. Siperlerin ardında, işlenmiş turbalıktaki kalıntılarıyla bataklık, hatta bozulmuş yol bile, bırakılmış çalışmalara ve hayata canlı birer tanıktı; halbuki ormanın kıyısındaki toprak gözler önüne acı, neşesiz bir manzara seriyordu.

Bir ağustos günü, Mokov'un değirmeninde çalışan eski işçi İvan Alekseyeviç, bölük ikmal konvoyunun konakladığı yakındaki bir kasabaya gitti, ancak akşama doğru dönebildi. Zeminliğine girerken Zahar Korolyov'la karşılaştı. Zahar kollarını çaresizlik içinde sallayarak, kılıcı kum torbalarının kenarlarına takıla takıla koşar adım geliyordu. İvan Alekseyeviç o geçsin diye yana çekildi, ama Zahar onu gömleğinin düğmesinden yakaladı, sarılığa uğramış gözlerini devire devire fısıldadı:

«Duydun mu? Sağınıza düşen piyadeler gidiyorlar. Cepheyi mi açacaklar dersin?»

Zahar'ın griye çalan siyah sakalı karmakarışıktı,

gözlerinde de aç bir özlem okunuyordu.

«Cepheyi açacaklar ne demek yani?»

«Bırakıp gidiyorlar, neden gittiklerini bilmiyorum.»

«Belki yerlerine başkaları gelecektir. Hadi takım subayına gidelim de anlayalım.»

Zahar geri döndü, ıslak, kaygan toprakta kayarak, tökezlenerek, takım subayının zeminliğine gittiler.

Ama bir saat içinde bölüğün yerini piyadeler aldı ve bölük kasabaya gitmek üzere yola koyuldu. Ertesi sabah atlarına kavuşmuşlar, cebri yürüyüşle cephe gerisine gidiyorlardı.

İnce bir yağmur çiseliyordu; kayın ağaçları kederli kederli boyunlarını bükmüşlerdi. Yol bir ormana saptı, dökülmüş yaprakların ıslak, çürük gibi keskin kokusunu alan atlar aksırarak adımlarını hızlandırdı. Yağmurun yapraklarını döktüğü tilki üzümü salkımları pembe boncuklar gibi sarkıyor, akyoncaların köpük köpük çiçekleri bu dünyaya ait olmayan bir beyaz renk içinde pırıldıyordu. Rüzgâr, ağaçlardan atlıların üzerine tane tane damlalar serpiyordu. Süvarilerin kasketleriyle kaputları ıslak lekelerden, yer yer kurşun delikleri açılmış gibi koyulaşmıştı. Bölük sıralarının üzerinde tütün dumanları döne döne yükselerek akıyordu.

«Bizi yakalamışlar, oradan oraya sürüp duruyorlar.»

«Siperlerden bıkmadın mı daha?»

«Peki ama nereye gönderiyorlar bizi?»

«Yeni bir mevzie herhalde.»

«Pek öyle görünmüyor.»

«Hadi be ahbap, bir sigara tüttürelim de unutalım dertlerimizi.»

«Ben dertlerimi heybemde taşıyorum.»

«Yüzbaşım, türkü çağırabilir miyiz?»

«Olur mu dedi...? Haydi, çağır bakalım, Arhip!»

Rutubet yemiş sesler cılız cılız ormanın üzerinde yükseldi ve zayıflayıp söndü. İvan Alekseyeviç'le aynı sırada at süren Zahar Korolyov üzengilerinin üzerinde kalkarak bağırdı:

«Hey, çatlak sesliler! Böyle mi türkü çağırılır be? Siz gidin de kilise kapısında dilenin bu sesle!»

«Kendin söyle öyleyse.»

«Boynu çok kısa, onun için ses sığdıramaz o boynuna.»

«Korkuyorsun, değil mi?»

Korolyov gözlerini yumdu, sonra dizginleri elinde cesaretle sallayarak, coşturucu bir türkü tutturdu. Bölük, sanki Zahar'ın ilk mısraıyla uyanmış gibi, şevke gelerek katıldı ve türkü bir kükreyiş halinde yükselerek ıslak ormanın üzerinden taştı.

'Kurtlar mezarlığı' dedikleri siperlerden kurtulmalarının sevinci içinde, bütün yürüyüş boyunca türkü söylediler. Aynı akşam, Pskov'a doğru hareket eden bir trene bindirildiler. Bölüğün, Üçüncü Süvari Kolordusunun başka birlikleriyle, çıkan kargaşalıkları bastırmak için Petrograd'a aktarılmakta olduğunu epeyce geç öğrendiler. O zaman vagonlarda konuşmalar kesildi, uyuşuk bir sessizlik çöktü.

Nihayet içlerinden biri, «Yağmurdan kaçarken...» diye herkesin kafasından geçen düşünceye tercüman oldu.

Marttan beri bölük komitesi asil başkanı olan İvan Alekseyeviç, ilk durakta bölük komutanına gitti.

«Kazaklar endişeli, Yüzbaşım.»

Yüzbaşı, İvan'ın çenesindeki derin çukura gözlerini dikip gülümseyerek cevap verdi:

«Ben kendim de endişeliyim, dostum.»

«Nereye götürüyorlar bizi?»

«Petrograd'a.»

«Ayaklanmaları bastırmaya mı?»

«Herhalde karışıklık çıkaranlara yardım etmeye

gittiğinizi aklınızdan geçirmemişsinizdir, değil mi?»

«Ne onu, ne de ötekini istiyoruz biz.»

«Kimsenin bize fikrimizi sorduğu yok.»

«Ama Kazaklar...»

Subay öfkeyle, «Kazaklara ne olmuş?» diye sordu. «Kazakların aklından geçeni ben de biliyorum. Bu iş benim hoşuma gidiyor mu sanıyorsun? Al da bunu bölüğe oku. Öteki istasyonda da ben konuşacağım Kazaklarla.»

Komutan, İvan'a katlanmış bir telgraf verdi ve hoşlanmadığını belli edercesine yüzünü buruşturarak, kutusunun içinden konserve sığır etini yemeye koyuldu.

İvan Alekseyeviç telgrafı elinde kızgın demirmiş gibi tutarak vagonuna döndü. «Öteki vagonlardaki Kazakları da çağırın.»

Tren hareket etmişti, ama Kazaklar yine de İvan'ın vagonuna atladılar ve otuz kişi kadar oldular vagonun içinde.

«Komutan size okumam için bir telgraf verdi bana,» dedi onlara.

«Oku bakalım, ne diyor!»

«Barıştan mı söz ediyor?»

«Susun!»

İvan, bir ölüm sessizliği içinde, başkomutan Kornilov'un bildirisini okudu. Ondan sonra terli eller telgrafı yakaladı ve elden ele dolaştırdı.

Ben başkomutan Korniiov, bütün milletin huzurunda, asker olarak görevimin, özgür Rusya'nın bir yurttaşı olarak vatanıma bağlılığımın ve büyük memleket sevgimin beni, yurdumun içinde bulunduğu şu ciddi anlarda Geçici Hükümetin emirlerini yerine getirmeyi reddetmeye, yani ordu ve donanmanın başkomutanlığını bırakmamaya zorladığını ilan ediyorum. Bu kararımda, bütün cephe komutanlarının desteğini gören ben, bütün Rus halkına, yerimden çekilmektense ölmeyi tercih ettiğimi ilan ederim. Rus milletinin öz evladı her zaman görevinin başında ölür ve hayatını vatanına feda eder.

Her iki başkent yolunun, galip gelen düşmanın muzaffer ane ilerleyişine açık olduğu, vatanımızın hayatındaki şu gerçekten de müthiş dakikalarda, ülkenin bağımsızlığı gibi en önemli bir meseleyi unutan Geçici Hükümet, halkı kuruntudan ibaret bir karşı ihtilal heyulasıyla korkutmakta ve hükümet etmekteki yetersizliği ile, kendi zaafı ile, kendi kararsızlığı ile böyle bir ihtilale yine kendisi yardım etmektedir.

Benim gibi milletin öz evladı olan ve bütün hayatını milletine hizmete adayan bir insan için, milletin yüce özgürlüğünü savunmayı reddetmek imkânsızdır. Rüşvet yoluyla, ihanet yoluyla Rus milletinin sadece özgürlüğüne değil, aynı zamanda varlığına da ket vuran bir düşman kendi içimizdedir. Rus milleti, uyan ve memleketimizin yuvarlanmakta olduğu dipsiz kuyuya bir bak!

Her türlü karışıklıktan kaçınmak, her ne suretle olursa olsun Rus kanının dökülmesini önlemek amacıyla, karşılıklı kızgınlıkları ve bana karşı bütün haysiyet kırıcı davranışlarını bir kenara bırakarak, Geçici Hükümete sesleniyor ve diyorum ki: 'Karargâhıma geliniz; özgürlüğünüzün ve emniyetinizin güvenlik altında bulunacağına dair size şeref sözü veriyorum. Orada sizinle birlikte, özgürlüğü güvenlik altına alacak ve Rus milletini, büyük ve özgür bir halkın layık olduğu geleceğe yöneltecek ulusal bir savunma planı hazırlayalım ve böyle bir savunmayı örgütleyelim.'

General Kornilov

Öteki istasyonda tren bir süre durdu. Kazaklar vagonlarının dışında toplanarak, Kornilov'un telgrafıyla, bölük komutanının okuduğu ve Kornilov'u bir hain, bir karşı ihtilalci diye ilan eden, Kerenski'nin telgrafı üzerinde konuşmaya daldılar. Kazaklar durumu şaşkınlık içinde tartışıyorlardı, hatta subayların bile aklı karışmıştı.

«Kafam allak bullak oldu,» diye yakındı Martin Şamil. «Hangisinin haksız olduğunu Allah bilir.»

«Bunlar hep birbirlerinin gırtlağına el atmışlar, ama zararını çekecek olan biziz yine.»

«Hepsi de başa geçmek istiyor bunların.»

«Arada biz Kazaklar güme gidiyoruz.»

«Arap saçına döndü işler.»

Bir grup Kazak İvan Alekseyeviç'in yanına gelip, «Hadi komutana gidelim de ne yapmamız gerektiğini ondan öğrenelim,» dediler.

Topluca bölük komutanına gidip, subayları komutanın vagonunda konferans halinde buldular. İvan Alekseyeviç içeri girdi.

«Yüzbaşım, Kazaklar ne yapacaklarını soruyorlar.»

«Bir dakika, şimdi geliyorum.»

Bütün bölük toplanmış, en son vagonun başında bekleşiyordu. Komutan kalabalığın arasına daldı, yol aça aça ta orta yere ilerledi ve elini kaldırdı:

«Bizler Kerenski'nin değil, başkomutanımızın ve bir üstümüzün emrindeyiz. Burası tamam, değil mi? Bu bakımdan üstlerimizin emirlerini sorgusuz suallsiz yerine getirerek, Petrograd'a gitmemiz lazım. Başka çare kalmazsa, Dno istasyonuna vardığımızda Birinci Don Tümeni komutanını bulur durumu ondan öğrenebiliriz. Sizlerden heyecana kapılmamanızı istiyorum. Ne yaplım ki, böyle günlerde yaşıyoruz.»

Komutan Kazakları yatıştırmaya çalışıp, sorularına kamaçak cevaplar vererek, askerlik görevinden, yurtseverlikten, ihtilalden bahsetmeye devam etti. Amacına da ulaştı. O Kazaklarla konuşurken trene bir lokomotif bağlandı (iki subayın tabanca tehdidiyle istasyon şefini zorlayarak bir an önce hareket etmelerini sağladığını Kazakların ruhu bile duymadı) ve askerler vagonlarına dağıldılar.

Sevkiyat treninin Dno istasyonuna ulaşması bir gün sürdü. Geceleyin onların treni durdu ve Ussuri ile Dağıstan alaylarını götüren başka bir trene yol verdi. Kazakların treni bir ölü hatta kaydırıldı. Karanlıkta tek tük parlayan ışıklarıyla Dağıstan vagonları takır-

tılarla geçerken, gırtlaktan çıkan sesler zurnaların iniltileri ve alışık olmadıkları melodiler Kazakların kulaklarına kadar geldi.

Gece yarısı tren tekrar hareket etti. Ufak lokomotif su pompasının yanında, bacasından kıvılcımlar saçarak uzun bir süre kaldı. Makinist lokomotifin kapalı yerinden dışarıya sarkmış, bir şey bekler gibi sigarasını tüttürüyordu. Lokomotife en yakın vagondaki Kazaklardan biri kapıdan başını uzatıp bağırdı:

«Hey, İvan, hadi yola düzül bakalım, yoksa vururuz ha!»

Makinist sigarasını ağzından tükürdü, karanlığın içinde bir kavis çizerek düşüşünü seyretti, sonra gırtlağını temizleyerek cevap verdi:

«Herkesi de vuramazsınız ya,» ve pencereden çekildi.

Birkaç dakika sonra lokomotif ani bir asılışla hareket etti, tamponlar birbirine çarptı, dengelerini bulmaya çalışan atların toynaklarından bir takırtı koptu. Tren su pompasının, bir iki aydınlık pencerenin ve kapkara kayın ağaçlarının yanından kayarak geçti. Kazaklar atlarına yem verdiler, bir kısmı uyudu, bir kısmı da açık vagon kapılarının yanıbaşına çöküp, sigaralarını tüttürerek gözlerini göğe dikti.

İvan Alekseyeviç yere uzanmış, kapıdaki yarıktan, akıp giden yıldızları seyrediyordu. Son gün hep durum üzerinde kafa yormuş ve elindeki bütün gücü kullanarak, bölüğün Petrograd'a doğru daha fazla ilerlemesini önlemek için kesin karar vermişti. Yattığı yerde, Kazakları da kendi fikirlerinden yana çekebilmenin en iyi yolunu düşünüyordu.

Daha Kornilov'un beyannamesinden önce, Kazakların yolunun, başkomutanın tuttuğu yol olmadığını anlamış, ama içgüdüleri, Kerenski'yi savunmanın da kendilerine düşmediğini söylemişti ona. Meseleyi kafasında evirmiş, çevirmiş, sonunda, bölüğün Petrograd'a ulaşmasına engel olmaya karar vermişti. Eğer

bir çatışma olacaksa, Kornilov'la olmalıydı bu; öte yandan bu çatışmanın Kerenski'ye de, Kerenski hükümetine de yaramaması, Kerenski'den sonra ortaya çıkacak olan hükümete yaraması lazımdı. İstediği gerçek hükümetin, Kerenski gittikten sonra geleceğine inancı tamdı. Yazın, bölük komutanıyla aralarında çıkan bir anlaşmazlıkla ilgili olarak danışmak üzere bölüğü tarafından gönderildiği Petrograd Parti İcra Komitesi'nin askerî bölümünde bulunmuştu. Orada Komitenin çalışmalarını görmüş, birçok Bolşevik yoldaşlarla konuşmuş ve şöyle düşünmüştü: «Hele bu omurgayı bizim işçiler bir etlendirsin, işte hükümet o zaman kurulur! İvan, ölsen bile bırakma bu davayı; çocuk anasının memesine nasıl sarılırsa sen de öylece sarıl buna!»

Velensenin üzerinde, yattığı yerde, ateş gibi yanan bir sevgiyle, bu yeni ve çetin yolu ilk defa bulmasında kendisine önderlik eden adamı uzun uzun düşündü. Ertesi gün Kazaklara neler diyeceğini kafasında evirip, çevirirken, Stokman'ın Kazaklar hakkında söylediklerini hatırladı ve aynı şeyleri, inanarak kendi kendisine tekrarlardı. «Kazaklar son derece tutucudur. Onlardan birini Bolşevik fikirlerinin doğruluğuna inandırmaya çalışırken, ihtiyatlı, düşünceli hareket etmeyi ve kendini duruma göre ayarlamayı unutma sakın. Sen ve Koşevoy nasıl başlangıçta bana dudak büktünüzse, onlar da aynı şekilde dudak bükeceklerdir önceleri, ama sakın bu yıldırmasın seni. İnatla işlemeye devam et — sonunda başarı bizimdir.»

İvan, Kazakları Kornilov'la birlikte yürümemeye kandırmak için çalışırken bazı itirazlarla karşılaşacağını tahmin etti. Ne var ki, sabahleyin kendi vagonundaki arkadaşlarıyla konuşmaya başlayıp da onlara, cepheye dönmelerini istemelerini, Petrograd'a giderek kendi kardeşleriyle vuruşmamalarını teklif ettiği vakit, Kazaklar istekle yanaştılar bu fikre ve daha ileriye bir adım atmamak için direnmeye iyice ha-

zırlandılar. Görüşleriyle İvan'a en yakın olan Zahar Korolyov ile Turilin adında bir Kazak bütün gün vagon vagon dolaşarak öteki Kazaklarla konuştular. Akşama doğru, tren bir küçük istasyondan ağır ağır geçerken, Üçüncü Takımdan bir onbaşı İvan'ın vagonuna atlayıverdi.

Bağırarak, «Bölük ilk istasyonda trenden iniyor,» dedi İvan'a. «Sen ne biçim komite başkanısın be, daha Kazakların istedikleri şeyin ne olduğunu bile bilmiyorsun? Daha ileri bir adım bile atmayız! Subaylar boynumuza ilmeği geçiriyor, sen ise ne kokuyorsun ne de bulaşıyorsun, tavşan boku gibi. Bunun için mi seçtik seni?»

İvan, gülümseyerek, «Bunu çok daha önce söyleyecektiniz bana,» dedi.

İlk istasyonda vagondan atlayan İvan, yanında Turilin olduğu halde istasyon şefine gitti.

«Trenimizi daha ileriye gönderme. Burada iniyoruz.»

Adam hayretler içinde, «Ne?» diye sordu. «Ben emir aldım sizi göndermek...»

«Kes be!» diye sert bir tavırla susturdu onu Turilin.

İstasyon komitesini bulup, iri yapılı, kızıl saçlı bir telgrafçı olan başkana durumu açıkladılar. Birkaç dakika sonra makinist seve seve treni bir ölü hatta çekti.

Kazaklar çarçabuk, vagondan yere doğru kalasları uzatıp, atlarını indirmeye başladılar. İvan lokomotifin yanında, bacaklarını iki yana açarak durmuş, gözlerinin içi gülerek yüzündeki terleri siliyordu. Bölük komutanı koşarak ona doğru geldi:

«Ne yapıyorsun sen be? Biliyor musun ki...»

«Biliyorum,» diye lafını kesti komutanın, İvan. «Ortalığı telaşa vermeye kalkışma sakın, yüzbaşı.» Yüzü sapsarı kesilmiş bir halde, açık seçik bir sesle, «Senin bağırdığın yeter artık, delikanlı. Şimdi emri biz veriyoruz.»

Subay mosmor kesilerek, «Başkomutan Kornilov...» diye kekeledi. Ama İvan, şimendifer yolunun kumlarına sıkıca bastığı çizmelerinin burnuna bakarak, aynı zamanda elini rahat bir tavırla sallayarak subaya öğüt verdi:

«Al başkomutanını sen, haç diye boynuna tak; bizden ona fayda yok.»

Subay topuklarının üzerinde dönerek, vagonuna doğru koştu. Bir saat sonra, bölük, başlarında bir tek subay olmadan, ama tam bir düzen içinde süratliyle, güneybatı yönünde istasyondan ayrıldı. Makineli tüfek erlerinin bulunduğu Birinci Takımın başında, komutayı alan İvan Alekseyeviç gidiyordu; tıknaz yapılı Turilin'i de kendine yardımcı olarak seçmişti.

Bölük komutanından aldıkları haritadan yollarını güçlükle çıkararak bir köye vardı ve geceyi orada geçirdi bölük. Genel bir toplantı yapılarak, cepheye dönmeye ve kendilerini durdurmaya çalışan olursa vuruşmaya karar verildi. Atlara köstekleri vurup, nöbetçiler koyan Kazaklar uzanarak şafağın sökmesini beklediler. Hiç ateş yakılmadı. Çoğunluğun kaygılı bir ruh hali içinde bulunduğu belliydi; yattıkları yerde her zaman konuşup, şakalaşan Kazaklar şimdi sus pus olmuşlar, düşüncelerini birbirlerinden saklıyorlardı.

İvan kaputunun altında büzülmüş, yattığı yerde, «Ya dönüp de boyun eğmenin daha doğru olacağına karar verirlerse?» diye endişeli endişeli düşünüyordu. Sanki onun aklından geçeni duymuş gibi, Turilin çıkageldi.

«Uyuyor musun, İvan?»

«Daha uyumadım.»

Turilin, İvan'ın yanına çömeldi, bir sigara yakıp fısıldadı:

«Kazaklar huzursuz... Suç işlediler, şimdi korkuyorlar. Başımıza kötü bir iş açtık. Ne dersin?»

«Bakalım,» diye sükûnetle cevap verdi İvan. «Sen

korkmuyorsun, değil mi?»

Turilin kafasını kaşıdı ve çarpık çarpık sırıttı.

«Doğrusunu istersen, korkuyorum. Önceleri korkmuyordum, ama şimdi biraz korkuyorum.»

«Bir işi sonuna kadar götürenlerden değilmişsin sen de, öyle değil mi?»

«Onların elinde büyük kuvvet var, İvan.»

İkisi de sustular. Köyde ışıklar söndü. Bataklıktaki söğütlerden bir ördeğin vak vakları duyuldu.

Turilin düşünceli düşünceli, «Eşini çağırıyor,» diye mırıldandı, sonra tekrar sessizliğe gömüldü.

Gecenin yumuşak sükûneti sarmıştı çayırları. Çiy bütün ağırlığıyla otların üzerine çökmüştü. Bir meltem, bataklık otlarıyla çürümüş sazların, çamurlu toprağın ve çiyden ıslanmış otların birbirine karışan kokularını getirdi. Arada sırada, bir at kösteğinin şıngırtısı, ya da yere yatan bir hayvanın çıkardığı homurtu duyuluyordu. Sonra yine uykulu sessizlik. Bir yaban ördeğinin uzaktan uzağa, zar zor duyulan ötüşü ve dişisinin daha yakınlardan verdiği cevap. Karanlıkta görünmeyen kanatların telaşlı hışırtısı. Gece. Sessizlik. Puslu bir çayırın rutubeti. Batıda, ayakucunda, dalga dalga kabaran koyu menekşe rengi bir bulut. Başucunda ise, Pskov'un kadim toprakları üzerinde geniş, ateşten bir iz gibi, uyanık, hatırlatıcı Samanyolu.

Şafak sökerken bölük tekrar yola çıktı. Davarlarını otlağa süren kadınların ve çocukların tembel bakışlarıyla izlenerek köyden geçtiler. Şafağın tuğla kırmızısına boyadığı bir sırtı tırmandılar. Bir aralık arkasına bakan Turilin, ayağıyla İvan'ın üzengisini dürttü. «Geriye bak! Dörtnala gelen atlılar peşimizde.»

İvan dönüp köye doğru baktı ve uçarcasına ilerleyen pembe bir toz bulutu içinde üç atlının dörtnala gelmekte olduklarını gördü.

«Bölüüük, duuur!» komutu verdi.

Kazaklar her zamanki gibi çarçabuk, kurşunî

renkli bir kare meydana getirecek şekilde düzen aldılar. Atlılar yarım verst kadar ötede, atlarını süratliye indirdiler. İçlerinden biri, bir Kazak subayı, beyaz bir mendil çıkartıp başının üzerinde salladı. Kazaklar gözlerini dikmiş, hiç ayrılmaksızın yaklaşan atlılara bakıyorlardı. Haki bir askerî gömlek giymiş olan Kazak subayı öne geçti, Çerkes üniformalı öbür iki atlı onun biraz gerisinde kaldılar.

Onları karşılamak için öne çıkan İvan Alekseyeviç sordu:

«Bizden ne istiyorsunuz?»

Subay selam yererek, «Müzakerede bulunmak için geldik,» dedi. «Bölüğün komutasını kim aldı?»

«Ben aldım.»

«Ben Birinci Don Kazak Tümeninden tam yetkili bir delege olarak geliyorum, bu subaylar da Yerli Tümenin temsilcileridir,» diye, dizginleri çekip terli atının boynunu okşayan subay açıklamada bulundu. «Eğer durum üzerinde bir tartışmaya girmeye razıysanız, bölüğe yere in emri verin. Tümen komutanı Tuğgeneral Grekov'un sözlü emirlerini iletmek zorundayım.»

Kazaklar yere indiler; subaylar da indi. Kalabalığın içine dalıp, ortaya kadar ilerledi subaylar. Bölük onlara yol açtı ve ufak bir halka meydana getirdi. Önce Kazak subayı konuştu:

«Kazaklar! Sizleri, yaptığınız işi bir daha düşünmeye ve davranışınızın ciddi sonuçlarından kaçınmaya razı etmek için geldik. Dün tümen karargâhı, birisinin suç teşkil eden kandırışlarına kapılarak keyfinize göre vagonlarınızı terkettiğinizi öğrendi; derhal istasyona dönmenizi bildiren emri iletmemiz için de bugün bizi yolladılar. Yerli Tümen ve öbür süvari kuvvetlerinin askerleri dün Petrograd'ı işgal ettiler; bu haberi bugün aldığımız bir telgraftan öğrendik. Öncülerimiz şehre girmiş, hükümet binalarını, bankaları, telgraf ve telefon merkezleriyle bütün önemli nokta-

ları işgal etmiştir. Geçici Hükümet kaçmış ve devrilmiştir. Düşünün, Kazaklar! Eğer tümen komutanının emirlerine boyun eğmezseniz, üzerinize silahlı kuvvetler gönderilecektir. Askerî yükümlülüklerinizi yerine getirmeyi reddetmiş sayılacaksınız, davranışınız vatan hainliği diye kabul edilecektir. Ancak kayıtsız ve şartsız boyun eğerseniz kan dökülmesinin önüne geçebilirsiniz.»

Subaylar at sürüp gelirlerken, İvan Alekseyeviç, onlarla tartışmaya girişmekten kaçınmanın mümkün olmadığını anlamıştı, zira böyle bir şey, onun istediğinin tam tersine sonuçlar doğururdu. Bölük yere indiği sırada Turilin'e göz etmiş, sessiz sedasız subaylara doğru yaklaşmıştı. Kazaklar, yüzlerinde umutsuz, sıkıntılı bir ifadeyle durmuş, dikkatle dinliyorlardı yüzbaşının sözlerini; bir kısmı, aralarında fısıldaşmaya başladılar. Kara sakalı ergimiş bir demir seli gibi göğsünün üzerine inen Zahar Korolov, çarpık çarpık gülümsüyordu; Borşçev gözlerini yan tarafa çevirmiş kırbacıyla oynuyordu; trenden inmeleri gerektiğini ilk söyleyen, onbaşı Pseniçnikov, ağzı bir karış açık, gözlerini dikmiş subaya bakıyordu; Martin Şamil, kirli yumruğuyla yanaklarını ovuyor, hızlı hızlı göz kırpıyor, onun ardından başka bir Kazağın sarımtırak yüzü görünüyordu; makineli tüfek eri Krasnikov, arkası ne çıkacak gibilerden, yüzünü buruşturmuştu; Turilin derin derin soluyordu; çilli Obnizov kasketini geriye yıkmış, boyunduruğa girmiş bir öküz gibi ha bire boynunu oynatıyordu; bütün İkinci Takım, duadaymışlarcasına, başlarını kaldırmadan duruyordu; tek kelime konuşulmuyor, sıkışık kalabalıktan sadece sıcak, zahmetle alınan solukların sesi yükseliyordu. Bütün yüzler, gizli bir zihin karışıklığı akımıyla allak bullaktı.

İvan, Kazakların neredeyse boyun eğmek üzere olduklarını anladı. Birkaç dakika daha geçerse, bu düzgün konuşan subay onları kendinden yana çeke-

cekti. Ne pahasına olursa olsun, subayın yarattığı izlenim giderilmeliydi. İvan elini kaldırdı, büyüyen, akları acayip bir hal alan gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı.

«Kardeşler! Durun bir dakika!» diye bağırdı ve subaya dönerek sordu: «Telgrafı getirdiniz mi?»

Yüzbaşı hayretle, «Ne telgrafı?» dedi.

«Petrograd'ın alındığını bildiren telgraf.»

«Telgraf... Yok canım. Telgrafı ne yapacaksın?»

«Aha! Getirmemiş işte!» Bütün bölük rahat bir soluk aldı. Kazakların birçoğu başlarını kaldırıp gözlerini ümitle İvan'a diktiler. İvan kısık sesini yükseltti, Kazakların dikkatini üzerinde topladı, alaylı ve kendinden emin bir şekilde bağırdı:

«Getirmediğini söylüyorsun, demek? Biz de senin sözüne güveneceğiz, öyle mi? Bizi ökseye düşüremezsin!»

Bölük hep bir ağızdan, «Hile bu!» diye kökredi.

Subay inandırıcı bir tavırla elini göğsüne koyarak, «Telgraf bana gönderilmedi ki, Kazaklar!» dedi.

Ama Kazaklar onu dinlemedi. Bölüğün duygudaşlığını ve güvenini tekrar kazandığını hisseden İvan, elmasın camı kesişi gibi cızırdadı:

«Telgrafı getirmiş olsanız bile yollarımız sizinkiyle bir değil. Kendi halkımızla dövüşmek istemiyoruz! Halkın üstüne yürümeyeceğiz. Hayır! Artık enayi yerine koydurmayacağız kendimizi. Bir generaller hükümeti kurulmasına yardım etmeyeceğiz. İşte o kadar!»

Kazaklar bağırarak onayladılar: «Verdi derslerini işte!» «Haklısın, İvan!» «Sepetleyin şunları!»

İvan temsilcileri süzdü. Kazak subayı dudaklarını sıkmış, sabırla bekliyordu; ötekiler onun arkasında omuz omuza duruyorlardı. Yakışıklı, genç bir İnguş (1) olan bunlardan biri, kollarını kavuşturmuş duru-

(1) İnguş: Çeçen'lere yakın bir Kafkas halkı.

yor, çekik badem gözleri pırıldıyordu; yaşlıca, kır saçlı bir Osetin (1) olan öteki ise, elini hafifçe kılıcının kabzasına dayamış, Kazakları şakacı bir tavırla süzüyordu. İvan tartışmayı kesmeye hazırlanıyordu, ama İnguş'un kulağına bir şeyler fısıldayan Kazak subayı ondan önce davranarak, gür bir sesle haykırdı:

«Don Kazakları! Yerli Tümen temsilcisinin konuşmasına izin verir misiniz?»

İnguş izin almayı beklemeden, topuksuz çizmeleri içinde yumuşak adımlarla öne çıktı; gümüş kakmalı kemeriyle sinirli sinirli oynuyordu.

«Kazak Kardeşler! Bu patırdıya sebep ne? General Kornilov'u istemiyor musunuz? Canınız savaş mı istiyor? Pekâlâ. Savaşırız sizinle. Korkumuz yok! Hiç korkumuz yok! Sizi bugün ezeriz. Arkamızda iki alay var bizim! Ona göre!» Konuşmasına görünüşte sükûnetle başlamıştı, ama devam ettikçe, kırık dökük Rusçasına kendi dilinden de cümlecikler katarak kelimeleri daha ateşli sıraladı. «Sizi bozan, işte şu Kazaktır! Bir Bolşeviktir o, siz de onun ardı sıra gidiyorsunuz! Ona göre! Ben anlamıyor muyum sanki? Tutuklayın onu! Alın silahını elinden!»

Cesaretle İvan Alekseyeviç'i işaret eti, ellerini kollarını hiddetle sallayarak, gözlerini çevresinde, Kazakların üzerinde dolaştırdı; hücum eden kanla yüzü morarmıştı. Arkadaşı buz gibi, sakin duruyor, Kazak subayı kılıcının püskülüyle oynuyordu. Kafaları karışan, heyecanlanan Kazakları yine bir sessizlik aldı. İvan gözlerini dikerek İnguş subayının, bir hayvanınki kadar beyaz dişlerine, sol şakağından sızan kurşuni terlere baktı ve bir tek kelimeyle konuşmalara son vererek Kazakları peşine takıp götürebileceği anı kaçırmış olduğunu esefle düşündü. Turilin durumu kurtardı. Kollarını çılgın gibi sallayarak çemberin ortasına atıldı, gömleğini yırtıp açarak kükredi:

(1) Osetin: Rusya'da yaşayan bir halk grubu.

«Adi yılanlar sizi! İblisler...! Domuzlar...! Herifler orospu gibi yaltaklanıyor size, siz de durmuş kulaklarınızı dikiyorsunuz! Subaylar sizi istedikleri gibi kullanacaklar. Ne yapıyorsunuz siz? *Ne yapıyorsunuz?* Bu herifleri burada ikiye biçmek gerekirken, siz durmuş onları dinliyorsunuz! Uçurun kafalarını, akıtın kanlarını! Siz burda çene çalarken, ötekiler bizi kuşatıyorlar. Makineli tüfeklerle biçiverecekler hepimizi! Makineli tüfekler takırdamaya başladı mı, toplantıyı zor yaparsınız siz! Askerleri gelene kadar sizi oyalamaya çalışıyor bunlar. Hah, bir de kendinize Kazak diyorsunuz siz, ha? Hepiniz karısınız be!»

«At başına!» diye gürledi İvan Alekseyeviç.

Sesi kalabalığın üzerinde bir şarapnel gibi patladı. Kazaklar hayvanlarına doğru atıldılar. Bir dakika içinde bölük tekrar takım düzeninde sıralanmıştı.

Yüzbaşı, «Dinleyin! Kazaklar!» diye haykırdı.

İvan Alekseyeviç karabinasını omuzundan sıyırdı, parmağını kesin bir tavırla tetiğe koyarak bağırdı:

«Konuşma bitti! Bundan sonra sizinle konuşmak zorunda kalırsak, bu dilden konuşuruz!»

Tüfeğini manalı manalı salladı.

Takım takım yoldan aşağı sürdüler atlarını. Geriye dönüp baktıklarında, atlarına binen temsilcilerin kendi aralarında konuşmakta olduklarını gördüler. İnguş, arada sırada elini kaldırarak, öfkeli bir şekilde tartışıyor, manşetinin ipek astarı, kar gibi bembeyaz parlıyordu. İvan son defa dönüp baktığında gözü bu pırıl pırıl yanan ipek şeride takıldı ve birdenbire gözlerinin önünde, Don'un, rüzgârların kamçıladığı bağrı, köpük köpük yeşil dalgaları ve dalgaların tepesinde yanlamasına kayan bir martının beyaz kanadı canlandı.

XVI

Krimov'dan aldığı telgraflardan, Ağustos'un 29'una kadar, hükümeti silahlı kuvvetlerle devirme girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını öğrenmiş bulunuyordu Kornilov.

Öğleden sonra saat ikide karargâha, Krimov'un mektuplarını taşıyan bir subay geldi. Subayla uzun boylu görüştükten sonra Kornilov, General Romanovski'yi çağırttı. Elindeki kâğıdı sinirli bir hareketle buruşturan Kornilov, «Tam bir çöküş!» dedi. «Kozumuz para etmedi. Krimov kuvvetlerini Petrograd'a zamanında yetiştiremeyecek, böylelikle de fırsatı kaçırmış olacağız. Başarılması o kadar kolay görünen şey binlerce güçlükle dolu... Başarısızlık muhakkak. Sevkiyat trenlerinin hareketine bir bak!» Krimov'un süvari kolordusuyla Yerli Tümenin Petrograd'a doğru ilerleyişlerini gösteren bir haritayı uzattı; yorgun yüzünde bir ürperti dolaştı. «Bu Allahın belası demiryolu işçileri her adımda ayağımıza çelme takıyorlar. Başardığımız takdirde her on tanesinden birini olduğu yerde astıracağımı unutuyorlar. Krimov'un raporunu okuyun.»

Romanovski şişirdiği suratını kocaman eliyle okşayarak raporu okurken, Kornilov acele acele yazıyordu:

Novoçerkask. Don Kazakları Atamanı
Aleksey Maksimoviç Kaledin'e

Geçici Hükümete çektiğiniz telgrafın önemi bana ulaştırılmış bulunuyor. Şanlı Kazakların sabrı, haydutlar ve hainlere karşı girişilen semeresiz mücadelelerden tükenmiştir; memleketin kaçınılmaz bir şekilde mahva sürüklendiğini görüyorlar. Kendi kanları ve terleriyle gelişen ve genişleyen vatanın varlığını ve özgürlüğünü elde silah savunmaya hazırdırlar. İlişkilerimiz bir süre için sınırlı kalacaktır. Vatanseverliğiniz ve Kazak şerefinizin zorunlu kıldığı şekilde, benimle aynı yolda hareket etmenizi rica ediyorum. 29.8.17.

General Kornilov

Yazısını bitirdi ve Romanovski'den teli derhal çektirmesini istedi.

«Yürüyüş düzeninde yola devam etmesini emreden bir ikinci tel çekmemi ister misiniz, Prens Bogration'a?»

«Evet, çekiniz.»

Romanovski bir an sustu, sonra düşünceli bir tavırla, «Kanaatimce, şimdiden karamsarlığa kapılmamız için bir sebep yok,» dedi. «Birtakım olaylar çıkacağını sanmakla yanılıyorsunuz...»

Kornilov o sırada elini kaldırmış, başının üzerinde kanat çırpan bir kelebeği yakalamaya çalışıyordu. Parmakları açılıp açılıp kapanıyordu ve yüzü umutla gerilmişti adeta. Çevresinde meydana gelen hava akımlarından rahatsız olan kelebek açık pencereye doğru uçtu. Ama Kornilov onu yakalamayı becerdi ve rahat bir nefes alarak tekrar koltuğuna çöktü.

Romanovski söylediği sözlerinin cevabını bekliyordu, oysa Kornilov düşünceli, kasvetli bir gülümsemeyle karşılık verdi.

«Dün gece bir rüya gördüm. Piyade tümenlerinden birinde tugay komutanıymışım, Karpatlar'da bir taarruzu idare ediyormuşum. Kurmay heyetimiz yol üzerindeki bir çiftlikte durdu, çok iyi giyimli bir Ukraynalı bizi karşılamaya çıktı. Bana süt ikram etti ve fötr şapkasını çıkararak, kusursuz bir Almanca ile, 'İçin, Generalim! Bu süt her derde devadır,' dedi. Rüyamda bana öyle geldi ki, sütü içtim ve Ukraynalının sırtımı samimî bir şekilde okşamasına hiç şaşmadım. Sonra dağları aştık, ama burası artık Karpatlar'a değil de, Afganistan'da bir yere, bir keçiyoluna benziyordu... Evet, tamam — bir keçiyoluydu. Kahverengi çakıllar, kaya parçaları ayaklarımızın altından koparak yuvarlandı; ta aşağıda, uçurumun dibinde ise, gümüşî güneş ışıklarıyla yıkanan, muhteşem bir güney manzarası görünüyordu...»

Açık pencereden esen bir meltem, yazı masasının

üzerindeki kâğıtları oynattı. Kornilov'un dalgın, buğulu bakışları Dinyeper'in ötesinde bir yere, bozkır bayırlarının, bakır yeşili çayırların üzerine takılmıştı.

Romanovski de onun baktığı yere doğru baktı, sonra hafif bir iç çekişle gözlerini Dinyeper'in cam gibi durgun, mikaya benzer yüzeyine ve yaklaşan sonbaharın güzelce yumuşattığı buğulu tarlalara çevirdi.

XVII

Kornilov'un, Petrograd üzerine yolladığı ordunun çeşitli bölükleri, batıdan ve güneyden gelerek çok büyük bir alana yayılan sekiz demiryolu hattı üzerine dağılmıştı. Bütün ana istasyonlar, hatta ara duraklar ve yan hatlar bile ağır ağır ilerleyen sevkiyat trenleriyle tıkanmıştı. Alaylar moral yönünden, üst komutanlığın kontrolünden çıkmış, dağılan bölükler birbirleriyle teması kaybetmişti. Yol boyunca talimat değişiklikleri ve emirlerin birbirini tutmaması da karışıklığı daha beter arttırmış, bu durum ise kıtaların zaten gergin olan sinirlerini büsbütün germişti.

Kornilov'un kuvvetleri, demiryolu işçilerinin inatçı muhalefetiyle karşılaşa karşılaşa, üst üste gelen güçlükleri yenerek, Petrograd'a doğru ağır ağır ilerliyordu.

Küçücük, kırmızı vagonların içine açlıktan nefesleri kokan, çeşitli Kazak bölgelerinden gelme Kazaklarla, Yerli Tümenin Kafkasyalı aşiret erleri, açlıktan nefesi kokan atlarıyla yan yana doluşmuşlardı. Katarlar istasyonlarda saatlerce durup yol verilmesini bekliyorlar, vagonlardan boşalan askerler bekleme odalarına doluşuyorlar ya da şimendifer yolu üzerinde toplaşarak, daha önce geçen katarlardan arta kalmış ne bulurlarsa yiyorlar, yerli ahaliyi soyuyorlar, yiyecek depolarını yağmalıyorlardı.

Kazak pantolonlarının sarı kırmızı şeritleri, ağır süvarilerin gösterişli biçilmiş gömlekleri, dağlıların ince belli uzun kaputları... Mütevazi kuzey toprakları şimdiye kadar böylesine bir renk cümbüşü görmemişti.

Birinci Don Kazak Tümenini meydana getiren öteki alaylarla birlikte, Yevgeni Listnitski'nin eski alayı da Petrograd'a, Revel - Narva hattı üzerinden çıkarılmıştı. Alayın iki bölüğü Narva'ya 28 Ağustos günü akşamüzeri beşte vardı. Komutan, Narva'dan öteye şimendifer yolu tahrip edildiğinden, o gece daha ileriye gidemeyeceklerini öğrendi. Bir takım demiryolu döşeyicisi gönderilmişti. Eğer bunlar hattı zamanında onarabilirlerse, tren ertesi sabah erkenden yola çıkarılacaktı. Komutan bunu kabul etmek zorunda kaldı. Küfrede küfrede vagonuna tırmandı, öteki subaylara haberi verdi ve çayını içmek için oturdu.

Kapalı bir geceydi. Finlandiya Körfezinden sert, hırçın bir rüzgâr esiyordu. Şimendifer yolu üzerinde, vagonlarda Kazaklar konuşmak için toplanmışlardı. Katarın sonunda, karanlıkta, kim bilir kime yakınan genç bir Kazak sesi, bir türkü tuturdu.

Elveda, şehir yollarına, kasabanın toprağına,
taşına,
Elveda, memleketim, güzel köyüm, gözbebeğim,
Elveda, küçüğüm, güzelim, sevdiceğim,
Sevdiceğim, gök mavisi çiçek takar başına.
Bir zamanlar akşamdan gün ağarıncaya kadar
Sevdiğimin kolunda okşanarak yatardım,
Şimdi elde silah dikilir, nöbet tutarım,
Akşamdan gün ağarıncaya kadar.

Ardiyenin kurşunî kitlesinin ardından bir adam çıktı. Durdu, türküyü dinledi, yama yama sarı ışıklarla parlayan demiryolunun bir aşağı ucuna bir yukarı ucuna baktı ve emin, iri adımlarla vagonlara doğru

yürüdü. Adımları traverslerin üzerinde tannan yankılar yapıyordu, ama hatların arasındaki kum döşeli dar yoldan gitmeye başlayınca adımı sesleri boğuldu. En sonundaki vagonun arkasına kıvrıldı, vagonun kapısında dikilen Kazak, türküsünü keserek ona bağırdı:

«Kimdir o?»

Adam durmaksızın, isteksiz isteksiz, «Sen kimi bekliyordun?» diye karşılık verdi.

«Gece vakti ne dolaşıyorsun? Senin gibi serserilere esaslı kamçı çekeriz biz!»

Adam katarın ortasına gelinceye kadar yürüdü, başını vagonlardan birinin kapısından içeri uzatıp sordu:

«Hangi bölüktensiniz siz?»

«Mahpuslar bölüğünden!» diye birisi güldü karanlıkta.

«Yok, ben ciddi soruyorum.»

«İkinci Bölükteniz.»

«Peki, Dördüncü Takım nerede?»

«Önden altıncı vagon.»

Altıncı vagonun kapısında, ikisi çömelmiş, biri ayakta duran üç Kazak sigara içiyorlardı. Kendilerine doğru gelen adama seslerini çıkarmadan bakıyorlardı.

«Merhaba, Kazaklar!»

İçlerinden biri, yeni gelenin yüzüne dikkatle bakarak, «Merhaba,» diye cevap verdi.

«Nikita Dugin sağ mı? Burada mı kendisi?»

Çömelmiş olanlardan biri, «Buradayım işte,» diye cevap vererek ayağa kalktı, sigarasını topuğuyla ezdi. «Ama ben seni tanımıyorum. Kimsin sen?» Sırtında kaput, başında lekeli bir asker kasketi bulunan yabancıyı iyice görebilmek için sakallı suratını ileriye doğru uzattı. Birden, hayretle bağırdı: «İlya Bunçuk! Hangi cehennemden çıktın be, koca oğlan?»

Bunçuk'un kıllı elini avucunun içine alıp, ona

doğru eğilerek, daha sakin bir sesle konuştu:

«Bu arkadaşlar bizdendir, korkma. Nasıl geldin buraya? Hay Allah layığını versin, anlat bana!»

Bunçuk öteki Kazaklarla el sıkıştı, kalın, zorlanan boğuk bir demir sesini andıran sesiyle konuştu:

«Petrograd'dan geldim, seni her yerde aradım. Yapılacak iş var. Konuşmamız lazım. Seni sağ salim gördüğüme çok sevindim, kardeşim.»

Gülümsedi, geniş alınlı yüzünün dört köşe karanlığı içinde dişleri pırıldadı, saklamaya çalıştığı sevinçle gözleri ışıldadı.

Sakallı Kazağın sesi, «Konuşmak istiyorsun, ha?» diye hayretle yükseldi. «Subay olduğun halde, bizim bölüğe tepeden bakmıyorsun demek? Sağ ol, İlya, aslanım, Tanrı senden razı olsun, biz adam yerine konulmak nedir bilmeyiz de.» Sesinde, temiz yüreklilikle eğlendiğini belli eden bir ifade vardı.

Bunçuk da aynı samimî tonla cevap verdi:

«Bırak şakayı şimdi! Sakalın göbeğine kadar gelmiş, hâlâ maskaralık ediyorsun!»

«Ben sakalımı şipşak keserim, yeter ki sen bize Petrograd'da olanları anlat. Ayaklanma başladı mı?»

«İçeriye girelim,» dedi Bunçuk.

Vagona tırmandılar, içeriye girdiler. Dugin ayağıyla birisini dürterek fısıldadı:

«Kalk bakalım, aslanım! Hayırlı bir misafir geldi. Çabuk ol! Kıpırda biraz.»

Kazaklar kımıldanıp doğruldular. Tütün ve at teri kokan bir çift kocaman el karanlıkta Bunçuk'un yüzünü dikkatle yokladı ve ellerin sahibi sordu:

«Bunçuk mu?»

«Tamam. Ya sen, Çikamasov musun?»

«Evet. Seni gördüğüme çok sevindim dostum. Koşup Üçüncü Takımın uşaklarını getireyim mi buraya?»

«İyi bir fikir.»

Üçüncü Takım hemen hemen son adamına ka-

dar tamam olarak geldi, yalnız iki kişi atların başında kalmıştı. Kazaklar doğru Bunçuk'a gidip, nasırlı ellerini uzattılar, üzerine eğilip, gemici fenerinin ışığında yüzünü incelediler. Hepsinin merhabasında da aynı sıcak, yoldaşça karşılayış ifadesi vardı.

Vagonun havası ağırlaştı. Duvar tahtaları üzerinde ışık lekeleri oynaşıyor, çarpık gölgeler, sallanıp yayılıyor, gemici feneri sigara dumanları arasında yağlı, donuk bir ışık saçıyordu.

Bunçuk'u, yüzü fenere karşı oturtmuşlar, kendileri de çevresine yığılmışlardı; ona en yakın olanlar çömelmişlerdi, ötekiler de sık bir daire halinde ayakta duruyorlardı. Dugin öksürdü.

«Geçen gün mektubunu aldık, İlya, ama yine de ne yapalım diye danışmak için seni görmek istedik. Bizi Petersburg'a gönderiyorlar.»

Kapının yanında dikilen bir Kazak, «Mesele şu, İlya,» dedi. Kazağın kulağının kırışık memesinden bir küpe sallanıyordu; Listnitski'nin bir vakitler, saç üstünde su kaynatmasına engel olup da kızdırdığı adamdı bu. «Buraya çeşit çeşit bozguncular gelip, Petrograd'a gitmeyelim diye bizi kandırmaya çalışıyorlar, birbirimizle dövüşmememiz gerektiğini ve daha buna benzer şeyler söylüyorlar. Sözlerine kulak veriyoruz, ama o kadar da da güvenmiyoruz bunlara. Bizden değiller ki. Kim bilir diyoruz, belki de bizi çıkmaz bir yola sürüklerler. Eğer Petrograd'a gitmeyi reddedersek, Kornilov tutar Yerli tümenlerini üzerimize yollar, o zaman yine kan dökülür. Ama sen de bizim gibi Kazaksın, o yüzden sana daha çok güvenimiz var, üstelik bize mektup yazdığın, gazete yolladığın için de sana teşekkür borçluyuz... yoksa sigara kâğıdımız iyice azalmaya başlamıştı hani...»

Başka biri, «Ne saçmalayıp duruyorsun be, eşek kafalı?» diye lafını kesti onun. «Sen okuma bilmiyorsun diye öyle sanıyorsun. Ama herkes sen mi? Sanki gazeteyi yalnız sigara kâğıdı yapmaya kullanıyo-

ruz! Başından kıçına kadar okuyoruz gazeteleri, İlya.»

«Namussuz yalancı!»

«...Sigara kâğıdı azalmışmış — lafa bak!»

«Yok, ben öyle demek istemedim, çocuklar,» diye küpeli Kazak kendisini mazur göstermeye çalıştı. «Tabii önce okuyoruz...»

«Sen, okudun mu?»

«Okuma öğrenmek için elime hiç fırsat geçmedi ki benim. Yani, hep beraber okuyoruz, demek istiyorum, sonra da sigara sarmak için kulla...»

Bunçuk Kazakları süzerken, hafifçe gülümsedi. Oturarak konuşmak ona zor geldi; bunun üzerine ayağa kalktı, sırtını gemici fenerine döndü ağır ağır, çaba harcayarak konuştu:

«Petrograd'da yapacağınız hiçbir şey yok. Ayaklanma filan yok orada. Sizi neden gönderdiklerini biliyor musunuz? Geçici Hükümeti alaşağı etmek için. Peki, kim önderlik ediyor size? Çarlık generali, Kornilov, Kerenski'yi neden devirmek istiyor? Onun yerine oturmak için. Dinleyin, Kazaklar! Boynunuzdan ağaç boyunduruğu çıkarıp atmak, ama onun yerine çelikten bir boyunduruk geçirmek istiyorlar! Ehveni şerri seçmek zorundasınız. Öyle değil mi? Siz kendiniz düşünün bir kere; Çarlık zamanında yumruğu suratınıza indirip, sizi savaşta kullandılar. Kerenski idaresinde, sizin hâlâ savaşmanızı istiyorlar, ama bu sefer yumruklarını kullanmıyorlar. Halbuki Kerenski'den sonra, iktidar Bolşeviklerin eline geçince durum bambaşka olacak. Bolşevikler savaş istemiyorlar. Eğer onlar hükümetin başında olsalardı, hemen barış yapılırdı. Ben Kerenski'den yana değilim, şeytan alsın onu, hepsi de aynı bokun soyu!» Gülümsedi, eliyle alnındaki terleri sildi ve devam etti: «Ama sizleri, kardeş kanı dökmemeye davet ediyorum. Eğer Kornilov bir iktidara geçerse, Rusya diz boyu işçi kanına batacak, o zaman da Kornilov'u yerinden söküp atarak iktidarı emekçilere devretmek daha da güç olacak.»

Bunçuk kadar tıknaz, kısa boylu bir Kazak, arka sıralardan çıkarak, «Dur biraz, İlya,» dedi. Toprağını seller götürdüğü için açıkta kalmış yaşlı meşe köklerine benzeyen uzun ellerini ovalayarak öksürdü. Taze yapraklar kadar yeşil, sıcak ve nemli, gülümseyen gözlerini Bunçuk'a dikerek sordu: «Biraz önce boyunduruklardan bahsettin. Ya Bolşevikler gelirse nasıl bir boyunduruk vuracaklar bize?»

«Ne, kendi kendinize boyunduruk mu vuracaksınız?»

«Ne demek yani, 'kendi kendimize boyunduruk vurmak?'»

«Bolşevikler başa geçerse hükümeti kim kuracak? Sen, yahut Dugin, yahut da şuradaki koca oğlan. Seçimle kurulacak hükümet; bir Sovyetler hükümeti olacak. Anladın mı?»

«Peki, ama en başta kim olacak?»

«Canım, kim seçilirse o olacak. Eğer seni seçerlerse, sen geçersin en başa.»

«Doğru mu söylüyorsun? Şaka etmiyorsun ya, İlya?»

Kazaklar güldüler, hep birden konuşmaya başladılar. Kapıya dikilen nöbetçi bile bir an yerini bırakarak onlara katıldı.

«Peki toprağı ne yapacak bunlar?»

«Bizim toprağımızı alacaklar mı?»

«Savaşı durduracaklar mı? Belki de hepsi lafta kalır bunların, onlar da bizi savaşa sürmek isterler.»

«Doğruyu söyle bize. Hiçbir şeyden haberimiz yok burada.»

«İnsan yabancılara inanamıyor ki. Ortalıkta bir sürü hikâye dolaşıyor...»

«Dün bir denizci geldi buraya, Kerenski için sızlanıp durdu, biz de saçlarından yakaladığımız gibi attık dışarıya. 'Karşı İhtilalciler' diye bağırdı bize. Sersem!»

«Bu uzun lafların ne olduğundan haberimiz bile yok.»

Bunçuk Kazakları gözleriyle yoklayarak, bir o yana döndü, bir bu yana ve onlar susuncaya kadar bekledi. Giriştiği işte kazanacağı başarıyla ilgili olarak duyduğu ilk şüpheleri kaybolmuştu; Kazakların içinde bulundukları ruh halini anlayınca, kaderin ne olursa olsun, Narva'da kalacağına inanç getirdi. Bir gün evvel Kazak müfrezeleri arasında tahriklerde bulunmak için Petrograd Parti Bölge Komitesine kendisini teklif ettiğinde başarıdan çok emindi, ama Narva'ya gelince içine şüphe düşmüştü. Kazaklarla onların dilinden konuşmak gerektiğini biliyor, bunu başaramamaktan korkuyordu; zira cepheden ayrıldığından beri yalnız işçilerle bir arada bulunmuş ve onların alışkanlıklarıyla konuşma tarzlarını daha çok benimsemişti. Onlarla konuştuğu vakit, içinde, bir kelimeyle ne demek istediğini anlatabildiğine dair bir his duymağa alışmıştı, ama burada, Kazak arkadaşlarının yanında bambaşka, yarı unuttuğu bir dil, kara toprağın dili, kertenkele kıvraklığı, büyük bir inandırma gücü gerekiyordu. Sadece ateşi yellemek yetmezdi; burada, yüzyılların verdiği itaatsizlik göstermek korkusunu yıkmak, cehalet duvarlarını çökertmek, Kazaklara kendilerinin haklı oldukları inancını aşılamak ve onları ileriye doğru götürmek için ateşi tutuşturmak lazımdı.

Kazaklarla konuşmaya ilk başladığı sırada, kendi sesinde kesinsizlikten ileri gelen bir beceriksizlik, bir sahtelik sezinlemişti; sanki kendi yavan kelimelerini yine kendisi dinliyor gibiydi. Delillerinin zayıflığına kendisi de şaşmış, kelime bulmak, inandıracak, sarsacak büyük okkalı kelimeler bulmak için işkence edercesine kafasını zorlamıştı. Ama kafasının içinde güçsüz, anlaşılması zor düşünceler birbirine dolanırken, dudaklarından da sadece sabun köpüğü gibi içi boş kelimeler dökülmüştü. Durduğu yerde bütün vücudunu

ter basıp, derin derin solurken düşünüyordu: «Bu büyük işi bana emanet ettiler, halbuki işi ben kendim berbat ediyorum. İki kelimeyi bir araya getiremiyorum... ne oluyor bana? Başka biri olsa benden bin kere daha iyi konuşurdu. Allah kahretsin, ne budalayım ben!»

Boyundurukları soran Kazak, onu bu sersemce beceriksizlikten sarsarak kurtarmış oldu; ona verdiği cevabın arkasından gelen konuşmada kendisini toparlamak fırsatını elde etti. İçinde olağanüstü bir gücün aktığını, duru, sivri, keskin kelimelerin sürü sürü dudağının ucuna geldiğini hissetti. Heveslendi ve heyecanını yapmacık bir sükûnetin altında gizleyip sorulara tartarak, keskin cevaplar verdi, hiç binilmemiş bir ata hâkim olan binici gibi konuşmayı istediği şekilde idare etti.

«Kurucu Meclis niye kötü oluyormuş? Anlat bize,» diye yaylım ateş halinde sorular devam etti. «Senin şu Lenin'ini Almanlar yolladı buraya, değil mi?»

«Hayır.»

«Öyleyse nerden buldunuz onu?»

«Bunçuk, buraya sen kendi isteğinle mi geldin, yoksa onlar mı yolladı?»

«Kazakların topraklarını kime verecekler?»

«Çarlık zamanında hayatın nesi fenaydı?»

«Menşevikler de halktan yana değiller mi?»

«Bizim kendi Ordu Konseyimiz, halk hükümetimiz var. Sovyetler bize ne gerek?»

Bunçuk soruları arka arkaya, teker teker cevaplandırdı. Ufak toplantı gece yarısından sonra dağıldı, ertesi sabah her iki bölüğün de çağırılarak genel bir toplantı yapılmasına karar verildi. Bunçuk geceyi vagonun içinde geçirdi; Çikamasov ona kendi battaniyesini paylaşmayı teklif etti. Kazak haç çıkarıp, uzanırken Bunçuk'u uyardı:

«Yattığın yere önem vermediğin anlaşılıyor gerçi, İlya... Ama kusurumuza bakma, bitler bizi yiyor.

Eğer bitlerden rahatsız olursan, bize kızma sakın. Bitlerden o kadar gına geldi ki, artık bıraktık, yesinler bizi de, kocaman ördek yumurtası kadar olsunlar...» Bir an sustu, sonra alçak sesle sordu: «Bunçuk, Lenin hangi milletten gelme? Yani, nerde doğmuş, nerde büyümüş demek istiyorum.»

«Lenin mi? Rus.»

«Yok be?»

«Doğru söylüyorum: Rustur.»

Çikamasov, sesinde bir üstünlük edasıyla, «Yok, kardeşim, işte bunda yanılıyorsun! Onu iyi tanımadığın anlaşılıyor,» dedi. «Nerden o, biliyor musun? Bizim kandan o da. Don Kazaklarından, hem de Salski bölgesinde, Velikoknyajeskaya nahiyesinde doğmuş... anladın mı? Söylediklerine göre topçuymuş orduda. Yüzü de uyuyor zaten; aşağı Don Kazaklarına benziyor — o fırlak elmacık kemikleri, sonra gözleri de aynen onlarınki gibi.»

«Nerden duydun sen bunu?»

«Kazaklar kendi aralarında konuşuyorlardı. Ordan duydum.»

«Hayır, Çikamasov, Lenin Rus'tur ve Simbirsk Vilayetinde doğmuştur.»

«İnanmıyorum sana. Sebebi de gayet basit. Al işte Pugaçev'i; o Kazak değil miydi? Ya Stenka Razin? Ya Yermak Timofeyeviç? Tabii ya! Yoksul halkı Çara karşı ayaklandırıp da Kazak olmayan tek kişi yoktur. Bir de sen, Simbirsk Vilayetinden olduğunu söylüyorsun onun. Böyle lafları senden duyduğuma utandım yani, İlya...»

Bunçuk gülümseyerek sordu: «Demek onun için Kazak diyorlar?»

«Evet, Kazak tabii, ama şimdilik Kazak olduğunu söylemiyor o. Ben yüzünü görsem hemen anlarım.» Çikamasov bir sigara yaktı ve kurutulmamış tütünün keskin kokusunu nefesiyle birlikte Bunçuk'un yüzüne doğru üfledi. Düşünceli düşünceli öksürdü. «Tabii,

hayret edilecek şey, hatta bunun üzerinde biz çok ağız dalaşı ettik, nerdeyse kanlı bıçaklı oluyorduk. Bak şimdi, eğer Lenin bizdense, o da bir Kazak ve topçu eri ise, bu kadar bilgiyi nerden edinmiş, değil mi? Ha, dediklerine göre savaşın başında Almanlara esir düşmüş, bütün bildiklerini orada öğrenmiş, ama işçileri ayaklandırmaya, onların bilgili adamlarını da kendine çekmeye başlayınca korkmuşlar. 'Haydi, defol burdan, koca kafalı!' demiş Almanlar ona. 'Defol, kendi milletine git; İsa hakkı için, başımıza öyle belalar açıyorsun ki, sonunu alamayacağız.' Böylece onu Rusya'ya göndermişler, çünkü Lenin'in kendi işçilerini de ayaklandırmasından korkmuşlar. Ya, çok yaman adam şu Lenin, kardeş!» Çikamasov son kelimeleri övünürcesine söyledi ve karanlıkta mutlu mutlu güldü. «Sen onu hiç görmedin, değil mi? Görmedin mi? Yazık! Kocaman bir kafası varmış diyorlar.» Öksürdü, burun delikleri kıvrıla kıvrıla kurşunî bir duman çıkardı. «Analar onun gibi birkaç tane daha doğurmalı ki. O daha kaç tane çar devirir! Yok, İlya, benimle tartışmaya girişme. Lenin Kazaktır. Sen neden şüphe ediyorsun sanki? Simbirsk Vilayetinden hiç böyle adamlar çıkmamıştır.»

Bunçuk, yüzünde bir gülümseme, hiç sesini çıkarmadı. Uzun süre uyuyamadı; bitler üzerinde kaynaşıyor, gömleğinin altında ıstırap verici bir kaşıntı yayılarak vücudunu dalıyordu. Yanında, Çikamasov iç çekerek kaşındı, huysuz bir atın kişnemesi de uykusunu iyice dağıttı. Yattığı yerde döndü durdu Bunçuk ve hâlâ gözüne uyku girmediğini kızarak farketti, ertesi sabahki toplantıyı düşünmeye başladı. Subayların direnişlerinin ne biçim olacağını hayalinde canlandırmaya çalıştı ve acı acı gülümsedi. «Eğer Kazakların hep birlikte itiraz ettiklerini görürlerse kaçarlar belki, ama hiç belli de olmaz hani. En iyisi garnizon komitesiyle bir konuşmak yine, ne olur ne olmaz.» Elinde olmaksızın, 1915'de bir hücum sırasında geçen

bir olayı hatırladı, beyni sanki yeniden alışık olduğu düşünüş yollarına dönmekten sevinç duyuyormuşçasına ısrarla, hatıra parçalarının hayallerini canlandırıyordu: ölü Rus ve Alman erlerinin yüzleri, iğrenç duruşları; kopuk kopuk konuşmalar, renksiz, zamanla solmuş parça parça dekorlar, ifade edilmemiş düşünceler; top seslerinin uzaktan uzağa yankıları; makineli tüfeklerin kekeleyen tanıdık sesi ile makineli tüfek şeritlerinin takırtısı; boru gibi kalın bir sesin söylediği, insana adeta acı verecek kadar güzel melodi; bir zamanlar sevdiği bir kadının hayal meyal beliren ağzı; sonra yine savaştan parça parça görüntüler; ölüler; ortaklaşa mezarların alçak tümsekleri...

Bunçuk yerinde doğrulup oturdu ve konuştu, ya da sadece kafasından geçirdi belki; «Ölünceye kadar bu hatıraları taşıyacağım, hem yalnız ben değil, sağ çıkan herkes taşıyacak. Bütün hayatımız kötürüm edildi, lanetlendi! Kahrolsunlar...! Kahrolsunlar! Ölüm bile onların günahlarını temizleyemez...»

Sonra savaşta ölen arkadaşlarından birinin, bir metal işçisinin on iki yaşındaki kızı Luşa'yı hatırladı. Bir akşamüstü bir bulvarda yürüyordu Bunçuk. Cılız, hastalıklı bir yavrucak olan kız bir bankonun üzerinde oturmuş, zayıf bacaklarını cüretkâr bir şekilde ileri uzatmış, sigara içiyordu. Yüzü solgundu, gözleri yorgun; ve köşeleri acıyla kıvrılmış boyalı dudakları vaktinden önce gelişmişti. Profesyonel bir gülümsemeyle, «Beni tanımadın mı, Amca?» diye sorarak ayağa kalkmıştı. Sonra, ezilircesine kamburunu çıkarıp, başını Bunçuk'un dirseğine dayayarak, perişan, acı acı, bir küçük çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Bunçuk dişlerini gıcırdattı, içini dolduran zehirli nefretle boğulurcasına, bir inilti koyverdi. Göğsünü ovuşturdu oturduğu yerde; nefretinin, davlarla karışık sıcak bir cüruf gibi göğsünün içini haşladığını, soluk almasına engel olduğunu, kalbinin altına şiddetli bir sancı verdiğini hissediyordu.

Sabah yaklaşıncaya kadar uyuyamadı. Şafak söktüğünde, sapsarı, her zamankinden daha abus bir yüzle demiryolcuların komitesine giderek onları, Kazak sevkiyat trenini Narva'dan çıkarmamaya ikna etti, sonra da yardımlarını garanti altına almak için garnizon komitesini aradı.

Trene saat sekizde döndü; görevini başarıya ulaştırması ihtimali, ardiyenin paslı damının ardından dökülen gün ışığı, bir kadın sesinin tatlı, oynak tonu, içini belli belirsiz bir sevinçle doldurdu. Gece geç vakit kısa süren, ama bereketli bir sağanak boşanmıştı. Şimendifer yolunun kumlu toprağı ıslanmış, minik dereciklerle yol yol olmuştu; yağmur damlalarının açtığı ufak çukurlar çiçekbozuğu gibi hâlâ duruyor ve toprak rutubet kokuyordu.

Kataran öbür yanına kıvrılırken, kaputunu giymiş, çizmeleri çamurlu bir subay ona doğru geldi. Bunçuk, Yüzbaşı Kalmıkov'u tanıdı ve adımlarını ağırlaştırdı. Ona doğru gelen Kalmıkov durdu, çekik gözlerinde soğuk bir ışık tutuştu.

«Teğmen Bunçuk, ha? Daha yakalanmadın mı sen? Özür dilerim, sana elimi uzatmayacağım...»

Dudaklarını sımsıkı kapatıp ellerini ceplerine soktu.

Bunçuk alaylı bir tavırla, «Çok acele konuştun,» dedi, «benim de sana elimi uzatmaya niyetim yoktu ki.»

«Ne yapıyorsun burada? Saklanıyor musun? Yoksa... Petrograd'dan mı geldin? Dostumuz Kerenski'den gelmiyorsun ya?»

«Ne o, sorguya mı çekiliyoruz?»

«Vaktiyle silah arkadaşlığı yaptığımız bir kaçağın akibetiyle ilgili haklı bir merak, o kadar.»

Bunçuk omuzlarını silkti.

«Kerenski'den gelmediğime emin olabilirsin,» diyerek gülümsedi.

«Ama tehlikeyle karşı karşıya kalınca, yine de

birleşiverdiniz; çok dokunaklı doğrusu. Hem sen kimsin, nesin yahu? Apoletlerin yok, sırtında bir asker kaputu.» Kalmıkov, hafif kamburumsu duran Bunçuk'u küçümseyerek ve acırcasına süzdü. «Gezginci bir siyaset satıcısı, değil mi? Doğru tahmin ettim mi?» Cevap beklemeden topuklarının üzerinde dönüp uzaklaştı.

Bunçuk, Dugin'i vagonun içinde kendisini beklerken buldu.

«Nerelerde kaldın? Toplantı başladı bile.»

«Ne demek, başladı?»

«Başladı demek. Bizim bölük komutanı Kalmıkov bu sabah Petrograd'dan döndü ve hemen Kazakları toplantıya çağırdı. Biraz evvel onlarla konuşmaya gitti.»

Bunçuk, Kalmıkov'un Petrograd'a ne zaman gönderildiğini anlamak için bir iki dakika durdu. Dugin ona, Kalmıkov'un bir ay kadar önce gittiğini söyledi.

Dugin'le birlikte toplantıya katılmaya giderken, belli belirsiz kafasının içinden, «İhtilalin düşmanlarından biri, Kornilov tarafından sözde bombardımanı incelemek için gönderilmiş Petrograd'a: Kornilov'un sadık adamlarından olmalı,» düşünceleri geçti.

Ardiyenin arkasında Kazak gömlekleriyle Kazak kaputlarından yoğun bir kurşunî halka meydana gelmişti. Orta yerde, çevresini subaylar sarmış olan Kalmıkov bir varilin üzerine çıkmış, dikkati çeken tiz bir sesle bağırıyordu.

«...muzaffer bir sonuca ulaştırılacaktır. Bize güveniyorlar, biz de onların güvenini haklı çıkaracağız. Şimdi, General Kornilov'un bir telgrafını okuyacağım.»

Lüzumsuz bir aceleyle, gömleğinin cebinden, buruşuk bir kâğıt parçası çıkardı. Tren komutanına bir şeyler fısıldadı.

Bunçuk'la Dugin yanaşıp, Kazakların arasına karıştılar.

«'Aziz Kazaklar, dostlarım!'» Kalmıkov dokunaklı bir şekilde ve oldukça şevkle okuyordu. «'Rus Devletinin sınırları sizin atalarınızın kemikleri üzerinde yayılıp, genişlemedi mi? Rusya'yı büyük yapan, sizin yüce bahadırlığınız, gösterdiğiniz yiğitlikler, fedakârlıklar ve kahramanlıklar değil midir? Sizler, sakin Don'un özgür evlatları, Kuban'ın, köpüklü Terek'in yakışıklı cengâverleri, Uralların, Orenburg, Astrakan, Semireçenski ve Sibirya bozkırlarıyla dağlarının, uzak Transbaykal'ın, Amur'un, Ussuri'nin göklerde uçan kartalları, sizler sancaklarınızın şan ve şerefini her zaman yüceltmişsinizdir; Rus toprakları babalarınızın, atalarınızın kahramanlık destanlarıyla doludur. Yurdunuza gerçekten yardımınızın dokunacağı saat geldi çattı. Geçici Hükümeti kararsızlıkla, hükümet edecek nitelikte olmamak ve hükümet etme yeteneğinden yoksun bulunmakla, Almanların ülkemizin iç işlerine karışmalarına göz yummakla suçluyorum; Kazan'da bir milyona yakın top mermisi ve 12.000 makineli tüfeğin tahribiyle sonuçlanan patlama da bunu gösteriyor. Ayrıca, hükümetin bazı üyelerini vatana hıyanetle suçluyorum. Bunu ispat edebilirim. Ağustos'un 3'ünde Kış Sarayında katıldığım bir kabine toplantısında Başbakan Kerenski ile Savinkov bana, düşündüklerimi anlatmamamı, zira hükümet üyeleri arasında hainlerin bulunduğunu söylediler. Böyle bir hükümetin memleketi mahva sürüklediği, böyle bir hükümete güvenilemeyeceği ve böyle bir hükümetten mutsuz Rusya'nın bir kurtuluş bekleyemeyeceği apaçıktır. İşte bu sebepten, Geçici Hükümet düşmanlarımızı memnun etmek için benim başkomutanlıktan çekilmemi istediği zaman ben, namus ve vicdanına sadık bir Kazak olarak, bu isteği reddetmeye kendimi mecbur hissettim ve savaş meydanında ölmeyi, şerefsizliğe, vatana hıyanete yeğ tuttum. Kazaklar, Rus topraklarının şövalyeleri! Gerekli gördüğüm zaman Vatan savunmasında benimle birlikte başkaldırmaya

söz vermiştiniz. İşte o saat geldi çattı — Vatan ölümün eşiğindedir! Geçici Hükümetin emirlerine boyun eğmeyeceğim; özgür Rusya'nın kurtuluşu için hükümete ve onun memleketi satan sorumsuz akıl hocalarına karşı çıkıyorum. Kazaklar, halkınızın şerefini, şanını ve eşsiz yiğitliğini yüceltiniz, böyle yapmakla hem memleketi hem de ihtilalle kazanılmış özgürlüğü kurtarmış olacaksınız. Bana itaat edin ve emirlerimi yerine getirin! Ardımdan yürüyün! 28 Ağustos, 1917. Başkomutan General Kornilov.'»

Kalmıkov susarak kâğıdı katladı, sonra haykırdı:

«Bolşeviklerle Kerenski'nin ajanları, birliklerimizin demiryollarında ilerleyişini baltalıyorlar. Demiryoluyla gitmemiz mümkün olmadığı taktirde, at binerek Petrograd'a yürümek için başkomutandan emir aldık. Bugün hareket ediyoruz. Trenden inmeye hazırlanın.»

Bunçuk kalabalığı dirsekleriyle ite kaka yararak, çemberin ortasına fırladı ve subaylar grubuna yaklaşmadan gür sesiyle haykırdı:

«Kazak yoldaşlar! Beni size Petrograd işçileriyle askerleri gönderdi. Subaylarınız, ihtilali yenilgiye uğratmak için sizi kardeşlerinizle savaşmaya sürüklüyorlar. Eğer halka saldırmak istiyorsanız, eğer monarşiyi geri getirmek istiyorsanız, devam edin! Ama Petrograd işçileriyle askerleri sizlerin kardeş kanı dökmeyeceğinize inanıyorlar. Sizlere sıcak, kardeşçe selamlarını yolluyor ve sizi düşman olarak değil, müttefik olarak görmek istiyorlar...»

Devam etmesine imkân verilmedi. İnanılmaz bir velvele koptu ve Kalmıkov'u bu bağırışmalar fırtınası adeta varilin üzerinden koparıp alaşağı etti. Kalmıkov Bunçuk'a doğru yürüdü, ama birkaç adım ötede durdu ve Kazaklara döndü:

«Kazaklar! Teğmen Bunçuk geçen yıl cepheden kaçtı; bunu biliyorsunuz. Bu korkağı, bu haini dinleyecek miyiz?»

Altıncı Bölük Komutanı, Albay Sukin'in böğürmeyi andıran pes sesi, Kalmıkov'un sesini boğdu:

«Tutuklayın, alçağı! O cephe gerisinde saklanırken bizler kanımızı akıttık! Yakalayın!»

«Ağır ol biraz hele!»

«Bırakın konuşsun!»

«Kaçakları istemiyoruz!»

«Devam et, Bunçuk!»

«Kahrolsunlar!» «Göster şunlara, Bunçuk, ver derslerini!» diye her kafadan bir ses koro halinde yükseldi Kazaklar arasında.

Alay ihtilal komitesi üyelerinden, uzun boylu, sakallı bir Kazak sıçrayıp varilin üzerine çıktı. Ateşli sözlerle, Kazakları, ihtilale ihanet eden General Kornilov'un emirlerine itaat etmemeye çağırdı ve halkla savaşa girişmenin doğuracağı felaketli sonuçlardan söz etti. Konuşmasının sonunda Bunçuk'a döndü:

«Sen de, Yoldaş,» diye bağırdı, «sakın bizim de subaylar gibi seni hor gördüğümüzü zannetme. Seni gördüğümüze memnunuz ve halkın temsilcisi olduğun, subaylık zamanında Kazakların yüzüne tükürmediğin, tam tersine onlara kardeşçe davrandığın için sana saygımız vardır. Senden hiçbir vakit ağır bir söz işitmedik; ama biz cahil insanların iyi davranıştan anlamadığımızı zannetme. Sığırlar bile tatlı dilden anlar, kaldı ki, bizler insanız. Seni bağrımıza basıyoruz ve Petrograd işçilerine el kaldırmayacağımızı onlara bildirmeni istiyoruz.»

Kazağı onaylayan sesler davul gürültüleri gibi yükseldi. Yükseldi, yükseldi, en şiddetli noktaya ulaştı, ağır ağır azaldı ve söndü.

Kalmıkov tekrar varilin üzerine çıktı; biçimli vücuduyla Kazaklara doğru eğilirken sallanıyordu. Ölü gibi sapsarı bir yüzle, soluk soluğa, Don'un şanından şerefinden, Kazakların tarihsel görevlerinden ve subayıyla, eriyle döktükleri bunca kandan söz etti.

Kalmıkov'un ardından, mısır püskülü gibi sapsa-

rı saçlı bir Kazak çıktı. Bunçuk'a kötü niyetle saldırmaya başlayınca, kalabalık onu bağrışmalarla susturup, varilden alaşağı etti. Bir ara Çikamasov fırladı varilin üstüne. İki kolunu birden, kütük yarar gibi yukarıdan aşağı doğru sallayarak, bağırdı:

«Gitmeyeceğiz! İnmeyeceğiz trenden! Kalmıkov, Kazakların Kornilov'a yardım etmeye söz verdiklerini söylüyor; yardım edip etmeyeceğimizi bize soran oldu mu? Kornilov'a söz filan vermiş değiliz biz! Sözü verenler, Kazaklar Birliği subaylarıdır. General Grekov kuyruk sallamıştı, onun için yardıma da kendisi gitsin.»

Konuşmacılar bir biri arkasından varilin üzerine çıktılar. Bunçuk kocaman kafasını öne eğmiş duruyordu; yanakları kızarmış, koyu bir renk almıştı, yüzünde ve boynunda bir damar kuvvetle atıyordu. Hava elektriklenmişti. Biraz daha böyle giderse, aceleci bir davranış, kan dökülmesine yol açabilirdi. Ama garnizon askerleri kalabalık bir halde sökün edince subaylar toplantıyı terkettiler.

Yarım saat sonra Dugin koşarak Bunçuk'a geldi:

«İlya, ne yapacağız şimdi? Kalmıkov'un niyeti kötü. Makineli tüfekleri indiriyorlar, ayrıca bir yere de atlı haberci gönderdiler.»

«Haydi. Yirmi tane kadar Kazak topla. Çabuk!»

Vagonların yanında Kalmıkov'la üç tane subay makineli tüfekleri atlara yüklüyorlardı. Bunçuk onlara doğru ilerledi, dönüp arkasındaki Kazaklara baktı, elini cebine sokarak yepyeni, pırıl pırıl bir subay tabancası çıkardı:

«Kalmıkov, tutuklusun! Eller yukarı...»

Kalmıkov sıçrayarak attan uzaklaştı ve eğilerek tabancasını kılıfından çıkarmak istedi. Ama başının üzerinden vınlayarak bir kurşun geçti ve Bunçuk, ezici, uğursuz bir sesle tekrarladı:

«Eller yukarı!»

Tabancasının horozu ağır ağır yarım kalktı. Kal-

mıkov gözlerini kısarak horoza baktı ve yavaşça kaldırdı ellerini yukarıya, parmakları kasıldı. Subaylar istemeye istemeye silahlarını teslim ettiler.

Kazaklar atların yükünü indirip, makineli tüfekleri vagona taşıdılar.

Genç bir makineli tüfek teğmeni, saygılı bir tavırla, «Kılıçlarımızı teslim etmemiz şart mı?» diye sordu.

«Evet.»

Bunçuk, «Bunların başına nöbetçi dik,» dedi Dugin'e. «Çikamasov, sen öteki subayları tutuklayıp, buraya getir. Dugin'le ben Kalmıkov'u garnizon ihtilal komitesine götüreceğiz. Yüzbaşı Kalmıkov, lütfen ileri çıkın!»

Vagon'a tırmanırken, uzaklaşan Bunçuk, Dugin ve Kalmıkov'un ardından bakan subaylardan biri, «Açıkgözlük etti... açıkgözlük!» diye takdirkâr bir tonla mırıldandı.

«Beyler! Ayıp bize, beyler! Çocuk gibi davrandık! Kimsenin aklına alçağı vurmak gelmedi! Tabancasını Kalmıkov'a doğrulttuğu vakit yapıştıracaktık kurşunu, her şey bitecekti.» Albay Sukin gözlerini dikerek öfkeyle baktı öteki subaylara ve tabakasının içinden parmaklarıyla yoklayarak bir sigara çıkarmaya çalıştı.

Bir teğmen, özür dilercesine, «Bir takım asker vardı. Birimizi sağ bırakmazlardı,» dedi. Subaylar sessiz sedasız sigaralarını içiyorlar, arada bir bakışıyorlardı. Bunçuk'un harekete geçişteki hızı karşısında subaylar perişan olmuşlardı.

Kalmıkov bir süre hiç konuşmadan, siyah bıyığının ucunu kemirerek yürüdü. Fırlak elmacık kemikli sol yanağı tokat yemişçesine yanıyordu. Gelip geçenler hayretle durup bakıyor, fısıldaşıyorlardı. Kasabanın üstünde akşam göğü bulutlanmıştı. Uçarcasına geçen ağustosun düşürdüğü kayın yaprakları yol boyunca al al külçeler gibi duruyordu. Kilisenin yeşil,

ufak kubbesinin çevresinde kargalar daireler çeviriyordu. İstasyonun, kararmaya başlayan tarlaların ötesinde gece çoktan inmiş, soğuk nefesini üflüyordu; ama güney yönünde, kirli beyaz parça parça bulutların rüzgârın önünde hızla sürüklendikleri hâlâ görülebiliyordu. Gece, görünmeyen sınırları aşarak, gölgelerin üzerinde ilerliyordu.

İstasyonun yanına geldikleri sırada Kalmıkov dönüp Bunçuk'un yüzüne tükürdü.

«Alçak...»

Bunçuk tükürükten sakındı ve kaşlarını kaldırdı. Parmakları tabancasının kabzasında kasıldı. Ama kendisini tuttu ve sert bir sesle subaya yola devam etmesini emretti.

Kalmıkov galiz küfürler savurarak, ağız dolusu söverek yoluna devam etti. İkide bir durup, Bunçuk'a dönerek, «Sen bir hainsin! Bunun hesabını vereceksin!» diye bağırıyordu.

Bunçuk, tekrar tekrar, «Yola devam edin! Lütfen...» diye ikaz ediyordu.

Ama Kalmıkov yine, yumruklarını sıkıp, huysuz bir at gibi direnerek yana kaçıyordu. Su kulesine yaklaşmışlardı. Kalmıkov dişlerini gıcırdatarak haykırdı:

«Sizinkisi parti marti değil; toplumun süprüntülerinden meydana gelmiş bir çetesiniz siz. Önderiniz kim? Alman genelkurmayı! Bolşevikler... ha-ha! Soysuz köpekler! Sizin partiniz orospu gibi parayla satın alınabilir. Alçaklar! Alçaklar, hepinizin canı cehenneme...! Vatanınıza ihanet ettiniz! Topunuzu bir ağaca asardım... Ama günü gelecek elbet! Sizin Lenin'iniz Rusya'yı otuz Alman markına satmadı mı? Rüşveti cebine indirdi, sonra da saklandı...»

Bunçuk kelimeleri bir solukta çıkararak, bilinçli bir şekilde, «Geç duvarın önüne!» diye bağırdı.

Dugin telaşlandı. «İlya! Bunçuk! Dur biraz! Ne yapacaksın? Dur!»

Bunçuk, yüzü öfkeden çarpılmış ve mosmor olmuş

bir halde Kalmıkov'un üzerine atılarak yumruğunu şakağına patlattı. Subayın başından düşen kasketini ayaklarının altında çiğnedi ve tutukluyu su kulesinin kara tuğla duvarına doğru sürükledi.

«Kalk ayağa!»

«Ne yapacaksın...? Yapa... yapamazsın... beni dövemezsin!» diye haykıran Kalmıkov, Bunçuk'la mücadele etti.

Sırtı duvara çarpınca, birden aklı başına gelerek doğruldu.

«Demek beni öldüreceksin!»

Acele acele kaputunun düğmelerini çözerek öne doğru bir adım attı.

«Vur, domuz oğlu domuz! Vur...! Vur da Rus subaylarının nasıl öldüğünü gör...! Ölümle karşılaştığım zaman ben...»

Kurşun Kalmıkov'un ağzından girdi. Silah sesi su kulesinin çevresinde çın çın yankılandı. Kalmıkov sol elini başına götürdü, parmakları kenetlendi; sendeledi ve çöktü. Sırtı geriye doğru büküldü, kanlı dişlerini göğsüne tükürdü, diliyle dudaklarını yaladı. Daha sırtı nemli toprağa değmeden, Bunçuk tekrar ateş etti. Kalmıkov can havliye çırpındı, yan döndü, sonra uykulu bir kuş gibi başını göğsüne doğru çekerek bir inilti koyverdi.

Bunçuk dönüp yürüdü. Dugin arkasından koştu.

«İlya... Ne diye vurdun onu sanki, Bunçuk?»

Bunçuk onu omuzlarından yakaladı, sert bakışlarını Kazağın gözlerinin içine dikerek, garip bir sükûnetle, yumuşak bir sesle cevap verdi:

«Ya biz, ya onlar! Bunun ortası yok. Kana kan. Anlıyor musun? Kalmıkov gibi adamların temizlenmesi, kertenkele gibi ezilmesi gerekiyor. Onlara acıyan gözü yaşlıları da vurmak lazım. Anlıyor musun? Ne diye sızlanıp duruyorsun? Topla kendini! Metin ol! Eğer Kalmıkov'un elinden gelseydi, ağzından sigara-

sını bile çıkarmadan vururdu bizi, bir de sen... Sulu gözlü sen de!»

Ama Dugin'in başı durmadan sarsılıyor, dişleri birbirine vuruyordu; pas lekeli çizmelerinin içindeki kocaman ayakları nereye gideceğini bilemiyor gibiydi.

Issız yolda hiç konuşmadan yürüdüler. Bunçuk arasıra dönüp, geriye bakıyordu. Doğuya doğru ilerleyen yaslı, siyah bulutlar köpük köpük alçalmıştı gökte. Ağustos göğünün bulutları arasındaki ufak bir boşluktan, küçülmeye başlamış, yağmurla yıkanmış ay yeşil, çarpık bir ölü gözü gibi aşağıya bakıyordu. Bir köşede, bir askerle, omuzlarına beyaz şal örtmüş bir kadın, birbirlerine sımsıkı sokulmuş duruyorlardı. Asker, kadını kucakladı, kendisine doğru çekti, bir şeyler fısıldadı kulağına. Ama kadın elleriyle itti askeri göğsünden ve başını geriye atarak boğuk bir sesle mırıldandı: «İnanmıyorum sana! İnanmıyorum sana!» Ve dudaklarından yumuşak, genç bir kahkaha döküldü.

XVIII

Kerenski tarafından Petrograd'a çağırılan Krimov, Ağustosun 31'inde kendisini vurdu.

Krimov'un ordusundan delegeler ve birlik komutanları bağlılıklarını arzetmek üzere Kışlık Saray'a damlamaya başladılar. Daha çok kısa bir zaman önce Geçici Hükümete savaş açmak için yürüyen kimseler, şimdi zelilce eğilip, Kerenski'ye yaltaklanarak, ona tamamiyle bağlı olduklarına dair teminat veriyorlardı. Maneviyatı çökmüş olan Krimov'un ordusu can çekişme halinde son mücadelelerini yapıyordu. Sadece ve sadece süredurum yasasının etkisi altında, bazı birlikler hâlâ Petrograd'a doğru yuvarlanmaktaydılar, ama hareket bütün anlamını kaybetmişti, zira Kornilov boşkaldırması sona ermekte, birdenbire patlak veren bu gerici hareketin ışıkları sönmekte ve cum-

huriyetin geçici yöneticisi —gerçi bu günlerde süngüsü biraz düşmüş olmakla beraber— ortalıkta Napolyon gibi çalımla dolaşarak, hükümet toplantılarında Rusya'nın «tam bir siyasal istikrara kavuştuğundan» söz etmekteydi.

General Krimov'un intiharından bir gün önce, Başkomutanlığa General Alekseyev. atandı. Mevkiinin şüpheli niteliğini anlayan, kılı kırk yararcasına dürüst Alekseyev, önce kendisine teklif edilen mevkii kesin olarak reddetti; ama sonradan, sadece Kornilov'un ve onun bu hükümete karşı başkaldırma hareketine katılanların akıbetlerini hafifletmek isteğiyle, kabul etti. Alekseyev genelkurmay karargâhında bulunan Kornilov'la direkt telefon teması kurarak, eski başkomutanın, kendisinin başkomutanlığa atanışı ve yakında gelecek olması ile ilgili tutumunu iyice öğrenmeye çalıştı. Görüşmeler, aralıklı olarak, gece geç vakitlere kadar sürdü.

Aynı gün Kornilov kendi kurmayları ve işbirlikçileriyle bir toplantı yaptı. Çoğunluk, mücadeleye devam etmekten yana konuştu.

Bütün konuşmalar boyunca hiç ağzını açmamış olan Lukomski'ye döndü Kornilov.

«Bize fikirlerinizi söyler misiniz, Aleksandr Sergeyeviç?»

Lukomski, bir sınır içinde kalmakla beraber kesin cümleciklerle, iktidara gelme mücadelesine devam edilmesine karşı konuştu.

Kornilov, sert bir tavırla, «Şu halde teslim mi olalım?» diye onun lafını kesti.

Lukomski omuz silkti.

«Şartlar ne yapmak gerektiğini gösteriyor kendiliğinden.»

Tartışmalar yarım saat kadar daha uzadı. İrade harcayarak kendisini tutmaya çalıştığı belli olan Kornilov susuyordu. Toplantıyı dağıttı, bir saat sonra da Lukomski'yi yanına çağırttı.

«Haklısınız, Aleksandr Sergeyeviç.» Parmaklarını çıtlattı ve ateşi küllenmiş bakışlarını yana çevirerek, yorgun bir sesle konuştu: «Daha fazla direnmek aptallık, hem de cinayet olur.»

Oturduğu yerde parmaklarıyla trampet çalıyor ve sanki bir şey dinliyordu —belki de kafasının içinde fareler gibi cirit atan kendi düşüncelerini dinliyordu— derken, sordu:

«Alekseyev ne zaman gelecek?»

«Yarın.»

Eylülün 1'inde Alekseyev genelkurmay karargâhına geldi. Aynı akşam, Geçici Hükümetin emriyle Kornilov'u, Lukomski'yi ve Romanavski'yi tutukladı.

Tutuklu generaller, muhafaza altına alınacakları Metropol Oteli'ne götürülmeden önce, Alekseyev, Kornilov'la yirmi dakika süren özel bir görüşme yaptı. Odadan son derece sarsılmış, kendisine hâkim olmayacak bir halde ayrıldı. Romanovski, Kornilov'u görmek isteyince, Kornilov'un karısının yolunu kestiğini gördü.

«Özür dilerim, ama kimseyi içeriye sokmamamı söyledi bana.»

Romanovski kadının kederli yüzünü aceleyle süzdü, altları morarmış gözlerini hızlı hızlı kırpıştırarak döndü ve uzaklaştı.

Güneybatı cephesi başkomutanı General Deniken, ertesi gün, General Markov, General Vannovski ve General Erdeli ile birlikte Berdiçev'de tutuklandı. Böylece, Kornilov'un başkaldırması, tarihsel mukadderata boyun eğerek, şerefsizlikle sona erdi. Ne var ki, sona ererken de yeni bir başkaldırmayı doğurdu, zira gerçekten de, gelecek iç savaş ve ihtilale karşı saldırının genişletilmesi planlarının başlangıçları «Kornilov zamanında» doğmuştu.

XIX

Yüzbaşı Listnitski, ekim sonunda bir sabah erkenden, bölüğünü yaya olarak Kış Sarayı Meydanına götürmek için alay komutanından emir aldı. Başçavuşa gerekli emirleri verip, çabucak giyindi. Öteki subaylar da kalkmışlar, esniyor, bela okuyorlardı. Avluya çıktılar. Bölük, takım düzeninde sıraya girmişti. Listnitski onları hızlı bir yürüyüşle caddeye çıkardı. Neva Caddesi ıssızdı. Uzaktan tek tük silah sesleri duyuluyordu. Kışlık Saray Meydanının etrafında bir zırhlı araba dolaşıyor, kadetler (subay namzetleri) devriye geziyorlardı. Sokaklarda bir çöl sessizliği hüküm sürüyordu. Sarayın avlu kapısı önünde Kazakları bir kadet müfrezesiyle, Dördüncü Bölüğün Kazak subayları karşıladı. İçlerinden biri, bölük komutanı, Listnitski'yi kenara çekti.

«Bütün bölüğü aldınız mı yanınıza?»

«Evet. Ne olacak?»

«İkinci, Beşinci ve Altıncı Bölükler ilerlemeyi reddettiler, ama makineli tüfek müfrezesi bizimle beraber. Sizin Kazaklar ne âlemde?»

Listnitski sert bir hareketle elini salladı.

«Fena! Peki ya Birinci ve Dördüncü Bölüklerin durumu nedir?»

«Onlar burada değil. Gelemezler. Bugün Bolşeviklerin bir saldırısı bekleniyor, biliyorsunuz değil mi? Neler olacağını Allah bilir.» Üzüntüyle iç geçirdi ve ilave etti: «Don'a dönüp, bütün bu işlerden uzaklaşmayı ne kadar isterdim...»

Listnitski bölüğünü sarayın avlusuna soktu. Askerler silah çattılar ve sarayın geniş avlusunda dolaşmaya başladılar. Subaylarsa bir köşede toplanmışlar sigaralarını içerek konuşuyorlardı.

Bir süre sonra bir kadet alayı ile Kadınlar Taburu çıkageldi. Kadetler sarayın girişinde makineli tüfeklerin başına geçerek mevzi aldılar. Kadınlar avluya dol-

dular. Kazaklar kadınların çevresini sararak kaba saba şakalar yapmaya başladılar. Bir çavuş, kadınlardan birinin sırtına bir şaplak indirerek, «Sizin vazifeniz çocuk yapmak, teyze, cinizin hamuruyla erkek işine karışmak değil,» dedi.

Hiç de dost görünmeyen 'Teyze', «Çocuğu sen kendin doğur!» diye kalın sesiyle tersledi çavuşu.

Cinsi lâtife düşkün, Yukovnov adında bir Eski Din taraflısı, «Hey küçük kızlar, siz de mi girdiniz bu işe be?» diye kadın askerleri kızdırıyordu.

«Bu kancıkları esaslı bir ıslatmak lazım.»

«Güzel askerler.»

«Ne diye evlerinde oturmaz bunlar? Daha başka bir şey istiyor canları.»

«Önden bakınca askere benziyorlar, ama arkadan bakınca papaz mıdır, nedir belli değil. İnsanın tüküresi geliyor.»

«Hey, siz hücum taburu, kımıldatın biraz götünüzü yoksa ben gelir kımıldatırım!»

Kazaklar kaba kaba gülüştüler. Ama öğleye doğru o neşeli halleri buhar olup kayboldu. Kadınlar mangalara ayrılarak, avlu kapısına büyük çam kalaslarla barikat kurdular. Kadınlar, üzerine tam oturmuş kaputuna bir St. George nişanı takmış, erkek yapılı, iriyarı bir kadın komuta ediyordu. Zırhlı araba, meydanı daha sık dolaşmaya başladı, kadetler de içeriye kutu kutu cephane ve makineli tüfek şeridi taşıdılar.

«Eh, çocuklar, şimdi çattık işte.»

«Dövüş çıkacağa benziyor.»

«Bizi buraya ne diye getirdiler sanıyorsun? Karıları ellemeye mi?»

Lagutin'in çevresini kendi bölgesinden bir grup asker sarmış, bir şey tartışıyorlardı. Subaylar ortadan kaybolmuştu; avluda Kazaklarla kadınlardan başka kimse kalmamıştı. Kapının önünde, kalkanları ıslak ıslak parlayan bir sürü terkedilmiş makineli tüfek duruyordu.

Akşama doğru yağmur çiselemeye başladı. Kazaklar, aç bırakıldıkları için homurdanıyorlardı.

«Listnitski nerede?»

«Sarayda. Kadetler de bizim gibilerini oraya sokmak istemiyorlar.»

«Birisini gönderelim de sahra mutfağını getirtelim bari.»

İki kişi gönderildi.

«Silahlarınızı burada bırakın, yoksa alırlar elinizden,» diye öğüt verdi Lagutin.

Kazaklar bir iki saat daha beklediler, ama ne sahra mutfağı ne de haberciler göründü. Sonradan anlaşıldı ki, sahra mutfağını başka alayın erleri geri çevirmişler. Tam alacakaranlık çökerken, kapıların önünde toplanmış olan Kadınlar Taburu, uzun bir sıra halinde yere yatıp, meydanın karşı tarafına doğru ateş etmeye başladılar. Kazaklar ateş açmadan durup, sigaralarını tüttürmeye devam ettiler; gitgide sabırları tükendi. Nihayet, Lagutin bölüğü duvarın dibinde topladı ve sarayın pencerelerine korka korka bakarak kalabalığa hitap etti:

«Durum şudur, Kazaklar! Burada kalmamızda hiçbir mana yok. Buradan çıkmalıyız, yoksa hiç sebepsiz başımız derde girecek. Sarayı topa tutmaya başlayacaklar, o zaman nereye gideceğiz? Subaylar ortadan yok oldu... Biz de burada durup ölelim mi yani? Gidelim evlerimize, ne diye bu duvarın dibinde duruyoruz sanki? Geçici Hükümete gelince... Bize ne faydaları var ki? Ne dersiniz, Kazaklar?»

«Eğer avludan dışarıya çıkarsak Bolşevikler makineli tüfekleriyle üzerimize ateş etmeye başlarlar.»

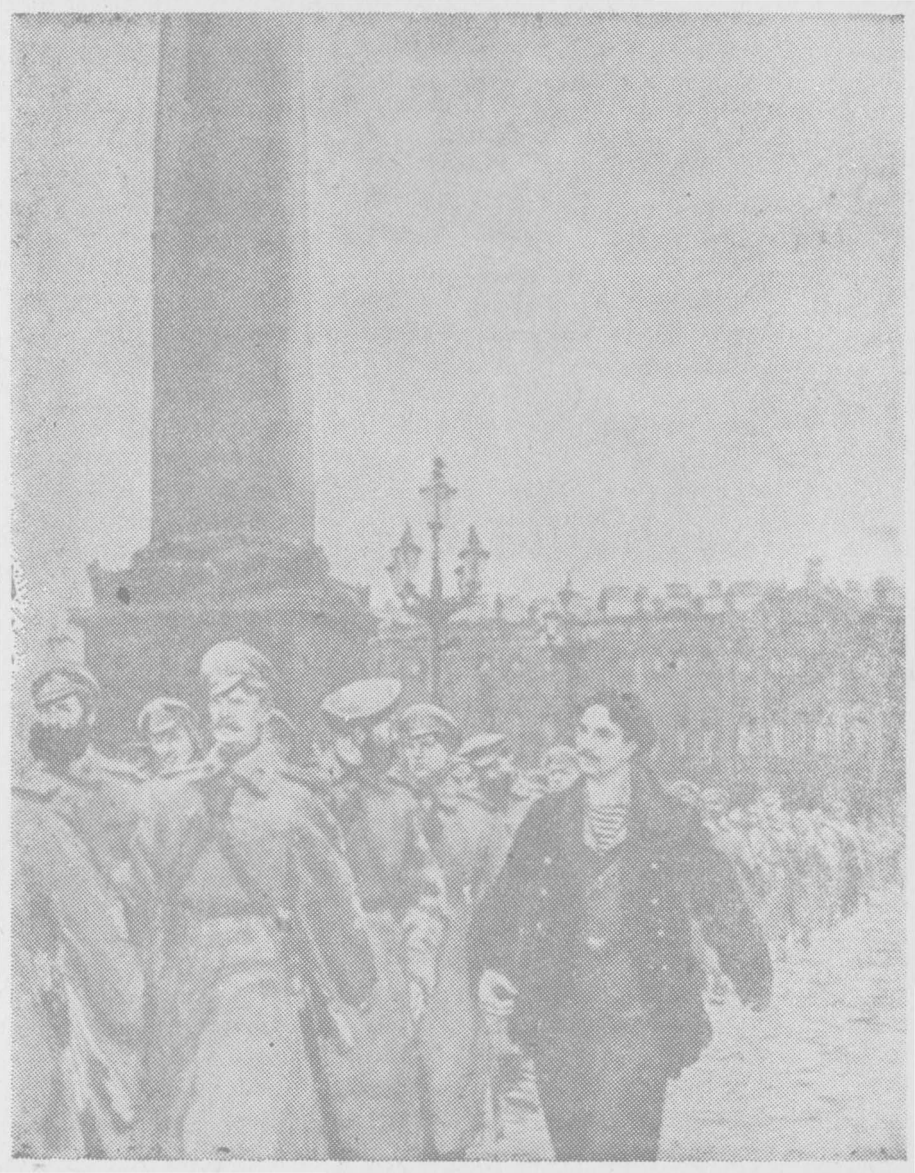
«Kanımızı içerler bizim.»

«Neden içsinler?»

«Kendin düşün nedenini.»

«Hayır, sonuna kadar burada kalalım.»

«Ağıla kapatılmış, kasabı bekleyen koyunlara benziyoruz be.»

«Siz nasıl isterseniz öyle yapın, bizim takım gidiyor.»

«Biz de gidiyoruz!»

«Bolşeviklere adam gönderin onlar bize dokunmasınlar, biz de onlara dokunmayalım.»

Birinci ve Dördüncü Bölüklerin Kazakları da gelip toplantıya katıldılar. Biraz daha tartıştıktan sonra, her bölükten bir tane olmak üzere üç Kazak avlu kapısından çıktılar. Bir süre sonra yanlarında üç tane denizci ile döndüler. Denizciler barikatın kalasları üzerinden atlayıp avluya geçerek yürüdüler. Kazakların yanına geldiler; içlerinden biri, yakışıklık, genç, siyah bıyıklı, ceketinin düğmeleri çözük, kasketini geriye yıkmış bir denizci, kalabalığı yara yara orta yere geldi.

«Kazak yoldaşlar! Biz, İhtilalci Baltık donanması temsilcileri, size Kış Sarayını terketmenizi teklif etmeye geldik. Düşman bir burjuva hükümetini ne diye destekleyecekmişsiniz? Bırakın kendi burjuva çocukları, kadetler savunsun onları! Geçici Hükümeti savunmak için bir tek asker çıkmıyor ortaya üstelik. Birinci ve Dördüncü alayların askerleri, kardeşleriniz de bize katıldılar. Bizimle gitmek isteyenler sola ayrılsınlar.»

Birinci Bölükten bir çavuş ileri çıkarak, «Bir dakika dur, kardeş!» dedi. «Memnuniyetle gideriz, ama ya Bolşevikler üzerimize ateş açarlarsa?»

«Yoldaşlar! Petrograd Askerî İhtilal Komitesi adına, sağ salim çıkacağınıza söz veriyoruz. Size kimse dokunmayacak.»

Tıknaz yapılı, çiçekbozuğu suratlı bir başka denizci de geldi, siyah bıyıklı arkadaşının yanında durdu. Boğa boynu gibi kalın boynunu ağır ağır döndürerek Kazakları süzdü, sonra düğmeleri ilikli gömleğinin altından taşan göğsüne bir yumruk indirdi.

«Biz de sizinle beraber geliyoruz! Korkmanıza lüzum yok çocuklar. Ne biz düşmanız size ne de Petrog-

rad proletaryası. Sizin düşmanınız bunlar...» Elinin başparmağıyla sarayı işaret etti ve gülümseyerek bembeyaz, korkunç, sık dişlerini gösterdi.

Kazaklar tereddüt ettiler. Kadınlar Taburundan birkaç kadın yaklaşıp onlara kulak verdiler bir dakika, sonra tekrar kapıya döndüler.

Sakallı bir Kazak onların ardından, «Hey, kadınlar, bizimle geliyor musunuz?» diye bağırdı.

Lagutin karalı bir tavırla, «Alın tüfeklerinizi, düşün yola!» dedi.

Kazaklar silahlarını hevesle kaparak sıra oldular.

Makineli tüfekçilerden biri, «Makinelileri de alalım mı?» diye sordu siyah bıyıklı denizciye.

«Tabii. Kadetlere bırakmayın onları.»

Tam Kazaklar avluyu terkedecekleri sırada subayları çıkageldi. Sıkışık bir grup halinde durmuş denizcilere bakıyorlardı. Makineli tüfek müfrezesi, makinelilerle beraber en önde gidiyordu. Tekerlekler ıslak taşların üzerinde takırdıyor, iç gıcıklayıcı sesler çıkarıyordu. Ceketli denizci, Birinci Bölüğün en öndeki takımının yanında gidiyordu. Uzun boylu, sarışın kaşlı bir Kazak, denizcinin kolundan çekip, suçlu bir sesle sordu:

«Kardeş, halka karşı çıkacağımızı aklınıza getirmediniz değil mi? Bizi buraya kandırarak getirdiler, ama bilseydik gelmezdik.» Başını şiddetle salladı. «İnan ki, gelmezdik! Vallahi!»

Dördüncü Bölük en arkadan geliyordu. Kazaklar, Kadınlar Taburunun som bir kitle halinde sıralanmış olduğu kapının yanında durdular.

İriyarı bir Kazak barikadın üzerine çıkıp, kirli parmağını manalı manalı ve inandırıcı bir tavırla sallayarak kadınlara seslendi:

«Dinleyin beni! Biz gidiyoruz, ama siz aptal kadınlar kalıyorsunuz. Öyle olsun, ama numaraya kalkışmak yok! Eğer arkamızdan ateş etmeye başlarsanız, döner sizi kıyma yaparız. Anlaşıldı mı? Hadi ba-

kalım, şimdilik hoşça kalın.»

Barikadın üzerinden yere atladı ve arada bir dönüp arkasına baka baka, takımına yetişmek için koştu. Kazaklar meydanın ortasına henüz varmışlardı ki, içlerinden biri arkaya bakarak heyecanla bağırdı:

«Bakın, çocuklar! Peşimizden bir subay koşuyor!»

Askerlerden birçoğu başlarını çevirip baktılar. Uzun boylu bir subay, bir eliyle kasketini tutmuş, öteki eliyle işaretler ederek koşuyordu onlara doğru.

«Üçüncü Bölük komutanı, Atarşçikov bu.»

«Kim?»

«Hani gözünde ben olan.»

«Demek bizimle gelmek istiyor o da.»

«Yiğit adamdır!»

Atarşçikov yüzünde bir gülümseme pırıldayarak, hızla koşuyordu taburun ardından. Kazaklar gülerek ellerini salladılar.

«Koş yüzbaşım! Daha hızlı koş!»

Sarayın avlu kapısından, kuru, tek bir silah sesi duyuldu. Atarşçikov ellerini hızla kaldırdı, sendeledi ve sırtüstü yuvarlandı. Ayağa kalkmak için debelendi. Sanki emir almış gibi, bölükler dönüp, yüzlerini saraya çevirdiler. Makineli tüfekçiler makinelileri sarayın kapısına döndürdüler. Makineli tüfek şeritleri şakırdadı. Ama çam kalasların ardından tek kul görünmüyordu. Bir dakika önce oraya toplanmış olan subaylarla kadınlar, silah sesiyle birlikte kayıplara karışmıştı sanki. Bölükler yeniden düzene girip hızlı adımlarla uzaklaştılar. Son takımdan, Atarşçikov'un yanına gitmiş olan iki Kazak döndüler; bir tanesi, bütün bölüğün duyacağı şekilde yüksek sesle bağırdı:

«Sol omuzunun altından vurmuşlar. Hapı yutmuş!»

Kazakların adımları sert ve güçlü basıyordu yere. Siyah bıyıklı denizci emir verdi:

«Sol taraftan... koşar adım marş!»

Çarkettiler, sarayı sessizliğe gömülmüş bir yığın

halinde arkalarında bırakarak, marş marşla uzaklaştılar.

XX

Sonbahar, arasıra yağışlı, ılık geçiyordu. Soluk güneş, ufak Bikov kasabasının üzerinde nadiren parlıyordu. Ekimde kuşlar güneye doğru göçlerine başladılar. Geceleri bile, turnaların acı, yürekleri burkan feryatları serin kara toprağın üzerinde çın çın ötüyordu. Göçmen kuş sürüleri yaklaşan dondan, yüksekler-de esen sert kuzey rüzgârlarından kaçmakta acele ediyorlardı.

Kornilov maçerasıyla ilgili olarak tutuklanan generaller altı haftadan beri yargılanmayı beklemekteydiler. Bu süre içinde hapisanedeki hayatları bir düzene girmiş, normal olmasa bile kendine göre bir program kazanmıştı. Kahvaltıdan sonra generaller gezinmeye çıkıyorlar; döndüklerinde mektuplarına bakıyorlar, akrabalarından, tanıdıklarından gelen ziyaretçilerini kabul ediyorlar, yemeklerini yiyorlar, bir saatlerini mutlak bir sükûnet içinde geçirdikten sonra, yalnız başlarına çalışmak için odalarına çekiliyorlardı; akşamları genellikle Kornilov'un odasında toplanıp, gece yarısından sonraki saatlere kadar çene çalıyor, görüşüyorlardı.

Hapishane olarak kendilerine ayrılan kız lisesinde oldukça yerindeydi rahatları.

Binayı dışarıdan St George Taburu, içeriden de Tekinler muhafaza ediyordu. Ancak bu muhafaza düzeni, tutukluların özgürlüğünü bir dereceye kadar sınırlandırmakla beraber, önemli bir avantaj taşıyordu; düzen öyle kurulmuştu ki, tutuklular isteseler, her an kolaylıkla kaçabilirlerdi. Kapalı tutuldukları bütün süre içinde dış dünyayla temaslarına serbestçe devam etmişler, burjuva çevrelerine baskı yapmışlar, komp-

lolarının izlerini kapattırmışlar, subayların ruh durumlarını yoklayacak adamlar çıkarmışlar ve beterin beteri bir vaziyetle karşılaşmaları halinde kaçmak için hazırlıklarını yapmışlardı.

Muhafız askeri olarak Tekinleri mutlaka kendisine sadık tutmak endişesinde bulunan Kornilov, Kaledin'le temasa geçti, o da Kornilov'un isteği üzerine, Tekinlerin Türkistan'da açlıktan kırılan ailelerine derhal kamyon kamyon tahıl gönderdi. İktidara geçme girişiminde rol alan subayların ailelerine yardım sağlamak amacıyla, Moskova ve Petrograd'daki güçlü bankerlere son derece sert bir mektup yolladı Kornilov. Kendilerini güç durumda bırakacak açıklamalar yapılmasından korkan bankerler derhal, on binlerce rublelik bağışlarda bulundular. Kornilov, kasım ayına kadar Kaledin'le mektuplaşma faaliyetini sürdürdü. Ekim ortalarında Kaledin'e yolladığı uzun bir mektupta, Don'daki durumu ve oradaki Kazaklardan nasıl bir karşılanış umabileceğini sordu. Kaledin'in cevabı cesaret vericiydi.

Ne var ki, Ekim ihtilali, tutuklu generallerin ayaklarının altındaki toprağı sarstı. Ertesi gün dört bir yana haberciler çıkarıldı. Bir hafta sonra ise, Kaledin'in, kendi kendini başkomutan ilan eden General Duhonin'e gönderdiği, Kornilov ve çevresindekilerin kefaletle tahliyelerini ısrarla istediği mektupta, bir insanın tutukluların akıbeti yönünden duyabileceği korku yankılanıyordu. Buna benzer bir istek de, Kazaklar Birliği ile Kara ve Deniz Subayları Birliği merkez komitesinden gelmişti. Duhonin tereddüt ediyordu.

Kasımın 1'inde Kornilov ona bir mektup gönderdi. Duhonin'in mektubun kenarına yaptığı çıkmalardan, yüksek komutanlığın nasıl büyük bir perişanlığa düşmüş bulunduğu açıkça görülüyordu. Ordu üzerindeki bütün etki ve kontrolünü kaybeden yüksek komutanlık, son günlerini tam anlamıyla yere serilmiş bir halde geçiriyordu.

Ekselans, Nikolay Nikolayeviç,

Kader sizi öyle bir mevkie getirmiş bulunuyor ki, burada, olayların gidişini değiştirmek bir görev olarak size düşüyor; zira büyük ölçüde, yüksek komutanların tereddüt ve müsamahalarından doğan bu olaylar ülkeyi mahva sürüklemekle tehdit etmektedir. Sizin için, bir insanın ya büyük bir tehlikeyi göze almasını ya da istifa etmesini gerektirecek an yaklaşmaktadır; aksi takdirde, ülkenin mahvı sorumluluğu ile nihayet ordunun dağılması şerefsizliği sizin omuzlarınıza yüklenecektir.

Elimin altındaki eksik ve parça parça bilgiye göre durum ciddi olmakla beraber, henüz tamamiyle umutsuz değildir. Ancak, eğer siz karargâhın Bolşeviklerin eline geçmesine izin verir ya da kendi rızanızla onların hâkimiyetini kabul ederseniz, o zaman umutsuz hale düşülecektir.

Propaganda ile maneviyatları yarı yarıya kırılmış bulunan St. George Taburu ile emrinizdeki zayıf düşmüş Tekin Alayı asla yeteri kadar bir güç sayılamaz.

Gelecekteki olayların gelişme yönünü önceden görerek, Genel Karargâhın güvenliğini garantilemek yanında, bizi yutmak istidadını gösteren anarşiye karaşı yeni bir mücadelenin örgütlendirilmesi yolunda elverişli bir ortamın yaratılması şeklinde önlemler de almanızın şart olduğunu sanıyorum.

Bu önlemleri ben şöyle düşünüyorum:

1. Bir Çekoslovak Alayı ile Polonya hafif süvari alayı derhal Mogilev'e aktarılmalıdır.

Duhonin'in kenar notu. Genel Karargâh bu alaylara sonuna kadar güvenebilir gözüyle bakmıyor. Bolşeviklerle mütarekeyi ilk kabul edenlerdendir bu alaylar.

2. Orşa, Smolensk, Zlobin ve Gomel, cephedeki Kazak bataryalarının topçu desteğiyle, Polonya Kolordusu birlikleri tarafından işgal edilmelidir.

Kenar notu. Orşa ve Smolensk'in alınması için, ikinci Kuban Tümeni ile Astrakan Kazaklarından bir tabur zaten getirilmiş bulunuyor. 1. Polonya Tümeninin alayını Bikov'dan çekmek, tutukluların güvenliğini tehlikeye düşürebileceğinden, doğru görülmüyor. Birinci Tümenin birlikleri son derece zayıflamış olduğundan gerçek bir güç sayılmaz. Polonya Kolordusu ise Rusya'nın iç işlerine karışmamakta kesin bir tutum almış bulunuyor.

3. Çekoslovak Kolordusu ve Kornilov Alayının bütün bir-

likleriyle, bir iki en güvenilir Kazak tümeni, Petrograd ve Moskova'ya aktarılma bahanesiyle, Orşa-Mogilev-Zlobin hattı üzerine yığılmalıdır.

Kenar notu. Kazaklar, Bolşeviklerle dövüşmemeye kesin olarak kararlılar.

4. Bütün İngiliz ve Belçika zırhlı arabaları aynı bölgeye yığılmalı ve sadece subayların eline verilmelidir.

5. Mogilev'de ve civardaki bir başka noktada, subaylarla bu bölgede toplanmaları şart olan gönüllülere dağıtılmak üzere tüfek, cephane, makineli tüfek, otomatik silah ve el bombası stokları iyi bir muhafaza altında hazır bulundurulmalıdır.

Kenar notu. Bu aşırılıklara yol açabilir.

6. Don, Tersk ve Kuban orduları atamanları, aynı zamanda Polonya ve Çek Komiteleriyle güvenilir bir haberleşme kurulmalı, kesin anlaşmaya varılmalıdır. Kazaklar ülkede düzenin kurulmasını kuvvetle desteklemişlerdi; Polonyalı'larla Çekler'e gelince, Rusya'da düzenin kurulması kendi varlıklarını önemle etkileyen bir meseledir.

Her geçen gün haberler daha ürkütücü bir hal almaya başladı. Bikov'da bile hoşnutsuzluk başgöstermişti. Tutuklu generallerin tahliyesini isteyen Kornilov taraftarları otomobilleriyle, Magilev ve Bikov arasında mekik dokuyorlardı. Kazak Birliği üstü kapalı tehditlere bile başvurdu.

Olayların baskısı altında ezilen Duhonin hâlâ tereddütte devam ediyordu. Kasımın 18'inde, tutuklulaların Don'a gönderilmeleri için bir emir çıkardı, sonra hemen emri iptal etti.

Ertesi sabah çamurlara bulanmış bir otomobil Bikov lisesinin ana kapısına yanaştı. Şoför dalkavukluğa varan bir saygıyla otomobilin kapısını ardına kadar açtı, yaşlıca, sağlam yapılı bir subay indi içinden. Muhafız subayına gösterdiği belge, Kurmay Albay Kusonski adını taşıyordu.

«Genel Karargâhtan geliyorum. General Kornilov'a özel bir mesaj getirdim. Komutanı nerede bulabilirim?»

Komutan —Tekin Alayı Komutanı Yarbay Er-

gart— ziyaretçiyi doğruca Kornilov'a götürdü. Kusonski kendini tanıttı ve sesine yapmacıklı bir önemlilik edası vererek haberi bildirdi:

«Dört saate kadar, Mogilev karşı koymaksızın Bolşeviklere teslim olacak. General Duhonin, bütün tutukluların derhal Bikov'dan ayrılmalarını size söylememi emretti.»

Kornilov, Kusonski'yi Mogilev'deki durum hakkındak sorguya çektikten sonra, Yarbay Ergart'ı çağırdı. Sol elinin parmaklarını, bütün ağırlığını vererek masanın kenarına dayadı:

Generalleri derhal tahliye edin. Tekinler bu gece yarısı yola çıkmaya hazır olmalıdır. Ben alayla birlikte gideceğim.»

Alayın demirhanesinde bütün gün körükler homurdadı, gıcırdadı durdu; kömürler akkor haline geldi, çekiç sesleri çın çın öttü, atlar örslerin sesinden ürküp kişnediler. Tekinler atlarının dört ayağını da nallıyor, koşumlarını onarıyor, silahlarını temizliyor, hazırlanıyorlardı.

Gündüzün generaller hapishaneden teker teker ayrıldılar. Ama gece yarısı kurtların sevdiği, ufak taşra kasabasının bütün ışıklarını söndürüp uykuya vardığı saatte, atlılar üçerli sıralar halinde lisenin avlusundan çıkmaya başladılar. Kara silüetleri çelik rengi göğe karşı kalıptan çıkma kabartmalar gibi duruyordu. Koyun postundan, uzun başlıklarını gözlerinin üzerine kadar indirmiş, yağlı, kara suratlarını kukuletelerinin içine çekmiş, eyerlerinin üzerinde kambur duran atlılar, tüylerini kabartmış kocaman kara kuşlar gibi geçiyorlardı. Süvari kolunun orta yerinde, alay komutanının yanında Kornilov, omuzları düşmüş bir halde, yüksek, dayanıklı bir atın üzerinde oturuyordu. Kasabanın sokaklarında gürültüyle esen soğuk rüzgâra karşı arada sırada yüzünü buruşturuyor ve gözlerinin daracık çizgilerini kısarak, başını kaldırıp yıldızlı, cam gibi göğe bakıyordu.

Yeni nallanmış toynakların hafif patırtıları, kasabanın sokaklarından yumuşak hışırtılarla geçerek, varoşlarda kayboldu.

XXI

Onikinci Kazak Alayı iki günden beri geri çekiliyordu. Ağır ağır, bütün yol boyunca savaşa savaşa çekiliyordu, ama yine de bir çekilmeydi bu. Rus ve Rumen ordularının ağırlık katarları engebeli toprak yol üzerinde inişli çıkışlı uzayıp gidiyordu. Alman ve Avusturya tümenleri müştereken geri çekilen orduları derinlemesine bir yan hareketiyle çember içine almış, halkayı kapatmaya çalışıyorlardı.

Bir akşam, Onikinci Alayla yanıbaşındaki Rumen tugayının çember içine düşmek üzere olduğu haberi geldi. Geceleyin, koşulu topçu tümeninin bir bataryasıyla desteklenen Onikinci Alay, Golş vadisinin alt yanında artçı mevziine girme emri aldı. Nöbetçilerini diken alay, ilerleyen düşmanı karşılamaya hazırlandı.

Aynı gece Mişa Koşevoy ile, Tatarski köyünden, azıcık mankafa bir adam olan Aleksey Beşniyak'ı gizli bir ileri karakol görevine yolladılar. İki adam, kullanılmayan bir kuyunun yakınındaki bir sel yatağının içine gizlendiler ve rutubetsiz, ayaz havayı ciğerlerine çektiler. Arada bir bulutlu gökten, uçuşlarını telaşlı feryatlarıyla belli eden bir yaban ördeği sürüsü geçiyordu. Sigara içmemeleri için verilen emre kızan Mişa, arkadaşının kulağına fısıldadı:

«Ne acayip şey bu hayat, Aleksey! İnsanlar kör gibi el yordamıyla dolaşıyorlar sanki; bir birleşiyorlar, bir ayrılıyorlar, bazen birbirlerini çiğniyorlar... İşte şimdi sen kendin de burada ölümün burnunun dibine gelince, kendi kendine bütün bunların ne demek olduğunu düşünürsün. Bana kalırsa dünyada, bir başka insanın ruhu kadar müthiş şey yoktur; ne istersen yap, bu ruhun derinliklerine inemezsin... İşte senin yanın-

da yatıyorum burada da, kafandan neler geçtiğini bilemiyorum, hiçbir vakit de bilemedim; görünüşünün ardında ne biçim bir hayat var, bilmiyorum, sen de benim hakkımda bir şey bilmiyorsun... Belki de ben seni öldürmek istiyorum, halbuki sen benim kafamdan geçenlerden haberin bile olmadan bana peksimet veriyorsun... İnsanlar kendi kendilerini de iyi tanımıyorlar. Yazın hastanedeydim. Yanımdaki yatakta Moskova'lı bir asker vardı. Hiç durmadan, Kazakların nasıl yaşadıklarını, daha bilmem neler soruyordu. Kazakların kamçıdan başka bir şey bilmediklerini sanıyorlar; Kazakların yabanî olduklarını, içlerinde can yerine adi cam taşıdıklarını sanıyorlar. Halbuki bizler de onlar gibi insanız, bizler de onlar kadar severiz kadını, kızı; bizler de üzülünce gözyaşı dökeriz, ama başkasının sevincini paylaşmayız. Ne dersin, Aleksey? Hayata doymadım ben; dünyada bu kadar güzel kadın olduğu aklıma geldikçe yüreğim sızlıyor... Kadınlara öylesine bir sevgi var ki içimde, onları seve seve canlarını yakabilirim... Hepsiyle yatardım; kısası, uzunu, zayıfı, şimanı. Ama hayata öyle berbat bir biçim vermişler ki. Seni kandırıp bir kadına razı ediyorlar, ondan sonra hayatının sonuna kadar ayrılamıyorsun ondan. O kadından bıkmayacağımızı mı sanıyorlar? Şimdi bir de bütün bunlara tüy dikercesine savaş çıkardılar...»

Beşniyak hiçbir kötü niyeti olmaksızın, «Sana yeteri kadar sopa çekmemişler, öküz,» diye takıldı.

Koşevoy sırtüstü uzandı, sustu, yanına varılamayacak kadar cansız, soğuk toprağı elleriyle okşayarak, hülyalı bir gülümsemeyle gözlerini göğün boşluğuna dikti.

Nöbetlerinin sona ermesine bir saat kala, Almanların baskınına uğradılar. Beşniyak bir el ateş edebildi, sonra düştü, acıdan dişlerini gıcırdatarak iki büklüm oldu. Bir Alman sürıgüsü bağırsaklarını deldi, mesanesini parçaladı ve belkemiğine dayanarak titredi.

Koşevoy bir dipçikle yere yuvarlanmıştı. İriyarı bir muvazzaf asker onu yarım verst kadar sırtında taşıdı. Mişa ayılırken, kendi kanıyla boğulacağını sandı, ama soluk alarak gücünü toplayınca, Almanın sırtından aşağı atlaması güç olmadı. Arkasından yaylım ateş açtılar, ama karanlıktan ve fundlıklardan yararlanarak kaçtı.

Çekilme durdurulduktan ve Rus-Rumen kuvvetleri kıskaçtan kurtulduktan sonra Onikinci Alay cephe gerisine alındı. Onlara, kaçakları geçirmemek için, ileri karakollar çıkararak yolları tutmaları emri verildi. Gerekirse kaçaklara ateş edilecek ve yakalananlar muhafaza altında tümen karargâhına gönderilecekti.

Mişa Koşevoy, karakol görevine ilk çıkarılanlar arasındaydı. Koşevoy ile başka üç Kazak köylerinden ayrıldılar ve sabahleyin, bir mısır tarlasının ucunda, yola yakın bir yerde mevzi aldılar. Yol bir ormanın kenarından geçiyor, her yanı ekili, dalgalı bir vadide gözden kayboluyordu. Sırayla nöbet tuttular. Öğleden sonra, yoldan kendilerine doğru gelen on kişilik bir asker grubu gördüler. Askerler ormanın kenarına vardıkları zaman durdular, sigara yaktılar ve herhalde hangi yoldan gideceklerini tartıştıktan sonra, yollarına devam ederek sola kıvrıldılar.

Mişa Koşevoy mısır saplarının arasından kalkarken, «Ateş açalım mı?» diye sordu ötekilere.

«Başlarının üzerinden ateş et.»

«Hey, durun bakalım!»

Kazaklardan yüz adım kadar ilerde bulunan askerler, sesi duydular, bir an durakladılar, sonra tekrar ağır ağır yollarına devam ettiler.

Kazaklardan biri, «Durun!» diye bağırarak havaya ateş etti.

Kazaklar tüfeklerini sağ ellerine alıp, yere doğru eğik tutarak, ağır ağır giden askerlere yetişmek için koştular.

Kazaklara komuta eden çavuş, «Ne diye durmadınız be? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Belgelerinizi gösterin bakalım!» diye bağırdı.

Askerler durdular. Üç tanesi ağır ağır silahlarını omuzlarından çıkardılar. İçlerinden biri eğilip, ayakkabısının tabanını üst kısmına tutturan teli yeniden bağladı. Hepsi de inanılmaz bir pislik içindeydiler, üstleri başları lime limeydi. Geceyi ormanda, çalılar arasında geçirdikleri belliydi, çünkü kaputlarının üstü kahverengi dikenlerle kaplıydı. İki tanesi piyade kasketi giymişti, ötekilerin başında kürk başlıklar vardı; başlıkların kulaklıkları açık, bağları sarkıyordu. Onların önderi olduğu anlaşılan uzun boylu, avurdu avurduna geçmiş, beli bükük bir asker hiddetle bağırdı:

«Ne istiyorsunuz be? Size bir kötülüğümüz mü dokundu? Ne diye kovalıyorsunuz bizi?»

Çavuş sesine sert bir eda vererek, «Belgelerinizi!» dedi. Mavi gözlü, harmandan yeni çıkmış bir tuğla kadar kırmızı suratlı bir asker, cebinden bir el bombası çıkardı. El bombasını çavuşun suratına doğru sallayarak arkadaşlarına baktı ve acele acele, Yaroslav lehçesiyle konuştu:

«Al işte, benim belgem bu, delikanlı! Nah! Bu ferman yılın her gününde geçer. Ona göre gözünü aç. Bir savurdum mu bunu, arkandan parçanı bulamazlar. Anladın mı? Anladın mı ne dediğimi? İyice anlaşıldı mı?»

Çavuş kaşlarını çatıp, onu yumruğuyla göğsünden iterek, «Zevzeklenme!» dedi. «Zevzeklenme de, bizi korkutmaya çalışma, zaten korkmuşuz yeteri kadar biz. Kaçaksınız siz, bizimle birlikte karargâha geleceksiniz. Sizin gibilerini görmek istiyorlar karargâhta.»

Askerler bakıştılar ve silahlarını ellerine aldılar. İçlerinden, maden amelesine benzeyen siyah saçlı, zayıf biri dehşetle bakan gözlerini Kazakların üzerinde gezdirdi ve fısıldadı:

«Tanrı hakkı için tattırırız süngülerin tadını size, ha! Basın hadi! Bana ilk yaklaşana yapıştırırım kurşunu, vallahi.»

Mavi gözlü asker el bombasını başının üzerinde çeviriyordu. En önde duran uzun boylu, beli bükük olanı, paslı süngüsünün ucunu çavuşun kaputuna sürttü; madenci sövüp sayarak dipçiği Koşevoy'a salladı. Koşevoy'un parmağı tüfeğinin tetiği üzerinde titredi. Kazaklardan biri ufak tefek bir askeri, kaputunun yakasından yapışarak ve arkadan vurmasın diye de ürkek ürkek geriye dönüp bakarak bir kol boyu geriden sürükledi.

Mısır saplarının kuru yaprakları hışırdıyordu. İnişli çıkışlı vadinin ötesinde bir sıra mavi, dalga dalga tepeler yükseliyordu. Köyün yakınındaki otlaklarda kızıla çalan kahverengi inekler dolaşıyordu. Rüzgâr, ormanın ötesinde bir toz bulutunu döndüre döndüre havalandırdı. Kasvetli ekim günü uyuşuk bir sükûnetle doluydu; güneş ışınlarının serpelendiği kırların üzerine mübarek bir durgunluk ve sessizlik çökmüştü. Ama hemen yolun kenarında insanlar anlamsız bir öfke içinde tepişiyor, yağmurun yumuşattığı bereketli toprağa birbirlerinin kanını dökmeye hazırlanıyorlardı.

Hırsları azıcık dindi; Kazaklarla askerler daha sakin konuşmaya başladılar.

Koşevoy öfkeyle, «Cepheden daha üç gün önce çektiler bizi,» dedi. «Cephe gerisine kaçmadık biz! Halbuki siz kaçıyorsunuz, yuh olsun size! Yoldaşlarınızı bırakıyorsunuz! Kim tutacak cepheyi? Arkadaşımı yanıbaşımda süngülediler, bir de kalkmış bizim savaşın tadını tatmadığımızı söylüyorsunuz bize!»

Başka bir Kazak, «Ne diye nefes tüketiyorsun be?» diye onun sözünü kesti. «Hadi, yürüyün karargâha, tartışma istemez.»

Madenciye benzeyen asker, «Çekilin yolumuzdan, Kazaklar! Yoksa vururuz, alimallah!» diye tehdit etti.

Çavuş çaresizlik içinde kollarını iki yana açtı:

«Çekilemeyiz, kardeş! İsterseniz vurun bizi, ama yine de geçemezsiniz; bölüğümüz nah şu köyde konaklıyor...»

Uzun boylu, beli bükük asker bir tehdit ediyor, bir alttan alıyor, bir yalvarıyordu. Sonunda eğildi, pis çıkınının içinden bir şişe aldı, Koşevoy'a göz kırpıp, fısıldadı:

«Kazaklar, para veririz size; sonra, bakın... Alman votkası... aramızda daha başka şeyler de toplarız. İsa aşkına, bırakın da geçelim. Evimizde çoluk çocuğumuz var, bunun ne demek olduğunu siz kendiniz de bilirsiniz... Canımız burnumuza geldi, dayanamıyoruz artık... Daha ne kadar sürecek bu? Tanrı adına! Bizi bırakacaksınız, değil mi?» Çizmesinin koncundan kesesini aceleyle çekti aldı, silkeledi, içinden birer rublelik iki tane Kerenski banknotu çıkardı, banknotları ısrarla Koşevoy'un avucuna tıktı. «Al şunları! Al! Yarabbi...! Siz merak etmeyin, biz geçeriz bir yolunu bulup. Paranın kıymeti yok. Olmasa da olur bizim için. Al hadi! Daha da buluruz...»

Utançtan yanan Koşevoy, elini arkasında saklayarak geri çekildi, başını salladı. Yüzüne kan hücum etti, gözleri dolu dolu oldu. «Beni böyle deliye çeviren, Beşniyak'ın öldürülüşü!» diye düşündü. «Ben kendim savaşa karşıyken, şimdi kalkmış bu adamları tutuklamaya çalışıyorum. Ne hakkım var? Ne işim var benim burada? Ne alçak domuzum ben!»

Çavuşun yanına gitti, onu bir kenara çekti ve gözlerini kaçırarak sordu:

«Neden bırakmıyoruz sanki? Ne dersin, ha? Bırak gitsinler, Allah aşkına!»

Çavuş utanılacak bir şey yapıyormuş gibi gözlerini ordan oraya gezdirerek cevap verdi:

«Gitsinler... Elimizden başka ne gelir? Nasıl olsa yakında aynı şeyi biz de yapacağız... Saklamaya ne gerek var?»

Askerlere dönerek hiddetle bağırdı:

«Namussuz herifler! Biz size adam gibi davrandık, saygı gösterdik, siz bize para teklif ediyorsunuz! Bizim paramız yok mu sanıyorsunuz?» Mosmor kesilerek haykırdı: «Çekin keselerinizi gözümün önünden, yoksa götürürüz sizi karargâha.»

Kazaklar kenara çekildiler. Askerler yürüdü. Geriye, köyün bomboş sokaklarına bakan Koşevoy, kaçakların ardından bağırdı:

«Hey, yavrular! Ne diye güpegündüz yola çıkıyorsunuz? Şurada bir koru var; girin, günü orda geçirin, geceleyin gidersiniz. Yoksa bir başka karakola rastlarsınız, enselerler sizi!»

Askerler kararsızlık içinde çevrelerine bakındılar; sonra kurtlar gibi, kirli gri bir çizgi halinde, toz ağacı korusuna doğru saptılar.

*

Kasım başlarında, Petrograd'daki ayaklanmanın dedikoduları Kazak birliklerine ulaşmaya başladı. Genellikle herkesten daha iyi haber alan karargâh emir erleri, Geçici Hükümetin Amerika'ya kaçtığını doğruladılar; söylediklerine göre, denizciler Kerenski'yi ellerine geçirmişler, adamı baştan aşağı bir güzel tıraş edip, orospu gibi katrana bulamışlar, ondan sonra da iki gün Petrograd sokaklarında sürüklemişler.

Daha sonra, Geçici Hükümetin devrildiği, iktidarın Bolşeviklerin eline geçtiğine dair resmî haberler gelince Kazaklar ihtiyaten seslerini çıkarmaz oldular. Çoğu, savaşın son bulacağı umuduyla bu habere memnun olmuştu. Ama, Üçüncü Kazak Kolordusunun Kerenski ve General Krasnov ile birlikte Petrograd üzerine, Kaledin'in de Kazak alaylarıyla güneyden yürümekte olduğu söylentileri gelince hepsini bir telaş aldı.

Cephe darmadağın oldu. Ekimde askerler dağınık, örgütsüz gruplar halinde kaçmışlardı; ama ka-

sının sonuna doğru taburlar ve alaylar bir bütün halinde mevzilerinden çekiliyor, bazen sadece hafif teçhizatlarını alarak, ama çoğunlukla alayın demirbaş eşyasını da yanlarında götürerek kaçıyor, depoları yağmalıyor, subaylarını vuruyor, yolda önlerine ne gelirse yağma ediyor ve içeriye, memleketlerine doğru, bendinden taşmış bir sel gibi akıyorlardı.

Bu yeni şartlar altında Onikinci Alaya verilen kaçakları durdurma görevinin hiçbir anlamı kalmadı. Kendi kesimlerini terkeden piyadeler yüzünden açılan gedikleri kapatmak için boş yere tekrar cepheye sürüldüler ve ekimde yine geri çekildiler, en yakın tren istasyonuna yürütüldükten sonra, bütün alay mallarını, makineli tüfekleri, cephane stoklarını ve atlarını vagonlara yükleyip, mücadelenin alevleri içinde kalan Rusya'nın bağrına doğru yola çıkarıldılar.

Onikinci Alayın sevkiyat katarları Ukrayna'dan geçip, Don'a doğru ilerledi. Znamenka yakınlarında Bolşevik Kızıl Muhafızları onları silahlarından tecrid etmeye çalıştılar. Müzakereler yarım saat sürdü. Koşevoy ile, bölük ihtilal komitelerinin önderleri olan beş Kazak, silahlarıyla birlikte geçmek için izin istediler.

İstasyon Sovyet'inin üyeleri, «Silahı ne yapacaksınız?» diye sordu.

Hepsi adına Koşevoy cevap verdi:

«Silahlarımızla kendi burjuvazimizi, kendi generallerimizi tepeleyeceğiz! Kaledin'in kuyruğunu sıkıştıracağız!»

Kazaklar, «Silahlarımızı vermeyiz, Ordu malı bu silahlar,» diye dayattılar.

Trenlerin yola devam etmesine izin verildi. Kremençung'da silahlarını almak için bir teşebbüs daha yapıldı. Ancak Kazak makineli tüfek erleri makinelileri vagonların açık kapılarından istasyona doğru çevirdikten ve bir bölük Kazak hat boyunca dövüşmeye hazır bir durumda dizildikten sonra geçmelerine izin verildi. Yekaterinoslav yakınlarında bir Kızıl Muha-

fızlar müfrezesiyle karşılıklı ateş teati etmeleri de fayda vermedi: alayın bir kısmı silahlarından tecrid edildi, makineli tüfeklere, yüz sandıktan fazla cephaneye, sahra telefon cihazlarına ve makaralarla tele el konuldu. Subaylarını tutuklamaları için yapılan teklife Kazaklar red cevabı verdiler. Bütün yol boyunca bir tek subaylarını, alay komutanının yaverini kaybettiler; onu da Kazaklar kendileri ölüme mahkûm ettiler ve cezayı Uryupin'le Kızıl Muhafızlardan bir denizci yerine getirdi.

17 Aralık günü akşama doğru, Sinelnikovo istasyonunda Kazaklar, yaveri sürükleye sürükleye trenden indirdiler:

Omuzunda bir Japon tüfeği, elinde bir Mavzer tabancası bulunan seyrek dişli denizci, «Kazakları ele veren bu muydu?» diye sordu, keyifli keyifli.

Uryupin soluk soluğa, «Yüzünü tanımaz mıyız hiç? Ta kendisi!» diye cevap verdi.

Yüzünü kavuran soğuğu, ya da yediği dipçiğin acısını duymaksızın, tuzağa düşmüş bir hayvan gibi irileşmiş gözlerini çevresinde dolaştıran yaver genç bir üsteğmendi. Uryupin'le denizci onu trenden biraz uzaklaştırdılar.

«Halkın ayaklanmasına sebep olanlar işte bunun gibi iblisler, bunun gibiler sebep oluyorlar ihtilale... Oho, o kadar titreme canımın içi, koparsın sonra,» diye hırladı Uryupin ve başından kasketini eline aldı, haç çıkardı.

«Üsteğmen, dikkat!»

Yayvan yayvan, pis pis gülümseyen denizci elindeki tabancayla oynayarak, «Hazır mısın?» diye sordu.

«Hazırım.»

Uryupin bir kere daha haç çıkardı, bir ayağını geriye atmış, nişan almakta olan denizciye göz ucuyla baktı; dudaklarında pis bir gülümseme ile ilk defa denizci ateş etti.

Çaplin yakınlarında alay yok yere Ukraynalı'larla anarşistler arasında patlak veren bir kavgaya karıştı. Üç askerini kaybetti alay ve bir piyade tümeninin yolları tıkayan sevkiyat katarlarını güçlükle çektirip, zor kullanarak geçebildi oradan.

Üç gün sonra alayın birinci parçası Millerovo İstasyonunda trenden iniyordu; öbür parçası Lugansk'ta takılmıştı. İnenlerin yarısı dağılıp atlarına atladı, doğruca istasyondan evlerinin yolunu tuttular, geri kalanlar, düzen içinde Kargin köyüne doğru ilerlediler. Ertesi gün, yanlarında getirdikleri savaş yadigârlarıyla Avusturyalılardan ele geçirdikleri atları satıp, alayın bütün parasını ve demirbaş eşyasını aralarında pay ettiler.

Koşevoy'la Tatarski'li öteki Kazaklar köylerine doğru akşam vakti yola çıktılar. Bir tepeyi tırmandılar. Aşağıda, Çir ırmağının buz beyazı, kıvrıntılar yapan kıyılarında, yukarı Don'un en güzel köyü, Kargin gözler önüne seriliyordu. Buharla işleyen değirmenin bacasından kesik kesik duman çıkıyordu. Köy meydanında, siyah bir insan kalabalığı toplanmış, kilisenin çanları akşam duasına çağırıyordu. Kargin sırtlarının ötesinde, Klimovski köyünün çevresindeki kavakların tepeleri görülüyordu. Onların da ötesinde, karla örtülü ufkun pelin mavisi üzerinde dumanlı bir gurup, parlak, mor ışıltılarla göğün yarısını kaplamıştı.

On sekiz atlı, üç yabani elma ağacını besleyen ufak bir tepeciğin yanından süratli ile geçtiler, eyerleri gıcırdayarak kuzeybatı yönüne doğru atlarını sürdüler. Ayaz gece, tepelerin sırtları ardında bir hırsız gibi pusuya yatmıştı. Yüzlerini başlıklarıyla saran Kazaklar, arada sırada atlarını baldırlayıp dörtnala kaldırıyorlardı. Ardlarında güneye doğru akıp giden sert yolun üstünde, kulakları ağrıtacak kadar sert çınlıyordu nal sesleri. Yolun her iki yanında, donlar son defa çözüldüğü sırada azalarak otların aralarında kalmış olan kar parçalarının üzerindeki buzdan ka-

buklar, ay ışığında, sıvı bir ateş gibi dağınık renklerle tutuşuyordu.

Kazaklar sessiz sessiz atlarını baldırlıyorlardı. Yol güneye doğru akarak uzaklaşıyordu. Doğu yönünü bir orman sargı gibi sarıyordu. Yolun kenarındaki karlarda, tavşanların minik ayak izleri görülüyordu. Bozkırın özerinde, ta yukarılarda Samanyolu, göğü gümüş kakmalı bir Kazak kemeri gibi kuşatıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

1917 güzünün sonunda Kazaklar cepheden evlerine dönmeye başladılar. Dikkati çekecek kadar yaşlanmış olan Kristonya ile, 52. Alayda onunla birlikte askerlik yapmış olan üç kişi daha döndü. Parlak yanaklı Anikuşka döndü, topçu İvan Tomilin, Nallı Yakov döndü. Onların ardından Martin Şamil, İvan Alekseyeviç, Zahar Korolyov, uzun boylu, kaba saba Borşçev geldiler. Aralıkta, hiç beklenmedik bir sırada Mitka Korşunov çıkıverdi, bir hafta sonra da, Onikinci Alayda askerlik yapmış olan Kazaklardan bir grup; Mişa Koşevoy, Prohor Zikov, Yepifan Maksayev, Andrey Koşulin ve Yegor Sinilin topluca sökün etti. Alayından ayrı düşmüş olan Fedot Bodovskov, bir Avusturyalı subaydan aldığı sıçan tüylü, yakışıklı atını Voronej'den doğruca köyüne sürüp gelmişti. Daha sonraları, ihtilalle çalkalanan Voronej Eyaletinin köylerinden nasıl geçtiğini ve atının hızına güvenerek nasıl Kızıl Muhafız müfrezelerinin burnunun dibinden kaçtığını sık sık anlattı.

Arkadan Merkulov, Piyotr Melehov ve Bolşeviklerden yana geçen 27. Alaydan kaçmış olan Nikolay Koşevoy geldiler. Son zamanlara kadar İkinci Yedekler Alayında bulunan Gregor Melehov'un Bolşeviklere katılarak, Kamenskaya'da kaldığı haberini getiren de onlar oldu. Eskiden gözünü budaktan esirgemeyen bir at hırsızı olan ve karışık günlerin ortaya çıkardığı yeniliğe, aynı zamanda rahat bir hayat sürme ihtimaline kapılarak Bolşeviklere geçen Maksim Griyaz-

nov'u da geride bırakmışlardı. Maksim'in inanılmayacak kadar çirkin ve inanılmayacak kadar huysuz bir at düşürdüğünü anlattılar; hayvanın sırtında boydan boya gümüşî bir çizgi varmış, o kadar yüksek olmadığı gibi gövdesi uzun ve inek gibi de kırmızıymış. Gregor'dan pek söz etmediler. Söz etmek istemedikleri belliydi; Gregor'un yolunun, köyün yolundan bambaşka bir yönde gittiğini biliyorlardı ve bu yolların bir daha birleşebileceği de şüpheliydi.

Kazakların birer efendi, ya da uzun zamandan beri beklenilen birer misafir olarak döndükleri evleri neşeye, sevdiklerini, akrabalarını ebediyyen kaybetmiş olanların derin acılarını daha keskin ve daha merhametsiz bir şekilde arttıran bir sevince boğuldu. Geri dönmeyen, Galiçya'da, Bukovina'da, Doğu Prusya'da, Karpatlar'da ve Romanya'da kalmış —tepelerinde top gürültülerinden bir maten marşı çalınırken cesetleri çürüyen— pek çok Kazak vardı. Şimdi bunların müşterek mezarlarının tümsekleri üzerinde biten uzun yaban otlarını yağmur kamçılıyor, bu tümsekleri rüzgârın önünde savrulan kar kucaklıyordu. Başı açık Kazak kadınları, ne kadar koşarlarsa koşsunlar köyün ucuna ve gölgeler düşmüş gözlerini ne kadar dikerlerse diksinler uzağa, sevdiklerinin at üstünde eve dönüşünü asla göremeyeceklerdi. Şişmiş, feri kaçmış gözleri nice gözyaşı dökerse döksün, bu gözyaşları onların acılarını alıp götüremeyecekti. Yıldönümlerinde ve anma günlerinde ne kadar ağlarlarsa ağlasınlar, doğu rüzgârları onların feryatlarını Galiçya'ya, Doğu Prusya'ya, müşterek mezarların çökük tümseklerine iletemeyecekti.

Mezarları otlar nasıl bürürse, zaman da öylece acıyı sarar. Rüzgâr gidenlerin izlerini nasıl silerse, zaman da öylece, sevdiklerinin dönmesini boş yere beklemiş olanlarla, hep boş yere bekleyecek olanların müthiş acılarını ve anılarını alır götürür, çünkü insan ömrü kısadır ve çimleri çiğnemek için dünyada hiç

kimseye çok uzun bir zaman bağışlanmamıştır.

Prohor Şamil'in karısı, eniştesi Martin Şamil'i, karısını okşarken ya da çocuklarına hediyeler verip, onları dizlerinde hoplatırken gördükçe, başını katı yerlere çalıp, kulübesinin toprak zeminini dişleriyle kemirdi. Çocukları çevresinde bir koyun sürüsü gibi eteklerine asılıp, korkudan testekerlek açılmış gözleriyle analarını seyrederek ulurlarken, o, elleriyle dizlerinin üzerinde yerlerde süründü, kıvrandı.

Ey aziz kadın, son gömleğini de parçala! Katı, karanlık geçen ömrünün seyrelttiği saçlarını yol; kan çıkarasıya kadar ısır dudaklarını; işten yıpranmış parmaklarını bük ve boş evinin eşiğinde dövün! Evinin sahibi yok, kocan gitmiş, çocukların babasız; ve unutma, ne seni, ne yetimlerini okşayan çıkacak, ne de gece yorgun yatağına yığıldığında başını tutup göğsüne bastıran bulunacak. Hiç kimse sana vaktiyle onun söylediği şeyleri söylemeyecek; «Üzülme, Aniska, nasıl olsa geçiniriz!» demeyecek. Başka bir koca bulamayacaksın, çünkü ağır iş, sefalet, çocuklar seni kuruttular, çirkinleştirdiler. Yarı çıplak çocuklarına bir baba çıkmayacak. Harcadığın olağanüstü güçten soluk soluğa, tarlayı tek başına sen sürecek, sen tırmıklamak zorunda kalacaksın; orak makinesinden ağır buğday demetlerini arabaya yüklemek için yabanın ucunda kaldırırken, göbeğinin altında bir yerin yırtıldığını hissedeceksin. Ve sonra kan dökerken, kendini paçavraların altında gizleyerek acıdan kıvranacaksın.

Aleksey Beşniyak'ın anası, oğlunun eski çamaşırlarını evirip çevirerek, koklayarak acı gözyaşları döküyor, ama ancak, Mişa Koşevoy'un getirdiği Beşniyak'ın son gömleğinin kıvrımları arasında oğlunun ter kokusundan bir şeyler bulabiliyordu. Başını gömleğin içine gömerek sarsıla sarsıla feryad eden ihtiyar kadın, kirli pamuklunun üzerine gözyaşlarından desenler çiziyordu.

Manitskov, Ozerov, Kalinin, Lihavidov, Yermakov ve daha birçok Kazak aileleri yetim kalmıştı.

Yalnız Stepan Astakov için kimse gözyaşı dökmedi; gözyaşı dökecek kimsesi yoktu ki. Pencereleri tahtalarla kapatılmış, yazın bile kasvetli görünen, yıkılacak haldeki evi bomboş kalmıştı. Aksinya, Yagodnoye'de yaşıyor, yine eskisi gibi, köyde ondan hiçbir haber alamıyorlardı; o ise köye hiç adımını atmıyor, öyle bir istek duymuyordu.

Yukarı Don bölgesi Kazakları evlerine gruplar halinde dönüyorlardı. Aralık ayında Vyeşenskaya bölgesi köylerinin hemen hemen bütün Kazakları dönmüş bulunuyordu. Tatarski köyünden gece gündüz, onar kişilikten, kırkar kişiliğe varan Kazak grupları geçiyor, Don'un sol kıyısına gidiyorlardı.

İhtiyarlar çıkıp, «Neredensiniz siz, askerler?» diye sorarlardı onlara.

«Çornaya'dan; Zimovnaya'dan; Dubrovka'dan; Gorohovskaya'dan,» cevapları gelirdi.

İhtiyarlar, kurnaz kurnaz, «Demek savaşı bitirdiniz?» diye sorarlardı.

Atlılardan bazıları daha yumuşak, daha utangaç olanlar hafifçe gülümserlerdi:

«Gırtlağımıza kadar geldi, dede! Asıl biz bittik!»

Ama gözü daha fazla dönmüş olanlar, içerleyenler ihtiyarlara küfreder, «Gidin de kendiniz bir deneyin bakalım!» derlerdi. «Ne bu ahret soruları be? Amma da çok meraklı varmış, ha.»

Kışın sonlarına doğru Novoçerkask yakınlarında iç savaş başlangıcının belirtileri görünmeye başlamıştı, ama Don'un yukarı bölgelerinde bir mezarlık sessizliği hüküm sürüyordu. Yalnız evlerin içinde gizliden gizliye bir görüş ayrılığı kaynıyor ve bu görüş ayrılığı arasıra su üstüne çıkıyordu. Yaşlılar, cepheden dönen Kazaklarla geçinemiyorlardı.

Köylüler, Don Eyaletinin başkenti yakınlarında alevlenen savaştan ancak kulaktan kulağa haberdar

oluyorlardı. Ortaya çıkan çeşitli siyasal eğilimleri iyice anlayamıyor, kulakları kirişte bekliyorlardı.

Ocağa kadar Tatarski köyünde hayat sakin geçti. Cepheden dönen Kazaklar, savaşta katlanmak zorunda kaldıklarından da acı felaketlerin, sıkıntıların, eşiklerinde nöbet beklediğinden habersiz, evlerinde, karılarının yanıbaşında dinleniyor, kendilerini besiye çekiyorlardı.

II

1917 Ocağında, Gregor Melehov, savaş alanında gösterdiği yararlıklardan ötürü teğmen rütbesine yükseltildi ve İkinci Yedek Alayına takım komutanı olarak atandı. Aynı yılın eylülünde, zatürree geçirdikten sonra hava değişimi alarak evine döndü. Altı hafta evinde kaldı, sonra, bölge sağlık kurulunca sağlam görülerek, alayına gitti. Ekim İhtilalinden (1) sonra bölük komutanlığına yükseltildi. Bu süre içinde, çevresinde yer alan olayların bir sonucu olarak, aynı zamanda, alayındaki subaylardan Teğmen Yefim İzvarin'in etkisiyle, görüşleri önemli değişikliklere uğradı.

Gregor, İzvarin'le hava değişiminden döndüğü gün ahbap oldu, ondan sonra da gerek görev sırasında, gerek görev dışında sık sık görüşerek, farkında olmaksızın onun etkisi altına girdi. Yefim İzvarin, hali vakti yerinde bir Kazağın oğluydu. Novoçerkask Kadet Eğitim Okulunda öğrenim görmüş, oradan da doğruca, cepheye, Onuncu Don Kazak Alayına giderek bir yıl kadar hizmet etmiş, çok beğendiği kendi deyimiyle, «St. George Nişanı ve vücudunun münasip, gayri münasip on dört yerine el bombası parçaları aldıktan» sonra İkinci Yedek Alayına aktarılmıştı.

(1) 7 Kasım (Eski takvimde, 25 Ekim), 1917 Proleter İhtilali (ç.n.)

Olağanüstü bir yeteneğe, yüksek bir istidada sahip, sıradan Kazak subaylarından epeyce yüksek düzeyde öğrenim görmüş bir insan olan İzvarin, Kazan muhtariyetinin ateşli bir taraflısıydı. Şubat İhtilali onu kendine getirdi, ona gelişme fırsatları sağladı ve İzvarin, Kazakların ayrılmalarını öngören çevrelerle ilişkiler kurup, Don Bölgesinin tam muhtariyete kavuşması, aynı zamanda çarlık rejiminin Kazaklara el atmasından önce Don'da var olan biçimde bir hükümetin kurulması yolunda akıllıca propagandalara girişti. Tarihi iyi bilirdi; ateşli, bununla beraber duru görüşleri olan, uyanık zekalı bir insandı ve Don Kazaklarının kendi hükümetlerini kurdukları, vilayette bir tek Rus kalmadığı ve kendi sınırlarını bekleyen Kazakların gerek Ukrayna, gerek Büyük Rusya ile, saygı göstermek gereğini duymaksızın, eşit şartlar altında konuşarak ticaret ve takaslarını yürütebilecekleri zaman sürecekleri özgür yaşayışın tablosunu, karşısındakileri zorlayan bir belagatle çiziyordu. İzvarin, kafa yapıları basit Kazaklarla, yarım yamalak öğrenim görmüş subayların başlarını döndürüyor, Gregor da onun büyüsüne kapılıyordu. Başlangıçta, aralarında hiddetli tartışmalar geçiyordu, ama yarı cahil Gregor muarızının hiç de dengi olmadığından, İzvarin söz düellolarından kolaylıkla galip çıkıyordu. Tartışmalar genellikle barakaların bir köşesinde yer alır, dinleyiciler de daima İzvarin'in tarafını tutarlardı. İzvarin, öne sürdüğü deliller ve özellikle Aşağı Don'un varlıklı Kazaklarının en derin, en aziz duygularına seslenen, gelecekteki bağımsız hayatlarına dair tablolarla Kazakların aklını çeliyordu.

«Peki ama, buğdaydan başka hiçbir şeyimiz olmadığı halde, Rusyasız nasıl yaşayabiliriz?» diye sorardı Gregor.

İzvarin sabırla anlatırdı:

«Ben bağımsız ve herkesten ayrı yaşamayı sadece Don Bölgesi için düşünmüyorum. Kuban'larla, Terek'-

lerle ve Kafkas dağlılarıyla, bir federatif sistem, yani işbirliği içinde beraber yaşayacağız. Kafkaslar maden yönünden zengindir; ne isterseniz vardır orada.»

«Maden kömürü de var mı?»

«Donets Havzası topu topu bir taş atımı uzakta.»

«Ama orası Rusya'ya ait.»

«Kime ait olduğu ve kimin topraklarında bulunduğu tartışmalı bir konudur. Ama Donets bölgesi Rusya'ya kalsa bile, yine de büyük bir şey kaybetmiş olmayız. Bizim federatif birliğimiz sanayiye dayanmayacak. Biz bir tarım ülkesiyiz, durum böyle olunca da, ufak sanayimizin kömürünü Rusya'dan satın almakla sağlarız. Hem yalnız kömürle de kalacak değiliz. Rusya'dan satın almak zorunda olduğumuz daha bir sürü şey var: kereste, maden, mamul eşya ve saire; buna karşılık biz de onlara iyi cins buğday ve petrol vereceğiz.»

«Peki ayrılmaktan kazancımız ne olacak?»

«Gayet basit! Evvela, onların siyasal himayesinden kurtulmuş olacağız. Rus çarlarının yıktığı düzeni yeniden kurup, bütün yabancıları atacağız. Makineler getirtmek suretiyle on yıl içinde tarımımızı öyle bir düzeye ulaştıracağız ki, on misli zenginleşeceğiz. Bu topraklar bizimdir. Babalarımızın kanları suladı, babalarımızın kemikleri gübreledi bu toprakları; ama biz dört yüz yıldan beri Rusya'ya bağlıyız ve kendi çıkarlarımızı düşünmeksizin onun çıkarlarını savunmaktayız. Bizim denize açılan kapılarımız var. Güçlü bir ordu kurarız, bağımsızlığımızı zedelemeye ne Ukrayna, hatta ne de Rusya cüret edebilir.»

Orta boylu, biçimli vücutlu, geniş omuzlu İzvarin tipik bir Kazaktı. Olgunlaşmamış yulaf rengi, kıvırcık saçları, esmer bir yüzü, yatık bir alnı vardı ve sadece yanaklarıyla ağarmış kaşlarının üstleri güneşten yanmıştı. Tiz tenor sesini çok güzel ayarlayarak konuşurdu; konuşurken de birdenbire sol kaşını kaldırarak, bir şey kokluyormuş izlenimi yaratacak şekilde,

ufacık kanca burnunu kırıştırmak âdetindeydi. Canlı yürüyüşü, kendinden emin duruşu ve kahverengi gözlerinin kaçamaksız bakışıyla alayın öteki subaylarından apayrı bir hali vardı. Kazaklar ona, belki alay komutanına duyduklarından da fazla, içten bir saygı duyarlardı.

İzvarin'le Gregor, baş başa uzun uzun konuşmalar yaptılar. Toprağın, ayaklarının altında bir kere daha sarsıldığını hisseden Gregor, Moskova göz kliniğinde Garanja'yla tanıştığı zaman yaşadığı ruh durumuna benzer bir tecrübe geçirdi.

Ekim İhtilalinden az zaman sonra, İzvarin'le aralarında uzun bir konuşma oldu.

Çelişik güdülerin etkisi altında perişan bir halde, Gregor, teğmene ihtiyatla, Bolşevikler hakkında düşüncelerini sordu.

«Söyle bana, Yefim İvaniç, sence Bolşevikler haklı mı, haksız mı?»

İzvarin kaşını kaldırıp şakacı bir tavırla burnunu kırıştırarak cevap verdi:

«Bolşevikler haklı mı? Ha-ha! Evladım, daha yeni doğmuş bebeğe benziyorsun. Bolşeviklerin kendi programları, kendi planları, kendi umutları var. Onlar kendi görüş açılarından haklı, biz kendi görüş açımızdan haklıyız. Bolşevik Partisinin asıl adını biliyor musun? Bilmiyor musun? Ha? 'Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'dir. Anladın mı? 'İşçi'! Şimdilik köylülerle Kazaklara kur yapıyorlar, ama işçi sınıfına dayanır onlar. İşçileri kölelikten kurtarıyorlar, ama köylüleri belki eskisinden de beter bir köle durumuna düşürecekler. Gerçek hayatta herkesin eşit pay alması diye bir şey olamaz. Eğer Bolşevikler iktidara gelirse, bu işçiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Eğer monarşi geri gelirse, bu toprak ağaları ve onlar gibiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Biz ne onu ne de ötekini istiyoruz. Biz kendi hükümetimizi kurmalıyız, her şeyden önce de, ister Kornilov olsun, ister Kerens-

ki, ister Lenin, bütün koruyucularımızdan yakamızı kurtarmamız gerekir. Kendi topraklarımızda, onlar olmaksızın da geçinir gideriz biz. Tanrı bizi dostlarımızdan korusun, düşmanlarımızın hakkından nasıl olsa geliriz.»

«Ama Kazakların büyük kısmının Bolşeviklere meylettiğini biliyor musun?»

«Grişa, dostum, şunu iyice kafana yerleştir, çünkü son derece önemlidir. Şimdilik köylülerle Kazakların yolları, Bolşeviklerin yollarıyla bir. Bu bir gerçektir, ama sebebini biliyor musun? Sebep, Bolşeviklerin barış istemeleri, derhal barış yapılmasını istemeleridir, zira şu sırada Kazaklara gına gelmiş bulunuyor savaştan!» Kendi esmer ensesine çın çın öten bir şaplak attı ve şakacı bir tavırla yukarı kaldırmış olduğu kaşını düzelterek bağırdı.

«İşte Kazakların Bolşevikliğe bulanışlarının ve bozkırda Bolşeviklerle omuz omuza yürümelerinin sebebi budur. Ama... savaş bitip de Bolşevikler Kazakların mülküne el atar atmaz, Kazaklarla Bolşeviklerin yolları ayrılacaktır! Bu esastır, tarihsel yönden de kaçınılmaz bir şeydir. Bugünkü Kazak yaşayış düzeniyle sosyalizm, yani Bolşevik İhtilalinin en son, tamamlanmış hali arasında aşılmaz bir uçurum vardır! Ey, buna ne dersin, bakalım?»

«Diyeceğim şu ki, hiçbir şey anlamadım!» diye belli belirsiz mırıldandı Gregor. «İki yol arasında karar vermekte güçlük çekiyorum. Sanki bozkırda bir tipide yolumu kaybetmiş gibiyim.»

«Bu şekilde de çıkamazsın işin içinden. Hayat seni mutlaka bir çare aramaya, iki yoldan birini seçmeye zorlayacaktır.»

Bu konuşma ekim sonunda yer aldı. Kasımda, Gregor, Don ihtilali tarihinde önemli bir rol oynayan başka bir Kazakla tanıştı. Gregor Feodor Potyolkov'la tanıştı ve biraz bocaladıktan sonra, eski gerçek, yüreğinde tekrar yerini aldı.

Öğleden beri dondurucu bir yağmur yağmaktaydı. Akşama doğru hava açıldı ve Gregor, kendi bölgesinden gelmiş olan, 28. Alay onbaşılarından Drozdov'a uğramaya karar verdi. Bir çeyrek saat sonra Gregor, Drozdov'un kapısının dışındaki paspasa ayaklarını siliyordu. Drozdov'un misafiri vardı: muhafız bataryası başçavuşlarının apoletini taşıyan iriyarı, sağlam yapılı bir Kazak, sırtı pencereye dönük olarak, kışla yatağının üzerinde oturuyordu. Siyah kumaş pantolonu içindeki bacaklarını iki yana açmış, iri, kıllı ellerini geniş dizlerine dayamış, öne eğik bir durumda oturuyordu. Askerî gömleği o kadar sıkıydı ki, göğüs tarafında patlayacakmış izlenimi bırakıyordu. Kapının gıcırdaması üzerine kısa boynunu çevirdi, soğuk bakışlarını Gregor'a dikti, sonra gözlerinin serin ışıltısını, dar göz yuvalarının, kalın gözkapaklı karanlığı içine gömdü.

«Sizi tanıştırmak isterim! Gregor, bu Potyolkov; Ust-Koperskaya'dan, komşumuz sayılır.»

İki adam sessizce el sıkıştılar, Gregor oturdu.

Gregor ev sahibine gülümsedi.

«Yeri kirlettim. Özür dilerim.»

«Boş ver. Ev sahibem temizler... Çay ister misin?»

Ufak tefek, kertenkele kadar hareketli bir adam olan Drozdov, tütünden sararmış tırnağıyla semavere bir fiske atıp, üzülerek ekledi:

«Çayını soğuk içeceksin.»

«İstemiyorum. Zahmet etme.»

Gregor yeni tanıştığı adama bir sigara ikram etti. Potyolkov'un koca koca kırmızı parmakları, sigaraları sık yerleştirilmiş tabakanın içinde beceriksizce çabaladı ve, «Allah kahretsin, yakalayamadım bir türlü,» diye söylendi. Nihayet döndüre döndüre bir sigara çıkarabildi ve (şimdi daha da kısılmış) gülümseyen gözlerini kaldırdı, Gregor'un yüzüne baktı. Onun rahat halinden hoşlanan Gregor, sordu: «Hangi köydensin?»

«Krutovski'liyim, ama son zamanlarda Ust-Klinovski'de oturuyorum. Krutovski'yi duymuşsundur, herhalde?»

Gregor'la resmiyet gözetmeksizin, serbestçe konuşuyordu, hatta bir aralık ağır elini Gregor'un omuzuna koydu.

Potyolkov'un geniş, tertemiz tıraşlı yüzü hafifçe çopurdu. Bıyıkları iyice burulmuştu; saçları, ufak kulaklarının üzerine doğru başına yapışık iniyor, sol kaşının yukarısında biraz kıvrılıyordu. Kocaman, yukarı kalkık burnuyla gözleri olmasaydı, insanda hoş bir izlenim bırakabilirdi. İlk bakışta hiçbir olağanüstülük yoktu gözlerinde, ama daha yakından baktıkça, Gregor bu gözlerin kurşun gibi ağır olduğunu hissetti adeta. Salkıma (1) benzeyen, ufacık gözler, kısık gözkapakları arasından, adeta mazgal gediklerinden bakıyormuş gibi ışıldıyor ve dikildikleri yerde inatçı bir ısrarla takılıp kalıyordu.

Gregor adama merakla bakarken, onun karakteristik bir niteliğini farketti. Potyolkov, hemen hemen hiç gözlerini kırpmıyordu. Konuşurken ciddî bakışlarını ya konuştuğu kimseye dikiyor, ya da eşya üzerinde dolaştırıyor, ama kıvrık, güneşten ağarmış, düşük kirpikleri daima hareketsiz kalıyordu. Yalnız arada sırada şişkin gözkapaklarını indiriyor, sonra birdenbire kaldırarak, saçma tanelerine benzeyen o gözleriyle tekrar nişan alıyordu.

«Şu nokta ilgi çekici, kardeşler,» diye konuşmayı açtı Gregor. «Savaş bitecek, yeni bir hayat tarzı başlayacak bizler için. Ukrayna'da ayrı bir hükümet kurulacak, Don'da Kazak Ordusu Konseyi hâkim olacak.»

«Yani, Ataman Kaledin, demek istiyorsun,» diye sükûnetle düzeltti onu Potyolkov.

---

(1) Salkım: Eskiden 'Peşrev' de denilen, birbirine kısa bir zincirle bağlı çifte top güllesi.

«Hepsi bir. Ne farkı var?»

«Ah hiçbir fark yok,» diye kabul etti Potyolkov.

Drozdov'la, muhafız bataryasından bu yabancının fikirlerine nasıl bir tepki göstereceklerini merak eden Gregor, «Ana Rusya'ya veda etmiş bulunuyoruz,» diye İzvarin'in delillerini özetlemeye devam etti. «Kendi hükümetimiz, kendimize göre bir yaşayış tartızımız olacak. Ukrayna'lılar, Kazak topraklarından dışarıya; sınırlara muhafızlar koyup kokolları içeriye sokmayacağız! Eskiden atalarımız nasıl yaşıyor idiyseler, öyle yaşayacağız biz de. Zannederim ihtilal bize yaradı. Ne dersin, Drozdov?»

Drozdov kurnaz kurnaz gülümsedi, kıpırdandı. «Tabii daha iyi olacak bizim için. Mujikler gücümüzü elimizden aldılar, onların hükmü altında da yaşamamıza imkân yok. Bütün atamanlar da Almandı: von Taube, von Grabbe, daha bilmem ne, bilmem ne. Bütün topraklarımızı bu kurmay subaylara verdiler. Hiç değilse şimdi biraz soluk alabileceğiz.»

Potyolkov sakin sakin, «Peki ama Rusya razı olur mu bütün bunlara?» diye ortaya bir soru attı.

Gregor, «Bana kalırsa, razı olmak zorundadır,» diye cevap verdi.

«Her ne halse, hiçbir şey değişmeyecek. Çorba yine aynı çorba, ama eskisi kadar koyu olmayacak.»

«Bunu nereden çıkarıyorsun?»

Potyolkov, «Tabii ya,» diye saçma tanelerine benzeyen bakışlarını Gregor'a dikti. «Atamanlar eskiden olduğu gibi, çalışmak zorunda bulunan halkı ezmeye devam edecekler. Yine birtakım 'Ekselans'ların huzuruna çıkacaksın, yine burnunun üstüne yapıştıracaklar yumruğu. Güzel bir hayat doğrusu! Boynuna bir değirmentaşı bağlayıp kendini nehire at, daha iyi.»

Gregor yerinden kalkarak; bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı, odanın içinde. Nihayet Potyolkov'un önünde durup, sordu:

« O halde ne yapmamız lazım?»

«İşi bitirmemiz!»

«Ne işini?»

«Bir kere sürmeye başladın mı tarlayı, karığı sonuna kadar götüreceksin. Madem çarı devirip, karşı ihtilali tepeledin, hükümetin halkın eline geçmesini sağlayacaksın. O eski zaman hikâyeleri hep masal. Eskiden bizi çarlar eziyordu, şimdi çar yerine ezecek başkaları çıkar nasıl olsa.»

«Şu halde sen nasıl bir kurtuluş çaresi düşünüyorsun, Potyolkov?»

Potyolkov'un ağır, saçma tanelerine benzeyen gözleri, daracık odada ferah bir yer arar gibi tekrar ordan oraya gezindi.

«Seçimle başa gelecek bir halk hükümeti. Eğer generallerin eline düşersen, yine savaş çıkar, savaştan da bıktık artık. Ah, insanların ezilmesine, savaşa sürülmesine imkân vermeyecek şekilde halk hükümeti bütün dünyada bir kurulabilseydi! Ama şimdi elimizde ne var ki? Eski pantolonu ters yüz de etsek, delikleri yine kalır.» Potyolkov dizlerine kuvvetli bir şaplak attı ve bir sıra, ufak, bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi. «O eski günler hikâyesinden uzak durmaya bakalım, yoksa koşumu öyle bir vururlar ki, çarlık devrine rahmet okuruz.»

«Peki bizi kim idare edecek?»

«Kendi kendimizi idare edeceğiz,» diye daha gayretli cevap verdi Potyolkov. «Kendi hükümetimiz olacak. Yeter ki, Kaledin'ler kolanları azıcık gevşetsinler, hemen atıveririz onları sırtımızdan.»

Gregor buğulanan pencerenin önünde durdu, sokoğa, oynayan çocuklara karşı evlerin ıslak damlarına, çitin dışında yükselen, yaprakları dökülmüş kavağın soluk gri dallarına dikti gözlerini; Potyolkov'la Drozdov arasındaki tartışmayı dinlemiyordu artık. Bir karara varmak niyetiyle, kendisini ezen karmakarışık düşünceler arasından, gün ışığını görmek için çabalıyordu.

On dakika kadar durup, bu süre içinde pencere camına büyük harfler çizdi parmağıyla. Dışarıda, kış başlarının gurubu, karşıdaki evin alçak damı ardında için için yanıyordu. Güneş, paslı mahya üzerine kılıçlamasına oturtulmuş da, sağa ya da sola yuvarlanacakmış gibi duruyordu. Parktan doğru, sokak boyunca, yapraklar hışırtılarla birbirlerini kovalıyor, Ukrayna'dan, gücünü hızla artırarak esen rüzgâr, şehrin içinden fırtına gibi geçiyordu.

III

Novoçerkask, Bolşevik İhtilalinden kaçanların toplandıkları bir merkez haline geldi. Bir vakitler Rus ordularının kaderine hükmeden önemli generaller, gerici Don Kazakları arasında destek bulmak ve Don'u, Sovyet Rusya'ya karşı girişilecek bir taarruzda üs olarak kullanmak umduyla Don'un aşağı bölgelerine akın akın geliyorlardı. Kasımın 2'sinde General Alekseyev şehre vardı. Kaledin'le görüştükten sonra, gönüllü müfrezeleri kurmak için çalışmaya koyuldu. Gelecekteki Gönüllü Ordusu'nun belkemiğini kuzeyden kaçan subaylar, kadetler, öğrenciler, kendi sınıflarından çıkmış askerler, karşı ihtilali tutan Kazakların en gayretlileri ile, serüven ve —Kerenski rubleleriyle de olsa— yüksek bir ücret arayan adamlar meydana getiriyordu.

Kasımın sonunda, Alekseyev'in müfrezelerindeki adam sayısı bini aştığı sırada, başka generaller de geldi, Aralığın 6'sında da Kornilov göründü şehirde. Bu süre içinde Kaledin hemen hemen bütün Kazak alaylarını Romanya ve Avusturya-Almanya cephesinden çekmeyi başarmış ve bunları Don Eyaletinin ana demiryolu hatları boyunca dağıtmıştı. Ne var ki, üç yıl süren savaştan yorulmuş olan ve cepheden ihtilal havası içinde dönen Kazaklar, Bolşeviklerle savaşmaya

pek de istekli görünmüyorlardı. Alaylar normal mevcutlarının üçte birine inmişti, çünkü odları ocakları Kazakların burnunda tütüyordu ve onların köylerine doğru bu kendiliğinden akışlarının önüne geçebilecek hiçbir kuvvet yoktu yeryüzünde. Petrograd'da sadece üç tane Don alayı vardı, ama onlar da fazla kalmadılar orada.

Kaledin, hiç güvenemediği bazı birlikleri ıslaha, ya da onları en sadık birliklerle sararak tecrid etmeye çalıştı. Kasım sonlarına doğru, Kaledin ihtilalci Rostov üzerine, cepheden toplanmış müfrezelerini ilk defa olarak göndermeye kalkışınca, Kazaklar saldırmayı reddettiler ve biraz ilerledikten sonra geri döndüler. Bununla beraber, parçalanan tümenlerin birliklerini biraraya toplama amacıyla kurulan geniş teşkilat semerelerini vermeye başladı. Kasımın 27'sinde Kaledin, emrinde birçok güvenilir gönüllü müfrezesi olduktan başka, bu süre içinde birkaç tabur toplayan Alekseyev'den de ödünç kuvvetler alabilecek duruma gelmiş bulunuyordu.

Aralığın 2'sinde Rostov, Beyaz Muhafız gönüllü kuvvetleri tarafından savaşla alındı. Kornilov'un oraya gelişiyle birlikte de şehir, Gönüllü Ordusunun kurulma merkezi oldu. Kaledin tek başına kaldı. Kazak birliklerini, Çaritsin ve Saratov Eyaletinin yakınlarına kadar uzanan bölgesinin sınırları boyunca yaydı. Bununla beraber, en önemli görevlerde subay çeteci müfrezelerini kullanıyordu; zayıflayan Ordu idaresi devamlı olarak sadece onlara güvenebiliyordu.

Yeni askere alınan acemi erlerden kurulu müfrezeler Donets maden amelelerini bastırmaya gönderildi. Yüzbaşı Çernetsov, 59. muvazzaf Kazak Alayı birliklerinin de bulunduğu Makeyev Bölgesinde çalışmaya koyuldu. Novoçerkask'da çeşitli müfrezelerle, az sayıda erden meydana gelmiş savaşçı takımlar kuruldu; kuzeyde subaylarla çeteciler, «Stenka Razin» adı verilen müfreze içinde birleştiler. Ne var ki, Kızıl Muha-

fızların kolları bölgeye üç yandan yaklaşmaktaydılar. Harkov ve Voronej'de, Don'daki karşı ihtilalcilere bir darbe indirmek için kuvvetler toplanmıştı. Ukrayna'dan esen rüzgârlar, ilk çatışmalara eşlik eden top gürültülerini getirmeye başlamıştı bile.

IV

Dalga dalga kabaran sarı-beyaz bulutlar Novoçerkask üzerinden ağır ağır akarak geçiyordu. Katedralin pırıl pırıl yanan kubbesinin tam üzerinde, gökte, pembe bir gümüş gibi parlayan sarkık uzun kuyruğuyla, kurşunî, kıvırcık koyun postu gibi bir bulut masmavi uzayda asılı duruyordu.

Yükselen güneş parlak olmamakla beraber, Ataman Sarayı'nın pencereleri güneş ışınları altında ışıl ışıl yanıyordu. Evlerin eğik, sac çatıları parıldıyor, Sibirya tacını elinde tutan, Yermak'ın tunç heykeli hâlâ, bir gün önce yağan yağmurun ıslaklığını taşıyordu.

Bir Kazak piyade mangası, yürüyüş kolunda Kreşçenski tepesini tırmanıyordu. Tüfeklerine takılı süngülerinin uçlarında güneş ışınları bir zemberek gibi açılıp kapanarak oynaşıyordu. Kazakların güç işitilir, uygun adımları arada sırada gelip geçenlerin ayak sesleriyle bir drojkinin takırtısından başka hiçbir sesin çıkmadığı sabahın billur sessizliğini bozmuyordu.

O sabah, İlya Bunçuk, Moskova treniyle Novoçerkask'a geldi. Eski pardesüsünün eteklerini aşağı doğru çekiştire çekiştire ve bu sivil elbiseler içinde kendisini azıcık biçimsiz, bir garip hissederek, vagondan en son o indi.

Bir jandarmayla, ikisi birden bir şeye gülen iki kız, platformda bir aşağı, bir yukarı dolaşıyorlardı. Bunçuk, ucuz, eski püskü valizi koltuğunun altında, şehire indi. Şehri bir baştan bir başka geçtiği halde he-

men kimseye rastlamadı. Yarım saat yürüdükten sonra, ufak, bakımsızlıktan harap bir evin önünde durdu. Ev yıllardır tamir yüzü görmemiş, zamanla yıpranmıştı; çatısı bel vermiş, duvarları çarpılmış, panjurları gevşemiş, pencereleri yamulmuştu. Bunçuk çitin kapısını açarken, gözlerini evin üzerinde ve küçük avluda dolaştırdı; sonra acele acele merdivenleri çıktı.

Evin daracık koridorunun yarısını, içi kereste dolu bir sandık kapamıştı. Karanlıkta dizini sandığın köşesine çarptı Bunçuk, ama acıyı hiç duymaksızın kapıyı açtı. Basık tavanlı ilk odada kimse yoktu. İkinci odaya doğru yürüdü, eşikte durdu. Yalnız bu eve özgü çok, ama çok iyi tanıdığı koku başını döndürdü. Gözleri bütün odayı içine aldı: köşedeki ikon, karyola, masa, masanın üzerindeki ufak, benek benek ayna, birkaç fotoğraf, birkaç eğri büğrü sandalye, bir dikiş makinesi ve ocağın üstünde duran kararmış semaver. Kalbi birdenbire hızla atmaya başlayan Bunçuk, valizini yere attı ve mutfağa göz gezdirdi. Yüksek, yeşil badanalı ocak sanki hoş geldin diyordu ona; mavi pamuklu bir perdenin ardından, ziyaretçilere alışık olmadığı anlaşılan, ihtiyar bir tekir kedi, gözleri nerdeyse insanca bir merakla parıldayarak gözetliyordu. Masanın üzerinde kirli tabaklar dağınık bir şekilde duruyordu, bir taburenin üstünde de, bir yün yumağıyla, bitmemiş bir çorap tekini taşıyan pırıl pırıl dört tığ bırakılmıştı.

Sekiz yılda hiçbir şey değişmemişti. Sanki her şeyi öyle, olduğu gibi daha bir gün önce bırakmıştı. Koşarak dışarıya, merdiven başına çıktı. Avlunun karşı köşesindeki sundurmanın kapısından yaşlı, beli bükük bir kadın çıktı. «Annem! Ama o mu? O mu?» Dudakları titreyerek, kadını karşılamaya koştu, giderken de kasketini koparırcasına çekti aldı başından.

Kadın durup eliyle gözlerine gölge ederek, «Kimi istiyorsunuz?» diye sordu korkuyla.

«Anneciğim!» diye kelimeler Bunçuk'un hançere-

sinden boğuk boğuk koptu. «Beni tanımadın mı?» Sendeliye sendeliye annesine doğru yürüdü ve sesini duyan kadının yumruk yemiş gibi sallandığını gördü. Annesi koşmak istedi, ama gücü elvermedi ve şiddetli bir rüzgârla mücadele ediyormuş gibi kesik kesik hamlelerle ilerledi. Bunçuk onu kollarının arasına aldı, kırışıklarla dolu yüzünü, korku ve sevinçle donuklaşan gözlerini öptü; kendi gözleri ise çaresizlik içinde kırpışıp duruyordu.

«İlya! İlyuşa! Yavrucuğum benim! Tanımadım seni... Yarabbim, nereden çıktın,» diye fısıldadı ihtiyar kadın.

Eve girdiler. Bunçuk ödünç pardesüsünü rahat bir nefes alarak çıkardı, attı ve masanın başına oturdu.

«Seni bir daha görebileceğimi hiç sanmıyordum... Kaç yıl oldu... canım... Nasıl tanıyayım seni, o kadar büyümüşsün, o kadar da yaşlanmış görünüyorsun ki.»

«Ee, sen nasılsın, anneciğim?» diye sordu Bunçuk, gülümseyerek.

Kadın telaşlı telaşlı dolaşıp, sofrayı kurar, semavere kömür koyarken rabıtasız cevaplar veriyordu. Gözlerinden yaşlar boşanarak tekrar tekrar dönüp geliyor, oğlunun başını göğsüne bastırarak okşuyordu. Su kaynattı, kendi eliyle oğlunun başını yıkadı, sandığın dibinden eskilikten sararmış temiz iç çamaşırları çıkardı, Bunçuk'a yemek verdi ve gözlerini oğluna dikip, sorular sorarak, aynı zamanda başını üzüntüyle iki yana sallayarak, gece yarılarına kadar oturdu.

Bunçuk yatağa girdiğinde, komşu kilisenin çanı ikiyi çalmıştı. Bunçuk hemen uykuya daldı ve rüyasında kendisini tekrar sanat okulu öğrencisi olmuş, oyun oynamaktan yorgun, kitapların üzerinde uyuklarken gördü. Tam o uyurken, annesi mutfağın kapısını açıp, sert bir sesle soruyordu: «İlya, yarınki derslerini öğrendin mi?» Bunçuk yüzünde, gergin ve hiç kaybolmayan mutlu bir gülümsemeyle uyudu.

Geceleyin annesi birkaç kere onun yanına gitti, battaniyesini, yastığını düzeltti, kocaman alnını öpüp tekrar usulca dışarıya çıktı.

Bunçuk evinde topu topu bir gün kaldı. Sabahleyin asker kaputu ve yeni, haki bir kasket giymiş bir yoldaş geldi, alçak sesle bir şeyler konuştu onunla; adam gittikten sonra Bunçuk'u bir telaş aldı, çarçabuk valizini topladı, üzerine uymayan pardesüsünü giydi. Bir aya kalmadan tekrar geleceğine söz vererek annesine alelacele veda etti.

«Şimdi nereye gidiyorsun, İlya?»

«Rostov'a, anneciğim, Rostov'a. Yakında dönerim... Korkma, anneciğim... korkma,» diye onu teselli etti, Bunçuk.

Kadıncağız boynuna asılı ufak bir haçı telaşla çıkardı ve oğlunu öperken, haçın ipini onun başından geçirdi. Titreyen parmaklarıyla haçı Bunçuk'un boynunda düzeltirken fısıldadı:

«Tak bunu, İlya. Yarabbim sen onu koru, sen onu bağışla; kanatlarını siper et ona. Dünyada biricik varlığım o...» Bunçuk'a hasretle sarılırken kendisini tutamadı, dudaklarının kenarları titredi ve acı acı aşağı doğru kıvrıldı. Bahar yağmuru gibi ılık gözyaşı damlaları birbiri ardınca Bunçuk'un kıllı elinin üstüne dökülmeye başladı. Bunçuk annesinin ellerini boynundan çözdü ve yüzü bulutlanmış bir halde, koşarak evden ayrıldı.

*

Rostov garında kalabalık, sığırlar gibi üst üste yığılmıştı ve yerler ayak bileklerine kadar sigara izmaritleri, ayçiçeği tohumu kabuklarıyla örtülmüştü. İstasyon meydanında, şehir garnizonu askerleri teçhizat, tütün ve çaldıkları şeyleri satıyorlardı. Güney ülkelerinin liman şehirlerinde rastlanan cinsten kozmopolit, arı kovanı gibi bir kalabalık ağır ağır, uğuldayarak hareket ediyordu. Sigara satan çocuklar, «As-s-s-

malov, As-s-s-malov!» diye bağırıyorlardı.

Görünüşü şüpheli, doğulu bir adam, önünü açtığı paltosunu gözüyle işaret ederek, bir suikastçı edasıyla Bunçuk'un kulağına fısıldadı: «Efendi, yurttaş, ucuza veriyoruz.»

Tam garın ağzında kümelenmiş olan satıcı kızlar ve kadınlar avaz avaz haykırıyorlardı; «Ayçiçeği tohumu! Kavrulmuş ayçiçekleri!»

Merasim üniformalarıyla, kurdeleleriyle, yaldızlı düğmeleri, çamura bulanmış bol paçalarıyla Karadeniz filosundan altı denizci aralarında konuşarak, kahkahalar atarak, kalabalığı yara yara geçtiler. Halk onlara saygıyla yol veriyordu.

Bunçuk kalabalığı ite kaka, Parti Komitesi binasını arayıp buldu ve merdivenlerden birinci kata çıktı. Omuzunda Japon tüfeği taşıyan bir Kızıl Muhafız onun yolunu kesti. Tüfeğin ucundaki süngü kısa ve enliydi.

«Kimi istiyorsunuz, Yoldaş?»

«Yoldaş Abramson'u istiyorum. Burada mı kendisi?»

«Soldan üçüncü oda.»

Bunçuk gösterilen odanın kapısını açtı ve kısa boylu, iri burunlu, siyah saçlı bir adamın, yaşlıca bir demiryolcuyla konuşmakta olduğunu gördü. Adamın sol eli cebindeydi, sağ elini ise havada muntazaman sallamaktaydı.

«Daha iyi olması gerek!» diyordu siyah saçlı adam. «Böyle teşkilat olmaz! Propagandalara bu şekilde devam ederseniz, istediğimizin tam tersine sonuçlar alırsınız.»

Demiryolcunun yüzündeki endişeli ve suçlu ifadeden adamın kendisini haklı gösterecek bir şeyler söylemek istediği belliydi, ama öteki onun ağzını açmasına meydan vermiyordu. Son derece öfkelendiği anlaşılan, siyah saçlı, bağırıyordu:

«Miçenko'yu derhal çekin görevden! Bu böyle git-

mez. Aranızda olup bitenlere göz yumamayız. Verhotski bunun cevabını İhtilal Mahkemesi önünde verecektir. Tutuklandı mı kendisi? Tutuklandı, ha? Kurşuna dizilmesi için ısrar edeceğim!» diye haşin bir tonla bitirdi sözünü. Hâlâ kendisini iyice toparlayamamış bir halde Bunçuk'a dönüp, sert bir sesle sordu: «Ne istiyorsun?»

«Abramson siz misiniz?»

«Evet.»

Bunçuk, Petrograd Parti Komitesinden aldığı belgeleri ona vererek, pencerenin içerlek kenarına oturdu. Abramson mektupları dikkatle okudu, sonra kabalığından dolayı pişmanlığını belli eden sıkıntılı bir gülümsemeyle Bunçuk'a döndü.

«Biraz bekleyin; bir iki dakika sonra konuşuruz sizinle.»

Demiryolcuyu gönderdi, kendisi de çıktı ve bir iki dakika sonra, yanında levent gibi, tertemiz tıraşlı, çenesinde kılıç yarası izi bulunan muvazzaf bir subayla döndü.

«Bu bizim askerî İhtilal Komitesi üyelerindendir. Tanışınız. Siz, Yoldaş... affedersiniz, soyadınızı unuttum.»

«Bunçuk.»

«...Yoldaş Bunçuk, makineli tüfekçisiniz değil mi?»

«Evet.»

Subay, «Tam bizim aradığımız adam,» diye gülümsedi ve kulağının dibinden çenesinin ucuna kadar uzanan yara izi boydan boya pembeleşti.

Abramson, «Kızıl Muhafızlar örgütünde, işçiler arasında makineli tüfek müfrezeleri kurabilir misiniz? Ama elden geldiği kadar kısa bir zamanda?» diye sordu.

«Gayret ederim. Bu bir zaman meselesidir.»

«Peki, ne kadar zamana ihtiyacınız var? Bir hafta

mı... iki mi, üç mü?» diye umutla gülümseyerek Bunçuk'a doğru eğildi.

«Birkaç gün.»

«Mükemmel!»

Abramson alnını ovuşturdu ve göze çarpacak kadar sinirli bir tonla konuştu:

«Şehir garnizonu erlerinin morali fena halde bozuk, bugün onların gerçek bir değerleri yok. Biz, Yoldaş Bunçuk, burada işçilere güveniyoruz, zannederim her yerde olduğu gibi. Denizciler, evet, ama askerlere gelince... Bunun için, anlarsınız ya, kendi makineli tüfekçilerimizin olmasını istiyoruz.»

Sakalının mavimtırak buklelerini çekiştirerek sordu: «Maddi durumunuz nasıl? Neyse, bunu hallederiz. Öğle yemeği yediniz mi bugün? Hayır, yememişsinizdir, tabii.»

Bunçuk, Abramson'un bir böceği andıran başında, sağ tarafında, göz kamaştırıcı parlaklıktaki, kırlaşmış saç tutamına bakarak duygulu bir şefkatle düşündü: «Bir bakışta insanın tok mu, aç mı olduğunu anladığına göre kendisi de vaktiyle açlık çekmiş, saçlarının bu kadar kırlaştığına bakılırsa da sürüyle felaketler, dehşetli günler görmüş geçirmiş olmalı.» Yol gösteren birinin ardından Abramson'un evine giderken yine onu düşünüyordu: «İyi bir adam, hakikî bir Bolşevik! Katı, ama yine de iyilikçi, insan bir yanı var. Bir sabotajcıya tereddüt etmeden ölüm cezası veriyor, ama öte yandan yoldaşlarının ihtiyaçlarını da hemen anlayıveriyor.»

Bunçuk hâlâ bu karşılaşmanın bıraktığı sıcak izlenim altında, Abramson'un, Tagonrog'un ucundaki evine vardı, ev sahibesine Abramson'un gönderdiği notu verdi, biraz yemek yedi, sonra dinlenmek için, ufak, tıka basa kitapla dolu bir odadaki karyolaya uzandı. Derhal uyuyakaldı.

V

Ondan sonraki dört gün Bunçuk, sabahın erken saatlerinden gece olana kadar, Parti Komitesinin kendisine ayırdığı işçilerle uğraştı. Barış zamanında çeşitli zanaatlarda çalışmış, yaşları birbirine uymayan, hatta milliyetleri bile başka başka on altı kişiydiler. Biri, Hviliçko adında bir Ukraynalı, öteki de Rus uyruğuna geçmiş, Mihalidi adlı bir Yunanlı olan iki tane yükleme-boşaltma işçisi; Stepanov adında bir mürettip; sekiz tane torna, tesviye işçisi; Paramonov madenlerinden, Zelenkov adında bir maden işçisi; Yevorkyan adında, çelimsiz bir Ermeni fırıncı; Rebinder adında, Rus uyruğuna geçmiş bir Alman olan, usta bir makine tamircisi; ve demiryolu tamir atölyelerinden iki işçi vardı. İçi pamuklu bir asker kaputu ve ayaklarına çok büyük gelen çizmeler giymiş bir kadın da Bunçuk'a on yedinci mektubu getirdi. Bunçuk mühürlü mektubu alırken sordu:

«Dönüşte benim için karargâha uğrayabilir misiniz?»

Kadın gülümsedi başörtüsünün altından çıkan gür bir perçemi sıkılgan bir hareketle içeri soktu, sinirli bir tonla cevap verdi:

«Beni size...» sonra bir anlık şaşkınlığını yenerek, «makineli tüfekçi olarak gönderdiler,» diye ilave etti.

Bunçuk kıpkırmızı kesildi:

«Akıllarını mı kaçırmış bunlar? Ben burada kadın taburu mu kuruyorum? Özür dilerim, ama bu size uygun bir iş değil; ağır bir iş, üstelik erkek kuvveti ister. Hayır, sizi kabul edemem.»

Kaşları hâlâ çatık, mektubu açtı ve satırlara acele göz gezdirdi. İstekte, sadece, Parti üyesi Anna Pogudko'nun makineli tüfek bölümüne atandığı bildiriliyordu, ama istek kâğıdına Abramson'un bir mektubu da ilişikti; mektupta şöyle deniyordu:

Aziz Yoldaş Bunçuk,

Anna Pogudko'nun şahsında size iyi bir yoldaş gönderiyoruz. Israrlı isteğine dayanamadık, umarız ki, onu savaşçı bir makineli tüfekçi yaparsınız. Kızı tanırım. Onu size samimiyetle tavsiye edebilirim, değerli bir işçidir. Yalnız bir şeye dikket etmenizi istiyorum: çok çabuk öfkelenen, gururlu bir yaradılışı vardır (henüz toyluğundan kurtulamadı). Düşüncesizce hareketlere kalkışmasına meydan vermeyin ve ona göz kulak olun.

Hiç şüphesiz müfrezenizin çekirdeğini o sekiz torna-tesviye işçisi meydana getirecektir. Bunların içinde, çok yetenekli ve ihtilale bağlı bir yoldaş olan Bogovoy'a özellikle ilgi gösteriniz. Makineli tüfek müfrezeniz yapı itibariyle uluslararası bir nitelik taşıyor ki, bu da iyi bir şey; dövüşme yeteneğini arttırır.

Eğitime hız verin. Kaledin'in bize saldırmaya hazırlandığı haberleri kulağımıza geliyor.

Yoldaşça selamlarla,
Abramson

Bunçuk gözlerini önünde dikilen kıza çevirdi. Karargâh olarak kendisine ayrılan bodrumun donuk ışığı kızın yüzünü gölgeliyor, hatlarını gizliyordu.

Bunçuk, inceliksiz bir tavırla, «Eh, ne yapalım,» dedi. «Madem kendiniz istemişsiniz... Abramson da kalabileceğinizi söyledikten sonra.»

*

Makineli tüfeğin başına salkım saçak toplanmış, birbirlerinin sırtına abanarak meraklı gözlerle, makineli tüfeğin Bunçuk'un usta elleri altında parçalara ayrılışını seyrediyorlardı. Sonra, Bunçuk parçaları yeniden birleştirdi, her parçanın nitelik ve görevini anlatıp, onlara makineli tüfeğin nasıl kullanılacağını, nasıl doldurulacağını, nasıl nişangâh ayarı yapılacağını, mermi yolunun ve menzilin nasıl tayin edileceğini öğretti. Sonra kendilerini düşman ateşinden nasıl koruyacaklarını gösterdi, makineli tüfeği hâkim bir noktaya kurmanın ve mermi sandıklarını düzgün bir şekilde yerleştirmenin önemine dikkatlerini çekti.

Bir tanesi, fırıncı Yevorkyan hariç, öbür on yedisi çarçabuk öğreniverdiler. Bunçuk kaç kere gösterdiyse de, Yevorkyan yine aklında tutamadı ve iyice şaşırıp, kafası karışmış bir halde mırıldandı:

«Niye doğru olmuyor be? Ah... ne aptalım ben... bu parçanın orada olması lazımdı... Ama yine doğru değil!» diye umutsuzluk içinde bağırdı. «Neden?»

Alnında ve yanaklarında mavi mavi barut lekeleri bulunan esmer bir adam olan Bogovoy, onu taklit ederek, «Nedeni şu!» dedi. «Doğru olmuyor, çünkü sen aptalsın. Bak, böyle yapman gerek.» Kendinden emin bir tavırla parçayı yerine oturttu. «Çocukluğumdan beri askerliğe merakım vardır.» Gülüşmeler arasında, yüzündeki mavi lekeleri işaret etti. «Bir top yapmak istemiştim, ama patladı, ben de ağzımın tadını aldım. İşte onun için bu kadar elim yatkın şimdi.»

Gerçekten de makineli tüfeğin tekniğini ilk kavrayan oydu. Yalnız Yevorkyan geride kalıyordu; sık sık, sinirli bir şekilde sızlandığı duyulurdu.

«Yine yanlış oldu, ama neden? Bilemiyorum!»

Sinirli, ıslak dudaklı Mihalidi, «Ne eşşek! Ne eşşek be!» derdi öfkeyle. «Bütün Nahiçevan'da bunun gibi bir tane daha yoktur.»

İhtiyatlı Alman, Rebinder, «Olağanüstü denecek kadar aptal,» der, hepsi birden temiz yürekle gülerlerdi.

Ama Stepanov, öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilerek bağırırdı:

«Alay edeceğinize, yoldaşınıza göstermeniz lazım!»

Demiryolu tamir atelyelerinden gelen, elleri ayakları kocaman, patlak gözlü Krutogorov da onu desteklerdi:

«Orda durmuş gülüyorsunuz, aptallar, ama burada iş kalıyor! Yoldaş Bunçuk, bir şey söyle şu mağara adamlarına ya da defet onları, gitsinler! İhtilal tehlikede, halbuki onlar durmuş gülüyorlar!» Balyoz gibi yumruğunu sallardı.

Anna Pogudko büyük bir merakla her şeyi soruyordu. Bunçuk'a nefes aldırmıyor, kolunu çekiştiriyor, bir türlü makineli tüfeğin başından ayrılmak istemiyordu.

«Peki, ya su silindirindeki su donarsa ne olur?.. Rüzgâr kuvvetli estiği zaman ne kadar sapma payı vermek gerek?» Ilık ılık pırıldayan siyah gözlerini merakla Bunçuk'un yüzüne dikerek, sorularıyla Bunçuk'u bunaltırdı.

Onun yanında Bunçuk'a bir acemilik gelir ve Bunçuk adeta öc alır gibi herkesten çok ona titizlenir, mübalağalı bir soğuk tavır takınırdı kıza karşı. Ama her sabah saat tam yedide kız ellerini ceketinin kol yenleri içine sokmuş, kocaman asker çizmelerini sürüye sürüye bodrumdan içeriye girince, Bunçuk tanımadığı, heyecanlı bir duygunun sıkıntısını duyardı içinde. Kız ondan biraz daha kısaydı; bütün sağlıklı işçi kızlarında olduğu gibi, toplu, gürbüz bir endamı vardı, omuzları belki biraz yuvarlaktı ve bütün yüzüne garip bir güzellik veren o iri, sert bakışlı gözleri olmasa, belki ona güzel bile denemezdi.

İlk dört gün içinde Bunçuk ona doğru dürüst bakmak fırsatını pek bulamadı. Bodrumdaki aydınlık azdı, ayrıca kızın yüzünü incelemek fırsatını bulsa bile, bakmaya sıkılıyordu. Beşinci günün akşamı bodrumdan beraber çıktılar. Kız önden gidiyordu, ama en son basamakta bir şey sormak için durup dönünce, akşam aydınlığında onu gören Bunçuk'un nefesi kesildi. Kız durmuş cevap bekliyor, başını hafifçe yana eğmiş, gözlerini Bunçuk'a dikmiş, bir eliyle saçlarını geriye doğru tarıyordu. Ama Bunçuk onun ne sorduğunu anlamadı bile. Istıraplı, ama aynı zamanda tatlı bir duygu içinde basamakları çıktı. Başörtüsünü çıkarmadan saçlarını düzeltmek güç geldi kıza ve saçlarıyla uğraşırken, pembe burun kanatları hafifçe titredi. Ağzının çizgileri güçlü olmakla beraber bir çocuğunkiler kadar yumuşaktı. Yukarı kalkık üst dudağının üzerinde,

tenine göre esmer kaçan incecik tüyler vardı. Bunçuk bir darbe yemişçesine başını önüne eğdi ve aktör gibi yapmacık bir tavırla şaka etti:

«Anna Pogudko, 2 numaralı makineli tüfekçi, bir insan mutluluğu kadar güzelsiniz.»

«Saçma!» dedi kız sert bir sesle ve gülümsedi. «Saçma, Yoldaş Bunçuk! Yarın atış talimine ne vakit çıkacağımızı soruyordum.»

Gülümsemesi ona daha basit, daha yanına yaklaşılır, daha cismanî bir görünüş verdi. Bunçuk kızın yanında durdu, bakışlarını dalgın dalgın sokağın aşağılarına, toprağa yaslanan güneşin her şeyi mor bir renk seline boğduğu tarafa çevirdi. Yumuşak bir sesle cevap verdi:

«Atış talimine mi? Yarın. Hangi tarafa gidiyorsunuz? Nerede oturuyorsunuz?»

Kız, şehrin varoşlarında, küçük bir sokağın adını söyledi.

Bir yol kavşağında arkalarından Bogovoy yetişti.

«Bunçuk, yarın ne vakit toplanıyoruz?»

Bir yandan yürürlerken, bir yandan da Bunçuk, saat sekizde, Tihaya Korusunda buluşacaklarını anlattı. İçlerinden ikisi, arabayla bir makineli tüfek getirecekti. Bogovoy bir süre onlarla beraber yürüdü, sonra veda etti. Bunçuk'la Anna, hiç konuşmadan yürüdüler bir süre. Nihayet Anna, ona göz ucuyla bakarak sordu:

«Kazak mısınız siz?»

«Evet.»

«Subaydınız, değil mi?»

«Eh, öyle sayılır.»

«Memleketiniz neresi?»

«Novoçerkask.»

«Rostov'da çoktan beri mi bulunuyorsunuz?»

«Birkaç günden beri.»

«Ya ondan önce?»

«Petrograd'daydım.»

«Partiye ne zaman yazıldınız?»

«1913'te.»

«Aileniz nerede?»

Bunçuk, bir solukta, «Novoçerkask'da,» dedi ve elini yalvarırcasına uzattı. «Durun biraz da, azıcık ben sorayım. Rostov'da mı doğdunuz?»

«Hayır. Yekaterinoslav Vilayetinde doğdum, ama epeydir burada oturuyorum.»

«Ukraynalı mısınız?»

Anna bir an tereddüt etti, sonra kesinlikle cevap verdi:

«Hayır.»

«Evet. Ama nerden bildiniz? Konuşmam mı benziyor?»

«Hayır.»

«O halde nerden tahmin ettiniz Yahudi olduğumu?»

Bunçuk, adımını ona uydurmak için yavaşladı ve cevap verdi:

«Kulağınız, kulaklarınızın biçimi, gözleriniz. Bunların dışında milliyetinizi belli eden pek az şey var.» Bir an düşündü, sonra ilave etti: «Bizimle beraber oluşunuz iyi.»

Anna, merakla sordu: «Neden?»

«Yahudilerin adları çıkmıştır da. Bilirim ben, pek çok işçi bunun doğruluğuna inanır —gerçi ben de işçiyim— Yahudilerin sadece emir verdiklerini, ateş hattına girmediklerini zannederler. Halbuki doğru değil, siz de bunun doğru olmadığını mükemmel bir şekilde göstereceksiniz. Okul öğrenimi gördünüz mü?»

«Evet, geçen yıl liseden ayrıldım. Siz nerde öğrenim gördünüz? Konuşmanızdan işçi sınıfından gelmediğiniz anlaşılıyor da ondan soruyorum.»

«Çok okudum.»

Ağır ağır yürüyorlardı. Anna evinin yolunu mahsus uzattı ve Bunçuk'a biraz daha kendinden bahset-

tikten sonra ona, Kornilov'un saldırısı, Petrograd'daki işçilerin tutumu ve Ekim İhtilali hakkında sorular sormaya başladı.

Rıhtımlar tarafından bir silah sesi duyuldu, sonra bir makineli tüfek sessizliği parçaladı. Anna hemen sordu:

«Ne marka bu?»

«Lewis.»

«Şeridin ne kadarı harcandı şimdi?»

Bunçuk cevap vermedi. Demir üstünde yatan bir arama-tarama gemisinden kıpkızıl akşam göğüne doğru uzanan bir projektörün turuncu duyargasını hayran hayran seyrediyordu.

Issız şehirde üç saat kadar dolaştılar ve nihayet, Anna'nın oturduğu evin kapısında ayrıldılar.

Bunçuk eve, içinde sıcak bir doymuşlukla döndü. «İyi bir yoldaş, akıllı bir kız! Onunla konuşmakla iyi ettim. Şu son birkaç yıldır yabanileştim; insanlarla arkadaşlık etmek gerek, yoksa bir asker peksimeti kadar sertleşmek işten değil,» diye düşündü, bile bile aldattı kendini.

Askerî İhtilal Komitesinin bir oturumundan daha yeni dönmüş olan Abramson ona makineli tüfek müfrezelerinin eğitiminin nasıl gittiğini ve Anna'yı sordu.

«Nasıl, ilerliyor mu? Eğer beceremiyorsa onu hemen başka bir göreve verebiliriz.»

«Yok, yok,» dedi Bunçuk telaşla. «Çok kabiliyetli bir kız.»

Anna'dan konuşmaya devam etmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu; bu hevesini büyük bir irade gücü harcayarak bastırdı.

VI

Kaledin, 25 Kasımda Rostov'a hücuma geçmek üzere kıtaları sevketmeye başladı. Alekseyev'in subay-

lar müfrezesi, sağ kanatta daha yoğun bir kadetler birliği, sol kanatta da Popov'un gönüllüler müfrezesinin desteği altında, demiryolu boyunca cılız kollar halinde ilerliyordu. Küçük, kurşunî paçavra topaklarına benzeyen, mini mini insanlar bir hendeğin içine atlıyor, sonra sürüne sürüne çıkıp yeniden düzene giriyor ve tekrar ileri doğru akmaya devam ediyorlardı.

Şehrin varoşlarını dağınık bir şekilde çevreleyen Kızıl Muhafızlar hattında endişenin yarattığı bir huzursuzluk vardı. Çoğu hayatlarında ilk defa eline silah almakta olan işçilerden bazıları korkuyor ve sonbahar çamuruna aldırmaksızın siyah kaputlarıyla yerlerde sürünerek dolaşıyorlardı; bir kısmı da başlarını kaldırmış, yaklaşmakta olan minicik Beyazları seyrediyordu.

Bunçuk da hattın içindeydi; makineli tüfeğinin yanına diz çökmüş, dürbünüyle bakıyordu. Bir gün önce o biçimsiz sivil pardesüsünü çıkarmıştı; şimdi asker kaputu içinde kendini daha sakin, daha rahat hissediyordu.

Adamlar komutu beklemeden ateş açtılar. İlk silah sesi ortalığı çınlatır çınlatmaz, Bunçuk bir küfür savurdu, ayağa fırladı ve haykırdı:

«Ateş kes!»

Silah seslerinin kuru patırtısı arasında sesi boğuldu. Vazgeçti ve silah seslerinin arasında kendi sesini duyurmaya çalışarak, Bogovoy'a, makineli tüfekle ateş açması emrini verdi. Bogovoy kül kesilmişti; gülümseyen yüzünü makineli tüfeğin kuyruğuna yaklaştırdı ve parmaklarını tetiğin üzerine kıvırdı. Makineli tüfeğin takırtısı, Bunçuk'un bu sese alışık kulaklarını doldurdu. Düşmanın geldiği yöne bakarak, ateşin isabet derecesini anlamaya çalıştı, sonra hat boyunca koşarak, öteki makineli tüfeklere doğru gitti.

«Ateş!»

«Hay-da! Hah-hah-hah-hayt!» diye kükreyen Hvi-

liçko, korkuyla dolu olduğu kadar da mutlu yüzünü ona çevirdi.

Ortadan üçüncü makineli tüfeği idare eden gençlerin hiçbirine güvenilemezdi. Bunçuk onlara doğru koştu. Yarı yolda durdu ve eğilerek, mercekleri buğulanan dürbünüyle baktı. Uzakta, dertop olmuş kurşunî şekillerin hareket ettiklerini görüyordu. Onların düzenli aralıklarla ateş eden silahlarının sesi kulaklarına geldi. Kendini yere attı ve yattığı yerden, üçüncü makineli tüfeğin atış vaziyetinin yanlış olduğunu gördü.

Hat boyunca sürüne sürüne ilerlerken, «Daha aşağı, iblisler!» diye haykırdı. Mermiler başının üzerinden, tehlikeli olabilecek kadar yakından, ıslık çalarak, geçiyordu. Düşman, atış talimindeymişçesine mükemmel ateş ediyordu.

Üçüncü makinelinin namlu ağzı çarpık, saçma sapan bir açıda duruyordu; makineli tüfekçiler silahın çevresinde karın üstü uzanmışlardı. Yunanlı Mihalidi hiç ara vermeden ateş ediyor, boş yere cephane harcıyordu. Onun yanıbaşında korkudan ödü patlamış Staponov, onun arkasından da, başını yere dayamış, sırtını kaplumbağa gibi kamburlaştırmış, demiryolculardan biri vardı.

Mihalidi'yi bir kenara iten Bunçuk uzun uzun, dikkatle nişan aldı. Mermiler makineliden tekrar püskürmeye başladığında derhal etkisini yaptı. Koşa koşa gelmekte olan bir kadet grubu, içlerinden birini balçık toprakta bırakarak, bayır aşağı yüz geri edip kaçtı.

Makineliyi teslim eden Bunçuk, kendi tüfeğinin başına döndü ve Bogovoy'u yan yatmış küfür ede ede, budundan aldığı bir yarayı sararken buldu. Solmuş yüzünde barut lekeleri şimdi daha da belirli görünüyordu.

Onun yanıbaşında dizleri üzerinde doğrulan kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız, «Atışa devam et, ulan!» diye

bağırdı. «Görmüyor musun, gititkçe yaklaşıyorlar?»

Bir subaylar müfrezesinin safları, gayet iyi talim görmüş olmalarının verdiği isabetli bir düzen içerisinde bayır yukarı ilerliyordu.

Bogovoy'un yerini Rebinder aldı ve cephane ziyan etmeden, heyecanlanmadan, akıllıca ateş etmeye başladı.

Sol kanattan bir tavşan gibi sıçraya sıçraya gelmekte olan, başının üzerinden her kurşun geçişinde yere çöken Yevorkyan inliyor, bağırıyordu:

«Olmuyor... Olmuyor... Ateş etmiyor! Tutukluk yaptı!»

Bunçuk hat boyunca, tutukluk yapan makineli tüfeğe koştu. Daha uzaktan, makinelinin yanında dizlerinin üzerinde doğrulmuş, elini gözlerine siper etmiş, yaklaşmakta olan düşman saflarını seyreden Anna'yı gördü.

Anna için duyduğu korkudan yüzü kül kesilen Bunçuk, «Yere yat!» diye haykırdı. «Yat diyorum sana!»

Anna ona bir baktı ve diz üstü durmakta devam etti. Bunçuk'un dudaklarının ucuna taş gibi ağır küfürler geldi. Koşup kızın yanına vardı ve zorla yere yıktı onu.

Krutogorov makinelinin kalkanı ardında, yattığı yerde homurdanıyordu.

«Tutukluk yaptı! İşlemiyor!» diye homurdandı Bunçuk'a ve Yevorkyan'a bakmak için arkasına dönüp, avaz avaz bağırmaya başladı. «Bak şimdi de kaçtı, Allahın belası! Zırıltılarıyla beni de şaşkına çevirdi... İnsanı çalıştırmaz ki!»

Yevorkyan, siyah, fırça gibi kısa sakalı çamurlara bulanmış bir halde, sürünerek, yılan gibi kıvrıla kıvrıla geldi. Krutogorov bir an gözlerini dikip ona baktı, sonra silahların kükreyişini de bastıran bir sesle uludu:

«Mermi şeritlerini ne yaptın, ulan! Hayvan! Bun-

çuk, götür şunu buradan, geberteceğim herifi!»

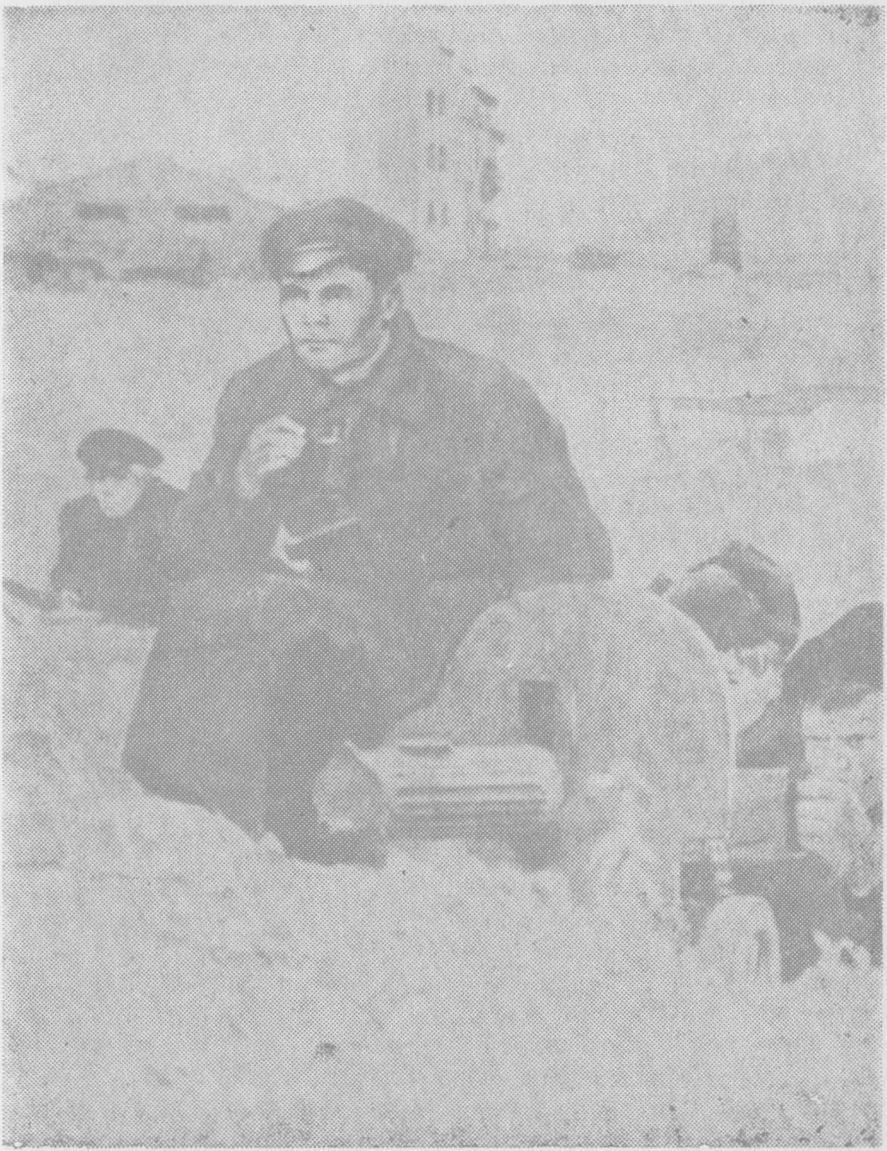
Bunçuk makineli tüfeği gözden geçiriyordu. Makinelinin kalkanına bir kurşun hızla çarpınca, Bunçuk sanki yanmış gibi, elini çekiverdi kalkandan. Makineliyi düzeltti ve Alekseyev'in askerlerini kendisi makineli ile tarayarak onları yere yatmaya zorladı. Sonra kendisini ateşle perdelemelerini bekleyip, sürüne sürüne uzaklaştı.

Düşman safları gittikçe yaklaşıyor, ateşlerinin etkisi daha da ağırlaşıyordu. Kızıl Muhafızlar safında üç kişi vurulmuş, onların silahlarıyla cephanelerini yoldaşları almıştı: Ölülerin silaha ihtiyacı yoktu. Krutogorov'un makinelisinin yanıbaşında yatan Anna ile Bunçuk'un gözlerinin önünde Kızıl Muhafızlardan biri vuruldu. Adam büküldü, inledi, debelendi, nihayet ellerine dayanarak kendini kaldırdı, öksürdü ve son nefesini verdi. Bunçuk göz ucuyla Anna'ya baktı. Kız gözlerini dikmiş, hiç kırpmadan, ölü delikanlının parça parça dolaklar içindeki bacaklarına bakıyor ve, «Bir şerit... şerit! Kız, yeni bir şerit yetiştir bana!» diye bağıran Krutogorov'u duymuyordu bile.

Kaledin'in kıtaları derinlemesine bir çevirme hareketiyle, Kızıl Muhafız saflarını geriye sürdüler. Geri çekilen işçilerin siyah pardesüleriyle, Kızıl Muhafızların kaputları, şehrin dış mahallesinin sokaklarından sızmaya başladı. Sağ kanadın en ucundaki makineli tüfek Beyazların eline geçti. Yunan Mihalidi bir kadet tarafından kurşunlandı, aynı makinelinin 2 numaralı eri, süngülerle eğitim alanındaki yalancı hedef gibi delik deşik edildi ve ancak mürettip Stepanov kaçabildi. Kızılların limandaki arama-tarama gemilerinden açılan ateşle ilk top mermileri havada uçmaya başlayınca, geri çekilme durdu.

Bunçuk'un, İhtilal Komitesinden olduğunu bildiği bir adam, ileri doğru koşarken, «Sıraya girin... beni takip edin!» diye bağırıyordu.

Kızıl Muhafızlar tereddüt ettiler, döndüler ve hü-

cuma kalktılar. Bunçuk, Anna'yı, Krutogorov'u ve Yevorkyan'ı çevresine toplamıştı.

Üç tane Kızıl Muhafız yanlarından geçti. Bir tanesi sigara içiyor, ötekinin taşıdığı tüfeğin mekanizması ikide bir dizine çarpıyordu, üçüncüsü ise dikkatle pardesüsünün eteğini inceliyordu. Sanki ölüme gitmiyormuş da, arkadaşlarıyla bir içki âleminden dönerken, kavgacı karısından yiyeceği zapartanın derecesini hesaplamak için pardesüsünü inceliyormuş gibi, şaşkın bir gülümseme vardı bıyıklarının ucunda. Birdenbire Krutogorov, ardında kurşunî insan biçimlerinin toplandığı, uzaktaki bir çiti işaret etti.

«Oradalar!» diye bağırdı.

Bir ayı gibi yere çömelen Bunçuk makinelinin namlusunu o yöne çevirdi. Makinelinin sürekli takırtısı yüzünden Anna kulaklarını tıkamak zorunda kaldı. Yere oturdu ve çitin ardındaki bütün hareketlerin kaybolduğunu gördü. Bir an sonra Beyazlar ölçülü bir ateş açtılar, kurşunlar göğün buğulu kanaviçesinde görünmeyen delikler açarak tepelerinden vızır vızır geçmeye başladı. Makineli tüfeğin bir yanından girip, öbür yanından çıkan mermi şeridi trampet gibi takırdıyordu. Karadeniz Donanması denizcilerinin aramatarama gemilerinden ateşlediği mermiler keskin sesler çıkararak başlarının üzerinden geçiyordu. Tek tek atılan silahların yüksek perdeden yankılanan sesleri duyuluyordu. Top mermilerinin uğultusu kulakları tırmalıyordu. Anna, kuzu postundan başlığı, İngiliz usulü kırkılmış bıyıkları olan iriyarı bir Kızıl Muhafızın, yukarıdan her top mermisi geçişinde elinde olmadan eğildiğini gördü.

«İndir tepelerine, Semyon. İndir tepelerine!» diye bağırıyordu adam.

Denizciler şimdi menzili bulmuşlar, ateşlerini yoğunlaştırmaktaydılar. Dağınık bir şekilde geri çekilmekte olan Kaledin'in kıtalarını, üstlerinde patlayan şarapneller perdeliyordu. Bir şarapnel, gruplardan

birinin tam ortasında patladı ve patlamanın kahverengi sütunu, askerleri dört bir yana saçtı. Anna askerî dürbününü bıraktı, inledi, dehşet okunan gözlerini kirli avuçlarıyla kapadı. Acı bir kasılmayla, boğazı düğümlendi.

Ona doğru eğilen Bunçuk, «Neyin var?» diye sordu.

Anna dişlerini sıktı, testekerlek açılan gözlerine saydam bir sır indi.

«Elimde değil...»

«Cesur ol! Sen... Anna, duyuyor musun? Duyuyor musun? Böyle yapmamalısın! Yapmamalısın...» diyen otoriter komut sesi, Anna'nın kulaklarına çarpıyordu.

Sağ kanatta düşmanın bir kısmı bir vadide ve bir sırtın yamaçlarında toplanmıştı. Bunçuk onları gördü, makineli tüfeğiyle birlikte daha elverişli bir noktaya koştu ve vadiye ateş açtı.

Rebinder'in makinelisi kısa kısa ateş ediyor, mermi demetleri gönderiyordu. Yirmi adım kadar ötede kısık, öfkeli bir ses bağırıyordu:

«Bir sedye! Hiç sedye yok mu? Sedye.»

Bir piyade mangasının subayının uzatarak verdiği emir duyuldu:

«Nişan al! Manga ateeeeeş!»

Akşama doğru ilk kar taneleri haşin toprağın üzerine döne döne inmeye başladı. Islak, yapışkan kar, bir saat içinde savaş alanını ve ölülerin dertop olmuş çamurlu kara gövdelerini örtüvermişti. Kaledin'in kıtaları çekildi.

Bunçuk o karlı, bulanık geceyi makineli tüfek mevziinde geçirdi. Bir yerde bulduğu kalın bir bellemeyi başına sarmış olan Krutogorov, ha bire kayış gibi bir eti çiğniyordu. Avlu kapısının ağzında dertop olan Yevorkyan morarmış ellerini sigarasının ateşinde ısıtıyordu. Bunçuk, bir cephane sandığının üzerine oturmuş, titreyen Anna'yı kendi kaputuyla sarmalı-

yor, onun ıslak ellerini gözlerinden zorla ayırarak, bu elleri öpüyordu. Alışık olmadığı, yumuşak kelimeler, Bunçuk'un dudaklarından güçlükle çıkıyordu:

«Hadi, şimdi, hadi, nasıl olur da değişirsin böyle..? Halbuki ne kadar serttin... Anna, dinle bak, toparla kendini! Anna... canım... Alışırsın buna. Eğer gurur-un çekilmene engel oluyorsa, değişmen gerek. Ölülere o şekilde bakılmaz. Düşüncelerinin o yöne dönmesine imkân verme! Hâkim ol düşüncelerine. Görüyorsun ya; bana söylediğin şeylere rağmen, kadınlık tarafın ağır basıyor.»

Anna susuyordu. Ellerinde güz toprağının ve bir kadın sıcaklığının kokusu vardı.

Yağan kar gökyüzünü kalın, yumuşak bir battaniyeye sarıyordu. Avluyu, tarlaları, sessiz şehri uyuşuk bir uyku sarmıştı.

VII

Çarpışmalar Rostov'un içinde ve dışında altı gün sürdü. Sokaklarda ve yol kavşaklarında çatışmalar devam etti. Kızıl Muhafızlar garı iki kere kuşattılar ve düşmanı üst üste iki kere sürüp çıkardılar. Bu altı gün içinde her iki taraf da esir vermedi.

Bir akşam geç vakit, Bunçuk'la Anna marşandiz istasyonunun yanından geçerlerken, iki Kızıl Muhafızın, ele geçirdikleri bir subayı vurduğunu gördüler. Bunçuk, başını öbür tarafa çeviren Anna'nın bu davranışı karşısında kelimelerin üzerine basa basa konuştu:

«Akıllıca bir iş yaptılar! Bu heriflerin öldürülmesi, acımadan temizlenmesi gerekir. Onlar bize acımıyorlar, bizim de onlardan böyle bir şey istediğimiz yok zaten. O halde biz neden acıyalım onlara? Bu pislik dünya yüzünden kazınmalıdır. İhtilalin kaderi tehli-

keye girince, aşırı duygululuklara yer olamaz. Bu işçiler haklıdır!»

Çarpışmaların üçüncü günü Bunçuk hastalandı. Gittikçe artan bir mide bulantısı, bütün vücudunda bir kırıklık hissetmesine rağmen, sabahtan akşama kadar ayakta durdu. Başının içi çın çın ötüyor ve kurşun gibi ağır geliyordu ona.

Zayıflayan Kızıl Muhafız müfrezeleri şehri 2 Aralık'ta, şafak vakti terketitler. Bunçuk, Anna ile Krutogorov'un yardımıyla, bir makineli tüfek ve yaralılarla yüklü bir arabanın ardından sendeleyerek ilerliyordu. Bitkin vücudunu son derece güçlükle sürüklüyor, kurşun gibi ağırlaşan ayaklarını bir uyurgezer gibi kaldırıyordu. Anna'nın endişeli gözlerini çok uzaklardaymış gibi görüyor, sesini yine uzaklardan duyar gibi oluyordu:

«Arabaya bin, İlya. Duyuyor musun? Ne dediğimi anlıyor musun? İçeri girmeni istiyorum; hastasın.»

Ama Bunçuk, ne Anna'nın dediğini anlıyordu ne de fena halde hastalandığının, tifüse yakalandığının farkındaydı. Tanıdık, tanımadık sesler, bilincinin dış kabuğuna çarpıyor, ama içeriye işlemiyor, çok uzaklarda bir yerde Anna'nın siyah gözleri umutsuz bir endişeyle için için yanıyor, Krutogorov'un sakalı tuhaf şekiller alarak dalgalanıyordu.

Bunçuk başını ellerinin arasına aldı, iri avuçlarını alev alev yanan yanaklarına bastırdı. Ona sanki gözlerinden kan damlıyormuş ve kendisinden görünmez bir perdeyle ayrılan, uçsuz bucaksız ve kararsız dünya ayaklarının altında geri geri gidiyor, yalpalıyormuş gibi geliyordu. Humma içinde, muhayyilesi akıl almaz hayaller canlandırıyordu gözlerinin önünde. Kendisini arabaya bindirmeye çalışan Krutogorov'la mücadele ederek ikide bir duruyordu.

«Hayır! Dur...! Sen kimsin...? Anna nereye... Bana bir parça toprak ver... Yok et şunları da... Sana makineli tüfeğini onlara çevirmeni emrediyorum...

Dur! Çok sıcak!» diye boğuk bir sesle haykırıyor, elini Anna'nın elinden çekip kurtarıyordu.

Onu zorla kaldırıp arabaya yerleştirdiler. Bir an kadar daha burnuna gelen keskin, karmakarışık kokuları duyabildi, bilincini yeniden toparlamaya çalıştı korkuyla, ama yapamadı. Simsiyah, sessiz bir boşluk üzerine kapandı; yalnız çok yükseklerde sedef gibi ve gökmavisi bir nokta ile, kırmızı şimşeklerin zikzakları ve ateşi gözlerinin önünde birbirine giriyordu.

VIII

Samanlardan ve sazlardan sızan suyla lekelenmiş buz sarkıtları saçaklardan düşerek, cam sesini andıran bir şıngırtıyla parçalanıyordu. Buzların çözülmesiyle köyde, minicik minicik su birikintilerinden ve yer yer meydana çıkan çıplak toprak parçalarından çiçek açmış gibiydi. Henüz kış tüylerini dökmemiş olan sığırlar, burunları yerde, koklaya koklaya dolaşıyordu sokaklarda. Avlularda, çalı çırpı yığınlarının üzerinde kümelenen serçeler, bahar gelmiş gibi cıvıldaşıyorlardı. Martin Şamil, meydan yerinde, tavlasından kaçan, ipek kadar parlak tüylü kula bir atı kovalıyordu. Kısa, çalı gibi kuyruğunu dikmiş, darmadağın yelesi rüzgârda savrula savrula koşan hayvan, kuzu sıçraması yaparak toynaklarıyla yarı erimiş kar parçaları fırlattı, meydan yerini fırdolayı döndü, kilisenin duvarı dibinde durdu ve tuğlaları kokladı. Sahibi iyice yaklaşana kadar bekledi, menekşe rengi gözüyle sahibinin elindeki yulara yan yan baktı, sonra tekrar yıldırım gibi dörtnala kalkıp kaçtı.

Ocak ayı toprağa ılık, bulutlu günler gösteriyordu. Kazaklar zamansız bir sel basmasını bekleyerek Don'u gözlüyorlardı. Miron Korşunov arka avluda durmuş, gözlerini tarlaları kaplayan diz boyu kara ve Don'un buzlu gri yeşil rengine dikmiş düşünüyordu: «Yine geçen yılki gibi taşacak, sele verecek orta-

lığı. Kar, kar, hep kar! Bu kadar yük, toprak anaya ağır geliyordur herhalde.»

Sırtına haki bir asker gömleği giymiş olan Mitka, ağılı temizliyordu. Beyaz kürk başlığı başının arkasına mucizevî bir şekilde yapışmış gibi duruyordu. Terle ıslanmış düz saçları alnına düşüyor, Mitka bunları kirli elinin tersiyle geriye itiyordu. Kısa kıvırcık tüylü bir keçi, avlu kapısının yanıbaşında tepiniyordu. Anasından büyük bir kuzu, meme emmeye çalıştı, ama anası başını öne eğip onu kovaladı. Ay boynuzlu bir kara koyun, bir pulluğa sürtünerek kaşınıyordu.

Kum rengi koca bir köpek, samanlığın balçığa bulanmış kapısı yanında, karları erimiş bir toprak parçasının üstüne serilmiş yatıyordu. Duvarların dış tarafında, saçakların altında, ağlar ve balıkçı takımları asılıydı, ihtiyar Grişaka da orada durmuş, değneğine dayanarak bunlara bakıyor, besbelli, yaklaşan baharı ve ağların onarılmasını düşünüyordu.

Miron harman yerine gitti ve tecrübeli bir gözle, geriye kalan kuru otun miktarını tahmin etti. Keçilerin dağıttığı darı samanlarını tırmıkla toplamaya başladı, ama kulaklarına yabancı sesler geldi. Tırnağı tınazın tepesine fırlattı ve avluya girdi.

Mitka ayaklarını iki yana açarak durmuş, köyden bir sevgilisinin hediye ettiği süslü işlemeli tütün kesesini iki parmağı arasına sıkıştırmış, sigara sarıyordu. Yanında Kristonya ile İvan Alekseyeviç vardı. Kristonya, kasketinin içinden sigara kâğıdı çıkarıyordu. İvan Alekseyeviç çite yaslanmış, pantolon ceplerini karıştırıyordu. Tıraşlı yüzünde sinirli bir ifade vardı: bir şey unuttuğu anlaşılıyordu.

Kristonya, «İyi uyudun mu, Miron Gregoryeviç?» diye selamladı onu.

«Çok şükür!»

«Gel de bizimle bir sigara iç.»

«İsa senden razı olsun, biraz önce içtim.»

Miron, Kazaklarla el sıkıştı, tepesi kırmızı şapka-

sını çıkardı, sert, beyaz saçlarını elledi ve gülümsedi.

«Acaba bugün bizden ne istiyorsunuz, kardeşler?»

Kristonya onu yukarıdan aşağı süzdü, ama hemen cevap vermedi. Ağır ağır dilini bir kâğıt parçasının kenarında gezdirde ve sigarasını sardıktan sonra cevap verdi:

«Mitka'yla işimiz var.»

Grişaka Dede, uzattığı kolunun üzerinde bir ağ taşıyarak, ayaklarını sürüye sürüye yanlarından geçti. İvan'la Kristonya kasketlerini çıkararak onu selamladılar. Grişaka, ağı basamaklara kadar taşıdı, sonra geri döndü.

«Ne diye evde oturuyorsunuz, askerler? Karılarınızla çok mu iyi vakit geçiriyorsunuz?» diye sordu.

«Ne var, ne olmuş?» diye sordu Kristonya.

«Sus bakayım, Kristonya! Bilmemezlikten gelme!»

«Vallahi bilmiyorum!» diye yemin etti Kristonya, «İsa hakkı için bilmiyorum, Dedeciğim.»

«Geçen gün Voronej'den bir adam geldi; Sergey Mokov'un arkadaşı mı, akrabası mı ne. İyice bilmiyorum. Her neyse, gelmiş, birtakım garip askerlerin, şu Bolşeviklerin Çertkov'a girdiklerini söylemiş. Rusya bize savaş açacak. Siz de evde oturuyorsunuz! Sen de öyle, genç iblis seni... Duyuyor musun, Mitka? Hiçbir diyeceğin yok mu? Ne diyorsun buna, bakalım?»

İvan Alekseyeviç, gülümseyerek, «Hiçbir şey dediğimiz yok!» dedi.

«Bir şey dememeniz ayıp!» diye cevap verdi ihtiyar Grişaka, tepesi atarak. «Sizi keklik gibi avlayacaklar! Mujikler sizi esir alıp burunlarınızı kıracak!»

Miron Gregoryeviç bıyık altından güldü. Kristonya eliyle, uzun zaman tıraş yüzü görmemiş yanaklarını hart hart ovaladı. İvan Alekseyeviç durmuş, sigarasını içerek Mitka'ya bakıyordu. Mitka'nın kedininkilere benzeyen gözlerinde minik ateşler kıvılcımlanıyor ve bu yeşil gözler gülüyor mu, yoksa doymaz bir kinle mi yanıyor, anlaşılmıyordu.

Biroz daha konuştuktan sonra, İvan Alekseyeviç'le Kristonya, Miron'a allahaısmarladık deyip, Mitka'yı çitin kapısının yanına çağırdılar.

İvan sert bir tavırla, «Dünkü toplantıya niye gelmedin?» diye sordu.

«Vaktim olmadı.»

«Ama Melehov'lara gitmeye vaktin vardı.»

Mitka başını sert bir şekilde sallayarak başlığını alnının üzerine getirdi ve öfkesine hâkim olarak, «Gelmedim,» dedi. «İşte o kadar. Konuşulacak başka bir şey var mı?»

«Cepheden gelen bütün köylüler oradaydılar; bir sen, bir de Piyotr Melehov yoktunuz. Kamenskaya'ya köyden delegeler göndermeye karar verdik. Ocağın 10'unda orada cepheden gelen askerlerin kongresi toplanacak. Kura çektik, sonunda benim, Kristonya'nın ve senin gitmemiz karalaştırıldı.»

Mitka, kararlı bir tavırla, «Ben gitmiyorum,» dedi.

Kaşlarını çatan Kristonya onu gömleğinin düğmesinden tutarak, «Senin niyetin nedir?» diye sordu. «Yoldaşlarından ayrılıyor musun, yani? Doğru değil bu.»

İvan Alekseyeviç, «Piyotr Melehov'la çok sıkı fıkı,» dedi. Kristonya'nın kaputunun koluna dokunarak ve yüzü belirli bir şekilde sararark ekledi: «Hadi gel gidelim. Burada yapacak bir şey yok bizim için. Demek, gitmeyeceksin, Mitka?»

«Hayır! Gitmeyeceğim dedim mi, gitmeyeceğim demektir.»

«Öyleyse allahaısmarladık.» Kristonya başını yana eğdi. «Şansın açık olsun.»

Mitka gözlerini kaçırarak elini uzattı, veda etti ve dönüp mutfağa gitti.

İvan Alekseyeviç, «Yılan!» diye homurdandı ve burun kanatları titredi. Mitka'nın geniş sırtına gözlerini dikerek, yüksek sesle, «Yılan!» dedi.

Evlerine dönerlerken, yolda, cepheden gelen bazı

köylülere, Mitka'nın gitmek istemediğini, kongreye gitmek üzere ertesi gün ikisinin yola çıkacağını bildirdiler.

Ocağın 8'inde şafakla Tatarski'den yola çıktılar. Onları Kamenskaya'ya götürmek için Nallı Yakov gönüllü olarak ortaya atıldı. Yakov'un bir çift sağlam atı onları çarçabuk köyden çıkardı, bayırın tepesine ulaştırdı. Buzlar çözüldüğü için, yolun üzerindeki karlar erimiş, toprak meydana çıkmıştı, karın bulunmadığı yerlerde, bu yüzden, kızağın ayakları toprağa gömülüyor, kızak ileri doğru hamlelerle sarsılıyor, atlar koşumlara var gücüyle asılıyorlardı. Kazaklar kızağın ardı sıra yürüyorlardı. Yakov, sabahın dondurucu ayazından yüzü kıpkırmızı bir halde, çizmeleriyle ince buz kabuklarını çıtır çıtır ezerek geniş adımlarla yürüyordu. Yalnız yüzündeki beyzî iz, ölü mavisi rengini muhafaza ediyordu. Kristonya, yolun kenarındaki, üstü kabuk bağlamış kardan yürüyerek, 1916'da, Dubno'da ciğerlerine çektiği Alman zehirli gazlarından ötürü soluk soluğa tepeyi tırmandı.

Tepede rüzgâr daha sert, hava daha dondurucuydu. Kazaklar konuşmuyorlardı. İvan Alekseyeviç yüzünü iyice gocuğunun yakası içine almıştı. Bir ormana yaklaştılar; bu ormanın içinden geçen yol, dik bir tepeyi tırmanıyordu. Rüzgâr ormanın içinde sağanaklarla esiyordu. Dal budak salmış meşeler, altın yeşili pul pul toz katmanlarıyla örtülüydü. Uzaklardan bir saksağan öttü, sonra havalanıp, kanat çırparak yolun öte yanına geçti. Rüzgâr, saksağanı yolundan saptırdığı için, kuş, alacalı telekleri kabararak, yan yan, var gücüyle kanat çırpıyordu.

Köyden ayrıldıklarından beri tek kelime etmemiş olan Yakov, İvan Alekseyeviç'e döndü ve herhalde uzun bir süreden beri kafasında evirip çevirmekte olduğu düşünceleri dile getirerek, üstüne basa basa konuştu:

«Kongrede gayret et de, işleri öyle ayarla ki, savaş olmasın. Savaşa tek gönüllü çıkmaz.»

Saksağanın özgür uçuşunu kıskanarak seyreden ve kuşun kaygısız, mutlu yaşayışını insan hayatıyla kıyaslayan Kristonya, «Tabii,» diye onayladı Yakov'u.

Kamenskaya'ya 10 Ocak akşamı erken saatlerde vardılar. Kazaklar kalabalık gruplar halinde sokaklardan geçerek, kasabanın merkezine gidiyorlardı. Heyecan her yerde farkedilir bir haldeydi. İvan'la Alekseyev, Gregor Melehov'un kaldığı yeri aradılar, ama evde olmadığını öğrendiler. Şişman, sarışın bir kadın olan ev sahibesi, onlara, Gregor'un kongreye gittiğini söyleyip, kapıyı yüzlerine çarpıverdi.

Vardıklarında, kongre çoktan hızını almıştı. Bir sürü penceresi olan kocaman salon, delegelerin hepsini zor barındırıyordu, bu yüzden Kazakların birçoğu merdivenlere, koridorlara ve bitişik odalara dolmuşlardı.

Dirseklerini çabuk çabuk çalıştıran Kristonya, «Arkamdan ayrılma,» diye homurdandı İvan'a. İvan, onun açtığı dar yoldan ardı sıra gitti.

Kongrenin yapıldığı odaya varmalarına az kala, Kristonya, şivesinden aşağı Don bölgesinden olduğu anlaşılan bir Kazak tarafından yolun kapatıldığını gördü.

Kazak, «Acele etme, aslanım,» diye hırladı.

«Bırak geçelim.»

«Burada da dikilebilirsiniz. İçeride yer yok.»

«Bırak ulan, sivrisinek, yoksa ezerim seni!» diye Kristonya dik dik bağırdı ve Kazağı rahatlıkla kaldırıp kenara bırakarak odaya girdi.

Kapının çevresini sarmış olan kalabalıktan, hayretle karışık bir hayranlık mırıltısı yükseldi. Kazaklar, hepsinden rahat rahat bir baş boyu daha yüksek olan Kristonya'ya gülümseyip, ister istemez saygıyla baktılar.

Gregor'u arkada, duvarın dibinde buldular. Yere

çömelmiş, sigara içiyor ve 35. Alaydan bir başka delegeyle konuşuyordu.

«Vay, hangi rüzgâr attı sizi buralara? Merhaba, İvan Alekseyeviç! Nasılsın, Kristonya amca?»

Kristonya, Gregor'un bütün elini koca avucunun içine alarak, «Eh, fena değil,» diye güldü.

«Bizimkiler nasıl?»

«İyiler. Selamlarını gönderdiler sana. Baban, gidip kendilerini ziyaret etmeni istiyor.»

«Piyotr nasıl?»

«Piyotr...» İvan Alekseyeviç sıkılarak gülümsedi. «Piyotr aramıza karışmıyor.»

«Biliyorum. Ya Natalya? Çocuklar? Onları gördünüz mü hiç?»

«Hepsi iyiler, hepsi selamlarını yolluyorlar. Baban gücenmiş.»

O konuşurken, Kristonya gözlerini dikmiş, setin üstündeki masanın gerisinde oturanlara bakıyordu. Arkadan bile, herkesten daha iyi görebiliyordu. Gregor, konuşmalardaki kısa aradan yararlanarak onları soru yağmuruna tutmaya devam etti. İvan Aleksiyeviç ona köy haberlerini verdi ve kendilerini Kamenskaya'ya gönderen, cepheden dönmüş askerler toplantısından kısaca söz etti. Sonra da o, Kamenskaya hakkında sorular sormaya başladı, ama masada oturanlardan biri bağırdı:

«Kazaklar, şimdi madencilerden gelen bir delege konuşacak. Lütfen kendisini dikkatle dinleyin ve sükûneti muhafaza edin.»

Orta boylu bir adam sarı saçlarını elleriyle arkaya doğru yatırdı ve konuşmaya başladı. Uğultu bir anda dindi.

Adamın ateşli, heyecanlı konuşmasının daha ilk kelimelerinden itibaren, Gregor ve öteki Kazaklar, onun inandırma gücünü hissetmeye başladılar. Adam, Kazakları, Rus işçileriyle köylülerine karşı savaşa süren Kaledin'in güvenilmez siyasetinden, işçilerle Ka-

zakların ortaklaşa çıkarlarından, Kazak karşı-ihtilaliyle mücadeleye girişmiş olan Bolşeviklerin amaçlarından söz etti.

«Hayatlarını alın terleriyle kazanan Kazaklara elimizi kardeşçe uzatıyor ve Beyaz Muhafız çeteleriyle olan savaşta, cepheden dönen Kazaklar arasında sadık müttefikler bulacağımızı umuyoruz. Çarlık savaşında, işçilerle Kazaklar cephede kanlarını birlikte döktüler; Kaledin'in sığındığı burjuvalara karşı açılan savaşta da yine beraber olmalıyız. Beraber olacağız da! Yüzyıllardan beri hayatlarını alın terleriyle kazananları köleleştirenlere karşı mücadelede omuz omuza vereceğiz.»

«Afferin be, köpoğlusu!» diye keyifle fısıldadı Kristonya ve Gregor'un dirseğini öyle bir sıktı ki, Gregor acıdan yüzünü buruşturdu.

Ağzı yarım açık dinleyen İvan Alekseyeviç, tekrar tekrar, «Doğru! Evet, çok doğru!» diye mırıldandı.

Madencilerin delegesi konuşmasını bitirince, rüzgârın önünde kalmış bir dişbudak gibi sallana sallana yerinde doğrulan uzun boylu bir madenci, önündeki göz denizinin üzerinden baktı ve seslerin dinmesini bekledi. Bir halat gibi lif lif ve güçlü görünüyordu. Yüzünün gözenekleri minicik kömür tozu zerreleriyle doluydu, toprağın ezelî karanlığında camlaşmış, rengini kaybetmiş gözlerinde aynen maden kömürünün pırıltısı vardı. Saçları kısa kesilmiş başını sallayarak sıktığı yumruğunu kazma sallar gibi kaldırıp, indirdi.

«Cephede askerler için ölüm cezasını öneren kim? Kornilov! Kaledin'in bizi boğmasına yardım eden kim? Kornilov!» Kelimeleri boğulurcasına sıralayarak daha hızlı konuşmaya başladı. «Kazaklar! Kardeşler! Kardeşler! Kardeşler! Kimin tarafını tutacaksınız? Kaledin bizden, kardeşlerimizin kanını içmemizi istiyor. Hayır. Asla böyle bir şey yapmayacağız. Onları ezeceğiz. Denizde boğacağız onları...»

Kristonya, ağzı kulaklarına kadar sırıtarak, «Köpoğlusu!» dedi, ellerini yukarıya kaldırdı, kaba kaba güldü. «Helal olsun. Göster şunlara!»

İvan Alekseyeviç telaşla, «Sus be, Kristonya, ne oluyorsun?» dedi. «Tekmeyle atacaklar seni dışarıya!»

Lagutin — Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu Kazak kolu as başkanı olan Bukanovski'li bir Kazaktı— rabıtasız olmakla beraber dinleyicileri etkileyen ateşli sözlerle Kazakları coşturdu.

Sonra başkan Potyolkov konuştu. Onu, ufak İngiliz bıyıklı, yakışıklı bir adam olan Şçadenko izledi.

Kristonya kocaman pençesiyle işaret ederek, «Kim bu?» diye sordu.

«Şçadenko. Bir Bolşevik komutanı.»

«Ya şu?»

«Mandelstam.»

«O nereden?»

«Moskova'dan.»

«Peki şunlar kim?»

Kristonia, Voronej'den gelen bir grup delegeyi gösteriyordu.

«Öf, sus azıcık be, Kristonya.»

«Hay Allah, öğrenmek fena mı yani? Hadi, söyle, şu Potyolkov'un yanında oturan uzun boylu herif kim?»

«Gorbatov köyünden, Krivoşlikov. Bizimkiler de onun arkasındalar; Kudinov'la Donetskov.»

«Bir sorucuk daha. Şu adam kim? Yok, o değil, en sonraki, kâküllü.»

«Yelisayev. Hayır, onun nereden geldiğini bilmiyorum.»

İçi rahat eden Kristonya sustu, her konuşmacıyı hiç eksilmeyen bir dikkatle dinledi. Yüzlerce ses arasında en önce onun, kalın, gök gürültüsünü andıran «Doğru!» su duyuluyordu.

Öteki konuşmacılardan sonra, 44. Alaydan bir delege ayağ kalktı. Acemice cümlelerini kafasında to-

parlayıp söylemesi uzun zaman alıyordu; akkor haline gelmiş damga demiri gibi bir laf ediyor, sonra durup burnunu çekiyordu. Ne var ki, Kazaklar onu büyük bir sempatiyle dinliyorlar, sadece arasıra sözlerini, onayladıklarını anlatan bağırışlarla kesiyorlardı. Konuşmacının sözleriyle, Kazakların can damarına dokunduğu belliydi.

«Kardeşler! Kongremiz bu ciddi meseleyi, halkın onurunu kırmayacak ve böylelikle de her şeyin sükûnetle, iyi bir yolda sonuçlanmasını sağlayacak şekilde ele almalıdır. Demek istiyorum ki, kanlı bir savaş olmaksızın bir çözüm yolu bulmalıyız. Zaten üç buçuk yıl siperlerde çürüdük, eğer savaşa devam etmek zorunda kalırsak, Kazaklar yorgunluktan ölecekler...»

«Çok doğru!»

«Savaş istemiyoruz.»

«Bu meseleyi Bolşeviklerle ve Ordu Konseyi ile enine boyuna konuşmalıyız.»

«Birlikte çözmemiz gerek, yoksa bu iş kem küm etmekle olmaz.»

Başkan Potyolkov yumruğuyla masaya güm güm vurdu, uğultu dindi. 44. Alayın delegesi, kısa sakalını çekiştirerek devam etti:

«Novoçerkask'a delegeler gönderip, Gönüllülerle çetecilerin buradan çekilip gitmelerini isteyelim. Bolşeviklerin de işi yok burada. İşçilerin düşmanlarıyla kozumuzu biz kendimiz paylaşırız. Başkalarının yardımına ihtiyacımız yok, ihtiyacımız olduğu zaman da biz kendimiz isteriz yardımlarını.»

«Bu gibi konuşmalardan hayır gelmez!»

«Doğru söylüyor.»

«Dur bakalım. Neresi doğru? Diyelim ki, bizi köşeye sıkıştırdılar o zaman nerden yardım göreceğiz?»

«Kendi hükümetimizi kurmalıyız biz.»

«Lafla peynir gemisi yürümez, işte o kadar!»

44. Alayın temsilcilerinden sonra Lagutin, meydan okurcasına ateşli bir konuşma yaptı. Sözleri sık sık

bağrışlarla kesildi. Toplantıya on dakika ara verilmesi önerildi, ama sesler kesilir kesilmez Potyolkov, heyecanlanmış Kazak kalabalığına haykırdı.

«Kazak Kardeşler! Biz burada tartışırken, emekçi halkın düşmanları uyumuyor. Biz de kurtların karnı doysun, koyunlar sağlam kalsın isteriz, ama Kaledin böyle düşünmüyor. Bu kongreye katılanların hepsinin tutuklanmaları için onun imzasını taşıyan bir emrin suretini ele geçirdik. Şimdi yüksek sesle bu emri okuyacağım.»

Potyolkov emri okurken, delegeler arasında heyecanlı bir dalgalanma oldu ve her zamankinden daha yüksek bir gürültü koptu.

Gregor sessiz sedasız dinliyor, kalabalıkta dalgalanan başlara, sallanan kollara bakıyordu. Sonunda daha fazla dayanamadı, ayaklarının ucunda yükselerek haykırdı:

«Kesin şu gürültüyü be, iblisler! Pazar yeri mi burası? Bırakın konuşsun Potyolkov!»

İvan Alekseyeviç delegelerden birini yakalamış, onunla tartışmaya girişmişti.

Kristonya, kendi alayından bir arkadaşına bağıra bağıra cevap yetiştiriyordu: «Gözümüzü açmamız gerek! Ben öyle şey anlamam! Yalnız başımıza bu işin altından kalkacak kadar gücümüz olmadığını görmüyor musun?»

Nihayet gürültüler dindi —bir buğday tarlasının üzerinde esen rüzgâr sanki birden kesilivermiş gibiydi— ve setin üzerinden Krivoşlikov'un kız gibi ince sesi, sessizliği parçaladı:

«Kahrolsun Kaledin! Yaşasın Kazak Askerî İhtilal Komitesi!»

Kalabalık homurdandı. Bir ağızdan çıkan onay çığlıkları, sesten örülmüş bir kamçı gibi şakladı. Krivoşkilov ellerini havaya kaldırmış, öyle duruyordu. Parmakları bir toz ağacı yaprakları gibi, hafifçe titriyordu. Daha, kulakları sağır edici gürültü iyice din-

meden, Krivoşlikov yine o çın çın öten tiz sesiyle haykırdı:

«Buradaki delegeler arasından bir Kazak Askerî İhtilal Komitesi seçilmesini ve bu komiteye, Kaledin'e karşı savaşı yürütmesi için emir verilmesini öneriyorum. Yine aynı komite örgüt...»

«Tam-m-m-mam!» diye bir ses top gibi patladı, tavandan parça parça sıvalar döküldü.

Kongre, hemen komite üyelerinin seçimine geçti. Başlarında 44. Alayın delegesiyle daha başkaları bulunan ufak bir Kazak grubu, Kaledin hükümetiyle olan ihtilafın barışçı yollardan hallini istemekte devam ediyordu. Ama çoğunluk artık onları desteklemiyordu. Kaledin'in, tutuklanmaları için verdiği emirle çileden çıkmışlar, kendisine, eylemle karşı konulmasını istiyorlardı.

Gregor acele alay karargâhına çağrıldığı için seçimin sonuna kadar kalamadı. Gitmek üzere hazırlanırken, Kristanya'yla İvan'dan rica etti:

«Bitince benim eve gelin. Kimlerin seçildiğini öğrenmek isterim.»

İvan Alekseyeviç gece vakti çıkageldi.

«Potyolkov başkan, Krivoşlikov sekreter,» diye bildirdi Gregor'a kapı ağzında dikilerek.

«Ya üyeler?»

«İvan Lagutin, Golovaçov, Minayev, Kudinov ve daha başkaları.»

«Peki, Kristonya nerede?» diye sordu Gregor.

«Birkaç Kazakla beraber, Kamenskaya yetkililerini tutuklamaya gitti. Öyle bir kızmış ki, üstüne tükürsen cızırdayacak. Felaket!»

Kristonya ancak gün doğarken gelebildi. Odanın ortasında dikildi; derin derin soluyor ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Gregor lambayı yaktı ve Kristonya'nın yüzünün kan içinde olduğunu, alnında bir mermi sıyrığı bulunduğunu gördü.

«Kim yaptı bunu? Bağlayayım mı? Dur bir daki-

ka, sargı bulayım.» Gregor fırladı ve ilk yardım çantasını çıkardı.

Kristonya, «Köpek gibi çabuk iyileşir,» diye mırıldandı. «Komutan tabancayla ateş etti bana. Misafir gibi gittik ona, ön kapıdan, o ise hemen ateş etmeye başladı. Bir başka Kazağı da yaraladı. Subay canı nasıl bir şeymiş göreyim diye, canını çıkaracaktım herifin, ama öteki Kazaklar bırakmadılar, yoksa çıkaracaktım canını, vallahi çıkaracaktım!»

IX

Kamenskaya kongresinin ertesi gün, Kaledin'in bütün kongre üyelerinin tutuklanması ve Kazak tümenlerinin en ihtilalci olanlarının silahlarının alınması için gönderdiği 10. Don Kazak Alayı, Kamenskaya'ya vardı ve tam istasyonda bir toplantı yapıldığı sırada trenden indi. Kürsüde, Potyolkov bulunuyordu.

«Babalar, kardeşler,» diyordu, «ben hiçbir partinin üyesi olmadığım gibi Bolşevik de değilim. Ben bir tek şey için mücadele ediyorum: adalet, mutluluk ve işçilerin arasında, hiçbir baskıya kulak'lara (1), burjuvalara, zenginlere yer verilmeyecek şekilde, herkesin özgür ve kendi iradesine göre yaşayabilmesini sağlayacak şekilde kardeşçe bir birliğin kurulması için... Bolşevikler işte bunu gerçekleştirmek istiyorlar ve bunun için çarpışıyorlar. Bolşevikler işçidirler, onlar da biz Kazaklar gibi emekçi halktandırlar. Yalnız, Bolşevikler bizden daha bilinçli, birbirlerine bizden daha bağlıdırlar. Biz hep karanlıkta bırakılmışız, halbuki onlar, şehirlerde, hayatı bizden daha iyi görüp öğrenmişler. İşte bütün bunlardan ötürü ben, Bolşevik Partisi'ne kayıtlı olmadığım halde bir Bolşevik'im.»

Çoğu seçme, vücut yapıları kusursuz adamlardan

(1) Kulak: Çarlık Rusyasında toprak ağasına verilen ad. (ç.n.)

kurulu olan yeni gelen Kazak birlikleri onların çevresini aldılar ve başka alayların askerleri arasına katıldılar. Ateşli Bolşevik taraftarlarının, onlar arasında hemen giriştikleri gayretli propagandalarının heyecanı, etkisini gösteriverdi ve alay komutanı, Kaledin'in emirlerini yerine getirmeye Kazakları davet edince, emre uymayı reddettiler.

Bu arada Kamenskaya'da cephelerde hissedilen hummalı bir faaliyet vardı; aceleyle toplanan Kazak müfrezeleri, istasyonları işgale ve işgal edilenleri tahkime gönderiliyor, askerî sevkiyat trenleri sık sık Zvereve-Lihaya yönünde yola çıkarılıyordu. Müfrezelerde yeni komutan seçimleri yapılıyordu. Çeşitli köylerden, gecikmiş delegeler bir yandan hâlâ gelmekte devam ederken, derdi günü savaştan kaçınmak olan bazı Kazaklar da kasabadan sessiz sedasız sıvışmaktaydılar. Kamenskaya sokakları hiçbir vakit böylesine bir canlılık görmemişti.

Ocağın 13'ünde, Don Beyaz Muhafızlar Hükümetinden kasabaya, müzakereleri açmak için Don Askerî Bölge Başkanı Agavey, üyelerden Svetozarov, Ulanov, Karev, Bojelov ve Albay Kuşnarev'den kurulu bir delege heyeti geldi. Heyet, istasyonda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Ataman Hassa Alayından bir birliğin refaketinde, postane binasına götürüldüler ve Askerî İhtilal Komitesi orada gecenin büyük kısmını hükümet delegeleriyle oturum halinde geçirdi.

Askerî İhtilal Komitesi'nin on yedi üyesi de hazır bulundu oturumlarda. Komiteyi, Don'a ihanet ve Bolşeviklerle işbirliği yapmakla suçlayan hükümet delegelerinden birinin yaptığı konuşmaya, Potyolkov sert bir cevap verdi. Onun ardından Krivoşlikov ile Lagutin konuştular. Albay Kuşnarev'in konuşmasını, kalabalık bir şekilde koridorda toplanmış bulunan Kazaklar bağırarak kestiler. İhtilalci Kazaklar adına bir makineli tüfekçi, hükümet delegelerinin tutuklanmasını istedi.

Konferansta hiçbir anlaşmaya varılmadı. Sabah saat iki sularında, artık hiçbir anlaşmaya varılamayacağının anlaşıldığı sırada hükümet delegelerinden biri, Askerî İhtilal Komitesi'nin, ileride kurulacak hükümetle ilgili nihaî bir karara varmak üzere Novoçerkask'a bir delege heyeti göndermesini önerdi. Öneri kabul edildi.

Don Hükümeti delegeleri Kamenskaya'dan ayrıldı, Askerî İhtilal Komitesi temsilcileri de hemen onların ardından, Novoçerkask'a gitmek üzere yola çıktı. Başlarında Potyolkov bulunuyordu. Kamenskaya'da tutuklanan Ataman Alayı subayları ise rehine olarak alıkonulmuştu.

X

Vagonun pencereleri dışında şiddetli bir tipi vardı. Rüzgârın sürükleyip getirdiği karlar yığılarak, bel veren kar çitlerinin tepesini aşmıştı. Demiryollarına ait kulübeler, telgraf direkleri ve bozkırın bitmez tükenmez bütün o kasvetli, karlı monotonluğu hızla kuzeye doğru kaçıyordu.

Yeni bir deri ceket giymiş olan Potyolkov'un yeri, pencerenin yanındaydı. Bir delikanlı gibi dar omuzlu, ince endamlı Krivoşlikov, dirseklerini masaya dayamış, onun karşısında oturuyordu. Çocuksu bir duruluğu olan gözlerinde endişe ve merak okunuyordu. Lagutin seyrekçe sarı sakalını tarıyordu. İriyarı bir Kazak olan Minayov, ellerini radyatör borularının üstünde ısıtıyor, yerinde kıpır kıpır kıpırdanıyordu. Golovaçov'la Skaçkov, üst ranzalara uzanmışlar alçak sesle konuşuyorlardı.

Kompartıman, tütün dumanı ve soğuktan sis basmış gibiydi. Delegeler Novoçerkask'daki görevlerinin sonucundan hiç de emin değillerdi. Çok az konuşu-

yorlardı, sustukları zaman da bir kasvet çöküyordu üzerlerine. Nihayet, Potyolkov hepsinin içinden geçenlere tercüman oldu:

«Bundan bir şey çıkamaycak. Anlaşmaya varamayacağız.»

«Evet, zaman kaybı sadece,» diye Lagutin onayladı.

Tekrar sustular, Potyolkov, bir ağa mekik sokup çıkarıyormuş gibi, bileğini ritmik hareketlerle büküyordu. Arada sırada ceketine bakıyor, derinin yumuşak pırıltısını hayran hayran seyrediyordu. Novoçerkask'a yaklaşıyorlardı. Minayev anlatmaya başladı:

«Eskiden Ataman Alayında askerliklerini bitiren Kazakları evlerine gönderirlerken donatırlarmış. Kazaklar sandıklarını, atlarını, eşyalarını trene yüklerlermiş. Tren yola çıkar, tam Voronej'e gelince, hattın Don'u ilk geçtiği yerde, makinist ağırlaştırırmış treni ama elinden geldiği kadar ağırlaştırırmış... ne olacağını bilirmiş. Tren köprüye varır varmaz... vay babam vay! Görülecek şey! Kazaklar hepten çılgına dönerlermiş: 'Don! Don! Durgun Don! Babamız, Don'umuz! Hurra!' ve pencerelerden dışarıya, köprünün üstünden suya kasketler, eski gömlekler, pantolonlar, mintanlar, daha Allah bilir neler, uçarmış! Askerden dönüşleri şerefine Don'a hediyeler verirlermiş. Bazen öyle olurmuş ki, suya baktığında, ataman alayının mavi kasketlerini kuğular ya da çiçekler gibi yüzer görürmüşsün... Çok eski bir görenekmiş bu.»

Tren yavaşladı ve nihayet durdu. Kazaklar kalktılar. Krivoşlikov, gömleğinin düğmelerini iliklerden, çarpık bir gülümsemeyle, «Eh işte,» dedi, «geldik!»

«Bizi törenle karşılamıyorlar!» diye şaka yapmak istedi Krivoşlikov.

Uzun boylu bir yüzbaşı kapıyı vurmadan çekip açtı ve kompartımana girdi. Delegeleri düşman gözlerle süzdü ve mahsus kaba bir tavırla konuştu:

«Size refakat etme emri verildi bana. Lütfen mümkün olduğu kadar çabuk vagondan inin, Bay Bolşevikler. Kalabalığın neler yapabileceğini ve... emniyetinizi garantileyemem.»

Gözlerini Potyolkov'a, daha doğrusu Potyolkov'un deri ceketine dikti, sonra açıktan açığa düşmanca hırladı:

«İnin haydi. Gözünüzü dört açın!»

Onlar çıkarken, platformda, kalabalığın arasında duran uzun bıyıklı bir subay bağırdı: «İşte oradalar, alçaklar, Kazaklar'a ihanet edenler!» Potyolkov sarardı, döndü, sinirli gözlerini Krivoşlikov'a çevirdi. Krivoşlikov gülümseyerek fısıldadı:

«'Biz hareketlerimizin doğrulanmasını, övgülerin tatlı sözlerinde değil, fakat kudurmuş kişilerin yabani haykırışlarında buluruz.' İşitiyor musun Fiyodor?»

Potyolkov, son kelimeleri duymamakla beraber, yine de bir gülümsemeyle karşılık verebildi.

Subaylardan kurulu kuvvetli bir refakat birliği koruyordu delegeleri. Ta hükümet karargâhının kapısına kadar, hemen oracıkta linç edilmelerini isteyen azgın bir kalabalık peşlerini bırakmadı. Yalnız subaylarla, subay adayları değil, şık giyimli kadınlarla öğrenciler, hatta birkaç Kazak bile hakaret yağdırıyordu onlara.

Lagutin subaylardan birine dönerek, öfkeyle, «Düpedüz rezalet derler buna!» dedi.

Subay ona nefretle bakıp, yılan gibi tısladı:

«Hâlâ yaşadığın için Tanrıya şükret sen. Eğer elimde yetki olsaydı sizin için... Allahın belası, sırtlanlar sizi...»

Daha genç, başka bir subayın kızgın bakışlarıyla karşılaşınca sustu.

Skaçkov, konuşma fırsatını bulur bulmaz, «Ne berbat durum be!» diye fısıldadı, Golovaçov'a.

«Bizi darağacına götürüyorlar sanki.»

Bölge hükümet binasının salonu, toplanan bütün

kalabalığı alacak kadar büyük değildi. Delegeler, teğmenin talimatına uyarak masanın bir yanında yerlerini alırlarken, hükümet üyeleri geldi. Kaledin, yanında Bogayevski olduğu halde, biraz kamburumsu, kurt gibi sağlam, geniş adımlarla yürüyerek masaya yaklaştı. Sandalyesini çekti, oturdu, subay kokartlı kasketini sakin bir tavırla masaya koydu, saçlarını geriye doğru sıvazladı, subay gömleğinin geniş yan cebini ilikledi. Sonra, kendisine bir şeyler fısıldamakta olan Bogayevski'ye doğru eğildi. Bütün davranışlarında, her hareketinde kararlı, soğukkanlı bir güven ve olgun bir güç okunuyordu. Onda, iktidarı tatmış ve uzun yıllar sonunda kendisini başkalarından ayıran bir denge kazanmış insanların tavrı avrdı. Etkileyici Kaledin'in yanında silik bir sima olarak kalan Bogayevski'nin yüzünde, başlayacak olan müzakerelerden ileri gelen daha telaşlı bir hal görülüyordu. Oturduğu yerde dudaklarını hemen hemen hiç kımıldatmadan hep bir şeyler fısıldıyor, çekik gözleri burundan sıkma gözlüğünün ardından pırıldıyordu. Yakasını düzelterek, çenesini elleyerek ve çalı gibi kaşlarını kaldırarak, sinirliliğini el hareketleriyle belli ediyordu. Hükümet üyelerinin geri kalanları, Kaledin'in iki yanında yer almışlardı; içlerinden bazıları, Kamenskaya'ya gelen delegeler arasında da vardı.

Potyolkov, Bogayevski'nin Kaledin'e bir şey fısıldadığını duydu. General, tam karşısında oturan Potyolkov'a sertçe baktı ve, «Zannederim başlayabiliriz,» dedi.

Potyolkov gülümsedi ve duru bir sesle, delegelerin geliş sebeplerini açıkladı. Krivoşlikov, Askerî İhtilal Komitesinin hazırladığı ültimatomu çıkardı, masanın üzerinden uzattı, ama Kaledin beyaz elinin bir hareketiyle reddetti ve sert bir sesle:

«Hükümetin bütün üyelerinin belgeleri teker teker okumasıyla vakit kaybedilecek; buna lüzum yok-

tur,» dedi. «Lütfen ültimatomu yüksek sesle siz okuyunuz. Ondan sonra tartışmasını yaparız.»

Potyolkov, «Oku,» diye emretti. Vekarını bozmuyordu, ama onun da, bütün delegeler gibi, ihtiyatlı davranmak gerektiğini hissettiği besbelliydi.

Krivoşlikov ayağa kalktı. Kız gibi ince sesi, kalabalık salonda iyice anlaşılmayacak kadar zayıf çıktı.

«10 Ocak, 1918'den itibaren, Don Bölgesindeki birlikler üzerindeki bütün yetkiler, atamandan, Don Kazakları Askerî İhtilal Komitesine devredilmiş bulunmaktadır.

«15 Ocak tarihine kadar, ihtilal ordusuna karşı savaşmış olan bütün birliklerin yanısıra, bütün gönüllü müfrezeleri, subay akademileri ve subay yetiştirme okulları (1) dağıtılacak, silahtan tecrid edilecektir. Yukarıda sözü edilen kurumların, ikametgâhları Don Bölgesinde olmayan bütün üyeleri, daimi ikamet yerlerine gönderilecektir.

«Not: Silahlar, teçhizat ve üniformalar, Novoçerkask'tan çıkış izinlerini verecek olan Askerî İhtilal Komitesi Komiserine teslim edilecektir.

«Kazak birlikleri, Askerî İhtilal Komitesinin emri üzerine Novoçerkask şehrini işgal edecektir. Kazak Ordu Konseyinin yetkileri 15 Ocak'tan itibaren, hükümsüz ilan edilmiştir.

«Don Bölgesindeki fabrikalara ve madenlere Don Hükümeti tarafından yerleştirilmiş olan bütün polisler geri çağrılacaktır.

«Kan dökülmesine meydan vermemek için, hükümet kendi isteği ile istifa ettiğini ve bölgede daimi bir emekçi halk hükümeti kuruluncaya kadar iktidarı derhal Askerî İhtilal Komitesine devredeceğini Don Bölgesindeki bütün köylere ve bucaklara bildirmelidir.»

Daha Krivoşlikov'un sesi kesilmeden, Kaledin yüksek sesle sordu: «Bu ültimatom için size hangi birlikler yetki verdi?»

Potyolkov'la Krivoşlikov bakıştılar ve Potyolkov yüksek sesle saymaya başladı:

---

(1) Yalnız savaş içinde, ordu subay ihtiyacını karşılamak üzere altı aylık kurslarla subay yetiştiren okul.

«Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı, 6. Batarya, 44. Alay, 32. Batarya, 14. Özel Bölük...» Her birliği saydıkça, sol elinin parmaklarını teker teker kapatıyor, salonda alaycı gülüşmeler duyuluyordu. Potyolkov kaşlarını çattı, ellerini masanın altına indirdi ve sesini yükseltti: «28. Alay, 28. Batarya, 12 Batarya, 12. Alay...»

Lagutin, «29. Alay,» diye fısıldayarak hatırlattı.

Potyolkov, «...29. Alay,» diye daha güvenle devam etti. «13. Batarya, Kamenskaya Bölüğü, 10. Alay, 27. Alay, 2. Piyade Taburu, 2. İhtiyat Alayı, 8. Alay, 14. Alay.»

Potyolkov saymayı bitirince, Kaledin önemsiz birkaç soru sordu, sonra, masanın üzerine doğru eğilerek gözlerini Potyolkov'a dikip:

«Halk Komiserleri Konseyi'ni yetkili tanıyor musunuz?» dedi.

Potyolkov bir bardak su içti, bardağı masaya bıraktı, kolunun yeniyle bıyıklarını sildi ve cevap verdi:

«Buna ancak bütün halk cevap verebilir.»

Daha saf olan Potyolkov'un gereksiz şeyler söyleyebileceğinden korkan Krivoşlikov lafa karıştı: «Kazaklar, içinde Halk Hürriyet Partisi (1) temsilcilerinin bulunduğu hiçbir hükümete razı olmayacaklardır. Bizler Kazakız, hükümet de bizim Kazak hükümetimiz olmalıdır.»

«Konseyin başında Yahudiler ve bu gibi adamlar bulunurken, bu sözünüzü nasıl yorumlayacağız?»

«Rusya onlara güvenmiştir, bizler de güveneceğiz.»

«Onlarla ilişkileriniz olacak mı?»

«Evet.»

Potyolkov onaylarcasına homurdandı ve Krivoşlikov'u destekledi:

---

(1) Anayasacı Demokratlar, ya da halk deyimiyle Kadetler.

Hükümet üyelerinden biri masum masum sordu:

«Bizi tek tek kişiler ilgilendirmiyor, bizi fikirler ilgilendiriyor.»

«Halk Komiserleri Konseyi halkın yararına mı çalışıyor?»

Potyolkov'un keskin bakışları ağır ağır ona döndü. Gülümseyerek elini sürahiye uzattı, kendine bir bardak daha su doldurdu ve çabucak içti. İçinde kocaman bir ateş yanıyormuş gibi, susuzluktan kavruluyordu.

Kaledin parmaklarıyla trampet çalarak sordu:

«Bolşeviklerle ortaklaşa yanınız nedir sizin?»

«Don Bölgesinde muhtar Kazak hükümeti istiyoruz.»

«Evet, ama Şubatın 4'ünde yeni bir Ordu Konseyi toplanacağını biliyorsunuzdur herhalde, değil mi? Üyeler yeniden seçilecek. Karşılıklı kontrole razı mısınız?»

«Hayır!» Potyolkov gözlerini kaldırıp, kesin bir tavırla cevap verdi: «Siz azınlıkta kalırsınız, biz size istediğimizi yaptıracağız.»

«Ama bu zorlamak demek olur!»

«Evet.»

Bogayevski gözlerini Potyolkov'dan, Krivoşlikov'a çevirerek sordu:

«Ordu Konseyini tanıyor musunuz?»

«Bir yere kadar...» Potyolkov omuzlarını silkti. «Bölge Askerî İhtilal Komitesi, halk temsilcilerini bir kongreye çağıracak. Kongre, askerî birliklerin denetimi altında çalışacak. Eğer kongre bizi tatmin etmezse, tanımayacağız.»

Kaledin kaşlarını kaldırarak, «Peki bu konuda kimler karar verecek?» diye sordu.

Potyolkov, başını gururla dikerek, «Halk!» diye cevap verdi ve sandalyesinin oymalı arkalığına yaslanırken deri ceketi gıcırdadı.

Kısa bir aradan sonra, konuşmak için Kaledin

ayağa kalktı. Salonda bütün sesler dindi. Kaledin'in güz gibi kasvetli, pes sesi, sessizlikte rahatça duyuldu:

«Hükümet, bölge Askerî İhtilâl Komitesi'nin isteği üzerine iktidardan feragat edemez. Şimdiki hükümet bütün Don halkı tarafından seçilmiştir ve iktidardan feragatimizi münferit kesimler değil, ancak onlar isteyebilir. Sizler Bolşeviklerin elinde kör bir aletsiniz. Kazaklara karşı omuzlarınıza yüklendiğiniz büyük sorumluluğun farkında bile olmaksızın, Almanların kiralık adamlarının isteklerini yerine getiriyorsunuz. Durumu yeniden gözden geçirmenizi tavsiye ederim, zira bütün halkın iradesini temsil eden hükümetle anlaşmazlığa düşerek memleketinize büyük felaketler getirmektesiniz. Ben iktidara sarılıp, bırakmamak niyetinde değilim. Don Kazak Ordusu Büyük Konseyi toplanacak ve ülkenin kaderini o tayin edecektir. Ama konsey toplanıncaya kadar mevkiimde kalmam gerekiyor. Size son defa olarak, durumunuzu yeniden gözden geçirmenizi tavsiye ediyorum.»

Ondan sonra, Kazak olan ya da olmayan hükümet üyeleri konuştular. İhtilalci Sosyalist Partisi üyelerinden Bosse, ayartıcı vaatlerle yüklü uzun bir nutuk çekti.

Lagutin bağırarak sözünü kesti onun:

«Sizden iktidarı Askerî İhtilal Komitesine devretmenizi istiyoruz! Madem Don Hükümeti meselenin barış yoluyla halline taraftardır, daha ne bekliyorsunuz...»

Bogayevski gülümsedi: «Yani...?»

«Halka, iktidarı İhtilal Komitesine devrettiğinizi açıklayınız. Sizin konseyiniz toplanacak diye bir on beş gün daha bekleyemeyiz biz! Zaten halk öfkeden kudurmuş gibi.»

Bir başka hükümet üyesi dolambaçlı, uzun bir konuşma yaptı; bir başkası ise hiç olmayacak bir uzlaşma yolu üzerinde durdu.

Potyolkov bunları sinirli bir şekilde dinliyordu. Arkadaşlarına baktı, Lagutin'in sararmış, kaşlarını çatmış, Krivoşlikov'un gözlerini masaya dikmiş, Golovaçov'un da bir şey söylemek için patlamak üzere olduğunu gördü.

Krivoşlikov'un ne zamandır beklediği an geldi; yavaş sesle fısıldadı:

«Veriştir şunlara!»

Potyolkov da sanki bunu bekliyordu. Sandalyesini geriye itti, heyecandan kekeleyerek ve bütün şüpheleri silecek kelimeler bulmaya çalışarak, gergin bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

«Bizi tamamiyle yanlış anladınız! Eğer Ordu Hükümetine güvenilebilse bütün isteklerden vazgeçerdim. Ne var ki, halk Ordu Hükümetine güvenmiyor! İç Savaşı çıkaranlar biz değil, sizlersiniz. Şu kaçak Generalleri neden Kazak topraklarında saklıyorsunuz? Size boyun eğmeyeceğiz. Buna imkân vermeyeceğiz! Gerçekler bizden yanadır. Size itaat etmeyecek birliklere karşı ne şekilde hareket edeceksiniz...? Ya, işte burada yakalandınız! Gönüllülerinizi neden madencilerin üzerine yolluyorsunuz? Söyleyin bakalım, Ordu Hükümetinin iç savaştan kaçınacağına dair ne gibi bir garanti veriyorsunuz? Ya, söyleyecek hiçbir şeyiniz yok buna! Halk da, cepheden dönen Kazaklar da bizden yanadır!»

Salonda hışırtılı bir rüzgâr gibi gülüşmeler oldu ve Potyolkov'a karşı öfkeli nidalar yükseldi. Potyolkov kıpkırmızı kesilen yüzünü onlara çevirdi ve müthiş öfkesini gizlemeye bile çalışmaksızın haykırdı:

«Şimdi gülüyorsunuz ama çok geçmeden ağlayacaksınız!» Tekrar Kaledin'e dönerek, saçma tanelerine benzeyen gözlerini ona dikti. «İktidarı, biz emekçi halkın temsilcilerine teslim etmenizi, bütün burjuvaziyi ve Gönüllü Ordusunu defetmenizi istiyoruz... Hükümetiniz de istifa etmelidir.»

Kaledin başını yorgun yorgun eğdi.

«Novoçerkask'tan ayrılmaya hiç niyetim yok.»

Kısa bir aradan sonra Melnikov'un ateşli bir konuşmasıyla görüşmeler tekrar başladı:

«Kızıl Muhafız müfrezeleri Kazakları yok etmek için Don üzerine ilerliyorlar! Onlar çılgınca idareleriyle Rusya'yı mahvettiler, şimdi aynı şeyi burada da yapmak istiyorlar. Bir avuç türedinin, bir memleketi aklı başında ve halk yararına idare ettiği, tarihte görülmemiştir. Başkalarının deliliği sizleri de kör etmiş, şimdi bizden iktidarı gaspederek kapıları ardına kadar Bolşeviklere açmak istiyorsunuz. Ama buna imkân vermeyeceğiz!»

«Siz iktidarı İhtilal Komitesine devredin. Kızıl Muhafızlar taarruzu durduracaklardır,» diye atıldı Potyolkov.

Kaledin, dinleyicilerden Üsteğmen Şein'e söz verdi. Üsteğmen dinleyiciler arasındaki yerinden doğruldu; dört St. George nişanının dördünü de kazanmış bir süvari üsteğmeniydi. Geçit törenindeymiş gibi subay gömleğini düzeltti ve büyük bir hızla konuşmaya başladı.

Kılıç sallar gibi kolunu yukarıdan aşağı savurarak, «Ne diye dinleyecekmişiz bunları, Kazaklar!» diye havladı. «Bolşeviklerin yolu bizim yolumuz değildir. İktidarı Sovyetler'e devretmekten ve Kazakları Sovyetler'le birleştirmek için kışkırtmaktan ancak Don'a ve Kazaklara ihanet edenler söz açabilirler!» Eliyle dosdoğru Potyolkov'u işaret edip, öne doğru eğilerek bağırdı: «Don, senin gibi yarı cahil, okuması yazması olmayan birinin peşinden gider mi sanıyorsun, Potyolkov? Senin peşinden olsa olsa bir serseri Kazaklar çetesi gidecektir, ama eninde sonunda onların da akılları başlarına gelecek ve seni asacaklardır!»

Güneşe dönen ayçiçekleri gibi, bütün başlar Üsteğmene döndü; onu onaylayan sesler, ulumalar gibi yükseldi. Şein, yerine oturdu. Yarbay apoletleri taşıyan, pardesüsünün eteklerini toplayarak oturmuş,

uzun boylu bir subay eğilerek üsteğmenin sırtını okşadı. Subaylar Şein'in çevresini aldılar. Bir kadının histerik çığlığı duyuldu:

«Teşekkür ederiz Şein! Teşekkür ederiz!»

Yüzbaşıyı hemen oracıkta terfi ettiriveren gösterişli, genç bir bas ses galeriden, «Bravo Şein! Bravvisimo!» diye gürledi.

Hükümet sözcüleri, yeni doğmuş İhtilal Komitesi Kazaklarını kandırmak için uzun uzun konuştular. Hava, tütün dumanlarından mavimtırak bir hal aldı ve ağırlaştı. Pencerelerin ötesinde güneş, günlük yürüyüşünün sonuna ulaşmak üzereydi. Çift pencerelerin dış camlarına çam dalları sürtünüyordu. Pencere pervazlarına oturanlar, akşam ayini ilahilerinin okunduğunu ve istasyondan, lokomotiflerin, rüzgârın uğultusunu bastıran kısık düdük seslerini duyuyorlardı.

Sonunda Lagutin artık daha fazla dayanamadı. Konuşmacılardan birinin sözünü keserek, Kaledin'e döndü:

«Kararınızı verin; bunu sona erdirme zamanı geldi!»

Bogayevski alaycı bir tonla fısıldadı:

«Heyecanlanma, Lagutin! Biraz su iç. Aile babalarının, saralıların heyecanlanması doğru değildir. Hem, konuşmacıların sözünü kesmek de olmaz; burası bir Sovyet değil!»

Lagutin ona da sert bir cevap verdi, ama bütün gözler Kaledin'e çevrilmişti, tekrar. Kaledin hâlâ her zamanki gibi kendine güvenle siyasal oyununu oynuyor ve Potyolkov'un basit cevaplarının mütevazi zırhına çarpıyordu.

«İktidarı size devredersek, Bolşeviklerin Don üzerine taarruzlarını durduracaklarını söylediniz. Ama bu sadece sizin görüşünüz. Bolşeviklerin Don'a vardıklarında nasıl davranacaklarını bilmiyoruz.»

«İhtilal Komitesi, Bolşeviklerin benim sözlerimi doğru çıkaracağından emindir. Deneyin de görün; ve-

rin iktidarı bize, çıkarın gönüllüleri Don'dan, o zaman göreceksiniz — Bolşevikler savaşa son verecekler.»

Biraz sonra Kaledin ayağa kalktı. Konuşmasını önceden hazırlamış ve komşu Lihaya istasyonuna doğru ilerlemek üzere kuvvet yığması için Çernetsov'a çoktan emir vermişti bile. Şimdi zaman kazanmaya çalışıyordu, nitekim konferansa da bir geri bırakma önerisiyle son verdi:

«Hükümet, İhtilal Komitesinin tekliflerini gözden geçirecek ve yarın sabah saat onda bir cevap verecektir.»

XI

Ertesi sabah Kazak Ordu Hükümetinin İhtilal Komitesi delegelerine verdiği cevapta şöyle deniyordu:

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Kazak Askeri İhtilal Komitesi'nin Komite temsilciler heyeti eliyle ve Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı ve 2. İhtiyat Alayı ile 43. Alayın 10., 27., 23. ve 8. birlikleri, 14. Müstakil Bölük, 6., 32., 28., 13. bataryalar ve 2. Piyade Taburu ile Kamenskaya Bölüğü adına ileri sürdüğü istekleri görüşmüş olup, burada, Kazak Ordu Hükümetinin, Don Bölgesinin bütün Kazak halkını temsil ettiğini ifade eder. Hükümet halk tarafından seçildiğine göre, yeni bir Konsey toplanıncaya kadar iktidardan feragat etmek hakkına da sahip değildir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, önceki Konseyi feshederek, gerek bucaklardan, gerek ordu birliklerinden gelecek temsilcilerle yeni bir seçime gitmeyi gerekli görmüştür. Kazak halkı tarafından dürüst, eşit ve gizli oylama esasına göre serbestçe seçilecek olan (propaganda özgürlüğü tam olacaktır) yeni Konsey, aynı zamanda bütün Kazak olmayan halkın da bir kongresi niteliğini taşımak üzere, 4 Şubat 1918'de Novoçerskask'da toplanacaktır. Kazak Ordu Hükümetini görevden uzaklaştırmak ve yeni bir hükümet seçmek hakkına sadece, ihtilalin yeniden yetki tanıdığı ve bölgenin

Kazak halkını temsil eden meşru bir kurum olan bu Konsey sahiptir. Bu Konsey aynı zamanda, askerî birliklerin kontrolü ve hükümet otoritesini korumak için gönüllü birliklerinin gerekip gerekmediği meselesini de görüşecektir. Gönüllü Ordusu'nun kurulması ve faaliyetlerine gelince, bugünkü koalisyon hükümeti, Gönüllü Ordusu'nu, kontrole Bölge Askerî Komitesinin de iştirak etmesi şartıyla, hükümetin kontrolü altına vermek için karar almış bulunmaktadır.

Kazak Ordu Hükümeti tarafından gönderildiği iddia edilen polislerin, maden bölgesinden geri çekilmesi meselesiyle ilgili olarak hükümet, bu meselenin 4 Şubat'ta Konsey'e getirileceğini ifade eder.

Hükümet, bölgedeki hayat düzeni şeklini ancak ve ancak o bölge halkının tayin edebileceğini ilan eder ve bundan ötürü de, Konseyin iradesine uyarak, kendi hayat düzenlerini bölgeye zorla kabul ettirmek isteyen Bolşevik silahlı müfrezelerinin bu bölgeye sızmalarına bütün çarelere başvurarak karşı koymak gerektiği görüşünü kabul eder. Kendi hayat düzenini ancak ve ancak halk kurmalıdır.

Hükümet iç savaş istememekte ve her adımda, barışçı bir hal çaresine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle hükümet, Askerî İhtilal Komitesinin de katılmasıyla, Bolşevik kuvvetlerine müşterek bir temsilciler heyetinin gönderilmesini önermiş bulunuyor.

Hükümet, bölgeye yabancı kuvvetlerin girmesine izin verilmedikçe iç savaş olmayacağı inancındadır, zira hükümet sadece Don topraklarını savunmakta, hiçbir saldırıya girişmemekte, iradesini Rusya'nın geri kalan kısmına zorla kabul ettirmeye çalışmamakta ve buna göre, hiçbir yabancı kuruluşun da iradesini Don'a zorla kabul ettirmesini istememektedir.

Hükümet gerek bucaklarda, gerek ordu birliklerinde seçimlerin tam bir özgürlük içinde yapılmasını garanti edecektir; her yurttaş istediği gibi seçim propagandası yapabilecek ve Kazak Ordu Konseyi seçimleri için kendi görüşünü savunabilecektir.

Bütün tümenlerdeki Kazakların ihtiyaçlarını tespit etmek için çeşitli birliklerin temsilcilerinden kurulacak komisyonların atanması gerekmektedir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Askerî İhtilal Komitesine delege göndermiş olan bütün birliklere,

normal görevleri başına dönmeyi, Don topraklarını savunmayı emreder.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, kendi birliklerinin hükümete karşı çıkacaklarına ve bu şekilde sakin Don bölgesinde öldürücü bir mücadeleye ön ayak olabileceklerine inanmamaktadır.

Askeri İhtilal Komitesi, bu komiteyi seçen birlikler tarafından feshedilmeli, onun yerine, bütün birlikler temsilcilerini, bölgedeki askeri birlikleri temsil eden Bölge Askeri Komitesine göndermelidir.

Kazak Ordu Hükümeti, Askeri İhtilal Komitesince tutuklanan herkesin derhal salıverilmesini talep eder; bölgede normal hayatın geri gelmesi için, idari makamların görevlerine dönmesine izin verilmelidir.

Önemsenmeyecek sayıda Kazak birliklerini temsil etmesi bakımından, Askeri İhtilal Komitesi'nin, bütün birlikler adına, hele bütün Kazaklar adına isteklerde bulunmaya hakkı yoktur.

Kazak Ordu Hükümeti, Komite'nin Halk Komiserleri Konseyi ile ilişkiler kurmasını ve ondan mali destek sağlanmasını hiçbir surette izin verilmeyecek bir davranış saymaktadır, zira bu davranış, Sovyetler iktidarının kabul edilemez olduğu görüşünü, Ukrayna, Sibirya, Kafkasya ve istisnasız bütün Kazak kuvvetleriyle birlikte ileri süren, bütün bölgenin Kazak Konsey'i ile Kazak Olmayan Halk Kongresi'ne rağmen, Halk Komiserleri Konseyi'nin nüfuzunun Don bölgesinde yayılmasına yol açar.

Kazak Ordu Hükümeti Başkanı
Kazak Ordusu Ataman Yardımcısı
M. Bogayevski
Don Kazakları Ordusu Komutanları
Yelatontsev, Polyakov, Melnikov.

Don Hükümeti tarafından, Sovyet iktidarı temsilcileriyle görüşmelerde bulunmak üzere Taganrog'a gönderilen temsilciler heyetine Kamenskaya İhtilal Komitesinden Dagutin ile Skaçkov katıldılar. Birkaç yüz süngüden, bir ağır bataryadan ve bir vagona bindirilmiş iki hafif toptan ibaret Kaledin kuvvetleri, Çernetsov'un komutası altında Zverevo ve Lihaya is-

tasyonlarını hızla işgal edip, oralarda ufak işgal birlikleri bıraktıktan sonra Kamenskaya'ya doğru ilerleyerek bu bucağı 17 Ocakta ele geçirirken, Potyolkov ve Komite'nin öbür üyeleri geçici olarak Novoçerkask'da alıkonuldu. Bununla beraber, Kamenskaya'nın ele geçirilişinden birkaç saat sonra, Kızıl Ordu kuvvetlerinin, Zverevo ve Lihaya'yı tutan kuvvetleri oralardan attığı haberi geldi. Çernetsov, kuvvetlerini geri çevirdi. Cepheden hızlı bir hücumla 3. Moskova Müfrezesini dağıttı, Harkov Müfrezesine esaslı bir dayak attı ve Kızıl Muhafızları eski mevzilerine kadar sürdü.

Lihaya hattında durumu düzelten Çernetsov, inisiyatifi elini alarak Kamenskaya'ya döndü. 19 Ocakta Novoçerkask'dan takviye kuvvetleri geldi ve ertesi gün Çernetsov, Glubokaya üzerine ilerlemeye karar verdi.

Savaş meclisinde, Glubokaya'nın geniş bir kuşatma hareketiyle ele geçirilmesi kararı alındı. Çernetsov, Kamenskaya İhtilal Komitesi birlikleriyle, Çertkov'dan gönderilen Kızıl Muhafız takviye kuvvetlerinin güçlü mukavemetiyle karşılaşmaktan korktuğu için demiryolu boyunca ilerlemekte tereddüt ediyordu.

O gece kuşatma hareketi başladı; hareketi bizzat Çernetsov idare ediyordu.

Glubokaya'ya gün doğmadan önce vardılar. Yürüyüş kolu ustaca düzen değiştirdi ve hücum hattına yayıldı. Çernetsov son emirlerini verdi, atından indi, uyuşmuş bacaklarını gererek, bölük komutanlarından birine kısık sesiyle talimat verdi:

«Kimsenin gözünün yaşına bakmayınız, Yüzbaşı. Ne demek istediğimi anladınız mı?»

Çizmeleri, katı karların üzerinde gıcır gıcır etti; külrengi astragan papağını yana yıkıp, pembeleşen kulağını eldiveniyle ovaladı. Açık renk, ateşli gözlerinin altında, uykusuzluktan ileri gelen koyu mavi halkalar vardı. Dudakları soğuktan büzülmüş, kısa kırkılmış bıyıkları kırağıdan bir havla örtülmüştü.

Isındıktan sonra, sıçrayıp eyerin üzerine oturdu, kısa subay kaputunun kıvrımlarını düzeltti; metin, kendine güven taşıyan bir gülümsemeyle dizginleri kavrayarak doru atını baldırladı.

«Başlayalım!»

XII

Kamenskaya'da, cepheden dönen Kazakların kongresi yapılmazdan az önce, Gregor'un arkadaşı İzvarin alayından kaçtı. Ayrılmadan bir gece önce Gregor'u ziyaret ederek, atmak üzere olduğu adımı belli belirsiz ima etti ona.

«Şu durumda alayda hizmet görmek bana güç geliyor. Kazaklar iki uç arasında, Bolşeviklerle, eski monarşi sistemi arasında bocalıyorlar. Kimse Kaledin hükümetini desteklemek istemiyor; her şey bir yana, eline oyuncak geçmiş bir çocuk gibi davrandığı için onu desteklemek istemiyorlar. Bize, yabanlara (1) hadlerini bildirecek, sert, azimli biri lazım. Ama bana kalırsa şimdilik Kaledin'i desteklemek gerek, yoksa oyunu bütün bütün kaybederiz.» Bir an susup, bir sigara yaktıktan sonra sordu: «Anladığıma göre sen Kızılların inancını benimsemişsin?»

«Aşağı yukarı,» diye kabul etti, Gregor.

«Samimi misin? Yoksa sen de Golubov gibi kendini Kazaklara sevdirmeye mi çalışıyorsun?»

«Benim sevilmeye ihtiyacım yok. Ben kendi yolumu arıyorum.»

«Sen kafanı dümdüz bir duvara çarpıyorsun sadece, bir yol filan bulduğun yok.»

«Bakalım...»

«Korkarım seninle düşman olarak karşılaşacağız, Gregor.»

---

(1) Kazak bölgelerinde Kazak kastlarından olmayan köylüler anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Gregor gülümseyerek, «İnsan savaş alanında arkadaşlarını bile tanımaz,» dedi.

İzvarin biraz daha oturdu, konuştu, sonra ayrıldı. Ertesi sabah suya düşen bir taş gibi ortalıktan yok oluvermişti.

Kongrenin yapıldığı gün, Vyeşenskaya bölgesinden bir Kazak hassa eri, Gregor'u ziyarete geldi. Gregor tabancasını temizleyip yağlıyordu. Vaktiyle Listnitski'nin alayında askerlik yapmış olan ve Listnitski'nin, Gregor'un kadınını elinden aldığını bilen er, eski subayı istasyonda gördüğünü söylemek için uğramıştı Gregor'a. Bununla beraber, ancak ayrılmaya hazırlandığı sırada, sanki tam o anda aklına gelivermiş gibi söyledi:

«Bugün istasyonda bir arkadaşına rastladım, Gregor.»

«Kim?»

«Listnitski. Hatırladın mı onu?»

«En son ne vakit gördün onu?» diye sert bir sesle sordu Gregor.

«Bir saat kadar önce.»

Gregor oturdu. Eski acısı bir kurt pençesi gibi kavramıştı yüreğini. Düşmanına karşı o eski şiddetli öfkeyi artık duymuyordu, ama biliyordu ki, şimdi, iç savaşın patlak vermek üzere olduğu şu günlerde karşılaşırlarsa, ikisi arasında kan dökülecekti. Listnitski hakkında beklenmedik bir anda aldığı haber ona eski yarasının hâlâ iyileşmediğini anlattı; yaranın yeniden kanaması için ufacık bir dokunuş yetmişti. Listnitski'nin ona ettiği kötü işin, hayatını değersiz bir hale, eskiden duyduğu o taşkın sevinç yerine sefil, aç bir özlem haline getirişinin öcünü almak Gregor için zevkli olacaktı.

Gregor bir süre sustu ve yanaklarındaki kırmızılığın kaybolmaya başladığını hissedince sordu:

«Buraya mı geliyor, biliyor musun?»

«Sanmam. Herhalde Novoçerkask'a gidiyor.»

«Anlıyorum.»

Hassa eri daha başka bir şeyler de söyledi kongreye dair, alaydan en son haberleri verdi ve gitti. Ondan sonraki günler, Gregor bütün çabalarına rağmen, ruhunda için için yanan acıyı dindiremedi. Ortalıkta şakın şakın dolaşıyor ve Aksinya'nın her zamankinden çok daha sık canlanan hatırası ağzında acı bir tad bırakıyor, yüreğini taşlaştırıyordu. Natalya'yı, çocuklarını düşünüyordu, ama bunun sevinci de eskiyerek solmuş, parlaklığını yitirmişti artık. Gregor'un kalbi Aksinya'daydı ve hâlâ o aynı ezici, güçlü özlemi duyuyordu ona.

Çernetsov hücum edince, ihtilal kuvvetleri Kamenskaya'yı hızla boşaltmak zorunda kaldılar. Zayıflamış Kazak bölükleri, bütün ağırlıklarını geride bırakarak, darmadağınık bir halde trenlere doluştular. Örgütsüzlük, gerçekte hatırı sayılır olan kuvvetlerini toplayıp bir düzene sokabilecek azimli bir komutanın eksikliği kendini hissettiriyordu. O günlerde, seçilen komutanlar arasında, Golubov adında bir binbaşı sivriliverdi. En savaşçı, 27. Kazak Alayının komutasını eline aldı ve hiç insaf etmeden derhal düzeni geri getirdi. Onun, alayda eksik olan niteliklere —alayı bir birlik halinde kaynaştırma, görev dağıtma ve komuta etme yeteneğine— sahip bulunduğunu gören Kazaklar şartsız itaat ettiler Golubov'a. Vagonları yüklemekte ağır davranan Kazaklara bağırırdı:

«Zorunuz nedir sizin? Saklambaç mı oynuyorsunuz, Allahın belaları? Hadi, işinize bakın! İhtilal adına, derhal emirlerime itaat etmenizi emrediyorum... Ne? Kimdir o demagog bakayım? Vururum o alçağı vallahi! Kes...! Ben sabotajcıların, kendini gizleyen karşı-ihtilalcilerin yoldaşı değilim!»

Kazaklar da gerçekten itaat ettiler. Birçoğu onun o kabadayı hallerini bile beğeniyordu, zira gönüllerinde hâlâ eskiye bir özlem besliyorlardı. Eskiden en ka-

badayı adam, Kazakların gözünde en iyi komutandı.

Askerî İhtilal Komitesi'nin müfrezeleri Glubokaya'ya çekildi. Komuta, gerçekte Golubov'un eline geçti. İki günden az bir zaman içinde, dağınık kuvvetleri yeniden örgütlemiş ve Glubokaya'yı savunmak için gerekli adımları atmıştı. Onun isteği üzerine Gregor Melehov, bir ihtiyat alayının iki bölüğüyle, bir hassa bölüğünden meydana gelen bir müfrezeye komutan olarak atandı.

20 Ocak günü karanlık çökerken Gregor, kendi koyduğu ileri karakolları dolaşmaya çıktı ve köyün kapısında Potyolkov'la karşılaştı. Potyolkov onu tanıdı.

«Sen misin, Melehov?»

«Evet.»

«Nereye gidiyorsun?»

«İleri karakolları kontrol etmeye. Çerkask'tan (1) döneli çok oldu mu? Nasıl gitti işler?»

Potyolkov kaşlarını çattı.

«Halkın can düşmanı olan kimselerle barış yapamazsın. Oynadıkları oyunu görüyor musun? Bir yanda müzakereler... ama o arada ha bire Çernetsov'u kışkırttılar. Ne yılandır şu Kaledin, ha? Eh, pek vaktim yok. Karargâha acele dönmem lazım.»

Gregor'a aceleyle veda edip, iri adımlarla köyün ortasına doğru uzaklaştı.

Potyolkov'un, daha İhtilal Komitesi başkanı seçilmeden önce bile, Gregor ve öteki Kazak dostlarına karşı tutumunda, gözle görülür bir değişiklik olmuştu; sesinde bir üstünlük edası, bir kibirlilik vardı. İktidar, basit yaradılışlı Kazağın başını döndürmüştü.

Gregor kaputunun yakasını kaldırıp, adımlarını hızlandırdı. Gece ayaz olacağa benziyor, Kırgızlar diyarından hafif bir meltem esiyordu. Gökyüzü duruy-

(1) Çerkask: Novoçerkask'ın kısaltılmışıdır.

du. Hava bayağı bayağı dona çekiyordu. Kar, ayaklar altında gıcırdıyordu. Ay, merdiven çıkan bir saat gibi, ağır aksak yükseliyordu. Evlerin ötesinde bozkır, akşam karanlığının leylak rengi dumanlarına bürünmüştü. Bütün kesin çizgilerin, bütün renklerin, bütün mesafelerin silindiği, gün ışığının hâlâ ayırdedilemeyecek şekilde geceyle sarmaş dolaş olduğu ve her şeyin gerçekdışı, efsanevi ve sallantılı göründüğü akşam saatiydi. Bu saatte keskinliklerini kaybeden kokuların bile kendilerine göre ince ayrıntıları olur.

Dolaşmasını bitirdikten sonra Gregor evine döndü. Demiryolları memurlarından olan çiçekbozuğu ve hileci yüzlü ev sahibi, semaveri hazırlayıp masaya oturdu.

«Hücum edecek misiniz?»

«Bilmiyorum.»

«Yoksa onları burada mı bekleyeceksiniz?»

«Bakalım.»

«Çok yerinde. Hücum edecek gücünüz olduğunu sanmıyorum, onun için beklemeniz daha iyidir. Savunma çok daha hesaplıdır. Alman savaşında istihkâmcıydım ben, taktik stratejisini çok iyi bilirim. Kuvvetleriniz az, değil mi?»

«Bu kadar kuvvet yeter bize.» Gregor bu tatsız konuşmadan kaçınmaya çalışıyordu.

Ne var ki, adam, masanın çevresinde dolanıp, yeleğinin altında Tatarlarınkine benzeyen sıska karnını kaşıyarak bütün gayretiyle soru yağmurunu devam ettiriyordu.

«Topçunuz çok mu? Ağır silahlarınız, topunuz?»

«Askerlik yapmışsın; askerin ödevi nedir bilmiyor musun?» dedi Gregor buz gibi bir öfkeyle ve gözlerini öyle bir şiddetle devirip baktı ki, adam bayılır gibi geri kaykıldı. «Birliklerimizin sayısını, planlarımızı sormaya ne hakkın var senin? Seni yakalattırayım da bir sorguya çektireyim...»

«Tanrım... Subayım! Azizim...» Adam sarardı ve

korkudan nerdeyse boğulacak hale geldi. «Aptallık ettim... aptallık. Bağışla beni!»

Çaylarını içerlerken bir ara Gregor gözlerini kaldırıp, adama baktı ve onun şimşek çakmış da ondanmış gibi, gözlerini kısa bir an için hızla yumduğunu gördü; gözlerini tekrar açtığında, bakışında bir sevgi, adeta taparcasına bir sevgi vardı. Karısı ve yetişkin iki kızı fısıltıyla konuşuyorlardı. Gregor, ikinci fincan çayını bitirmedi, kalktı odasına çekildi.

Biraz sonra, aynı evde kalan 2. İhtiyat Alayından altı Kazak eve döndüler. Çay içmeye, oturup gülüşmeye, yüksek sesle konuşmaya başladılar. Gregor uykuya dalmak üzereydi, ama bu konuşmaların bazı parçalarını duyabildi. İçlerinden biri, o gün geçen bir olayı anlatıyordu:

«Olay sırasında ben oradaydım. Gorlovka'dan, on bir numaralı ocaktan üç tane madenci gelip, bir kuvvet topladıklarını, ama silahları olmadığını söylediler. Onlara ne verebilirsek vermemizi istediler bizden. Komite üyelerinden biri de... kendi kulağımla duydum,» diye, işitilmeyen bir soruya karşılık olmak üzere sesini yükseltti anlatan, «dedi ki: 'Gidin başka yerden isteyin. Yoldaşlar, bizde hiç yok!' Ama bizde silah olmadığını nerden çıkarıyor? Tüfek stoklarımızın olduğunu ben biliyorum. Ama mesele başka. Mujiklerin işe karışmasını çekemiyordu...»

«Hakkı da var!» dedi bir başkası. «Silahı verdin mi, ya dövüşürler ya dövüşmezler, ama toprak meselesi ortaya çıkar çıkmaz hemen paçaları sıvarlar.»

«Ne mal olduklarını biliriz biz onların!» diye homurdandı bir üçüncüsü.

İlk konuşan, kelimelerin üstüne basarak cevap verirken bir yandan da kaşığını düşünceli bir tavırla çay bardağına vurarak tempo tutuyordu:

«Hayır, öyle şey olmaz. Bolşevikler bütün halkın iyiliği için bizi canla başla karşılayacaklardır, ama biz Bolşevik değiliz. Bizim bütün istediğimiz Kaledin'i defetmek, ondan sonra başlarız...»

İnanç dolu, tiz bir ses, «Ama baksana buraya, aslanım!» dedi. «Verecek hiçbir şeyimiz olmadığını görmüyor musun? Paylaşmada iyi topraktan bize bir, bir buçuk dönümlük yer ya düşer ya düşmez, geri kalan toprak da hiçbir işe yaramaz. Onun için, ne verebiliriz ki, onlara?»

«Senin hiçbir şeyini almazlar, ama gerektiğinden fazla toprağı olan başka insanlar var.»

«Kazak Ordusunun toprağı ne olacak?»

«Hayır, teşekkür ederim! Kendi toprağımızı vereceğiz, ondan sonra da gidip başkasından dilenceğiz, öyle mi? Ne parlak fikir!»

«Ordunun toprakları bize gerekecek.»

«Tabii ya.»

«Açgözlülük ediyorsun!»

«Açgözlülerin canı cehenneme!»

«Belki de bizim Kazakları yukarı Don'dan başka yere yerleştirmeği akıl ederler. Orada kumdan başka bir şey yok.»

«Çok doğru.»

«Canım bu işleri halletmek de bize kalmadı.»

«Bir damla votka hallederdi bütün işleri.»

«Geçen gün, çocuklar, şarap mahzenlerinin kapılarını kırıp içeriye girmişler. İçlerinden biri içki fıçısında boğulmuş.»

«Olsaydı şimdi içerdim doğrusu. Şöyle içimi ısıtacak bir şey.» Gregor uykuya dalarken, hâlâ toprak meslesini ve toprağın nasıl dağıtılması gerektiğini tartışmakta olan Kazakların, uyumak için yerlere uzandıklarını duydu.

Şafak sökmeden, tam pencerenin altında atılan bir silah sesiyle uyandılar. Gregor subay gömleğini sırtına geçirdi, bir süre gömleğin kolunu bulmak için uğraştı, kaputunu kaptı ve çizmelerini çekip fırladı. Sokakta silahlar atılıyordu. Bir araba takır tukur geçip gitti. Pencerenin dışında birisi korku içinde bağırıyordu:

«Silah başına...! Silah başına...!»

Çernetsov kuvvetleri ileri karakolları geri sürmüş, akın akın kasabaya giriyorlardı. Kurşunî, sisli karanlıkta atlılar yıldırım gibi geçiyorlardı. Piyadeler sokaklarda, çizmeleri şakır şukur sesler çıkararak koşuşuyorlardı. Sokağın köşesine bir makineli tüfek yerleştirilmişti. Otuz kadar Kazak sokağın bir yanından bir yanına dizilmişlerdi. Başkaları da koşarak geliyordu. Namlulara mermi süren mekanizmalar şakırdıyordu. Yandaki sokakta çın çın öten bir ses bağırarak emirler veriyordu:

«Üçüncü Bölük, canlı durun! Kim o sıradan dışarı çıkan? Dik-kat! Sağdaki makineli tüfekçiler! Hazır mısınız? Bölüüüük...»

Bir top arabası fırtına gibi geçti; atlar dörtnala gidiyor, sürücüler kamçılarını şaklatıyorlardı. Yakınlarda bir yerden, birdenbire makineli tüfekler ateş kusmaya başladı. Yandaki sokakta bir sahra mutfağı uçarcasına giderken, tekerleklerinden biri çit sırığına takılarak devrilmiş, boylu boyunca yatıyordu. Ölüm korkusu geçiren bir ses, «Hay kör şeytan! Görmedin mi ulan sırığı?» diye bağırıyordu.

Gregor bölüğünü güç bela topladı ve dörtnalla istasyona götürdü. Kazakların yoğun bir akıntı halinde geri çekilmekte olduklarını gördü.

En öndekilerden birinin tüfeğinden yakalayan Gregor, «Nereye gidiyorsun?» diye sordu.

Kazak, tüfeğini hızla çekerek, «Bırak!» dedi. «Bırak ulan, domuz! Ne oluyorsun be? Görmüyor musun, çekiliyoruz işte!»

«Bizden çok kuvvetli onlar!»

«Onları kimse durduramaz.»

Öbür sesler, «Nereye? Nereye gidelim?» diye bağırıyordu.

İstasyonun sonunda, uzun bir ardiye binasının yanında Gregor bölüğünü yaymaya çalıştı, ama kaçmakta olan yeni bir Kazak dalgası onları süpürdüğü gibi

kenara attı. Gregor'un bölüğünden de Kazaklar kalabalığa karışarak onlarla birlikte kasabanın içerlerine doğru kaçmaya başladılar.

Hırsından titreyen Gregor, «Durun! Dur, yoksa ateş ederim!» diye kükrüyordu.

Ama Gregor'a aldırdıkları bile yoktu. Bir makineli tüfek ateşi sokağı taradı. Kazaklar bir an yerlere yattılar, sürüne sürüne duvarlara yaklaştılar ve yan sokaklara dalıp, kaçtılar.

Oradan geçmekte olan bir takım subayı, «Artık onları durduramazsın, Melehov!» diye bağırdı. Gregor dişlerini gıcırdata gıcırdata onun arkasından gitti.

Kazakları saran panik, teçhizatın büyük bir kısmı geride bırakılmak suretiyle, hepsinin tam bir düzensizlik içinde Glubokaya'dan kaçışıyla sona erdi. Bölükleri yeniden düzene sokup bir karşı-hücuma sürebilmek ancak şafak sökerken mümkün olabildi.

Sırtında önü açık bir koyun postu ceket bulunan Golubov, 27. Alayın safları boyunca, mosmor kesilmiş bir halde koşarak, madenî bir sesle bağırıyordu:

«İleri çıkın! Yere yatmak yok! Marş, marş!»

14. Batarya mevzi aldı, atların koşumları çözüldü. Komutan bir cephane sandığının üstüne çıkmış, dürbünüyle bakıyordu.

Çarpışmalar saat altıda başladı. Kazaklarla, Voronej'den gelen Kızıl Muhafızlardan kurulu kuvvetler, yoğun bir kitle halinde ve karlar üzerinde insan vücutlarından siyah danteller çizerek ilerliyorlardı. Doğudan dondurucu bir rüzgâr esiyordu. Rüzgârın önüne katılarak sürüklenen bulutların altından kan kırmızı bir şafak söküyordu. Gregor, Ataman Bölüğünün yarısını, 14. Batarya'yı ateş desteğiyle korumaya yolladı, geri kalanlarıyla hücuma katıldı.

İlk şarapnel Çernetsov kuvvetlerinin hemen önünde patladı. Patlamanın turuncu-mavi yırtık pırtık bayrağı yükseliverdi. İkinci bir atış yapıldı. Tüfek seslerinin daha da belirgin kıldığı bir anlık bir sessizlik,

sonra uzaktan uzağa, patlayan şarapnelin yankısı. Şarapneller düşman saflarının yakınlarında patlamaya başladı. Rüzgâra karşı gözlerini kısan Gregor memnun memnun düşündü.

«Menzili bulduk!»

Sağ kanatta, 44. Alayın bölükleri bulunuyordu. Golubov kendi alayını merkezden sevkediyordu. Gregor sol kanattaydı. İlerde, Kızıl Muhafız müfrezeleri sol kanadı ateşleriyle koruyorlardı. Gregor'un bölüklerine üç makineli tüfek ayrılmıştı. Bu makinelilerin tıknaz yapılı, asker suratlı, elleri iri ve kıllı olan Kızıl Muhafız komutanı, ateşi çok güzel idare ediyordu. Daima, Ataman Bölüğü Kazaklarıyla birlikte ilerleyen makineli tüfeğin yakınında bulunuyordu. Yanında, asker kaputu giymiş, tıknaz bir kadın vardı. Gregor, Kazak safları boyunca ilerlerken öfkeli öfkeli düşündü: «Karı budalası? Savaşta bile karısını yanından bırakamıyor! Bari çocuklarıyla kuştüyü yatağını da getireydi!»

Makineli tüfek müfrezesinin komutanı Gregor'un yanına geldi, göğsüne çapraz bağlanmış tabanca kemerini düzeltti.

«Bu müfrezenin komutanı siz misiniz?»

«Evet.»

«Ataman yarım-bölüğünün önüne bir baraj ateşi yönelteceğim. Düşman ilerlemelerine engel oluyor.»

«Pekâlâ!» diye razı oldu, Gregor. Bir an susan bir makinelinin bulunduğu taraftan gelen bir bağırma üzerine Gregor döndü ve sakallı bir makineli tüfekçinin deli gibi haykırdığını duydu:

«Bunçuk! Namluyu eriteceğiz! Bu şekilde devam edemeyiz!»

Sırtında asker kaputu olan kadın, sakallı makineli tüfekçinin yanında diz çökmüştü. Başörtüsünün altından alev alev yanan gözleri Gregor'a Aksinya'yı hatırlattı ve bir an için Gregor nefesini tutarak özlemle baktı ona.

Öğleyin Golubov'dan dörtnala bir posta eri geldi ve Gregor'a, iki bölüğünü bulundukları mevziden çekerek, düşmanın sağ kanadını kuşatması emrini getirdi; bu işi mümkünse düşmana görünmeden yapacaklardı. Esas kuvvetler kesin hücuma kalkar kalkmaz, Gregor da sağ kanattan vuracaktı düşmanı. Gregor derhal bölüklerini çekti ve onları at bindirdikten sonra, derin olmayan vadinin içinden, yarım ay çizerek yirmi verst kadar yürüttü. Atlar, bazen karınlarına kadar çıkan karlar içinde tökezleyerek, güçlükle ilerliyordu, Gregor ateş seslerini dinliyor ve Romanya'da ölü bir Alman subayının bileğinden alınmış ganimet saatine endişeli endişeli bakıyordu. Gidecekleri yönü pusuladan tayin etmesine rağmen yine de gerektiğinden fazla sola kaydılar. Üstü geniş ve ağaçlıksız olan bir tepede açık araziye çıktılar. Atlar ter içinde tütüyordu, apışları ıslanmıştı. Gregor, yere in komutu verdi ve tepeyi ilk tırmanan da kendisi oldu. Atlar vadide bırakıldı. Kazaklar Gregor'un ardından karlı bayırı düşe kalka tırmandılar. Dönüp, geriye bakan Gregor, karlı yamacın üzerine bir bölükten fazla Kazağın dağılmış olduğunu gördü, içine bir kuvvet ve daha büyük bir güven geldi. Savaş alanındaki insanların çoğunluğu gibi o da, sürüye kapılma etkisi altındaydı.

Bir bakışta durumu kavrayan Gregor, en aşağı yarım saat gecikmiş olduğunu anladı. Golubov cüretkârca bir stratejik manevrayla Çernetsov kuvvetlerinin geriyle bağlantısını hemen hemen kesmiş, kuşatmayı tamamlamak için her iki kanada müfrezelerini açmış, şimdi de cepheden hücum ediyordu. Tüfek sesleri tavaya çarpan saçma taneleri gibi takırdıyor, şarapneller maneviyatı kırılan düşman saflarını tarıyor, bombalar sık sık düşüyordu.

«İleri!» diye haykırdı Gregor.

Birliğiyle düşmanı yandan vurdu. Kazaklar geçit törenindelermiş gibi ilerlediler, ama Çernetsov'un us-

ta bir makineli tüfekçisi onları kurşunlarıyla esaslı bir şekilde biçiverince, içlerinden üç kişiyi kaybettikten sonra selameti yere yatmakta buldular.

Vakit öğleyi biraz geçtiği sıralarda Gregor dizinin hemen yukarısından bir kurşun yedi. Şiddetli bir acı ve kan kaybından ileri gelen o bildik mide bulantısını duyarak, dişlerini gıcırdattı. Sürüne sürüne saftan dışarı çıktı, ayağa fırladı ve şiddetli acıdan yarı yarıya kendini kaybetmiş bir halde başını sallamaya başladı. Kurşun, bacağının içinde kaldığı için acısı daha da fazlaydı. Bacağına çarptığı zaman kurşun, hızını hemen hemen tamamiyle kaybetmiş bulunduğundan, kaputu, pantolonu ve deriyi delerek kaslara gömülüp kalmış, soğumuştu. Kas yırtılmasının verdiği acı yerinden kıpırdamasına imkân vermediği için, Gregor tekrar yere uzandı. Yattığı yerde, 12. Alayın Transilvanya dağlarında hücuma kalkışını, kolundan yaralanışını; Uryupin'i, Mişa Koşevoy'un öfkeden çarpılmış suratını, yaralı yüzbaşıyı ardı sıra tepeden aşağı sürükleyen Yemelyan Groşev'i gayet canlı bir şekilde hatırladı...

Gregor'un yardımcısı bölüklerin komutasını eline aldı ve iki Kazağa, Gregor'u geriye, atların yanına götürmelerini emretti. Kazaklar onu atına oturturlarken, acıdıklarını belli eden bir ifadeyle, yarasını bağlamasını öğütlediler. Gregor eyerine oturmuşken, tekrar kayarak indi, pantolonunu sıyırdı ve bütün vücudunu saran bir ürpertiyle yüzünü buruşturarak kızaran, kanayan yarasını çarçabuk bağladı. Ondan sonra emir eriyle birlikte, vadiden geçen dolambaçlı bir yoldan, karşı hücumun başladığı noktaya döndü. Uykulu, uyuşuk bir halde kardaki at toynağı izlerine, vadinin tanıdık çizgilerine bakıyor ve yamaçta sürüp giden olaylar daha şimdiden ona uzak, önemsiz görünüyordu.

Tüfek sesleri karma karışık devam ediyor, düşmanın ağır topçusu harekâta karışıyor ve zaman za-

man açılan bir makineli tüfek ateşi, sanki savaşın sonuçlarını görünmeyen nokta nokta çizgilerle işaretliyordu.

Gregor üç verst kadar vadide ilerledi. Atlar zahmetli yürüyüşten yorulmaya başladılar.

Gregor, emir erine, «Açığa doğru vur!» diye homurdandı ve atının başını vadinin karla örtülü yamacına doğru çevirdi.

Uzakta, kara inmiş kargalar gibi duran dağınık insan cesetleri gördüler. Ufuk çizgisi üzerinde, binicisiz kalmış ufak bir at dörtnala gidiyordu. Gregor düşmanın ana kuvvetinin parçalandığını, seyreldiğini, savaşı bırakıp Glubokaya'ya doğru çekildiğini gördü. Doru atını dörtnala kaldırdı. Biraz ilerde, birçok dağınık Kazak grupları vardı. Bunların en yakında olanına yaklaşınca, Golubov'u tanıdı. Komutan, eyerinde sandalya oturuşuna geçmişti. Koyun postu ceketinin önü açılmış, papağı başının gerisine doğru yıkılmış ve kaşları terden ıslanmıştı. Başçavuşlarınkine benzeyen bıyıklarını bükerek kısık bir sesle bağırdı:

«Melehov, aferin! Ne, yaralandın mı? Hay kör şeytan! Kemik sağlam kaldı mı?» Cevabı beklemeden, yüzüne bir gülümseme yayıldı. «Düşmanı darmadağın ettik! Darmadağın! Subaylar müfrezesine öyle bir sopa çektik ki, bir daha asla toparlanamazlar.»

Gregor bir sigara istedi. Kazaklar ve Kızıl Muhafızlar bozkırdan akıyorlardı. Uzaktaki yoğun bir Kazak grubundan bir atlı ayrılarak dörtnala geldi.

Daha uzaktan, «Kırk esir aldık, Golubov!» diye bağırdı. «Kırkı da subay, üstelik Çernetsov da içlerinde!»

«Yalan!» diye Golubov heyecanla döndü eyerinin üzerinde ve beyaz çizme sekili atını insafsızca kırbaçlayarak esirlere doğru sürdü.

Gregor biraz bekledi, sonra o da atını süratli ile onun ardından sürdü.

Tutsak subaylar kafilesine otuz kişilik bir Kazak

konvoyu refakat ediyordu. Çernetsov en önde gidiyordu. Kaçmaya çalışırken kaputunu attığı için şimdi ince bir deri yelekle kalmıştı. Sol omuzundaki apolet kopmuş, sol gözünün üstündeki taze bir sıyrık kanıyordu. Sert adımlarla, hızlı hızlı yürüyordu. Bir yana yıkılmış kuzu postundan kalpağı ona hiçbir şeyi umursamaz, kaygısız bir hava veriyordu. Yanakları pembeleşmiş yüzünde korkudan eser yoktu. Belli ki, günlerdir tıraş olmamıştı, zira sarı sakalları yanaklarıyla çenesini yaldız gibi kaplamıştı. Kendisine doğru koşan Kazaklara haşin haşin, aceleyle şöyle bir baktı, kaşları nefretle çatılarak yüzü bulutlandı. Bir kibrit çakıp, sert dudaklarının kenarına sıkıştırdığı sigarayı yaktı.

Subayların çoğu gençti; içlerinde sadece bir iki tanesinin saçlarında kır görünüyordu. Bacağından yaralı bir tanesi geride kaldığı için ufak tefek, çapur suratlı bir Kazak onu dipçik darbeleriyle sürüyordu. Çernetsov'la hemen hemen aynı hizada, uzun boylu, gösterişli bir yüzbaşı gidiyordu. İki tanesi kol kola girmişler, gülümseyerek yürüyorlardı; onların arkasından başında kasketi olmayan, tıknaz, kıvırcık saçlı bir kadet geliyordu. Bir başka subay, omuzlarına aceleyle bir asker kaputu almıştı. Yine bir başkasının kasketi yoktu; kırmızı subay kukuletesini koyu, bir kadınınkiler kadar güzel gözlerinin üzerine çekmişti.

Golubov arkalarından atını sürdü. Durdu ve tutsaklarla giden Kazaklara bağırdı:

«Dinleyin! Bu tutsakların güvenliğinin hesabını askerî ihtilalin bütün sertliğini tadarak verirsiniz. Karargâha sağ salim varmalarını sağlayın.»

At binmiş bir Kazağı yanına çağırdı, bir pusula yazdı ve adama bunu Potyolkov'a vermesini emretti. Sonra Gregor'a dönerek sordu: «Karargâha mı gidiyorsun, Melehov?»

Gregor karargâha gittiğini söyleyince, Golubov atını sürüp, ona iyice yaklaştı. «Potyolkov'a söyle, Çer-

netsov'dan beni sorumlu tutacaklar. Anladın mı? Haydi bakalım, yallah!»

Gregor tutsak kalabalığını geride bırakıp, atını sürerek, ufak bir köyün yakınında konaklayan İhtilal Komitesi karargâhına vardı. Potyolkov'u, çevresinde kurmay subaylar, posta erleri ve emir subayları olduğu halde, bir makineli tüfek arabasının yanında bir aşağı bir yukarı dolaşırken buldu. Minayev'le Potyolkov, savaş alanından daha yeni dönmüşlerdi. Minayev arabanın sürücü yerinde oturmuş, donmuş, beyaz bir ekmek parçasını kemiriyordu. Gregor, Potyolkov'u çağırıp bir kenara çekti.

«Biraz sonra tutsaklar burada olacaklar,» diye haber verdi. «Golubov'un pusulasını aldın mı?»

Potyolkov kamçısını hızla salladı ve çukura kaçmış gözlerini yere indirip, kıpkırmızı kesilerek bağırdı:

«Golubov'un canı cehenneme! Aman ne güzel şey benden istediği! Çernetsov'u o üzerine alacak, öyle mi? Bir karşı-ihtilalciyi, bir haydudu üzerine alacak! Vermeyeceğim işte onu! Yapılacak en iyi iş hepsini vurup kurtulmaktır!»

«Golubov, ondan kendisinin sorumlu olacağını söyledi.»

«Vermeyeceğim onu! Vermeyeceğim dedim ya, vermeyeceğim demektir. İşte o kadar! İhtilal mahkemesince yargılanacak ve ceza derhal infaz edilecektir. Başkalarına ibret olacak! Biliyorsun...» diye, gözlerini yaklaşan tutsaklara dikip, daha sakin bir sesle konuştu. «Biliyorsun değil mi, ne kadar kan dökülmesine sebep olduğunu onun? Derya gibi...! Kaç madenciyi vurdurdu?» Sonra tekrar gazaba gelip, gözlerini devirdi ve kekeleyerek bağırdı: «Teslim etmeyeceğim onu!»

Gregor da sesini yükselterek, «Bağırmana gerek yok!» dedi. Sanki Potyolkov çılgınca öfkesini ona da bulaştırmış gibi içinden tir tir titriyordu Gregor. «Burada bir sürü yargıç var işte! Sen oraya dön!» Burun

kanatları titreyerek Potyolkov'un ardındaki savaş alanını işaret etti. «Tutsaklarla hesaplaşmaya can atan çok insan var senin gibi!»

Potyolkov yürüyüp onun yanından ayrıldı, kamçısını elinde sımsıkı tutarak uzaktan bağırdı: «Ben oradaydım! Bu arabanın yanında postumu kurtarmaya çalıştığını sanma. Sen ağzını kapa bakalım, Melehov! Anladın mı? Kiminle konuşuyorsun sen? Şu subay pozlarını bırak bir tarafa! Karar verecek olan İhtilal Komitesidir, yoksa öyle herhangi bir...»

Gregor atını ondan tarafa çevirdi ve bir an yarasını unutarak, eyerinden yere atladı. Ama acıdan iki büklüm olup, boylu boyunca yere serildi. Bacağından kan boşandı. Kimseden yardım istemeden kalktı, güç bela arabanın yanına gidebildi ve arka makasın üzerine yığıldı.

Tutsaklar geldiler. Onlara refakat eden Kazaklardan bir kısmı ayrılıp, karargâh muhafızlığı eden emir erleriyle Kazakların arasına karıştılar. Daha içlerinde savaşın ateşi sönmemişti; son çarpışmalar üzerine birbirlerine görüşlerini söylerlerken, gözleri öfkeyle ateşli ateşli pırıldıyordu.

Potyolkov diz boyu karların üzerinde güçlükle adım atarak tutsaklara doğru yürüdü. En önde ve hâlâ biraz uzakta olan Çernetsov, küçümsercesine kıstığı duru, umutsuz gözlerini ona dikti; ağırlığını sol bacağına vererek geriye doğru kaykılmış, umursamayan bir tavırla duruyor, kuvvetli, beyaz dişleriyle alt dudağını ısırıyordu. Tir tir titreyerek, gözlerini yol yol izler açılmış kara diken Potyolkov doğru onun üzerine yürüdü. Gözlerini kaldırdı, Çernetsov'un hakaretler saçan, korkusuz bakışıyla karşılaştı ve nefretinin bütün ağırlığıyla Çernetsov'un bu bakışını kırdı.

«İşte yakaladık seni, domuz!» dedi alçak bir sesle ve boğulurcasına; bir adım geri çekildi: Çarpık, karanlık bir gülümseme yanaklarını bir kılıç darbesi gibi yardı.

«Kazak haini! Köpek! Hain!» diye Çernetsov dişlerinin arasından bir tükürük attı.

Potyolkov bir darbeyi savuşturur gibi, başını hızla salladı, yüzü bulutlandı ve ağzını açarak, kısa, kesik bir soluk aldı.

Bundan sonraki olaylar baş döndürücü bir hızla cereyan etit. Çernetsov yüzü sapsarı kesilmiş bir halde, yumruklarını göğsüne bastırıp, dişlerini göstererek ve bütün vücuduyla öne eğilerek iri adımlarla Potyolkov'un üzerine yürüdü. Titreyen dudaklarından küfürlerle karışık anlaşılmaz kelimeler dökülüyordu. Ne dediğini yalnız, ağır ağır geri çekilen Potyolkov duyuyordu.

«Senin de günün gelecek... biliyorsun bunu!» diye Çernetsov birdenbire, tutsakların, refakat erlerinin ve kurmay subaylarının duyabilecekleri şekilde sesini yükseltti.

Potyolkov elini kılıcının kabzasına atarak boğulur gibi, «Seni...» diye soludu.

Bir anda bütün sesler kesildi. Minayev'in, Krivoşlikov'un ve Potyolkov'a doğru atılan daha yarım düzine adamın ayakları altında karlar gıcır gıcır öttü. Ne var ki, Potyolkov onlardan çabuk davranmıştı. Bütün vücudunu sağa döndürüp, dizlerini kırarak, kılıcını kınından sıyırdı, yıldırım gibi ileri atıldı ve Çernetsov'un kafasının ortasına korkunç bir darbe indirdi.

Gregor subayın titrediğini, kendini darbeden korumak için sol elini kaldırdığını, kılıcın bileği bir kâğıt gibi keserek ses çıkarmadan, Çernetsov'un geriye çekilmiş başına indiğini gördü. Önce kuzu postundan kalpak yere düştü; arkasından Çernetsov, dibinden kesilmiş bir mısır sapı gibi ağır ağır çöktü, ağzı çarpıldı, şimşekten kamaşmış gibi gözlerini acıyla yumdu, yüzü buruştu.

Subay yere serilirken, Potyolkov bir kılıç daha çaldı, sonra döndü, kana bulanan kılıcını temizleye temizleye, bir ihtiyarınkini andıran ağır adımlarla

uzaklaştı. Sendeleyip, arabaya tosiayarak döndü, refakat erlerine yorgun bir sesle bağırdı:

«Kılıçtan geçirin... anasını satayım! Hepsini! Babanın oğlu bile olsa..!»

Tüfek sesleri çın çın öttü. Subaylar döndüler, itişe kakışa, kargaşalık içinde kaçmaya başladılar. Kadınınkilere benzeyen güzel gözlü, kırmızı kukuletalı teğmen elleriyle başını tutarak kaçıyordu. Bir kurşun, engel atlıyormuş gibi adamı havaya sıçrattı. Düştü, bir daha da kalkamadı. İki Kazak, uzun boylu yüzbaşıyı biçtiler. Adam kılıçların ağızlarını elleriyle yakaladı, kesilen avuçlarından kanlar oluk oluk, kol yeninin içine aktı. Bir çocuk gibi çığlıklar atarak diz üstü düştü, sırtüstü devrildi, kan çanağına dönmüş gözleri, bir çığlıkla yırtılmış simsiyah ağzıyla, başı karların üzerinde iki yana büküldü durdu. Uçuşan kılıçlar adamın suratına, ağzına iniyor, ama o acıdan ve dehşetten incelen sesiyle hâlâ tiz çığlıklar koparıyordu. Yüzbaşının vücudunu iki bacağı arasına alarak, ayaklarını iki yana açıp tepesine dikilen bir Kazak bir kurşunla işini bitirdi. Kıvırcık saçlı kadet az daha halkayı yarıp kaçıyordu; Ataman Kazaklarından biri yetişip, bir darbede yere yıktı onu. Aynı Kazak, kaputunun etekleri rüzgârda havalanarak kaçan bir subayın sırtına da bir kurşun gönderdi. Subay yere çöktü, ölene kadar göğsünü tırmaladı. Kır saçlı bir üsteğmen hemen oracıkta öldürüldü; adamcağız hayata veda ederken karların içinde ayağıyla derin bir çukur kazdı ve eğer Kazaklar haline acıyıp da ıstırabına bir son vermeselerdi, bağlanmış hırslı bir at gibi daha bir süre tepinecekti.

Katliama başlar başlamaz, Gregor sürüklene sürüklene arabanın yanından ayrılmış, kan çanağına dönen gözlerini Potyolkov'a dikerek, topallaya topallaya hızla ona doğru gitmişti. Ama Minayev onu arkadan yakalamış, kollarını bükmüş ve tabancasını elinden çekip aldıkatn sonra donuk bakışlarını Gregor'un göz-

lerinin içine dikerek, soluk soluğa sormuştu:
«Başka ne bekliyordun ki?»

XIII

Güneşin gözleri alan ışığı ile bulutsuz göğün maviliği altında göz kamaştırıcı bir parlaklık kazanan karlarla örtülü tepe, bembeyaz bir şeker gibi pırıltılar saçıyordu. Tepenin eteğinde Olhovi Rog köyü, yamalı bir yorgan gibi uzanıyordu. Solda, Svinyuha, mavimtırak sisler içinde görünüyordu. Sağda, ufacık ufacık köyler ve Alman kolonisi, mavi yamalar halinde birbirlerine sokulmuşlardı. Yamacın kıvrıntısında, güvercin mavisi bir renk içinde Ternovskaya göze çarpıyordu. Köyün doğusunda, sel sularının açtığı hendeklerle yarık yarık bir başka tepe yükseliyordu. Sırtta, bir parmaklığı andıran telgraf direkleri uzayıp gidiyordu. Hava inanılmayacak kadar duru ve ayazdı. Güneşin çevresinde, gökkuşağı renklerine bürünmüş incecik bir pus, sütun sütun tütüyordu. Rüzgâr kuzey yönünden esiyor, bozkırdan karları getirip getirip yığıyordu. Ama karlarla örtülü, göz alabildiğine uzanan açıklık, ta ufka kadar pırıl pırıldı; yalnız doğu yönünde, tam ufuk çizgisinin üstünde, menekşe rengi bir sis tabakası yukarıdan bozkırı kolluyordu.

Panteley Prokofyeviç, Gregor'u eve getirmek için Millerovo'ya gitmişti. Köyde hiç durmadan doğruca Kaşara'ya varmayı ve geceyi orada geçirmeyi kararlaştırmıştı. Gregor'dan aldığı bir telgraf üzerine Tatarski'den yola çıkmış ve oğlunu bir handa, kendisini bekler bulmuştu. Gregor, Glubokaya'da yaralandıktan sonra Millerovo'ya doğru tam bir hafta, bir sahra hastanesi arabasında yol almıştı. Bacağı biraz iyileşince eve gitmeyi kafasına koymuştu. Bu gidişte, içinde hoşnutsuzluk ve sevinçle karışık duygular vardı: hoşnutsuzluk vardı, çünkü Don'da iktidarı ele geçirme mü-

cadelesinin en ateşli safhasında alayını bırakmıştı; sevinci ise, ailesini tekrar görecek olmasından ileri geliyordu. Aksinya'yı görmek için duyduğu isteği kendisinden bile saklıyor, ama yine de onu düşünmekten kendini alamıyordu.

Babasıyla karşılaştığında, içine bir yabancılık duygusu geldi. Panteley, (Piyotr onun kulağını doldurmuştu) Gregor'a ters ters bakıyordu; gözlerinde hoşnutsuz ve meraklı bir endişe çöreklenmişti. Akşamleyin Gregor'u, Don bölgesindeki olaylar hakkında uzun boylu sorguya çekti ve anlaşıldığına göre oğlunun cevapları onu doyurmadı. Gözlerini keçe çizmelerine dikip, homurdana homurdana kırçıl sakalını dişledi durdu. Başlangıçta, tartışmaya hevesi yoktu, ama Kaledin'i savunmak için aniden parlayıverdi ve eskiden olduğu gibi, Gregor'a ağzını kapatmasını söyledi, hatta topal bacağını hızla yere vurdu.

«Bana ağız yapmaya kalkma! Sonbaharda Tatarski'deydi Kaledin. Meydanda bir toplantı yaptık, Kaledin bir masanın üstüne çıkıp ihtiyarlarla konuştu ve İncil gibi kehanette bulunarak, mujiklerin geleceğini, savaş çıkacağını, ne yapacağımıza karar vermezsek her şeyimizi elimizden alacaklarını ve mujiklerin bizim topraklarımıza yerleşeceğini söylediydi. Daha o zamandan savaş çıkacağını biliyordu. Buna ne dersiniz bakalım, köpoğulları? Sizin gibi itlerden daha az mı biliyor o? Onun gibi tahsilli, ordu idare etmiş bir general sizlerden az mı bilecek sanıyorsunuz? Kamenskaya'daki askerler de senin gibi ağzı kalabalık cahiller, halkın rahatını kaçırıyorlar. Senin Potyolkov'un — kimdir o? Bir başçavuş? Oho! Benim rütbemde biri. Bugünlere de kaldık!»

Gregor isteksiz tartışıyordu. Daha önceden, babasının nasıl bir tavır takınacağını tahmin etmişti. Kendisi yönünden duruma yeni bir unsur katılmıştı: Çernetsov'un ölümünü, esir subayların yargılanmadan katledilmesini unutamıyor, affedemiyordu.

Atlar, sepet biçimi kızağı rahatlıkla çekiyordu. Gregor'un eyerli atı arkaya bağlanmıştı. Tanıdık köyler, yeni yerleşim bölgeleri yol boyunca göz önüne seriliyordu. Gregor, kendi köyüne giden bütün yol boyunca kopuk kopuk ve amaçsız, son olayları düşünüyor, geleceğe dair hiç değilse birkaç belirli işaret çıkarabilmeye çalışıyordu. Ama kafası, evde dinlenmekten öteye gidemiyordu. «Eve varınca biraz dinlenirim, yaram iyileşir, ondan sonra da...» diyerek, içinden omuz silkti. «Bakalım .Zaman gösterecektir.»

Savaşın doğurduğu yorgunluk onu harap etmişti. Nefretle yoğrulmuş bütün o anlaşılmaz dünyaya sırtını çevirmek istiyordu. Geride bıraktığı her şey arapsaçı gibi karmakarışık ve çelişkilerle doluydu. Doğru yolu izlemek çok zordu; batağa basmış gibi, toprak ayaklarının altında sallanıyor, yol önünde çatallanıyordu ve Gregor doğru yolu seçtiğinden emin değildi. Bolşeviklerden yana sürüklenmiş, ardından başkalarını da sürüklemiş, sonra tereddüt etmiş ve yüreğindeki ateş soğumuştu. «Acaba İzvarin haklı mı? Kime güveneceğiz?» Ama çok yakında, tırmıkları bahara hazırlama zamanının geleceğini, söğüt dallarından yemlikleri örmek gerekeceğini ve toprak, kardan örtüsünü atıp kuruduğu vakit, sığırları bozkıra süreceğini, iş yapmak özlemiyle tutuşan ellerinin sabanın kollarını kavrayarak onun canlı bir varlık gibi sarsıldığını, hopladığını hisedeceğini hatırlayınca; çok yakında taze otların taltı kokusuyla, sabanın altüst ettiği toprağın ıslak kokusunu soluyacağını hatırlayınca, yüreği yeniden ısındı içinde. Ağıl temizlemeyi, saman kaldırmayı, yoncaların, ayrıkotlarının çürük kokusunu, keskin gübre kokusunu özlüyordu. Barış ve sükûn istiyordu; ve böylece, bozkırı seyreden, atları seyreden, babasının sırtını seyreden haşin gözleri, içinde tuttuğu sevinci besliyor, besliyordu. Her şey ona, yarı unuttuğu eski hayatını hatırlatıyordu: babasının gocuğundan yayılan ekşimsi koyun postu kokusu, tımarsız atların

kaba görünüşleri ve bir çiftlik avlusunda öten horoz. Burada, bu inzivada hayat baş döndürecek kadar zengin ve tatlıydı.

Tatarski'ye ertesi gün akşama doğru vardılar. Gregor tepeden Don'a baktı: kenarları sazlardan samur kürk kuşanmış, taşmalardan meydana gelen sığ su birikintileri oradaydı; kurumuş kavak oradaydı; ama Don'u karşıdan karşıya aşan sığlık geçit eski yerinde değildi. Köy, küme küme bildik çiftlikler, kilise, meydan... Gözlerini kendi evine diktiği zaman başına kan hücum etti ve bir hatıralar seli içinde boğuldu. Avludaki kuyu, havaya kalkık söğüt sırığıyla sanki ona işaret ediyordu.

Panteley, etrafına bir göz gezdirip, «Gözlerin yaşarmadı mı?» diye gülümsedi. Gregor duygularını hiç saklamaya çalışmaksızın, «Evet,» diye cevap verdi, «...hem de nasıl!»

İhtiyar memnun memnun içini çekerek, «Bak, gör, memleket ne demekmiş!» dedi.

Kızağı köyün ortasına doğru sürdü. Atlar tepeden aşağı hızla indiler, kızak da tümsekten tümseğe zıplayarak kaydı arkalarında. Gregor babasının niyetini sezdi, ama yine de sordu:

«Ne diye köyün ortasından geçiyorsun? Kendi sokağına sapsana.»

Panteley döndü, bıyık altından gülümseyerek göz kırptı: «Oğullarımı askere sıra neferi olarak gönderdim, savaşa savaşa subaylığa kadar yükseldiler. Oğlumu köyün içinden geçirmek bana gurur vermez mi hiç? Baksınlar da kıskansınlar! Yüreğime merhem gibi geliyor, evlat.»

Anayola varınca atları dehledi, kızaktan dışarı sarkarak hayvanların böğürlerine kırbacı bastı; eve yaklaştıklarını anlayan atlar, aştıkları yüz kırk verstlik yol yız gelmiş gibi, taptaze bir güçle, hızla koştular. Yoldan geçen Kazaklar eğilerek selamlıyor, avlularda, pencerelerde kadınlar ellerini gözlerine siper ederek bakı-

yor, yol üstündeki tavuklar gıdaklıyarak dört bir yana kaçıyorlardı. Her şey tıkırında gidiyordu. Köy meydanından geçtiler. Gregor'un atı, Mokov'un çitine bağlı bir ata yan yan baktı, homurtu koyverdi ve başını dikti. Köyün sonu, Astakov'un evinin damı görünmüştü. Ama ilk yol kavşağında bir kaza oldu. Karşıdan karşıya geçen bir domuz yavrusu şaşırdı, atların ayakları altına düştü, homurdanarak yuvarlandı, sonra ciyak ciyak bağırarak kırılan sırtını doğrultmaya çalıştı.

«Hay, canını şeytan alsın!» diye haykıran Panteley, hayvana bir de kamçı salladı.

Ne yazık ki, domuz, şirret, son derec de sivri dilli bir kadın olan, Afonka Ozerov'un dulu Anyutka'nındı. Kadın koşarak avludan çıktı ve ağzından öyle bir lanet sağanağı boşandı ki, Panteley dizginleri çekip oturduğu yerde ona döndü:

«Dilini tut, sersem!» diye haykırdı. «Ne bağırıyorsun öyle ciyak ciyak? Öderiz uyuz domuzunun parasını.»

«Seni şeytan ruhlu, seni...! Seni iblis! Uyuz asıl sensin, seni topal it, seni! Seni hemen atamana çıkarayım da bak!» diye kollarını sallayarak çığlıklar attı kadın. «Zavallı bir dulun hayvanını çiğnemeyi öğretirim ben sana.»

Panteley'in daha fazla tahammülü kalmadı, mosmor kesilerek bağırdı:

«Ağzı bozuk!»

Kadın, canlı bir edayla, «Lanet herif!» diye cevabı yapıştırdı.

«Ulan kancık, yüz şeytandan doğma!» Panteley sesini yükseltti.

Ama Anyutka Ozerova küfür yarışında asla altta kalacaklardan değildi:

«Yaban! Koca pezevenk! Hırsız! Tırmığı çalan kim? Kocası uzakta olan kadınların peşine düşen kim?» diye saksağan gibi ötüyordu.

«Şu kamçıyla bir tane indiririm sana, şapşal karı! Kapat çeneni!» diye karşılık verdi ihtiyar.

Ama bu sırada Anyutka bağıra bağıra öyle pis bir şey söyledi ki, çok görmüş geçirmiş bir adam olan Panteley bile utancından kızardı, terlemeye başladı.

İhtiyar Melehov'la, namuslu dul Ozerova arasındaki bir rastlantının doğurduğu bu karşılıklı iltifatları dikkatle dinleyen bir kalabalık toplanırken, Gregor öfkeyle, «Sürsene!» dedi, «ne diye durdun sanki?»

«Ne dil be! Pabuç kadar mübarek!» Panteley çaresizlik içinde bir tükürük attı ve Anyutka'yı çiğnemek istiyormuş gibi, hayvanları kamçılayıp sürdü.

İlerdeki dönemece geldikleri vakit ihtiyatla arkasına baktı:

«Amma küfürbaz be... Ne iblismiş! Şişesin, patlayasın, şişko kancık!» diye söylendi sıkkın sıkkın. «Domuz gibi onu da çiğnemeliydi! Kaltak o diliyle adamın etini sıyırır kemiğinden be!»

Kendi evlerinin mavi panjurları hızla onlara doğru yaklaşıyordu. Piyotr başı açık, gömleği kemersiz, geldi avlu kapısını açtı. Beyaz bir başörtüsü parladı ve Dunya, siyah gözleri ışıl ışıl, merdivenlerden koşarak indi.

Piyotr kardeşini öperken, Gregor'un gözlerinin içine baktı.

«İyi misin?»

«Yaralandım.»

«Nerede?»

«Glubokaya yakınlarında.»

«Akıllılık edip, daha evvel gelecektin evine!»

Gregor'un elini hararetle, dostça sıktı ve onu Dunya'ya bıraktı. Gregor kız kardeşinin dolgunlaşmış omuzlarını kucakladı, dudaklarından, gözlerinden öptü, sonra hayretle geri çekildi.

«Hay Allah, Dunya, seni şeytanın ta kendisi tanıyamazdı! Bak nasıl da güzel bir kız olmuşsun, halbu-

ki ben seni alelade, çirkin bulacağımı sanmıştım.»

«Yapma, yapma, ağabeyciğim!» diye çimdiklemek isteyen Gregor'a mani oldu Dunya ve Gregor gibi o da bembeyaz dişlerini göstererek güldü, koşarak kaçtı.

İlyiniçna çocukları kucağında çıkardı dışarıya, Natalya onun önünden koştu. Gregor'un karısı serpilmiş, hayret edilecek kadar güzelleşmişti. Dümdüz taranmış, arkada toplanarak sımsıkı topuz yapılmış pırıl pırıl siyah saçları, sevinçten al al olmuş yüzünü meydana çıkarıyordu. Gregor'a yapıştı, dudaklarını birkaç kere acemice Gregor'un yanaklarına, bıyıklarına sürdü ve oğlunu İlyiniçna'nın kollarından kaparak kocasına uzattı.

Mutlu bir gururla, «Bak ne güzel bir oğlun var!» diye bağırdı.

İlyiniçna, «Dur oğluma bir bakayım!» diye Natalya'yı heyecanla kenara itti. Gregor'un başını yakalayıp eğdi, alnından öptü, kaba elleriyle yüzünü okşadı, heyecandan ve sevinçten ağlamaya başladı!

«Kızın da burada, Grişa! İşte al!»

Natalya kızı, Gregor'un öteki koluna oturttu ve Gregor sıkılarak, kime bakacağını şaşırdı. Natalya'ya mı, annesine mi, çocuklarına mı? Huysuz bakışlı, çatık aşlı küçük oğlan, Melehov'lar kalıbından çıkmaydı; siyah, biraz kasvetli gözlerinde aynı çekiklik, fırlak gözlerinin aklarında aynı mavilik, aynı geniş kaşlar, aynı esmer ten. Kirli minik yumruğunu ağzına sokmuş, gözlerini babasına dikmiş, inatla, yılmadan bakıyordu. Gregor kızının sadece dikkatli, siyah gözlerini görebiliyordu: yüzünün geri kalan kısmı bir şala sarınmıştı.

Her ikisini de kollarında taşıyarak merdivenlere doğru yürüd, ama bacağına bıçak gibi bir sancı saplandı.

Çarpık, utangaç bir gülümsemeyle, «Alıver şunları, Natalya!» dedi. «Merdiveni çıkamayacağım yoksa.»

Darya mutfağın ortasında durmuş, saçlarını düzeltiyordu. Gülümsedi, şen bir tavırla Gregor'a doğru geldi, gülen gözlerini kapadı ve ıslak, ılık dudaklarını Gregor'un dudaklarına dayadı.

Kaşlarının tatlı kavislerini şakadan kaldırarak, «Tütün kokuyorsun!» dedi.

«Dur hele, sana bir kere daha bakayım, canım, oğlum benim!»

Gregor gülümsedi ve yanağını anasının omuzuna dayarken yüreği cız etti.

Panteley avluda, başında kırmızı tepeli kasketi, belinde al kuşağıyla kızağın çevresinde seke seke dolanıyor, hayvanların koşumlarını çözüyordu. Piyotr, Gregor'un atını ahıra çekmiş, eyerini eve almış, kızaktan küçük bir fıçı gazı kucaklayıp kaldırmış olan Dunya'ya bir şeyler söylüyordu.

Gregor gocuğunu, kaputunu çıkardı, karyolanın ayakucuna astı, sonra saçlarını taradı. Bir sıraya oturup, oğlunu çağırdı:

«Gel bakayım, Mişa! Neden tanımıyorsun sen beni?»

Çocuk, yumruğu hâlâ ağzında, yan yan ona doğru geldi, ama masanın yanında durdu. Annesi ocağın başında, oğluna sevgiyle ve gururla bakıyordu. Eğildi, kızının kulağına bir şey fısıldadı ve hafifçe ileri doğru itti onu.

«Hadi!»

Gregor ikisini birden kucaklayıp dizlerine oturttu ve sordu:

«Tanımıyor musunuz beni, orman cevizleri? Polya, babanı tanımadın mı?»

Kız kardeşi yanında olduğu için şimdi daha bir güveni gelen oğlan, «Sen bizim babamız değilsin,» dedi.

«Kimim öyleyse?»

«Sen başka bir Kazaksın.»

«Al bakalım!» diye yüksek sesle güldü Gregor. «Peki babanız nerede öyleyse?»

Kız kesin bir sesle, «Uzakta, askerde,» dedi; oğlandan daha canlıydı kız.

İlyiniçna yalandan bir öfkeyle, «Haklısınız, çocuklar veriştirin ona!» diye lafa karıştı. «O kadar yıldır uzaklarda kaldı, en sonunda evin yolunu nasıl oldu da bulduysa, herkesin onu tanıması lazım zannediyor!» Gregor'a gülümsedi. «Karın bile seni bırakacak yakında! Şimdiden ona bir erkek aramaya başladık!»

«Bu da ne demek, Natalya? Ha?» diye şakayla karısına döndü Gregor.

Natalya kızardı, ama utancını yenip, gitti Gregor'un yanına oturdu. Mutluluğuna ölçü olmayan gözleriyle Gregor'u içiyor, sıcak kaba elleriyle onun kuru, koyu esmer kolunu okşuyordu.

«Darya, sofrayı kur!» diye seslendi İlyiniçna.

«Kendi karısı var ya!» dedi Darya gülerek, döndü ve şen adımlarla ocağa doğru yürüdü.

Her zamanki gibi ince ve biçimliydi. Leylak rengi yün çorapları, biçimli bacaklarını sımsıkı sarıyordu, ayakkabıları da sanki ısmarlama yapılmış gibi oturmuştu ayaklarına. Farbalalı, ahududu renkli eteklığı dantelle işlenmişti; kenarları süslü önlüğü ise kusur bulunamayacak kadar beyazdı. Gregor gözlerini karısına çevirdi ve onun değişmiş olduğunu gördü. Gregor'un eve gelişi şerefine süslenmişti: dirseğinden itibaren daralan kol yenleri dantelli, mavi saten bluzu biçimli vücudunu meydana çıkarıyor, yumuşak iri göğüslerinin üzerinde kabarıyor, fırdolayı işlemeli, büzgülü mavi bir eteklik sımsıkı belini sarıyordu. Gregor karısının dolgun, düzgün bacaklarına, sıkı karnına ve besili bir kısrağınkini andıran geniş kalçalarına baktı, düşündü: «Bin kadın arasında bile hemen belli olur Kazak kadını. Her şeyini ortaya koyacak şekilde giyinir: ister bak, ister bakma sen! Halbuki mujik kadınlarına önden baktın mı, arkasının da ne mal olduğunu anlarsın; çuval giymiştir sanki onlar...»

İlyiniçna, Gregor'un bakışını farketti ve hemen övünmeye başladı:

«Bak da gör, Kazakların subay karıları nasıl giyiniyorlar! Şehirli kadınlara taş çıkartırlar!»

«Aman anne, nasıl söylersin böyle?» diye Darya onun sözünü kesti. «Şehirli kadınlar nerede... biz nerede! Küpemin biri kırılmış, ama zaten hiçbir değeri yoktu o küpelerin,» diye acı acı bitirdi sözünü.

Gregor kolunu karısının geniş sırtına koydu ve ilk defa olarak kafasından şu düşünce geçti: «Güzel kadın, kimse aksini söyleyemez. Bensiz nasıl yaşadı? Herhalde Kazaklar peşinde koşmuşlardır, belki o da onlardan birinin peşinden koşmuştur. Ya gerçekten de koştuysa!» Bu beklenmedik düşünceyle kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı ve Gregor araştıran gözlerini, Natalya'nın, hıyar kremiyle taptaze ve pırıl pırıl duran pembe yüzüne dikti. Natalya onun dikkatli bakışları karşısında kızardı ve fısıldadı:

«Niye bana öyle bakıyorsun? Beni tekrar gördüğüne sevindin mi?»

«Tabii, tabii!»

Tatsız düşünceyi kafasından uzaklaştırdı Gregor, ama bir an için de karısına karşı içinden belli belirsiz, hemen hemen bilinçsiz bir düşmanlık duydu.

Panteley öksüre öksüre geldi, ikonun önünde haç çıkardı ve cırlak sesiyle konuştu:

«Eh, bir kere daha, hepinize Tanrı sağlık versin!»

«Allaha şükür, ihtiyar! Dondun mu? Seni bekliyorduk. Çorba sıcak.» İlyiniçna, kaşıkları şakırdatarak ortalıkta fır dönüyordu.

Panteley boynundaki kırmızı mendili çözdü, gocuğunu çıkardı, sakalındaki, bıyıklarındaki buzları silkeledi ve Gregor'un yanına oturdu.

«Dondum bayağı,» dedi, «ama köyden geçerken ısındım. Anyutka'nın domuzunu çiğnedik.»

Darya, kesmekte olduğu beyaz ekmeği bırakarak, merakla sordu:

«Hangi Anyutka'nın?»

«Ozerova'nın. Nasıl da koşa koşa geldi, kaltak! Nasıl açtı ağzını! 'Ben sana gösteririm,' yok, 'sen şusun, sen busun,' yok, 'tırmığı sen çaldın!' Hangi tırmık Allah bilir!»

Yalnız «pezevenkliği,» atlayarak, Anyutka'nın kendisine sayıp döktüğü sıfatları bir bir anlattı. Gregor gülerek sofraya oturdu. Panteley kendini oğlunun gözünde haklı çıkarmak gayretiyle, öfkeli bir şekilde bitirdi sözünü:

«Öyle gâvurca laflar etti ki, ağza bile alınmaz. Ona kamçının tadını iyice bir tattırırdım, ama yanımda Gregor vardı, zamanı değildi.»

Piyotr kapıyı açtı, içeriye, bir kuşakla (1) bağladığı güzel bir buzağıyı çeke şeke Dunya girdi.

Piyotr buzağıyı ayağıyla öne doğru iteleyerek, neşeyle bağırdı: «Perhizden önce kaymaklı çörek yiyeceğiz demektir.»

Yemekten sonra Gregor sırt çantasını açtı, hediyelerini dağıtmaya başladı. Annesine yünlü bir şal vererek, «Bu sana, anne,» dedi. İlyiniçna kaşlarını çatıp, genç bir kız gibi kızararak şalı aldı, omuzlarına attı. Aynanın önünde hayran hayran kendini seyrederek o kadar uzun durdu ki, Panteley bile sinirlendi:

«Vay cadaloz vay, geçmiş aynanın karşısında süslenip püsleniyor! Pöh!»

Gregor, önü yüksek, alev kırmızısı şeritli, yepyeni bir Kazak kasketini herkesin gözü önünde paketinden çıkararak, telaşla, «Bu da sana, baba,» dedi.

Panteley hâlâ öfkeli bir ses tonuyla, «Tanrı senden razı olsun! Yeni bir kaskete ihtiyacım vardı. Artık dükkânlarda kasket bulunmuyor. Eski kasketimle kiliseye gitmek istemiyordum. Ancak korkuluğa koymaya yaraşır o, ama yine de giyiyordum işte,» dedi

(1) Kelime, Rusça metinde de aynen Türkçe 'kuşak' olarak kullanılmaktadır.

ve oğlunun getirdiği hediyeyi elinden almalarından korkuyormuş gibi çevresine bakındı.

Kasketinin, başında nasıl durduğuna bakmak için aynaya gitmeye davrandı, ama İlyiniçna'nın bakışıyla karşılaşınca, birden çarkederek, semavere yöneldi topallaya topallaya. Kasketini, semaverin önünde durarak başına yerleştirmeye çalıştı, tepesini fiyakalı bir şekilde yana yatırdı.

İlyiniçna, «Ne yapıyorsun orada, aptal moruk?» diye ona döndü. Ama Panteley, havlar gibi karşılık verdi:

«Hay yarabbi, ne budalasın sen be, kadın! Semaver bu, ayna değil.»

Gregor karısına, eteklik yapması için uzun bir yünlu kumaş verdi, çocukları yarım kiloluk ballı çörek, Darya bir çift gümüş küpe, Dunya bir bluzluk kumaş, Piyotr da sigarayla tütün aldılar. Kadınlar, hediyeleri üzerine çene çalarlarken, Panteley göğsünü şişirmiş, mutfakta bir ağa gibi kurumla dolaşıyordu.

«İşte size Hassa Alayından halis muhlis bir Kazak! Hem de ödül kazanmış bir Kazak! İmpartorluk geçit töreninde birincilik ödülünü, bütün takımıyla beraber bir eyer kazanmıştır bu Kazak. İşte o da benim...!»

Piyotr kumral bıyığını dişleyerek babasına hayran hayran baktı. Gregor gülümsedi, erkekler sigaralarını yaktılar. Panteley huzursuz bir tavırla pencereye bakarak, Gregor'a, «Akrabalarla konu komşu bastırmadan evvel Piyotr'a orada, geride olanları anlat,» dedi.

Gregor elini salladı şöylece, «Dövüşüyorlar işte.»

Piyotr yerine daha rahat yerleşerek, hemen sordu: «Bolşevikler şimdi neredeler?»

«Üç yandan geliyorlar; Tihoretskaya'dan, Taganrog'dan ve Voronej'den.»

«Ey, senin şu İhtilal Komitesi ne düşünüyor bu konuda? Bolşeviklerin topraklarımıza girmelerine neden izin veriyorlar? Kristonya ile İvan Alekseyeviç dön-

dükkerinde bir sürü masal anlattılar, ama inanmıyorum onlara. Onların dediği gibi değil iş.»

«İhtilal Komitesi çaresizlik içinde. Kazaklar evlerine koşuyorlar.»

«Bundan dolayı mı Sovyetler'e sırtını dayıyor Komite?»

«Tabii ya.»

Piyotr sigarasından nefes çekerken sustu, sonra samimî bir şekilde kardeşine baktı.

«Peki sen kimden yanasın?»

«Ben Sovyet hükümeti istiyorum.»

Panteley, «Aptal!» diye bir barut fıçısı gibi patladı. «Piyotr sen söyle şuna!»

Piyotr gülümseyerek kardeşinin sırtına okşarcasına pat pat vurdu.

«Binilmemiş at gibi ateşli, Gregor,» dedi. «Hiç ona laf anlatılabilir mi, baba?»

Gregor öfkelenerek, «Bana anlatılacak bir şey yok!» dedi. «Kör değilim ben. Cepheden dönenler ne söylüyorlar köyde?»

«Cepheden dönenlerin bizimle ne ilgisi var? O Kristonya budalasını tanıyamadın mı şimdiye kadar? O ne anlar? Halk ne yapacağını şaşırmış durumda, hangi yana döneceklerini bilmiyorlar.» Piyotr bıyığını dişledi. «Sen bekle de hele, baharda olacakları gör; bela asıl o zaman çıkacak... Cephede Bolşeviklik oyunu oynadık, ama artık aklımızı başımıza almanın zamanı geldi. 'Başkasının hiçbir şeyinde gözümüz yok, ama siz de bizimkilere dokunmaya kalkmayın sakın!' İşte buraya gelip zorla bir şeyler almaya kalkanlara Kazakların böyle demesi gerekir. Kamenskaya'da olanlar çok pis şeyler. Bolşeviklerle dostluk kurdular, şimdi de onların sistemini kuracaklar.»

«Sen bu işi bir kere daha düşün, Gregor,» dedi babası. «Aptal değilsin sen! Şunu anlaman lazım: Kazak doğan, Kazak ölür. Biz öyle bir sürü Rus köylüsünün idaresi altına giremeyiz. Hem biliyor musun ya-

banlar ne diyorlar şimdi? Bugün topraklar herkes arasında eşit olarak bölünmeliymiş. Ne dersin buna?»

«Yıllardan beri Don'da oturan yabanlara toprak veririz.»

Panteley parmaklarını Gregor'un atmaca burnunun dibinde şaklatarak, «Bir karış bile alamazlar!» dedi.

Dışarıda, merdivenlerde ayak sesleri duyuldu ve Kristonya ile gülünç denecek kadar uzun, tavşan postundan bir başlık giymiş olan İvan Tomilin içeri girdiler.

Kristonya, «Merhaba, Gregor! Panteley Prokofyeviç, oğlunun dönüşü şerefine bir kadeh içkiye ne dersin?» diye kükredi.

Ocağın yanıbaşında uyumakta olan buzağı, Kristonya'nın bağırması üzerine ürkerek sıçradı, kalktı, daha güç kazanamamış bacakları titreyerek durdu, akik renkli gözlerini yeni gelenlere çevirdi. Hayvancağız —herhalde korkudan— şırıl şırıl koyverdi yere, Dunya, buzağının sırtına hafifçe vurarak, hayvancağızın keyfine engel oldu. Yerdeki gölcüğü sildi ve buzağının altına kirli bir kap koydu.

«Korkuttun hayvanı, borazan sesli!» diye öfkeyle bağırdı İlyiniçna.

Gregor, Kazaklarla el sıkıştı, onları buyur edip oturttu. Biraz sonra köyün ta öte ucundan başka Kazaklar da çıkageldi. Konuşurlarken o kadar çok sigara içtiler ki, lamba titreşmeye, buzağı tatsız tatsız öksürmeye başladı:

İlyiniçna, gece yarısı topunu birden kapı dışarı ederken, «Hepinizi al bassın, inşallah!» diye lanet okudu. «Gidin avluda için sigaralarınızı, koca herifler! Çıkın dışarı, çıkın dışarı! Oğlumuz Gregor yoldan geleli beri dinlenmedi daha. Çıkın dışarı, defolun, hadi bakalım, Allah selamet versin!»

XIV

Sabahleyin Gregor hepsinden geç uyandı. Serçelerin, saçaklarda, pencerelerin dış pervazlarında bahar günlerindeki gibi gürültülü cıvıldaşmaları uyandırmıştı onu. Panjurlardaki yarıklardan, altın rengi bir güneş ışını süzülüyordu içeriye. Kilisenin çanı sabah ayinine çağırıyordu; Gregor, Pazar günü olduğunu hatırladı. Natalya yanında yoktu ama kuştüyü yatak, vücudunun sıcaklığını hâlâ saklıyordu. Onun da daha yeni kalktığı belliydi.

«Natalya!» diye seslendi.

Dunya girdi içeriye. «Ne istedin, ağabey?»

«Pencereyi aç da Natalya'yı çağır. Ne yapıyor o?»

«Anneme yardım ediyor. Şimdi gelir.»

Natalya geldi, yarı karanlık odaya girince gözlerini kıstı. Elleri taze hamur kokuyordu. Gregor, yerinden doğrulmadan onu kollarının arasına aldı ve geceyi hatırlayarak gülümsedi.

«Uyuyakaldın, ha?»

«Hı-hım! Gece... yordu beni,» diye gülümsedi ve kızararak yüzünü Gregor'un göğsüne sakladı.

Gregor'un yarasını sarmasına yardım etti, sonra sandıktan onun yabanlık şalvarını çıkardı ve sordu:

«Subay ceketini giyip, nişanlarını takacak mısın?»

«Aman, sen de!» Gregor, adeta korkarak, elinin bir hareketiyle Natalya'nın sorusunu geçiştirmek istedi. Ama Natalya inatla direndi:

«Takıver! Babamın hoşuna gider. Sandıkta duracaklarsa ne diye kazandın onları?»

Natalya'nın ısrarlarına boyun eğen Gregor, giyinip kuşanmaya razı oldu. Kalktı, ağabeyinin usturasını aldı, tıraş oldu, yüzünü ve boynunu yıkadı.

«Enseni tıraş ettin mi?» diye sordu Piyotr.

«Aksi şeytan! Unuttum!»

«Neyse, otur da ben tıraş edeyim.»

Soğuk sabun köpüğü ensesini yaktı. Aynadan, di-

lini ağzının kenarından çıkarmış, usturayı çeken ağabeyinin görüntüsü yansıyordu.

Piyotr gülümseyerek, «Sabana koşulmuş öküz gibi incelmiş boynun,» dedi.

«Asker karavanasıyla da yağ bağlanılmaz ki.»

Gregor, teğmen apoletli, göğsünde sıra sıra nişanlar dizili gömleğini giydi, buğulanan aynaya baktığında kendini tanıyamadı: aynadan ona uzun boylu, kuru, Çingene kadar esmer bir subay bakıyordu.

Kardeşine hayran hayran bakan Piyotr, sesinde en ufak bir kıskançlık olmaksızın, keyifle, «Albaya benziyorsun!» dedi. Ne olursa olsun, bu laflar Gregor'un hoşuna gitti. Mutfağa geçti. Darya ona hayran hayran bakarken, Dunya çığlığı bastı:

«Öööfff! Bu ne haşmet!»

İlyiniçna bu manzara karşısında gözyaşlarını tutamadı. Yaşlarını önlüğüyle silerek, Dunya'nın şakasına cevap verdi:

«Keşke senin de çocukların böyle olsa, çapkın! İki tane oğlan doğurdum, ikisi de adam oldu!»

Natalya bir an, buğulanmış, ateşli bir sevgiyle dolu gözlerini kocasından alamadı.

Gregor kaputunu omuzlarına atıp, avluya çıktı. Yaralı bacağı yüzünden merdivenlerden inmekte güçlük çekti. «Baston kullanmam lazım gelecek,» diye düşündü, parmaklığa tutunurken. Kurşun Millerovo'da çıkarılmıştı, ama yaranın üstündeki kabuk deriyi çekip, gerdiği için, Gregor bacağını iyice kıvıramıyordu.

Kedi, evin duvarının üstündeki çıkıntıda güneşleniyordu. Merdivenin dibinde karlar eriyerek bir gölcük meydana getirmişti. Gregor memnunlukla, dikkatle göz gezdirdi avluya. Merdivenin sağ tarafında, tepesine bir tekerlek geçirilmiş bir direk duruyordu. Çocukluğundan beri hep oradaydı o direk; kadınlar kullanırdı onu. Geceleyin hiç merdivenden inmeksizin merdiven başında durur, tekerleğe süt çanaklarını yer-

leştirirlerdi. Gündüzün de tekerleğin üstünde çanak çömlek, kap kacak kurutulurdu. Avludaki bazı değişiklikler derhal gözüne çarptı Gregor'un: Tahıl ambarının kapısı boyanacağı yerde kahverengi balçıkla sıvanmış, sundurmanın çatısı sarılığını hâlâ kaybetmemiş çavdar saplarıyla yeniden örtülmüştü; odun yığınları eskisine nazaran sanki biraz daha azdı — belki de bir kısmını, çiti onarmakta kullanmışlardı. Yeraltı kilerinin tümseği külden masmavi kesilmişti; kuzgunî siyah bir horoz, çevresinde bir düzine kadar damızlık olarak bırakılmış, alacalı bulacalı tavuk olduğu halde, tek bacağını topal gibi kaldırarak tümseğin üstüne tünemişti. Çiftlik araçları kış havasından sundurmanın altında korunuyordu; arabaların sırıklardan yapılmış yan kirişleri, fırlamış kaburgalar gibi duruyor ve orak makinesinin madenî bir parçası, çatıdaki delikten vuran güneş ışını altında tutuşuyordu. Ahırın yanındaki bir gübre yığınının üzerinde kazlar yatıyordu, bir erkek kaz, topallaya topallaya oradan geçen Gregor'a kibirli kibirli tısladı.

Gregor çiftliği dolaşıp, eve döndü. Mutfak tatlı tatlı, eritilmiş tereyağı ve sıcak ekmek kokuyordu. Dunya, bir sahanın içinde, birkaç tane salamura elma yıkıyordu. Gregor onlara bakıp, birdenbire canlanarak sordu:

«Karpuz turşusu var mı?»

İlyiniçna, «İn aşağıya da, ona biraz getir,» diye seslendi. Panteley kiliseden döndü. Kutsal ekmeği dokuza bölerek, ailenin her üyesi için bir parça olmak üzere sofraya dağıttı. Kahvaltıya (1) oturdular. Bu vesileyle Piyotr da giyinmiş kuşanmış, hatta bıyıkla-

(1) Rusya'da, genel olarak kahvaltılar çok çeşitli ve zengindir. Çünkü, çalışma saatleri aralıksız olarak saat 15'e kadar sürer, öğle yemekleri de, işten çıkıldıktan sonra, 15-17 arasında yenir. Bu arada, tam 12'de çok hafif bir kahvaltı daha edilir. (ç.n.)

rını bile bir şeyle yağlamıştı; Gregor'un yanına oturdu. Onların karşısında Darya, bir taburenin kenarına ilişmiş, dengeleniyordu; pembe, pırıl pırıl yüzüne bir ışık demeti vurmuş, gözleri kısılmış, ışıltılı kaşlarının simsiyah kavisleri hoşnutsuz bir ifadeyle inmişti. Natalya çocuklarına fırında pişmiş helvacıkabağı yediriyor, arada sırada Gregor'a bakarak gülümsüyordu. Dunya babasının yanına oturmuştu, İlyiniçna ise, masanın ocağa en yakın ucunda oturuyordu.

Bayramlarda her zaman olduğu gibi tıka basa yediler. Kuzu etli lahana çorbasının ardından erişte, ondan sonra koyun eti, tavuk, paça, kızarmış patates, tereyağlı akdarı lapası, vişneli erişte, kaymaklı gözleme ve karpuz turşusu geldi. Bu ağır yemekten sonra Gregor yerinden güçlükle kalkıp, yatağa uzandı; zor nefes alabiliyordu. Panteley hâlâ harıl harıl lapasını atıştırıyordu; lapasını tabağına yaydıktan sonra ortasına bir çukur açtı, eritilmiş amber renkli teryağını çukura döktü ve tereyağlı karışımı kaşıklamaya başladı. Çocuklara çok düşkün olan Piyotr, oturmuş Mişa'ya yemek yediriyor ve çocuğun yanaklarını, burnunu şakacıktan yoğurda bulayordu.

«Amca, saçmalama!»

«Ne olmuş?»

«Niye suratımı bulayorsun?»

«Ne olmuş?»

«Anneme söylerim.» Mişa'nın sert bakışlı Melehov gözleri öfkeyle ışıldadı, hırsından gözleri dolu dolu oldu. Yumruğuyla burnunu sildi ve Piyotr'u güzellikle kandıramayacağını anlayıp çaresizlik içinde haykırdı:

«Yapmasana! Aptal! Budala!»

Piyotr gürültülü bir kahkaha koyverdi ve yine yeğenini yedirmeye devam etti; bir kaşık ağzına, bir kaşık burnuna.

«Senin de çocuktan farkın yok!» diye çıkıştı İlyiniçna.

Dunya, Gregor'un yanına oturup, «Piyotr da koca

bir budala,» dedi. «Hep yeni yeni oyunlar icadeder. Geçen gün Mişa'yla avluya çıktıydı, çocukcağız sıkışmış, amcasına sormuş: 'Amca, merdivenin dibine yapabilir miyim?' Piyotr, 'Yok, olmaz. Biraz daha öteye git,' demiş. Mişa biraz daha öteye koşmuş: 'Buraya?' 'Yok, yok: ambara git.' Ambardan ahıra yollamış Mişa'yı, ahırdan harman yerine ve ordan oraya koştura koştura nihayet donuna ettirmiş zavallı çocuğu. Ama Natalya da bir iyi veriştirdi ona!»

Mişa'nın incecik sesi posta arabası çıngırağı gibi öttü: «Bırak beni, kendim yiyeyim!»

Piyotr alaylı alaylı bıyıklarını burup reddetti:

«Olmaaaz, delikanlı. Ben yedireceğim sana.»

«Ben kendim yerim.»

«Ahırda domuzlar yer öyle. Ninen onlara ne veriyor, gördün mü sen hiç?»

Piyotr'la Mişa'yı gülümseyerek dinleyen Gregor kendine bir sigara sardı. Babası yanına geldi.

İhtiyar, «Bugün Vyeşenskaya'ya gitmeyi düşünüyorum,» dedi.

«Ne için?»

Panteley bir hıçkırdı, sakalını sıvazladı:

«Saraçta işim var; tamir etmesi için iki tane hamut bırakmıştım ona.»

«Bugün dönecek misin?»

«Tabiî. Akşama dönerim.»

İhtiyar biraz dinlendikten sonra, o yıl gözleri görmez olan kısrağı kızağın oklarına arasına koştu ve sürdü gitti. Vyeşenskaya'ya varması iki saat kadar sürdü. Postaneye, sonra da saraça gitti, hamutları aldı. Oradan ayrıldı, kilisenin yanında oturan, dedikoducu eski bir tanıdığına uğradı. Son derece konuksever bir adam olan dostu onu öğle yemeğine alıkoydu.

Kadehe bir şey doldururken, «Postaneye uğradın mı?» diye sordu.

Panteley sürahiye hayretle gözlerini dikip, av pe-

şine düşmüş tazı gibi havayı koklarken, «Evet,» diye cevap verdi.

«Havadisi de duymuşundur o halde?»

«Havadis mi? Yo, bir şey duymadım. Neymiş?»

«Kaledin, Aleksey Maksimoviç Kaledin, rahmetlik oldu.»

«Ne diyorsun?» Panteley gözle görülürcesine, yemyeşil kesildi, içinde ne olduğunu merak ettiği sürahiyi ve sürahinin kokusunu unuttu, sandalyesine yaslandı. Ev sahibi sinirli sinirli gözlerini kırpıştırarak anlattı.

«Geçen gün Novoçerkask'da kendini tabancayla vurmuş; haberini telgrafla aldık. Bütün eyalette onun gibi bir general daha yoktu hani. İyi biniciydi, ordulara komuta etmişti. Ne yaman adamdı! Kazaklara toz kondurmak istemezdi.»

Panteley şaşkınlık içinde, kendisine ikram edilen kadehi eliyle iterek, «Dur bakalım, babalık!» dedi. «Şimdi ne olacak?»

«Allah bilir. Kötü günler geliyor. Yoksa hiç insan kendi kendini kurşunlar mı?»

«Neden yaptı acaba?»

Kendi fikirlerine Eski Din taraflıları kadar bağlı bir insan olan ev sahibi elini öfkeyle salladı:

«Cepheden dönen askerler onu terkettiler, Bolşevikleri eyalete soktular; işte bunun için gitti bizim ataman. Onun gibisini bulabileceğimizi de hiç sanmam. Bizi kim savunacak? Kamenskaya'da bir İhtilal Komitesi mi ne kurulmuş, içinde Kazaklar da varmış. Burada da... duydun mu? Atamanları defedip, onların yerine İhtilal Komiteleri kurmak için Kamenskaya'dan emir aldık. Mujikler başlarını kaldırmaya başladılar. Bütün şu marangozlar, demirciler, işsiz güçsüz takımı... çayırda ne kadar tatarcık varsa bunlar da işte o kadar çok Vyeşenskaya'da.»

Panteley, saçları kırlaşmış başı önüne düşmüş bir vaziyette, uzun süre konuşmadı. Başını kaldırdığında

bakışları sert ve haşindi.

«Ne var şu sürahinin içinde?»

«İçki. Kafkasya'dan yeğenim getirdi.»

«Ey, doldur bakalım, dostum. Ölmüş atamanımızın hatırasına çekelim. Mekânı cennet ola!»

İçtiler. Evin, uzun boylu, çilli kızı yiyecek getirdi. Panteley, kızağın yanında keyifsiz duran kısrağa bir göz attı, ama ev sahibi ona teminat verdi:

«Atın için meraklanma. Yemini, suyunu verdiririm.»

Hararetlenen konuşmalar ve içki yüzünden Panteley çok geçmeden atını da her şeyi de unuttu. Gregor hakkında birbirini tutmaz laflar etti, çakırkeyif ev sahibiyle tartışmaya girişti, tartışmayı sürdürdü, sonra da ne üzerine tartıştığını filan unutuverdi. Gitmek için kalkmaya davrandığında akşam olmuştu. Geceyi orada geçirmesi için yapılan teklifi kabul etmedi, eve gitmeye karar verdi. Dostunun oğlu atı kızağa koştu, ev sahibi de onun kızağa binmesine yardım etti. Sonra adamcağız, Panteley'i köyün dışına kadar geçirmeyi akıl etti. Birbirlerine sarılarak kızağın dibine uzandılar. Kızak önce avlu kapısının direğine, ondan sonra da, ta bozkıra çıkıncaya kadar, önüne gelen her çıkıntılı köşeye takıldı. Bozkıra çıktıklarında Panteley'in dostu hüngür hüngür ağlamaya başlayarak, kaldırdı kendini kızaktan aşağı attı. Bir süre dört ayak üstü kaldı, ayağa kalkamadığı için küfretti durdu. Panteley atı kırbaçlayıp tırısa kaldırdı ve burnu karların içinde, emekleyerek, «Gıdaklama... Ne olur, gıdıklama,» diye yolun üstünde kısık bir sesle neşeli neşeli bağıran dostunu gözden kaybetti.

Kamçıyı yiyince gayrete gelen kısrak, nereye bastığını görmeden hızlandı. Çok geçmeden sahibi, sarhoşluğun verdiği uyuşukluk içinde geriye doğru devrildi, başı kızağın kenarına dayandı ve sustu. Dizginler her nasılsa altında kalmıştı. Başıboş ve çaresiz kalan kısrak yürüyüşünü yavaşlattı, adetaya indirdi.

Önüne çıkan ilk çatalağzında, doğru yoldan ayrılıp, ufak bir köye giden yola saptı. Birkaç dakika sonra hayvan bu yolu da kaybetti. Açık araziye vurdu, gide gide derin karlarla örtülü bir koruluğa daldı, derince bir çukurluğa düştü. Kızak bir fundaya takıldı, at durdu. Sarsıntıdan ihtiyar bir saniye için uyandı. Başını kaldırdı, kısık bir sele bağırdı: «Haydi, deh be iblis...» sonra tekrar uzandı.

At hareket etti, korudan kazasız belasız çıktı, başarıyla Don kıyısına indi ve doğu rüzgârının getirdiği duman kokusuyla yolunu bularak komşu köyü tuttu.

Bu köye yarım verst mesafede, nehrin sol kıyısına yakın bir çukur vardır. Çukurun çevresindeki kumlu topraklardan pınarlar kaynar ve burada su karakışta bile hiç donmaz, yarım daire biçiminde geniş bir gölcük halinde durur. Nehir kıyısını izleyen yol, bir yana keskin bir dönüş yaparak, bu sudan uzaklaşır. Baharda, eriyen kar suları bu gölcükte toplanarak oradan da müthiş bir sel halinde Don'a akarken, kükreyen bir girdap meydana gelir. Sazan, bütün yaz boyunca kıyılardan düşüp sürüklene sürüklene gelen çalı çırpı yığınının yakınında, çok derinde yatar. Gözü görmeyen ihtiyar kısrak gölcüğe doğru gitmeye başladı. Suya elli adım kadar kala, Panteley yattığı yerde yan dönerken gözlerini araladı. Simsiyah gökten, sarı-yeşil ham kirazlar gibi yıldızlar onal bakıyordu. Dumanlı kafasından, «Gece...» diye geçirdi ve şiddetle asıldı dizginlere.

«Dur hele! Gösteririm ben sana, bayırturpu seni,» diye bağırdı ata.

Kısrak tırısa kalktı. Yakındaki suyun kokusunu almıştı burnu. Kulaklarını dikti, görmeyen, seçmeyen gözlerini sahibine çevirdi. Birdenbire su şapırtıları atın kulaklarına geldi. Şiddetle soluyarak yana döndü ve geri geri gitmeye çalıştı. Gölcüğün kenarındaki yarı erimiş buz tabakası toynaklarının altında kolayca ezil-

dl ve karla örtülü ince buz tabakası kırılıp ayrılıverdi. Kısrak ölüm korkusu içinde bir soludu. Bütün gücünü ard ayaklarına vererek direndi, ama ön ayakları suya girmiş, ard ayaklarının altındaki ince buz tabakası da kırılmaya başlamıştı bile. Buz, gıcırtılar, çatırtılar içinde ayrıldı. Gölcük kısrağı yutarken, hayvan ard ayağıyla kızağın okuna bir tekme attı. Aynı anda da kötü bir şeyler olduğunu duyan Panteley, kızaktan atladı, sendeleyerek sırtüstü düştü. Ön tarafı kısrağın ağırlığıyla suya gömülen kızağın arkasının havaya dikildiğini, kızak ayaklarının pırıl pırıl meydana çıktığını gördü; biraz sonra da kızak, yeşil, kara derinliklerin içine doğru kayarak, gözden kayboldu. Suda küçük buz parçacıkları dönmeye başladı ve hemen hemen Panteley'in ayaklarına kadar ulaşan bir dalga halinde hafifçe tıslayarak kabardı. Panteley inanılmaz bir hızla, dört ayak üstünde geriye doğru kaçtı ve sıçrayıp ayağa kalktı, haykırmaya başladı:

«İmdat, merhametli insanlar! Boğuluyoruz!»

Sanki kafasından çekiçle vurularak çıkarılmış gibi, sarhoşluğu bir anda geçiverdi. Gölcüğün kenarına koştu. Yeni kırılmış buz, pırıl pırıl parlıyordu. Rüzgâr gölcüğün geniş, yarım daire biçimi karanlık yüzeyinde buz parçalarını sürüklüyor, dalgalar, yeşil yelelerini sallayarak mırıltılar çıkarıyordu. Çevrede bir ölüm sessizliği vardı. Uzaktaki köyün ışıkları karanlıkta sarı sarı parlıyordu. Yeni savrulmuş, iri tahıl tanelerine benzeyen yıldızlar, göğün kadife örtüsü içinde çılgın ışıklarla tutuşuyordu. Rüzgârın tarlalardan kaldırdığı kar, un gibi bir toz halinde, gölcüğün karanlık derinliklerine doğru tıslayarak savruluyordu. Hafiften bir buhar tüten gölcük, uğursuz karanlığı içinde sanki insanı çağırıyordu.

Panteley o anda bağırmanın faydasız ve budalalık olduğunu anladı. Çevresine bakındı, sızdığı sırada nereye gelmiş olduğunu keşfetti, kendi kendine ve olanlara duyduğu öfkeyle başını salladı. Kırbacı hâlâ elin-

deydi; kızaktan kırbaçla beraber atlamıştı. Deli gibi küfrederek kırbacı kendi sırtına indirdi, ama acı duymadı, çünkü kalın gocuğu darbeyi hafifletmişti. Kırbacın zevkini tatmak için orada soyunmak da ona saçma geldi. Sakalından bir avuç dolusu kıl yoldu ve kaybettiği mallarını, kısrağın, kızağın, hamutların değerini kafasından hesapladı, deli gibi küfretti ve gölcüğe biraz daha yaklaştı.

Boğulan kısrağa seslenerek, «Kör şeytan...» dedi, titrek, ağlamaklı bir sesle. «Orospu sen de! Boğuldun, az daha beni de boğuyordun! Nereye gittin, şeytanlar götüresi? Seni şeytanlar koşup, şeytanlar sürecek, ama sürecek şeyleri yok! Al işte, kırbacı da al!» diye vişne dalından kırbacı tepesinde döndüre döndüre sallayıp gölcüğün ortasına attı.

Kırbaç suya, sapından çarptı; suyu yardı ve derinliklerde kayboldu.

XV

Kaledin'in ihtilalci Kazak birliklerine karşı kazandığı zaferden sonra, Millerovo'ya kaçmak zorunda kalan Don Askerî İhtilal Komitesi, siyasal programını açıklamakta acele etti. Kaledin'e ve Ukrayna Rada'sına (1) karşı harekâtı idare eden başkana aşağıdaki bildiriyi yolladı.

Harkov, 19 Ocak 1918. Lugansk'tan, No: 449, Saat: 18:20.

Don Kazak İhtilal Komitesi sizden, aşağıdaki kararı Petrograd'daki Halk Komiserleri Konseyi'ne iletmenizi rica eder.

Kazak Askeri İhtilal Komitesi, Kamenskaya'da cepheden dönen Kazaklar Kongresinin kararına uyarak şu kararları almıştır:

---

(1) Rada: Ukrayna ve Beyaz Rusya'da burjuva karşı-ihtilal idareci organlarına (1917-19 yılları arasında) verilen addır. (ç.n.)

1. Kazaklar, Köylüler, Askerler ve İşçiler Temsilcileri Sovyeti Merkez Yürütme Komitesi ile bunun seçtiği Halk Komiserleri Konseyi, Rus Sovyet Cumhuriyetinin merkez iktidarı olarak tanınacaktır.

2. Don Bölgesi Kazaklar, Askerler ve İşçiler Temsilcileri Sovyetleri mahalli bir hükümet kuracaktır.

Not: Don Bölgesindeki toprak meselesi aynı Kongre tarafından halledilecektir.

Bu bildiri alınınca, İhtilal Komitesi kuvvetlerinin yardımına Kızıl Muhafız müfrezeleri çıkarıldı. Bunun bir sonucu olarak, Albay Çernetsov'un kuvvetleri ezildi ve ihtilalci kuvvetlerin durumu güven altına girdi. İnisiyatif, İhtilal Komitesinin eline geçti. İhtilal Komitesinin Kazak birliklerinden takviye gören Kızıl Muhafız müfrezeleri, Zverevo ve Lihaya'yı aldıktan sonra, Sabin ile Petrov'un komutasında taarruza geçip, düşmanlarını Novoçerkask'a sürdüler.

Taganrog yönünde, sağ kanatta, Neklinovka'nın önünde Albay Kutyepov'un gönüllü müfrezelerine yenilen Sivers'in ihtilalci birlikleri, bir top, 24 makineli tüfek ve bir zırhlı araba kaybetti. Ama Sivers'in kuvvetlerinin yenilip de çekilmek zorunda kaldığı gün, Taganrog'daki Baltık Fabrikası işçileri ayaklanarak, kadetleri şehirden attılar.

Sivers kuvvetlerini topladı, yeniden taarruza geçti ve gönüllüleri Taganrog'a kadar sürdü.

Başarının Sovyet birliklerine yöneldiği açıktı. Beyazları üç yandan kıstırmaktaydılar. 28 Ocak'ta Kornilov, Kaledin'e bir telgraf çekerek, Gönüllü Ordusunun Rostov'u boşaltıtğını ve Kuban'a doğru çekilmekte olduğunu bildirdi.

29 Ocak günü sabah saat 9'da, Don Hükümeti, Ataman Sarayı'nda olağanüstü bir oturum yaptı. Toplantıya en son Kaledin geldi. Bir koltuğa çöktü, bir yığın belgeyi önüne doğru çekti. Uykusuzluktan yüzü çökmüş, benzi sararmıştı, feri kaçmış, sıkıntılı gözlerinin altında mor gölgeler vardı ve bitkin yüzünü bir

çürük tabakası sarartmış gibiydi. Ağır ağır Kornilov'un telgrafını, Novoçerkask'ın kuzeyinde Kızıl Muhafız hücumunun ağırlığını taşıyan birlik komutanlarının raporlarını okudu. Bir yığın telgrafı geniş avucuyla bastırıp itinayla düzelttikten sonra, gölgeler düşmüş şiş gözkapaklarını hiç kaldırmadan, sönük bir sesle konuştu:

«Gönüllü Ordusu geri çekilmektedir. Bölgeyi ve Novoçerkask'ı savunmak için elimizde sadece 147 süngü var.»

Sol gözü seğirdi, sımsıkı kapadığı dudaklarının kenarları titredi. Sesini yükselterek devam etti:

«Durumumuz umutsuzdur. Halk, desteklemek bir yana, bize düşmandır. Birliklerimiz yok, direnmek de faydasız. Gereksiz yere zayiat verilmesini, boş yere kan dökülmesini istemiyorum. İstifa edip, iktidarı başkasına devretmemizi öneriyorum. Kendi hesabıma ben, Don Kazak Ordusu Atamanlığından istifa ediyorum.»

Pencereden dışarısını seyretmekte olan Bogayevski, burundan sıkma gözlüğünü düzeltti ve başını çevirmeden, «Ben de istifa ediyorum,» dedi.

«Tabii ki, hükümet bütünüyle istifa edecek. Şimdi mesele şu: iktidarı kime devredeceğiz?»

Kaledin kuru bir ses tonuyla, «Şehir Meclisi'ne,» diye cevap verdi.

Hükümet üyelerinden Karev, kararsız bir edayla, «Bunu resmiyete dökmemiz lazım,» dedi. Bir an derin, tatsız bir sessizlik oldu. Buğulu camların dışında kasvetli ocak sabahı ruhsuzdu. Sis ve kırağıdan bir peçe altındaki şehir, hülyalı bir sessizlik içindeydi. Kulak, hayatın normal nabız atışlarını duyamıyordu. Top seslerinin gümbürtüsü (Sulin köyü yakınlarındaki çarpışmanın yankısı) bütün sesleri boğarak, şehrin üstüne belli belirsiz, açıkça söylenmemiş bir tehdit gibi çöküyordu.

Dışarıda kuzgunlar kısık sesleriyle, cırlak cırlak

gaglıyordu. Bir leşin çevresinde dolaşır gibi, çan kulesinin çevresinde dolanıyorlardı. Katedral Meydanı leylak rengi, taze karla örtülüydü. Bazen, birisi karların üzerinden geçiyor, arasıra bir kızak, arkasında koyu izler bırakıyordu. Bogayevski gergin sessizliği bozarak, iktidarın Şehir Meclisine devredildiğine dair bir belge hazırlanmasını önerdi.

«Bunun için Meclis üyeleriyle bir araya gelmemiz lazım.»

«Herkes için en uygun zaman hangisidir?»

«Daha sonra, 4 sularında.»

Hükümet üyeleri, o ağır sessizliğin bozulduğuna sevinmişler gibi, iktidarı devretme meselesiyle, toplantı zamanını tartışmaya başladılar. Kaledin hiç konuşmadan, parmak uçlarıyla, hafif hafif ve biteviye masayı tıkırdatıyordu. Fırça gibi kaşlarının altında gözleri donuklaşmış, bulutlanmıştı. Müthiş yorgunluk, tiksinti ve sinir gerginliğinden, bakışlarına ağır, nefret uyandırıcı bir hal gelmişti.

Hükümet üyelerinden biri, bir meslekdaşıyla ağız dolusu tartışmaya girişmişti. Kaledin sakin bir öfkeyle onları susturdu:

«Beyler, kısa kesin. İşimiz çok... Rusya laf kalabalığı yüzünden mahvolmuştur. Toplantıyı yarım saat tatil ediyorum. Görüşüp meselelerinizi halledin de... bir an evvel bitirelim şu işi.»

Kaledin kendi dairesine çekildi. Ötekiler küçük gruplar halinde toplanarak yavaş sesle konuştular. İçlerinden biri Kaledin'in hasta gibi göründüğünü söyledi. Pencerenin yanında dikilmekte olan Bogayevski'nin kulağına yarı fısıltı halinde şu sözler çalındı:

«Onun çapında bir adam için biricik çıkan yol intihardır.»

Bogayevski irkildi ve hızlı adımlarla Kaledin'in dairesine doğru yürüdü. Biraz sonra atamanla birlikte döndü. İktidarı resmen bıraktıklarına dair hazırladıkları belgeyi teslim etmek için saat 4'de Şehir Mec-

lisiyle müşterek bir toplantı yapmaya karar verdiler. Kaledin ayağa kalktı. Ötekiler de ardı sıra yürüdüler. Tam Kaledin, hükümetin yaşlıca üyelerinden birine veda ettiği sırada, Yanov'un Karev'e bir şeyler fısıldadığını gördü.

«Ne var?» diye sordu. Yanov biraz sıkılarak yanına geldi.

«Hükümet üyeleri —Kazak olmayanlar— harcırahlarını istiyorlar.»

Kaledin kaşlarını çatarak sert bir sesle cevap verdi:

«Bende para yok... Tiksinti geldi bu gibi şeylerden artık bana.»

Ayrılırlarken, konuşmaya kulak misafiri olan Mogayevski, işaret ederek Yanov'u çağırdı:

«Benim odama gel, yukarı. Svetozarov'a şöyle, koridorda beklesin.»

Omuzları çökmüş, hızlı hızlı yürüyüp giden Kaledin'in hemen arkasından onlar da çıktılar. Bogayevski odasında Yanov'a bir deste para verdi.

«Burda on dört bin ruble var. Ver bunu onlara.»

Koridorda Yanov'u beklemekte olan Svetozarov, parayı aldı, teşekkür etti ve kapıya doğru yürüdü. Tam Yanov kapıcıdan kaputunu alırken, merdivende bir gürültü duydu, dönüp baktı. Kaledin'in yaveri Moldavski, yıldırım gibi merdivenden iniyordu.

«Çabuk bir doktor bulun! Çabuk!»

Yanov kaputunu bırakıp ona doğru seğirtti. Nöbetçi yaverle, koridoru dolduran emir erleri, Moldavski'nin çevresini aldılar.

Sapsarı kesilen Yanov, «Ne oluyor?» diye bağırdı.

«Kaledin kendini vurdu.» Moldavski merdiven korkuluğuna kapanıp, hıçkırmaya başladı.

Bogayevski koşarak geldi. Sıtmalı gibi titriyordu dudakları.

«Ne oldu? Nedir?»

Kalabalık, merdivenlerden yukarıya hücum etti. Bogayevski soluk alabilmek için durmadan yutkunuyordu. Kapıya ilk ulaşan, açan o oldu. Holü koşarak geçip, çalışma odasına girdi. Çalışma odasıyla bitişik küçük oda arasındaki kapı ardına kadar açıktı. Havada ekşi, gri bir duman ve barut kokusu vardı.

«Ah, ah! A-ah! Alyoşa! Alyoşam!» diye, Kaledin'in karısının kırık, müthiş, tanınmaz bir hale gelmiş sesi duyuluyordu.

Bogayevski sanki kendisini boğuyormuş gibi, yakasını yırta yırta açarak odaya daldı. Karev, pencerenin yaldızlı ispanyolet tokmağını yakalamış, kamburunu çıkarmış duruyordu. Paltosunun altında kürek kemikleri hızlı hızlı bir inip bir kalkıyor, arada sırada bütün vücudu bir ürpertiyle sarsılıyordu. Koskoca bir adamın boğuk, hayvan ulumasını andıran bir sesle ağlayışı, Bogayevski'yi az daha yere yıkacaktı.

Kaledin bir portatif karyolada sırtüstü yatıyordu; elleri göğsünde kavuşturulmuştu. Başı hafiçe duvara doğru dönüktü. Beyaz yastık kılıfı, nemli, mavimtırak alnı ve yastığa dayalı yanağıyla tam bir tezat meydana getiriyordu. Gözleri hülyalı gibi, yarı aralıktı ve sert, biçimli ağzının kenarları ıstırap ifadesiyle kıvrılmıştı. Karısı ayaklarının ucunda kıvranıp duruyordu. Kadının sesi vahşi ve yürek parçalayıcıydı. Yatağın üstünde Kolt marka bir toplu tabanca duruyordu. İnce, koyu kırmızı bir derecik Kaledin'in gömleğinden şırıl şırıl akıyor, tabancanın yanından aşağı iniyordu.

Bir koltuğun arkasına, itinayla katlanmış bir kaput asılmıştı. Gece masasının üstünde bir kol saati duruyordu.

Bogayevski sallanarak diz üstü çöktü, kulağını Kaledin'in ılık, yumuşak göğsüne dayadı. Burnuna kuvvetli, sirkeye benzer erkek teri kokusu geldi. Kaledin'in yüreği atmıyordu. O anda bütün varlığı işitme duygusunda toplanmışa benzeyen Bogayevski,

umutsuzluk içinde dinledi, ama bütün duyabildiği, masanın üstündeki saatin tekdüze tıkırtısıyla, ölü atamanın karısının kısık, boğulur gibi çıkardığı hıçkırıkları ve kuzgunların kasvetli, uğursuz sesleri oldu.

XVI

Bunçuk kendine geldiğinde gözüne ilk çarpan, Anna'nın gözyaşları ve bir gülümsemeyle pırıl pırıl parlayan siyah gözleri oldu.

Üç haftadan beri ateşler içinde yatmaktaydı. Üç hafta, ele gelmez, gerçekte olmayan bir başka dünyada yaşamıştı. 24 Aralık akşamına doğru kendine gelmeye başladı. Donuk, ciddî bakışlarını Anna'ya dikerek, onunla ilintisi olan her şeyi hatırlamaya çalıştı, ama ancak bir kısmını hatırlayabildi. Geçmişinin büyük bir kısmı hâlâ hafızasının derinliklerinde sıkı sıkıya saklıydı.

Kendi sesinin çok uzaklardan gelir gibi, «Bana içecek bir şey ver...» dediğini duydu ve bu tuhafına gitti, gülümsedi. Anna çabucak yanına geldi; yüzünde, belli etmek istemediği bir gülümseme için için yanıyordu.

«Ben içireyim sana,» dedi ve Bunçuk'un kupaya uzanan zayıf elini kenara çekti.

Bunçuk başını kaldırmak için harcadığı çabadan titreyerek içti, sonra yine yorgun argın yastığa düştü gerisin geriye. Gözlerini dikmiş duvara bakıyor ve bir şey söylemek istiyordu. Ne var ki, güçsüzlüğü ağır bastı, Bunçuk uykuya daldı.

Uyandığı zaman, gözleri ilk defa yine Anna'nın endişeli gözleriyle karşılaştı; sonra lambanın safran sarısı ışığını ve ışığın tavanın çıplak tahtalarına vuran beyaz halkasını gördü.

«Anna, buraya gel!»

Anna yaklaştı, onun elini tuttu. Bunçuk, Anna'nın elini çok hafif sıkarak karşılık verdi.

«Nasılsın?»

«Dilim sanki benim değil, başım sanki benim değil, bacaklarım da öyle; kendimi iki yüz yaşında hissediyorum.» Her kelimeyi dikkatle söylüyordu. Biraz sustuktan sonra sordu: «Tifüs mü oldum?»

«Evet.»

Bunçuk gözlerini odada dolaştırdı ve zayıf bir sesle sordu:

«Neredeyiz?»

«Çaritsin'de.»

«Peki sen... sen nasıl oluyor da burada bulunuyorsun?»

«Seninle beraber kaldım,» dedi ve kendini haklı göstermek ister, ya da Bunçuk'un içinden geçen bir düşünceyi değiştirmeye çalışır gibi, hemen ilave etti: «Seni temelli yabancıların eline bırakamazdık. Onun için Abramson ve Komite üyeleri sana bakmamı istediler benden... İşte, görüyorsun, hiç hesapta yokken sana hastabakıcı oldum.»

Bunçuk, bakışları ve elinin zayıf bir hareketiyle ona teşekkür etti.

«Ya Krutogorov?»

«O Lugansk'a gitti.»

«Peki, Yevorkyan?»

«O... o tifüsten öldü.»

Her ikisi de sustular; ölülerin hatırasına saygı gösteriyor gibiydiler.

«Senin için çok korktum. Çok hastaydın,» dedi Anna alçak bir sesle.

«Ya Bogovoy?»

«Hepsiyle teması kaybettim. Bir kısmı Kamenskaya'ya gittiler. Ama senin konuşman doğru mu? Biraz süt istemez misin?»

Bunçuk hayır anlamında başını salladı. Dilini güçlükle hareket etirerek sorularına devam etti.

«Abramson?»

«Bir hafta önce Voronej'e gitti.»

Bunçuk güçlükle yana çevirdi vücudunu; başı döndü, gözlerine hücum eden kan ona ıstırap verdi. Anna'nın serin avucunu alnında hissederek gözlerini açtı. Bir soru Bunçuk'un içini yiyordu: uzun süre kendini bilmeden yatmıştı, o vakit ihtiyaçlarını kim görmüştü? Herhalde Anna değil? Yüzü hafifçe kızardı ve sordu: «Bana hep tek başına mı baktın?»

«Evet.»

Bunçuk başını duvardan yana çevirdi ve fısıldadı: «Utansınlar, sıçanlar. Her işi sana bırakmışlar...»

Yüksek ateş ihtilat yapmış, Bunçuk'ta hafif bir sağırlık bırakmıştı. Çaritsin Parti Komitesi tarafından gönderilen doktor, Anna'ya, Bunçuk tamamiyle iyileştikten sonra bu sağırlığı da tedavi etmenin mümkün olabileceğini söylemişti. Bunçuk'un iyileşmesi ağır ağır oluyordu. Kurt gibi bir iştah gelmişti Bunçuk'a, ama Anna perhiz yemeklerini kısımlara bölerek yediriyordu. Bu konuda aralarında birkaç sefer ağız kavgası oldu.

«Bana biraz daha süt ver,» derdi Bunçuk.

«Daha fazla içemezsin.»

«Ne olur... birazcık daha ver. Açlıktan ölmemi mi istiyorsun?»

«İlya, belli bir miktardan fazla vermememem gerektiğini biliyorsun.»

Bunçuk küserek susar, yüzünü duvara döner, içini çeker ve konuşmak istemezdi. Anna ona acıdığı, yüreği titrediği halde, yine de boyun eğmezdi. Biraz sonra Bunçuk tekrar döner, yüzü bulutlanmış ve her zamankinden daha mutsuz bir ifadeyle yalvarırdı:

«Birazcık lahana turşusu yiyemez miyim? Ne olur, canım Anna... Dinle... Bana zararı dokunacağı filan hep doktorun masalları.»

Her seferinde Anna'nın kararlı bir şekilde onun isteklerini geri çevirişiyle karşılaşan Bunçuk bazen onu haşin sözlerle yaralardı:

«Benimle böyle eğlenmeye hakkın yok. Hissiz, kalpsiz kadının birisin sen. Senden nefret etmeye başlıyorum.»

Anna kendini tutamaz, «Sana bakarken çektiklerime karşılık en iyi ödül de bu olurdu zaten,» derdi.

«Benimle kalasın diye ben yalvarmadım ya sana. Bu sözlerle karşıma çıkman dürüstlük değil. Durumunu istismar ediyorsun. Öyle olsun! Verme bana bir şey. Verme de öleyim! Kimin umurunda olurl zaten!»

Anna'nın dudakları titrer, ama kendisine hâkim olur ve sabırla hepsine katlanırdı. Ama bir seferinde, yine biraz daha fazla yemek verme meselesi üzerine yaptıkları bir tartışmadan sonra Anna, yüreği eriyerek, Bunçuk'un gözlerinde yaşlar biriktiğini gördü. «Vallahi çocuktan hiç farkın yok!» dedi ve koşarak mutfağa gidip bir tabak dolusu börek getirdi.

«Ye, ye İlyacığım. Kızma artık. Al bir tane daha, bak ne güzel.» Titreyen parmaklarıyla Bunçuk'un eline bir börek tutuşturdu.

Son derece gücenen Bunçuk, almak istemedi. Ama dayanamadı; eliyle gözündeki yaşları silip, yatağında doğruldu, böreği temizledi. Kemikleri fırlamış sakallı yüzünde suçlu bir gülümseme dolaştı ve gözleriyle af dileyerek, «Çocuktan da beterim,» dedi. «Gördün ya, nerdeyse ağlayacaktım...»

Anna, onun incelmiş boynuna, gömleğinin açık yakasından görünen çökmüş, zayıf göğsüne, kemikli kollarına baktı. Derin bir sevgi ve acımayla, ilk defa olarak, Bunçuk'un kuru, sarı alnından şefkatle öptü.

Bunçuk ancak on beş gün sonra odanın içinde yardım görmeden dolaşabilecek hale geldi. Örümceğe benzeyen bacakları, dizlerinden bükülüveriyordu; yeniden yürümesini öğrenmesi gerekiyordu.

«Bak, Anna, yürüyebiliyorum,» diyerek daha hızlı hareket etmeye çalışıyordu Bunçuk. Ne var ki, bacakları vücudunun ağırlığını çekemiyor, döşeme aynaklarının altından sanki kayıyordu. Önüne ilk çıkan bir

desteğe dayanmak zorunda kalan Bunçuk, yaşlı bir adam gibi gülümsüyor, saydamlaşan yanaklarının derisi buruş buruş oluyordu. Kırık bir sesle ufak bir kahkaha atıyor ve harcadığı çabalardan zayıf düşerek tekrar sırtüstü yatağına seriliyordu.

Oturdukları ev rıhtıma yakındı. Pencereden karla örtülü Volga kıyılarını, onun ardında yarım daire biçiminde gözler önüne serilen koyu renkli ormanı ve uzak tarlaların yumuşak, ondüleli çizgilerini görebiliyorlardı. Anna çok kere pencerenin yanında durur, hayatında yer alan garip ve büyük değişikliği düşünürdü. Bunçuk'un hastalığı tuhaf bir yoldan onları birbirine yaklaştırmıştı.

Uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra Çaritsin'e vardıkları andan itibaren Anna'nın hayatı, önceleri ağır ve acı bir yük halini almış, kız çok kereler ağlamaklı olmuştu. Daha önce, bir sevgiliyle beraber yaşanılan hayatın öbür yüzünü hiç bu kadar yakından, bu kadar çıplak görmemişti. Dişlerini sıkarak Bunçuk'un çamaşırlarını değiştirmiş, ateşler içinde yanan başından sık tarakla ufaklıkları ayıklamış, onun ağır vücudunu kaldırmak için çırpınmış ve onun kemikleri fırlamış, çıplak erkek biçimine, içinde aziz hayatın sıcaklığını hemen hemen yitirmiş olduğu zarfa ürpertiler geçirerek, iğrenerek bakmıştı. Bütün duygularını ayaklanmış, isyan etmiş, ama dıştaki pislik, ta derinlerde büyük bir sadakatle saklanan duyguyu kıramamıştı. İşte bu duygunun güçlü komutası altında, acısını ve anlayışsızlığını yenmişti. Sonunda, bütün bunlardan da geriye, derin bir şefkat ve aşağılardan yüzeye doğru zorlayarak fışkıran, taşan bir sevgi kalmıştı.

Bir seferinde Bunçuk ona sordu:

«Bütün bunlardan sonra herhalde sana tiksinti veriyorumdur... değil mi?»

«Benim için bir denemeydi.»

«Ne denemesi? İradenin denemesi mi?»

«Hayır. Duygularımın.»

Bunçuk başını öteye çevirdi ve uzun bir süre dudaklarının titremesine engel olamadı. Bir daha bu konuya dönmediler. Kelimeler gereksiz, renksiz kalacaktı.

Ocak ayının ortasında Voronej'e gitmek üzere yola çıktılar.

XVII

Bunçuk'la Anna, Voronej'e Ocağın 16'sında vardılar. Orada iki gün kaldılar ve bu arada, Don İhtilal Komitesi ile kuvvetlerinin Çernetsov'un birlikleri tarafından Kamenskaya'dan atıldığını öğrenerek, onların ardı sıra Millerovo'ya gittiler.

Millerovo'da karınca yuvası gibi insan kaynıyordu. Bunçuk orada sadece birkaç saat kaldı ve bir sonraki trenle Glubokaya'ya hareket etti. Bir gün sonra, makineli tüfek müfrezesinin komutasını eline aldı, ertesi sabah da, Çernetsov kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanan muharebeye katıldı.

Çernetsov'un tepelenmesinden sonra, Bunçuk'un hiç beklenmedik bir şekilde Anna'dan ayrılması gerekti. Bir sabah Anna karargâhtan koşa koşa geldi; heyecanlı ve biraz da üzgün görünüyordu.

«Biliyor musun, Abramson burada. Seni hemen görmek istiyor. Daha başka havadislerim de var... Bugün gidiyorum ben.»

Bunçuk şaşırarak, «Nereye?» diye sordu.

«Abramson ve daha başka birkaç yoldaşla beraber, propaganda işini yürütmek için Lugansk'a gidiyorum.»

Bunçuk, soğuk bir tavırla, «Demek bizim müfrezeyi bırakıp kaçıyorsun?» diye sordu.

Anna güldü, kıpkırmızı kesilen yüzünü Bunçuk'un göğsüne dayadı.

«İtiraf et! Müfrezeyi bıraktığım için değil, seni bıraktığım için üzülüyorsun! Ama kısa bir zaman için. O işte, senin yanında olduğumdan daha faydalı olurum. Propaganda işine makineli tüfekçilikten daha yatkınım,» diyerek yaramaz yaramaz baktı Bunçuk'a, «hatta Bunçuk gibi tecrübeli bir komutanın emrinde de olsam.»

Az sonra Abramson geldi. Her zamanki gibi, yerinde duramayan, kabına sığamayan bir hali vardı; enerjisi içinden taşıyordu. Katran karası saçlarındaki meç, yine gözleri kamaştıracak kadar parlaktı. Bunçuk'u gördüğüne gerçekten sevinmişti.

«Ayağa kalktın mı? Güzel. Anna'yı beraberimizde götürüyoruz.» Gözlerini bilgiç bilgiç kıstı. «İtirazın yok ya? Yok mu? İyi. Çaritsin'deyken birbirinize çok alışmış olacağınızı düşünüyorum da, onun için sordum.»

Bunçuk kasvetli bir gülümsemeyle, «Ondan ayrılacağıma üzüldüğümü inkâr edemem,» dedi.

«Üzülüyor musun? Ha, o zaman başka... Anna, duydun mu?»

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı, oradaki bir sandığın yanından geçerken, sandığın arkasından tozlu bir roman aldı, sonra kendini toparladı ve gitmeye hazırlandı.

«Çabuk hazırlanır mısın, Anna?»

Anna elbisesini değişmekte olduğu perdenin arkasından, «Siz gidin, ben hemen gelirim,» diye cevap verdi. Dışarı çıktığında, üstünde haki bir asker gömleği, belinde meşin bir kemer vardı; gömleğin göğüs cepleri, memelerinin biraz üstünde kalıyordu. Eski, siyah etekliği yamalarla doluydu, ama tertemizdi. Daha yeni yıkadığı saçları kabarmış, topuzu dağılmıştı. Pardesüsünü giydi ve bütün o eski canlılığını kaybeden, sönük, yalvaran bir sesle sordu:

«Bugünkü hücuma katılacak mısın?»

«Tabii! Burada aylak aylak oturacağımı mı sanıyorsun?»

«Laf ola sordum işte... Dinle, kendine dikkat et. Benim hatırım için, dikkat edeceksin, değil mi? Sana bir çift yün çorap daha bırakıyorum. Üşütme kendini, ayaklarını sıcak tut. Sana Lugansk'tan yazarım.»

Anna'nın gözlerindeki ışık birdenbire kayboldu. Allahaısmarladık derken itirafta bulundu:

«Biliyor musun, senden ayrılmak çok zor benim için. Abramson, Lugansk'a gitmen gerektiğini söylediği zaman memnun olmuştum, ama şimdi, orasının sensiz bana bomboş geleceğini hissediyorum. Şimdilik iyice gelişmemiş duyguların bile insanın elini kolunu bağladığının bir başka ispatı işte... Her neyse, hadi, allahaısmarladık.»

Anna'nın veda ederken soğuk, kendini tutar gibi bir hali vardı, ama Bunçuk, onun kararını değiştirmekten korktuğunu anlamıştı.

Anna'yı geçirmek için kapıya kadar çıktı. Anna, acele acele, omuzlarını sallayarak, etrafına bakınmadan yürüdü gitti. Bunçuk, seslenerek onu geri çağırmak istedi, ama Anna'nın gözlerinde son defa veda ederken gözyaşlarının pırıltısını görmüştü; isteğini bastırarak, yapmacık bir neşeyle bağırdı:

«İnşallah Rostov'da görüşürüz. Kendine iyi bak, Anna!»

Anna omuzunun üzerinden geriye baktı ve adımlarını hızlandırdı.

Anna gittikten sonra, Bunçuk birdenbire yalnızlığını bütün dehşetiyle farketti. Döndü, eve girdi, ama sanki ev yanıyormuş gibi hemen evden dışarı fırladı tekrar. Evin içinde her şey Anna'dan söz ediyordu. Her şeye onun kokusu sinmişti: unutulan mendile, asker torbasına, bakır maşrapaya, ellerinin dokunduğu her şeye.

Gece bastırana kadar kasabada dolaştı; sanki vü-

cudundan bir parça koparılmış gibi, olağanüstü bir telaş, garip bir duygu vardı içinde. Yeni durumuna bir türlü alışamıyordu. Birçoklarını tanıdığı, birçoklarının da kendisini tanıdığı Kızıl Muhafızların, Kazakların yüzlerine dalgın dalgın baktı. Savaş sırasında birlikte askerlik ettikleri bir Kazak onu durdurdu. Adam onu zorla evine götürdü ve başka birtakım Kızıl Muhafızlar ve denizcilerle birlikte kâğıt oynamaya davet etti. Tütün dumanıyla dolu odada, kâğıtları masaya çarpa çarpa, Kerenski rublesi banknotlarının hışırtıları ve ardı arkası kesilmeyen küfürler, bağırıp çağırmalar arasında oynuyorlardı. Bunçuk bunaldı, hava almak için dışarıya çıktı. Bir saat sonra hücuma katılacak olması sayesinde ancak kurtulabildi ellerinden.

XVIII

Kaledin'in ölümünden sonra, Novoçerkask'da bir Askerî Konsey toplandı ve konseyde General Nazarov Eyalet Atamanı seçildi. Konseye, çoğu güney bucaklarından gelme pek az delege katılmıştı. Üye sayısı çok az olan bu konseyin kendisini destekleyeceğinden emin olan Nazarov, on sekizden elli yaşına kadar bütün Kazakları Silah altına aldığını ilan etti. Ne var ki, Kazaklar, tehditlere ve emri uygulamak için köylere çıkarılan silahlı müfrezelere rağmen istemeye istemeye itaat ettiler.

Konseyin çalışmaya başladığı gün, Albay Tatsin komutasındaki 6. Don Kazak Alayı, Bolşevik kuvvetlerinin kurduğu çemberi yararak, dövüşe dövüşe, Romanya Cephesinden gelip, Novoçerkask'a girdi. Alay, Yekaterinoslav'dan itibaren yol boyunca oldukça hırpalanmasına rağmen yine de Novoçerkask'a hemen hemen tam mevcuduyla, bütün subayları sağ olarak vardı.

Alay törenle karşılandı. Katedral Meydanında yapılan bir şükran duasından sonra, General Nazarov, askerî disiplini mükemmel bir şekilde koruyarak, silahlarını Don savunmasına getirdikleri için Kazaklara teşekkür etti.

Kısa bir süre sonra da alay cepheye gönderildi ve Bolşeviklerin propagandaları yüzünden alayın mevzilerini isteye isteye terkettikleri, ordu hükümetini savunmayı reddettikleri haberi Novoçerkask'a ulaştı.

Konseyin hareket yeteneği son derece zayıftı. Herkes, Bolşeviklere karşı mücadelenin, sonu önceden belli bir mukadderat olduğunu hissediyordu. Konseyin oturumlarında, vaktiyle enerjik, canlı bir general olan Nazarov, başını ellerinin arasına alıp, derin düşüncelere dalmış gibi oturuyordu.

Son umutlar da çürümüş tahtalar gibi birer birer göçüyordu. Daha şimdiden, Tihoretskaya yakınlarından topların gümbürtüsü duyulmaya başlamıştı. Teğmen Avtonomov komutasındaki Kızıl Kazak birliklerinin Çaritsin'den Rostov üzerine ilerlemekte olduğu söylentileri dolaşıyordu. Yüzbaşı Çernov'un komutasındaki Beyaz Muhafız müfrezeleri iki yandan ateş yiyerek Rostov'a çekilince, şehirde kalmayı tehlikeli gören Kornilov, 9 Şubat'ta çekilme kararı verdi.

Temernik Bölgesi işçileri, garı ve subay devriye kollarını bütün gün kurşuna tuttular.

Akşama doğru uzun bir yürüyüş kolu, yarı erimiş karlar üzerinde güçlükle ilerleyerek, dolambaçlı yollardan Rostov'dan çıkabildi. Aralarında tek tük öğrenci kaputuna da rastlanmasına rağmen, çoğunluğu subay üniformaları meydana getiriyor ve mangalara yüzbaşılar, albaylar komuta ediyordu. Sıralarda, kadetler ve asteğmenden albaya kadar çeşitli rütbelerde subaylar bulunuyordu. Sayısız arabadan meydana gelen ağırlık konvoyunun ardından kalabalık gruplar halinde kaçmakta olan sivil halk geliyordu. Pardesülü,

kaloşlu, iyi giyimli yaşlıca erkekler ve yüksek topuklu papuçlarıyla kadınlar.

Bölüklerden birinde Yüzbaşı Listnitski de vardı. Sırada, onun yanında, şık bir muvazzıf subay olan Kurmay Yüzbaşı Starobelski, Suvorov'un Elbombası Birliğinden Asteğmen Boçarov ve yaşlanmış, dişleri dökülmüş, ihtiyar bir tilki gibi, kızıla çalan kır saçlarıyla, tabur subaylarından Yarbay Loviçev yürüyordu.

Akşam gölgeleri toplandı. Hava ayazdı. Don'un ağzından nemli, tuzlu bir meltem esiyordu. Listnitski, ezilmiş karların üzerinde, alışkanlığın verdiği bir rahatlıkla, sağlam adımlarla ilerliyor, geriden bölüğe yetişip, geçenlerin yüzlerine merakla bakıyordu.

Yolun kenarından Yüzbaşı Nejentsev ile, Preobrajenski Alayının eski komutanı, Hassa Albayı Kutyopov, önü açık kaputunun etekleri savrula savrula, kasketi geriye yıkılmış bir halde geçti. Loviçev, Nejentsev'i seslenerek selamladı.

Kutyopov başını çevirdi; iri, bir boğanınkine benzeyen suratı, birbirinden ayrık siyah gözleri ve kısa kırkılmış çember sakalı vardı. Nejentsev de dönüp, omuzunun üzerinden sesin geldiği yana baktı.

«Birinci bölüğe adımlarını hazırlandırmalarını emredin! Donacağız. Daha şimdiden sırılsıklam ayaklarımız, bu yürüyüşle de...»

«Saçma!» diye Strabolenski'nin sesi direk direk çıktı.

Nejentsev cevap vermeksizin, Kutyopov'la tartışa tartışa yoluna devam etti. Biraz ilerde, General Alekseyev geriden gelip onları geçti. Pırıl pırıl iki yağız atın toynaklarının havalara saçtığı karlar arasında, generalin arabası geçip gitti. Rüzgârın kızarttığı yüzünde beyaz çıkıntılar gibi duran kaşları ve bıyığıyla, Alekseyev yan oturmuş, soğuktan korunmak için kaldırdığı yakasını tutuyordu.

Çok çiğnenen yolun üzerinde, şurada burada sarı

su birikntileri görünüyordu. Yürüyüş zahmetliydi ve rutubet çizmelerin içine işliyordu. Listnitski, önündekilerin konuşmalarını dinleyerek yürüyordu. Kürk ceketli, başında sıradan Kazak kalpağı bulunan bir subay, «Gördünüz mü onu, teğmenim?» diyordu. «Devlet Meclisi başkanı Rodziyanko, ihtiyar haliyle yaya yürümek zorunda kalıyor...»

«Rusya çarmıha gerilme yolunda...»

Birisi öksürerek, alaylı alaylı konuştu:

«Çarmıha gerilmeye gittiği doğru, yalnız arada bir fark var... taşlık bir yol yerine kar var burada, bir de amansız soğuk.»

«Geceyi nerede geçireceğimizi bileniniz var mı, beyler?»

«Evet, vaktiyle Prusya'da da böyle bir yürüyüş yaptığımızı hatırlıyorum...»

«Kuban bizi nasıl karşılayacak dersiniz...? Ne...? Tabii, tabii, orada durum değişecek.»

Bir teğmen, Listnitski'ye, «Sigaranız, tütününüz var mı?» diye sordu. Adam tek parmaklı yün eldivenlerini çıkarıp, Yevgeni'nin ikram etitği sigarayı aldı, teşekkür etti ve burnunu asker usulü eline sümkürüp, sonra da parmaklarını kaputuna sildi.

Yarbay Loviçev, «Demokratça alışkanlıklar ediniyorsunuz, Teğmen,» diyerek alaylı alaylı gülümsedi:

«Mecburi, başka çare yok. Siz ne yapıyorsunuz? Bir düzine mendil kurtarabildiniz mi bari?»

Yarbay cevap vermedi. Kızıla çalan kır bıyığından mini mini yeşil buzlar sarkıyordu. Pardesüsünden işleyen soğuk yüzünden arasıra suratını buruşturup, burnunu çekiyordu.

Listnitski, yol boyunca kıvrıla kıvrıla giden yürüyüş kolunun sıralarına derin bir acımayla göz gezdirerek, «Rusya'nın seçkin tabakası!» diye düşündü.

Aralarında, yüksek bir aygıra binmiş Kornilov olduğu halde bir grup atlı dörtnala geçip gitti. Kornilov'un beyaz astragan kalpağı ile, cepleri yatık, kısa,

açık yeşil kaputu ine çıka, sıraların ilerisine doğru uzaklaştı. Subaylar bölüğünden gür bir hurra! yükseldi, Kornilov'un ardından.

«Çoluk çocuk olmasa bütün bunlar vız gelir...» Yarbay Loviçev, ihtiyarlar gibi öksürdü ve kendisine acımasını bekliyormuşcasına göz ucuyla Listnitski'ye baktı. «Ailemi geride, Smolensk'de bıraktım,» diye devam etti. «Karımla kızımı. Kızım bu Noel'de on yedisini bitirdi. Ne dersiniz, yüzbaşı?»

«Ya...»

«Sizin de aileniz var mı? Novoçerkask'dan mısınız?»

«Hayır, Don Eyaletindenim. Babam var orada.»

«Şimdi bensiz başlarının çaresine bakacaklar, aklım almıyor...» diye devanı etti Loviçev.

Starobelski'nin sinirli sesi onun lafını kesti:

«Hepimiz ailelerimizi geride bıraktık. Neden sızlanıp durduğunuzu anlayamıyorum, Yarbayım. Ne biçim insanlarsınız! Daha Rostov'dan ayrılır ayrılmaz, hemen...»

Gerideki sıralardan biri, «Sen misin, Starobelski? Taganrog çarpışmalarında değil miydin sen?» diye seslendi.

Starobelski geriye döndü, sinirli yüzüne kasvetli bir gülümseme yayıldı.

«Ah, Vladimir Corciyeviç, bizim mangaya nasıl oldu da düştün sen? Nasıl, ha? Kimin ayağını kaydırdın? Anladım... Taganrog'u soruyorsun... Evet, oradaydım... Neden? Öyle... öldü.»

Listnitski onları dikkatle dinlerken, Yagodnoye'den, babasından ve Aksinya'dan ayrılışını hatırladı. Birdenbire bastıran bir özlemle boğulacak gibi oldu. Önünde sallanan tüfek namlularına, süngülere, yürüyüş temposuna uygun bir şekilde dalgalanan kalpaklara, dik kasketlere, kukuletalara dalarak, bir yandan sert adımlarla yürüyor, bir yandan da düşünüyordu:

«Yerlerinden, yurtlarından olmuş bu beş bin kişi-

nin her biri benim gibi ve her birimiz yüreğimizde nasıl bir nefret, nasıl sınırsız bir öfke yükü taşıyoruz. Domuzlar, bizi Rusya'dan dışarı attılar, burada tepeleyeceklerini sanıyorlar. Ama Kornilov'un bizi Moskova'ya sokacağı günü göreceğiz elbet!»

O anda Kornilov'un Moskova'ya varışını hatırladı ve keyifle o günü düşünmeye başladı.

Bölüğün en gerisinde bir batarya vardı. Atlar burunlarından soluyor, top arabaları tangır tungur ediyor, hatta atların keskin ter kokuları bile Listnitski'nin burnuna geliyordu. Tanıdık, insanın yüreğini çarpıtan koku, Listnitski'yi başını çevirmeye zorladı; genç bir onbaşı olan, en baştaki sürücü ona baktı ve Listnitski'yi tanıyarak gülümsedi.

*

Martın 11'inde Gönüllü Ordusu, Rostov'un birkaç verst güneydoğusuna düşen Olginskaya bölgesinde yığılmış bulunuyordu. Kornilov, bin altı yüz er, beş sahra topu ve kırkı makineli tüfeğe sahip bir müfreze ile Novoçerkask'dan, Don'un doğusundaki bozkırlara çekilen, Don Kazak Ordusuna Ataman olarak yeni tayin edilmiş General Popov'u bekleyerek, yeni bir harekâtı geciktiriyordu. Popov, yanında kurmay başkanı Sidorin ve Kazak muhafızlarıyla ayın 13'ünde, at üstünde Olginskaya'ya girdi. Meydanda, Kornilov'un işgal ettiği evin önünde atını durdurdu; eyer kaşını tutarak, bacağını eyerin üzerinden aşırdı. Kuzgunî siyah kâkülü, yağmurkuşu gibi kara gözlü, yağız yüzlü genç bir Kazak olan seyisi ona yardım etti. Popov, atının dizginlerini ona uzattı ve ardında Sidorin'le başka subaylar olduğu halde ağır, vakur adımlarla merdiven sahanlığına doğru yürüdü. Seyisler, atları yan kapıdan avluya soktular. İçlerinden biri, yaşlıca, eğri bacaklı bir süvari, hayvanların yem torbalarını takarken, yağmurkuşu gözlü, siyah saçlısı da mutfak işlerine bakan hizmetçi kızla tanışmaya çalışıyordu. Kıza ta-

kılmış, bir laf atmıştı; başörtüsünü şuh bir tarzda örtmüş, çıplak ayaklarına kocaman kaloşlar geçirmiş olan kız da, onun yanından sıyrılıp, bir su birikintisinin içinden geçerek, güle kırıta ambara doğru gidiyordu.

Popov yaşlı, vakur görünüşüyle eve girdi. Holde kaputunu, esas vaziyetinde duran, becerikli bir emirerine verdi, kırbacını astı, uzun uzun ve gürültülü bir şekilde burnunu sildi. Emir eri onu ve Sidorin'i misafir odasına aldı. Konferansa çağrılan generaller çoktan toplanmış bulunuyorlardı. Kornilov bir masanın başına oturmuş, dirseklerini, üstüne bir harita serili olan masaya dayamıştı: sağında, matruş yüzlü, baştan aşağı, beyaza yakın gri elbiseleriyle dimdik, Alekseyev oturuyordu. Deniken, zeki gözlerinde bir ışıltı, Romanovski'yle bir şeyler tartışıyordu. Deniken'i andıran Lukomski, sakalını çekiştire çekiştire bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Markov, avluya bakan pencerenin yanında dikiliyordu; atlara bakan, bir yandan da hizmetçi kızla şakalaşan iki seyisi seyrediyordu.

Yeni gelenler, konferans için toplanan generalleri selamladılar ve masaya gittiler. Alekseyev, yolculukları ve Novoçerkask'ın boşaltılmasına dair birkaç önemsiz soru sordu. Kutyopov, Kornilov'un konferansa çağırdığı bir sürü sıra subayıyla içeri girdi.

Masanın başına sakin sakin yerleşen Popov'a gözlerini diken Kornilov sordu:

«General, bize müfrezenizin gücünü söyleyiniz.»

«Bin beş yüz kılıç, mürettebatıyla birlikte bir batarya ve kırk makineli tüfek.»

«Gönüllü ordusunu, Rostov'u boşaltmak zorunda bırakan şartları biliyorsunuz. Dün bir konferans yaptık ve gönüllü müfrezelerinin halen harekât halinde bulundukları Yekaterinodar yönünden, Kuban üzerine yürüme kararı aldık. Şu yolu takib edeceğiz.» Kaleminin yazmayan tarafını haritanın üzerinden geçirerek acele acele sözüne devam etti: «Bir yandan yü-

rürken, bir yandan da Kuban Kazaklarını kendi safımıza çekecek, hareketimizi engellemeye kalkışacak birkaç örgütsüz ve zayıf Kızıl Muhafız müfrezesini tepeleyeceğiz.» Popov'un yan yan bakan kısık gözlerini izledi. «Müfrezenizle Gönüllü Ordusuna katılarak bizimle birlikte Yekaterinodar'a yürümenizi teklif ediyoruz. Kuvvetlerimizi bölmek, çıkarımıza değildir.»

Popov sert ve kararlı bir sesle, «Yapamam,» dedi.

Alekseyev hafifçe ona doğru eğildi. «Neden acaba, sorabilir miyim?»

«Zira Don topraklarını bırakıp, Kuban'a çekilemem. Kuzeyde Don'u savunmak bize düşüyor, onun için bozkırda meydana çıkacak olayları bekleyeceğiz. Düşmanın önemli bir harekete girişeceğini hesaba katamayız, zira çok yakında karlar eriyecek ve Don'dan topçuları, hatta süvarileri bile geçirmek imkânsız hale gelecektir. Yem ve zahirenin bol olduğu, seçtiğimiz bölgeden, istediğimiz anda ve istediğimiz yönlerde çete hareketlerine girişebiliriz.»

Kornilov'un delillerini bertaraf edişinde etkileyici bir kesinlik vardı. Nefes almak için sustu, ama Kornilov'un konuşmaya hazırlandığını görerek, başını inatla salladı.

«İzin verin de sözümü bitireyim. Bundan başka, bizim yüksek komuta heyetinin, hesaba katmamız gereken çok önemli bir faktör daha var. O da, Kazaklarımızın tutumudur.» İşaretparmağına gömülü gibi duran altın yüzüklü, yumuşak, beyaz elini uzattı ve sesini azıcık yükselterek devam etti: «Kuban'a çekildiğimiz takdirde, müfrezenin dağılma tehlikesi vardır. Kazaklar gitmek istemeyebilirler. Müfrezemin daimî ve en güçlü kısmının Kazaklardan meydana geldiğini ve onların moral bakımından hiç de... mesela sizin erleriniz kadar güvenilir olmadıklarını dikkate almamazlık edemeyiz. Onlar anlamıyorlar. Gitmeyiz dediler mi, bitti. Ben de bütün müfrezemi kaybetmek tehlikesini göze alamam.» Kelime ağzından şiddetle döküldü ve

Kornilov'un tekrar lafını ağzına tıkadı: «Beni mazur görünüz. Size kararımızı bildirdim ve sizi temin ederim ki, bu kararı değiştirecek durumda değiliz. Kuvvetlerimizi bölmek hiç şüphesiz, çıkarımıza değildir, ancak bu güçlüğü yenmek için bir çıkar yol da vardır. Söylediklerim dikkate alındığı taktirde Gönüllü Ordusu'nun Kuban'a çekilmek yerine, Don'un ötesinde, bozkırdaki Don müfrezesine katılmasının daha akıllıca bir iş olacağını hatırlatıyorum. Gönüllü Ordusu orada dinlenir, kendini toplar ve baharda, Rusya'dan gelecek taze gönüllü kuvvetlerinden takviye alır...»

Bir gün önce kendisi Don'un ötesindeki bozkırlara çekilmeyi savunan ve karşı fikirdeki Alekseyev'le tartışmış olan Kornilov, «Hayır!» dedi. «Bozkıra gitmekte bir mana yok. Altı bine yakın askerimiz var...»

«Eğer erzak meselesini düşünüyorsanız, sizi temin ederim ki, Ekselans, Don ötesi bozkırlarındaki kadar erzakın bol olduğu başka hiçbir bölge yoktur. Üstelik orada halkın ahırlarından da atlar alarak, ordunuzun bir kısmını atlandırabilirsiniz. O zaman seyyal bir savaş için daha büyük imkânlara kavuşmuş olursunuz. Süvariye ihtiyacınız var, halbuki şu anda Gönüllü Ordusu süvariden yoksundur.»

O gün, Alekseyev'e her zamankinden fazla dikkat eden Kornilov, hangi yolu tutacağını şaşırmış da, bir başka yetkili ağzın desteğini arıyormuş gibi Alekseyev'e baktı. Alekseyev'i herkes büyük bir dikkatle dinledi. Meseleler üzerinde çok çabuk ve açıklıkla karar vermeye alışık olan ihtiyar general, Yekaterinodar üzerine yürümekten yana olan görüşlerini kısaca açıkladı.

«O yönde Bolşevik çemberini yarmak ve orada faaliyette bulunan kuvvetlere müfrezemizle katılmak bizim için daha kolay olacaktır,» diye bitirdi sözünü.

Lukomski, ihtiyatla, «Ya başaramazsak?» diye sordu.

Alekseyev duaklarını ısırdı ve parmağını haritanın üzerinde yürüttü. «Başaramazsak bile,» dedi, «yine de Kafkas dağlarına çekilip, orada orduyu dağıtmak imkânına sahibiz.»

Romanovski de onu destekledi. Markov birkaç ateşli laf etti. Alekseyev'in ileri sürdüğü çeki taşı gibi delillere karşı söylenecek söz kalmamışa benziyordu, ama Lukomski'nin sözleri terazinin kefelerini dengeye getirdi.

Kelimelerini ağır ağır ve dikkatle seçerek, «Ben, General Popov'un önerisini destekliyorum,» dedi. «Kuban üzerine yürüyüşte, buradan tahmin edilemeyecek olan güçlüklerle karşılaşılabilir. Evvela, demiryolunu iki kere geçmek zorunda kalacağız...»

Bütün gözler, onun harita üzerinde ilerleyen parmağını izledi. Lukomski inatla devam etti:

«Bolşevikler bizi gerektiği gibi ağırlamaktan geri kalmayacaklardır. Zırhlı trenler kullanacaklardır. Bizim ağırlıklarımız, geride bırakamayacağımız bir sürü yaralılarımız var. Bütün bunlar ordunun ilerlemesini engelleyecek korkunç birer yüktür. Ayrıca, Kuban Kazaklarının bize dostluk göstereceklerine inanmaktaki aceleciliği de anlamıyorum. Eğer, Bolşevik iktidarından bıkmış oldukları söylenen Don Kazaklarını örnek alırsak, iki misli ihtiyatlı hareket etmemiz ve bu gibi dedikoduları büyük bir şüpheyle karşılamamız lazım gelir. Kuban Kazakları da aynı şekilde, eski Rus ordusundan geçen Bolşeviklik trahomasıyla sakatlanmıştır. Hatta bize düşmanca bile davranabilirler. Sonuç olarak, tekrar edeyim, benim fikrim, doğuya, bozkırlara gitmemiz ve kendimizi toparladıktan sonra Bolşevikleri oradan korkutarak kaçırmamız gerektiği merkezindedir.»

Kornilov, generallerinin çoğunluğu tarafından da desteklenerek, dolambaçlı bir yoldan Kuban'a yürümek ve yürüyüş sırasında süvariler için at oplamak kararını aldı. Konferans dağıldı. Kornilov, Popov'la

birkaç kelime konuştu, soğuk bir tavırla güle güle dedi ve arkasında Alekseyev olduğu halde odasına gitti. Albay Sidorin merdiven başına çıkarak, şen bir tavırla yaverine seslendi:

«Atları!»

Sarışın, genç bir Kazak teğmeni, su birikintilerinin üzerinden, kılıcını tutarak atlayıp geldi. En alt basamağın üstünde durdu, fısıltı halinde sordu:

«Karar nedir, Albayım?»

«Fena değil!» diye cevap verdi Sidorin alçak sesle; sesinde sevinç ifadesi vardı. «Kuban'a ilerlemeyi reddettik. Derhal hareket ediyoruz. Hazır mısın, İzvarin?»

«Evet. Atları getiriyorlar.»

Seyisler atları getirdiler. Siyah kâküllü ve yağmurkuşu gözlüsü arkadaşına göz kırpıyordu.

«Esalı kız, değil mi, ha?» diye homurtuya benzer bir gülüşle sordu.

Yaşlısı çekingen bir tavırla sırıttı.

«Keleş bir at kadar esaslı.»

«Ama içeri çağırabilirdi seni yine de.»

«Boşver ulan çakal, perhiz ayındayız.»

Gregor Melehov'un eski dostu, İzvarin, abraş burunlu hantal atına bindi ve sokağa çıkma emrini verdi. Muhafızlardan biri General Popov'un atını tuttu ve generalin ayağını üzengiye sokmasına yardım etti. Popov süssüz, gösterişsiz Kazak kamçısını sallayarak atını süratliye kaldırdı, Sidorin ve öteki subaylarla Kazaklar da üzengilerinin üzerinde kalkmış, hafif öne eğilmiş vaziyette, onun peşi sıra gittiler.

Gönüllü Ordusu iki günlük yürüyüşten sonra Meçetinskaya'ya varınca, Kornilov batı bozkırlarıyla ilgili tamamlayıcı raporlar aldı. Raporlar hiç de iç açıcı değildi. Kornilov savaşçı birliklerin komutanlarını topladı ve Kuban'a varma niyetini bildirdi.

Kuvvetlerin birleştirilmesiyle ilgili ikinci bir davet, Popov'a bir haberciyle gönderildi. Cevap aynıydı.

Popov soğuk bir nezaketle, kararının değişemeyeceğini ve şimdilik Don'un doğusundaki bölgede kalacağını yazarak, reddediyordu.

XIX

Golubov'un müfrezesi, İhtilal Komitesi tarafından, geniş bir kuşatma hareketiyle Novoçerkask'ı almaya gönderildi. Bunçuk da, bu birlikle beraber gitti. Golubov, müfrezesinin başında, kamçısını sabırsızlıkla atının sağrısına indire indire süvarilerini hızlı bir yürüyüşle götürdü. Geceleyin bir bucağa girdiler ve atlarını biraz dinlendirdikten sonra tekrar yıldızsız, kurşunî gecenin içine sürdüler atlarını; buzdan bir kabuk bağlamış yol, atların toynakları altında çıtırdıyordu. Bir başka bucağın içinden geçtikleri sırada tanyeri atıyordu. Sokaklar hâlâ ıssızdı, yalnız meydana yakın bir kuyunun yanında, ihtiyar bir Kazak, bir teknedeki buzları kırıyordu. Golubov atını adamın yanına sürdü, müfreze durdu.

«Hey, merhaba,» diye adamı selamladı komutan.

Adam, parmaksız yün eldivenli elini ağır ağır kalpağına götürdü ve dostça olmayan bir tonla cevap verdi:

«Günaydın.»

«Ey, dede, sizin Kazaklar Novoçerkask'a gittiler mi? Köyünüzde seferberlik oldu mu?»

İhtiyar adam cevap vermeden baltasını kaptığı gibi avlusunun kapısından içeri dalıp, gözden kayboldu.

Golubov, «İlerii!» diye bağırıp, küfrede küfrede atını sürdü.

Aynı gün, Ordu Konseyi, Novoçerkask'ı boşaltmaya hazırlanıyordu. Don Kazak Ordusunun yeni tayin edilen sahra Atamanı General Popov, silahlı kuvvetlerini çoktan şehirden çıkarmış ve bütün askerî

malzemeyi de naklettirmişti. Golubov'un süvarileri hiçbir karşı koymayla karşılaşmadan, aniden giriverdiler Novoçerkask'a. Golubov, arkasında büyükçe bir Kazak müfrezesi olduğu halde, dörtnala, Konsey karargâhına bizzat gitti. Dış kapıda, ağızları bir karış açık, bir meraklı kalabalığı toplanmıştı, General Nazarov'un eyeri vurulmuş atının başında da bir kurye bekliyordu.

Bunçuk atından yere atlayıp hafif makineli tüfeğini eline aldı. Golubov ve öbür Kazaklarla birlikte koşa koşa evden içeriye girdi. Koskoca salonda toplantı halinde bulunan delegeler, kapının ardına kadar açılmasıyla, bembeyaz kesilen yüzlerini yeni gelenlere çevirdiler.

Golubov, tören alanındaymış gibi, sert bir sesle, «Ayağa kalk!» diye emretti. Çevresinde Kazaklar olduğu halde, acelesinden bacakları birbirine dolaşarak masanın başına gitti. Otoriter komut üzerine Konsey üyeleri, çekilen sandalye sesleri arasında ayağa kalktılar; yalnız Nazarov kalkmadı.

General öfkeli bir sesle, «Ordu Konseyi'nin oturumunu kesmeye nasıl cüret ediyorsunuz?» diye sordu.

«Tutuklusun! Kes sesini!» Golubov öfkesinden mosmor kesildi. Koşarak Nazarov'un yanına gitti, generalin üniformasından apoletlerini söktü ve kısık bir sesle kükredi: «Ayağa kalk, diyorum! Götürün şunu! Kime söylüyorum ben? Subay bozuntusu, sen de!»

Bunçuk makineli tüfeğini kapının ağzına kurmuştu. Konsey üyeleri koyun sürüsü gibi bir araya toplandılar. Kazaklar, Nazarov'u, yüzü kül kesilmiş Konsey başkanı Voloşinov'u ve daha birçoklarını Bunçuk'un yanından sürükleyerek geçirdiler. Golubov, yüzü kıpkırmızı, kılıcı şakırdıya şakırdıya arkalarından gitti. Konsey üyelerinden biri Golubov'un kolundan yakaladı.

«Nereye gideceğiz, efendi Albayım?»

Bir başkası kafasını Golubov'un omuzu üzerinden uzattı. «Serbest miyiz?»

Golubov onları iterek, «Cehennemin dibine kadar yolunuz var!» diye bağırdı; Bunçuk'un önüne vardığı sırada onlara dönüp, ayağını hızla yere vurdu. «Defolun, cehennemin dibine gidin! Hiç birinizi istemiyorum! Ey, ne bekliyorsunuz be?»

Kısık sesi, daha bir süre çın çın çınladı salonda.

Bunçuk geceyi annesinin evinde geçirdi. Ertesi gün, Rostov'un ele geçirildiği haberi geldi. Rostov'a gitmek için hemen Golubov'dan izin aldı ve ertesi sabah yola çıktı.

Rostov'a varınca, iki gün genel karargâhta çalıştı ve İhtilal Komitesi bürolarına da gitti, ama orada ne Abramson'u ne de Anna'yı bulabildi. Ele geçirilen Beyaz Muhafızları çabucak yargılamak için karargâhta bir ihtilal mahkemesi kurulmuştu. Bunçuk bir gün mahkemede çalıştı, iddia makamının sanıklara yönelttiği bir iki suçlamaya o da katıldı ve ertesi gün, pek ümidi olmadığı halde, tekrar İhtilal Komitesine gitti. Merdivenleri çıkarken, yukarıdaki odalardan birinden Anna'nın sesi geldi. Anna'nın kahkahasını duyunca yüreği güm güm atmaya başladı. Adımlarını yavaşlattı ve kapıyı iterek açtı. Vaktiyle komutana ait olan odada sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Düğmeleri olmayan bir kaput giymiş bir adam ufak bir kadın tuvalet masası üzerinde yazı yazıyordu; çevresinde gocuklu, paltolu bir sürü asker ve sivil toplanmıştı. Anna'nın pencerenin yanında, arkası kapıya dönük durmakta olduğunu gördü Bunçuk. Abramson, ellerini dizinin üstünde kenetlemiş, pencerenin kenarına oturmuştu; onun yanıbaşında da Letonyalı'ya benzeyen uzun boylu bir Kızıl Muhafız dikiliyordu. Serçeparmağını kaldırmış, sigara sarmakta olan adam herhalde gülünç bir şey anlatıyor olmalıydı ki, Anna başını geriye atmış kahkahayla gülüyordu; Abramson'un yüzü de gülümsemekten kavun ka-

buğu gibi kırış kırıştı. Kızıl Muhafızın kayadan yontulmuşa benzeyen yüz çizgilerinde keskin ve ateşli bir zekânın ışıltıları seziliyordu.

Bunçuk ilerledi, elini Anna'nın omuzuna koydu.

«Merhaba, Anna!»

Anna dönüp baktı. Yüzü kızardı, kırmızılık köprücük kemiğine kadar yayıldı ve gözleri doluverdi.

«Nerden çıktın? Bak, Abramson! Çil para gibi, bir de sen onun için meraklanıyordun!» diye, gözlerini kaldırmadan kekeledi Anna. Heyecanını yenemeyerek döndü ve kapıya doğru yürüdü.

Bunçuk, Abramson'un sımsıcak elini sıktı, onunla bir iki kelime konuştu ve Abramson'un bir sorusunu cevapsız bırakarak (soruyu anlamamıştı bile), yüzünde sınırsız denecek kadar mutlu ve şapşalca bir gülümsemeyle Anna'nın yanına gitti. Kendini toparlamış bulunan Anna, kendi sıkılganlığından ötürü biraz kızgın, Bunçuk'u gülümsemeyle karşıladı.

«Eh, nasılsın bakalım?» diye sordu. «Ne zaman geldin? Novoçerkask'tan mı geldin? Golubov'un müfrezesinde miydin? Ee, ne haberler?»

Bunçuk, hiç kırpmadan diktiği gözlerini bir an bile Anna'nın yüzünden ayırmaksızın cevaplandırdı onun sorularını. Anna ise müteredditi gözlerini, Bunçuk'un bakışlarından kaçırdı.

«Gel biraz dışarı çıkalım,» dedi Bunçuk'a.

Gitmeye hazırlanırlarken, Abramson arkalarından seslendi: «Çabuk dönecek misiniz? Sana bir iş vereceğim, Yoldaş Bunçuk. Senden hemen faydalanmayı düşünüyoruz.»

«Bir saate kadar dönerim.»

Sokağa çıktıklarında Anna gözlerini Bunçuk'un ta gözlerinin içine dikerek, elini kızgın bir ifadeyle salladı:

«İlya, İlya, ne fena kaybettim kendime hakimiyetimi! Bir genç kız gibi tıpkı! Seni hiç beklemediğim

bir anda gördüğümden, ayrıca, aramızdaki ilişkinin yarım yamalak oluşundan ileri geldi. Sahi ya, benim seninle ilişkim nedir? Bir nişanlı çiftin saf ve sevimli ilişkisi mi? Biliyor musun, Lugansk'da bir seferinde Abramson bana, 'Bunçuk'la beraber mi yaşıyorsun?' diye sorduydu; inkâr ettim ben, ama Abramson'un gözünden bir şey kaçmaz, burnunun dibinde olanları görmemezlik edemez. Bir şey demedi, ama ben gözlerinden, bana inanmadığını anladım.»

«Sen bana kendinden bahset.»

«Ah, Lugansk'da işleri öyle güzel yürttük ki! İki yüz on bir süngülük bir müfreze topladık. Örgütlendirme ve siyaset faaliyetlerinde bulunduk... ama hepsini iki kelimeyle anlatamam ki sana! Hâlâ ansızın gelişinin etkisinden kurtulamadım. Nerede... nerede geçiriyorsun geceyi?» diye sordu Anna.

«Bir Yoldaşın evinde,» diye kekeleyerek yalan söyledi Bunçuk, zira geceleri genel karargâhta kalmaktaydı.

«Hemen bugün bizim eve taşınırsın! Nerede oturduğumu hatırlıyor musun? Bir kere beni evime götürmüştün.»

«Bulurum. Ama... sizleri rahatsız etmiş olmaz mıyım?»

«Saçmalama! Kimseyi rahatsız etmezsin, hem üzerinde durmaya değmez bunun.»

Akşam, Bunçuk bütün eşyasını toplayıp, kocaman askerî sırt çantasına tıktı, şehrin dış mahallelerinde, Anna'nın oturduğu eve gitti. Ufak, kârgir bir evin eşiğinde onu ihtiyar bir kadın karşıladı. Kadının yüz çizgileri uzaktan Anna'yı hatırlatıyordu; gözlerinde ayni mavimtırak pırıltı vardı, burnu da Anna'nınki gibi hafif aşağı kıvrıktı, ama kırış kırış derisiyle çökük ağzından yaşı belli oluyordu.

«Siz Bunçuk musunuz?» diye sordu kadın.

«Evet.»

«İçeri girmez misiniz? Kızım sizden bahsetti bana.»

Bunçuk'u ufak bir odaya aldı, ona eşyasını koyacak yer gösterdi ve romatizmadan çarpılmış parmaklarıyla odayı işaret etti.

«Burada yatacaksınız. Yatağınız şu.»

Dikkati çeken bir Yahudi şivesiyle konuşuyordu. Evin içinde ondan başka, zayıf nahif, ama Anna'nınki gibi, gözlerinin altı çukur bir genç kız vardı.

Biraz sonra Anna da geldi ve kendisiyle birlikte bir canlılık, bir hareket getirdi.

«Gelen oldu mu? Bunçuk geldi mi?»

Annesi Yahudice cevap verdi, Anna sert adımlarla Bunçuk'un odasına doğrü yürüdü, kapıya geldi.

«Girebilir miyim?»

«Evet, evet.» Bunçuk sandalyesinden kalkıp, Anna'yı karşılamaya gitti.

«E, her şey yolunda mı?»

Anna ona memnunlukla, gözlerinin içi gülerek baktı ve sordu:

«Bugün bir şey yedin mi? Gel öbür odaya gidelim.»

Bunçuk'u kolundan tutup, büyük odaya götürdü.

«Anne, bu benim yoldaşım,» dedi ve gülümsedi.

Geceleyin Rostov'un üzerinde olgun akasya tohumlarının çatlamasını andıran silah sesleri duyuldu. Arasıra bir makineli takırdadı; sonra sesler dindi ve gece, yumuşak, kasvetli şubat gecesi, sokakları tekrar sessizliğin içine sardı. Bunçuk'la Anna, Bunçuk'un titiz bir düzen içindeki ufak odasında geç vakitlere kadar oturdular.

«Burada kız kardeşimle ben kalıyordum,» dedi ona Anna. «Ne kadar mütevazi bir hayatımız olduğunu görüyorsun işte — rahibeler gibi. Ne ucuz resimler, ne fotoğraflar ne de lisede okuduğumu gösterecek herhangi bir şey var.»

«Nasıl geçiniyorsunuz?» diye sordu Bunçuk.

Anna, biraz gururla cevap verdi: «Fabrikada çalıştım, ders verdim.»

«Peki şimdi?»

«Annem eve dikiş alıyor. İkisinin de öyle fazla ihtiyaçları yoktur.»

Bunçuk ona Novoçerkask'ın alınışını, Anna'nın gidişinden sonra katıldığı savaşları ayrıntılarıyla anlattı. Anna da ona, Lugansk'da ve Taganrog'daki çalışmalarından edindiği izlenimleri söyledi. Saat on birde, annesi kendi odasının ışığını söndürür söndürmez, iyi geceler dileyip, Bunçuk'un yanından ayrıldı.

XX

Bunçuk, Don İhtilal Komitesine bağlı İhtilal Mahkemesinde çalışmakla görevlendirilmişti. Avurdu avurduna çökmüş, devamlı çalışmaktan ve uykusuzluktan gözlerinin feri kaçmış, uzun boylu bir adam olan mahkeme başkanı Bunçuk'u odasının penceresi yanına götürdü. Kol saatiyle oynayarak (bir konferansa geç kalmıştı) sordu:

«Partiye ne zaman katıldınız? Ha, iyi! Bizim bölge komutanımız olursunuz. Rüşvet alıyor diye eski komutanımızı dün gece Kaledin'in yanına gönderdik. Hayvanın, domuzun, sadistin biriydi, böylelerini de saflarımızda istemiyoruz biz. Yaptığımız pis bir iş, ama yine de Partiye karşı sorumluluk bilincimizi korumamız gerek. Sözlerimi doğru anlayın.» Bu sözlerin üzerine özellikle basarak devam etti. «İnsanlığımızı kaybetmemeliyiz. Gerektiği için, elimizdeki karşı-ihtilalcilerin vücutlarını ortadan kaldırıyoruz, ancak bu işi bir soytarılık haline getirmememiz gerekir. Beni anlıyor musunuz? Çok güzel. Hadi şimdi gidin ve görevinizi devralın.»

Aynı gece, Bunçuk, bir Kızıl Muhafız mangasının başında, beş tane karşı ihtilalciyi şehirden üç verst kadar uzağa götürüp, gece yarısı kurşuna dizdi. İçlerin-

den ikisi Kazak, geri kalanlar Rostov'un yerlisiydi. Ondan sonra da hemen her gece, ölüme mahkûm edilenler bir kamyon içinde şehirden çıkarılır; çabucak mezarlar kazılır, mezar kazma işinde Kızıl Muhafızlardan bazıları mahkûmlarla omuz omuza çalışırdı. Ondan sonra Bunçuk, Kızıl Muhafız mangasını sıraya dizer, madenî bir ses tonuyla komutu verirdi:

«İhtilalin düşmanlarına...» tabancasını sallar, «ateş!»

Bu işte bir hafta çalıştıktan sonra, kurudu, sarardı, küllere bulanmışa döndü yüzü. Gözleri çukura kaçtı ve sinirli sinirli seğirmeye başlayan gözkapakları, gözlerindeki donuk, kederli ışıltıyı gizleyemez oldu. Anna, İhtilal Komitesinde çalıştığı ve eve geç geldiği için onu ancak geceleri görebiliyordu. Ama penceredeki bildik tıkırtı Bunçuk'un geldiğini haber verene kadar oturup bekliyordu onu her gece.

Bir gece Bunçuk, her zamanki gibi yine gece yarısını geçe eve geldi. Anna kapıyı açarak sordu:

«Biraz yemek yer misin?»

Bunçuk cevap vermeksizin, sarhoş gibi sendeleyerek kendi odasına geçti. Kendini, kaputu, çizmeleri ve kasketiyle, öyle olduğu gibi yatağının üstüne attı. Anna yanına gidip Bunçuk'un yüzüne baktı; gözlerine nemli bir perde inmiş gibiydi, meydana çıkmış dişlerinde salyası pırıldıyordu ve tifüsten sonra seyrelmiş saçları ıslak ıslak alnına yapışmıştı.

Anna onun yanına oturdu. Merhamet ve acı, yüreğini tırmalıyordu. Fısıldadı:

«Çok mu güç geliyor sana, İlya?»

Bunçuk onun elini sıktı, dişleri kenetlendi, başını duvara çevirdi. Tek kelime söylemeden, öylece uyuyakaldı. Uykusunda perişan bir halde, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyor, sıçrayıp kalkmaya davranıyordu. Anna onu seyrederken sınırsız bir korku duyarak ürperdi. Bunçuk gözleri yarı aralık uyuyor ve fırlak, sarımtırak göz yuvarları, gözkapaklarının altında ateşli ateşli pırıldıyordu.

Sabahleyin Anna, «Bırak bu işi!» dedi ona. «Cepheye git. Bu dünyadan olmayan bir yaratığa döndün İlya. Bu iş seni mahvedecek.»

«Kes sesini!» diye bağırdı Bunçuk, gözlerini öfkeyle kırpıştırarak.

«Bağırma öyle! Seni kırdım mı?»

Bağırmasıyla sanki göğsünde tıkanıp kalmış öfkeden kurtulmuş gibi, hemen sakinleşiverdi Bunçuk. Yorgun yorgun avuçlarına bakarak konuştu:

«İnsan pisliğini ortadan kaldırmak pis bir iş. İnsanları kurşuna dizmek hem sağlığa, hem de kafaya zararlı. Hepsinin Allah belasını versin...» Anna'nın yanında ilk defa olarak ağza alınmayacak küfürler etti. «Böylesine pis bir işe ancak budalalar, yırtıcı hayvanlar ya da yobazlar gönüllü çıkar. Öyle değil mi? Hepimiz çiçek bahçesinde yaşamak isteriz. Allah belasını versin! Çiçekleri, ağaçları dikmek için önce pisliğin temizlenmesi lazım. Toprağın gübrelenmesi lazım! İster istemez ellerini kirleteceksin!» Anna sessiz sedasız öteye döndüğü halde, Bunçuk sesini yükseltti. «Pisliğin ortadan kaldırılması gerek, ama insanoğlu yine de işi beğenmiyor, titizlik ediyor!» diye yumruklarını masaya indire indire, kan çanağına dönmüş gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bağırdı.

Anna'nın annesi odaya bir göz attı, bunun üzerine Bunçuk kendini toplayıp daha sakin konuşmaya başladı:

«Bırakmayacağım bu işi! Burada görevim bulunduğunu gayet iyi görüyorum, hissediyorum. Pislikleri tırmıkla atacağım, toprağı gübreleyeceğim ki, daha verimli olsun. Daha bereketli. Bir gün bu toprakların üstünde mutlu insanlar dolaşacak... Belki, sahip olmadığım kendi oğlum da yürüyecek bu topraklarda!» Dişlerini gıcırdatarak, tatsız bir sesle güldü. «Daha kaç tanesini kurşuna dizmek zorunda kalacağım bu kenelerin! Kene, insanın kanını emen bir böcektir. Bu ellerimle düzinelerle kene öldürdüm ben.» Bir akbaba

pençesi gibi kıvrılmış, uzun tırnaklı, siyah kıllı ellerini uzattı, sonra dizlerinin üzerine bıraktı ve fısıltı halinde konuştu: «Hepsinin canı cehenneme. Yakmalı, yakmalı, yakmalıyız ki, havayı bozacak duman çıkmasın artık... Ne var ki, yoruldum ben... doğrudur. Biraz daha dişimi sıkar, sonra cepheye giderim... Sen haklısın...»

Anna yavaş sesle, «Evet,» dedi, «cepheye git, ya da başka bir iş al. Ne olursun, İlya... yoksa... aklını kaçıracaksın.»

Bunçuk, Anna'ya sırtını dönüp, parmaklarıyla pencereyi tıkırdatmaya başladı.

«Hayır... yeteri kadar güçlüyüm. Bu dünyada demirden yapılmış adam bulunduğunu sanma. Hepimiz aynı hamurdan yoğrulmuşuzdur. Gerçek hayatta, savaş alanında korkmayan ve hiçbir şey hissetmeden, manen yaralanmadan adam öldürebilecek tek kişi yoktur. Ben subaylara acımıyorum. Onlar da senin benim gibi sınıf bilincine sahipler. Ama dün, başkalarının yanı sıra üç tane de Kazağı kurşuna dizmem gerekti... üç emekçiyi. Birinin ellerini çözmeye başladım...» Sesi derinlerden gelir gibi, sanki Bunçuk gittikçe uzaklaşıyormuş gibi güç işitilmeye başladı. «Tesadüfen eline dokundum, bir kitap cildinin meşini kadar sertti, nasırlarla kaplıydı. Kapkara bir avucu vardı, çatlaklarla, kesiklerle dolu... Her neyse, artık gitmem gerek.» Birdenbire sustu, Anna'nın bakışlarından kaçınmak için öte yana döndü ve at kılından ilmek geçirilmiş gibi olan gırtlağını ovaladı.

Çizmelerini çekti, bir bardak süt içti ve çıktı. Koridorda Anna onun ardından yetişti. Bunçuk'un ağır elini kendi elinin içine aldı, sonra bu eli, alev alev yanan kendi yanağına bastırdı ve koşarak avluya çıktı.

*

Havalar ısındı. Bahar, Don topraklarının kapısını çaldı. Nisan başlarında, Ukrayna Kızıl Muhafız müf-

rezeleri, Haydamaklar (1) tarafından geri sürüldü ve Almanlar Rostov'a girmeye başladılar. Şehirde cinayetler, yağmalar, kanunsuz istekler gırla gidiyordu. İhtilal Komitesi, morali tamamiyle bozulmuş bazı birliklerini silahtan tecrit etmek zorunda kaldı. Bu iş öyle kolay kolay başarılamadı; hatta karşılıklı ateş açıldığı bile oldu. Novoçerkask dolaylarında Kazaklar kaynaşıyorlardı. Martta, kavak ağaçlarında tomurcuklar açar gibi, köylerde Kazaklarla yabanlar arasında patırtılar çıktı, şurada burada ayaklanmalar baş gösterdi, karşı-ihtilal komploları meydana çıkarıldı. Ne var ki, Rostov, canlı, ihtiraslı bir yaşayış sürmeye devam etti. Akşamları ana caddede, kalabalık asker, denizci ve işçi grupları gezintiye çıkıyorlardı. Toplantılar yapıyorlar, ayçiçeği yiyorlar, ıslak kaldırımlara tükürüyor, kadınlara kur yapıyorlardı. Eskiden olduğu gibi, çalışıyorlar, yiyorlar, içiyorlar, ölüyorlar, doğuruyorlar, sevişiyorlar, nefret ediyorlar denizden esen tuzlu üzgârları soluyorlar ve küçük ya da büyük tutkuların pençesinde yaşıyorlardı. Rostov üzerine felaketlere gebe günler yaklaşıyordu. Hava, kara topraklar üzerinde eriyen kar ve yaklaşan savaşın kan kokusuyla yüklüydü.

Güneşli, güzel bir gün, Bunçuk eve her zamankinden daha erken döndü ve Anna'yı orada görünce şaşırdı.

«Ama sen her vakit geç gelirdin; bugün neden erken geldin?»

«Kendimi iyi hissetmiyorum.»

Anna, Bunçuk'un peşinden onun odasına gitti. Bunçuk iş elbisesini çıkardı ve sevinçten titreyen bir gülümsemeyle, «Anna,» dedi, «bugünden sonra artık Mahkeme emrinde çalışmıyorum.»

«Ne? Nereye gidiyorsun?»

---

(1) İç savaş sırasında Ukrayna Milli Ordusuna bağlı özel süvari birliklerine verilen addır.

«İhtilal Komitesine. Bugün Krivoşlikov'la konuştum. Beni bu bölgede bir yere göndereceğini vaat etti.»

Akşam yemeğini birlikte yediler, sonra Bunçuk yattı. Heyecanından uzun süre gözünü uyku tutmadı, sert yatağın üzerinde ordan oraya döne döne, yattığı yerde sigara içti. Mahkemeden ayrılmakla, sırtından ağır bir yük kalkmış gibi olmuştu, zira bu yük altında çökmesinin kısa bir zaman meselesi olduğunu anlamıştı. Dördüncü sigarasını bitirmek üzereyken, kapının hafifçecik gıcırdadığını duydu. Başını kaldırınca Anna'yı gördü. Yalınayak, sırtında sadece iç fanilası bulunan Anna, eşikten içeriye süzüldü ve ses çıkarmadan Bunçuk'un yatağına yaklaştı. Onun üzerine eğildi, sıcak eliyle dudaklarını kapadı.

«Öteye git... Sesini çıkarma...»

Bunçuk'un yanına yattı.

Alnındaki, bir üzüm salkımı kadar ağır bir saç tutamını sabırsız bir hareketle geriye itti. Gözlerinde mavimtırak bir ateş tüterek, ıstıraplı, boğuk bir sesle fısıldadı:

«Bugün değilse, yarın seni kaybedebilirim... Bütün gücümle seni sevmek istiyorum.» Kendi verdiği kararla bütün vücudu ürperdi Anna'nın. «Hadisene, çabuk ol!»

Bunçuk onu öptü, ama dehşet içinde ve bilincini bulandıran bir utançla, iktidarsız olduğunu anladı. Başı sarsıldı, utancından yanakları tutuştu. Biraz sonra Anna kendini çekti ve öfkeyle itti Bunçuk'u. Sesinde bir iğrenme, bir küçümsemeyle, tiksinerek sordu fısıltı halinde:

«Yapamıyor... yapamıyor musun? Yoksa... hasta mısın? Oh, ne iğrenç şey..! Bırak beni!»

Bunçuk, Anna'nın elini öyle bir sıktı ki, kızın parmakları hafifçe çıtırdadı; Anna'nın testekerlek açılmış, düşmanca bakan gözlerinin buğulu karanlıklarına dikti gözlerini ve başını bir felçli gibi bükerek, kekeliye kekeliye sordu:

«Neden? Neden beni suçluyorsun? Evet, kendi kendimi yaktım bitirdim, kül ettim..! Şu anda buna bile gücüm yok. Hasta değilim... Anla beni... anlamaya çalış! Suyu sıkılmış, posası kalmış bir haldeyim...»

Bunçuk hafif bir inilti koyverdi, yataktan atlayıp kalktı, bir sigara yaktı. Omuzları düşmüş bir halde, uzun süre pencerenin yanında kaldı. Anna da kalktı, sesini çıkarmadan onu kucakladı ve bir anne gibi sükûnetle onu alnından öptü.

Ama bir hafta sonra, Anna kızaran yüzünü onun koltuğunun altında saklayarak itirafta bulundu:

«Ben... ben... başkasıyla kalıyorsun sandım... O işin seni bu derece tüketeceği aklıma gelmedi.»

Ve bundan sonra uzun zaman Bunçuk'a sadece âşık bir kadının okşamalarını değil, aynı zamanda bir annenin ılık, coşkun şefkatini de hissettirdi Anna.

Bunçuk'u taşraya yollamadılar. Potyolkov onun Rostov'da kalması için diretti. Don İhtilal Komitesi harıl harıl, taşra Sovyetleri Kongresine ve Don bölgesinde baş gösteren ayaklanmayla mücadeleye hazırlanıyordu.

XXI

Nehrin kenarındaki söğütlerin ilerisinde kurbağalar vıraklıyordu. Güneş alçak bir tepenin ardında gözden kayboluyor, akşam serinliği Siyetrakov köyünü kucaklıyordu. Evlerin koskocaman, eğik gölgeleri, tozlu yolu karşıdan karşıya kaplıyordu. Köyün davarı, bozkırdan ağır ağır, dağınık bir şekilde geliyordu. Kazak kadınları çomaklarla davarı sürüyor, hem gidip, hem dedikodu ediyorlardı. Daha şimdiden güneşte yanmış, yalınayak çocuklar, yan sokaklarda birdirbir oynuyorlardı. İhtiyarlar, evlerin duvarları dibindeki çıkıntılarda vakarla oturuyorlardı.

Köy, ilkbahar ekimini bitirmişti. Yalnız şurada burada hâlâ ayçiçeği ve darı ekenler vardı.

Köyün varoşlarındaki evlerden birinin yakınında devrilmiş meşe kütükleri yığınının üstünde birkaç Kazak oturuyordu. Çopur suratlı bir topçu olan evin efendisi, Alman savaşında geçen bir olayı anlatıyordu. İhtiyar komşusuyla, komşusunun damadı da onu seslerini çıkarmadan dinliyorlardı. Topçunun güzel karısı basamaklardan indi. Etekliğinin belinden içeri tıktığı gülkurusu rengi bluzunun kolları dirseklerine kadar sıvanmış, esmer ve biçimli kollarını meydana çıkarmıştı. Elinde bir kova taşıyan kadın, Kazak kadınlarına özgü o rahat, salıntılı, zarif yürüyüşüyle ağıla gitti. Beyaz başörtüsünün altından saçları çıkıyor (ocağı sabaha şimdiden hazır etmek için biraz önce odun döşemişti) ve çorapsız ayaklarındaki sandalları avluyu kaplıyan taze otların üzerine hafifçecik basarken, tabanlarına çarptıkça şıpıtık şıpıtık ediyordu.

Kazakların kulağına, kovaya sağılan sütün fışırtısı geldi. Evin hanımı süt sağmayı bitirdi ve sol kolunu bir kuğu boynu gibi yukarı kıvırıp, hafifçe öne eğilerek, süt dolu kovayı eve taşıdı.

Merdivenden, «Semyon, gidip buzağıya bir 'baksan iyi edersin,» diye seslendi.

«Peki, Mitka nerede?» diye sordu kocası.

«Onun nerede olduğunu şeytanlar bilir; sıvışmıştır bir yere.»

Kazak acele etmeden yerinden kalktı, sokağın köşesine gitti. İhtiyarla damadı evlerine dönmeye hazırlandılar. Ama Kazak köşeden onları çağırdı:

«Baksana, Dorofey Gavriliç! Buraya gelin!»

İki erkek, konuşmadan bozkırı işaret eden Kazağın yanına gittiler. Yol boyunca, kırmızı bir toz bulutu içinde bir piyade kolu, süvariler ve ağırlık kolları ilerliyordu.

Avucunu kır kaşlarının üstüne koyup, hayretle gözlerini kısarak bakan ihtiyar, «Askerlere benziyor,» dedi.

Kazak, sesinde bir korku ifadesiyle, «Kimin askerleri acaba?» diye sordu.

Karısı ceketini omuzuna alıp, avluya çıktı. Bozkıra baktı ve endişeli endişeli, «Kim bunlar? Ulu Tanrım, ne kadar da çoklar!» dedi bir solukta.

«Hayır için gelmiyorlar, burası muhakkak...»

İhtiyar dönüp avluya gitti ve damadına seslendi:

«Avluya gel; orada durup bakmanın gereği yok.»

Arkalarında gruplar halinde Kazaklarla çocuklar, kadınlar, yolun köşesine koşuştular. Yürüyüş kolu, köyden bir verst kadar ilerde bozkırı geçen yola kıvrıldı. Rüzgâr askerlerin seslerini, atların sert soluklarını, araba tekerleklerinin gürültüsünü getiriyordu.

Topçunun karısı, «Kazak değil bunlar; bunlar bizimkiler değil,» dedi kocasına. Kazak omuzlarını silkti.

«Tabii Kazak değiller. Belki de Almanlardır, ha? Yok, Rus bunlar. Baksana, kızıl bayrakları da görünüyor... Demek onlarmış...»

Uzun boylu bir Kazak geldi yanlarına. Adamın sıtmalı olduğu anlaşılıyordu, zira rengi sapsarıydı; sırtına bir gocuk, ayaklarına keçe çizmeler giymişti. Eski püskü kalpağını çıkararak, «Şu bayrağı görüyor musunuz?» dedi. «Bolşevikler bunlar.»

«Onlar olduğu belli.»

Yürüyüş kolunun başından birkaç atlı ayrılıp, dörtnala köye doğru geldiler. Kazaklar aralarında bakışıp, yavaş yavaş ortalıktan yok olmaya başladılar; kızlı oğlanlı çocuklar dört bir yana kaçıştılar. Bir iki dakika içinde sokakta kimsecikler kalmadı. Atlı grubu köye dörtnala girdi ve birkaç dakika önce üç Kazağın oturmakta olduğu meşe yığınlarının yanına geldi. Topçu, avlu kapısının yanında dikiliyordu. Ba-

şında Kuban başlığı, kemerli haki ceketine çaprazlama kan kırmızısı bir ipek boyun atkısı bağlamış olan askerlerin önderi, atını sürüp Kazağın yanına yaklaştı.

«Merhaba, Kazak! Kapıyı aç!»

Kazak sapsarı oldu, kasketini çıkardı.

«Sizler kimsiniz acaba?»

«Aç kapıyı!» diye bağırdı asker.

Gözleri kötü kötü bakan ve gem demirini dişleri arasına almaya çalışan at, ön ayaklarıyla söğüt dallarından yapılma çite vurdu. Kazak kapıyı açtı, askerler tek sıra halinde avluya girdiler. Önderleri çevik bir hareketle yere atladı, merdivene doğru yürüdü. Daha ötekiler yere inmeden o basamaklara vardı, oturdu, bir sigara yaktı, sigara tabakasını Kazağa uzatarak ikram etti. Kazak almadı.

«İçmez misin?»

«Hayır, teşekkür ederim.»

«Sizler Eski Din taraflısı mısınız yoksa?»

«Hayır, Ortadoksuz biz. Ya siz kimsiniz acaba?»

«Biz kim miyiz? İkinci Sosyalist Ordusundan Kızıl Muhafızlarız.»

Öteki Kazaklar da atlarını yedekte çekerek, acele acele merdivene doğru geldiler. Atlarını merdivenin parmaklığına bağladılar. Saçları alnının üstüne at yelesi gibi dökülen uzun boylu bir tanesi, kapalı koyun ağılına gitti, sanki evin sahibiymiş gibi kapısını açtı, eğildi, ağılın bölmesine elini sokup araştırdı ve kocaman bir koyunu boynuzlarından çeke çeke çıkardı.

«Piyotr, gel bana yardım et,» diye tiz bir sesle bağırdı.

Avusturyalı kaputu giymiş bir asker koşarak ona yardıma gitti. Ev sahibi Kazak, sakalını sıvazlayarak, sanki başkasının avlusundaymışçasına bakıyordu çevresine. Boğazı bir kılıç darbesiyle kesilen koyunun, ön bacakları bükülüverince, hiçbir şey demeden, sadece

bir homurtu koyverip, basamakları çıktı, eve girdi.

Kuban başlıklı asker, arkasında, biri Çinli, öteki de Rus olan iki başka askerle mutfağa gitti.

Önder, eşikten içeri adımını atarken, «Kızına sakın, Kazak,» dedi, teklifsiz bir edayla. «Sana iyi para vereceğiz.»

Elini pantolon cebinin üstüne vurarak yüksek sesle güldü. Ama gözleri Kazağın karısına ilişince gülmesi birden duruverdi. Kadın ocağın başında dikiliyor, dişlerini sıkmış dehşet dolu gözleriyle ona yiyecek gibi bakıyordu. Askerlerin önderi gözlerini tedirgin bir tavırla mutfakta dolaştırarak, Çinliye döndü ve, «Sen şu adamla git,» diyerek Kazağı gösterdi. «Onunla git, sana atlar için saman verecek.» Kazağa dönerek, «Bize biraz saman ver,» dedi. «İyi para veririz samana. Kızıl Muhafızlar asla yağma yapmazlar. Hadi yaylan bakayım, Kazak, yaylan!» Sesinde çelik gibi bir tınlama vardı.

Kazak, yanında Çinli ve bir başka asker daha olduğu halde, omuzunun üzerinden geriye bakarak, evden çıktı. Tam basamaklardan inerken, karısının ağlamaklı bir sesle çağırdığını duydu. Koridora doğru atılıp, kapının kolunu büktü; mandal çabucak açıldı. Asker, kadını dirseğinden yakalamış, yarı karanlık ön odaya doğru sürüklüyordu. Kadın da elleriyle onu göğsünden iterek karşı koyuyordu. Tam asker, kadını belinden kavrayıp, taşıyarak götürmeye hazırlandığı sırada, kapı ardına kadar açıldı. Kazak iri adımlarla mutfağı geçti, tam karısının önünde durdu. Alçak, ama sert bir sesle konuştu:

«Evime misafir olarak geldim... Ne diye karıma saldırıyorsun? Bırak onu. Sizin silahlarınızdan korkum yok benim. Ne isterseniz alın, dilediğinizi çalın, ama karına el sürmeyin. Bunu ancak benim cesetimi çiğneyerek yapabilirsiniz. Sen de, Niyura...» burun kanatları tireyerek karısına döndü. «Dorofey Amcaya

git. Burada kalmanda mana yok.»

Asker, ceketinin üstündeki omuz kayışlarını düzelterek, çarpık çarpık gülümsedi.

«Çok çabuk kızıyorsun, Kazak. İnsanın birazcık şakalaşıp, eğlenmesine bile izin vermiyorsun. Ben bütün bölüğün soytarısıyım yahu, sen bilmiyor musun? Bile bile yaptım bunu. 'Kadın ne yapacak bakayım,' dedim; ama o tuttu avaz avaz bağırmaya başladı. Sen şimdi bize saman verecek misin biraz? Yok mu? Peki, komşunda var mı acaba?»

Kırbacını hızla sallayıp, ıslık çala çala çıktı dışarıya. Az sonra bütün müfreze köye girdi. Hepsi, sekiz yüz kadar süngü ve kılıçtan ibaretti. Kızıl Muhafızlar geceyi köyün dışında geçirmeye hazırlandılar. Komutanlarının, ne idüğü belirsiz, disiplinsiz erlerine güvenmediği, köyde gecelemelerini istemediği belliydi.

Haydamaklar'a ve Alman işgal kuvvetlerine karşı muharebelerde gücünü yitiren, İkinci Sosyalist Ordusu Tiraspol müfrezesi, vuruşa vuruşa Don'a dönmüş ve demiryolunu bırakarak, Voronoj'den kuzeye yaya çıkmaya çalışıyordu. Müfrezede çok sayıda bulunan, suç işlemeye yatkın kişilerin etkisiyle moralleri bozulan Kızıl Muhafızlar, yol boyunca işi cümbüşe dökmüşlerdi. O gece de, komutanlarının tehditlerine ve emirlerine rağmen, sürü sürü köye dolup, koyunları boğazlamaya başladılar, köyün varoşlarında iki Kazak kadının ırzına geçtiler, köy meydanında hiç sebepsiz silah atıp kendi içlerinden birini yaraladılar. Geceleyin, yanlarında taşıdıkları sert alkollü içkilerle sarhoş oldular.

Ne var ki, bu arada, komşu köylere alarm vermek için üç tane atlı çıkarılmıştı bile köyden. Gece karanlığında Kazaklar atlarına eyer vurdular, silahlandılar ve cepheden dönen Kazaklarla ihtiyarları aceleyle toplayarak müfrezeler kurdular. Köylerde oturan subaylarla başçavuşların komutasında, Syetrakov üzerine

hızla ilerlediler; dere yataklarında, küçük tepeciklerin ardında gizlenerek, Kızıl Muhafızların ordugâhına dört bir yandan sokuldular. Bütün gece, bütün komşu köylerden akın akın erkekler geldi.

Ülker burcunun yıldızları gökte soldu. Şafakla birlikte, dört bir yandan Kazak atlıları, Kızıl Muhafızların üzerine çığ gibi indiler. Bir makineli tüfek ağızcık takırdadı, sustu, sonra tekrar rasgele ateşe başladı ve durdu.

Bir saat içinde iş tamamlanıverdi; müfreze imha edildi; iki yüz kişiden fazlası tüfekle, kılıçla öldürüldü, beş yüz kadarı esir alındı. Her birinde dört sahra topu bulunan iki batarya, yirmi altı makineli tüfek, binlerce karabina ve geniş çapta askerî malzeme Kazakların eline geçti.

Ertesi gün bütün şoselerde, bütün yollarda, dörtnala giden habercilerin kırmızı bayrakları çiçekler gibi açtı. Köyler heyecanla kaynaşıyordu. Sovyetler hemencecik alaşağı edildi, yeni atamanlar seçildi. Mayıs başında, Don Eyaletinin yukarı bölgeleri İhtilal Komitesinden tamamiyle kopmuş bulunuyordu. Kalabalık Vyeşenskaya, «Yukarı Don» adı verilen yeni bölgenin merkezi seçildi. Ve on iki tane Kazak bölgesiyle bir Ukrayna bölgesini çevresinde toplayan, Yukarı Don bölgesi, Don Eyaletinin ana merkezinden ayrı, kendi hayatını yaşamaya başladı. Yelenskaya Bölgesinden, Zahar Akimoviç Alfiyorov adında bir Kazak generali alelacele Bölge Atamanı seçildi. Bu adamın, züğürt bir Kazak subayı iken, gayretli ve zeki bir kadın olan karısının sayesinde generallik rütbesine ulaştığı söyleniyordu. Denildiğine göre, kadın yeteneksiz kocasını kulağından yakalamış ve üç sefer başarısızlıktan sonra, dördüncü girişimde askerî akademi sınavını kazandırana kadar da rahat vermemişti.

Ama o günlerde kimsenin pek öyle Alfiyorov'dan söz edecek hali yoktu. Kazakların kafalarını başka şeyler kurcalıyordu.

XXII

Sel suları tarlalardan çekilmeye başlıyordu. Bahçelerin çitleri yanındaki kahverengi toprak meydana çıkmış, selin geride bıraktığı kurumuş sazlar, dallar ve yapraklardan yol yol bordürlerle çevrelenmişti. Don kıyısındaki korunun söğütleri yeşermeye başlıyor, söğüt tırtılları salkım salkım sarkıyordu. Kavaklar pıtrak gibi tomurcuklarla bezenmeye hazırdılar. Köyün çiftlik avlularında salkım söğütlerin mor sürgünleri, gölcüklerin üzerine kadar sarkıyor ve ördek palazlarının yumuşak tüycüklerine benzeyen sapsarı tomurcukları, rüzgârın kırıştırdığı suyun üzerinde oynaşıyordu. Güneş doğarken ve güneş batarken, yaban ördeği, yabanî kaz filoları yüze yüze yiyecek aramak için ta çitlere kadar sokuluyor, sellerin biriktirdiği sığ, sazlıklarla kaplı sularda, bakır dilli balıkçılların çağırışları duyuluyordu. Öğleleri, Don'un rüzgâr altında kırpışan yüzeyi beyaz telekli çamurcu ördeğini okşuyordu.

O yıl pek çok kuş göçtü. Yükselen günün şarap kırmızısı rengiyle suları kana buladığı şafak vakti ağlarına gitmek için kürek çeken balıkçılar, suyun ağaçlıklı yerlerinde dinlenen yabanî kuğular bile görmüşlerdi. Ama Kristonya ile Matyev Kaşulin'in köye getirdikleri haber hepsinden de büyük bir mucizeydi. Çiftlik ihtiyaçları için birkaç tane meşe seçmek üzere devlet ormanına gitmişlerdi: fundalıklar arasından geçerlerken yavrulu bir yaban keçisini ürküttüler. Zayıf, sarıya çalan kahverengi keçi, dikenler ve ısırganlarla kaplı bir çukurluktan fırladı, yanına sokulan oğlağıyla, incecik bacakları tir tir titreyerek bir süre onlara baktı. Kristonya'nın hayretten çıkardığı sesi duyunca meşeliğe öyle bir hızla daldı ki, Kazaklar onun kurşunîye çalan mavi toynaklarıyla, kısa, devetüyü rengi kuyruğunu ancak görebildiler.

Kaşulin baltasını bırakarak, hayretle, «Neydi o?» diye sordu.

Kristonya, anlatılmaz bir sevinçle, büyülü bir sessizliğe bürünmüş ormana doğru kükredi:

«Keçiye benziyordu. Yabani keçiye! Karpatlarda görmüştüm bunlardan.»

«Demek savaştan bizim bozkırlara kaçmışlar.»

Kristonya için bu görüşe katılmaktan başka çare yoktu. «Herhalde öyledir,» dedi. «Yavrusunu da gördün mü? Ne güzel manzaraydı be, hay Allah! Tıpkı annesinin yanındaki insan yavrusu gibi.»

Köye dönüşte bütün yol boyunca, bölgeye gelen bu beklenmedik misafirden konuşuyorlardı. İhtiyar Matvey şüphelenmeye başlamıştı.

«Peki, ama eğer keçi ise, boynuzları nerdeydi?»

«Boynuzlarını ne yapacaksın?»

«Bir şey yapacak değilim! Eğer keçiyse neden keçiye benzemiyor diye sordum. Belki de bir çeşit yabanî koyundu, ha?»

«İhtiyar, sen iyice morukladın artık!» Kristonya kızmıştı. «Git de Melehov'lara uğra bir. Gregor'un keçi bacağından yapılmış bir kamçısı var. Bakalım o zaman inanır mısın, inanmaz mısın?»

İhtiyar Matvey, hemen o gün Melehov'lara uğramayı iş edindi kendine. Gerçekten de Gregor'un kamçısının sapı, yaban keçisi bacağı derisiyle kaplanmıştı; hatta keçinin minicik toynağı bile duruyordu ve toynağa bakırdan minicik bir de nal vurulmuştu ustalıklı bir şekilde.

Perhiz ayının son haftası, çarşamba günü, Mişa Koşevoy, sabah erkenden, koruluğun yakınında nehire attığı ağlarına bakmaya gitti. Sabah ayazıyla sertleşmiş toprak, incecik bir buzla örtülüydü, ayaklar altında çıtır çıtır ediyordu. Mişa, omuzunda kocaman bir kürek, kasketi başının gerisinde, şalvarının paçaları beyaz yün çoraplarının içine tıklmış yürürken, baş döndürücü sabah havasını ve çiğ rutubetin kokusunu ciğerlerine çekiyordu. Kayığını itip açtı, ayakta durup

tek küreğini kuvvetle çekerek, hızlı hızlı götürdü kayığı.

Ağlarını gözden geçirdi, son ağdaki balığı aldı, ağı tekrar suya bıraktı ve ağır ağır kürek çekerek dönerken bir sigara içmeye karar verdi. Yükselen güneşle gök kızarıyordu. Doğuda mavimtırak buğulu gök, aşağıdan doğru fışkıran kana bulanmış gibiydi sanki. Kızıllık, ufka yayılıyor ve altın tozu rengini alıyordu. Mişa sigarasını yakarken, ağır ağır uçan bir çamurcu ördeğine baktı. Sigara dumanı kıvrıla kıvrıla yükseldi, ağaçların dallarına takıldı, sürüklendi. Avlarını —üç tane yavru çiğa, dört kilo kadar çeken bir sazan ve bir yığın alabalık— gözden geçirirken düşünüyordu:

«Bir kısmını satmalı. Şaşı Lukeşka'ya verir, bir miktar kurutulmuş armutla değiş tokuş ederim. Anam da hoşaf yapar.»

Küreğe asılıp, kayığı iskeleye doğru götürdü. Kayığını çektiği bahçe çitlerinin yanında bir adam oturuyordu. Kayığı düzgün, güçlü kürek darbeleriyle yürütürken, acaba kim diye aklından geçiriyordu. Biraz daha yaklaşınca, çömelmiş, gazete kâğıdından sarılma koskocaman bir sigara içen adamın Uşak olduğunu tanıdı. Küçücük kurnaz gözleri uykulu uykulu pırıldıyordu ve tıraşı uzamıştı.

«Ne istiyorsun?» diye bağırdı ona Mişa. Sesi, suyun üzerinden bir top gibi sıçraya sıçraya gitti.

«Daha yaklaş.»

«Balık mı istiyorsun?»

«Balığı ne yapayım?»

Uşak, bir öksürük nöbetine tutularak sarsıla sarsıla öksürdü, şiddetle tükürdü ve istemeye istemeye doğruldu. Üstüne uymayan kaputu, korkuluğa geçirilmiş bir palto gibi duruyordu. Sivri, yağlı kulaklarını, kürk başlığının sarkan kulaklıkları kapatıyordu. Köye, yakınlarda dönmüş ve Kızıl Muhafız olduğuna dair şüpheli bir ün kazanmıştı. Kazaklar ona, silah altın-

dan çıkalı beri nerede olduğunu sormuşlar, ama Uşak tehlikeli soruları geçiştirerek, kaçamaklı cevaplar vermişti. İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevo'ya açılmış, dört ay Ukrayna'da bir kızıl Muhafız müfrezesinde kaldığını, Ukrayna milliyetçi birlikleri tarafından ele geçirildiğini, kaçarak Rostov yakınlarındaki Kızıl Ordu'ya katıldığını ve dinlenip, biraz toparlanabilmek için kendi kendine izin verdiğini anlatmıştı.

Uşak, başlığını çıkardı, çalı gibi saçlarını sıvazladı, çevresine bakındıktan sonra kayığın yanına gidip fısıldadı:

«Başmıza kötü işler gelecek... çok kötü! Bırak balık tutmayı! Yoksa balık tuta tuta, başka şey düşünmez olacağız.»

«Neymiş getirdiğin haber? Anlat bakalım!» diye sordu Mişa; Uşağın elini kendi balıklı avucuna alarak sıcak bir gülümsemeyle sıktı. Çok eski dosttular.

«Dün, Migulinskaya'da Kızıl Muhafızları tepelediler. Kavga başladı, kardeşim! Kan gövdeyi götürüyor!»

«Ne Kızıl muhafızları? Migulinskaya'ya nasıl gelmişler?»

«Oradan geçiyorlarmış, Kazaklar üstlerine çullanmışlar, yakaladıkları esirleri Kargin'e götürmüşler. Orada bir divanıharp kurmuşlar bile. Bugün de Tatarski'de seferberlik ilan ediliyor. Bu sabah çanı çalacaklar.»

Koşevoy kayığını bağladı, balıklarını bir sepete boşalttı ve geniş adımlarla yürüdü. Uşak, kaputunun etekleri uçuşarak, kollarını sallaya sallaya onun önü sıra genç bir at gibi zıplaya zıplaya gidiyordu.

«İvan Alekseyeviç söyledi bana. Biraz önce vardiyayı benden aldı; değirmen bütün gece çalıştı. İvan, işi kaynağından duymuş. Vyeşenskaya'dan gelen bir subay Mokov'lara uğramış.»

Mitka'nın, savaş yılları içinde solan, olgunlaşan yüzünde bir endişe ifadesi dolaştı. Göz ucuyla Uşak'a baktı. «Şimdi ne olacak?»

«Köyden kaçmalıyız.»

«Nereye?»

«Kamenskaya'ya.»

«Ama oradaki Kazaklar hep Beyaz.»

«Öyleyse daha sola kaçarız.»

«Aralarından nasıl geçeceksin?»

«Eğer istersen geçersin. İstemezsen geride kal, canın cehenneme!» Uşak aniden parlayıverdi. «'Nereye', 'nereye'! Ben nereden bileyim? Çevrene bakın biraz, elbet saklanacak bir delik bulursun kendine.»

«Bağırmayı bırak. İvan ne diyor?»

«İvan'ı yerinden kıpırdatana kadar...»

«O kadar yüksek sesle konuşma! Bir kadın bakıyor.»

Bir avludan sığırları çıkarmakta olan genç bir kadına ihtiyatla baktılar. İlk yol kavşağında Mişa geri döndü.

Uşak şaşırarak, «Nereye gidyorsun?» diye sordu.

Mişa başını çevirmeden mırıldandı:

«Ağlarımı toplamaya gidiyorum.»

«Niye?»

«Ziyan olmalarını istemiyorum da ondan.»

Uşak keyiflenerek, «Demek gidiyorsun?» dedi.

Mişa küreğini salladı ve giderken, «İvan Alekseyeviç'e git sen,» dedi, «ben de ağlarımı toplayıp gelirim.»

İvan Alekseyeviç, dost geçindiği Kazaklara haberi vermişti bile. Ufak oğlunu Melehov'lara göndermiş, Gregor'la beraber dönmüştü çocuk. Kristonya kimseden haber almadığı halde, yaklaşmakta olan belayı sezmiş gibi çıkageldi. Çok geçmeden Koşevoy da göründü, hep birlikte durumu tartışmaya başladılar. Her an sinir bozucu seferberlik çanının sesini duymayı bekleyerek, telaşlı telaşlı hep bir ağızdan konuşuyorlardı.

Uşak heyecanlı heyecanlı onları kışkırtıyordu: «Mutlaka buradan gitmeliyiz.»

Kristonya, «Sebep göster bize. Niçin gitmemiz lazım?» diye sordu.

«'Neden gitmeliyiz?' ne demek? Biraz sonra seferberlik ilan edilecek, sen kurtulabileceğini sanıyor musun?»

«Ben gitmem, işte o kadar.»

«Onlar götürür seni!»

«Denesinler bakalım! Ben, çifte koşulmuş öküz değilim.»

İvan Alekseyeviç şaşı karısını evden uzaklaştırdı, sonra öfkeli öfkeli homurdandı:

«Götürürler seni. Uşak haklı. Yalnız biz nereye gidelim? Mesele burada asıl.»

Mişa içini çekerek, «Ben de ona bunu söylüyordum,» dedi.

«Canınız nasıl istiyorsa öyle yapın be. Sanki size âşık mıyım sanıyorsunuz?» diye hırladı. «Ben kendi başıma çeker giderim. Yanımda tabansızlar istemem zaten. 'Evet, ama neden!' Yok, 'Evet, ama nereye!' Hepinizin hakkından gelip, deliğe tıkacaklar Bolşevikler yüzünden. Nasıl olur da burada durup şaka edersiniz be? Böyle bir zamanda? Her şey altüst olacak be!»

Düşünceli düşünceli ve dışarı vurmayan bir öfkeyle, duvardan söktüğü paslı bir çiviyi elinde evirip çevirmekte olan Gregor Melehov, kuru bir ses tonuyla, Uşağı susturdu: «Ağır ol bakalım! Senin durumun başka, seni bağlayan bir şey yok, canının istediği yere gidebilirsin! Ama bizlerin bu işi enine boyuna düşünmemiz lazım. Benim karım, çocuklarım var. Senin ömrünün sonuna kadar tadabileceğinden çok daha fazla barut tattım ben!» Siyah, öfkeli gözlerini kıstı, iri dişlerini göstererek bağırdı:

«İstediğin kadar çene çal, ciğeri beş para etmez herif sen de! Eskiden neysen yine osun. Sırtındaki ceketinden başka şeyin yok...»

«Kime hırlıyorsun be?» diye haykırdı Uşak. «Subaylık taslıyor, şuna bak! Bağırma bakalım! Vız ge-

lirsin sen bana!» Sivri, ufak suratı öfkeden bembeyaz kesildi, küçücük, keskin bakışlı gözleri belalı belalı ışıldamaya başladı.

Gregor, bölgede Kazaklarla Kızıl Muhafızların çatışması haberiyle huzurunun kaçmasından ileri gelen öfkesini Uşak'tan almıştı. Yumruk yemiş gibi yerinden fırladı, iri adımlarla, bir taburenin üstünde kıpır kıpır kıpırdanan Uşak'a doğru yürüdü ve ona vurmak için duyduğu müthiş isteği bastırarak, «Kes sesini be, yılan yavrusu, sen de! Bok soyu! İnsan bozuntusu. Kime emir veriyorsun sen? Götün nereye götürürse oraya git. Çekil git de kokutma burasını! Sonra sesini de kes, yoksa bir tane patlatırım, ömrünün sonuna kadar unutamazsın beni!»

Koşevoy, Gregor'un uzattığı yumruğunu Uşak'ın burnunun dibinden öteye iterek, «Bırak şimdi bunları, Gregor!» diye araya girdi.

«Bırak şu Kazakça alışkanlıklarını bir kenara! Utanmıyor musun? Ayıp sana, Melehov! Ayıp!»

Uşak öksürerek kalktı, kapıya gitti. Ama eşikte kendini tutamadı, geriye döndü ve pis pis sırıtan Gregor'u diliyle hançerledi.

«Bir de Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş! Jandarma sen de! Senin gibilerini kurşuna dizdik biz...»

Bunun üzerine Gregor da kendini tutamadı. Askerî çizmelerinin aşınmış topuklarına sıkıca basarak, Uşak'ı tuttuğu gibi merdiven başına çıkardı ve tehdidi savurdu:

«Defol, yoksa bacaklarını ayırırım senin!»

«Bütün bunlara hiç lüzum yok. Çocuklar gib davranıyorsunuz.» İvan Alekseyeviç başını salayarak, Gregor'a, yaptıklarını doğrulamayan bir gözle kötü kötü baktı. Mişa, besbelli dilinin ucuna kadar gelen öfkeli sözleri tutmaya çalışarak, sesini çıkarmadan oturuyor, dudaklarını ısırıyordu.

Gregor biraz sıkılarak, «Ne diye başkalarına ne

yapmaları gerektiğini söylemeye kalkıyor?» diyerek kendini haklı çıkarmaya çalıştı. Kristonya ona samimiyetle baktı ve onun bakışı altında Gregor bir çocuk gibi saf saf gülümsedi. «Az daha yapıştırıyordum ona! Ama nereye yapıştıracaksın? Bir tane vursan yarısı boşa gidecek!»

«Ey, ne diyorsunuz? Bir karara varmalıyız.»

İvan Alekseyeviç, gözlerini kendisine diken Mişa Koşevoy'un bakışları altında yerinde kıpırdadı; soruyu Mişa sormuş, yine çarçabuk kendisi cevaplandırmıştı:

«Ey, Mihail, Gregor bir bakıma haklı. Ötemizi berimizi toplayıp havaya mı uçacağız yani? Ailemiz var geride.» Mişa'nın sabırsızlık belirtisi gösteren bir hareketi üzerine, «Dur bir dakika,» dedi, acele acele. «Belki de hiçbir şey olmaz... kim bilir? Siyetrakov'daki müfrezeyi darmadağın etmişler, belki başkası da gelmez. Azıcık bekleyebiliriz. Benim karım, çocuğum var; elbiselerimiz eskidi, unumuz yok. Bu durumda nasıl bırakır da giderim onları? Onlara kim bakacak sonra?»

Mişa sinirli bir tavırla kaşlarını kaldırdı, gözlerini toprak zemine dikti.

«Demek gitmeye niyetin yok?»

«Bence beklemek daha hayırlı. Ne zaman istersek gideriz nasıl olsa. Ne dersin, Gregor, ya sen, Kristonya?»

Hiç beklemediği halde İvan'la Kristonya'nın desteğini bulan Gregor, daha bir canlı konuşmaya başladı:

«Tabii ya, ben de aynen böyle diyordum zaten. Uşak'a bu yüzden kızdım. O kadar kolay değil bu iş. Bir, iki, deyince gidebiliyor muyuz hemen? Bu işi iyice bir düşünmemiz gerek diyorum ben, düşünmemiz gerek.»

Tam o konuşmasını bitirdiği sırada kilisenin kulesinden bir çan sesi duyuldu ve ses meydana, sokak-

lara, ara yollara yayıldı; sel sularının kahverengi yüzeyleri üstünde, tepelerin ıslak, kireçli yamaçlarında yuvarlandı, nohut gibi ufalana ufalana ormanın içinde kayboldu. Sonra tekrar ve kesiksiz bir alarm işareti halinde duyuldu:

«Dong, dong, dong, dong...»

«Çalıyor işte!» diye gözlerini kırpıştırdı Kristonya. «Ben kayığıma biniyorum. Öbür kıyıya geçip ormana gireceğim. Ondan sonra bulsunlar bakalım beni!»

Koşevoy ihtiyarlar gibi ağır ağır doğrularak, «Ey, şimdi ne olacak?» dedi.

Gregor ötekilerin yerine, «Şimdi gitmiyoruz,» diye cevap verdi.

Mişa kaşlarını bir defa daha kaldırdı ve alnına düşen altın rengi perçemi geriye itti.

«Eh, allahaısmarladık...» dedi. «Görünüşe göre yollarımız ayrılıyor.»

İvan Alekseyeviç özür dilercesine gülümsedi.

«Sen daha toysun, Mişa, hem de ateşlisin. Yollarımız tekra bileşmeyecek mi sanıyorsun? Birleşecek! Emin ol ki, birleşecek!»

Koşevoy ötekilere veda edip ayrıldı. Avludan komşu harman yerine geçti. Uşak, hendeğin dibine çömelmişti. Mişa'nın o yana geleceğini sezmiş olmalıydı. Kalkıp onu karşılayarak sordu:

«Ey?»

«Reddettiler.»

«Reddedeceklerini başından beri biliyordum zaten. Zayıf onlar... Hele Grişa —şu senin arkadaşın— pis itin biri! Onun gibi kokmuş bir iblis daha gelmemiştir. Hakaret etti bana, domuz! Benden kuvvetli diye. Yanımda silah filan yoktu, olsaydı oracıkta öldürürdüm onu,» dedi boğulur gibi.

Mişa onun yanı sıra yürürken, Uşak'ın çalı gibi saçlarına bakarak düşünyordu: «Öldürürdü de yani, pis kokarca!»

Çanın her vuruşuyla kamçı yiyorlarmış gibi hızlanarak yürüdüler.

Mişa, «Benim eve gidelim,» diye teklif etti. «Yanımıza biraz erzak alır, yola çıkarız. Yaya gideriz; atımı bırakacağım. Senin alacağın bir şey yok mu?»

«Bir şeyim yok,» dedi Uşak bozuk bir tavırla. «Kendime bir ev, ya da bir mülk alacak kadar parayı biriktiremedim bir türlü. Son on beş günlük ücretimi bile almadım. Ama koca şişko göbek Mokov benim ücretimin üstüne yatıp, göbeğine yağ katsın! Paramı vermeyeceği için sevincinden göbek atacaktır.»

Çan sesleri susmuştu. Uyuşuk sessizliği bozan tek ses yoktu. Civcivler yol kenarındaki küller arasında eşeleniyor, buzağılar çitlerin dibinde yeşillik arıyorlardı. Mişa dönüp geriye baktı: Kazaklar acele acele meydandaki toplantıya gidiyor, bir kısmı üniformalarının düğmelerini yolda ilikliyordu. Bir atlı, meydandan hızla geçti. Okulun yanında kalabalık toplanmıştı; kadınların başörtüleriyle etekleri görünüyor, Kazaklar siyah bir yığın halinde duruyorlardı.

Su dolu kovalarla giden bir kadın, kör inançları yüzünden, önlerinden geçmek istemeyerek durdu.

Öfkeyle, «Hadi, çabuk olun, çabuk!» diye seslendi. «Önünüzden geçmek istemiyorum.»

Mişa onu selamladı ve pırıl pırıl bir gülümsemeyle sordu kadın:

«Bütün Kazaklar toplantıya gidiyorlar. Siz nereye böyle? Yanlış tarafa gidiyorsunuz, Mişa.»

«Evde yapılacak bir işim var da.»

Bir yan sokağa saptılar. Mişa'nın evinin çatısı, çatıdaki sığırcık kafesiyle, kafese bağlı ve rüzgârda sallandıkça çarpan kuru vişne dalı görünüyordu. Tepenin üzerinde yel değirmeni ağır ağır dönüyor, yırtık yelken bezi yapraklanıyor, dik çatıyı örten saçlar hafif hafif tıkırdıyordu.

Güneş kuvvetli değildi, ama ısıtıyordu. Don'dan taptaze bir meltem esiyordu. Bogatiryov'un avlusun-

da birkaç kadın, kocaman evi balçıkla sıvayıp Yortuya hazır etmek için badanalıyorlardı. Bir tanesi balçığı gübreyle karıştırıyordu. Eteklerini kaldırıp, toplamış, dolgun, beyaz bacaklarıyla yapışkan yığını eze eze, bir daire etrafında dönüyordu. Eteklerini parmaklarının ucuyla tutuyor, hemen dizlerinin üstünde, etine sımsıkı gömülmüş pamuklu jartiyerleri görünüyordu. Bu kadın, görünüşüne önem veriyordu; güneş daha ufukta iyice yükselmediği halde, yüzünü başörtüsüne sarmıştı. Yüzlerini, bir gözleri meydanda kalacak şekilde başörtülerine sarmış olan öteki iki kadın, saz döşeli çatının altındaki seyyar merdivenlere çıkmışlar, badana yapıyorlardı. Kollarını dirseklerinin üstüne kadar sıvamışlar, fırçayı ileri geri götürüp getirdikçe, üstlerine başlarına beyaz badana sıçratıyorlardı. Çalışırken, bir yandan da şarkı söylüyorlardı. Büyüğü ve Bogatiryov'un oğullarından birinin dul karısı olan Marya, açıktan açığa Mişa'ya kuyruk sallıyordu. Çilli, ama güzel bir kadındı. Bütün köyde ün yapmış, erkek gibi güçlü sesiyle hafiften başladı:

Ah daha çilelisi yoktur...

Öteki iki kadın da katıldı ve üç kadının sesi, acı, basit bir şikâyeti dile getiren şarkıda ustalıklı bir şekilde örgülendi:

Savaşa giden sevgilimden.
Topçudur delikanlım,
Aklından çıkmaz adım.

Mişa ile Uşak çitin yakınından geçiyorlar ve çayırda kişneyen atların sesine karışan şarkıyı dinliyorlardı:

Derken bir mektup geldi, verdi kara haberi
Sevgilim öldürülmüş, öldürülmüş o sevgili
Sevgilim, ah sevgilim, sevgilim öldürülmüş
Oracıkta kalmış, bir çalının dibinde serili.

Marya, sıcak gri gözleri başörtüsünün altından pırıl pırıl parlayarak aşağıya, Mişa'ya baktı. Kirece bu-

lanmış yüzü bir gülümsemeyle aydınlanarak, kalın, aşk dolu bir sesle şarkısına devam etti:

Ve bukleleri, ah altın bukleleri
Savrulmuş hep rüzgârda.
Ve gözleri, koyu kahverengi gözleri
Yem olmuş kuzgunlara.

Mişa her zaman kadınlara takındığı o yumuşak tavrıyla ona gülümsedi ve balçığı yoğurmakta olan Pelageya'ya döndü:

«Eteğini biraz daha kaldırsana. Çitin üzerinden iyi göremiyoruz.»

Pelageya gözlerini kıstı.

«Eğer istersen görürsün.»

Marya merdiveninin üstünde ellerini kalçalarına dayayıp döndü, arkaya bakarak, kelimeleri yaya yaya sordu:

«Nerelerdeydin, canımın içi?»

«Balıktaydım.»

«Uzaklaşma buralardan da, ambara girer keyfederiz seninle.»

«Seni utanmaz kaltak.»

Marya dilini şaklattı ve gülerek, ıslak fırçayı Mişa'ya salladı. Badana damlaları Mişa'nın ceketiyle kasketine sıçradı.

Öteki kadın süt beyazı dişlerini göstererek gülümseyip arkalarından bağırdı: «Hiç değilse Uşak'ı bize bıraksaydın. Evi temizlemeye yardım ederdi bize.» Marya ona bir şey fısıldadı, ikisi birden makaraları koyverdiler.

Uşak, «Şehvet düşkünü kancıklar!» diye kaşlarını çatarak adımlarını hızlandırdı. Ama Mişa, baygın, yumuşak bir gülümsemeyle, Uşak'ı düzeltti:

«Şehvet düşkünü değil, sadece şen. Gidiyorum, ama sevgilimi de arkada bırakıyorum hani,» diye ilave etti kendi avlusunun kapısından içeriye girerken.

XXIII

Koşevoy ayrıldıktan sonra, ötekiler daha bir süre konuşmadan oturdular. Tehlike çanı köyün üzerinde çalıyor, evin küçük pencerelerinin camlarını zıngırdatıyordu. İvan Alekseyeviç pencereden dışarı bakıyordu. Sabah ışığı altında, sundurmadan, yere gevrek bir gölge vuruyordu. Taze otların üzerinde çiy, kurşunî duruyordu. Gök, camın ardından bile masmavi görünüyordu. İvan, Kristonya'nın öne eğik başına baktı.

«Belki de böylece her şey bir son bulur, ha? Migulinskaya'lılar Kızılları dağıttılar, belki bir daha gelmezler...»

«Hayır!» Gregor tepeden tırnağa kadar bir ürperti geçirdi. «Bir kere başladılar, devam ederler artık. E, meydana gidelim mi?»

İvan Alekseyeviç uzanıp kasketini aldı. Kendi içindeki şüpheleri tahlil ederek, sordu:

«Yoksa paslandık mı biz artık? Mihail delidolu, ama hareketli bir delikanlı. Utandırdı bizi.»

Kimse cevap vermedi. Hiç konuşmadan çıkıp meydana doğru kıvrıldılar.

İvan Alekseyeviç yere bakarak, dalgın dalgın yürüyordu. Yanlış yol tuttuğu, vicdanının sesine uymadığı düşüncesi onu rahatsız ediyordu. Mişa'yla Uşak haklıydılar; kendilerinin de hiç tereddüt etmeden gitmeleri gerekirdi. Kendi kendini haklı çıkarmak için yaptığı çabalar hep boşa çıkıyor ve içindeki düşünceli, alaycı bir ses, tıpkı at toynaklarının çayırdaki incecik buz tabakasını ezişi gibi, bütün çabalarını öylece paramparça ediyordu. İyice kafasına koyduğu biricik şey, ilk fırsatta Bolşevikler'e kaçmaktı. Bu karara, meydana giderlerken vardı, ama onların kendininkinden daha başka türlü iç mücadeleleri geçirmekte olduklarını anladığı ve daha şimdiden içten içe onlara karşı bir korku duyduğu için, kararını ne Gregor'a, ne de

Kristonya'ya söyledi. Üçü de mazeret olarak ailelerini ileri sürerek, Uşak'ın teklifini reddetmişlerdi. Ama üçü de, mazeretlerinin sudan olduğunu ve kararlarını haklı gösteremediğini biliyorlardı. Şimdi her biri, ötekilerin yanında sıkılıyor, aşağılık, utanç verici bir şey yapmış gibi rahatsız oluyordu. Hiç konuşmuyorlardı, ama Mokov'un evinin önünden geçerlerken İvan Alekseyeviç bu iğrenç suskunluğa daha fazla dayanamadı. Hem kendisini, hem de ötekileri cezalandırır gibi konuştu:

«Saklamakta hiç mana yok. Cepheden birer Bolşevik olarak döndük, şimdi de saklanacak çalı dibi arıyoruz. Başkaları bizim yerimize dövüşsün, biz karılarımızın dizi dibinde oturalım!»

Gregor, «Ben kendi payıma dövüştüm, biraz da başkaları dövüşsün,» diye tersler gibi cevap vererek başını çevirdi.

«Peki ama nasıl oluyor da böyle hareket edebilir bunlar?» diye ilave etti Kristonya. «Bir sürü çapulcu! Onlar gibileriyle mi birlik olacağız? Bunlar ne biçim Kızıl Muhafız diyorlar kendilerine? Kadınların ırzına geçmek, Kazakları soymak! Adımımızı bilerek atmalıyız. Körler daima iskemleye takılır, düşerler.»

İvan hırçın bir tavırla, «Peki, sen olanları gözünle gördün mü, Kristonya?» diye sordu.

«Milletin ağzında ya işte...»

«Ah... millet...»

«Peki, yeter artık... Bizi duymaları doğru olmaz.»

Kazak pantolonları, kasketleri, şurada burada göze çarpan eski püskü siyah kalpaklarla, meydan bir renk cümbüşü içindeydi. Köyün bütün erkekleri toplanmıştı. Hiç kadın yoktu, yalnız ihtiyarlar, savaşa katılanlar ve daha gençler gelmişti. En ihtiyarlar değneklerine dayanmış, en önde duruyorlardı: fahrî yargıçlar, kilise meclisi üyeleri, okul idarecileri ve kilise mütevellisi. Gregor'un gözleri babasının kırlaşmış siyah sakalını aradı ve onun Miron Gregoryeviç'in yanında

dikildiğini gördü. Onların önünde, merasim üniformasını giymiş, madalyalarını takmış, ihtiyar Grişaka, budaklı değneğine dayanarak duruyordu. Panteley ve Miron'la birlikte, köyün bütün ihtiyarları oradaydı. Onların ardında, çoğu Gregor'un silah arkadaşları olan gençler yer almıştı. Gregor halkanın karşı tarafında ağabeyi Piyotr'u gördü; Miron'un üniforması, St. George nişanının kurdeleleriyle süslüydü. Onun solunda, Mitka Korşunov, Prohor Zikov'dan sigarasını yakıyordu. Prohor, dudaklarını büzüp, dana gözlerini devirerek, Mitka kolay yaksın diye, kendi sigarasından kuvvetle nefes çekiyordu. Arkada en genç Kazaklar toplanmıştı. Halkanın ortasında, ayakları yumuşak ve hâlâ ıslak toprağa gömülmüş, eski püskü bir masanın başına Köy İhtilal Komitesi Başkanı oturmuştu. Onun yanında, Gregor'un tanımadığı, başında kokartlı haki bir kasket, sırtında apoletli deri ceket, ayağında da yine haki pantolon bulunan bir teğmen ayakta duruyordu. Başkan endişeli bir tavırla ona bir şeyler söylüyordu; subay da onu iyice duyabilmek için biraz öne eğilmiş, kepçe kulağını başkanın sakalına iyice yaklaştırmıştı. Toplantı bir arıkovanı gibi uğulduyordu. Kazaklar kendi aralarında konuşuyor, şakalaşıyorlardı, ama bütün yüzlerde heyecanlı bir ifade okunuyordu. Birisi, daha fazla sabredemeyerek bağırdı:

«Başlayalım artık! Ne diye bekliyoruz? Hemen hemen herkes burada.»

Subay doğruldu, kasketini çıkardı ve kendi aile çevresi içinde konuşuyormuş kadar rahat bir tavırla söze başladı:

«Köyün büyükleri ve siz, cepheden gelen Kazak kardeşler! Siyetrakov köyünde olanları hepiniz duydunuz, değil mi?»

Kristonya direk direk çıkan sesiyle, «Kim bu be, nereden?» diye sordu.

«Vyeşenskaya'dan. Adı Soldatov galiba.»

«Bir iki gün önce,» diye teğmen devam etti, «Siyetrakov köyüne bir Kızıl Muhafız müfrezesi geldi. Almanlar Ukraynayı işgal etmişler ve Don Eyaletine doğru ilerlerken Kızıl Muhafızları da demiryolundan geriye sürmüşler. Kızıllar Siyetrakov'a girip, Kazakların mallarını yağmalamaya, kadınlarının ırzına geçmeye, kanunsuz yere adam tutuklamaya filan başlamışlar. Komşu köyler olanları haber alınca, elde silah Kızılların üzerine varmışlar. Müfrezenin yarısını imha edip geri kalanları esir almışlar. Kazakların eline esaslı ganimet geçmiş. Şimdi Migulinskaya ve Kazanskaya Kazakları, Bolşevik hükümetleri bölgelerinden atmış bulunuyor. Genç, ihtiyar bütün Kazaklar, sakin Don'u savunmak için ayaklanmıştır. Vyeşenskaya'da İhtilal Komitesi yaka paça kapı dışarı edildi ve bir bölge atamanı seçildi; aynı şeyi hemen hemen bütün köyler yaptı.»

Konuşmanın bu noktasında, ihtiyarlardan hafif bir mırıltıdır yükseldi.

«Her yerde müfrezeler kuruldu. Siz de bölgeyi, yeni gelecek olan vahşi çapulcu sürülerinden korumak için, cepheden dönen Kazaklar arasından seçilecek bir müfreze kurmalısınız. Kendi idaremizi kurmalıyız. Kızıl Hükümeti istemiyoruz; onlar özgürlük değil, sadece işret getiriyorlar! Mujiklerin karılarımızı, bacılarımızı iğfal etmelerine, Ortodoks inancımızla alay etmelerine, kutsal kiliselerimizi kirletmelerine, malımızı mülkümüzü yağmalamalarına izin vermeyeceğiz. Öyle değil mi, büyükler?»

Toplantıya katılanlardan birdenbire gök gürültüsünü andıran bir «evet!» yükseldi. Subay bir bildiriyi okumaya başladı. Başkan kâğıtlarını filan unutup, usulca masadan uzaklaştı. İhtiyarlar tek kelime konuşmadan dinliyorlardı. Arkada, cephe Kazakları kendi aralarında mırıltıyla konuşuyorlardı.

Subay okumaya başlar başlamaz, Gregor kalabalığın arasından savuşup evinin yolunu tuttu. Miron

Gregoryeviç onun ayrıldığını farkederek, Panteley'i dirseğiyle dürttü.

«Senin küçük oğlan — savuşuyor!»

Panteley seke seke halkadan dışarı çıktı ve emreden bir sesle bağırdı:

«Gregor!»

Oğlu yarım döndü ve geriye bakmaksızın durdu.

Kalabalıktan bir kükreyiş halinde, «Ne diye uzaklaşıyorsun? Geri dön!» sesleri yükseldi ve insan yüzlerinden bir duvar, Gregor'dan yana çevrildi.

«Bir de subay olacak!»

«Hiç geri gelmeseydin bari!»

«O da Bolşevikler'in yanındaydı.»

«Kazak kanı döktü!»

«Kızıl iblis!»

Bağırışlar Gregor'un kulağına geldi. Besbelli kendi kendisiyle mücadele ederek, dişlerini gıcırdata gıcırdata dinliyordu. Bir an daha geçse, arkasına bile bakmadan çekip gideceğe benziyordu. Ama onun bir an tereddüt edip, yere baka baka kalabalığa doğru geldiğini gören Panteley'le Piyotr rahat bir nefes aldılar.

O günü yaşlılar sürüklüyordu. Şaşılacak bir hızla Miron Gregoryeviç, ataman seçildi. Miron, çilli yüzü kül kesilerek halkanın ortasına çıktı ve şakın şaşkın, atamanlık yetki sembolü olan bakır başlı asayı, kendinden önceki atamanın elinden aldı. Daha önce hiç ataman seçilmediği için, kendisini çağırdıkları zaman tereddüt etmiş, böyle bir şerefe layık olmadığını, cahil olduğunu ileri sürerek mevkii reddetmişti. Ama bu sefer ihtiyarlar direttiler:

«Al asayı, Gregoryeviç, reddetme.»

«Köydeki en iyi çiftçi sensin.»

«Sen bizim malımızı ziyan etmezsin.»

«Dikkat et, sen de köy malını Semyon gibi içkiye verme sakın!»

«O yapmaz öyle şey!»

«Onun kendi malı mülkü bol, eğer öyle bir şey yaparsa nasıl olsa alırız ondan.»

«Koyun gibi yüzeriz derisini.»

Seçim şartları ve bölgedeki yarı savaş hali o kadar olağanüstüydü ki, Miron fazla ısrara hacet kalmadan kabul etti. Eskiden bölge atamanı köye gelir, Kazak ailelerinin reisleri toplantıya çağırılır ve oylama yapılırdı; bu sefer öyle olmadı seçim. Şimdi sadece, «Korşunov'a oy verenler sağa açılsın,» dendi ve bütün kalabalık o yana kaydı. Yalnız, Korşunov'a garezi olan kundura tamircisi, bir meradaki yaprak hastalığına tutulmuş meşe ağacı gibi tek başına dikildi kaldı olduğu yerde.

Soğuk soğuk ter döken Miron, daha gözünü kırpmaya vakit bulamadan asa eline tutuşturuldu ve bir kükreme yükseldi:

«Hani bize ziyafet şimdi?»

«Yeni atamanı havaya kaldıralım!»

Fakat subay işe karıştı ve geri kalan meseleleri ciddiyetle ele almalarını sağlayacak şekilde zekice yönetti toplantıyı. Köy müfrezesi komutanının seçilmesi meselesini ortaya attı; herhalde Vyeşenskaya'da Gregor'dan söz edildiğini duymuş olmalıydı ki, Gregor'u ve Gregor'un kişiliğinde de köyü överek söze başladı.

«Subaylık etmiş bir komutan olması iyidir. Eğer dövüşmek zorunda kalırsak, hem daha iyi sonuçlar alırız, hem de daha az kayıp veririz. Köyünüzde kahramanlar çok. Size isteğimi zorla kabul ettiremem gerçi, ama kendi hesabıma ben size Teğmen Melehov'u tavsiye ediyorum.»

«Hangisini? İki tane Melehov var bizde.»

Subay gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı, Gregor'un öne eğik başını gördü ve gülümseyerek haykırdı:

«Gregor Melehov'u! Ne dersiniz, Kazaklar?»

«İyi adamdır!»

«Gregor Melehov! Çetin cevizdir o!»

«Halkanın ortasına çık. Büyükler sana bir bakmak istiyor.»

Arkasından ileri doğru itilen Gregor, yüzü kıpkırmızı kesilerek, halkanın ortasına çıktı ve sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakındı.

Matvey Kaşulin değneğini yere vurarak, «Oğullarımızın başına geç!» dedi ve gösterişli bir kol hareketiyle haç çıkardı. «Onların başına geç ve onlara yol göster ki, erkek kazın peşinden giden dişi kazlar gibi onlar da ardından ayrılmasınlar. Erkek kaz nasıl ailesini korur, onları hayvandan ve insandan kurtarırsa, sen de onlara öylece göz kulak olmalısın! Dört nişan daha kazanmayı Tanrı sana nasip eylesin!»

«Panteley Prokofyeviç, yaman oğlun var!»

«Kafası da çalışır ha!»

«Ulan topal şeytan, hani bize içki ısmarlamak?»

«Büyükler! Susun! Gönüllü istemeden seferberlik ilan edelim mi? Gönüllü ya çıkar ya çıkmaz...»

«Hayır, gönüllü isteyelim!»

«Sen kendin git, ardından tutan mı var?»

O arada, köyün üst başından, yeni seçilen atamanla fısır fısır bir şeyler konuşmakta olan dört ihtiyar, subaya yaklaştılar. İçlerinden, ufak tefek, dişleri dökülmüş, «Buruşuk» takma adıyla anılan biri, bütün ömrünü önemsiz birtakım şekişmeler yüzünden mahkemelerde geçirmekle ün salmıştı. Mahkemeye o kadar sık giderdi ki, biricik atı olan kır kısrağı yolu iyice ezberlemişti; sarhoş sahibi güç bela arabaya tırmanıp da o incecik, zayıf sesiyle, «Haydi, mahkemeye!» diye bağırdı mı, hiç şaşırmadan hemencecik yolu tutardı hayvan. Buruşuk, eski kasketini başından çıkardı, teğmenin yanına gitti. Öteki ihtiyarlar —içlerinden biri, köyde çok saygı gören, Gerasim Boldyirev adında iyi bir çiftçiydi— az açıkta durdular. İlk konuşan, birçok başka meziyetleri yanı sıra, kendi sesini işitmeye de bayılan, Buruşuk oldu:

«Asaletlim, bizim köyü iyi bilmediğiniz anlaşılıyor, yoksa komutan olarak Gregor Melehov'u seçmezdiniz. Biz ihtiyarlar bu seçimden şikâyetçiyiz. Şikâyet de hakkımızdır, biliyorsunuz. Gregor'a karşı bir itirazımız var.»

«Ne itirazı? Nedir?»

«Gregor Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş ve onlara komutanlık etmişken ona nasıl güvenebiliriz; yaralanıp onların arasından döneli daha iki ay oldu.»

Subay kıpkırmızı kesildi, hücum eden kanla kulakları şişer gibi oldu.

«Bu sahiden doğru mu? Ben duymamıştım. Kimse bana böyle bir şey söylemedi.»

«Doğrudur; Bolşeviklerle beraber bulunmuştur o,» diye bir başka ihtiyar zalimce doğruladı ötekini. «Ona güvenemeyiz!»

«Değiştirin onu! Bizim genç Kazaklar ne diyorlar? İlk çarpışmada Gregor'un kendilerine ihanet edeceğini söylüyorlar.»

Subay, ayak parmaklarının ucunda yükselip, zekice bir manevrayla, cepheden dönenler sanki orada yokmuş gibi davranarak, «Büyükler,» diye ihtiyarlara seslendi. «Büyükler! Biraz önce Gregor Melehov'u komutan seçtik, ama acaba bunda bir tehlike yok mu? Onun, kışın, Kızıl Muhafızların yanında olduğunu söylediler şimdi bana. Oğullarınızı, torunlarınızı ona emanet edebilir misiniz? Ya siz, cepheden dönen kardeşlerim, sizler gönül rahatlığıyla onun ardından gidebilir misiniz?»

Kazaklar gıklarını çıkarmadan öyle şaşkınlık içinde kaldılar, sonra karmakarışık, birbirine zıt bağırışmalar yükseldi; tek kelime anlamaya imkân yoktu. Gürültü dindikten sonra gür kıvırcık kaşlı ihtiyar Bogatiryov ortaya çıktı, kasketini eline aldı ve çevresine bakındı.

«Ben kendi aptal kafamla şöyle düşünüyorum.

Gregor Panteleyeviç'e bu mevkii veremeyiz. O yanlış yolda yürümüştür, bunu hepimiz duyduk. Önce güvenimizi kazansın, yaptıklarının kefaretini ödesin, o zaman düşünürüz. İyi bir savaşçıdır, biliyoruz... Ne var ki, pustan güneşi göremiyoruz; eski hizmetlerini göremiyoruz; Bolşeviklerle beraber çalışmış olması gözümüze batıyor.»

Genç Andrey Kaşulin sert bir sesle, «Er olsun,» diye bağırdı.

«Piyotr Melehov'u komutan yapın.»

«Grişa sürüye katılsın.»

«Kendimize de ne komutan seçecekmişiz ha!»

Gregor heyecandan kıpkırmızı kesilerek, «Evet komutanlığınızı ben de istemiyorum! Ne diye beni öne sürdünüz?» diye bağırdı. Elini sallayarak devam etti: «Beni isteseniz de, kabul etmem zaten bu görevi!» Ellerini pantolonunun ceplerine daldırdı, başını önüne eğip, azametli bir tavırla yürüdü, gitti. Arkasından bağrışmalar oldu:

«O kadar da uzun boylu değil yani!»

«Kokmuş balık!»

«O kanca burnunu pek havalarda tutuyorsun!»

«Susmak nedir bilmez ki! Cephedeyken subaylarının karşısında bile ağzını kapatmazdı.»

«Geri dön!»

«Haydi peşinden! Yuuuuh! Yuuuuuh!»

«Niye böyle cezasız bırakıyoruz? Kendimiz yargılayalım onu!»

Toplantı tekrar sükûnet bulana kadar epey zaman geçti. Tartışma hararetı içinde itişip kakışanlar, burnu kanayanlar oldu, delikanlılardan birinin gözünün altı morarıp şişiverdi. Nihayet sükûnet geri geldikten sonra Piyotr Melehov'u komutan seçtiler, gururundan al al oldu. O sırada subay, arkasını göremediği çok yüksek bir engelle karşılaşmış sıcak kanlı bir at gibi şaşaladı. Zira iş gönüllü istemeye gelince hiç çıkan olmadı. Bütün toplantı süresince tutumlarını

belli etmemiş olan cephe askerleri tereddüt ediyor, gönüllü yazılmaya istekli görünmüyor ve işi şakaya boğarak atlatıyorlardı.

«Sen niye gitmiyorsun, Anikuşka?»

Anikuşka mırıldandı:

«Ben çok gencim... Daha bıyıklarım bile terlemedi.»

«Bırak şakayı şimdi! Bizimle dalga geçmeye çalışıyorsun değil mi?» diye ihtiyar Kaşulin onun kulağının ta dibinde haykırdı.

Anikuşka, «Sen kendi oğlunu yazdır?» diye karşılık verdi.

Masadan, «Prohor Zikov!» diye bağırdı biri. «Adını yazalım mı?»

«Bilmem ki...» diye cevap verdi Prohor.

«Yazıyoruz.»

Mitka Korşunov ciddi bir suratla masaya gitti ve sert bir sesle, «Yazın beni,» dedi.

«Ee, başka kim geliyor? Sen ne diyorsun, Fedot Bodovskov?»

Fedot, Kalmuk gözlerini indirerek, «Benim fıtığım var,» diye mırıldandı. Cephe Kazakları kahkahadan kırılırken, bir yandan da insafsızca maytaba aldılar onu:

«Karını da yanında götür. Eğer fıtığın başına dert açarsa karın düzeltir!»

Halkanın öbür yanında da bir başka şaka, kahkahaya boğdu kalabalığı:

«Seni aşçı yaparız. Eğer çorban bir kötü çıkarsa, bütün çorbayı sana içiririz, fıtığın ta öbür yanından fırlar.»

«Geri çekilmede iyileşirsin sen, nasıl olsa hızlı koşamazsın.»

Ama ihtiyarlar kızıp, lanet okumaya başladılar:

«Yeter, yeter! Ne varmış bu kadar neşelenecek?»

«Tam da aptallıklarını gösterecek zamanı buldular!»

İçlerinden biri, «Ayıp size delikanlılar,» diye bağırdı. «Ya Tanrıya karşı? Onun gözünden kaçmaz bunlar! Millet ölüyor siz burada... Tanrıyı düşünün!»

Subay çevresine bakınarak, «İvan Tomilin!» diye seslendi.

Tomilin, «Ben topçuyum,» diye cevap verdi.

«Yazalım mı seni de? Topçuya ihtiyacımız var.»

«Hadi öyle olsun, yaz bakalım beni de.»

Anikuşka'yla daha birkaç kişi hemen Tomilin'i maytaba aldılar.

«Sana söğüt kütüğünden oyma bir top yaparız. Gülle yerine balkabağı, patates atarsın.»

Şakalaşmalar, gülüşmeler arasında altmış kişi yazıldı. En son yazılan Kristonya oldu. Masanın yanına gidip, düşüne taşına konuştu:

«Yazın benim adımı da. Yalnız size şimdiden söyleyeyim ki, ben dövüşmem.»

Subay sinirlenerek, «Öyleyse neden yazdırıyorsun kendini?» diye sordu.

«Seyredeceğim, subayım. Seyretmek istiyorum!»

«Yazın onu da,» diyerek omuzlarını silkti subay.

Toplantı ancak öğleye doğru sona erdi. Migulinskaya köylülerini desteklemek üzere hemen ertesi gün müfreze çıkarılması kararlaştırıldı.

Ertesi sabah, yazılan altmış gönüllüden ancak kırkı geldi meydan yerine. Kaputu ve yüksek konçlu çizmeleri içinde iki dirhem bir çekirdek Piyotr, Kazakları gözden geçirdi. Çoğunun apoletlerinde eski alaylarının numarası duruyordu. Eyerlerine, yiyecek, çamaşır ve cepheden getirdikleri cephaneyle tıka basa dolu heybeler yüklemişlerdi. Hepsinin tüfeği yoktu, ama çoğunun kılıcı vardı.

Onları uğurlamak için meydanda kadınlar, çocuklar ve ihtiyar erkeklerden meydana gelen bir kalabalık toplanmıştı. Piyotr, oynak atının üstünde, yarım bölüğünü yürüyüş düzenine soktu, karmakarışık donlardaki atları, kaputlu, ceketli, branda bezinden yağ-

murluklu atlıları teftiş etti ve hareket emrini verdi. Müfrezeyi tepeye adeta ile çıkardı. Kazaklar mahzun mahzun geriye, köye baktılar, son sırada bulunanlardan biri havaya bir el ateş etti. Tepede Piyotr eldivenlerini giydi, buğday rengi bıyıklarını sıvazladı, atının başını çevirip, hayvanı yan yan yürüterek ve kasketini sol elinde tutarak bağırdı:

«Bölük, süratliiii!»

Kazaklar, üzengilerinin üzerinde kalkıp, kırbaçlarını sallayarak, atlarını süratli yürüyüşüne geçirdiler. Rüzgâr yüzlerini kamçılıyor, atların kuyruklarını, yelelerini savuruyor ve ince bir yağmur serpeliyodu. Kazaklar konuşmaya, şakalaşmaya başladılar. Kristonya'nın kuzgunî yağız atı tökezledi, bunun üzerine Kristonya bir küfür savurup kamçıyı basarak hayvanı kızıştırdı. At, başını kaldırdı, boynunu yay gibi kıvırarak aniden dörtnala kalkıp, sıradan çıkıverdi.

Kazaklar ta Kargin'e varana kadar neşelerini muhafaza ettiler. Savaş çıkmayacağına, Migulinskaya olayının, Bolşeviklerin Kazak topraklarına kazara girmelerinden ileri geldiğine yürekten inanarak sürüyorlardı atlarını.

XXIV

Kargin'e öğleden sonra, geç vakit vardılar. Cepheden dönen Kazaklardan kimse kalmamıştı nahiyede; hepsi Migulinskaya'ya gitmişlerdi. Piyotr, müfrezesini meydanda yere indirdi ve konak yeri işini konuşmak için nahiye atamanını görmeye gitti. Onu uzun boylu, iriyarı, esmer yüzlü bir subay karşıladı. Sırtında uzun, bol ve apoletsiz bir gömlek, belinde kazak kemeri vardı ve yollu Kazak şalvarının paçalarını beyaz yün çoraplarının içine tıkmıştı. İnce dudaklarının kenarından bir çubuk sarkıyordu. Kahverengi parlak gözlerinde bulutlu, çarpık bir ifade vardı. Mer-

divenin üst başında durmuş, çubuğunu tüttürüyor, ona doğru gelen Piyotr'a bakıyordu. Adamın iri yapısı, gömleğinin altından belli olan şişkin, çelik gibi göğüs ve kol adaleleri, onun olağanüstü gücüne tanıklık ediyordu.

«Nahiye atamanı siz misiniz?»

Subay, düşük bıyıklarının altından bir duman bulutu üfürerek, kalın, bariton bir sesle cevap verdi:

«Evet, nahiye atamanı benim. Kiminle konuşmak şerefine nail oluyorum?»

Piyotr adını verdi. Ataman onun elini sıkarak başını hafifçe eğdi.

«Benim adım Feodor Dmitriyeviç Lihovidov'dur.»

Gusino - Lihovidov köyünden bir Kazak olan Feodor Dmitriyeviç Lihovidov, olağanüstü bir adamdı. Bir subay okulunda öğrenimini tamamladıktan sonra, uzun bir zaman için ortalıktan kaybolmuştu. Yıllarca sonra köyünde tekrar ortaya çıkmış ve yüksek makamların izniyle, faal askerlik hizmetlerini yapmış Kazaklar arasından bir gönüllüler birliği kurmaya başlamıştı. Şimdi Kargin nahiyesi diye bilinen bölgede, Kazak serdengeçtilerinden bir bölük kurmuş, onları peşine takarak İran'a götürmüş ve orada bir yıl şahın özel muhafız birliği olarak kalmışlardı. İran ihtilali sırasında Lihovidov şahla birlikte kaçmış, adamlarının çoğuyla teması kaybetmiş, sonra yerden biter gibi yine Kargin'de ortaya çıkıvermişti. Kargin'e, yanında, müfrezesinden geriye kalanları, şahın tavlalarından çıkma üç tane saf kan Arap atı, bir sürü ganimet, kıymetli halılar, süs eşyası, nadide ipekliler getirmişti. Bir ay işret etmiş, eğlenmiş, şalvarının ceplerini boşaltarak bol bol İran altını dökmüş, başını bir kuğu zerafetiyle tutan ince bilekli, güzel bir kır atın üzerinde köyde dörtnala dolaşmış, atını Levoçkin'in dükkânının basamaklarından çıkarıp, alacağını aldıktan sonra, yine atının üstünde öteki kapıdan çıkmıştı. Feodor Lihovidov geldiği gibi aniden kayboluverdi.

Hiç yanından ayrılmayan emir eri, kazaska ustası Panteluşka da onunla beraber kayboldu, atlar ve İran'dan beraberinde getirdiği her şey de.

Altı ay sonra Lihovidov, Arnavutluk'ta meydana çıktı ve onun Kargin'deki tanıdıkları Arnavutluğun mavi dağlarını gösteren kartpostallar almaya başladılar. Sonra İtalya'ya geçti Lihovidov; Balkanları, Romanya'yı, Batı Avrupa'yı dolaştı; seyahatlerini hemen hemen İspanya'ya kadar uzattı. Feodor Lihovidov'un adı esrarlı bir havaya büründü. Köyde onun hakkında türlü türlü düşünceler dolaşıyordu. Kesin olarak bilinen tek şey, onun monarşist çevreleriyle yakın bir ilişkiye, St. Petersburg'un ileri gelenleri arasında dostlara sahip bulunduğu ve «Rus Halk Birliği»nin (1) önde gelen üyelerinden olduğuydu. Ancak yabancı diyarlarda ne gibi bir görev aldığını kimse bilemiyordu.

Lihovidov dışardan geldikten sonra, Penza'da, genel valinin konağına yerleşti. Kargin'deki dostları onun resmini gazetelerde görünce başlarını sallayıp, hayretle dillerini şaklattılar. «Nasıl da aldı yürüdü Feodor Dmitriyeviç! Ne insanlarla düşüp kalkıyor, ha!» Ve işte Lihovidov, o kanca burun, esmer Sırp suratında bir gülümseme, genel valinin karısının kolundan tutmuş, landoya binmesine yardım ediyordu. Vali ise Lihovidov'a, sanki aileden biriymiş gibi sevgiyle gülümsüyor, çam yarması gibi arabacı, dizginleri parmaklarının ucuyla tutuyor, ileri atılmaya hazır duran atlar gemlerini dişliyorlardı. Lihovidov bir elini eski püskü kalpağına götürmüş selam verirken, öteki eliyle de valinin karısını dirseğinin altından tutuyordu.

1917 sonunda, yıllarca kayıplara karıştıktan sonra Lihovidov, Kargin'de ortaya çıktı ve anlaşıldığına

---

(1) Çarlık Rusyasında, Yahudi aleyhtarlığı propagandaları, katliam ve siyasal rakiplere suikastler de yapan monarşist bir kurum. Bugün, onların çarlık hükümetinden büyük mali yardım almış oldukları ortaya çıkmıştır.

göre uzun bir zaman için kalmak niyetiyle oraya yerleşti. Beraberinde Ukrayna'lı ya da Polonyalı karısıyla bir de çocuğu vardı; meydanda, ufak, dört odalı bir ev tuttu ve kışı, kimsenin bilmediği planlar kurarak geçirdi. Bütün kış (o kış da, Don'da az rastlanan bir soğuk yapmıştı) pencereleri ardına kadar açık durdu. Lihovidov kendisini ve ailesini, Kazaklar arasında büyük hayret uyandıran bir yoldan, güç şartlara karşı pekiştiriyordu.

1918 baharında, Siyetrakov olayından sonra, Lihovidov ataman seçildi. İşte Feodor Lihovidov'un sınırsız yetenekleri o zaman meydana çıktı. Nahiye öyle amansız ellere düşmüştü ki, bir hafta geçmeden ihtiyarlar bile başlarını hayretle sallamaya başladılar. Lihovidov, Kazakları öylesine yetiştirmişti ki, bir toplantıda konuştuktan sonra (Lihovidov'un dili de düzgündü; tabiat ona kuvvetin yanı sıra akıl da vermişti) ihtiyarlar bir öküz sürüsü gibi böğürmeye başlarlardı: «Tanrı işinizi rast getirsin, asaletlim! Saygılarımızı sunarız! Yerden göğe kadar haklısınız!» Yeni ataman işleri sertlikle yürütüyordu. İlk işi, Kızıl Muhafızların kılıçtan geçirilmelerinin hemen ertesi günü, bölgede ne kadar cepheden dönmüş asker varsa hepsini Siyetrakov'a göndermek oldu. Bölgedeki halkın üçte birini meydana getiren yabanlar başlangıçta istemediler, askerler itiraz ettiler. Ama Lihovidov dediğinde direndi ve büyükler onun önerdiği, Don savunmasına katılmayan bütün mujiklerin bölgeden sürülmelerini ön gören resmi emri imzaladılar. Ertesi gün, şarkı söyleyen, armonika çalan askerlerle dolu düzinelerle araba Migulinskaya yönünde kıvrıla kıvrıla ilerliyordu. Yabanlardan sadece birkaç tane genç asker Kızıl Muhafızlara katılmak üzere kaçmıştı.

Piyotr yaklaşırken, Lihovidov, yürüyüşünden onun neferlikten yükselme bir subay olduğunu anladı. O yüzden, onu evine buyur etmedi ve azıcık yukarıdan bakan, senli benli bir tavırla konuştu:

«Hayır, delikanlı, senin için Migulinskaya'da yapılacak hiçbir şey yok. Sensiz işleri halletti onlar; dün akşam bir telgraf aldık. Siz geri dönün de gelecek emirleri bekleyin. Kazakları harekete getir! Tatarski gibi koca bir köyden, topu topu kırk Kazak, ha? Canlarına oku, serserilerin! Kendi postları tehlikede onların. Güle güle, iyi yolculuklar.»

İri vücudunu kendisinden beklenilmeyen bir rahatlıkla taşıyarak, basit Kazak sandallarını tahta basamaklara sürte sürte evine girdi. Piyotr meydanda bekleyen Kazaklarının yanına döndü. Onu soru yağmuruna tuttular. Piyotr memnuniyetini gizlemeye lüzum görmeksizin, gülümseyerek cevap verdi:

«Evet! Biz olmadan da başlarının çaresine bakmışlar!»

Kazaklar sırıtarak atlarının başına gittiler toplu bir halde, Kristonya, sırtından kocaman bir yük kalkmış gibi derin bir nefes aldı ve Tomilin'in omuzuna bir şaplak attı.

«Demek eve dönüyoruz, topçu!»

Durum muhakemesi yaptıktan sonra geceyi Kargin'de geçirmeden, derhal geri dönmeye karar verdiler. Ayrı ayrı ve düzensiz gruplar halinde köyden çıktılar. Kargin'e isteksiz gelmişler, gelirken de atları nadiren süratliye kaldırmışlardı, ama giderken atlarını iyice zorladılar. Yağmursuzluktan çatlamış toprak, at toynaklarının altında boğuk boğuk gümbürdüyordu. Don'un, uzaktaki tepelerin ötesinde, ufkun üzerinde mavi şimşekler çatallanıyordu.

Tatarski'ye gece yarısı vardılar. Tepeden aşağı dörtnala inerlerken, Anikuşka, Avusturya yapısı tüfeğiyle ateş etti ve çın çın öten bir salvo, dönüşlerini haber verdi. Köyün köpekleri havlayarak karşılık verdiler ve atlardan biri, köyün kokusunu alarak burnundan sert bir soluk çıkarıp, kişnedi.

Martin Şamil, Piyotr'a allahaısmarladık derken,

rahat bir nefes alarak cırtlak sesiyle, «Eh, dövüş bitti! Çok şükür!» dedi.

Piyotr karanlıkta gülümsedi ve atını evine doğru sürdü. Panteley dışarı çıkıp onun atını aldı, eyerini indirdi ve ahıra çekti. Eve Piyotr'la birlikte girdiler.

«Bitti mi?»

«Hı-hım!»

«Eh, çok şükür! İnşallah bir daha böyle şeyler duymayız!»

Darya uykusundan uyanıp kalktı. Kocasına yemek hazırlamaya gitti. Gregor misafir odasından yarı giyinik kıllı göğsünü kaşıya kaşıya çıktı, alaylı alaylı göz kırptı Piyotr'a.

«Demek haklayıverdiniz hemencecik onları, ha?»

«Şimdi çorbadan kalanı haklıyorum.»

«Çorbayı haklamak kolay, hele ben de yardım edersem sana!»

*

Paskalya yortusuna kadar savaşa dair ses seda, hiçbir koku çıkmadı. Ama Paskalya yortusuna rastlayan cumartesi günü, Vyeşenskaya'dan dörtnala bir ulak geldi, köpük içindeki atını Kornuşov'ların avlusunun kapısında bıraktı, koşa koşa merdiven başına çıktı.

Miron Gregoryeviç, «Ne haberler?» diye karşıladı onu.

«Atamanı istiyorum. Siz misiniz?»

«Evet.»

«Kazakları derhal silahlandırın. Kızıl Muhafızlar, başlarında Potyolkov olduğu halde Nagolinskaya Bölgesine giriyorlar. İşte emir.» Kasketinin terli astarını ters yüz edip, postayı çıkardı.

Konuşma sesine, ihtiyar Grişaka çıktı geldi, gözlüğünü burnuna iliştirdi. Bölge atamanından gelen mektubu okudular. Oymalı parmaklığa dayanan ulak, yağız yüzündeki tozları kol yeniyle siliyordu.

Ertesi gün, silah altına alınan Kazaklar, oruçlarını bozduktan sonra at sırtında köyden çıktılar. General Alfiyorov'un emri kesindi: gitmek istemeyecek olan heskesin Kazaklıktan çıkarılacağı tehdidinde bulunuyordu. O yüzden müfreze kırk Kazaktan değil, aralarında Bolşeviklere bir şamar indirme ateşiyle yanan birkaç ihtiyar da olmak üzere, yüz sekiz kişiden kurulmuştu. Gençler gitmek zorunda kaldıkları için, büyükler de bir sürek avı heyecanı içinde gidiyorlardi.

Gregor Melehov, yağmurluğunun kukuletasını kasketinin üstüne çekmiş, en son sırada gidiyordu. Puslu gökten yağmur çiseliyordu. Yeşillere bürünmüş bozkırın üzerinden yüklü bulutlar yuvarlana yuvarlana geçiyordu. Bulutlu sırtın altında, yükseklerde bir kartal süzülüyordu. Rüzgârın önünde kanatlarını çırpa çırpa doğuya doğru uçtu, uzaklarda pırıltılı kahverengi bir nokta halinde kayboldu.

Bozkır ıslak ıslak parlıyordu. Ötede beride aslanağızları, geçen yıldan kalma pelin kümeleri vardı. Kurşunî höyükler bayırda nöbet bekliyordu.

Kargin'e inerlerken, öküzleri otlatmaya götüren bir delikanlıyla karşılaştılar. Kamçısını sallayarak, yalınayak yürüyordu. Atlıları görünce durdu ve binicilerle, çamura bulanmış atlarını dikkatle süzdü.

«Nerden geliyorsun?» diye sordu Tomilin.

«Kargin'den,» diye çekinmeden cevap verdi delikanlı, başına örttüğü paltosunun altından gülümseyerek.

«Kazaklarınız gitti mi?»

«Gittiler. Kızıl Muhafızları tepelemeye gittiler. Bir sigaralık tütünün var mı, amca?»

«Tütün mü, senin için mi?» diye Gregor atının dizginlerini çekti.

Çocuk onun yanına gitti. Yukarı kıvırdığı pantolonunun paçaları ıslaktı ve pantolonunun yan şeritleri

kırmızı kırmızı parlıyordu. Gregor cebinden tütün kesesini çıkarırken, delikanlı onun yüzüne çekinmeden bakarak konuştu:

«Tepeden iner inmez, cesetler göreceksiniz biraz sonra. Dün bizim Kazaklar Kızıllardan aldıkları tutsakları oraya götürüp öldürdüler. Ben de orada, çalılığın dibinde sığırları otlatıyordum, onları kestiklerini gördüm. Öf, ne berbattı be! Kılıçlar kalkıp inmeye başlayınca tutsaklar çığlık atmaya, kaçmaya başladılar... Sonradan gidip baktım. Bir tanesi omuzundan aşağı doğru biçilmişti, göğsünde kalbinin attığı ve mavi mavi böbrekleri görülüyordu... Çok berbattı!» diye, hikâyesinin Kazakları korkutmadığına hayret ederek tekrarladı. Hiç değilse, Gregor'un, Kristonya'nın ve Tomilin'in kılları kıpırdamayan, soğuk yüzlerine bakarak, korkmadıkları sonucuna vardı.

Delikanlı sigarasını yaktı, Gregor'un atının ıslak boynunu okşadı ve, «Teşekkür ederim,» deyip öküzlerinin yanına koştu.

Yolun kenarında, yağmur sularının çıplak bıraktığı, pek az toprak kalmış, derin olmayan bir çukurda, Kızıl Muhafızların cesetleri yatıyordu. Dudaklarında kan pıhtısı bulunan kurşun mavisi bir surat iyice görülebiliyordu. Mavi yaldız çizgili pantolonu içinde çıplak bir bacak, topraktan dışarı çıkmıştı.

«Gömmek zahmetine bile katlanmamışlar! Domuzlar!» diye mırıldandı Kristonya. Atını kamçıladı, Gregor'a yetişti ve tepeden aşağı dörtnala indi.

Tomilin, «Ee, nihayet Don topraklarında da kan döküldü!» diye gülümsedi, ama yanağı seğiriyordu.

XXV

Bunçuk'un makineli tüfek nişancısı, Tatarski köyünden, Maksim Griyaznov adındaki Kazaktı. Kutyopov'un Gönüllü Müfrezesiyle bir çatışmada atını kay-

betmiş, ondan sonra da kendini içkiye ve kumara vermişti. Atı (şu, boğaya benzeyen, sırtında boydan boya gümüşî bir çizgi olan at) altında vurulup ölünce, Griyaznov eyeri çözmüş, üç verst kadar taşımış, bu vaziyette Gönüllülerin elinden canlı kurtulamayacağını anlayarak değerli, madenî eyer kaşını sökmüş, gem ve kantarma demirlerini çıkarmış ve dövüşmeyi birliğin öteki askerlerine bırakmıştı. Rostov'da ortaya çıkmış, muharebede öldürdüğü bir yüzbaşıdan aldığı gümüşî kabzalı kılıcı çarçabuk kumarda vermiş, sonra yanında taşıdığı koşum parçalarını, hatta pantolonuyla sahtiyan çizmelerini bile kaybetmişti. Bunçuk'un makineli tüfek müfrezesine katıldığında nerdeyse çırılçıplak kalmıştı. Belki kendisine orada bir çeki düzen verecekti, ama daha ilk çarpışmasında suratından bir kurşun yedi, mavi gözü göğsüne aktı ve kuru çam kerestesi gibi parçalanıveren kafasının arkasından kan fışkırdı. Tatarski'li Kazak, eski at hırsızı, yeni ayyaş Maksim Griyaznov hayata gözlerini yummuştu.

Bunçuk onun ölüm sancıları içinde kıvranan vücuduna baktı ve makineli tüfeğin namlusuna bulaşan kanı dikkatle sildi. Bunun hemen ardından da geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunçuk, sıcacık toprağın üzerinde katılaşacak olan Maksim'i orada bırakarak, makineli tüfeği sürükleyip geriye götürdü. Maksim can çekişirken, gömleğini başının üzerine topladığı için esmer vücudu güneşe karşı açık kalmıştı.

Hepsi de Türk cephesinden yeni gelmiş olan askerlerden kurulu bir Kızıl Muhafız mangası, dış mahallenin ilk yol kavşağında bir süre tutundu. Başında, tüyleri yarı yarıya dökülmüş kürk başlık bulunan bir asker Bunçuk'a makineli tüfeği kurması için yardım etti, ötekiler de bir yandan düşmana doğru alaylı alaylı bağırıp şakalaşırlarken, bir yandan da yolu karşıdan karşıya kapatacak kaba saba bir barikat yaptılar. Anna, Bunçuk'un yanında yere uzanmıştı.

Birdenbire sağ taraftaki ilk sokaktan bir ayak pa-

tırtısı duyuldu, dokuz on tane Kızıl Muhafız köşeden çıkıverdiler. İçlerinden biri, «Geliyorlar!» diye bağırabildi.

Yol kavşağında bir anda kimsecikler kalmadı, bir sessizlik çöktü. Arkasından bir toz bulutu kalktı ve kasketine beyaz bir şerit bağlanmış, karabinasını yan tarafına sıkıca bastırmış bir Kazak atlısı, doludizgin köşeyi döndü. Atının dizginlerini o kadar kuvvetli çekti ki, hayvan ard ayakları üzerine çöktü. Bunçuk tabancasıyla bir el ateş etti. Kazak, atının boynuna iyice yatarak gerisin geriye dörtnala kaçtı. Barikatın gerisindeki askerler kararsızlık içinde tereddüt ediyorlardı: İçlerinden ikisi duvar dibinden koşarak, bir avlu kapısının dibine yattılar. Biraz sonra hepsinin çözülüp, geri çekilmeye başlayacağı belliydi. Gergin sessizlik ve korku dolu bakışları kararlılık vaat etmiyordu.

Bundan sonra olanlar içinden, sadece bir an, silinmez ve canlı bir şekilde Bunçuk'un hafızasında kaldı. Anna, başörtüsü başının gerisine kaymış, saç baş darınadağın ve heyecandan tanınmaz bir halde silahını sağ elinde tutarak yerinden fırladı, çevresine bakındı, Kazağın ardında kaybolduğu evi işaret etti ve değişmiş, çatal çatal bir sesle haykırdı. «Beni takip edin!» Kararsız, sendeleyen adımlarla köşeye doğru koştu.

Bunçuk yattığı yerden doğruldu. Anlaşılmaz bir çığlıkla çarpıldı ağzı. En yakınındaki askerden bir tüfek kaptı ve soluk soluğa, bacaklarında hâkim olamadığı bir titreme hissederek, aynı zamanda Anna'ya geri dönsün diye bağırmak için, boşalan gücüyle kendini zorlamaktan yüzü morararak, onun ardından koştu. Arkasından koşa koşa gelen birkaç askerin tıkanırcasına soluk alışlarını duydu. Bütün varlığıyla, korkunç, tamir edilmesi imkânsız bir şeyler olacağını hissetti. O anda bile, ötekilerin Anna'nın ardı sıra gitmeyeceklerini, kızın hareketinin anlamsız, düşüncesiz-

ce olduğunu, onu ölüme götürdüğünü anladı.

Köşeye yakın bir yerde karşıdan dörtnala gelen Kazaklarla karşılaşıverdi. Kazaklar düzensiz bir yaylım ateşi açtılar. Kurşunların vızıltısı, Anna'nın kopardığı incecik, zayıf bir çığlık. Sonra, Bunçuk, Anna'nın kollarını ileri doğru uzatıp, gözlerini testekerlek açarak yolun üstüne kıvrıldığını gördü. Kazakların geri döndüklerini, Anna'nın şevk verici hareketiyle atılganlık göstermekte geç kalan Kızıl askerlerin Kazakları kovaladıklarını görmedi gözleri. Sadece ve sadece ayaklarının dibinde kıvranan Anna vardı gözünde. Onu, kaldırmak için çevirdi ve kucaklayıp taşıdı. Ama kızın sol yanından şırıl şırıl kan aktığını ve yırtılan mavi bluzunun, yaranın çevresinde parça parça sarktığını gördü; bir dumdum kurşunu yediğini ve ölmek üzere bulunduğunu anladı: Anna'nın bulutlanan gözlerinde pusuya yatmış ölümü gördü.

Birisi Bunçuk'u kenara itti, Anna'yı kaldırıp bir avluya taşıdılar ve meyilli bir sundurmanın serin gölgesine yatırdılar.

Bir asker yaraya topak topak pamuk bastırıyor ve kandan sırılsıklam hale gelen pamukları atıyordu. Kendisine hâkim olan Bunçuk, Anna'nın bluzunun yakasını açtı, kendi gömleğinden bir parça yırttı ve tampon yaparak yaraya bastırdı. Ama kan, ıslanan tampondan da çıkmaya devam ediyordu. Anna'nın yüzünün mavileşmekte olduğunu, kararan dudaklarının müthiş bir ıstırapla titrediğini gördü. Ağzı hava alabilmek için açılıp kapanıyor, ama ciğerleri soluyamıyordu; hava ağzından ve yaradan tekrar çıkıyordu. Bunçuk onun yırtılan gömleğini kesip çıkardı ve hiçbir utanç hissi duymaksızın, kızın ölüm teri basmış vücudunu çırılçıplak bıraktı. Yarayı tamponla biraz tıkayıp, kanı durdurabildiler, bir iki dakika sonra da Anna kendine geldi. Çukura kaçmış gözlerini, karanlık göz yuvaları içinden bir an Bunçuk'a dikti, sonra titrek kirpikleri gözlerinin üstüne kapandı.

Kendini ordan oraya atarak, «Su! Çok sıcak!» diye inledi. Gözlerinden yaşlar boşandı. «Yaşamak istiyorum! İlya! Sevgilim..! A-ah!»

Bunçuk, şişmiş dudaklarını onun alev alev yanan yanaklarına değdirdi. Anna'nın göğsüne su döktü. Su, Anna'nın köprücük kemiklerinin altındaki çukurları doldurdu, ama bir an sonra kuruyuverdi. Anna ölüm ateşiyle yanıyordu. Kıvranarak kendisini Bunçuk'un ellerinden kurtardı.

«Sıcak... Ateş..!»

Dermanı kesilince biraz sakinleşti ve anlaşılabilir bir şekilde konuştu:

«İlya, neden ama? Görüyorsun ya, ne kadar basit... Ne tuhaf adamsın... Son derece basit... İlya, canım, sen... anneme...» Gülüyormuş gibi kenarları kırış kırış olan gözlerini araladı, ıstırabına ve duyduğu dehşet hissine hâkim olmaya çalışarak, boğulurcasına, anlaşılmaz sözler mırıldanmaya başladı: «Önce bir çarpma... ve yanma duyuluyor... Şimdi her şey alev alev... Hissediyorum... ölüyorum ben.» Bunçuk'un acı acı, ölümünü kabul etmediğini anlatan hareketini farkederek kaşlarını çattı. «Yapma..! Çok güç... ah, ne kadar güç, nefes almak!»

İspazmoza tutulmuş gibi, kesik kesik ve bütün ıstırabını ona anlatmak istercesine kelimeleri bir solukta çıkararak konuşuyordu. Bunçuk dehşet içinde, Anna'nın yüzünün saydamlaşmakta olduğunu, şakaklarının sararmaya başladığını gördü. Yanında cansız duran ellerine çevirdi gözlerini ve tırnaklarına, olgunlaşan bir erik gibi pembemsi bir maviliğin yayıldığını gördü.

«Su! Göğsüm... Çok sıcak!..»

Bunçuk su getirmek için eve koştu. Döndüğünde, sundurmadan Anna'nın kısık solukları duyulmuyordu artık. Batan güneş, Anna'nın son bir kasılmayla çarpılan ağzının ve yarasına bastırdığı, balmumu rengindeki, hâlâ sıcak elinin üzerinde parlıyordu. Bunçuk,

kollarını yavaşçacık Anna'nın omuzlarına sararak onu kaldırdı, bir an kadar, hafif çilli, delikleri kısılmış burnuna, gözlerinin arasındaki mini mini, koyu çizgilere baktı ve kara kaşlarının altında, gözbebeklerinin solmakta olan pırıltısını görmeye çalıştı. Anna'nın öne eğik, zavallı başı, göğsüne doğru biraz daha düştü ve narin, genç kız boynunda şahdamarı son defa attı.

Bunçuk soğuk dudaklarını, Anna'nın kara, aralık gözkapaklarına bastırdı ve «Benim dostum! Canım! Anna'm!» diye seslendi.

Sonra doğruldu, topuğunun üstünde hızla çarkedip, tabiî olmayan dimdik bir yürüyüşle ve iki yanına bastırdığı kollarını hiç sallamaksızın uzaklaştı.

XXVI

Bundan sonraki günler Bunçuk, tifüse yakalandızı zamanki gibi bir humma içinde yaşadı. Gerçi yine dolaşıyor, iş görüyor, yiyor, uyuyordu, ama hep dalgın, narkoz almış gibi bir uyuşukluk içindeydi. Şiş şiş, çılgın gözleriyle çevresindeki dünyaya boş boş bakıyor, arkadaşlarını tanıyamıyordu; körkütük sarhoş ya da ağır bir hastalıktan yeni kurtuluyormuş gibi bir hali vardı. Anna öldüğü andan itibaren, duyguları geçici olarak körelmişti; ne bir şey istiyor, ne de bir şey düşünüyordu. «Ye, Bunçuk!» diye onu zorluyordu arkadaşları; o da çenelerini ağır ağır, tembel tembel oynatarak yiyordu. Yoldaşları gözlerini ondan ayırmıyorlar ve onu hastaneye yollamayı düşünüyorlardı.

Ertesi gün, makineli tüfekçilerden biri, «Hasta mısın?» diye sordu.

«Hayır.»

«Peki neyin var? Üzüntü mü?»

«Hayır.»

«Haydi, gel bir sigara içelim. Onu geri getiremezsin, arkadaş. Boşuna zorlama kendini.»

Yatma vakti gelince, ona, «Yatma zamanı geldi!» dediler, oda yattı.

Dört gün, bu şekilde, gerçek dünyadan elini eteğini çekmiş bir durumda yaşadı. Beşinci gün, Krivoşlikov ona sokakta rastladı ve kolundan yakaladı.

«Hah, buldum seni! Ne zamandır seni arıyordum,» dedi. Bunçuk'un halini bilmediği için, sırtına dostça bir şaplak indirip, endişeli endişeli gülümsedi. «Neyin var seni yahu? Yoksa içkiye mi başladın, nedir? Kuzey Don bölgesine oradaki Kazakları silah altına almak için bir seferî heyet göndereceğimizi duydun mu? Heyete Potyolkov başkanlık edecek. Tek umudumuz kuzeydeki Kazaklarda. Yoksa burada kapana kısılacağız. Gider misin? Propagandacılara ihtiyacımız var. Gidersin, değil mi?»

Bunçuk, kısaca, «Evet,» dedi.

«Çok güzel. Yarın hareket ediyoruz.»

Bunçuk hâlâ aynı zihnî perişanlık içinde, hareket hazırlıklarını yapıp, ertesi günü seferî heyetle birlikte yola çıktı.

O sıralarda Don Sovyet Hükümetinin durumu pek tehlikeliydi. Alman işgal ordusu Ukrayna'dan doğuya doğru ilerliyor ve aşağı Don bölgeleri karşı ihtilal ayaklanmalarıyla kaynıyordu. Popov, Don'un ötesindeki bozkırlarda pusuya yatmış, Novoçerkask'a saldırmaya her an hazır bekliyordu. Nisan ortalarında toplanan Taşra Sovyetleri Kongresi, Rostov'u tehdit eden asi Kazakları püskürtmek için birkaç kere yarıda kesilmişti. Sadece kuzeyde İhtilalin ateşi hâlâ yanıyor ve aşağı Don'dan destek bulma umutlarını tamamiyle yitiren Potyolkov'la ötekiler ister istemez bu ateşe doğru sürükleniyorlardı. Burada seferberlik başarısızlığa uğramıştı. Lagutin'in inisiyatifiyle, yakın tarihte Don Halk Komiserleri Konseyi başkanı seçilen Potyolkov, cepheden dönen askerlerden üç dört alayı silah altına almak ve bunları Almanlarla, aşağı bölgelerdeki karşı ihtilalcilerin üzerine sürmek için kuzeye

doğru çıkmaya karar verdi. Başlarında Potyolkov bulunmak üzere beş kişilik bir Olağanüstü Seferberlik Komisyonu tayin edildi; seferberlik için hazineden altın ve çarlık parası olarak on milyon ruble çekildi; muhafız birliği, başlıca Kamenskaya bölgesinden gelmiş Kazaklardan aceleyle kuruldu ve heyet 1 Mayıs'ta daha şimdiden Alman uçaklarının ateşi altında yola çıktı.

Demiryolları, Ukrayna'dan çekilen Kızıl Muhafızlarla dolup taşıyordu. Asi Kazaklar köprüleri uçuruyor, trenleri tahrip ediyorlardı. Novoçerkask'tan Kamenskaya'ya giden tren hattı üzerinde her sabah Alman uçakları uçuyor, akbaba sürüleri gibi süzülüyor, Kızıl Muhafız müfrezeleri üzerine makineli tüfek ateşi açıyorlardı. Askerler vagonlardan inip dağılıyorlar, tüfek sesleri ortalığı çınlatıyordu; istasyonlarda cüruf yığınlarının kokusu, savaş ve tahribatın keskin kokusuna karışıyordu. Uçaklar gökte, ta yükseklere çıkıyor, nişancılar bağ bağ mermi yakıyor, trenlerin çevresi, güz mevsiminde altın yaprakları yerlere yayılmış bir meşe korusu gibi boş mermi kovanlarıyla doluyordu. Her yerde tahribatın izleri görülüyordu. Yanmış, parçalanmış vagonlar, telgraf direklerine dolanmış, kopuk teller, yıkılmış evler ve bir kasırganın önünde sürüklenmişe benzeyen kar çitleri.

Sefer heyeti beş gün, demiryolu ile Millerovo'ya doğru ilerledi. Altıncı gün Potyolkov, Seferberlik Komisyonunu kendi vagonunda toplantıya çağırdı.

«Bu şekilde ilerleyemeyiz. Bana kalırsa vagonları bırakıp, yolun geri kalan kısmını yürümemiz gerekiyor.»

«Ne?» diye bağırdı Lagutin. «Biz tabana kuvvet ağır aksak gidene kadar Beyazlar bizi süpürürler.»

Mrihin, şüpheli şüpheli, «Biraz uzak,» dedi.

Krivoşlikov, sıtma ve kininden sapsarı, kaputuna sarınmış, sesini çıkarmadan oturuyordu. Bir şeker çuvalının üzerinde dertop olmuş, tartışmalara hiç katıl-

mıyordu. Gözleri ateşten, buğulu buğuluydu.

Potyolkov gözlerini kaldırmaksızın, «Krivoşlikov!» diye seslendi ona.

«Mesele nedir?»

«Dinlemiyor musun? Yaya gitmemiz gerekiyor, yoksa yetişecekler bize. Ne dersin? Sen hepimizden daha okumuşsun.»

Krivoşlikov, ağır ağır ve açık seçik, «Yürüyebiliriz,» dedi, ama birdenbire dişleri bir kurtunkiler gibi kenetleniverdi ve şiddetli bir nöbetle titremeye başladı. «Taşıyacak o kadar eşyamız olmasa, yürüyebilirdik.»

«Evet, yürüyelim daha iyi, Allah belalarını versin!» diye kabul etti Lagutin.

«Sen ne dersin, Mihail?»

Krivoşlikov, sinirli sinirli, omuzlarını silkti, «İtirazım yok.»

«Kazaklara derhal trenden inmelerini emredeceğim. Zaman kaybetmekte mana yok.» Mrihin ne diyeceklerini anlamak için çevresine bakındı, hiçbir itirazla karşılaşmayınca, vagondan aşağı atladı.

O kasvetli, yağmurlu sabah, Potyolkov heyetini taşıyan tren, Belaya Kalitva'dan çok uzakta değildi. Bunçuk başını kaputunun altına çekmiş, vagonunda yatıyordu. Aynı vagonda Kazaklar çay pişiriyor, gülüyor, birbirlerinin bacaklarını çekiştiriyorlardı. Bunçuk gözlerini hiç açmıyordu. Geçmişteki olayları, aynı acıyı hissederek, tekrar tekrar yaşamaktaydı. Ufukta, uzak ormanların kahverengi sırtlarıyla karlı bozkır, dumanlı gözlerinin önünde kayıyordu. Soğuk rüzgârı hisseder gibi oldu. Sanki Anna, onun yanında ayakta duruyordu. Onun siyah gözlerini, ağzının güçlü, ama yumuşak çizgilerini, burnunun üzerindeki mini mini çilleri, alnındaki düşünceli kırışıkları görebiliyordu. Anna'nın dudaklarından çıkan kelimeleri işitemiyordu: Yabancı birtakım sesler ve kahkahalara karışan anlaşılmaz sözlerdi. Ne var ki, gözlerindeki pırıltıdan

ve kirpiklerini kırpıştırmasından ne söylediğini tahmin ediyordu.

Ama arkasından, değişik, yüzü mavimtırak sarı, yanaklarında gözyaşı izleri, burun delikleri kısılmış ve dudakları müthiş bir acıyla çarpılmış bir Anna gördü. Anna'nın gözlerinin koyu renkli çukurlarını öpmek için eğildi. İnledi ve hıçkırıklarını boğmak için gırtlağını kavradı. Anna, onu bir an bile bırakmıyordu. Zamanın akışı içinde yüz çizgileri ne soluyor, ne kararıyordu. Yüzü, endamı, yürüyüşü, hareketleri, kaşlarının kavisleri hep bir araya gelerek Anna'yı canlandırıyor, Anna'yı tamamlıyordu. Anna'nın sözlerini, onun duygusal, romantik konuşmalarını, onunla birlikte yaşadığı her anı hatırlıyordu. Ve bu yeniden yaratışın canlılığı Bunçuk'un acısını on kat arttırıyordu.

Trenden inme emri gelince onu kaldırdılar. Bunçuk doğruldu, kayıtsız bir tavırla eşyasını topladı ve çıktı. Bagajların indirilmesine yardım etti. Aynı kayıtsızlıkla bir arabaya bindi ve yola koyuldu.

Yağmur yağıyordu. Yol kenarındaki bodur otlar ıslaktı. Bayırlarında, çukurlarında rüzgârın rahat rahat dolaştığı açık bozkır. Ardlarında lokomotiflerin dumanı, kırmızı bloklar halinde istasyon binaları. En yakın köyden kiralanan kırk araba, yol boyunca ağır ağır ilerliyordu. Atlar yavaş gidiyordu. Yağmuru iyice çekmiş, killi kara toprak, hareketlerini ağırlaştırıyordu. Çamur, yün gibi kesekler halinde tekerleklere yapışıyordu. Önlerinde ve ardlarında, karıları, aileleri, yoksul eşyalarıyla, Kazakların vahşetinden kaçan kalabalık madenci kafileleri gidiyordu.

Bir demiryolu kavşağında, parçalanmış iki Kızıl Muhafız müfrezesinin dökünüleri, arkalarından yetişti. Savaşın zorlamasından, uykusuzluktan ve mahrumiyetten askerlerin yüzleri toprak gibi kasvetli bir renk almıştı. Komutanları, Sçadenko, Potyolkov'un yanına geldi. İngiliz usulü kırpık bıyığı, sert hatlı ince burnuyla, yakışıklı yüzü son derece bitkindi. Bunçuk

oradan geçerken, kaşları çatılmış Sçadenko'nun yorgun, öfkeli bir selse konuştuğunu duydu:

«Ben kendi adamlarımı bilmez miyim, sanıyorsunuz? Daha önce de durum berbattı, ama şimdi bir de Allahın belası Almanları hesaba katmak gerekiyor. Kuvvetlerimi bir daha ne vakit toplayacağım ben?»

Bu konuşmadan sonda Potyolkov, kaşları çatık ve görünüşe göre azıcık şaşkın bir halde, arabasına yetişmek için iri adımlarla uzaklaştı. Krivoşlikov yanına yaklaştı ve heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatmaya başladı ona. Bunçuk, Krivoşlikov'un kolunu yukarıdan aşağı doğru sallayarak bir solukta ard arda birkaç cümle birden sıraladığını gördü. Potyolkov'un keyfi yerine geldi, arabasına sıçradı ve ağırlığı altında araba gıcırdadı. Arabacı kırbacı atların sırtına indirdi, tekerleklerden çamurlar saçıldı.

Potyolkov meşin ceketini rüzgâra karşı açarak, «Daha hızlı!» diye bağırdı.

XXVII

Heyet, Don'un bağrına doğru günlerce ilerledi. Ukrayna'lı köylüler onları konukseverlikle karşıladılar, seve seve kumanya sattılar onlara, yer gösterdiler. Ama Krasnokutsk'a gitmek için at kiralama meslesi ortaya atılır atılmaz Ukrayna'lılar kafalarını kaşımaya başladılar ve biraz tereddütten sonra açık açık reddettiler.

Potyolkov, içlerinden birine, «İyi para kazanacaksınız, neden burun kıvırıyorsunuz?» diye sordu.

«Para benim canımdan kıymetli mi?»

«Senin canını istediğimiz yok, bize birkaç at, bir de araba kirala, o kadar.»

«Yapamam.»

«Neden?»

«Kazaklara gidiyorsunuz, değil mi?»

«Ne çıkar bundan?»

«Ya bir şey olur da ben atlarımı kaybedersem, o zaman ne yaparım? Atlar olmadan nasıl yaşarım? Olmaz, arkadaş, bırak beni. Ben gitmem.»

Kazak topraklarına yaklaştıkça, Potyolkov'u ve öteki liderleri bir korku sarmaya başladı. Halkın davranışlarında bir değişiklik göze çarpıyordu; halk, burada onlara kötü niyetle, korkuyla bakıyor, yiyeceklerini istemeye istemeye satıyor ve sorulardan kaçıyordu. Arabaların çevresini artık neşeli köy çocukları sarmıyordu. Pencerelerden düşman yüzler gözetliyor ve köylüler bir anda gözden kayboluveriyorlardı.

Heyetteki Kazaklar öfkeli öfkeli bağırdılar: «Nesiniz siz be, gâvur musunuz? Ne diye öyle baykuş gibi bakıyorsunuz bize?»

Son derece soğuk karşılanmalarından umutsuzluğa düşen Vanka Boldyirev, köy meydanında kasketini yere çaldı ve komutanlardan biri geliverir diye çevresine göz atarak, kükredi:

«Siz insan mısınız, iblis mi? Ne diye sesinizi çıkarmadan duruyorsunuz be, Allahın belaları? Sizin haklarınızı korumak için biz kanlarımızı akıtıyoruz, siz geçmiş bizi seyrediyorsunuz? Şimdi eşitlik var, Yoldaşlar, artık Kazak, kokol kalmadı, kimse de size el uzatamaz. Hemen bize yumurta, tavuk getirin, hepsinin parasını çar rublesiyle ödeyelim.»

Altı tane Ukrayna'lı, sabana koşulmuş atlar gibi meyus, başları öne düşük, durmuş onları dinliyorlardı. Vanka'nın ateşli konuşmasına hiçbiri cevap vermedi.

Boldyirev, «Eskiden ne idiyseniz yine aynı kokolsunuz hepiniz! Patlayın e mi, şişko göbekli burjuvalar siz de!» diyerek partal kasketini tekrar yere çaldı ve nefretinden suratı mosmor kesildi. «Yağmur olsanız kimsenin tarlasına yağmazsınız zaten!»

Çeşitli yönlere dağılırken, Ukrayna'lıların bütün söyledikleri, «O kadar bağırmaya lüzum yok,» demek oldu.

Aynı köyde, ihtiyar bir Ukrayna'lı kadın, Kazaklardan birini sorguya çekiyordu:

«Her şeyimizi çalıp, bizi kılıçtan geçireceğiniz doğru mu?»

Kazak, gözünü bile kırpmadan cevap verdi:

«Doğru. Belki herkesi değil, ama bütün yaşlı erkekleri kılıçtan geçireceğiz.»

«Oh, Tanrım! Peki ne diye keseceksiniz onları?»

«Onları lapamıza katıp yiyoruz. Şimdi koyunun tadı yok, daha iyice tatlanmadı koyunlar, onun için ihtiyarları kazanımıza atıp bir güzel haşlıyoruz...»

«Şaka etmiyorsun, değil mi?»

Mrihan, «Yalan söylüyor, nine,» diye araya girdi ve şakacıya döndü:

«Kime, nasıl şaka yapılacağını öğrenmen lazım senin! Böyle şaka yaptığını duysa Potyolkov kelleni uçurur. Ne diye bu gibi masalları yayıyorsun ortalığa? Şimdi gidip herkese, yaşlı erkekleri keseceğimizi söyleyecek!»

Endişeyle dolu olan Potyolkov, molaları ve gece konaklamalarının süresini kısaltıp, heyetin yürüyüşünü hızlandırdı. Yukarı Don Bölgesine varmalarından bir gece evvel Lagutin'le uzun uzun konuşmuştu.

«Çok uzaklaşmakta mana yok, İvan. Bir an önce seferberliği başlatalım. Bir kayıt defteri açtığımızı ilan eder, iyi maaş vaat ederiz, yalnız atlarıyla teçhizatlarını kendileri getirirler, halkın parasını kıyasıya harcayamayız öyle. Yol boyunca adam toplarız. Mihaylovka'ya vardığımızda, emrimizde bir tümen bulunmalı. Bir tümen toplayabilir miyiz, dersin?»

«Eğer oralarda durum sakinse, toplarız.»

«Demek Beyazların işe koyulmuş olabileceklerini düşünüyorsun?»

«Kim bilir?» Lagutin seyrek sakalını okşadı ve meyus meyus ilave etti: «Geç kaldık... başaramayacağımızdan korkuyorum. Subaylar oralarda harekete geçmişlerdir bile. Acele etmeliyiz...»

«Acele ediyoruz işte! Hem sen korkma! Korkmamamız lazım!» diye cevap verdi Potyolkov; gözleri haşin bir pırıltıyla tutuşuyordu. «Ardımızdan gelen adamlarımız var, korkmaya hiç lüzum yok. Onları yarar geçeriz! Bir haftaya kalmaz, Almanları da, Beyazları da Don'dan sürer atarız.» Sigarasından kuvvetli bir nefes çekerek, kendi gizli düşüncelerini dile getirdi: «Eğer çok geç kalmışsak, biz de hapı yuttuk demektir, Don'daki Sovyet hâkimiyeti de. Geç kalmamalıyız. Eğer biz oraya varmadan subaylar bir ayaklanmayı örgütlendirirlerse, bu sonumuz olur!»

Ertesi gün akşama doğru Kazak topraklarına ayak bastılar. İlk köye yaklaşırlarken, en öndeki arabalardan birinde Lagutin ve Krivoşlikov'la birlikte giden Potyolkov, bozkırda bir sığır sürüsü gördü. «Gidip, çobanı bir sorguya çekelim,» önerisinde bulundu Lagutin'e. Krivoşlikov da onu destekledi.

Lagutin'le Potyolkov yere indiler ve sürüye doğru yürüdüler. Meranın güneşten kavrulmuş otları kahverengi pırıltılar saçıyordu. Otlar bodur ve çiğnenmişti, yalnız yol kenarında kuvvetli kolzalar ve sakallı tepelerini hışırtılarla sallayan yabani yulaflar görülüyordu. Yaşlı bir pelinotunu avucunda ezip, acı kokusunu ciğerlerine çeken Potyolkov çobana yaklaştı.

«Merhaba, çoban.»

«Merhaba.»

«Sürüye mi bakıyorsun?»

«Evet.»

İhtiyar çoban kırlaşmış gür kaşlarının altından onları süzüyordu.

«E, buralarda nasıl geçiniyorsunuz bakalım?»

«İdare ediyoruz, işte, Tanrının yardımıyla.»

«Haberler var mı?»

«Pek bir şey yok. Siz kimsiniz, acaba?»

«Bizler memlekete dönen askerleriz.»

«Hangi köydensiniz?»

«Ust-Koperskaya.»

«Şu Potyolkov da sizinle beraber, değil mi?»

«Evet.»

Çoban bu cevaptan, açıkça korktu, rengi sarardı.

«Ne oldu, ihtiyar?» diye sordu Potyolkov.

«Söylediklerine göre bütün Ortodoksları öldürecekmişsiniz.»

«Saçma! Kim anlatıyor bu masalları?»

«İki gün önceki toplantıda ataman söyledi. Ya birtakım dedikodular çalınmış kulağına, ya da Potyolkov'la Kalmukların bizi kılıçtan geçirmeye geldiklerini bildiren bir haber almış hükümetten.»

Lagutin, «Demek atamanları yine getirdiniz başınıza?» diye sorarak, sağlam sarı dişleriyle bir ot sapını çiğnemekte olan Potyolkov'a baktı.

«Birkaç gün önce bir ataman seçtik. Sovyet kapandı.»

Lagutin daha soracaktı, ama o sırada, biraz ötede koskocaman bir boğa, ineklerden birinin üstüne sıçrayıp hayvanı yere çökertiverdi.

Çoban, «Hayvanın belini kıracak, iblis!» diye bağırıp, yaşından umulmayan bir hızla sürüye doğru koştu. Koşarken de bağırıyordu: «Nastyonka'nınki... Belini kıracak hayvanın. Ne yapıyorsun ulan, Dazlak!»

Potyolkov kollarını açıp arabanın yanına döndü. İyi bir çiftçi olan Lagutin, boğanın yere mıhladığı zayıf nahif ineğe baktı ve bir an kafasından şu düşünce geçti: «Evet, ineğin belini kırabilir de hani, iblis!»

Ancak ineğin, boğanın saldırısından beli sağlam bir halde kurtulduğuna emin olunca arabaya döndü. Kendi kendine, «Ne yapacağız şimdi? Acaba Don'un öte yanında da atamanları getirmişler midir iş başına?» diye sordu. Ama yolun kenarında duran cins bir boğa, düşüncelerini yine başka tarafa çekti. Boğa, iri memeli, sağlam yapılı siyah bir ineği kokluyor, kocaman, kemikli kafasını sallıyordu. Geniş göğsü ta dizleri hizasına gelecek kadar kabarıktı ve güçlü gövdesi

bir keman teli gibi gergindi. Kısa bacakları direk gibi yere çakılıydı. Lagutin, sevgi dolu bakışlarını boğanın benekli kahverengi derisinden ayıramıyor, soylu hayvanı kıskanç bir hayranlıkla seyrederken endişelerle dolu kafasının içine bir tek düşünce işliyordu: «Bizim köyde de böyle bir boğa olmalıydı. Bizimkiler zavallı.» Bu düşünce bir an için onu sardı, sonra geçti. Arabaya doğru gidip, Kazakların asık suratlarına bakarken, Lagutin çoktan, hangi yolu tutmaları gerektiği düşüncesine dalmıştı.

*

Sıtma ateşinden zayıf düşen hayalci ve şair Krivoşlikov şöyle diyordu Potyolkov'a:

«Biz karşı-ihtilal dalgasından kaçmaya çalışıyoruz, ama bu dalga bizim üzerimize doğru geliyor. Düz kıyıdaki gelgit gibi ilerliyor. Yarış edemezsin bununla.»

Durumun ne kabar ciddi olduğunu bir Potyolkov iyice anlıyor gibiydi. Arabada öne doğru eğilerek oturuyor, ikide birde sürücüye bağırıyordu:

«Daha hızlı!»

Yürüyüş kolunun arkalarında, birisi bir türkü tutturdu, ama çabucak arkası kesiliverdi türkünün. Kahkahalar, bağırışlar tekerlek gürültülerini bastırıyordu.

Çobandan alınan bilgi doğru çıktı. Karısıyla birlikte Sveçnikov köyüne gitmekte olan bir Kazağın yanından geçtiler. Adamın omuzunda apoletler, kasketinde de kokart vardı. Potyolkov ona birkaç soru sordu ve yüzü daha da karardı.

Yağmur başladı. Hava kapalıydı. Yalnız doğuda, günışığı çalmış koyu mavi bir gök parçası bulutların arasından bakıyordu. Bir bayırdan aşağı ufak bir yerleşim bölgesine doğru inerlerken, insanların kaçıştığını, birkaç arabanın ta ötelerden yıldırım gibi geçtiğini gördüler.

Lagutin dalgın dalgın, «Kaçıyorlar. Bizden korktu-

lar...» dedi, ötekilerin yüzüne bakarak.

«Geri çevirin şunları. Bağırın şu iblislere!» diye haykırdı Potyolkov.

Kazaklar arabaların içinde ayağa kalkıp kasketlerini salladılar. İçlerinden biri deli gibi bağırdı.

Sefer heyetini taşıyan arabalar takır tukur yerleşim bölgesine girdi. Rüzgâr, geniş ve ıssız sokaklarda döne döne esiyordu. Avlulardan birinde, yaşlı bir Ukrayna'lı kadın, bir yandan lanetler savurarak bir arabaya yastıklar atıyor, başı açık, yalınayak kocası da atları gemlerinden tutuyordu.

Burada, konak yeri sağlamları için önden çıkardıkları adamların, bir Kazak devriye kolu tarafından esir edilip götürüldüğünü öğrendiler. Kazaklar herhalde çok uzaklarda olmamalıydılar. Kısa bir toplantıdan sonra geriye dönme kararı alındı. Önceleri ilerlemekte direnmiş olan Potyolkov, hâlâ tereddüt ediyordu.

Krivoşlikov yine bir nöbete yakalanmıştı, susuyordu.

Potyolkov, toplantıda bulunan Bunçuk'a, «Belki de ilerleyebiliriz, ne dersin?» diye sordu.

Bunçuk kayıtsız bir ifadeyle omuzlarını silkti. Hareket etsinler, ona ayak bağı olan kederinden uzaklaşsınlar da, ister ileri, ister geri gitsinler, aldırdığı yoktu. Potyolkov bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, ileriye, Ust-Medveditsa'ya gitmenin sağlayacağı yararlardan söz ediyordu. Ama Kazak propagandacılarından biri sert bir sesle onun sözünü kesti:

«Sen aklını kaçırmışsın! Bizi nereye götürmek niyetindesin? Karşı ihtilalcilere mi? Geri dönüyoruz? Ölmeye niyetimiz yok bizim! O da nesi? Şurayı görüyor musun?» Köyün üstündeki bayırı işaret ediyordu.

Hep birden dönüp, tepeye baktılar. Tam sırtta üç atlının silüeti göğe apaçık izdüşümü vermişti.

Lagutin, «Onların devriye kollarından biri!» diye bağırdı.

«Şurada da var, bakın!»

Daha başka atlılar gruplar halinde, tepenin üstünde bir görünüp, bir kayboldular, tekrar meydana çıktılar.

Potyolkov, geri dön emri verdi. İlk Ukrayna köyüne sürdüler arabalarını, ama Kazaklar tarafından önceden uyarıldıkları anlaşılan köy halkının saklanmaya ve kaçmaya hazırlandıklarını gördüler.

Karanlık çökmeye başladı. İnce, soğuk yağmur iliklerine kadar işledi. Askerler arabaların yanında, silahları ellerinde hazır yürüyorlardı. Yol, kıvrıla kıvrıla bir vadiye iniyor, vadiyi geçtikten sonra ötedeki yükseltiye tırmanıyordu. Tepelerin üstlerinde Kazak devriyeleri bir görünüp, bir kayboluyordu. Onların bu pusuya yatmış halleri, sinir gerginliğini daha da arttırıyordu.

Vadiyi kesen dere yataklarından birinin yakınlarında Potyolkov arabadan atlayıp bağırdı adamlarına: «Hazır olun!» Filinatsının emniyetini açtı ve arabasının yanı sıra yürümeye başladı. Bahar sellerinin suları dere yatağında mavi mavi görünüyordu. Sular bir bendin meydana getirdiği gölcüğe akıyordu. Gölcüğün kıyısındaki çamurlar, oraya su içmeye gelen sığırların ayak izleriyle çukur çukurdu. Yer yer çökmüş olan bend, yağmurun altında eğilmiş, hışırdayan sazlarla çevrelenmişti. Potyolkov bu noktada kendilerine bir tuzak kurulmuş olabileceğini sanmıştı, ama ileri keşif kolu ortalıkta hiç kimseyi göremedi.

Krivoşlikov, «Onları burada bekleme,» diye fısıldadı ona. «Şimdi saldırmazlar. Geceyi bekleyeceklerdir.»

«Bence de öyle!»

XXVIII

Batıda bulutlar yığılıyordu. Gece oluyordu.

Don yönünde, çok uzaklarda gök, parlak bir ışıkla

bir aydınlanıp, bir kararıyor ve her yana ışık saçan turuncu şimşekler yaralı bir kuş gibi titriyordu. Batan gün, buluttan, ağır bir tabut örtüsünün altında donuk donuk parlıyordu. Bozkırdan sanki sessizlik taşıyordu; vadinin kıvrımlarına, çekilen günün yaslı pırıltıları sinmişti. O mayıs akşamında bir güz tadı vardı. Henüz çiçeklenmemiş otlar bile anlatılmaz bir çürük kokusu saçıyordu. Potyolkov yürürken, doymuş otların karışık kokularını burnuna çekiyordu. Arasıra duruyor, çizmelerine bulaşan çamurları kazımak için eğiliyor, tekrar doğrulup, önü açık meşin ceketi rutubetten gıcırdıyarak, yorgun, iri adımlarla yoluna devam ediyordu.

Bir sonraki köye gece bastırdıktan sonra vardılar. Sefer heyetindeki Kazaklar arabalarını bırakıp, geceyi geçirmek için başka başka evlere dağıldılar. Potyolkov gözcüler konması için emir verdi, ama nöbete gidecek adam bulmakta güçlük çektiler. Üç tanesi, açıktan açığa reddettiler.

Krivoşlikov ateş püskürerek, «Bunlar için derhal bir yoldaş divanıharbi kurun! Emirlere itaatsizlik ettikleri için kurşuna dizin bunları!» diye bağırdı. Ama Potyolkov, acı acı, «Yolculuk morallerini bozdu onların,» dedi. «Kendilerini savunmaz bunlar. Hapı yuttuk, Mişa!»

Her nasılsa Lagutin birkaç Kazak toplayabildi ve köyün dışına nöbetçiler dikti. Potyolkov evleri dolaşıp, en güvendiği Kazaklarla konuştu.

«Uyumayın, çocuklar! Yoksa bizi tepelerler!» dedi onlara.

Bütün gece, bir masanın başında, kafasını elleri arasına alıp, yaralı bir hayvan gibi derin derin ve kısık kısık soluyarak oturdu. Şafak sökmeden az önce uyku bastırdı, başı masaya düştü. Ama hemen hemen aynı anda da geri çekilme hazırlıkları için kaldırdılar onu. Şafak söküyordu. Potyolkov avluya çıkmak üzere kalktı. Süt sağmaktan dönen evin kadını onu merdiven başında karşıladı.

İlgisiz bir tavırla, «Tepede birtakım atlılar dolaşıyor,» diye haber verdi ona.

Potyolkov avluya koştu. Köyün ve çayırlardaki söğütlerin üzerine bir tabut örtüsü gibi inen sisin ötesinde, tepede büyük Kazak kuvvetleri görülüyordu. İngiliz süratlisi ile köye doğru geliyorlardı.

Öteki evlerden boşalan Kazaklar da avluya doluşmaya başladılar. Bir tanesi Potyolkov'un yanına yaklaşıp, seslenerek onu bir kenara çağırdı:

«Yoldaş Potyolkov... biraz önce onlardan delegeler geldi.» Eliyle tepeyi işaret etti. «Derhal silahlarımızı bırakıp teslim olacakmışız; sana bildirmemizi istediler. Yoksa saldıracaklarmış.»

«Seni... köpoğlusu! Hangi cesaretle ulan sen...» Potyolkov adamı koputunun yakasından tuttuğu gibi kenara savurdu ve koşarak arabaya gitti. Tüfeğini namlusundan yakalayıp döndü ve kısık, kaba bir sesle Kazaklara bağırdı:

«Teslim olmak mı Karşı-ihtilalcilerle ne konuşacak mışız? Dövüşürüz onlarla! Arkamdan gelin! Silah başına!»

Birkaç tane Kazak avludan fırlayıp, küme halinde onun ardı sıra köyün ucuna kadar koştular. Son evlere varmalarına az kala, Mrihin arkalarından yetişti.

«Ayıp, Potyolkov!» diye haykırdı. «Kardeşlerimizin kanını mı akıtacağız? Geri dön! Bir anlaşmaya varınız.»

Kendisini sefer heyeti kuvvetinin çok küçük bir parçasının takip ettiğini gören ve çatışma halinde yenilginin kaçınılmaz olduğuna aklı kesen Potyolkov sessizce tüfeğinin mekanizmasını çıkardı ve eli yanına düştü.

«Faydasız, çocuklar! Köye dönün!»

Geri döndüler. Bütün sefer heyeti, birbirine bitişik üç avluda toplandı. Birkaç dakika sonra kırk kişilik bir Kazak atlı grubu köye girdi. Düşmanın esas kuvvetleri, köyü çevreleyen alçak tepelerdeki mevzilerin-

de kalmıştı. Potyolkov teslim şartlarını konuşmak için köyün ucuna gitti. Giderken, yolda arkasından koşan Bunçuk yetişti ve durdurdu onu.

«Teslim mi oluyoruz?»

«Bükemediğin bileği öp demişler. Elimizden başka ne gelir ki?»

«Ölmek mi istiyor canın?» Bunçuk tepeden tırnağa kadar titriyordu. Potyolkov'un çevresini almakta olan kıdemli Kazakları görmemezlikten gelerek, renksiz, tiz bir sesle, «Teslim olmayacağımızı söyle onlara,» diye haykırdı. «Söyle onlara, silahlarımızı teslim etmeyeceğiz!»

Topuğunun üstünde dönüp, tabancasını sallaya sallaya iri adımlarla uzaklaştı. Çemberi yarıp, dövüşe dövüşe tren yoluna varmak için Kızıl Muhafızları ikna etmeye çalıştı. Ama çoğunluk açıktan açığa teslim olmaktan yanaydı. Bir kısmı dönüp gitti, bir kısmı da öfkeyle bağırdı:

«Git kendin dövüş. Biz kendi kardeşlerimizi vurmayız!»

«Silahlarımızı bırakınca canımızı onlara teslim edebiliriz.»

«Paskalya yortusunun Pazar günü bugün, sen de tutmuş, kan dökmemizi istiyorsun, ha?»

Bunçuk döndü, arabasına gitti, kaputunu arabanın altına serdi ve tabancasının kabzasını elinde sıkı sıkı tutarak yattı. Önce, bir kaçmayı denemek aklına geldi. Ama kaçmayı, firarı kendine yediremedi ve Potyolkov'un dönmesini bekledi.

Potyolkov, üç saat sonra, büyük bir Kazak kalabalığıyla birlikte köye döndü. Başı yukarıda, güvenli, iri adımlarla yürüyordu. Yanında topçu sınıfından eski silah arkadaşı, Beyaz Kazak kuvvetleri komutanı, Üsteğmen Spiridonov vardı. Spiridonov kurnaz kurnaz gülümseyerek ona bir şeyler söylüyordu. Arkasından, beyaz bayrağın kaba saba gönderini göğsüne bastırmış atlı bir Kazak geliyordu.

Sefer heyeti arabalarının bir arada durduğu sokaklar, avlular yeni gelen Kazaklarla doldu, taştı. Bir anda sesler, kükreyiş halinde yükseldi. Gelenlerin çoğu, Potyolkov'un Kazaklarının eski silah arkadaşlarıydılar; birbirlerini tanıdıkça neşeli neşeli bağırıyorlar, kahkahalar koyveriyorlardı.

«Merhaba, sen misin, Prohor? Hangi rüzgâr attı seni buralara?»

Prohor, «Az daha vuruşacaktık sizinle,» diye cevap verdi. «Lvov yakınlarında Avusturyalıları nasıl kovaladığımızı hatırlıyor musun?»

«Vay, vay, vay. Danilo enişte de buradaymış! İsa dirildi, enişte!»

«İsa dirildi!» diye karşılık verdi Danilo, Paskalya selamına. Öpüşme sesleri duyuldu. Sonra iki Kazak karşılıklı geçtiler, bıyıklarını sıvazlaya sıvazlaya, arada sırada da birbirlerinin sırtına şaplaklar atarak bakıştılar.

Kızıl Muhafızlardan biri, «Daha orucumuzu bile bozmadık...» dedi.

«Yahu, siz Bolşeviksiniz, ne oruç bozması bu?»

«Hım! Bolşevik olabiliriz, ama yine de Tanrıya inanırız biz.»

«Oho! Yalan söylüyorsun!»

«Vallahi doğru diyorum!»

«Haç da taşıyor musun?»

«Tabii. İşte, bak.» Kızıl Muhafız üniformasının yaka düğmesini açtı ve kahverengi kıllı göğsünden sarkan kararmış bakır haçı çıkardı.

Yabalarla, baltalarla, «asi Potyolkov»u yakalamak için ortaya çıkmış olan ihtiyarlar, hayretle bakıştılar.

İçlerinden biri, «Yahu, bize, sizin Hıristiyan inancını bıraktığınızı söylemişlerdi!» dedi. «Kiliseleri soyup, papazları öldürdüğünüzü duyduk.»

Ablak suratlı Kızıl Muhafız, «Hepsi yalan bunların,» diye temin etti onları. «Size hep yalan söylemişler. Mesela, Rostov'dan ayrılmadan önce kiliseye gidip,

aşâyi rabbanî âyinine katılmıştım ben.»

«Hayret doğrusu!»

Boyu yarı yarıya küçülmüş, bir mızrak taşıyan, ufak tefek, çelimsiz bir ihtiyar, sevinçle ellerini çırptı.

Sokakta, avlularda heyecanlı heyecanlı konuşmaların uğultusu yükseliyordu. Ama yarım saat kadar sonra, birkaç Kazak, sokaktaki yoğun kalabalığı yara yara, iri adımlarla geçtiler. «Potyolkov'un müfrezesinden olanlar, yoklama için sıraya!» diye bağırdılar.

Onların arkasından Üsteğmen Spiridonov geldi. Subay kasketini çıkarıp, seslendi:

«Potyolkov'un müfrezesinden olan herkes, sola, çitlere doğru ayrılsın. Ötekiler sağa. Kardeşler, cephe askerleri! Önderinizle birlikte karar verdik, bütün silahlarınızı teslim etmeniz lazım, zira silahlı kaldığınız sürece halk korkuyor sizlerden. Tüfeklerinizi ve öteki silahlarınızı arabalara koyun. Hep birlikte koruruz silahlarınızı. Sizi Krasnokutskaya'ya göndereceğiz, orada silahlarınız geri verilecektir.»

Kızıl Muhafız Kazakları arasında bir hoşnutsuzluk homurtusu yükseldi, içlerinden biri bağırdı:

«Silahlarımızı vermeyiz!»

Sokağı, avluları sıkış sıkış dolduran kalabalıktan tedirgin mırıltılar duyuldu.

Spiridonov'un komutasındaki Kazaklar sağ tarafa geçtiler, Kızıl Muhafızlar düzensiz, ruhsuz bir yığın halinde sokağın ortasında kaldılar. Krivoşlikov, sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakıyordu. Lagutin dudaklarını bükmüştü. Teslim olmamayı iyice kafasına koymuş olan Bunçuk, tüfeğini sağ elinde tutarak hızlı hızlı Potyolkov'a doğru gitti.

«Silahlarımızı vermemeliyiz! Duyuyor musun?»

Potyolkov, müfrezenin listesini parmaklarının arasında sinirli bir tavırla buruşturup, ezerek, «Artık çok geç,» diye fısıltı halinde cevap verdi.

Liste, Spiridonov'un eline geçti. Listeye bir göz atan Spiridonov sordu: «Müfrezede yüz yirmi sekiz ki-

şi olması lazım. Geri kalanlar nerede?»

«Yolda ayrıldılar.»

«Demek öyle. Pekâlâ, silahlarını teslim etmelerini söyleyin şunlara.»

Tabancasının kılıfını kemerinden ilk çıkaran Potyolkov oldu. Tabancasını teslim ederken, boğuk bir sesle, «Kılıcımla tüfeğim arabada,» dedi.

Silahlar teslim edilmeye başlandı. Kızıl Muhafızlar silahlarını istemeye istemeye veriyor, bazıları tabancalarını çitlerin arasına, avlulara saklamaya çalışıyordu.

Spiridonov, keyifli keyifli sırıtarak, «Silahını teslim etmeyenler aranacaktır!» diye bağırdı.

Başlarında Bunçuk olduğu halde, bir kısmı silahlarını teslim etmek istemedi, onların silahlarını zorla aldılar. Makineli tüfeğinin kama gövdesini de yanına alıp, dörtnala köyden kaçmaya çalışan bir makineli tüfekçi ortalığı karıştırdı. Kargaşalık içinde birkaç kişi de saklandı. Spiridonov derhal Potyolkov'la ötekilerin başına nöbetçiler dikip, üstlerini aradı ve sayım yapmaya kalktı. Ama tutsaklar isteksiz isteksiz seslendiler:

«Listeye ne bakıyorsun? Hepimiz buradayız işte!»

«Bizi Krasnokutskaya'ya götürün.»

«Bir son verin bu oyuna artık.»

Para sandığı mühürlendi ve sıkı bir koruma altında Karginskaya'ya gönderildi. Ondan sonra Spiridonov tutsakları topladı ve sesinin tonuyla, yüzünün ifadesini derhal değiştirerek komut verdi:

«Çift sıra! Sola dön! İleri, marş! Sıralar susun!»

Kızıl Muhafız sıralarında bir hoşnutsuzluk mırıltısı dolaştı. İsteksiz isteksiz yürüdüler, çarçabuk sırayı bozdular, düzensiz bir kalabalık halinde ilerlemeye başladılar.

Potyolkov adamlarını teslim olmaya davet ettiğinden, ihtimal ki, hâlâ işin lehlerine sonuçlanacağına dair bir umudu vardı. Ama tutsaklar köyden çıkarılır

çıkarılmaz, muhafız Kazaklar, sıra dışında kalanları atlarıyla içeri doğru sıkıştırmaya başladılar. Bunçuk sol tarafta yürüyordu; alev gibi kızıl sakallı, kulağında yılların etkisiyle kararmış bir küpe sallanan ihtiyar bir Kazak, yok yere bir kamçı vurdu ona. Kamçının ucu Bunçuk'un yanağını haşladı. Döndü, yumruğunu sıktı, ama birincisinden daha hızlı inen bir ikinci kamçı onu, tutsakların ortasına doğru girmek zorunda bıraktı. Bunçuk o en temelli içgüdüyle, korunma içgüdüsüyle, istemeye istemeye de olsa içeri girdi; ve insanoğlundaki yaşama isteğinin ne kadar güçlü, ne kadar hayatî olduğunu hayretle anladı, Anna'nın ölümünden beri ilk defa, dudakları çarpık bir gülümsemeyle kıvrıldı.

Kazak muhafızlar tutsakları dövmeye başladılar. Düşmanlarını, öyle zavallı görünce, gözleri dönen ihtiyarlar, atlarını onların üstüne üstüne sürerek, eyerlerinde yana eğiliyor, kamçılarıyla, kılıçlarının enli tarafıyla vuruyorlardı onlara. Kamçıyı yiyenler, itişip kakışarak, bağırışarak ortalara doğru kaçmaya çalışıyorlardı. Bir Kızıl Muhafız yumruğunu tepesinde sallayarak haykırdı:

«Niyetiniz öldürmekse, hemen öldürün bizi be, Allahın belaları! Ne diye eziyet ediyorsunuz bize?»

«Hani verdiğiniz söz?» diye bağırdı, Krivoşlikov.

İhtiyarların vahşiliği azalır gibi oldu. Bir tutsağın sorusuna karşılık olarak, muhafızlardan biri mırıldandı:

«Sizi Ponomaryov'a götürme emri aldık. Korkmayın, kardeşlerim, daha fazlasını yapmazlar size.»

Ponomaryov köyüne vardıklarında, Spiridonov, ufak bir dükkânın kapısı önünde duruyordu; tutsaklar teker teker içeri girerlerken, soruyordu Spiridonov:

«Soyadın? Adın? Doğum yerin?»

Sıra Bunçuk'a geldi. «Soyadın?» diye sordu Spiridonov ve kalemini kâğıdın üzerinde hazır etti. Kızıl Muhafızın ters suratına baktı ve onun tükürmek için

dudaklarını büzdüğünü görünce, hızla kaçılıp, bağırdı:

«Yürü ulan, domuz. Adsız geber.»

Bunçuk'tan örnek alan birkaç kişi daha, meçhul asker olarak ölmeyi yeğ tutup, adlarını vermeyi reddettiler. Kızıl Muhafızların sonuncusu da dükkâna girince, Spiridonov kapıyı kilitledi ve dükkânın çevresine nöbetçiler dikti.

Sefer heyetinin arabalarındaki ganimet, dükkânın yakınında paylaşılırken, Kızıl Muhafızların ele geçirilişine katılan bütün köylerin temsilcilerinden çarçabuk kurulan bir divanıharp, hemen oracıktaki bir evde toplanıverdi. Başkan, tıknaz yapılı, sarı saçlı, Vasiliy Popov adında bir yüzbaşıydı. Âdet üzere, işlemeli havlularla beraber asılı duran bir aynanın altına oturmuş, dirseklerini masanın üzerine yaymış, kasketini geriye atmıştı. Yağlı yağlı bakan tatlı-sert gözlerini mahkeme üyeleri üzerinde teker teker dolaştırarak sorusunu tekrarlıyordu.

«Ne yapacağız bunları, büyükler?» diye sordu.

Eğildi, yanında oturan bir üsteğmenin kulağına bir şeyler fısıldadı. Subay acele acele, olur gibilerden, başını salladı. Popov gözlerini kıstı, bunların tatlılığı kayboldu ve tatlılığın yerini, inik kirpiklerinin bile yeteri kadar saklayamadığı soğuk, amansız bir ışıltı aldı. «Evlerimizi yağma etmek, Kazakları öldürmek için gelmiş olan bu vatan hainlerini ne yapacağız?»

İhtiyarın biri, kutuların içinde durup da kapağı açıldığında fırlayıveren yaylı oyuncak soytarı gibi, sıçrayıp ayağa kalktı:

«Kurşuna dizmeli! Topunu!» Kendinden geçmişçesine başını sallıyor, bağnaz gözlerini çevresinde dolaştırıyordu. Dudaklarından akan salyalardan boğulurcasına haykırdı:

«Merhabet yok bu hainlere! Öldürün onları! Çarmıha gerin! Yakın! Aralarında ne kadar Yahudi varsa hepsini öldürün!»

Üyelerden biri, kararsız bir sesle, «Sürgüne gön-

derelim mi, ne dersiniz?» diye öneride bulundu.

«Kurşuna dizin!»

«Ölüm cezası!»

«Halkın gözü önünde idam etmeli!»

«Ayrıkotlarını temizlemek gerek!»

«Hepsine ölüm!»

Spiridonov, öfkeyle, «Tabii kurşuna dizilmeleri gerek. Ne diye tartışıyoruz bunu?» diye bağırdı.

Bağırışmalar, başkanın yüzündeki uysallık ifadesinin son kırıntılarını da alıp götürdü. Dudakları taş gibi katılmıştı.

«Kurşuna dizilecekler! Yaz!» diye emretti kâtibine.

Pencere kenarında oturan yaşlıca, tombul bir Kazak, «Ya Potyolkov'la Krivoşlikov? Onlar da mı kurşuna dizilecek? Bu onlara lütuf olur!» diye haykırdı.

Başkan sert bir sesle, «Onların elebaşı oldukları için asılarak idam edilmeleri gerekir,» diye cevap verdi. Kâtibine dönerek emretti:

«Yaz bakalım: 'Karar. Biz, aşağıda imzaları bulunan...'»

Başkanın uzak akrabalarından olan kâtip, sarı saçları dümdüz taranmış başını eğdi ve mürekkepli kalemiyle cızıktırmaya başladı.

Birisi, üzüntüyle, «Galiba lambanın gazı bitiyor,» dedi.

Lambanın ışığı titremeye, fitil tütmeye başladı. Sessizlik içinde, tavandaki bir örümcek ağına yakalanmış sineğin vızıltısı, kalemin kâğıt üzerindeki cızırtısı ve üyelerden birinin astımlı, derin soluk alışları açık seçik duyuluyordu.

KARAR

27 Nisan (10 Mayıs), 1918

Biz, Karginovskaya, Bokovskaya ve Krasnokutskaya nahiyelerinin köylerinden seçilen, aşağıda imzaları bulunan temsilciler:

Vasilyevski	köyü	temsilcisi	Stepan Maksayev
Bokovskoy	»	»	Nikolay Krujilin
Fomin	»	»	Feodor Kumov
Verhne-Yablonovski	»	»	Aleksandr Kuhtin
Nijne-Dulenski	»	»	Lev Sinev
İlyinski	»	»	Semyon Volotskov
Konkovski	»	»	Mihayl Popov
Verhne-Dulenski	»	»	Yakov Rodin
Savostyanov	»	»	Aleksand Frolov
Milyutinskaya	nahiyesi	»	Maksim Fevralyov
Nikolayev	köyü	»	Mihayl Groşev
Krasnokutskaya	nahiyesi	»	İlya Yelankin
Ponomaryov	köyü	»	İvan Dyaçenko
Yevlantyev	»	»	Nikolay Krivov
Malahov	»	»	Luka Yemelyanov
Novo-Zemtsevo	»	»	Matyev Konovalov
Popov	»	»	Mihayl Popov
Astakov	»	»	Vasili Şegolkov
Orlov	»	»	Feodor Çekunov
Klimo-Feodorovski	»	»	Feodor Çukarin

V.S. Popov'un başkanlığında, 27 Nisan (10 Mayıs), 1918'de burada toplandık.

KARAR:

1) Aşağıda adları yazılı ve hepsi seksen kişi olan, emekçi halk düşmanı hainler, ikisi hariç —elebaşıları Potyolkov'la Krivoşlikov asılarak idam edilecektir— kurşuna dizileceklerdir.

2) Mihaylovski köyünden Kazak Anton Kalitventsov, delil yetersizliğinden beraat etmiştir.

3) Potyolkov'un müfrezesinden kaçıp, Krasnokutskaya nahiyesinde tutuklanan Konstantin Melnikov, Gavril Melnikov, Vasili Melnikov, Aksiyanov ve Verşinin de bu kararın birinci maddesi gereğince idam edileceklerdir.

4) Bu karar yarın, 28 Nisan (11 Mayıs) günü, sabah saat 6'da infaz edilecektir.

5) Teğmen Senin tutsaklardan sorumlu olacak

ve akşam saat 11'de, her köyden ikişer silahlı, teğmenin komutasına verilecektir. Bu kararın uygulanmasından mahkeme üyeleri sorumludur. Ceza, idam yerine çıkarılacak olan, her köyden beşer Kazak tarafından infaz edilecektir.

(İmza) V.S. Popov,
Askerî İdare Başkanı
A.F. Popov, Kâtip.

1918 yılı 27 Nisanında Divanıharp tarafından ölüm cezasına çarptırılan Potyolkov birliğine bağlı kişilerin listesi:

Sıra No.	*Köyü*	*Adı-Soyadı*	*Uygulanan Ceza*
1	Ust-Koperskaya	Fiyodor Potyolkov	Asılma
2	Yelenskaya	Mihail Krivoşlikov	»
3	Kazanskaya	Avram Kakulin	Kurşuna dizilme
4	Bukanovskaya	İvan Lagutin	»
5	Nijegorotskaya	Aleksey İv. Orlov	»
6	Nijegorotskaya	Yefim Mih. Vahtel	»
7	Ust-Bistriyanskaya	Gregor Fetisov	»
8	Migulinskaya	Gavril Tikaçev	»
9	Migulinskaya	Pavel Agofonov	»
10	Mihaylovskaya	Aleksandr Bubnov	»
11	Luganskaya	Kalinin	»
12	Migulinskaya	Konstantin Mrihin	»
13	Migulinskaya	Andrey Konovalov	»
14	Poltavskaya	Konstantin Kirsta	»
15	Kotovskaya	Pavel Pozniyakov	»
16	Migulinskaya	İvan Boldiryev	»
17	Migulinskaya	Timofey Koliçev	»
18	Filim.-Çelb.	Dimitri Volodarov	»
19	Çernişevskaya	Giorgi Karpuşin	»
20	Filim.-Çelb.	İlya Kalmukov	»
21	Migulinskaya	Savely Ribnikov	»
22	Migulinskaya	Polikarp Gurov	»
23	Migulinskaya	İgnat Zemliyekov	»
24	Migulinskaya	İvan Kravtsov	»
25	Rostov	Nikifor Frolovski	»
26	Rostov	Aleksandr Konovalov	»

Sıra No.	*Köyü*	*Adı-Soyadı*	*Uygulanan Ceza*
27	Migulinskaya	Piyotr Vihliyantsev	Kurş. diz.
28	Kletskaya	İvan Zotov	»
29	Migulinskaya	Yevdokim Babkin	»
30	Mihaylovskaya	Piyotr Sivintsov	»
31	Dobrinskaya	İllariyon Çelobitçikov	»
32	Kaaznskaya	Kliment'i Dronov	»
33	İlovlinskaya	İvan Anilov	»
34	Kazanskaya	Matyev Sakmatov	»
35	Nijne-Kurmoyarskaya	Georgi Pupkov	»
36	Ternovskaya	Mihail Fevralyev	»
37	Hersonskaya	Vasili Panteleymanov	»
38	Kazanskaya	Porfiri Luphin	»
39	Kletskaya	Dimitri Şamov	»
40	Filonosvkaya	Safon Şaronov	»
41	Migulinskaya	İvan Gubarev	»
42	Migulinskaya	Fiyedor Abokumov	»
43	Luganskaya	Kuzma Gorşkov	»
44	Gundorovskaya	İvan İzvarin	»
45	Gundorovskaya	Miron Kalinovtsev	»
46	Mihaylovskaya	İvan Farafona	»
47	Kotovskaya	Sergey Gorbunov	»
48	Nijne-Çirskaya	Piyotr Alayev	»
49	Migulinskaya	Prokopi Orlov	»
50	Luganskaya	Nikita Şein	»
51	St. Makinist RPTK	Aleksandr Yasenski	»
52	Rostov	Mihail Polyakov	»
53	Razdorskaya	Dimitri Rogaçev	»
54	Rostov	Rober Fraşenbruder	»
55	Rostov	İvan Silender	»
56	Samarskaya	Konstantin Yefimov	»
57	Çernişevskaya	Mihail Ovçinikov	»
58	Samarskaya	İvan Pikalov	»
59	İlovlinskaya	Mihail Kretskov	»
60	Kumşatskaya	İvan Korotkov	»
61	Rostov	Piyotr Birükov	»
62	Razdorskaya	N-M İvan Kabakov	»
63	Lukovskaya	Tihon Molitvinov	»
64	Migulinskaya	Andrey Şvetsov	»

Sıra No.	*Köyü*	*Adı-Soyadı*	*Uygulanan Ceza*
65	Migulinskaya	Stepan Anikin	Kurş. diz.
66	Kremenskaya	Kuzma Diçkin	»
67	Baklanovskaya	Piyotr Kabanov	»
68	Mihaylovskaya	Sergey Selivanov	»
69	Rostov	Artem İvançenko	»
70	Migulinskaya	Nikolay Konovalov	»
71	Mihaylovskaya	Dimitri Konovalov	»
72	Krasnokutskaya	Piyotr Lisikon	»
73	Migulinskaya	Vasili Miroşnikov	»
74	Migulinskaya	İvan Volohov	»
75	Migulinskaya	Yakov Gordeyev	»

(Hükümlülerden üç tanesi kimliklerini söylememişlerdir.)

Kâtip, hükümlülerin listesini yazdı, bitirdi ve kalemini yanında oturanın eline tutuşturdu.

«İmzalayın!»

Adam, mürekkepli kalemi kara, güdük parmaklarının arasına aldı. Utangaç bir gülümsemeyle, «Yazım da iyi değildir, hani,» dedi.

Onun yanındaki de öyle, kararsız bir tavırla, harcadığı çabadan kaşlarını çatıp, ter içinde kalarak imzaladı. Bir başkası imzasını atarken, birkaç defa yanlış yaptı, sonra da, bütün bu süre içinde dışarı sarkık duran dilini içeri çekti. Popov, güzel bir el yazısıyla attı imzasını, altına da bir çizgi çekerek süsledi, sonra ayağa kalkıp, terleyen yüzünü mendiliyle sildi.

Esneyerek, «Listeyi buna iliştir,» dedi.

Kâtibin, kâğıdı duvara yapıştırmasını seyreden biri, gülümseyerek, «Kaledin, öbür dünyada, yaptığımız işten ötürü bize teşekkür edecektir,» dedi.

Bu latifeye kimse karşılık vermedi. Sessiz sedasız evden çıktılar.

Merdiven başında, karanlıkta birisi içini çekerek, «Rabbim İsa...» dedi.

XXIX

Yıldızların cansız ışığıyla aydınlanan o gece, dükkâna kapatılan tutsakların gözünü uyku tutmadı. Konuşmalar çarçabuk kesiliverdi. Havasızlıktan ve içlerindeki korkudan boğuluyorlardı. Aralarından biri akşamdan beri nöbetçiye yalvarmaktaydı:

«Açıver kapıyı, Yoldaş, dışarı çıkmak istiyorum...»

Fanilası pantolonundan çıkarak sarkmış, üst baş darmadağın, yalınayak, kararmış yüzünü anahtar deliğine dayayarak tekrarlayıp duruyordu:

«Açıver, Yoldaş!»

Nihayet nöbetçilerden biri, «Bırak şu 'yoldaş' lafını,» diye cevap verdi.

Tutsak, «Açıver, kardeşim!» diye hitap şeklini değiştirdi.

Nöbetçi tüfeğini bıraktı, sigarasını bitirdi, geceleyin yem aramaya çıkmış, uçarak geçen bir yabanî ördek sürüsünün kanat seslerini dinledi, sonra dudaklarını kapıdaki yarığa dayayıp seslendi:

«Altına işe, yoksul şeytan! Pantolonun bir gecede çürüyecek değil ya, şafakta pantolonun ıslak da olsa, kuru da, cenneti boylayacaksın...»

Umutsuzluk içinde, «Hapı yuttuk,» diyen Kızıl Muhafız, kapıdan ayrıldı.

Omuz omuza oturuyorlardı. Potyolkov bir köşede kendi kendine küfrederek, ceplerinde taşıdığı paraları ufacık ufacık yırtıyordu. Paraları yırtma işini bitirince, çizmelerini çıkarıp Krivoşlikov'un omuzuna dokundu.

«Artık iyice anlaşıldı... aldattılar bizi. Aldattılar bizi, serseriler!» dedi yanında yatan arkadaşına. «Çok gücüme gidiyor, Mihail. Çocukluğumda babamın çakmaklı tüfeğini alır, ormana ava giderdim. Gidersin gidersin, ağaçlar tepende hep yeşil bir çatı gibidir. Ördeklere ateş eder, tutturamadım mı kendi kendime öyle kızardım ki, utancımdan ağlayacak hale gelirdim.

Şimdi de işte böyle berbat ettim her şeyi. Rostov'dan üç gün önce ayrılsaydık, burada ölümümüzü beklemezdik böyle. Onların karşı-ihtilallerini tepetaklak ederdik.»

Krivoşlikov gülümsemeye çalışırken dudakları acı acı büküldü ve fısıltıyla cevap verdi:

«Allah belalarını versin, öldürsünler bakalım bizi! Artık ölümden korkmuyorum. Bütün korkum, öte dünyada, şarkıda olduğu gibi birbirimizi tanımayacağımızdır. Sen de, ben de orada olacağız, Feodor, ama birer yabancı gibi karşılaşacağız... Ben bundan korkuyorum!»

Potyolkov, alıngan bir tavırla, «Bırak şimdi!» diye mırıldanıp, iri, sıcak ellerini arkadaşının omuzlarına koydu. «Dert değil bu!»

Lagutin birisine köyünden bahsediyor, kafası uzun olduğu için dedesinin kendisiyle nasıl alay ettiğini ve bir gün kendisini komşunun kavun tarlasında yakalayan dedesinden nasıl kötek yediğini anlatıyordu.

O gece konuşmalar parça parça, çeşitli konulara dokundu.

Bunçuk kapının yanında bir yer bulmuş, yarıktan gelen serin havayı büyük bir istekle ciğerlerine çekiyordu. Zihni geçmiş üzerinde dururken, aklına annesi geldi. Keskin bir acının iğnelemesini duyarak, düşüncelerini başka yöne çevirmeye çalıştı, Anna ile olan anılarına, daha yakın zamanlara ait anılara döndü. Böylelikle içine büyük bir ferahlık geldi, sakinleşti... Hayattan ayrılacağı düşüncesiyle omurgasından aşağı inen o her zamanki ürpertiyi ya da içindeki özlem acısını hissetmiyordu artık. Ölüme, acı ve ıstıraplı bir yolculuktan sonraki, büyük yorgunluk ve vücudun sızlamasından başka herhangi bir duygunun hissedilmesine imkân olmadığı andaki, tatsız bir mola gözüyle bakıyordu.

Yanıbaşında bir grup tutsak, hem neşeli, hem ke-

derli, kadınlardan, aşktan, her birinin tattığı ufak, büyük sevinçlerden söz ediyorlardı. Ailelerini, akrabalarını, arkadaşlarını anlatıyorlardı. O yılki tahılın iyi olacağını söylüyorlardı: Buğday öyle boy vermişti ki, içinde kargaları bile göremezdin. Votkaya, özgürlüğe hasret çekiyor, Potyolkov'a küfrediyorlardı. Ama çoğunu uyku, siyah kanatlarıyla örtmüştü. Bedenen ve ruhen yorgun, yatarken, otururken, hatta ayakta uyuyakaldılar.

Tam şafak sökerken içlerinden biri, uykusunda ya da uyanık, ağlamaya başlayıverdi. Çocukluğundan beri tuzlu gözyaşlarının tadını unutmuş, kaba saba, koskoca adamların ağlamaya başlaması müthiş bir şeydir. Bir anda, birçok ses, uykulu sessizliği bozdu.

«Sus be, Allahın belası!»

«Kes sesini, yoksa gırtlağını sökerim.»

«Amma karı be!»

«Millet burada uyuyor, herifte utanma diye bir şey kalmamış!»

Adam burnunu çekti, sümkürdü ve sustu. Tek tük sigaraların kızıl uçları parlıyor, ama kimseden çıt çıkmıyordu. Hava, sıkışık duran bir sürü sağlıklı vücuttan çıkan erkek teri kokusuyla, sigara dumanıyla ve gece yağan çiyle yüklüydü.

Köyde bir horoz, günün doğuşunu müjdeledi. Dükkânın dışından ayak sesleri ve demir şakırtısı duyuldu.

Nöbetçilerden biri, «Kim var orada?» diye seslendi.

Genç, hevesli, bir ses, «Yabancı değil! Potyolkov'un adamlarına mezar kazmaya gidiyoruz,» diye cevap verdi.

Dükkânın içinde bir anda herkesi bir telaştır aldı.

XXX

Piyotr Melehov'un komutasındaki Tatarski'li Kazaklar müfrezesi aynı gün, şafak vakti Ponomariyov'a vardı. Köyü, Kazak çizmelerinin takırtısı ve suya götürülen atların sesleriyle gürültü içinde buldular. Köyün öte ucuna doğru akın akın bir kalabalık gidiyordu. Piyotr adamlarını köyün orta yerinde durdurdu, yere in komutu verdi. Bir sürü Kazak yanına yaklaştı Piyotr'un.

İçlerinden biri, «Neredensiniz?» diye sordu.

«Tatarski'den.»

«Biraz geç kaldınız. Sizin yardımınız olmadan yakaladık Potyolkov'u. Nah şurada, kümesteki tavuklar gibi kapalı duruyorlar.» Güldü ve elini dükkândan tarafa salladı.

Kristonya, Gregor ve daha birçokları adama yanaştılar. «Nereye gönderecekler onları?» diye sordu Kristonya.

«Ölmüşlerine kavuşmaya.»

«Ne? Yalan söylüyorsun!» diyerek adamın kaputundan yakaladı Gregor.

«Eh, öyleyse sen daha güzel bir yalan bul, asaletlim!» diye küstahça cevap veren adam, kendini Gregor'un güçlü parmaklarından dikkatle kurtardı. «Şuraya baksanıza; darağaçlarını kurdular bile onlara.» İki bodur söğüt arasına kiriş gibi atılmış bir kalastan sarkan iki ipi gösterdi.

Piyotr, «Atları ahıra çekin,» komutu verdi.

*

Hava kapalıydı, Yağmur çiseliyordu. Köyün dışında yoğun bir Kazak ve kadın kalabalığı toplanmıştı. İdamların saat altıda infaz edileceğini öğrenen Ponomariyov halkı, az rastlanan, eğlenceli bir seyire gider gibi, hevesle sökün ediyordu. Kadınlar bayram elbiselerini giymişlerdi; birçoğu yanına çocuklarını da almıştı. Kalabalık, çayırda kıvıl kıvıl kaynaşıyor, dara-

ğaçlarıyla, iki metre derinliğindeki çukurun çevresine doluşuyordu. Çocuklar, çukurun bir yanına tepe gibi yığılan killi, ham toprakların üstüne tırmanıyor, erkekler heyecanlı heyecanlı yaklaşan idamlardan konuşuyor, kadınlar aralarında kederli kederli fısıldaşıyorlardı.

Divanıharp başkanı ciddi yüzünde uykusuzluğun izleri belli bir halde çıkageldi. Sigarasını çiğner gibi tüttürürken sağlam dişleri görünüyordu. Kısık bir sesle Kazak muhafızlara emir verdi:

«Halkı çukurdan geriye çekin. Spiridonov'a söyleyin ilk partiyi göndersin.» Saatine bir göz attı ve yana çekilip, muhafızların rengârenk bir yarım daire biçiminde geriye sürdüğü kalabalığa baktı.

Spiridonov bir manga Kazağın başında çabuk çabuk dükkâna gitti. Yolda Piyotr Melehov'la karşılaştı.

«Sizin köyden gönüllü var mı?»

«Ne için?»

«İdam mangasını kurmak için.»

«Hayır, yok; olmaz da!» diye kaba bir şekilde cevap verdi Piyotr ve yolu kapayan Spiridonov'un yanından dolaşarak geçti.

Bununla beraber, Tatarski'den gönüllü birkaç kişi çıktı. Kasketinin viziyeri altından çıkan saçlarını okşaya okşaya, Mitka Korşunov, Piyotr'un yanına vardı ve yeşil gözlerini kısarak, «Ben gönüllüyüm,» dedi. «Ne diye 'yok' diyorsun? Ben varım işte. Bana birkaç tane fişek ver. Bende topu topu bir atımlık var.»

Solgun yüzünde gergin, habis bir ifadeyle Andrey Kaşulin ve Fedot Bodovskov da ona katıldılar.

Ölüme mahkûm on tutsaklık ilk parti, Kazak muhafızların ortasında dükkândan çıkınca, sıkışık kalabalıktan fısıltılar, mırıltılar yükseldi.

Potyolkov, bol, siyah bir pantolon giymiş, meşin ceketinin önü açık, en önde yalınayak yürüyordu. Kocaman ayaklarını çamurlu yola güvenle basıyor ve kaydığı zaman, dengesini bulmak için sağ kolunu ha-

fifçe kaldırıyordu. Onun yanı sıra, yüzü ölü gibi sırarmış olan Krivoşlikov ayaklarını güçlükle sürüyordu. Gözleri ateşli ateşli pırıldıyordu ve ağzı ıstırabından çarpılmıştı. Kaputunu omuzlarının üstüne alırken, soğuktan donuyormuş gibi ürperdi. Her nedense bu ikisinin elbiseleri bırakılmış, ama ötekiler yalnız iç çamaşırlarıyla kalmışlardı. Lagutin, Bunçuk'un yanında gidiyordu. Her ikisi de yalınayaktı ve her ikisinin sırtında da gömleklerinden başka bir şey yoktu. Lagutin'in partal donunun altından sarımtırak derisi görünüyor ve Lagutin utangaç hareketlerle donunu çekiştire çekiştire kendini örtmeye çalışıyordu. Bunçuk, muhafızların başlarının üstünden, uzaklardaki kurşunî buluttan kefenlere dikmişti gözlerini. Soğuk, kasvetli gözlerini bir bekleyiş heyecanı içinde sinirli sinirli kırpıştırıyordu; geniş avucunu gömleğinin açık yakasından içeri daldırmış, kıllı göğsünü okşuyordu. İnsan onun, erişilmesi imkânsız, ama düşünmesi zevkli bir şeyi beklediğini sanırdı. Geri kalanların bir kısmı katı bir kayıtsızlık ifadesi taşıyorlardı; kır saçlı bir Bolşevik elini hakaret yollu savurarak Kazak muhafızların ayakları dibine tükürdü. Ama iki üç tanesinin gözlerinde öylesine dilsiz bir özlem, çarpılmış suratlarında öylesine sınırsız bir dehşet vardı ki, onların bakışlarıyla karşılaşan muhafızlar bile başlarını çeviriyorlardı.

İri adımlarla, hızlı yürüyorlardı. Potyolkov ikide bir tökezleyen Krivoşlikov'a kolunu uzattı. Beyaz başörtülü, kırmızı mavili kasketli kalabalığa yaklaştılar. Potyolkov gözlerini bunlara dikerek, yüksek sesle küfretti. Lagutin'in, gözlerini kendisine diktiğini görerek damdan düşercesine sordu:

«Ne var?»

«Şu son birkaç günde saçların kırlaştı da...»

«Saçları kırlaştırmaya yetmez mi bu kadarı?» Potyolkov derin bir göğüs geçirdi, dar alnındaki terleri sildi ve tekrarladı: «Yetmez mi? Kafese kapatılan bir

kurt bile kırlaşır; kaldı ki, ben insanım.»

Başkaca tek kelime konuşmadılar. Kalabalık som bir kitle halinde ileri geldi. Mezar sağ tarafta, uzun, kapkara bir yara gibi duruyordu.

Spiridonov, «Dur!» komutu verdi.

Potyolkov derhal bir adım ileri çıktı ve gözlerini yorgun yorgun ön saftakilerin üzerinde gezdirdi. Çoğu kır saçlıydı bunların. Cepheden dönen askerler vicdanları sızladığı için gerilerde bir yerdeydiler. Potyolkov son derece ağır, ama tane tane konuşurken, düşük bıyıkları hafifçe titriyordu:

«Büyükler! Yoldaşlarımızın ölümü nasıl karşıladıklarını görmemiz için Krivoşlikov'la bana izin verin. Sonra asın bizi, ama şimdi yoldaşlarımızı, arkadaşlarımızı görmek, cesareti olmayanlara cesaret vermek isterdik.»

Kalabalık o kadar sessizdi ki, yağmurun kasketler üzerindeki pıtırtısı duyuluyordu.

Yüzbaşı Popov, geride durmuş, tütünden sararmış dişlerini göstererek sırıtıyor, ama hiçbir itirazda bulunmuyordu. Büyükler, hep bir ağızdan değilse de, bağırarak razı olduklarını bildirdiler. Krivoşlikov'la Potyolkov, ikiye bölünerek önlerinde dar bir yol meydana getiren kalabalığın arasından yürüdüler. Dört bir yanları kapalı ve yüzlerce gözün bakışları altında, çukurdan biraz ötede durdular. Potyolkov rahatça görebiliyordu, ama Krivoşlikov'un incecik boynunu uzatıp, ayaklarının ucuna kalkması gerekiyordu.

En solda, hafifçe kamburunu çıkarmış, derin derin soluyan ve gözlerini yerden ayırmadan duran Bunçuk'u tanıdılar. Onun yanında, hâlâ donunu çekiştirmekte olan Lagutin dikiliyordu. Ondan sonraki adam tanınmayacak kadar değişmiş, en aşağı yirmi yıl yaşlanmıştı. İki kişi daha çukura yaklaşıp arkalarını döndüler. Bir tanesi meydan okurcasına gülümsüyor ve sıkılmış kirli yumruğunu tehditkâr bir şekilde sessiz kalabalığa sallayarak, edepsizce, şiddetle küfrediyor-

du. Sekiz kişinin sonuncusunu taşımak zorunda kaldılar. Kendini geriye attı, ayaklarını cansız bir şekilde yerlerde sürüdü, Kazak muhafızlara yapıştı, sonra, gözyaşlarına bulanmış yüzünü sarsa sarsa böğürmeye başladı:

«Bırakın beni, kardeşler! Tanrı aşkına, bırakın beni! Kardeşler! Kardeşler! Ne yapıyorsunuz! Alman savaşında dört nişan kazandım. Çocuklarım var benim. Yarabbi, ben masumum. Ah, niye böyle yapıyorsunuz...?»

Uzun boylu bir Kazak adamın göğsüne bir diz atıp onu çukura doğru sürükledi. Potyolkov adamı ancak o zaman tanıyabildi ve kanı buz kesildi: bu Potyolkov'un Kızıl Muhafızlarının en korkusuzlarından, dört sınıf St. George nişanının dördüncü de kazanmış, sarı saçlı, yakışıklı bir gençti. Kazaklar onu doğrultttular; ama o tekrar düştü, adamların ayakları dibinde kıvranmaya başladı; suratına tekmeler indiren Kazakların çizmelerini öpüyor ve ıstıraplı bir sesle boğulurcasına bağırıyordu:

«Öldürmeyin beni! Merhamet edin! Üç tane küçük çocuğum var, biri kız... kardeşlerim, dostlarım!»

Uzun boylu Kazağın dizlerine sarıldı, ama adam onu dizlerinden söktü, geri sıçrayarak, nalçalı topuğuyla tam kulak tozuna yandan bir tekme salladı. Adamın öteki kulağından kan fışkırdı, beyaz yakasından aşağı aktı.

Spiridonov öfkeyle, «Dikin şunu ayağa!» diye bağırdı.

Ne yapıp edip kaldırdılar, ayakta dikerek bırakıp kaçtılar geriye. Karşı tarafta idam mangası tüfeklerini atışa hazır duruma getirdi. Kalabalıktan bir inilti yükseldi, sonra herkes donmuş gibi sustu. Bir kadın histerik histerik feryad ediyordu.

Bunçuk, kurşunî bir tabut örtüsüne benzeyen göğe, üzerinde yirmi dokuz yıl dolaştığı kasvetli toprağa tekrar tekrar bakmak istiyordu. Gözlerini kaldırdı ve

on beş adım kadar ötede sıkışık duran Kazak safını gördü. Uzun boylu bir Kazak gördü; yeşil gözlerini kısmış, beyaz dar alnına kâkülü düşmüş, dudaklarını sıkıp biraz öne doğru uzanarak tam Bunçuk'un göğsüne nişan alıyordu adam. Salvonun sesi çınlamadan bir saniye önce, upuzun bir çığlık, Bunçuk'un kulaklarını yırttı. Başını çevirdi: çilli, genç bir kadın kalabalıktan koşarak çıkmış, bir koluyla bebeğini göğsüne bastırıp, öteki eliyle bebeğin gözlerini kapatarak köye doğru kaçıyordu.

Düzensiz salvo atışıyla birlikte, çukurun başında dikilen sekiz adam düştükten sonra, idam mangası çukura doğru koştu. Nişan aldığı Kızıl Muhafızın hâlâ kıvranmakta ve kendi omuzunu dişlemekte olduğunu gören Mitka Kornuşov, adama bir kurşun daha sıktı ve Andrey Kaşulin'e fısıldadı:

«Şu iblise bak be! Kan çıkarasıya kadar omuzunu dişledi ve bir kurt gibi, hiç inlemedn öldü.»

On mahkûm daha dipçiklerle dürtüle dürtüle çukurun başına getirildi.

İkinci salvodan sonra kalabalığın içindeki kadınlar, çığlıklar atarak, itişe kakışa ve çocuklarını da peşlerinden sürükleyerek kaçtılar. Erkekler de dağılmaya başladı. Bu iğrenç imha sahnesi, ölmekte olanların çığlıkları, iniltileri, sıralarını bekleyenlerin ulumaları, kalabalığın tahammülünü aşan dehşet verici bir manzaraydı. Geride sadece, göre göre ölümü kanıksamış cephe askerleriyle, yaşlıların yüreği en katılaşmış olanları kalmıştı.

Yalınayak, elbisesiz yeni yeni Kızıl Muhafız grupları getirildi, bunların karşısına yeni gönüllüler dizildi, salvolar kurşun püskürdü ve yaralıların işini bitirmek için atılan tek tek silah sesleri havayı sarstı. Hendekteki ilk parti cesetlerin üzeri çarçabuk toprakla örtüldü. Potyolkov'la Krivoşlikov sıralarını bekleyenlerin yanına gidip, onlara cesaret vermeye çalıştılar. Ne var ki, sözlerinin hiçbir anlamı kalmamıştı: hayatları bir-

kaç dakika sonra, dalında kuruyan yapraklar gibi kırılıverecek olan bu adamlara şimdi başka bir güç hâkimdi.

Gregor Melehov, köye gitmek için ite kaka kalabalığın arasından geçerken Potyolkov'la yüz yüze geldi. Eski önderi, bir adım geri çekilerek gözlerini Gregor'a dikti.

«Sen de mi buradasın, Melehov?»

Gregor'un yanaklarına mavimtırak bir solgunluk yayıldı ve durdu Gregor.

«Görüyorsun ya, buradayım...»

«Görüyorum...» Potyolkov ani bir nefretle, Gregor'a gözlerinden ateş saçarak bakarken, çarpık çarpık gülümsedi. «Ee, demek kardeşlerini vuruyorsun, ha? Demek öbür tarafa geçtin? Ne biçim...» İri bir adım atarak Gregor'a yaklaştı ve fıslıdadı: «Demek hem bize, hem onlara, kim fazla ücret öderse ona çalıştın, ha? Ah, sen ne...»

Gregor onu kolundan yakalayıp, nefesi tıkanarak sordu:

«Glubokaya muharebesini hatırlıyor musun? Subayları nasıl vurduklarını hatırlıyor musun? Senin emrinle vurulanları? Ha? İşte şimdi de sıra sende. Hiç sızlanma! İnsanların derisini yüzmek yalnız sana kalmamış! Hapı yuttun, Don Komiserleri başkanı! Pis domuz, Kazakları Yahudilere sattın! Anladın mı? Daha dinlemek ister misin?»

Kristonya, öfkesinden kuduran Gregor'u koluyla sarıp, çeke çeke uzaklaştırdı. «Hadi, atların yanına gidelim,» dedi. «Burada bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Yarabbim, bu halkın başına nedir bu gelenler?»

Ama Potyolkov'un sesini heyecanla yükselttiğini duyunca durdular. Çevresini alan cephe Kazakları ve ihtiyarların arasında bağırıyordu Potyolkov:

«Gözleriniz kör sizin... cahilsiniz! Subaylar sizi aldattı, öz kardeşlerinizi vurmaya zorladı. Bizim ölümümüzle iş bitecek mi sanıyorsunuz? Hayır! Bugün siz

yukardasınız, ama yarın kurşuna dizilme sırası sizlere gelecek. Sovyetlerin egemenliği bütün Rusya'da kurulacaktır. Sözlerimi unutmayın! Başkalarının kanını boşuna döküyorsunuz! Sizler bir yığın aptalsınız.»

İhtiyarlardan biri, «Kim gelirse gelsin, biz icabına bakarız!» diye karşılık verdi.

«Hepsini de kurşuna dizemezsiniz ya, dede!» diyerek gülümsedi Potyolkov. «Bütün Rusya'yı darağacına çekemezsin ki! Sen kendi kelleni düşün asıl. Günün birinde aklın başına gelecek, ama çok geç kalmış olacaksın.»

«Bizi tehdit edip durma!»

«Tehdit ettiğim yok. Size doğru yolu gösteriyorum.»

«Asıl kör olan sensin, Potyolkov. Moskova senin gözlerini kör etmiş.»

Gregor daha fazla durup dinleyemedi, hemen hemen koşarcasına atının bağlı bulunduğu avluya gitti. Kolanları sıkıp, Kristonya'yla ikisi köyden dörtnala çıktılar ve bir kere bile dönüp geriye bakmadan tepeyi aştılar.

Ama Ponomariyov'da Kazağın Kazağı boğazlaması hâlâ devam ediyordu. Bütün Kızıl Muhafızlar idam edildiğinde, hendek cesetlerle dolmuş bulunuyordu. Üstlerine toprak yığıldı ve ayaklarla çiğnenip, basıldı. Kara maskeler takmış iki subay, Potyolkov'la Krivoşlikov'u alıp, darağacına götürdüler. Potyolkov başını cesaretle, gururla kaldırdı, ilmeğin altındaki tabureye çıktı, kalın, esmer boynunu çevreleyen yakasını çözdü ve kılı bile kıpırdamadan, sabunlu ipi kendisi geçirdi boynuna. Subaylardan biri, Krivoşlikov'un tabureye çıkmasına yardım etti ve ilmeği başından geçirdi.

Potyolkov, «Ölmeden önce son bir söz söylememize izin verin,» dedi.

Cephe askerleri, «Konuş! Haydi!» diye bağırdılar.

Potyolkov ellerini, geride kalan küçük gruba doğ-

ru uzattı.

«Ölümümüzü seyretmeyi isteyen ne kadar az insan kaldı, bakın!» diye söze başladı. «Vicdanları rahatsız etti onları. Emekçi halk hesabına, onların çıkarları için, kendi hayatlarımızı feda ederek, o generaller denen fare sürüleriyle mücadele ettik. Ve şimdi ölümümüz sizin elinizden oluyor! Ama sizi lanetlemiyoruz biz! Sizi acı bir şekilde kandırdılar. İhtilal hükümeti gelecek, o zaman sizler gerçeğin hangi tarafta olduğunu anlayacaksınız. Durgun Don'un en seçkin evlanlarını şu çukura gömdünüz...»

Sesler gittikçe yükselip bir uğultu halini aldı ve Potyolkov'un sözleri gürültü arasında kaynadı. Bundan yararlanan subaylardan biri Potyolkov'un altındaki tabureyi tekmeledi. Potyolkov'un iri vücudu düştü ve sallandı, ama ayakları yere değdi. Boğazını sıkan ip onu boğarak, kendisini yukarı çekmeye zorladı. Potyolkov ayak parmaklarının ucunda yükseldi; çıplak ayaklarının parmakları ıslak toprağı eşeliyor ve Potyolkov nefes almak için ağzını açıp açıp kapıyordu. Yerlerinden uğramış gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırarak sakin bir sesle konuştu:

«Daha doğru dürüst adam asmasını bile öğrenememişsiniz... Bu işi ben yapsaydım, ayakların yere değmezdi senin, Spiridonov...!»

Ağzından şırıl şırıl salya akıyordu. Maskeli subaylarla en yakında bulunan birkaç adam, Potyolkov'un dermansız, ağır gövdesini güçlükle kaldırıp taburenin üstüne çıkardılar.

Krivoşlikov'un konuşmasını bitirmesine fırsat verilmedi. Tabure ayaklarının altından uçup, yerde bırakılmış bir küreğe çarptı. İnce, adaleli gövde uzun zaman ileri geri sallandı, vücut, dizler çeneye gelecek kadar dertop oldu, sonra ihtilaçlı bir titremeyle tekrar uzandı. Tabure Potyolkov'un altından ikinci defa düşürüldüğünde Krivoşlikov hâlâ çırpınıyor, dışarı fırlamış kapkara dili hâlâ oynuyordu. Potyolkov'un

gövdesi bütün ağırlığıyla ikinci defa düştü, meşin ceketinin dikişi omuzundan söküldü; ama ayak parmaklarının uçları yine toprağa değdi. Kazak kalabalığından bir homurtu yükseldi; içlerinden bazıları istavroz çıkarıp, acele acele uzaklaştılar. Dehşet ve şaşkınlık o derece büyüktü ki, bir dakika kadar, oldukları yere mıhlanmış gibi, gözlerini Potyolkov'un kararan yüzüne korkuyla dikip bakakaldılar.

Ne var ki, Potyolkov konuşamıyordu; ilmek gırtlağını iyice sıkmıştı. Sadece yaşlar boşanan gözlerini deviriyor, ağzını çarpıtıyordu. İstırabını hafifletmek gayretiyle, vücudunu dehşet verici bir şekilde, işkence çeker gibi yukarı doğru gerdi.

Nihayet birisinin aklına bir hal çaresi geldi ve adam bir kürek alarak, Potyolkov'un ayaklarının altındaki toprağı kazıp atmaya başladı. Her salınımda gövde biraz daha katılaştı. Boyun uzadı, uzadı ve baş geriye, omuzlara doğru çekildi. İp, Potyolkov'un ağırlığını güç taşıyordu: kalasa bağlı olduğu yerden gıcırdayarak, ağır ağır sallanıyordu. İpin ritmik salınımına uyarak Potyolkov da sallanıyor, morarmış, kararmakta olan suratını ve salyalar, gözyaşlarıyla ıslanmış göğsünü katillerine göstermek istiyormuş gibi, dört bir yana dönüyordu.

XXXI

Mişa Koşevoy'la Uşak, Kargin'den, Tatarski'den kaçışlarının ikinci gecesi ayrıldılar. Bozkır, çukurlarda toplanan, yarların dik yamaçlarına tırmanan bir sis sarmıştı. Taze otların arasında bıldırcınlar ötüyordu. Ama göğün ta yukarılarında ay, sazlar, kamışlar bitmiş bir gölde çiçek açmış nilüfer gibi yüzüyordu.

Tanyeri ağarana kadar yürüdler. Samanyolu gökyüzünde soldu. Çiy yağıyordu. Bir köye yaklaştılar. Ama köye birkaç verst kala arkalarından altı Kazak

atlısı yetişti. Mişa ile Uşak yoldan ayrılabilirlerdi, ama hem otlar bodurdu, hem de mehtap vardı.

Kazaklar onları yakalayıp, gerisin geriye Kargin'e doğru sürdüler. Üç yüz metre kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Derken bir silah sesi çınladı. Uşak tökezlendi ve kendi gölgesinden ürken bir at gibi yan yan gitti. Yere düşmedi, elleriyle dizlerinin üzerine büküldü, yüzünü kurşunî pelin otlarına gömdü.

Mişa, kulaklarındaki çınlamadan başka hiçbir şey hissetmeksizin, düşe kalka beş dakika yürüdü. Sonra sordu:

«Neden vurmuyorsunuz, domuzlar? Neden çektiriyorsunuz bana?»

«Yürü hadi, yürü! Dilini tut!» diye oldukça yumuşak cevap verdi Kazaklardan biri! Mujiği öldürdük, ama sana acıdık. Alman savaşında Onikinci Alaydaydın sen, değil mi?»

«Evet.»

«İyi işte, yine Onikinci Alayda hizmet edersin. Daha gençsin. Biraz yolunu şaşırmışsın, ama o kadar büyük günah değil bu. Biz seni iyileştiririz.»

Mişa üç gün sonra Kargin'de kurulan bir divanıharp tarafından «iyileştirildi.» O günlerde mahkeme iki çeşit ceza veriyordu: kurşuna dizme ve değnek. Kurşuna dizilmeye mahkûm olanlar geceleyin bozkıra çıkarılırdı. Ama doğru yola geleceklerinden umut kesilmeyenlere meydan dayağı atılırdı.

Pazar sabahı halk toplanmaya, bütün meydanı doldurmaya, sıraların, sundurmaların üstüne, evlerin, dükkânların damlarını tırmanmaya başladı.

İlk ceza görecek olan, bir papazın oğluydu. Adam koyu bir Bolşevikti, onu kurşuna dizebilirlerdi, ama babası herkesin saygı gösterdiği, iyi bir papaz olduğundan oğluna birkaç değnek atmaya karar verdiler. Pantolonunu aşağı çektiler, kıçını açarak bir sıranın üzerine yüzükoyun yatırıp, ellerini sıranın altından bağladılar; bir Kazak geldi, bacaklarının üzerine oturdu, iki

tanesi de ellerinde söğüt dallarıyla sıranın iki yanında yer aldı. İşlerini bitirdikten sonra, adam kalktı, bir silkelendi, pantolonunu çekip, dört bir yana eğilerek selam verdi. Kurşuna dizilmekten kurtulduğuna o kadar sevinmişti ki, şükranını eğilip, selamlayarak belli ediyordu:

«Teşekkür ederim, büyükler!»

«Rica ederiz, bizim için bir zevkti!» diye cevap verdi birisi.

Meydan yerinde öyle bir kahkaha koptu ki, biraz ilerdeki sundurmanın altında oturan tutsaklar bile gülümsediler.

Ceza gereğince Mişa'ya en yağlısından yirmi tane vurdular. Ne var ki, duyduğu utancın acısı, değneğin sızısını bastırıyordu. Bütün bölge halkı, genciyle, ihtiyarıyla seyre gelmişti. Mişa pantolonunu çekti ve nerdeyse ağlayacak bir halde, kendisine değnek atan Kazağa, «Doğru değil bu!» dedi.

«Doğru olmayan ne?»

«Suçu işleyen kafam, cezayı çeken kıçım. Bütün hayatım boyunca bunun utancını taşıyacağım.»

«Üzülme, üzülme, utanç dediğin duman değil ki, gözünü yaksın,» diye onu teselli etti Kazak, aynı zamanda, kurbanını neşelendirmek için ilave etti:

«Amma güçlüsün be delikanlı! Sana vurduklarımdan iki tanesi çok esaslıydı. Acaba bağıracak mısın, dedim, ama bağırtamadım seni. Halbuki geçen gün burda başka birine değnek atımdı, adam altını tutamadı. Bağırsakları zayıflamış herhalde.»

Ertesi gün Mişa'yı cepheye sürdüler.

Uşak'ı da ancak iki gün sonra gömdüler. En yakın göyden atamanın yolladığı birkaç Kazak, derin olmayan bir çukur kazdılar. Oturup, bacaklarını çukura sallandırarak sigaralarını tüttürdüler.

«Burada toprak sert,» dedi bir tanesi.

«Demir gibi. Ben bildim bileli sürülmemiştir buraları. Yıllardan beri böyle sert duruyor bu topraklar.»

«Evet, tam tepenin üstünde, iyi bir yerde yatacak delikanlı. Burası rüzgârlı, güneşli de. Kuru. Çabuk çürümez.»

Uşak'ın otların içinde dertop olmuş cesetine baktılar, ayağa kalktılar.

«Çizmelerini çıkaralım mı?»

«Tabii. Güzel çizmeler.»

Onu mezara Hıristiyan usulünce başı batıya gelecek şekilde yatırdılar ve üzerini yağlı, kara toprakla örttüler. Toprağı küreklerinin tersiyle düzledikten sonra, genci, «Üstüne çıkıp basalım mı toprağı?» diye sordu.

Öteki içini çekerek, «Gerek yok, bırak kalsın!» dedi. «Melekler en son kalk borusunu öttürdüklerinde, daha çabuk kalkar ayağa.»

Ufak tümseği iki hafta içinde dulavrat otları, pelin otları bürüdü; tümseğin üstünde yabanî yulaflar oynaşmaya, yanında kolzalar sarı sarı açmaya, yoncalar boy vermeye başladı, havayı kekik, sütleğen ve çiçeklerin özsu kokuları sardı.

Kısa bir zaman sonra, köyden ihtiyar bir adam geldi, mezarın başına ufak bir çukur kazdı ve meşeden yeni yontulmuş bir kazığın üstüne iliştirilmiş bir mahfaza dikti. Bu minicik ikon ve kandil mahfazasının saçağı altında Meryem Ana'nın hüzünlü yüz çizgileri yumuşak bir ifadeyle parlıyor ve hemen onun dibindeki düzlükte yağlıboya ile yazılmış eski Slavca bir yazıt okunuyordu:

Mücadeleli, dertli yıllarda
Kardeşler, kardeşlerinizi yargılamayın.

İhtiyar atını sürdü gitti; ikon mahfazası orada, sonsuza kadar sürecek yaslı görünüşüyle, gelip geçenlerin gözlerine hüzün, yüreklerine garip ve acı bir özlem vermek üzere, bozkırda kaldı.

Daha sonra, mayısta, mezarın etrafında iki toy kuş dövüştüler. Dişi için, hayat hakkı için, aşk ve bere

ket için dövüşürlerken, olgunlaşan ayrıkotunun taze yeşilliğini ezip, mavi pelin otları içinde ayaklarıyla debelene debelene bir parça toprağı meydana çıkardılar. Ve yine kısa bir süre sonra, tam mezarın yanındaki bir tümseğin dibine, eski, taraz taraz pelin otlarının gölgesine, dişi bir toy kuşu, benekli, dumanlı mavi dokuz yumurta yumurtladı ve üstüne yatıp vücuduyla ısıttı, parlak kanatlarını onlara siper etti.

İKİNCİ KİTABIN SONU

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

